VERHANDELINGEN

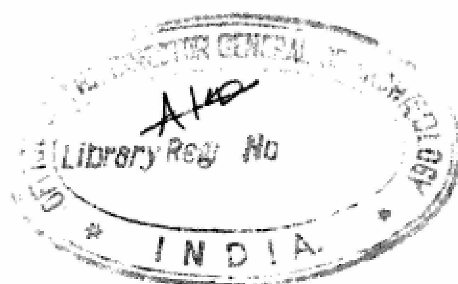
van het

KONINKLIJK BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

DEEL LXIX

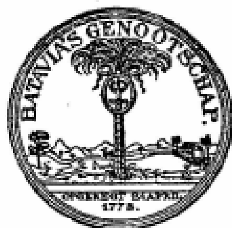

LETTINEESCHE AALSTUDIËN

door

Mr. Dr. J. C. G. JONKER
IN LEVEN HOOGLEERAAR AAN DE
RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

KONINK
VAN K

BANDOENG
A. C. NIX & Co.
1932

VOORBERICHT.

In 1886 schreef Dr. Brandes in zijn inleiding bij de Maleisch-Kissersche Woordenlijst van N. Rinnooy (TBG XXXI blz. 153): „De vele gegevens, die (het stuk van G. Heymering over de taal der Zuidwester-eilanden) aan de hand doet te verwerken en in een anderen vorm nogmaals te publiceeren zou een goed werk mogen worden geacht." Dit werk is ter hand genomen door Prof. Mr. Dr. J. C. G. Jonker. Waarschijnlijk in den tijd toen hij als ambtenaar voor de beoefening der Indische talen te Koepang geplaatst was (omstreeks 1900) heeft hij niet alleen het stuk van Heymering, maar ook alle andere bereikbare gedrukte en geschreven gegevens over het Lettineesch, gecontroleerd en verbeterd met een onbekenden medewerker, door hem aangeduid met B. Dit materiaal heeft hij later in Holland uitgewerkt tot de Lettineesche Taalstudiën die thans het licht zien.

De gedrukte bronnen vindt men opgesomd in Prof. Jonker's artikel „Lettineesch" in de Encyclopaedie van Nederlandsch Oost-Indië, 2de druk. In handschrift had Jonker nog een schoolschrift met Lettineesche samenspraken, teksten en woorden, gedateerd Serwaroe (Letti) pada 15 hb Augustus 1884, diboewat oleh goeroe midras Gouvernement J. D. Nendissa dan pemarenta negeri Toetoekei (Letti) Stephanus Norimarna. Het behoort tot de „hoogst belangrijke bijdragen tot de kennis van de talen der Zuidwester-eilanden", die door tusschenkomst van den heer K. F. Holle in het bezit kwamen van Dr. Brandes. Men vindt ze opgesomd in de lijst van wetenschappelijke aanteekeningen, nagelaten door wijlen Dr. J. L. A. Brandes (Not. Bat. Gen. 1906 Bijl. III) no. 211 — 219. Jonker gebruikte niet het oorspronkelijke manuscript van Nendissa doch een afschrift. Wellicht heeft hij tijdens zijn werkzaamheid als taalambtenaar ook reeds aanteekeningen over het Moasch gemaakt (bron M 2?). De gegevens van M 1 (uit de collectie Brandes) zijn blijkbaar ook met B doorgewerkt. Of Jonker zelf op Letti en Moa geweest is blijkt nergens. Wel zegt hij herhaaldelijk, dat een of ander woord „niet verstaan werd", doch dit kan ook berusten op mededeelingen van iemand die ter plaatse voor hem informeerde.

Bij den dood van Prof. Jonker waren gereed: een woordenlijst van het Lettineesch en Moasch, een aantal teksten (gedeeltelijk reeds vroeger gepubliceerd, maar door Jonker geheel herzien) en een klein fragment van een grammaticaal overzicht. Deze stukken waren zoo ver persklaar, dat ze door Mevrouw Jonker werden overgetypt; Prof. Jonker heeft de getypte tekst echter niet meer kunnen nazien. Ik heb daarom de getypte copy nauwkeurig met het handschrift vergeleken, ten einde tikfouten te verbeteren, en tevens moesten daarbij de verschrijvingen in het handschrift, welke door Prof.

Jonker bij zijn laatste revisie nog niet opgemerkt waren, verbeterd worden. Stijl, spelling en interpunctie waren reeds door Mevrouw Jonker bijgewerkt. In het Grammaticaal Overzicht heb ik haar tekst bijna geheel gevolgd, doch in de noten bij de teksten en in de woordenlijst heb ik ter wille van de duidelijkheid vele m. i. overbodige leesteekens weggelaten en soms ook een door Mevrouw Jonker om stilistische redenen veranderde zinswending uit het handschrift overgenomen. Verder heb ik alleen veranderingen aangebracht waar ik door vergelijking met andere plaatsen of met de bronnen volkomen zekerheid had, dat er een verschrijving was. Bij den druk van de woordenlijst heb ik nog enkele fouten in het voorafgaande gedeelte van het werk opgemerkt, die in de verbeteringen aan het slot van het werk gesignaleerd zijn. Toevoegingen van mijn hand heb ik kenbaar gemaakt door (P. V.), behalve waar (in de woordenlijst) uit den aard der toevoeging voldoende blijkt dat ze niet van den schrijver is, en in de noten door het gebruik van [ ]. Verder zijn van mij de in de woordenlijst aangebrachte verwijzingen naar de bladzijden van de Grammatica, waardoor de woordenlijst tevens als register op dat gedeelte van het werk dienst doet. Enkele woorden die in het Grammaticaal Overzicht voorkomen doch in de woordenlijst vergeten waren heb ik tusschen [ ] toegevoegd. Ook heb ik de verklaring der gebruikte afkortingen opgesteld die men op blz. 95 en 96 vindt; ze is daar geplaatst ten einde de eigenlijke woordenlijst op een nieuw vel te doen beginnen, zoodat men het boek gemakkelijk in twee stukken kan verdeelen als men de woordenlijst naast de teksten wil gebruiken. Ten slotte heb ik een Hollandsch—Lettineesch en Moasch register op de woordenlijst gemaakt; men vindt daarin achter het Hollandsche woord *niet* de Lettineesche of Moasche vertaling, maar *wel* het hoofd van het artikel waarin een aldus in het Hollandsch weergegeven Lettineesch of Moasch woord voorkomt.

Over de bronnen voor de woordenlijst moet, behalve hetgeen men op blz. 95 vindt, nog opgemerkt worden dat de gegevens over de taal van Roma voor zoover ik heb kunnen nagaan ontleend zijn aan L en aan no. 211 van de collectie Brandes. Voor het Kissersch dienden behalve de lijst van Rinnooy en L ook de nos. 213, 214 en 218 van de collectie Brandes. Ik heb niet nagegaan of alles wat uit de taal van Luang-Sermata gegeven wordt aan Riedel ontleend is; een andere bron is mij niet bekend. In de woordenlijst zijn de alleen in het Moasch gebruikelijke letters behandeld als hun Lettineesche aequivalenten, dus *h* als *s*, *g* als *w̄*, *aa* als *ā*, enz. In het register zijn de Maleische woorden in de officiëele spelling overgebracht.

Het zoogenaamde „Grammaticaal Overzicht" behandelt slechts een gedeelte van de *klankleer*. Het eindigt abrupt in de behandeling van de *w*, waarvan slechts voorbeelden aan het begin van een woord gegeven worden. Daarna had nog minstens de behandeling van de *w̄* moeten volgen. Enkele grammaticale opmerkingen vindt men nog in het boven geciteerde Encyclopaedie-artikel, in Bijdr. Kon. Inst. 59 pag. 299 evv. en in Versl. en Med. Kon. Akad. v. Wetensch., Afd. Letterk., 4e Reeks, Deel XII, blz. 323 en 332 n.

Volgens de bedoeling van Prof. Jonker zijn vóór zijn bewerking der Lettineesche stukken de origineelen onveranderd afgedrukt, met de daarbij behoorende vertalingen. De stukken van Nendissa (Samenspraken en no. IX—XII der Teksten) zijn gedrukt naar zijn eigen handschrift, niet volgens het afschrift dat Jonker gebruikte. In dien oorspronkelijken tekst komen tal van fouten voor, zoowel in het Lettineesch als in het Maleisch. Sommige ervan zijn klaarblijkelijk verschrijvingen, bijv. S. III, 7 *penembak* in plaats van *pemabok*, S. IV, 8 het onzinnige *npatgo* (*g* bestaat in het Lettineesch niet) voor *npatijo*, in T. IX steeds *Sjahrias* voor *Sjahriar*, enz. In het afschrift dat Jonker gebruikte zijn enkele van die fouten verbeterd; in dat geval vindt men dus in de verbeterde uitgave géén noot om de verbetering te motiveeren of er de aandacht op te vestigen. Talrijker zijn de gevallen, waar het afschr. er fouten bijgemaakt heeft. Hier heeft Jonker bijna zonder uitzondering de oorspronkelijke juiste lezing hersteld met de noot „zoo te lezen". Ik heb soms die noot eenvoudig weggelaten, soms ook laten staan en de fout van het afschrift er bij vermeld. Bij de teksten van Heymering (I-VIII) is niet de letterlijke, doch alleen de vrije vertaling opgenomen. Bij de stukken van Nendissa bedenke men, dat het Lettineesch uit het Maleisch vertaald is en niet omgekeerd. De vertaling van het Catechisatie-boekje (dat volgens Brandes vermoedelijk geschreven is door zendeling W. Luijke) is van Prof. Jonker zelf.

Dat dit nagelaten werk van Prof. Jonker verschijnt is te danken aan Mevrouw P. H. Jonker-Lapère. Daar door den overvloed van copy en de geringe beschikbare middelen het werk in de eerste jaren nog niet in de Verhandelingen zou kunnen opgenomen worden, bood zij aan niet slechts van honorarium af te zien, doch ook de drukkosten voor haar rekening te nemen. Dit aanbod is door de directie van het Bataviaasch Genootschap dankbaar aanvaard. Mevrouw Jonker heeft helaas het verschijnen van dit werk niet meer beleefd. Zij zou ook de proeven gecorrigeerd hebben en was daar reeds mee begonnen toen haar overlijden in Maart 1931 den voortgang van het werk verhinderde. Dank zij de door haar getroffen beschikkingen kon de druk toch voltooid worden; de correctie der proeven, ook de laatste revisie van de eerste vellen, is daarna door mij verricht. Indien de wensch van Mevrouw Jonker om het werk voltooid te mogen zien in vervulling was gegaan zou zij zeker niet verzuimd hebben haar dank te betuigen aan Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, die haar bij de voorbereiding van den druk en de correctie met raad en daad heeft geholpen. Dr. L. Onvlee is zoo welwillend geweest om alle Sumbasche woorden te controleeren en ook Dr. S. J. Esser heeft mij bij de oplossing van enkele moeilijkheden geholpen.

P. VOORHOEVE.

INHOUD.

I. GRAMMATICAAL OVERZICHT.

§ 1. INLEIDING.

De naaste verwanten van het Lettineesch zijn de talen, welke gesproken worden op de overige Zuid-Wester-eilanden, met uitzondering van Wettar, alwaar de taal (of talen), voorzoover de schaarsche gegevens tot oordeelen in staat stellen, een eenigszins ander type vertoont.

Het dichtst bij het Lettineesch staat het Moasch; het verschil is zóó gering, dat beide talen als tongvallen van ééne zelfde taal beschouwd kunnen worden. Nagenoeg volkomen gelijk aan het Moasch is de taal van Luang-Sermata; dit blijkt duidelijk uit de verschillende opgaven van woorden en zinnetjes.

Iets verder af staan het Kissersch en Romasch, welke onderling meer punten van overeenkomst vertoonen. De schaarsche opgaven bij Riedel omtrent wat gesproken wordt op Dama(r), Teun, Nila en Serua, zijn voldoende om ook hier op enge verwantschap te wijzen, al zijn die opgaven ook onvoldoende tot eene nauwkeuriger plaatsbepaling. Veel meer verschilt, volgens de opgaven bij Riedel, de taal van Babar en omliggende eilanden, maar zij vertoont toch hetzelfde type.

Als één geheel genomen, staan deze talen wederom het naast aan die van Oost-Timor, zooals het Tettum, Galoli. Veelvuldig zijn de aanrakingen in den woordenschat, daargelaten nog zulke woorden, waarbij ook aan overname kan gedacht worden, vooral in de talen van Letti, Moa en Kisser. Maar ook met het Rottineesch vertoonen deze talen, vooral in grammaticaal opzicht, meerdere punten van overeenstemming, zoodat eene nadere betrekking dezer talen tot het Rottineesch en alwat daarmede nader verwant is, althans bij den tegenwoordigen stand onzer kennis, aan te nemen is.

De woordenschat van het Lettineesch en Moasch heeft, behalve van nader verwante talen, hetgeen in bijzonderheden nog niet is na te gaan, ook den invloed ondergaan van het Maleisch, vooral door de invoering van het Christendom. De meeste aan die taal ontleende woorden zijn nog wel te onderkennen; bij enkele is het evenwel twijfelachtig of zij oorspronkelijk dan wel ontleend zijn. Ook uit het Hollandsch zijn, uit vroegere tijden, een aantal woorden in de taal bewaard gebleven.

§ 2. WOORDVORM.

Behalve hetgeen bij de Klankverschijnselen zal gezegd worden, kan hier het volgende over den Woordvorm opgemerkt worden.

Evenals bij de verwanten is de twee-lettergrepige vorm de gewone. Van

de één-lettergrepigen, voorzooverre het geen partikels zijn, kan meestal aangetoond worden, dat zij uit twee-lettergrepigen zijn ontstaan; datzelfde geldt van vele meer-lettergrepigen, waarbij dikmaals blijkt, dat zij een of ander afleidings-element bevatten, dan wel oorspronkelijk eene samenstelling zijn. Ook waar het in beide gevallen niet aangetoond kan worden, is het toch waarschijnlijk het geval.

De taal is in werkelijkheid vocalisch, duldt dus geen medeklinkers aan het slot van een woord. Toch zijn meerdere sluitende consonanten bewaard gebleven. In de eerste plaats door omzetting, als de slot-lettergreep oorspronkelijk met een medeklinker begon. Zoo ontstond uit M. P. *kulit*, (vel, bast), met wegwerping van de *k*: *ulti*. Begint de slot-lettergreep oorspronkelijk niet met eene eigenlijke consonant, (de spiritus lenis of hamza geldt niet als zoodanig), of is die consonant in het Lettineesch weggevallen, dan wordt eene vocaal nageslagen, (waarover men het nadere zie bij de gerekte vocalen), bijv. *(nam)tātu*, hij is bevreesd, M. P. *takut*. Is het woord, dat oorspronkelijk op eene consonant eindigde, één-lettergrepig of in het Lettineesch of Moasch zoo geworden, dan wordt eene *a* toegevoegd, zooals in: *ana*, eten, M. P. *kan*; *asa*, soort mangga, uit Tettum *has*; *(wo-)ata*, vier, M. P. *pat*; *jata*, slecht, Mal. *djahat*, enz.; *lara*, zeil, Mal. *lajar*, enz.; *lara*, honger, Mal. *lapar*, enz.; *mota*, mot (insect), uit het Hollandsch; *(wo-)nema*, zes, M. P. *nĕm*; *(nam)-nisa*, het is dun, M. P. *nipis*, *tipis*; *nura*, kokosnoot, Mal. *njiur*, enz.; *ora*, bamboe, Sund. *aur*, enz.; *turtura*, (Moa *tora*), knie, Sund. *tuur*, enz.; *w̄ara* [1]), wortel, Mal. *akar*, enz.; *w̄era*, water, Mal. *aer*, enz. Daarmede staan gelijk zulke woorden, welke wel niet één-lettergrepig zijn, (in het Lettineesch of Moasch is dit evenwel min of meer twijfelachtig), maar den klemtoon op de laatste lettergreep hebben; zoo wordt bijv. Mal. *tĕpong*, (meel): *tpona*, (*topóna*, *tupóna*). Op dezelfde wijze kan men beschouwen: *ptuna*, (Moa *tiona*; uit **pitún*, **ptún*, **tión*), ster, M. P. *wituĕn*, enz. Deze toegevoegde *a* luidt thans dikwijls (of eigenlijk meestal) *e*; zie de Klankverschijnselen (§ 4).

Indien nu zulk een woord, waarbij omzetting plaats gehad heeft van den slot-medeklinker, of een woord als: *(nam)tātu*, (hij vreest), met het volgende eene eenheid in den zin vormt, of wel het eerste lid van eene samenstelling uitmaakt, dan kan de slot-consonant de oude plaats behouden, (of, wil men, heeft er weder omzetting plaats), zoodat bijv. *ulti*, (vel): *ulit* luidt; *(nam)tātu*, (hij vreest): *namtaut*. En in zooverre kan men ook in het Lettineesch-Moasch voor het gemak van sluitende medeklinkers spreken, en van de consonant, welke sluiter van de voorlaatste lettergreep is geworden (bijv. de *l* in *ulti*), als begin van de slot-lettergreep.

Noodzakelijk schijnt die verplaatsing van den medeklinker in de bedoelde gevallen niet te zijn, althans naast vele voorbeelden in de teksten enz., alsook in andere opgaven, waar dit wel het geval is, staan vele, waar het

---

[1]) Dit voorbeeld is waarschijnlijk een vergissing, immers in de Woordenlijst is de spelling: *w̄āra*; evenzoo beneden blz. 9, waar het verklaard wordt als ontstaan uit den twee-lettergrepigen vorm **wakar*. (P. V.)

woord in denzelfden vorm voorkomt, waarin het zich als afzonderlijk woord vertoont; eenige regel is hierin, voor zooverre de gegevens strekken, niet te ontdekken, en bestaat wellicht ook niet. Alleen blijkt de vorm met slotconsonant steeds voor te komen bij aanhechting van den nadrukswijzer *o*, dus bijv. *namtaut-o*, en bij aanhechting der pronominale suffixen, dus bijv. *urta*, ader, (Mal. *urat*, enz.), maar *urat-ne*, zijn ader, *urat-mu*, uw ader, enz.

Eigenaardig is de opeenvolging van consonanten, welke aan het begin van een woord kunnen voorkomen, wat de taal eenigszins doet gelijken op sommige Micronesische talen: *dw* als in *dwona*, Moa *dwana*, soort plant; *kd* als in *kdieli*, ring; *kl* als in *klesa*, arm; *km* als in *kmiarta*, nauw; *kn* als in *kniari*, werk, *knuni*, kussen; *kp* als in *kpansa*, ziek; *kr* als in *krita*, polyp; *ks* als in *ksioa*, zout; *kt* als in *ktopra*, soort pot; *kw* en *kw̄* als in *kwiali*, handel, *kw̄ara*, dauw; *md* als in *mdidni*, vlak; *mn* als in *mnapna*, zacht; *pl* als in *plawsa*, lang; *pn* als in *pninu*, dom, *pniolu*, het roepen; *pr* als in *pruwta*, fijn; *pt* als in (Lett.) *ptuna*, ster; *sl* als in *slili*, (ook Moa *hlili*), oksel; *sn* als in *snia*, tuin; *sk* als in *skola*, school; *sp* als in *spola*, broek; *sr* als in *sraki*, soort gong; *sw*, *sw̄* als in *swōna*, (Moa *hwaana*), goed, *sw̄ēla*, begeerte; *tl* als in *tlōna*, waterkruik; *tn* (niet in Moa) als in *tnina*, oor; *tp* als in *tpirsa*, kuit; *tr* als in *trapi*, jongeling; *tw̄* als in *tw̄ara*, (Moa *tgari*), voorouders; *wl* als in *wlada*, Hollandsch; *wn* als in *wnutna*, ijzer; *wr* als in *wraku*, soort koperen schotel.

Natuurlijk zijn deze opvolgingen van medeklinkers ontstaan, doordien de oorspronkelijke klinker in de lettergreep vóór de geäccentuëerde, of nog daarvóór, verdwenen is, (*kn*, *pn*, *sn* en *wn* ook door invoeging van het infix *ni*). Volgt op de tweede consonant wederom een medeklinker, dan kan uiteraard de klinker niet verdwijnen, dus bijv. *kalwieda*, goed, *karsiona*, pompoen, enz. Deze opvolgingen van medeklinkers vindt men in alle bronnen, onafhankelijk van elkander geschreven, en er is dus wel niet aan te twijfelen, dat zij ook als zoodanig uitgesproken kunnen worden; maar daarnaast komen ook opgaven voor, waarbij tusschen beide consonanten, tenzij de tweede eene *l* of *r* is, eene vocaal is ingevoegd, (in de opgaven van Moa vooral komt deze schrijfwijze zeer veel voor), en het is wel aan te nemen, dat deze uitspraak minstens even dikwijls voorkomt. Als zoodanig komt nogal dikmaals de *i* voor, vooral als de volgende lettergreep eene *i* bevat, bijv. *kidieli* voor *kdieli*; doch ook in andere gevallen, bijv. Moa *hipuou* = *hpuou* = Lett. *spuou*, vaartuig. Meermalen stemt ook de vocaal met die van de volgende lettergreep overeen, bijv. Moa *heletna* naast *hletna* = Lett. *sletna*, zee; *hogola*, (volgens eene andere opgave *hegola*) = *hgola*, kam; *hupuou* = *hipuou* voor *hpuou*, vaartuig; ook schijnt de aard van den volgenden medeklinker wel invloed te kunnen uitoefenen, bijv. *topirsa*, volgens een andere bron: *tapirsa*, kuit. Ook voor het infix *ni* wordt wel zulk eene vocaal geschreven, bijv. *wenialsa* voor *wnialsa*, (van *walsa*), vergelding; deze schrijfwijze komt wederom vooral in de opgaven omtrent het Moasch voor, bijv. *piniali* naast *pnali*[1]) van *pali*, werpen.

[1]) De Woordenlijst geeft *pniali*, maar *pnali* kan ook, zie blz. 8. (P. V.)

Ook komt het voor, dat eene vocaal voorgevoegd wordt, bijv. *akdieli* naast *kidieli* = *kdieli*, ring; *aksioa* (Moa) = *ksioa*, zout; *iskola* naast *sakola* en *skola*, school. Dat er wel een, zij het ook zeer korte, onduidelijke klinker in dergelijke gevallen gewoonlijk uitgesproken wordt, hetzij dan in het woord, hetzij voorgevoegd, daarop wijzen ook onuitspreekbare schrijfwijzen, als *pperta*, *llalu*, *lkurna*, (Moa); voorts combinatie's in de vervoeging der werkwoorden als: *rpali*, zij werpen weg; *nwalsa*, hij vergeldt; enz. Toch schijnt het wel, dat die vocaal in dat geval zoozeer het karakter van een overgangsklank draagt, dat bijv. een woord als *ptuna*, ster, toch bepaaldelijk als twee-lettergrepig moet beschouwd worden. Daarom, en omdat mij de meest voorkomende kleur van bedoelden klinker bij het verschil in de opgaven niet bekend is, schrijf ik steeds: *kd*, *km*, enz. Het kan wel zijn, dat in de Woordenlijst enkele woorden, welke steeds met eene vocaal tusschen de medeklinkers worden uitgesproken, met zulk eene consonant-verbinding geschreven zijn, altijd wanneer er overigens zekere voorbeelden van die verbinding voorkomen.

Door de bovengenoemde omzetting, bijv. van *ulit* in *ulti*, kunnen aan het slot van de voorlaatste lettergreep alle medeklinkers voorkomen, welke in het Lettineesch of Moasch aanwezig zijn. Ten gevolge daarvan ontstaan allerlei samenstootingen, zij het dan ook niet in eenzelfde lettergreep, met de oorspronkelijke sluiters, (al brengen enkele opvolgingen ook klankveranderingen teweeg, zie bij de Klankverschijnselen (§ 4)). Maar ook dan worden de opvolgende consonanten wel door eene furtieve vocaal gescheiden.

Dit blijkt uit schrijfwijzen bij Heymering als *„ânnenie"*, (met accent geschreven), hoewel meestal: *„annie"*, voor *anni*, (wind); *„oemenie"* voor *umni*, wolk; *„tâlele"* voor *talle*, weg. Ook hier komen vooral in de opgaven van het Moasch dergelijke vocalen veel voor, bijna regelmatig na de uit *s* ontstane *h* als sluiter van de eerste lettergreep, met de kleur der vocaal van de eerste lettergreep, als *lahara* = Lett. *lasra*; *liehenu* = Lett. *liesnu*; *lihira* = Lett. *lisra*; *mohona* naast *mohna*; *puhuru* = Lett. *pusru*. Zoo ook in meer-lettergrepige woorden, als *kohomai* = Lett. *kosmai*. In *ohiri* = Lett. *osri* heeft de vocaal de kleur van de slot-lettergreep. Toch komen ook schrijfwijzen voor als: *mohna*, enz. Dewijl eene slot-*s* voor de pronominale suffixen eveneens tot *h* wordt, komt ook in dat geval de furtieve vocaal veelvuldig voor, nu eene *a* in overeenstemming met den klinker van de slot-lettergreep, bijv. *iraha-ni* voor *irah-ni*, zijne borst, (Lett. *iras-nu*); *nenaha-ni*, Lett. *nenas-ne*, zijne lendenen. Vervalt bij de bedoelde aanhechting de slot-vocaal bij een woord, waarvan de tweede lettergreep met *h* begint, zoodat het woord éénlettergrepig wordt, dan wordt wederom de klinker van de oorspronkelijk voorlaatste lettergreep gevolgd, dus van *niha*, tand: *nihi-ni*, zijn tand, Lett. *nis-ne*; van *noha*, land: *nóho-ni*, zijn land, Lett. *nus-ne*. Zoo ook in samenstellingen, als het tweede woord met eene consonant begint: *nihi-gai* van *niha* en *gai*. Op deze wijze is ook wel de schrijfwijze met dubbele vocaal in dezelfde gevallen te verklaren bij zulke woorden, welke oorspronkelijk op eene *k* eindigden, als: *anaa-ni*, zijn kind, *anaa-ku*, mijn kind, *anaa-muani*, mannelijk kind, zoon;

dus: *ana'* + overgangsvocaal + pronominaal suffix (of tweede lid van eene samenstelling).

Komt zulk eene overgangsvocaal in andere gevallen voor, (vooral tusschen eene *w* en eene *r* of *s*), zoo heeft zij de kleur van de laatste vocaal, bijv. *dawere* naast *dawre*; *diwiri* naast *diwri*; *plawese*, naast *plawse*; *dalaha* naast *dalsa*, *dalse*; enz. Ten overvloede zij gezegd, ofschoon het uit den aard van dezen klinker vanzelf spreekt, dat de plaatsing van het accent daardoor niet verandert, evenmin als in het Lettineesch, dus bijv. *láhara*, *íraha-ni*, *ána'a-ni*, *dáwere*, enz.

§ 3. KLANKSTELSEL.

Zoowel het Lettineesch als het Moasch kennen de klinkers: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Daarnevens kent bepaaldelijk het Lettineesch nog eene gerekte uitspraak dierzelfde klinkers, welke met *ā*, *ē*, *ī*, *ō*, *ū*, zal worden aangeduid. In sommige gevallen (zie overigens beneden) wordt daarvoor in de opgaven omtrent het Moasch de klinker dubbel geschreven, en, volgens inlichtingen, ook dubbel uitgesproken. Heymering onderscheidt bij de meeste niet gerekte klinkers nog eene langere en kortere variëteit, door, naar de Hollandsche wijze, na de laatstgenoemde den volgenden medeklinker te verdubbelen, bijv. *morri*, leven, of door in het eerstgenoemde geval in gesloten lettergrepen den klinker te verdubbelen. Eenigen vasten regel heb ik daarin niet kunnen ontdekken, en wijl de andere bronnen die onderscheiding niet maken, en zij voor mij dus toch niet door te voeren is, wordt hierover verder gezwegen. De pĕpĕt, alsmede twee-klanken, ontbreken.

In de lettergreep, waarop de klemtoon valt, kan elk der genoemde vocalen voorkomen, benevens (in het Lett.) hare gerekte variëteit, (in het Moasch soms vervangen door een dubbel uitgesproken klinker). In de niet beklemde slot-lettergreep van een twee- of meer-lettergrepig woord, waarin natuurlijk slechts korte klinkers kunnen voorkomen, kunnen staan *a*, *i*, *u*, maar nooit de *o*, en eigenlijk, of althans oorspronkelijk, ook niet de *e*, (dit geldt zoowel voor het Lettineesch als voor het Moasch).

Wel is waar treft men, bepaaldelijk voor het Lettineesch, in de verschillende opgaven, alsook in de teksten zooals zij oorspronkelijk geschreven zijn, meermalen twee-lettergrepige woorden aan, welke op eene *o* schijnen te eindigen; maar al spoedig blijkt, dat dit slechts schijn is. De *o* is een nadrukswijzer, welke veel gebezigd wordt in de doorloopende rede, maar ook bij de afzonderlijke opgave van werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden. Voor zulk eene *o* valt eene *a* aan het slot weg, vandaar dat zulk een woord dan schijnbaar op eene *o* eindigt. Eene opgave van Heymering, aan wien dit gebruik van *o* onbekend schijnt gebleven te zijn, als bijv. *lao*, (gaan), (ofschoon de vorm geheel beantwoordt aan M. P. *lakau*), is dus bepaald onjuist; het woord luidt *lā*, uit *laa*, en daaraan is *o* toegevoegd.

Een enkele blik geslagen in een Lettineeschen tekst of in de Woordenlijst doet zien, dat het aantal twee- (of meer-) lettergrepige woorden, welke op *e* eindigen, aanzienlijk is, maar tevens, dat daarnaast ook een vorm voorkomt

met *a* aan het slot, (hetzij het woord ook oorspronkelijk op een klinker eindigde of op eene consonant), en tevens, waar dit nagegaan kan worden, dat de *a* oorspronkelijk is, bijv. *ame*, *ama*, M. P. *ama*, vader; *wulle*, *wulla*, M. P. *wulan*, maan. Uit het Lettineesch zelf is omtrent de oorzaak van die verandering niet veel op te maken; meer evenwel uit het Moasch. Aldaar wordt eveneens de *a* aan het slot in *e* veranderd, maar ook wordt die *e* aangetroffen na alle substantieven, welke op de andere mogelijke klinkers eindigen, dus na *i* en *u* gevoegd; zoo bijv. Moa *táli-e, talje*, = Lett. *tali*, touw; *watg-e* (met *g* uit *u*) = Lett. *watu*, steen.

Hieruit blijkt wel, dat die *e* oorspronkelijk een lidwoord moet geweest zijn, dat in onbruik is geraakt, want dat het thans geen waarde meer heeft, blijkt uit alles. Voor die *e* viel, evenals voor *o*, de *a* uit. Na het in onbruik raken, is zij een vast bestanddeel van het woord geworden, in het Moasch bij alle substantieven, in het Lettineesch alleen dáár, waar de *e* de *a* verdrongen heeft, maar juist daar in beide talen zóó, dat de oude vorm met *a* toch ook altijd in gebruik is gebleven, (behalve in enkele partikels). Naar analogie heeft zich dit gebruik van *e* naast *a* ook uitgebreid tot andere woorden. Dit ging des te gemakkelijker, dewijl ook bij de transitieve werkwoorden iets dergelijks voorkomt. In het Moasch wordt elk transitief werkwoord, waarop geen eigenlijk object volgt, regelmatig opgegeven met eene toegevoegde *e* aan het slot: *rodi-e*, *rodj-e*, zij brengen; *rsernu-e*, zij ruilen, waarvoor de Lettineesche bronnen eenvoudig hebben: *rodi*, *rsernu*. Het is duidelijk, dat hier die *e* niets anders is dan het (oorspronkelijk met het oude lidwoord wel identieke) pronomen v. d. 3den persoon *e*, zoodat men eigenlijk zegt: „zij brengen (ruilen) het", aangezien men de handeling zonder object niet denken kan. Voor zulk een pronomen *e* moest, onverschillig of men zich de eigenlijke waarde van den vorm bewust bleef of niet, eene slot *a* wegvallen, bijv. *rwals-e* uit *rwalsa* + *e*, zij vergelden (het), wat er in elk geval toe moest bijdragen om de *e* en *a* aan het slot als gelijkwaardig te doen beschouwen. Maar daarenboven schijnt het wel alsof ook een vorm als *rodj-e*, (zij brengen het), later als eene éénheid is opgevat, zoodat de Lettineezen na *i* en *u* die *e*, evenals na de substantieven, hebben laten vallen. Nadat in zulk een groot gedeelte van den woordenschat *a* en *e* als sluiters gelijk waren geworden, is het begrijpelijk, dat dit geschied is ook bij andere woorden, waarbij oorspronkelijk voor e, in welke functie ook, geen plaats was, en men dus bijv. *ite* zegt, naast *ita*, (M. P. *kita*), wij.

Er bestaat ook thans nog eene uitdrukking in de taal, waarbij aan *e* bepaald de waarde van een lidwoord moet worden toegekend, namelijk *o-e*, het uwe, van *o*, gij; vgl. de gelijke vorming van Ambonsch *mu-ol*.

Voor den tegenwoordigen toestand der taal kan men dus zeggen, dat een twee- (of meer-) lettergrepig woord kan eindigen op eene *e*, voorzooverre die *e* vervangen kan worden door *a*. En dat dit in de taal ook gevoeld wordt, blijkt uit den vorm, welke een overgenomen woord als *rante, rantai*, (keten), heeft, namelijk *ranti*, in bepaalde gevallen *ranit*. Hierdoor is ook

verklaarbaar, dat hier de vormen *mati*, (sterven), *ati*, (lever), voorkomen, en niet, gelijk men in deze omgeving zou verwachten: *mate*, *ate*, waaruit de vormen met *i* in deze talen stellig ontstaan zijn. Dewijl ook geen *o* aan het slot kan voorkomen, is bijv. uit *tambako*, *tambakau* ontstaan: *tapaku*, met *u*. In het voorbijgaan zij gezegd, dat ook in de mij bekende Sumbasche dialecten wel *i* of *u*, niet *e* of *o* in de slot-lettergreep kunnen voorkomen [1]).

Een-lettergrepige woorden, (waarbij om zoo te zeggen de geäccentuëerde en de slot-lettergreep samenvallen, voorzooverre bij deze woorden (het zijn meest partikels) van een eigen accent sprake kan zijn), kunnen op eene *o* of *e* eindigen, als bijv. *o*, gij; *e*, hij; enz.

In de eerste lettergreep van een drie-lettergrepig woord, (voorzooverre de vocaal, als bij den Woordvorm (§ 2) gemeld is, niet verdwenen is), of van een meer-lettergrepig woord, kunnen alle klinkers voorkomen, ook daargelaten het geval, dat een woord door een afleidings-element meer-lettergrepig geworden is, of dat bij eene samenstelling de afzonderlijke deelen nog duidelijk gevoeld worden. Het meest komt wel eene *a* voor, als in: *kalw(i)ede*, goed; *malw̃anna*, rechts; *natutru*, vergelijken; *paetu*, oorzaak; *awriersa*, rijst; *karsiona*, pompoen; *laktieru*, soort duif; enz. Maar ook *e*, *i*, *o* en *u* komen voor, bijv. in *emdede*, aldus; *werrua*, twintig; *weliawa*, tachtig; *inona*, lichaam; *kwiali*, handel; *pipara*, koken; *siali*, broeder; *pisiai*, vertrouwen; *donawna*, vreemdeling; *jormetma*, ochtend; *orawi*, de vorige nacht; *polai*, metaaldraad; *kosmai*, versieren; *kumpersa*, matras; *muani*, mannelijk; *tulw̃ota*, balk; *kurluai*, kurkuma, enz. Soms heeft er wel schommeling in de schrijfwijze plaats tusschen *a* en *e*, (welke hier eene oorspronkelijke pĕpĕt vertegenwoordigt); zoo schrijft Moa: *melganna* = Lett. *malw̃anna*, rechts; ook wel eens voor *i*: *pejasa* uit het ontleende *biasa*; enz.

Tot de meest kenmerkende eigenaardigheden van het Lettineesche en Moasche klankstelsel behoort voorts de neiging om eene *i* of *u*, welke aan het einde van een woord staat, (namelijk in werkelijkheid, niet door omzetting van den oorspronkelijken slot-medeklinker), te verplaatsen na de eerste consonant van een volgend woord, waarmede het in grammaticaal opzicht, of volgens het taaleigen, naar den zin eene eenheid uitmaakt; het laatste geldt meer bepaaldelijk bijwoorden, voorzetsels en voegwoorden, als *meka*, *la*, *de*, *po*, daargelaten adjectieven in niet herhaalden vorm, (welke meer als samenstelling te beschouwen zijn), en de aanwijzende voornaamwoorden. Begint het volgende woord met eene vocaal, dan blijft het eerste onveranderd. Eindigt in dezelfde gevallen een woord op eene *a*, (als werkelijk slot), dan wordt deze weggeworpen; zelfs indien een volgend woord in den zin met een klinker begint, (al maakt het met het voorgaande niet bepaaldelijk eene eenheid uit), verdwijnt die *a* menigmaal. Bijv. de samenstelling van *pipi* (geit) en *duma* (Mal. *dumba*), *pipi-duma*, luidt gewoonlijk: *pip-diúma*; uit de herhaling van *mati* (sterven) *mati-mati*, ontstaat: *mat-miáti*; uit *mou-mou* (rein): *momuou*; uit *mu-lā* (gij gaat): *mluā*; enz. Daarentegen uit *ara* (oorlog) en *wali* (tegenstander): *ar-wali*, vijand;

[1]) Volgens mededeeling van Dr. L. Onvlee hebben de West-Sumbasche dialecten vaak *e* en *o* waar de Oost-Sumbasche *i* en *u* hebben. (P. V.)

in plaats van *mera-mera* (rood) zegt men: *mermera*; voor **na-lā* (hij gaat): *nlā*. Ook als de eerste lettergreep van het volgende woord niet den klemtoon heeft, komt die omzetting voor, bijv. uit *mu-walóla*, (gij bespreekt): *mpualóla*. Regelmatig heeft ook (bepaaldelijk in het Lettineesch) die klinker-omzetting plaats bij aanhechting van het pronominaal suffix van den derden persoon, dat oorspronkelijk *na* (thans regelmatig *ne*) luidde, waarbij de *a* van dit suffix verdwijnt, dus uit **ati-na*: *at-ni*; uit **siku-na*, (zijn elleboog): *sik-nu*. Staat eene *a* aan het slot, dan wordt deze weggeworpen, dus voor **ina-na*, (zijne moeder): **in-na* (nu: *in-ne*); zie voorts beneden, blz. 20.

Daarnevens worden ook contaminatie-vormen geschreven, welke waarschijnlijk ook in de uitspraak voorkomen, waarbij eene *i* of *u* tweemaal geschreven of gezegd wordt, bijv. *pipi-diúma* (H) voor *pip-diúma*; *najapi siál-meke* voor *najap siál-meke*, (Cat. 1, Vr.; 4, Vr. enz.).

Ook komt in de bronnen de schrijfwijze *mlā* in plaats van *mluā* (gij gaat) voor, (S. VII, 4; X, 15); bij Heymering evenwel alleen in eene onbeklemde lettergreep: *mpasaka* in plaats van *mpuasaka*, gij zoekt, T. VII, 4. Ook ontbreekt wel de slot-klinker zonder dat de klinker na den eersten medeklinker van het volgende woord voorkomt: *rlā sier po* voor: *rlā siér pió* ..., (zij gaan uit om ..., S. VI, 4); *nma māte* voor *nmai māte* of *nma miāte*, (hij komt nog, S. X, 14). Ook in gevallen, waarin de klinker niet verplaatst pleegt te worden, wordt hij dikwijls niet geschreven, bijv. *rosir-pel* (voor *peli*) *makpepna*, zij jagen weg hen, die insluiten, S. VI, 1; *pip-ulti* voor *pipi-ulti* (of: *pipj-ulti*), geiten-vel, ibid. III, 6; *rles* (voor *rlesu*) *mosre*, zij trekken het zwaard, ibid. IV, 2; *ras* (voor *rasu*) *ida*, een honderd, ibid. II, 6; *rtun* (voor *rtunu*) *pok-lawna*, zij steken aan, schieten af, kanonnen, ibid. IV, 13; enz. Het komt te dikmaals voor dan dat aan schrijffouten te denken is, (ook in de opgaven voor het Moasch), zoodat daaruit de conclusie te trekken is, dat zulk eene vocaal aan het slot, hetzij in de oorspronkelijke positie, hetzij verplaatst, zeer zwak uitgesproken wordt. Ook de *i* van het infix *ni* schijnt zeer onduidelijk te zijn, zoodat men herhaaldelijk eene schrijfwijze als *wnalsa* voor *wnialsa*, (van *walsa*), aantreft.

Geheel onbekend is het hierboven besprokene in de naaste verwanten niet. Ook in het Kupangsch en in sommige dialecten van het Timoreesch hebben de *i* en *u* eene neiging tot verplaatsing, hier evenwel in de omgekeerde richting, zoodat bijv. in het Timoreesch van Amarasi uit *usi-nèno* (heer zon) ontstaat: *uis-nèno*; in het Kupangsch uit *asu-lòte* (Rottineesche buffel = paard): *aus-lòte*.

In het Timoreesch is bovendien (hier meer bepaaldelijk bij de werkwoorden) eene sluitende *a* geheel verdwenen, terwijl andere sluitende vocalen (bij dezelfde woordsoort) nagenoeg onhoorbaar zijn, zoodat men meent bijv. voor *ninu*, (hij drinkt), te hooren: *nin*, en bijv. bij *ningwen* (uit *ninu* en *en*, hij heeft gedronken) eerst blijkt, dat toch eene zwakke *u* volgt. Bekend is het geheel verstommen van sluitende klinkers in sommige Melanesische talen. De oorzaak van het verschijnsel, waarmede ook samenhangt de neiging tot uitstooten van de vocaal in de lettergreep voor de geäccentuëerde,

is wel overal te zoeken in de niet Maleisch-Polynesische elementen in de bevolking. Met het naslaan der *i* en *u* kan nog vergeleken worden de herhaling der *i* in bepaalde gevallen in het Malagassy, (wat soms ook een bepaald naslaan wordt), als bijv. *ikiutu* voor *ikutu*; *louhálkia* voor *louhálika*.

De gerekte klinkers zijn in het Lettineesch meestal ontstaan, doordat de medeklinker, welke oorspronkelijk aan het begin van de slot-lettergreep stond, uitgevallen is, zoodat omzetting van een sluitenden medeklinker, (welke omzetting dus blijkt jonger te zijn dan het wegvallen van de genoemde consonant), niet mogelijk was. Nu de taal vocalisch geworden was en dus geen medeklinker aan het slot duldde, werd hierin voorzien door naslag van eene vocaal, niet als bij de een-lettergrepig gewordene door achtervoeging van eene *a*, (vgl. boven blz. 2), maar door naslag van den klinker van de slot-lettergreep, als in het Makassaarsch. Zoo werd uit het woord, dat in het Maleisch *kapur* (kalk) luidt, zonder of met wegvalling van de *k* in het begin en na verdwijning van de *p*: *a'ur*, en vandaar: *aur*, en in dezen vorm kan het woord, gelijk boven gezegd is, bijv. als het eerste lid van eene samenstelling voorkomen. Maar met de neiging tot vocalisme heeft men eerst de vocaal *u* van de slot-lettergreep nageslagen, zoodat het als afzonderlijk woord, met behoud van het oorspronkelijk accent luidde: **áuru*. In dien toestand is in 't algemeen het Moasch gebleven; zie beneden.

In het Lettineesch is echter, als regel, de klinker, welke oorspronkelijk vóór de slot-consonant stond, verdwenen, (hier dus de *u*), en de klinker van de eerste lettergreep denkelijk oorspronkelijk herhaald en later tot eene gerekte vocaal geworden, dus in dit geval: *āru*. Andere voorbeelden zijn: *w̆āra*, wortel, (uit **wakar*, Mal. *akar*); *(nam)tātu*, hij is bang, (M. P. *takut*); *kpānu*, veel, (Kup. *babakun*, dik, Rott. *baü*, veel); *kāti*, tijferen, (uit **nggapit*, Sumb. *nggăpi, hanggăpitu*, Rott. *kabi*); *tēna*, stok, (uit **tekan* = M. P. *tĕkĕn*); *īna*, visch, (M. P. *ikan*); *līna*, vuurhaard, (Kup. *klikan*, enz.); *līru*, achter, (M. P. *likur*); *wōsa*, opstaan, (Rott. *foä*, Kup. *buka*, vgl. *bukas*, elders naast *buka*); *sūta*, meten, (Mal., Tag. *sukat*); *wūra*, berg, (uit **wukar*, en dit uit M. P. *wukir*, vgl. beneden blz. 18). Uit den aard der zaak worden op dezelfde wijze behandeld woorden, waarvan de tweede lettergreep reeds oorspronkelijk niet met eene eigenlijke consonant begon; zoo wordt uit M. P. *kail*, *kajil*, (hoek, vischhoek), na wegvalling der *k*: *āli*.

Gelijk gezegd is, is in het Moasch in 't algemeen de oudere vorm bewaard gebleven, alleen is uit de *u* als in **áuru*, (kalk), welke aan het slot van de lettergreep neiging had tot consonant te worden, eene *g* ontstaan, waarin aldaar eene meer vocale *w* (*w̆*) pleegt te veranderen, dus *agru*, kalk, *namtagtu*, hij is bang; enz. Na eene *i* evenwel schijnt de *u* onveranderd te blijven, althans regelmatig wordt geschreven: *liuru* (d.i. *líuru*, zonder accentverplaatsing) = Lett. *līru*. De *i* verandert niet in *j*, dewijl deze half-consonant nooit aan het slot van eene lettergreep kan voorkomen, dus (met behoud van het oorspronkelijk accent) *áili* = Lett. *āli*. Bevatte de slot-lettergreep evenwel oorspronkelijk eene (Moa-Lettineesche) *a*, dan is die *a* in het woord

vervangen door den klinker van de eerste lettergreep, welke dubbel geschreven (en, volgens mededeeling, ook dubbel uitgesproken) wordt, dus *wáara* = Lett. *wāra* [1]); *íina* = Lett. *īna*; *soota* = Lett. *sūta*; enz.

Somtijds schijnt op Letti ook de oudere vorm bewaard te zijn, althans Heymering geeft de schrijfwijze: *lawsu*, elders *läsu*, verzorgen; Riedel geeft: *leuru*, elders *lēru*, vliegende visch.

Geheel op Moasch standpunt schijnt *náini* (onder) te zijn gebleven; (tenzij men overal zou moeten lezen (wat niet waarschijnlijk is): *nain-ni*, d.i. met toevoeging van het pronominaal suffix, zie de Woordenlijst). Door misvatting, omdat men de slot *u* als een naslag beschouwde, hebben in het Lettineesch *rūsu* (rib, Mal. *rusuk*, enz.) en *nūru*, (mond, vgl. Bim. *sanuru*, enz.) eene lange *u* gekregen; het Moasch heeft juister met korte *u*: *ruhä*, (met verandering van *u* in *a*, zie beneden), en *nuru*. Op te merken is nog: *protu*, uit het Hollandsche woord „brood", (zoowel op Letti als op Moa). In Cat. wordt dit woord *prawtu* geschreven, (d.i. *praw̄tu* uit *prautu*), het is dus behandeld als bijv. (*nam*)*tautu* voor *taut*, (M. P. *takut*), alleen is hier later de *au*, *aw̄* in *o* overgegaan.

De gerekte klinkers zijn dus meestal ontstaan door het wegvallen van eene *k*, of wel door het verdwijnen van eene *p*, (een zeker voorbeeld is nog: *rāru* = Mal. *dapur*, enz.). In *lara*, d.i. *lar* + *a* = Mal. *lapar*, (*nam*)*nisa*, d.i. *nis* + *a* = M. P. *nipis*, enz. zijn de twee klinkers, zoowel in het Lettineesch als in het Moasch, tot één samengetrokken, welke later verkort is. Daartoe heeft zeker medegewerkt de gelijkheid der vocalen; ook als de tweede lettergreep oorspronkelijk met een spiritus lenis of met eene *h* begon, dan wel met eene *j* (*y*), terwijl het woord op eene consonant eindigde, worden de twee vocalen tot eene korte samengetrokken, (en, gelijk op blz. 2 gezegd is, eene *a* toegevoegd): *jata* = Mal. *djahat*; *una* = Mal. *puhun*; *lara* = Mal. *lajar*. Ook als geen slot-consonant volgt, pleegt het Lettineesch twee *a*'s (alleen van deze vocaal zijn mij zekere voorbeelden bekend) samen te trekken, in tegenstelling tot het Moasch, bijv. *lā*, Moa *laa*, (uit *lakau*). Eene op deze wijze ontstane *a* kan evenwel, wegens de boven besprokene verandering van de slot-*a* in *e*, ontbonden worden in *ae*, bijv. *riā*, *riae* = Moa *raa*, (elders *raja*, *daja*), land, vaste wal.

Een hiaat in de uitspraak tusschen ongelijke klinkers schijnt noch in het Lettineesch, noch in het Moasch voor te komen.

Het Lettineesch kent de volgende medeklinkers:

k; *t*, *d*, *n*; *p*, *m*; *l*, *r*; *s*; *j*, *w*, *w̄*.	In het Moasch komen daarbij de *h*, welke aldaar in bepaalde gevallen uit *s* is ontstaan, benevens de *g* welke in de plaats komt van de aldaar ontbrekende *w̄*.

De uitspraak der medeklinkers schijnt met de Maleische overeen te komen,

[1]) Een Lett. *wāra*, Moa *wáara* komt in de Woordenlijst niet voor. Bedoeld zal wel zijn Lett. *w̄āra*, Moa *gáara*. (P. V.)

alleen moet de *h* in het Moasch duidelijk verneembaar zijn. Door *w̄* wordt voorgesteld eene meer vocale *w*, in uitspraak overeenkomende met de Engelsche. De meeste consonanten kunnen in alle positie's voorkomen; over de uitzonderingen, zie bij de afzonderlijke bespreking.

§ 4. KLANKVERSCHIJNSELEN.

De Klinkers.

De *a*.

In den regel stelt de *a*, zoowel in de beklemde als in de slot-lettergreep, eene oorspronkelijke *a* voor; in de slot-lettergreep, indien deze oorspronkelijk gesloten was, (behalve door eene *h*), ook eene oorspronkelijke pĕpĕt. Voorbeelden:

ama, vader, (M. P. idem); *ana*, kind, (M. P. *anak*); *mata*, oog, (M. P. idem); *asna*, kieuw, (Sund. *asang*, enz.); *pansa*, warm, (M. P. *panas*); *talla*, weg, (Mal. *djalan*, enz.); *ami*, wij, (M. P. *kami*); *ati*, lever, hart, (M. P. *atai*, *hatai*); (*wa*)*lari*, snel loopen, (Mal. *lari*, enz.); *mai*, komen, (Mal. *mari*, enz.); *anni*, wind, (M. P. *angin*); *lianti*, hemel, (M. P. *langit*); *asu*, hond, (M. P. idem); *au*, ik, (M. P. *aku*); *manu*, vogel, (M. P. *manuk*); *watu*, steen, (M. P. idem); (*am*)*tātu* (*-taut*), bang, (M.P. *takut*); enz.

In de slot-lettergreep:

(Na *a* in de beklemde lettergreep, zie boven, voorts): *arna*, houtskool, (Mal. *arang*, Jav. *arĕng*); *larna*, vlieg, (Jav. *lalĕr*); *rarma*, binnenste, binnen, (Jav. *dalĕm*); *mera*, rood, (Mal. *merah*, enz.); *rea*, vadem, (Mal. *dĕpa*, enz.); *metma*, zwart, (Tag. *maitim*, vgl. Jav. *irĕng*, Mal. *hitam*); *perta*, zwaar, (Mal. *bĕrat*, enz.); *ina*, moeder, (M. P. idem); *lima*, hand, (M. P. idem); *jora*, vriend, (Sumb. idem); *woa*, vrucht, (M. P. *wuah*); *sopla*, zeilen, (Mak. *sómbalą*, Bug. *sompę̇*); *muta*, braken, (M. P. *mutah*); *nusa*, land, eiland, (M. P. idem); *ruma*, huis, (Mal. *rumah*, enz.); *urta*, ader, (Mal. *urat*, enz.); *utna*, regen, (Mal. *hudjan*, enz.); *wulla*, maan, (M. P. *wulan*); enz.

In de slot-lettergreep kan de *a* ook staan voor den oorspronkelijken tweeklank *au* (*aw*), als in *asa*, dakspar, (Mal. *kasau*); *lā*, (Moa *laa*), gaan, (M. P. *lakau*); *lera*, zon, (Rott. *lèdo*, Daj. *andau*, enz.); (*m*)*nina*, windstil, (Mak. *lino*, Tag. *linau*, enz.); Moa (*kam*)*naa*, stelen, (Rott. (*nama*)*nako*, M. P. *takau*).

Bij uitzondering voor *ai* in Moa *saa* = Lett. *sai*, bestijgen, (Tag. *sakai*, enz.), zie echter beneden, blz. 19.

Over *a* in de lettergreep voor de geäccentuëerde, enz., zie bij den Woordvorm (§ 2).

Over de veranderingen, welke eene oorspronkelijke *a* kan ondergaan, zie bij de *e*, *o*, en verder beneden.

De *e*.

De *e* kan, gelijk boven gezegd is, eigenlijk alleen in de beklemde lettergreep voorkomen, (over eene furtieve *e* zie bij den Woordvorm). Zij kan

daar beäntwoorden aan eene *e* in verwante talen, maar evengoed aan eene *i*; beide klanken zijn ook hier niet uitéén te houden. Voorbeelden:

jera, zwager, (Rott. *kela*, *kera*, Kup. *kela*, Sikka *kera*, Sumb. *jera*, Bim. *hera*, Bare'e, Gajo *era*); *memna*, steeds, zeer, (Mal. *memang*, doch mogelijk overgenomen); *me*, waar? (Tim. idem, vgl. Rott., Tett. *bè*, doch Saw. *mi*); *mera*, rood, (Mal. *merah*; met *e* ook in de nadere verwanten als Tim. *mè*, Tett. *mean*, Saw. *mea*, enz.; vgl. evenwel Jav. *mirah*); *metma*, zwart, (met *e* ook Tim., Tett. *metan*; doch Sumb. *miting*, Mal. *hitam*, enz.); *resi*, meer zijn, *resan-ni*, (voor **resin-na*), overschot, (Tett. *resin*, doch Sumb. *risi*); *emnu*, drinken, (M.P. *inum*); *sernu*, ruilen, (Rott. *seluk*, Tett. *selu*, doch Balin. *silur*). De beide laatste voorbeelden mogelijk onder invloed van de *u* in de slot-lettergreep. Uit den aard der zaak is *e* gelijk *e* elders in stellig overgenomen woorden, als *kmei*, hemd, *krei*, kerk, enz.

Meestal vertegenwoordigt eene *e* evenwel eene oorspronkelijke pĕpĕt. Voorbeelden:

edna, pandanus, (Sikka *pĕddang*; vgl. Rott. *henak*, *hendak*, Kup. *edan*, naast Mal. *pandan*, Jav. *paṇḍan*); (*wo-*)*nem*(*a*), zes, (M.P. *nĕm*); *rea*, vadem, (Mal. *dĕpa*, enz.); (*p*)*perta*, zwaar, (Mal. *bĕrat*, enz.); *tersa*, hard, (Mal. *tĕras*, enz.); *eni*, zand, (oud-Jav. *hĕni*, enz.); *weli*, koopen, (Mal. *bĕli*, enz.); *enu*, schildpad, (Mal., enz. *pĕnju*); *eru*, gal, (Rott. *heduk*, Mal. *hampĕdu*, enz.); *penu*, vol, (M.P. *pĕnuh*); (*wo-*)*telu*, drie, (M.P. *tĕlu*); *liesnu*, stampblok, (Mal. *lĕsung*, enz.); *tennu*, weven, (M.P. *tĕnun*); *tew̄su*, loskoopen, (Mal. *tĕbus*, enz.).

Eene enkele maal is eene oorspronkelijke *a* door eene volgende *i* in *e* overgegaan: *sei*, (Moa *se*, *se-ni*), wie? (Sangir. *isai*, enz.); *tei*, (Moa *te*, *tte*), drek, (M.P. *tahi*, *taï*); *teti*, hakken, (Rott. *tati*, enz.). In andere woorden is de *a* evenwel gebleven, ook als de *i* onmiddellijk volgt, bijv. in *mai*, komen. Door eene volgende *u* naar het schijnt in Lett. *ledu*, membrum virile, (Moa *lahu*, Mak. Bug. *laso*, enz.). Voorts staat de *e* in het Lettineesch in twee woorden met *a* in de slot-lettergreep: *ela*, nemen, geven, en het daaruit ontstane *nena*, (Rott. (*n*)*ala*, Bug. *ala*, enz.), en de vetatieve partikel *jena*; het Moasch heeft evenwel in beide woorden *a* behouden: *ala* (*nana*), *jana*; zie nog beneden, blz. 19.

Uit *ai* (in de beklemde en in de slot-lettergreep) is *e* ontstaan in *w̄era*, (Moa *gera*), water, uit *wair* + *a*; misschien ook *rera*, mast, Roma *wlera* = Mak. *palajarang*, van *lajar*, met wegvalling van het suffix en verandering van *ja* in *i*; vgl. bij de *i* (blz. 13) en Saw. *lai*, zeil, naast Sumb. *liru*, d.i. *lir* + *u*, zoodat **lair* een neven-vorm zou zijn van *lar*(*a*); evenwel is mij in het Lettineesch geen ander voorbeeld bekend van den overgang van *ja* in *i*, als de lettergreep door eene consonant gesloten is.

Over het verdringen van *a* door *e* en over het thans schijnbaar verwisselen van beide klinkers aan het slot van een woord is boven gesproken.

De *i*.

De *i* beäntwoordt als regel in alle positie's aan eene oorspronkelijke *i*, (over eene furtieve *i* zie bij den Woordvorm). Voorbeelden:

(wa)ili, kiezen, (M. P. *pilih*); *isi*, vleesch, inhoud, (M. P. idem); *riri*, paal, (Bug. *aliri*, enz.); *lilli*, kaars, (Mal. *lilin*); *ina*, moeder, (M. P. idem); *(wo-)ira*, hoeveel? (Jav. *pira*, enz.); *ita*, wij, (M. P. *kita*); *lima*, hand, (M. P. idem); *ina*, visch, (M. P. *ikan*); *(wo-)itu*, zeven, (M. P. *pitu*); *nitu*, geest, (M. P. *anitu*); *irnu*, neus, (Jav. *irung*, enz.); *wislu*, zweer, (M. P. *wisul*).

In de slot-lettergreep:

(Na *i*, zie boven); *ami*, wij, (M. P. *kami*); *ari*, rog, (Mal. *pari*, enz.); *tali*, touw, (M. P. idem); *anni*, wind, (M. P. *angin*); *meti*, getij, (Rott. idem: eb; Bug. *mĕti*, enz.); *weli*, koopen, prijs, (M. P. *wĕli*); *odi*, brengen, (Rott. *neni*, *nendi*; Sumb. *ngăndi*, enz.); *udi*, pisang, (Sumbaw. enz. *punti*); *wuni*, verbergen, (M. P. idem); *ulti*, vel, bast, (M. P. *kulit*); enz.

Evenals eene *e* voor *i* kan staan, kan ook het omgekeerde het geval zijn; zoo heeft het Lettineesch bijv. *ikru*, staart, met *i*, (als trouwens in meerdere talen), tegenover Mal. *ekor*.

In plaats van *e*, welke aan het slot niet mag voorkomen, staat de *i* aan het slot voor eene oorspronkelijke pĕpĕt in eene lettergreep, welke oorspronkelijk door *h* gesloten was, als in: *tani*, aarde, (Bat. *tano*, Sund. *tanöh*); *pasi*, wasschen, (als kleeren), (Tett. *fase*, Bal. *basĕh*); *pati*, gebroken, (Sund. *patöh*, Mal. *patah*).

Eveneens in plaats van eene *e* uit een oorspronkelijken tweeklank *ai* (of *aj*) ontstaan, komt de *i* voor in: *ati*, hart, (M. P. *atai*, *hatai*); *eni*, zand, (Batan *anai*, enz.); *mati*, dood, (M. P. *matai*); *sai*, stijgen, (Tag. *sakai*, enz.). Moa heeft, gelijk bij de *a* gezegd is, misschien op Ambonsche wijze, *saa*, gelijk Roma *ena* voor *eni*; maar mogelijk is dit ook een geval van gelijkmaking van klinkers, waarover beneden gesproken zal worden.

Evenals in het Rottineesch kan *i* in eene slot-lettergreep staan voor *dja*, hier ook wel voor *dji*, in de ontleende woorden: *mei*, tafel, (*medja*); *krei*, kerk, (*gredja*); *kmei*, hemd, (*kamedja*); *kari*, werken, (*kĕrdja*, in het Mal. van Ambon uitgesproken als *kardja*); *kai*, tractement, (*gadjih*). Ook wel voor *ja*, als in *pisiai* (*pesiai*) uit *pĕrtjaja*. Een inheemsch woord, waarin *ja* denkelijk [1]) op dezelfde wijze behandeld is, is *rai*, een aequivalent in enkele uitdrukkingen van *riā*, (Moa *raa*), land, (M. P. *raja*, *daja*), het laatste ontstaan door uitvallen van de j.

Nog kan *i* in de slot-lettergreep staan voor *ui*, als in *w̄ai*, (Moa *ai*), vuur, (M. P. *apui*); *(wa)lari*, snel loopen, (Bik. *lagui*, Mal. *lari*, enz.); *nani*, zwemmen, (M. P. *langui*).

Meermalen heeft het Lettineesch *i* in de laatste lettergreep, waar Moa *u* heeft, als bijv. *kakri*, weenen, Moa *kakru*; *koni*, sprinkhaan, Moa *konu*; enz.; over 't algemeen woorden, waarvan mij de aequivalenten in andere talen niet bekend zijn, (met uitzondering denkelijk van *wetki*, Moa *pektu* of *wektu*, knippen met de vingers, waarschijnlijk verwant met Mal. *djĕntik*, enz.). Ongekeerd heeft Moa ook wel *i* in de slot-lettergreep waar Letti *u* heeft: L. *mortu*, (zoo ook met *u* in Kisser, Roma, Luang-Sermata), hoofdhaar, M.

[1]) Zie het Rottineesche Woordenboek s. v. *dae* 1. (P. V.)

morti; L. *ketu*, afbreken, (Rott. idem, Solor *gĕto*), doch M. *keti*; L. *tennu*, weven, (M. P. *tĕnun*), doch M. *tenni*; zoover na te gaan is, schijnt de eigenlijke vorm meer in het Lettineesch bewaard te zijn. Denkelijk behooren ook deze overgangen bij de beneden te noemen assimilatie en dissimilatie van klinkers.

Zeer dikmaals komt na den medeklinker aan het begin van een woord of van de beklemde lettergreep eene *i* voor, welke daar oorspronkelijk niet behoort. De oorsprong van die *i* kan verschillend zijn. Naast *rarma*, (Mal. *dalam*, enz.) binnenste, komt voor: *riarma*, binnen, (*la riarma*). Aangezien men ook heeft *jawa*, beneden, (Mal. *bawah*, enz.), is het zeer waarschijnlijk, dat oudtijds eene praepositie *lai* heeft bestaan naast *la*, of dat *la* daaruit is ontstaan, (ook in het Sumbasch komt *lai* naast *la* voor), en dat uit **lai* en **awa* (met verlies van den eersten medeklinker) is ontstaan: **laj awa*, en dit later is ontbonden in *la jawa*, zoodat *jawa* de zelfstandige vorm is geworden, en uit **lai rarma*: *la riarma*. Op deze wijze zou de *i* in *sieri*, (buiten), naast *seri*, (zijde, kant) te verklaren zijn; en mogelijk ook die in *riā*, land, vaste wal, (M. P. *raja*, *daja*), *liora*, zee, (Mal. *laut*, enz.) en misschien ook in *lianti*, hemel, (M. P. *langit*). In namen van planten zou de *i* gekomen kunnen zijn, doordien *ai*, (M. P. *kai*, *kaju*), afgevallen is; stellig is dit het geval bijv. met *tioa*, de lontar-palm, saguweer, (Rott. *tua*, Mal. *tuak*), dus uit *ai-toa*, dewijl Moa *tgoa* uit *tuoa* heeft en het gewone woord voor „boom" aldaar *au* is, dus uit *au-toa*, (evenwel kent het Moa in samenstellingen ook *ai*, bijv. *a(i)tiawi*, boomblad). Zoo kan bijv. ook met zekerheid gezegd worden, dat *tieru*, hals, (ofschoon de aequivalenten mij onbekend zijn), op dezelfde wijze de *i* heeft verkregen, aangezien Moa *ai-tieru* heeft, (vgl. Mal. *batang* in *batang-leher*). In woorden als *kdieli*, ring, (Tett. *kadeli*), *kdiemna*, diep, (Rott. *madema*), enz., zou de *i* gekomen kunnen zijn doordien er een tijd geweest is, dat men het voorvoegsel *ka* als *kai* uitsprak, (dus uit **kaideli*, **kaidemna*), gelijk in het Rottineesch stellig het geval kan zijn. Ook in het Lettineesch en Moasch schijnt het gewone prefix *wa* wel als *wai* uitgesproken te zijn, vandaar *watiaru*, vermoedelijk uit *waitaru*, voor *wataru*, (zich zetten = ophouden). Buitendien is er nog een aantal woorden, waarvan men niet zeggen kan, dat de oorzaak ligt in het wegvallen van een prefix, of het wegvallen van het eerste deel eener samenstelling, bijv. *liesnu*, = M. P. *lĕsung*, stampblok. Iets dergelijks moet er evenwel toch geschied zijn, hun aantal is niet groot genoeg om eenige neiging tot mouilleering in de taal aan te nemen.

De *o*.

Over eene furtieve *o* zie bij den Woordvorm. Evenmin als de *e* en *i* zijn ook de *o* en *u* uitéén te houden. De *o* staat in de beklemde lettergreep (in de slot-lettergreep kan zij, gelijk boven gezegd is, niet voorkomen) in overeenstemming met de allernaaste of verdere verwanten, ofschoon het meestal voorkomt, dat daarnaast meer of minder algemeen een vorm met *u*

in gebruik is, bijv. in *jora*, vriend, (Sumb. idem); *lola*, stam, (Sumbaw. *lolo*, Kup. *lòlo*, Rott. *lolòdok*, recht, daarnevens evenwel Sumba *ai-lulu*, recht); *poka*, schieten, (Rott. idem, is evenwel denkelijk eene klank-nabootsing); *polu*, roepen, (Rott. *bolu*, *bou*); *ortu*, afstroopen, als padi, (Rott. *kokolu*, Tett. *korut*, doch Kup. (*n*)*ulu*); *sopla*, zeilen, (Mak. *sómbalą*); *toki*, de gekko, (Mal. *tokei*, doch tevens wel klank-nabootsing); (*wak*)*loli*, rollen, (Rott. *loli*, Mak. *doļi*, elders ook met *u*); *loka*, rivier, (Saw. *loko*, doch Sumb. *luku*); *mori*, leven, (Rott. *moli*, *mori*, Tim. *moni*, Tett. *moris*, Bim. *mori*, doch Kup. (*n*)*uli*, Saw. *muri*, Jav. *hurip*, enz.). Voornamelijk als de slot-lettergreep *a* bevat, komt in het Lettineesch *o* voor, waar zelfs de naaste verwanten *u* hebben, (reeds enkele voorbeelden boven aangehaald kunnen zoo opgevat worden); vgl. nog: *tioa*, lontar, (Rott. *tua*); *sora*, tellen, (Tett. *sura*); *totopa*, wan, (Tim. *tupą*); *wolla*, dragen, pikoelen, (Tett. *hulan*), en in de taal zelf: (*ana-*)*kdioa*, tweeling, naast (*wo-*)*rua*, twee; *watiora*, knielen, naast *turtura*, knie. Doch ook *osri*, nazetten, volgen, tegenover Rott. *usi*, Mal. *usir*, enz.

Het Moasch gaat nog veel verder en vertoont bijna als regel *o* waar het Lettineesch nog *u* heeft, indien eene *a* volgt, bijv. *doma*, sommige = Lett. *duma*, (Rott. *luma*, *ruma*); *mota*, braken, = Lett. *muta*, (M. P. *mutah*); *noa*, wond, = Lett. *nua*, (Rott. *nuä*, Tett. *nuka*, M. P. *luka*); *nora*, kokosnoot, = Lett. *nura*, (Mal. *njiur*, enz.); *noha*, land, eiland, = Lett. *nusa*, (M. P. idem); *orta*, ader, = Lett. *urta*, (Mal. *urat*, enz.); *otna* I = Lett. *utna*, regen, (Mal. *hudjan*, enz.); *otna* II = Lett. *utna*, schuld, (Mal. *hutang*); enz. Ook gerekte vocalen, als *soota*, meten, = Lett. *sūta*, (M. P. *sukat*).

Er zijn evenwel uitzonderingen, bijv.: *upa*, (als in Letti), grootvader; *wura* (als in Letti), olie.

Ook wordt *u* wel in andere gevallen tot *o*, als bijv. *mo* voor *mu* in den tweeden persoon bij de vervoeging van sommige werkwoorden.

Voorts kunnen de Lettineesche en Moasche *o* ontstaan zijn door samentrekking uit *au*: *o*, gij, (M. P. *kau*); *o*(-*lai*), mangga (M. P. *pauh*); *ora*, (d. i. *or* + *a*), bamboe, (Sunda *aur*, enz.); *protu*, uit **prautu*, (zie boven bij de verlengde klinkers, blz. 10).

Eveneens kan *o* ontstaan zijn uit *aw* of *wa*, bijv. Lett. *jor*-(*metme*), ochtend, (waarin *jor* staat voor *jora*) = Moa *jawra*; *donawna*, vreemdeling, waarvoor Heymering nog schrijft: *dawnawne*, en waarvan het eerste deel stellig het in Oost-Timor gebruikelijke *dawan* = Javaansch, vreemd, is; *ora*, zijn met, (= oud-Jav. *wwara*, enz.); vgl. de Rottineesche Spraakkunst blz. 35.

Soms trekt *au* niet tot *o* samen, doch gaat alleen de *a* over in *o*, bijv. in *mou*, schoon, rein, (Saw. *mou* [1]); *wou*, rieken, (M. P. *wau*).

Het Lettineesch (niet het Moasch) heeft voorts meestal *o* in plaats van *a*, als de lettergreep open is en de laatste lettergreep *na* luidt, bijv.: *ajona*, plank, bank, Moa *agana*; *dwona*, soort plant, Moa *dwana*; *isūona*, soeanggi,

[1]) In het handschrift stond *mau*, doch dit is in de Woordenlijst verbeterd in *mou*. Het Sawuneesch heeft eveneens de overgang van *au* in *ou*, bijv. *tou*, jaar, (Mal. *tahun*). (P. V.)

Moa *ehgana*; *rona* I, pot, *rona* II, opheffen, Moa in beide gevallen *rana*; *twona*, vragen, (Bug. *utana*, enz.); ook als de vocaal gerekt is, bijv. *swōna* = Moa *hwaana*, goed, in orde. Is de lettergreep in de gedaante, welke het woord heeft, als het afzonderlijk gezegd wordt, gesloten, dan blijft de *a*, zooals in *anna*, vleesch. Door dezen overgang is het te verklaren, dat naast *w̄ā*, (voorzijde), het woord voor „aangezicht" *w̄o* luidt. Immers verbonden met het pronominaal suffix van den derden persoon, dat oudtijds *na* luidde, (thans *ne*), ontstond daaruit **w̄ā-na*, wat tot *w̄o-na* (thans *w̄o-ne*) werd. De klinker werd (terstond of later) niet gerekt, omdat eene gerekte vocaal bij aanhechting van het pronomen ontbonden pleegt te worden. Dewijl het pronominaal suffix van den derden persoon het meest voorkomende is, begon men naar analogie ook te zeggen: *w̄o-ku*, mijn gezicht, enz., en kan thans *w̄o* als het woord gelden. Om dezelfde reden: *so*, echtgenoot(e), *so-ne*, *so-ku*, naast *sā*, huwen, (Moa in beide gevallen *sawa* = Tag. *asaua*, enz). Er zijn evenwel uitzonderingen. Niet geheel als zoodanig kan gelden: *ana*, (kind), want gewoonlijk komt dit woord met een pronominaal suffix voor, bijv. *an-ne*, ouder **an-na*, zijn kind. Ook enkele vormen van het onregelmatige werkwoord *ana*, *āna*, eten: *muan*(*a*), gij eet, zijn geen uitzonderingen, dewijl het accent hier versprongen moet zijn, evenals in het Rottineesch, (blijkens Moa *moona*). Daarentegen is de derde persoon enkelvoud *nāna* bepaald eene uitzondering. Volgens den regel wederom: *rōna*, zij eten, (Moa *raana*); voorts: *jōna*, spijs, (Moa *jaana*); *wōna*, voederen, (Moa *waana*).

Andere uitzonderingen zijn: *nāna*, naam, (ofschoon hierbij ook het veelvuldig voorkomen met de pronominale suffixen kan gewerkt hebben); *wadana*, zich bemoeien met; *mana*, indien, enz.; *tana*, (= Mal. *tahan*); en verder nog eenige andere woorden.

Ook voor de *m* kan de *a* tot *o* worden, in dit geval meer bepaaldelijk als de *m* de lettergreep sluit (in den gewonen vorm van het woord), en dus een medeklinker volgt; de slot-lettergreep moet evenwel ook eene *a* bevatten: *domra*, lontarsap, lijm, (vormelijk = Mal. *damar*); *romsa*, kneden, (Mal. *ramas*); *tomna*, planten, (Mal. *tanam*). Het Moasch heeft voor dit laatste *tamna*, (de andere woorden zijn mij in het Moasch niet bekend). De eenige mij bekende uitzondering is: *samra*, reiger. Hierbij behoort misschien ook: *ropa*, (waarnaast, volgens eene opgave, ook *roma* voorkomt), schietboog, Moa *rapa*, doch Kisser, Roma in overeenstemming met Tettum: *rama*; de *o* zou kunnen zijn ontstaan door een vorm met het pronominaal suffix, als **rop-na* (*rom-na*), thans *rop-ne*. Evenwel schijnt in *roma*, (likken), waarvoor Moa (*nak*)*riama* geeft, de overgang ook in eene open lettergreep te hebben plaats gehad. Een woord als *ama*, (vader), behoudt de *a* ook bij aanhechting der pronominale suffixen. Misschien moeten ook deze overgangen van *a* in *o* gebracht worden tot de assimilatie en dissimilatie van klinkers, waarover beneden nader. Stellig is dit wel het geval, waar *o* staat voor *e*, (uit eene oorspronkelijke *pĕpĕt*), als de slot-lettergreep *i* is, als in: *odi*, brengen = Rott. (*n*)*eni*, (*n*)*endi*.

De *u*.

De *u* beäntwoordt als regel in elke positie aan eene oorspronkelijke *u*, of althans eene *u* in verwante talen; vgl. overigens hetgeen onder de *o* gezegd is. Over eene furtieve *u*, zie bij den Woordvorm.

Voorbeelden: *nunu*, waringin, (Sangir. idem, Rott. dial. *nunuk*); *tunu*, verbranden, (M. P. idem); *ulu*, vroeger, (M. P. *hulu*); *wulu*, haar, vederen, (M. P. idem); *lumtu*, mos, (M. P. *lumut*); *pusru*, boog om katoen te zuiveren, (Mal. *busur*, enz.); *muta*, braken, (M. P. *mutah*); *nusa*, eiland, land, (M. P. idem); *pua*, pinang, (Rott. idem, eigenlijk = M. P. *wuah*, vrucht), naast *woa*, vrucht; *ruma*, huis, (Mal. *rumah*, enz.); *ruri*, doorn, been, (Mal. *duri*, enz.); *udi*, pisang, (M. P. *punti*); *ulti*, vel, (M. P. *kulit*.)

In de slot-lettergreep (behalve de eerste voorbeelden boven):

asu, hond, (M. P. idem); *manu*, vogel, (M. P. *manuk*); *paru*, de waruboom, (Mal. *baru*, enz.); *wannu*, opstaan, (M. P. *wangun*); *enu*, schildpad, (M. P. *pĕnju*); (*wo-*)*telu*, drie, (M. P. *tĕlu*); *liesnu*, stampblok, (M. P. *lĕsung*); *emnu*, drinken, (M. P. *inum*); *pesru*, verzadigd, (Bat. *bosur*, enz.); (*wo-*)*itu*, zeven, (M. P. *pitu*); *siku*, elleboog, (M. P. idem); *irnu*, neus, (Jav. *irung*, enz.); *ortu*, afstroopen, (Tettum *korut*, vgl. Mal. *lurut*); *polu*, roepen, (Rott. dial. *bolu*); *wou*, geur, (M. P. *wau*).

Na eene *p* staat de *u* vóór de geäccentuëerde lettergreep in plaats van eene oorspronkelijke *w*, (de combinatie *pw*, *pw̃* is ongebruikelijk); de voorafgaande *p* dient dan als reduplicatie van die *w*, zooals in *puata*, vrouw, (Tett. *fèto*, vrouwelijk, Rott. *fèto*(*k*), zuster, Daj. *betau*, idem; de *a* voor pĕpĕt ook elders als in Kup. *bihata*, Rott. dial. *fata* = *fèto*, vrouwelijk v. d. lontarpalm) naast *llalu*, mannelijk; *puona*[1]), nok, (Mal. *bumbungan*, enz.); zie ook onder de *p*.

Assimilatie en dissimilatie van klinkers en klinker-verandering in de beide lettergrepen.

Assimilatie van klinkers (als bijv. Sumb. *mirip*, leven, Jav. *hurip*), of dissimilatie, (als bijv. Daj. *limot*, Fidji *lumi* naast algemeen M. P. *lumut*), of klinker-verandering in beide lettergrepen, (als Tag. *dugu*, bloed, naast Mal. *darah*, Mal. *sirih* naast Jav. *suruh*), komen in de talen, welke het naast met het Rottineesch verwant zijn, en in de Bima-Sumba-groep veelvuldig voor, (vgl. Bimaneesche Spraakkunst blz. 52 en Rottineesche Spraakkunst blz. 41). Ook in de talen der Zuid-Wester-eilanden zijn zij niet zeldzaam, vooral als men bedenkt, dat slechts een gedeelte van den woordenschat bekend is.

u (of *o*) -*a* tegenover *u-u* (*o-u* of *o-o*) vertoonen: *upa*, grootvader, heer, tegenover Rott. *upuk*, Tim. *upuf*, Kup. *upu*, Sumb. *umbu*, Bim. *ompu*, Bug. *opu*, vgl. Jav. *ĕmpu*; *doka*, schudden, tegenover Tett. *doko*, idem, Bim. *ruku*, zich bewegen; *loka*, rivier, tegenover Saw. *loko*, Sumb. *luku*; *lola*, stam, te-

[1]) Aldus is door Prof. Jonker veranderd in plaats van *puonna*; de Woordenlijst heeft echter *puonna* en dit schijnt volgens de daar aangehaalde voorbeelden de juiste vorm te zijn. (P. V.)

genover Sumbaw. *lolo*, idem, Sumb. *(ai)lulu*, recht; *potla* uit Mal. *botol*, flesch; Moa *ruhä*, rib, (Mal. *rusuk*, enz.). Op deze wijze is ook wel te verklaren: *liora*, zee. Op zichzelf zou men het woord kunnen beschouwen als te bestaan uit **liór* of **lor*, dus met *o* uit *au*, en toegevoegde *a*; evenwel heeft Kisser *louru*, voor Roma wordt opgegeven *lioru*, wat, aangezien hier de gerekte klinkers niet worden aangegeven, denkelijk *liōru* moet zijn; een Kissersch *louru* toch beäntwoordt aan een Lettineesch **lōru*, of met ingeschoven *i*: **liōru*, wat ontstaan moet zijn uit **lāru* (*liāru*) uit **laur*; zie boven blz. 9; de *o* zou verkort kunnen zijn (*liora* voor **liōra*) wegens de onmiddellijk voorafgaande vocaal *i*, (vgl. *liena*, grot, denkelijk onregelmatig voor *liēna* = Mak. *lejang*, Mal. *liang*). Het Kissersche *louru* is een voorbeeld van (zij 't ook gedeeltelijke) assimilatie, gelijk ook de onder de *o* genoemde overgang van *a* in *o*, bijv. van *wou*, M. P. *wau*. Eene volkomen assimilatie vertoont misschien Kiss., Roma *wuru*, tegenover Lett., Moa *wura*, olie, althans indien dit laatste als de oorspronkelijke vorm mag beschouwd worden; vgl. Sikk. *wura*, vet, (substantief).

U-i voor *u-u* heeft Lett. *knuni*, hoofdkussen, (ook Tett. *kluni*), naast Moa *klunu*, (Rott. *kailunu*, dial. *ainulu̥*, enz.). Vgl. nog Lett. *dursi*, pokken, Luang-Serm. *durhu*.

u(o)-a tegenover *u-i*, (dat op zichzelf als eene dissimilatie van *u-u* kan beschouwd worden), vertoont naar alle waarschijnlijkheid Lett. *wūra* (in samenstelling enz. *wuar*), Moa *woora*, berg, = M. P. *wukir*; vgl. Lett. *mota*, groen, = Roma *moti*. Dit laatste woord schijnt overigens in verband te staan met M. P. *matah*, rauw (zóó dial. Bat.; vgl. Rott. *matak*, Lett. *matmata*, enz.), misschien door een neven-vorm **mutuh* op de wijze van Tag. *dugu* naast Mal. *darah*. Een dergelijke tusschen-vorm schijnt ook aangenomen te moeten worden om te verklaren Lett. *loki*, voet, naast Moa, Roma *laka*, idem, (daargelaten nog of het woord in verband staat met een woord voor „stappen" als bijv. Mal. *langkah*).

Eene gedeeltelijke assimilatie *o-u* voor *i-u* vertoont Kiss., Roma *omnu* = Lett., Moa *emnu* = M. P. *inum*, drinken.

O-i, tegenover *i-i* elders, vertoont Lett. *kokoi*, klein, naast Tett. *kiï(k)*, vgl. Mak. *keke*, (verwant met Jav. *ḍikih*, Rott. *kadiï*, enz.); vgl. ook den vorm in Moa: *kekea*, zoodat het schijnt, dat de Lettineesche vorm uit een met de klinkers *u-u* voor *i-i* (als Jav. *suruh* naast Mal. *sirih*) is ontstaan; (vgl. ook Bim. *keú*, klein).

I-u tegenover *i-i* vertoont mogelijk Moa *litru*, omvervallen, naast Lett., ook Luang-Serm., *litri*.

I-a voor *i-i* vertoonen: *mia*, droom, = M. P. *mipi*, naast *mimpi*; *nisa*, tand, naast Bare'e *ngisi*, Rott. *nisik*, enz. Hiertoe is ook wel te brengen: Moa *kekea* = Lett. *kokoi*, klein, (zie boven). Daarentegen schijnt *tikli*, hiel, schoppen, (Rott. *tingak*, *tinggak*, Tim. *tikaf*, hiel, Rott. *natinga* of *natingga*, Kup. *tingan*, schoppen, enz.), een voorbeeld van assimilatie te zijn.

A-a tegenover *i(e)-a*, *a-i(e)* vertoonen Moa *maa*, (Lett. *mā*), beschaamd, tegenover Rott. *mae*, of Sikk. *mea(ng)*, Sund. *era*, enz., (de vorm *mae*, welke

het woord in het Lett. en Moasch kan vertoonen, is natuurlijk slechts schijnbaar identiek met den Rottineeschen vorm), en *krada*, eend, naast Tett. *krade*, Sumb. *randi*. Hiertoe behoort denkelijk ook Moa *saa* naast Lett. *sai*, opstijgen, (Tag. *sakai*, enz.); vgl. ook Lett. *siani*, boven, naast Moa *sianna*, Roma *hanan* voor *sanna*.

A-a tegenover *u-u* (*o-o*) heeft *mara*, geel = Rott. *momòdok*, Tim. *mòrọ*, Sumb. *muru*, (welke behalve „geel" ook „groen" kunnen beteekenen en hetzelfde woord schijnen te zijn [1]) als Saw. *mengăru* uit *mangura*, groen, onrijp), End. *ngura*, (jong), Sund. *ngora*, Mal. *muda*, (idem), zoodat de *u-u* eene assimilatie zou zijn van *u-a*.

Hierbij sluit zich aan *a-a* voor *a-u* (als eene differentiatie van *u-u*) in Moa *man'a*, (geschreven *manä*), vogel = Lett. *manu*, (M. P. *manuk*).

Het schijnt wel, dat de onder de *o* genoemde verandering van *a* in *o* vóór *na* of *m* + consonant + *a* ook te beschouwen is als eene dissimilatie *o-a* (= *u-a*) voor *a-a*.

Als gedeeltelijke dissimilatie is ook wel op te vatten: *odi*, brengen, naast Rott. (*n*)*eni*, (*n*)*endi*, enz., Sumbaw. *ĕnti*; *tori*, schaar, (Tett. *kateri*, Tim. idem of *kateli*), naast *teri*, knippen. Het Kissersch levert nog: *koi*, (uit **toi*) = Lett. *tei* = M. P. *tahi*, *taï*, drek; hier staat dus bepaaldelijk wel *o-i* tegenover *e-i*. Of Lett. *koli* = Moa *kali*, ruim, hier ook bij behoort, dan wel of beide als dissimilatie's van een anderen vorm zijn te beschouwen, is onzeker.

Verder kunnen hierbij nog gebracht worden, behalve de (gedeeltelijke) assimilatie *e-i* voor *a-i*, als in *tei*, (drek), welke onder de *i* is genoemd, de onder denzelfden klinker vermelde schommelingen tusschen *i* en *u* in de slot-lettergreep bij het Lettineesch en Moasch; *ketu*, *morti*, *wektu* zouden dus dissimilatie's zijn van *keti*, *mortu*, *wetki*, enz. De vormen *kakri* en *kakru*, (weenen), zijn mogelijk terug te brengen op vormen met *i-i*, (vgl. Rott. *ki*, Tett. *kia*, Tim. *kae*), en *u-u*. Ten slotte berust Lett. *ela* voor Moa *ala*, (zie bij de *e*), weder op *i-a* voor *a-a*.

Het schijnt wel of deze dissimilatie's en assimilatie's op verschillende wijzen beschouwd moeten worden. Vormen als Daj. *limot* voor *lumut*, Sumb. *mirip* voor *murip*, Lett. *wou* voor *wau*, *tei* voor *ta*(*h*)*i* en dergelijke kunnen, en zijn ook zeker hier of elders op gewonen mechanischen weg ontstaan. Wel blijft het onverklaard waarom in het eene woord die verandering plaats heeft en in het andere niet, maar dat is bij meerdere klank-verschijnselen het geval. Eene verandering evenwel als Moa *man'a* voor *manu*(*k*), of, om eene andere taal te noemen, van Sawuneesch *ila*, weg zijn, (Mal. *hilang*, enz.), in *ele*, (zij 't ook met verschil in grammaticaal gebruik), is toch wel zeer sterk. Neemt men nu in aanmerking, dat in laatstgenoemde taal, (zij 't ook bij werkwoorden), om een grammaticaal verschil uit te drukken, naast elken vorm met *a-a* een met *a-e* voorkomt, (bijv. *ngaä*, *ngaë*, eten, Mad. *ngakan*), naast een met *u-u* een met *u-e*, (*tunu*, *tune* = M. P. *tunu*), dan ziet het er wel naar uit of men hier ook in sommige gevallen met eene

[1]) Dit wordt bevestigt door den vorm *mangura* welke volgens mededeeling van Dr. L. Onvlee in het Sumbasch voorkomt naast *muru*. (P.V.)

willekeurige verandering, een soort krama-vorming, om welke reden dan ook, te doen heeft. De neiging tot deze verandering moet reeds vroeger aanwezig zijn geweest; men treft die toch aan zoowel in de talen van de Bima-Sumba-groep, waartoe ook het Sawuneesch behoort, als in de talen, welke met het Rottineesch één groep schijnen uit te maken, en waartoe ook het Lettineesch enz. behooren, dus in twee groepen, welke ook in andere opzichten meerdere punten van gelijkheid vertoonen. Dit neemt niet weg, dat enkele van deze veranderingen later moeten zijn ontstaan, zooals die, waarin eene oorspronkelijke pĕpĕt voor *e* geldt.

Ook de gemeenschappelijke verandering van beide klinkers als Lett. *mara* naast Sumb. *muru*, of Tag. *dugu* naast Mal. *darah*, enz., (buiten de Philipp. talen bijna overal met *a-a*), of Bug. *luppu̧*, Mak. *tjipuru̧*, (dus uit **tjipur*, bovendien met dissimilatie en ongewonen overgang van *l* in *tj*), naast Mal. *lapar*, enz., (overal elders met *a-a*), kan moeielijk door vocaal-variatie van den stam verklaard worden; het is toch een geheel ander geval dan bijv. Jav. *gulung* naast *giling*.

Metathesis van klinkers en afwerping van klinkers.

Eene enkele maal komt ook omzetting van klinkers voor, bijv. *tilu*, doof, (Lamp. idem, Sikk. *tilung*, Bal. *tilu*, oorsmeer, Saw. *wo-dilu*, oor), naast Mal. enz. *tuli*; *diolla*, (uit **diodla*), boei, blok, gevangenis, naast Moa *diadlu*, (Tett. *dadur*). Men kan dit verschijnsel ook onder het voorgaande brengen.

Over afwerping van eene *a*, soms ook van een anderen klinker, na een medeklinker, is bij het Klankstelsel gesproken (blz. 7 ev.). Te vermelden valt hier alleen, dat de *u* van *au*, (ik), ook pleegt afgeworpen te worden voor een met eene consonant beginnend substantief; zoo bijv. *a* (= *au*) *nān-ku*, mijn naam, (bijv. S. I, 2). Zoo ook voor *ta*, niet, (bijv. *a ta w̄el surta*, ik niet geef brief = ik geef geen brief, S. XI, 5). In deze gevallen is het naslaan van *u* na den volgenden mede-klinker geheel ongebruikelijk. In T. VIII, 36, 39, is eveneens vóór *ta* van *ami* alleen de *a* overgebleven, terwijl het werkwoord met het bij *ami* (wij) behoorend pronominaal prefix vervoegd wordt, bijv. *a ta mawuni*, wij verbergen niet. Mogelijk bezigt men in werkelijkheid in zulk een geval voor het overtollige volledige voornaamwoord den enkelvouds-vorm *au*. Ten slotte zou men kunnen zeggen, dat de *u* van *au* afgeworpen is in de conjugatie van werkwoorden, welke met eene *w* beginnen, bijv. *awaka*, ik vraag. Dit is evenwel een ander geval; eigenlijk is de *u* hier na de *w* verdwenen.

De Medeklinkers.

De *k*.

Eene Lettineesche (Moasche) *k* kan zoowel begin-klank zijn als oorspronkelijke sluiter, of beginletter van de slot-lettergreep, (bijv. *tasik*, *taski*), en kan ook voorkomen in het midden van een woord, of sluiter van de geäccentüeerde lettergreep zijn, bijv. *ikur*, *ikru*.

In 't algemeen is eene oorspronkelijke M. P. *k* verdwenen; bijv. *ai*, Moa *au*, boom, hout, (M. P. *kai, kaju*); *āli, aili*, visch-hoek, (M. P. *kail*); *ami*, wij, (M. P. *kami*); *āna*, eten, (M. P. *kan*); *ita*, wij, (M. P. *kita*); *o*, gij, (M. P. *kau*); *ulti*, huid, (M. P. *kulit*); *utu*, luis, (M. P. *kutu*); *au*, ik, (M. P. *aku*); *īna, iina*, visch, (M. P. *ikan*); *lā, laa*, gaan, (M. P. *lakau*); *nua*, wond, (M. P. *luka*); *saa, sai*, opstijgen, (Tag. *sakai*, enz.); *(am)tātu, (am)tagtu*, vreezen, (M. P. *takut*); *tēna*, stok, (M. P. *tĕkĕn, tĕkan*).

Het is bekend, dat niet alleen in de naaste verwanten, (eigenlijk reeds verder, te beginnen bij Celebes), eene *k* aan het begin of in het midden van het woord zeer dikwijls verdwenen is, maar op zeer onregelmatige wijze: bij de eene taal in het eene woord, bij eene andere taal in een ander; zelfs de dialecten van eene zelfde taal vertoonen de bontste afwisseling; die, welke de *k* nog het best bewaard hebben, missen haar soms in een woord, waar zij bewaard is in een dialect, dat nagenoeg elke *k* verloren heeft.

In de bovenstaande voorbeelden ontbreekt de *k* ook in het meerendeel der naaste verwanten, al is bij de meeste wel eene of andere taal of tongval te noemen, waar zij toch voorkomt. Daarentegen komt zij wel voor bij de meeste verwanten, doch ontbreekt in het Lettineesch in: *ortu*, afstroopen, (Tett. *korut*, Rott. *kokolu, kokoru*); *apnu*, buik, (Tett. *kabun*, Sumb. *kambu*); *sūta*, meten, (Tett. = M. P. *sukat*); enz. In de taal zelf staat *ernu* naast *kernu*, *etu* (Moa *eti*) naast *ketu* (*keti*).

Het aantal woorden, waarin eene *k* aan het begin van een woord met zekerheid als M. P. *k*, of althans gelijk *k* in eene niet al te na verwante taal, voorkomt, is zeer gering, (natuurlijk buiten beschouwing gelaten stellig overgenomen woorden, als *kari* uit Mal. *kĕrdja*); vgl. *k* als overblijfsel van een prefix *ka* in meerdere woorden; (evenwel is ook deze *k*, waar de volgende vocaal niet verdwenen is, soms vervallen; van deze soort bezit het Moa nog vormen als *kawuni*, iets verbergen = Lett. *awuni*, terwijl bij andere de *k* in het Moa schijnt verdwenen te zijn); Moa *kuku*, klauw, (M.P. idem); *keri*, schrapen, (Saw. *kĕri*, Bug. *kĕrị*); *kerta*, snijden, slachten, (Rott. *kè*, denkelijk Mal. *kĕrat*, enz.); een woord als *kawsa*, (kapas, draad), is mogelijk overgenomen. Ook kan de *k* in deze positie eene *g* van elders vertegenwoordigen: *kartu*, krabben, (Mal. *garut*); *katla*, jeuken, (Mal. *gatal*, enz., wel niet overgenomen, ook Tett. *katar*, Galoli *gatar*); *kori*, roosten, braden, (Bug. *gore*; vgl. Mal. *goreng*); *kukmu*, in de vuist houden, (Rott. *nggumu, kumu*; vgl. Jav. *gĕnggĕm* naast Bent. *kongkum*). Naar alle waarschijnlijkheid is de *k* hier ontstaan, evenals in het Rottineesch, uit eene met nasalen voorslag uitgesproken *g*: *ngg* of daarmede afwisselende *ngk*. Ook een woord als *keri*, (schrapen), kan uit een bij-vorm met *ngg* zijn ontstaan. In ontleende woorden wordt ook de *g* tot *k*: *kusi* = Mal. *gutji*; *kantiu*, (heiden), Portugeesch *gentiu*; *krei*, Mal. *gredja*.

K aan het begin, (hoe dan ook ontstaan), in overeenstemming met de naaste verwanten, vertoonen: *kadi*, vijlen, (Tett. idem, Tim. dial. *kari*);

ketu, afsnijden, (Rott. idem, denkelijk uit *g*, *ngg*; vgl. Solor *gĕto*); *koki*, insteken, steken, (Tim. *koke*, Bim. *koki*); *kukru*, donker (Tett. *kukur*; denkelijk uit *ngg*; vgl. Rott. (*na*(*nggu*); enz.

Ook de *k* als oorspronkelijke begin-consonant van de slot-lettergreep beäntwoordt zelden aan eene *k* elders; als voorbeelden kunnen genoemd worden: *ikru*, staart, (Mal. *ekor*); *siku*, elleboog, (M. P. idem); *wuku*, geleding, knobbel, (M. P. idem); *toki*, gekko, (Mal. *tokej*, evenwel tevens klank-nabootsing).

Aan eene *k* in het Sumbasch, welke gewoonlijk eene M. P. *k* is, beäntwoordt de *k* in: *loka*, rivier, (Sumb. *luku*); *taku*, meten (den inhoud), (Sumb. *taku*, scheppen); *weklu*, veel, (Sumb. *bokul*, dial. *băkul*, groot). Evenwel is op te merken, dat bijv. naast het Mal. *ekor*, enz. en *siku*, in het Mak. vormen voorkomen als *ingkong*, *singkulu*, zoodat althans bij sommige woorden de mogelijkheid bestaat, dat de *k* uit *ngk*, *ngg* is ontstaan.

Aan eene *k* in de naaste verwanten, (doch onzeker hoe te beschouwen), beäntwoordt de *k* bijv. in: *doka*, schudden, (Tett. *doko*); *lokra*, soort mand, (Rott. *lokak*); *poka*, schieten, (Rott. idem, tevens echter klank-nabootsing).

Aan eene *ngk* of *ngg* elders beäntwoordt de *k* in: *kikni*, oplichten, (Mak. *kingking*); *pokli*, rond, (Sumb. *kawunggil*, Rott. *bobôngok*); *tikli*, hiel, (Rott. *tingak*, *tinggak*, Bent. *tingkor*); (*wa*)*saka*, zoeken, (Rott. *sanga*, *sangga*). Zoo is ook te verklaren: *smakra*, levensgeest, (Mal. *sumangat*, met verwisseling van *ngg* en *ng*). Ook in overgenomen woorden vindt dezelfde overgang plaats, bijv. (*ar*)*domiku*, Zondag, (Mal. *dominggu*); *pikna*, schotel, (Mal. *pinggan*). Soms staat hier de *k* ook voor eene *g* elders, bijv. *kikri*, zaag, (Tomb., Tons. *gigir*); en denkelijk ook zoo in: *wakra*, omheining (Rott. *paä*, Fidji *ba*, vermoedelijk bijv. Jav. *pagĕr*, Mal. *pagar*, enz.). Ook hier zal wel eerst *g* tot *ngg* geworden zijn, gelijk bijv. elke *g* in het Sumbasch wordt uitgesproken. In later overgenomen woorden, als: *diaka*, *djaka* = Mal. *djaga*, heeft de *k* uit den aard der zaak de *g* vervangen zonder tusschen-vorm.

Tot dusverre is eene als (oorspronkelijke) sluiter optredende M. P. *k* buiten beschouwing gelaten. Voor het Lettineesch kan gezegd worden, dat zij, als regel, geheel verdwenen is, zoodat bijv. *ana*, kind, (M. P. *anak*) met het pronominaal suffix van den derden persoon luidt: *an-ne*, in overeenstemming met de vorming bij elk substantief, dat op den zuiveren klinker *a* eindigt. In Moa is dit evenwel niet het geval. Hier is het woord, in de bronnen opgegeven: *anä*, waarmede duidelijk aangeduid wordt, dat de laatste lettergreep den ingeslokten mede-klinker of „guttural check" bevat, wat ook blijkt door de bijzondere behandeling bij aanvoeging der pronominale suffixen. Wegens de gewone omzetting der sluiters, en omdat de *a* ook hier door de *e* kan verdrongen worden, (*anë* = *anä*), is de schrijfwijze vermoedelijk te verklaren als: *an'a*.

Andere voorbeelden zijn: *manä*, (Lett. *manu*), vogel, (M. P. *manuk*); *minä*, vet, (subst.), (Mal. *minjak*, enz.); *otä*, hoofd, (Sumbaw. *otak*, idem, Mal. enz. *utak*, hersenen); *ruhä*, rib, (Mal. *rusuk*, enz.); *tgoä*, saguweer, (M. P. *tuak*). Dit woord kan ook als bewijs gelden, dat met de schrijfwijze *ä* bedoeld is '*a*, niet *a*',

(hier overigens slechts naar analogie van de andere woorden, dewijl omzetting van een mede-klinker hier uitgesloten was). In samenstelling vervalt eene zuivere vocaal *a*, dus Lett. *tió-mkatla*, (jeukende, heete saguweer = azijn), van *tioa*; Moa heeft evenwel *tgoo-mkatle*, d.i. *tgo* + overgangsvocaal na den ingeslokten mede-klinker, welke hier dus voor de *a* blijft. Daarnaast ook *tegoa-mkatle*, waarin de *a* na de *o* eveneens als overgangsvocaal te beschouwen is. In *dalä*, modder, heeft Moa *ä* tegenover Letti *ka*: *dalka*. Bewaard is eene M.P. slot-*k* in: *taski*, Moa *tahki*, *tahiki*, zee, (Rott. *tasi*, enz.; M.P. *tasik*); denkelijk ook in: *wetki*, Moa *wektu* of *pektu*, met de vingers knippen, (Tett. *fetik*, Rot. dial. *fiti*, naar alle waarschijnlijkheid verwant met Mal. *djĕntik* enz.).

Als (oorspronkelijke) sluiter is overigens de *k*, zoowel in het Lettineesch als in het Moasch, volstrekt niet zeldzaam; de aequivalenten van de woorden, waarin ze voorkomt, zijn mij evenwel in de verwanten niet bekend.

De *t*.

De *t* kan in alle positie's voorkomen, en is overal, als regel, de M.P. *t*. Voorbeelden:

ta, niet zijn, niet, (M.P. idem); *tali*, touw, (M.P. idem); *tani*, grond, aarde, (M.P. *tanĕh*, *tanah*); *tei*, drek, (M.P. *tahi*, *taï*); (*wo*-)*telu*, drie, (M.P. *tĕlu*); *tēna*, stok, (M.P. *tĕkĕn*); *tewu*, suiker-riet, (M.P. *tĕwu*, *tĕbu*); *tilu*, doof, (M.P. *tuli*); *tunu*, branden, (M.P. idem); *turu*, neerkomen, v.d. regen, (M.P. *turuh*, lekken, droppelen); *tuwa*, soort plant, (M.P. *tuwa*, *tuba*); *ati*, hart, (M.P. *atai*, *hatai*); *ita*, wij, (M.P. *kita*); (*wo*-)*itu*, zeven, (M.P. *pitu*); *mata*, oog, (M.P. idem); *nitu*, geest, (M.P. *anitu*); *utu*, luis, (M.P. *kutu*); *watu*, steen, (M.P. idem); *metma*, zwart, (M.P. *itĕm*, *hitam*); *tutnu*, aansteken, (M.P. *tutung*); (*wo*-)*ata*, vier, (M.P. *pat*); *jata*, slecht, (Mal. *djahat*, enz.); *lianti*, hemel, (M.P. *langit*); *lumtu*, mos, (M.P. *lumut*); (*p*)*perta*, zwaar, (Mal. *bĕrat*, enz.); (*am*)*tātu*, bang, (M.P. *takut*); *ulti*, huid, (M.P. *kulit*); enz.

Ook in de lettergreep vóór de geäccentuëerde kan de *t* de gelijkluidende M.P. consonant zijn; bijv. *tnina*, Moa *tlina*, oor, (M.P. *talinga*).

Aan het begin van een woord, of als (oorspronkelijke) aanvangs-consonant van de slot-lettergreep, kan de *t* nog staan voor den klank, welke in het Maleisch *dj* luidt, in het Javaansch evenwel tot de dentale *d* geworden is: *talla* (*talan*), weg, (Mal. *djalan*, Jav. *dalan*); *retna* (uit **ertan*), trap, (Bal. *ĕdjan*, Tag. *hagdan*, enz.); *utna*, regen, (Mal. *hudjan*, Jav. *udan*); *tutu*, aantoonen, wijzen, (Bal. *tudjuh*, wijs-vinger, Jav. *tuduh*, wijzen). Het Romasch vertoont den vorm: *tialan*, *tjalan* voor *talan*, dit is echter het eenige mij bekende voorbeeld; onzeker is dus of deze vorm oorspronkelijk is dan wel de *i* later ingevoegd.

Verdwenen is eene *t* als (oorspronkelijke) sluiter in: *rasu*, honderd, (met omzetting als in sommige Philippijnsche talen[1]), (Mal. *ratus*, enz.); misschien nog in enkele andere woorden.

[1]) Volgens mededeeling van Dr. L. Onvlee hebben ook 't Sumbasch en Sawuneesch (beide *ngahu*, met *h* uit *s*) en het Sikkasch (*ngasu*) deze omzetting. (P.V.)

De *d*.

De *d* kan voorkomen aan het begin van een woord en als oorspronkelijke begin-consonant van de slot-lettergreep, (dus bij omzetting aan het slot van de eerste lettergreep), nooit echter als sluiter van het woord. Vele woorden met *d* aan het begin van het woord, waarvan de aequivalenten althans in een grooter gedeelte van het M. P. taalgebied denzelfden klank vertoonen, (daargelaten natuurlijk zulke talen, welke in dat geval een anderen klank bezigen, zie bij de *r*), komen hier niet voor; als voorbeelden kunnen aangehaald worden: *darna*, roosteren, (Rott. *dala*, Sumb. *padarang*, Mak., Bug. *padarą*, naast Tomb. *rumarang*, enz.); *domra*, planten-sap, (vormelijk Mal. *damar*, evenwel, naar de beteekenis te oordeelen, niet ontleend; vgl. Tett. *damar*, Saw. *dama*, met iets bestrijken, Iban. *damal*, lijmen); misschien: *durmu*, verdeelen, als dit beäntwoordt aan Jav. *dum*, Sund. *duum*; Rott. heeft *ndu*, zoodat de *r* denkelijk onder de bekende R-G-H-wet valt.

Overeenkomende met de naaste verwanten komt de *d* voor in: *diolla*, Moa *diadlu*, blok, gevangenis, (Tett. *dadur*); *doka*, schudden, (Tett. *doko*); *kdieli*, ring, (Tett. *kadeli*, Rott. *ndeli*). Zulke vormen als Rotti *ndeli*, *ndu*, doen denken, dat de *d* in zulke gevallen bewaard is door (of ontstaan is uit) eene *nd*.

Voorts kan eene *d* staan voor, of afwisselen met, eene *r*. In den regel vertoont het Lettineesch eene *r*, maar eene *d* na het prefix *k*(*a*) in: (*ana*-) *kdioa*, tweeling, naast (*wo*-)*rua* twee; *kdiemna*, diep, (Kiss. *rorom*; Sikk. *rĕmang*, Rott. eveneens met *d*: *demak*); zonder prefix in: *duma*, sommige, (Rotti *ruma*, in de *l*-dialecten: *luma*). Ook in verbindingen kan na *n* de *r* tot *d* worden, zoo T. VI, 4: *maran dai*, voor *maran rai*.

Naast eene *l* staat *d* in: *dōsu*, zuigen = Kiss. *lousu*.

Ook in het woord kan *d* naast *l* staan, zoo: *pedi* (uit *wedi*), weg, (in samenstellingen) naast *peli*.

Gewoonlijk staat eene *d* in het woord voor *nd*, (of *nt*, nadat dit eerst tot *nd* geworden is); bijv. *edna*, pandanus, (Rott. *henak*, *hendak* uit **pĕndan*, Sikk. *pĕddang*, Mal. *pandan*); *kadi*, slijpen, (dial. Rotti *andi*); *wlada*, uit *walanda*, Hollander; *odi*, brengen, (Rott. (*n*)*eni*, (*n*)*endi*, Sumbaw. *ĕnti*); *udi*, pisang, (Sumbaw. *punti*); enz..

Voorts kan eene *d* beäntwoorden aan den klank, welke èn in het Javaansch èn in het Maleisch *dj* luidt: *derku*, (*djĕruk*, wat evenwel mogelijk ontleend is, ofschoon anders *dj* in ontleende woorden *di* luidt, als: *diaka* = Mal. *djaga*); *dalu*, mannelijk, (Jav. *djalu*, Mal. met krama-vorm *djantan*); (*a*)*dari*, (doen) ontstaan, (Mal. *djadi*, Jav. onregelmatig *dadi*).

Eene enkele maal schijnt de *d* aan het begin van een woord voor eene *t* te staan: *diwra* (oester) = Roma *dirma* = Mal. *tiram*. Dit woord zou evenwel met *d* uit eene andere taal overgenomen kunnen zijn. Misschien zou (*am*)*dudu*, slapen, waarnaast Roma (*am*)*turu* heeft, op die wijze kunnen verklaard worden; (het zou dan zijn gelijk Javaansch *turu*, enz.; de tweede *d* zou verklaard kunnen worden uit eene *nd*, door een ingevoegden neusklank, als Mak., Bug.

tinro; de slot-*r*, als in Mal. *tidur*, zou door de voorafgaande oorspronkelijke *r* verdwenen kunnen zijn, evenals in het genoemde Makassaarsche woord).

Soms schijnt eene *d* te beäntwoorden aan eene *s* elders. Hierbij is op te merken, dat in de bronnen voor de kennis van het Kissersch hetzelfde woord nu eens met eene *d*, dan met eene *s*, sommige ook wel met *d* naast *ds* geschreven worden. Denkelijk zou *s* door een ingevoegden of voorgevoegden neusklank tot **ntj*, vandaar tot **ndj* zijn geworden, waaruit weder **dj*, (hieruit Kiss. *ds*), en *d* zou zijn ontstaan. Naast elkander staan Letti *sūti* en Moa *duiti*, met de hoorns stooten. Niet onwaarschijnlijk is de *d* in *ledu*, membrum virile, naast Moa *lahu*, (Sumb. *lasu*, *lahu*, Mak. *laso*, enz.), zoo te verklaren. Zoo ook in *ida*, één, (Tett. idem, naast Kup. *mesa*, waarnaast Saw. *miha*, dus = Mal. *ĕsa*), en in enkele andere woorden.

Zie voorts bij de *n*.

De *n*.

De *n* kan in alle positie's voorkomen, en beäntwoordt dan in de eerste plaats aan eene M. P. *n*, of althans aan dienzelfden klank in de verwante talen. Voorbeelden:

nanna (*nanan-ne*), etter, (M. P. *nanah*); *nara* I, broeder, (Rott. *na*(*k*), Tett. *nan*, Sikk. *nara*, Bur. *nahat*); *nara* II, soort boom, (Bim. idem, Rott. *na*); *nasu*, koken, (Rott., Bug. enz. idem); (*wo-*)*nema*, zes, (M. P. *nĕm*); *nitu*, geest, (M. P. *anitu*); *nusa*, land, eiland, (M. P. idem); *nuni*, trekken, (Rott. dial., Saw. idem); *nunu*, waringin, (Sangir. idem, Rott. dial. *nunu̧*); *ana*, kind, (M. P. *anak*); *eni*, zand, (oud-Jav. *hĕni*, enz.); *ina*, moeder, (M. P. idem); *manu*, vogel, (M. P. *manuk*); *penu*, vol, (M. P. *pĕnuh*); *tunu*, verbranden, (M. P. idem); *pansa*, warm, (M. P. *panas*); *wuntu*, het omhulsel van eene kokos-noot, (Tag. *bunut*, enz.); *anni*, wind, (M. P. *angin*); *edna*, pandanus, (Mal. *pandan*, Sikk. *pĕddang*); *emnu*, drinken, (M. P. *inum*); *ina*, visch, (M. P. *ikan*); *tēna*, stok, (M. P. *tĕkĕn*); *tennu*, Moa *tenni*, weven, (M. P. *tĕnun*); *una*, stam, boom, (M. P. *puhun*, *puün*); *utna*, regen, (Jav. *udan*, enz.); enz.

Evengoed kan de *n* in alle positie's uit eene oorspronkelijke *ng* zijn ontstaan. Voorbeelden:

nāli, met de lijn visschen, (M. P. (*ma*)*ngail*); *nāna*, naam, (Sund. *ngaran*, enz.); *natu*, zenden, (End. *ngatu*, Bare'e *katu*, enz.); *nisa*, tand, (Bare'e *ngisi*, enz.); *sanunu*, Moa *sanulu*, tien, (Kup. *sngulu*, Rott. *sanahulu*, M. P. *sangapuluh*); *anni*, wind, (M. P. *angin*); *lianti*, hemel, (M. P. *langit*); *nani*, zwemmen, (M. P. *langui*); *tnina*, Moa *tlina*, oor, (M. P. *talinga*); *wannu*, opstaan, (M. P. *wangun*); *asna*, kieuw, (Sund. *asang*, enz.); *darna*, roosten, (Tomb. *rarang*, enz.); *irnu*, neus, (Mal. *hidung*, enz.); *liesnu*, stampblok, (M. P. *lĕsung*); *petna*, opgezwollen, (Kup. *petang*, enz.); *utna*, schuld, (Mal. *hutang*, enz.); enz.

Als beginner van de beklemde of van de niet omgezette slot-lettergreep kan *n* ook voor *nj* elders staan, als in: *nura*, kokos-noot, (oud-Jav. *ĕnjū* [1]),

[1]) Van der Tuuk en Juynboll spellen *nyū*. (P. V.)

Mal. *njiur*, enz.); *kniami*, de smaak van iets, (Mak. *njame*); *mina*, vet, (Mal. *minjak*, olie, enz.).

Indien in een woord de *n* onmiddellijk op eene *d* volgt, dan heeft er meermalen assimilatie plaats, derhalve komen bijv. naast *lidna*, geleiden. *lodna*, rottan, ook de vormen: *linna*, *lonna* voor. Uit *kalweda*, *kaleda*, goed, goedheid, ontstaat gewoonlijk door achtervoeging van het pronominaal suffix *ne*, (met de gewone afwerping van den slot-klinker): *kalwen-ne*, *kalen-ne*, zijne goedheid. Zoo is te begrijpen, dat *malw̄anna*, (het laatste deel uit *wanan*, elders *kawanan*, *kanan*), rechts, bijv. bij achtervoeging van den nadrukswijzer *o*, luidt: *malw̄adan-o*, alsof het uit *malw̄adna* ontstaan ware. Het bovenstaande geldt althans voor het Lettineesch; omtrent het Moasch is mij hieromtrent niets bekend.

Voorts wordt in het Lettineesch eene *l* als beginner van de beklemde lettergreep tot *n*, als de volgende met eene (Lettineesche) *n* begint, of omgekeerd. In het Moa heeft gewoonlijk in dit geval geen assimilatie-plaats: *(m)nina*, wind-stil, (Kiss. *malina*, Mak. *lino*); *knuni*, hoofd-kussen, (Moa *klunu*, enz.); *tnina*, oor, (Moa *tlina*, M. P. *talinga*); *pninu*, niet weten, dom, (Moa *plinu*); *nani*, zwemmen, (M. P. *langui*; hier heeft evenwel ook het Moasch, trouwens met meerdere talen, *n*); *nena*, derde pers. enkelv. van *ala*, nemen, geven, (Moa *nala*, in eene bepaalde functie evenwel: *nana*); *nanan-ni*, (voor *nanian-ni*), eerst, (Moa *nalnialli*); *nensa*, lendenen, (Moa hier idem, doch Kisser *nelehe-ne*, Roma *nehal-la*); *nenenu*, bel, (Moa *nenelu*); *sanunu*, tien, (Moa *sanulu*, enz.). Zelden wordt in zulk een geval *n* tot *l* geässimileerd.

Is *n* de oorspronkelijke sluiter, dan heeft in dit geval geen assimilatie plaats, dus niet alleen *sletna*, *lumnu*, maar ook *līna*, evenals Moa *liina*, stookplaats, (Kup. *klikan*, enz.); *tlōna* = Moa *tloona*, waterkruik, enz.

Ook een onmiddellijk volgende mede-klinker in den Lettineeschen vorm verhindert de assimilatie, aldus de boven-genoemde vormen: *linna*, *lonna*, *kalen-ne*, en verder nog *lensu*, hoofddoek, enz. Eene uitzondering schijnt *llena*, weerlicht, misschien wegens de geredupliceerde *l*.

Over *l* voor *n*, zie bij de *l*.

Over *r* en *n*, zie bij de *r*.

Verdwenen is eene *n* in *lasoa*, ui, ook Moa, Roma *lahoa*, doch Kiss. *lasona*, in overeenstemming met het aan het Sanskrit ontleende Mak., enz. *lasuna*; mogelijk werd *na* voor het pronominaal suffix, (*na*, thans *ne*), gehouden; een verondersteld **lasó-na* toch zou gevormd zijn van *lasoa*.

Omgekeerd staat meermalen eene anorganische *n* aan het slot van een woord als overblijfsel van het pronominaal suffix *n(a)*, maar als zoodanig niet meer herkend, bijv. *nanna*, (met de pronominale suffixen bijv. *nanan-ne*, *nanan-ku*, enz.), etter, (M. P. *nanah*). Andere voorbeelden zijn: *apnu*, buik, (Sumb. *kambu*); *resni*, (*resan-ni*), overschot, naast *resi*, over zijn, (Sumb. *risi*, enz.); *mesni* naast *mesi*, ander; *wawna*, (*wawan-ne*), bovenkant, (M.P. *wawau*, Tomb. *wawo*, enz.); *anna*, vleesch, naast *ana*, oorspronkelijk *āna*, eten, hier in substantief-beteekenis genomen, (vgl. Tett. *naan*, vleesch).

Hiervan is te onderscheiden het geval, dat een woord eigenlijk nooit zonder aangehecht suffix van den derden persoon voorkomt, maar dit toch duidelijk zijn vorm en waarde vertoont.

Ook bij werkwoorden schijnt nu en dan uit een vroegeren toestand der taal wel eene anorganische slot-*n* voor te komen, gelijk bijv. tallooze malen in het Kupangsch; vgl. bijv. *tutna*, (pikken), met Rott. *tutu*, Mak. *totto̩*, Bat. *tuktuk*, enz.; evenwel zekere voorbeelden ontbreken.

De *p*.

De *p* kan voorkomen aan het begin van eene lettergreep, maar nooit als (oorspronkelijke) sluiter van een woord.

Eene M. P. *p* is gewoonlijk in alle positie's verdwenen, als bijv. in *ari*, rog, (Mal. *pari*, enz.); (*wo-*)*ata*, vier, (M. P. *pat*); *edna*, pandanus (Sikk. *pĕddang*, Mal. *pandan*); *enu*, schildpad, (M. P. *pĕnju*); (*wo-*)*itu*, zeven, (M. P. *pitu*); *o*(*-lai*), mangga, (M. P. *pauh*); *udi*, pisang, (Sumbaw. enz. *punti*); *un*(*a*), stam, (M. P. *puhun*); *lar*(*a*), honger, (Mal. *lapar*, enz.); *loi*, vaartuig, (Mak., Bug. *lopi*); *rāru*, vuurhaard, (M. P. *dapur*); *rea*, vadem, (Mal. *dĕpa*, enz.); *ŵai*, Moa *ai*, vuur, (M. P. *apuj*); (*m*)*ori*, leven, (Jav. *urip*, enz.).

Eene Lettineesche *p* staat aan het begin van een woord gewoonlijk voor eene *b* of *w* elders: *palu*, (*ppalu*, *palpualu*), ongehuwd, (M. P. *walu*, *balu*); *paru*, soort boom, (Mal. *baru*, enz.); *kpānu*, veel, (Rott. *baü*, Kup. *babakun*); *pasi*, wasschen, (Tag. *basa*, Bal. *basĕh*); *pesru*, verzadigd, (Mak. *bássoro̩*, enz.); *petku*, springen, (Sikk. *wĕttok*); *pua*, pinang, (M. P. *wuah*, *buah*, vrucht); *pusru*, kapas-boog, (Mal. *busur*, enz.); enz.

Ook in kennelijk overgenomen woorden wordt de *b* in dit geval gewoonlijk *p*: *palki* uit Mal. *balik*, (in *putar-balik*, bedriegen); *peasa* = Mal. *biasa*, gewoon; *potla* = Mal. *botol*, flesch; *protu* = Holl. brood.

Moeielijk is de verhouding van Lettineesch *p* tot Lett. *w* als aanvangsconsonant te bepalen. In enkele gevallen kan aangenomen worden, dat de *p* eigenlijk voor *mb* of *mp* staat, gelijk in het woord, (en ook in de naaste verwanten als het Rott. enz.). Een vorm als: *pesru*, (verzadigd), zou kunnen zijn ontstaan uit **mbesru*, **mpesru*, d.i. het grondwoord, voorafgegaan door het prefix *ma*, (als bijv. *mnisa*, dun, = *manipis*); zie voorts hieronder. De *w* heeft ook thans nog de neiging om aan het begin van een woord in samenstellingen enz. tot *p* te worden, ook na vocalen, bijv. *la-pedi* naast *la-wedi*, (vgl. *knio-patu*, T. III, 11,12), vandaar mogelijk *paru* uit *ai*(boom) *-paru*. Een vorm als *ptun*(*a*), ster, (M. P. *lituĕn*), kan verklaard worden door de gemakkelijke uitspraak bij den samenstoot der twee consonanten. Evenwel blijven er altijd gevallen over, waarbij de oorzaak, waarom de taal hier eene *p* in plaats van eene *w* vertoont (ook omgekeerd) geheel duister is; trouwens hetzelfde is in 't algemeen het geval ten opzichte van de *b* en *w* in de Indonesische talen, welke beide klanken bezitten.

Regelmatig wordt thans elke *w* tot *p* na eene *m* in hetzelfde woord, dus steeds: *rum-patu*, steenen huis, (in het Lettineesch eene samenstelling), uit *ruma* en *watu*; *mpuaka*, gij vraagt, uit *mu-waka*; enz.

Gelijk onder de *u* gezegd is, kan *pu* voorstellen eene oorspronkelijke *w* met reduplicatie; daarnaast wordt evenwel ook geschreven *pp*, als Lett. *ppokra* = Moa *puokra*, citroen. Bij andere woorden schijnt alleen een vorm met *pp* voor te komen, bijv. *ppalu* = M. P. *walu*, *balu*. Dat ook in lateren tijd uit een geredupliceerden vorm met *p* beginnende, *pu* kon ontstaan, bewijst Moa *puaku*, tabak, blijkbaar uit **ppaku* voor *tapaku*, (als in het Lett.), uit Mal. *tambako*.

Zelden beäntwoordt eene beginnende *p* aan denzelfden klank in het M. P.; als voorbeelden zouden aangehaald kunnen worden: *pansa*, warm, (M. P. *panas*); *pati*, stuk, (Sund. *patöh*, enz.); *penu*, vol, (M. P. *pĕnuh*). Dewijl echter naast *pansa* wordt aangetroffen: *wansa*, warmen, naast *penu*: *wenu* (of *w̃enu*), vullen, is het hier wel zeker, dat *pansa*, *penu* ontstaan zijn uit **mpansa*, (**mbansa*), **mpenu*, (**mbenu*), zoodat zij eigenlijk het prefix *ma* bevatten; hetzelfde zal wel gelden van die woorden, waarnaast zulk een bij-vorm gemist wordt; zie ook boven. Ook een vorm als: *kperi*, *kaperi*, ziek, (Mal. *pĕdih*, enz.), is denkelijk uit een ouder **kamperi*, **kamberi* te verklaren.

Ook staat de *p* aan het begin van een woord dikmaals voor *m* als onmiddellijk eene *l* (of daaruit ontstane *n*) of *r* volgt, (hoewel de *m* ook wel kan blijven), bijv. Moa *plakra* (*naplakra*) = Lett. *mlakra* (*namlakra*), (het is) verwelkt; (*na*)*plola* (Lett. en Moa) = Kiss. *malolo*, recht, waar; *pninu*, Moa *plinu*, dom, = Kiss. *malinu*; *pruwta*, Moa *prowta*, fijn, Roma (*na*)*mriumta*. Met stelligheid kan gezegd worden, dat *p* dezelfde waarde heeft, al staat er geen vorm met *m* naast, in *plawsa*, (lang); *plepar*, (helder); *pleta*, (ook Rom.; Kiss. *peleke*, snel); *prēta*, Moa *preeta*, (lang, v. tijd); enz.

Naast elkander staan nog: *pperta* en *mperta*, zwaar. Over de eerste *p* van (*nal*)*pupru*, zie de voorlaatste alinea van dit gedeelte.

Nog kan hier *p* voor *m* staan in een bij-vorm van den tweeden persoon bij werkwoorden, welke met eene *w* beginnen, als: *pu-waka*, (voor *mu-waka*) = *mpuaka*, gij vraagt.

In het woord staat de Lettineesche *p* gewoonlijk voor *mb* (*mp*), bijv. *apli*, zak, (Mal. *kampil*); *apnu*, buik, (Tett. *kabun*, Sumb. *kambu*); *lepa*, *llepa*, aan een stok dragen, (Mak. *lémbarạ*, enz.); *sopla*, zeilen, (Mak. *sómbalạ*); *tipu*, scheppen, putten, (Mal. *timba*, enz.); *upa*, grootvader, (Sumb. *umbu*, Jav. *ĕmpu*); zoo ook in stellig overgenomen woorden, als: *supu* = Mal. *sumbu*, lont; *supa* = Mal. *sumpah*, eed; *tapaku* = Mal. *tambako*, tabak.

Somtijds wordt ook in dit geval elders eene *w* aangetroffen, bijv. *pipi*, geit = oud-Jav. enz. *wiwi*; het woord kan echter ook ontleend zijn in den vorm: *bibi*, (zooals in het Timoreesch); *pupnu*, het hoofd bedekken, (Mak. *bowong*). Zie ook bij de *w*.

In overgenomen woorden kan de *p* natuurlijk eene oorspronkelijke *p* voorstellen, bijv. *kupna*, geld, = Mal. *kupang*; *sapu*, vegen, Mal. idem; of wel eene *b*, bijv. *sapnu*, zeep = Mal. *sabun*.

Ook eene *m* kan in het woord tot *p* worden als eene *r* volgt; vgl.: *sapra*, trappen, = Kiss. *hamar-e*; voorts *(al)pupru*, den mond spoelen, Mak. *kalimómoro*, Rott. *(naka)mumu*, enz., (de eerste *p* denkelijk veroorzaakt door de tweede); *(p)lepar*, licht, helder, (Tett. *roman*, enz.); *(m)napar* [1], zacht, (Tett. *mamar*). Noodzakelijk is deze verandering evenwel niet, vgl. *domra*, plantenlijm, *samru*, versiersel, *tomra*, bezoeken. In Moa *rapa* = Lett. *ropa* naast *roma*, Tett. *rama*, schietboog, gaat eene *r* vooraf.

Als (oorspronkelijke) sluiter van een woord kan de Lettineesche *p* niet voorkomen, hetgeen begrijpelijk is, dewijl zij in 't algemeen uit *mb*, *mp* is ontstaan.

De *m*.

Eene *m* kan in alle positie's voorkomen en beäntwoordt aan M.P. *m* of althans aan denzelfden klank in verwante talen, bijv. *mai*, komen, (M.P. idem); *manu*, Moa *manä*, vogel, (M.P. *manuk*); *mata*, oog, (M.P. idem); *mera*, rood, (Mal. *merah*, enz.); *mesa*, alleen, (Rott. idem); *mi*, gijlieden, (Kup. idem, End. enz. *miu*); *mina* vet, (Rott. *minak*, Mal. *minjak*, olie); *mori*, leven, (Rott. idem of *moli*, Sumb. *mirip*, enz.); *muani*, mannelijk, (Bal. idem, enz).; *muta*, braken, (M.P. *mutah*, *muntah*); enz.

Ama, vader, (M. P. idem); *ami*, wij, (M. P. *kami*); *(te)tema*, geheel, (Rott. *tema*, *katemak*, enz.); *lima*, hand, (M.P. idem); *domra*, plantensap, (Mal. *damar*, enz.); *romsa*, kneden, (Mal. *ramas*); *ruma*, Moa *roma*, huis, (Mal. *rumah*, enz.); *tuma*, kleerenluis, (M.P. idem); *lumtu*, mos, (M. P. *lumut*); enz.

Kukmu, in de vuist houden, (Bent. *kongkum*, Mal. *gĕnggam*); *metma*, zwart, (Tag. *maitim*, enz.); *(wo-)nem(a)*, zes, (M. P. *nĕm*); *rarma*, binnenste, (Mal. enz. *dalam*); *emnu*, drinken, (M. P. *inum*, met omzetting); *tomna*, planten, (Mal. *tanam*, enz., met omzetting).

In *duma*, (in *pipdiuma*, schaap = Mal. *domba*), staat de *m* voor *mb*; het is ook mogelijk, dat het woord in dien vorm uit eenige andere taal is overgenomen.

Over 't algemeen blijft eene oorspronkelijke *m* in het Lettineesch gespaard, al wordt zij ook soms tot *p*; zie nog bij de *w*.

Misschien is eene slot-*m* verdwenen in *mela*, nacht, donker, (dial. Sumb. *mădang*, de vorige nacht; vgl. Kiss. *alam*, nacht).

De *l*.

De *l* kan in alle positie's voorkomen en beäntwoordt gewoonlijk aan algemeen M.P. *l*, of althans aan denzelfden klank in verwanten, (welke *r* en *l* onderscheiden). Voorbeelden:

Lā, *laa*, gaan, (M.P. *lakau*); *lar(a)*, honger, (Mal. *lapar*, enz.); *lar(a)*, zeil, (Mal. *lajar*, enz.); *(wa)lari*, vluchten, (Mal. *lari*, enz.); *lepa*, aan een stok dragen, (Mak. *lémbara*, enz.); *lianti*, hemel, (M.P. *langit*); *lima*, hand, (M. P. idem); *liru*, Moa *liuru*, achter, (Ponos. *likur*, enz.); *loi*, vaartuig,

[1]) De vorm in het Lettineesch luidt echter volgens de Woordenlijst: *mnapna*; beneden onder de *r* wordt gezegd, dat de oorspronkelijke vorm wellicht die met *l* is. (P.V.)

(Mak., Bug. *lopi*, enz.); *loka* rivier, (Saw. *loko*, enz.); *lumtu*, mos, (M. P. *lumut*); *lutru*, muur, wal, (Rott., Tett. *lutu*); enz.

Ela, Moa *ala*, nemen, (Bug. enz. idem, Jav. *alap*); *kdieli*, ring, (Rott. *ndeli*, enz.); *(m)lilu*, Moa *(m)nilu*, zuur, (Kup. *ngilu*, idem, Mal. *ngilu*, stroef); *luli*, heilig, (Rott. idem); *palu*, weduwe, (M. P. *walu*, *balu*); *sala*, schuld, (M. P. *salah*); *tali*, touw, (M. P. idem); *(wo-)telu*, drie, (M. P. *tĕlu*); *tilu*, doof, (Mal. *tuli*, enz.); *wulu*, haar, veeren, (M. P. idem); *ulti*, huid, (M. P. *kulit*); *talla*, weg, (Mal. *djalan*, enz.); enz.

Āli, vischlijn, (M. P. *kail*, *kajil*); *apli*, zak, (Mal. *kampil*); *katla*, jeuken, (Mal. *gatal*, enz.); *pokli*, rond, (Sumb. *kawunggil*); *sopla*, zeilen, (Mak. *sómbalạ*); *tiwla*, trom, (Amb. *tihal*, enz.); *weklu*, veel, (Sumb. *băkul*, *bokul*, groot); *wislu*, zweer, (M. P. *wisul*); enz.

Eene *n* als oorspronkelijke sluiter van een woord wordt tot *l*, als de onmiddellijk voorafgaande consonant eene *l* is, bijv. *talla*, (bijv. met *o*: *talan-o*), weg, (Mal. *djalan*, enz.); *lilli*, was, (M. P. *lilin*); *salli*, (*salin-o*), buikloop hebben, (hetzelfde woord als Mal. *salin*); *sulla*, met eene prop sluiten, (Tett. *sulan*); *tella*, inslikken, (Mal. *tĕlan*, enz.); *wulla*, maan, (M. P. *wulan*, *bulan*). Ook de *n* van het pronominaal aanhechtsel **na* wordt aan eene voorafgaande *l* geässimileerd, dus bijv. *sala* (schuld) + **na*: *sal-le*, zijne schuld; *weli* (prijs) + **na*: *wel-li*, de prijs ervan; *wulu* (veeren) + **na*: *wul-lu*, zijne veeren; enz.

In *(m)lilu*, zuur = Moa *(m)nilu* is de *n* aan het begin aan de volgende *l* geässimileerd. Gewoonlijk wordt in dit geval evenwel de volgende *l* geässimileerd; zie bij de *n*.

Ook bestaat (althans op Letti) de neiging om eene *d*, welke onmiddellijk voorafgaat aan eene *l*, (als oorspronkelijke sluiter), daarmede gelijk te maken, bijv. *dullu*, met pronominaal suffix: *dudal-lu*, hoorn; *diolla*, Moa *diadlu*, gevangenis, blok. Meerdere voorbeelden zijn mij niet bekend; of de omstandigheid, dat beide woorden met eene *d* beginnen hier al dan niet invloed gehad heeft, is dus onzeker.

Ook als eene *n*, door het wegvallen van eene *a* aan het slot, tot sluiter geworden is, (zoodat het woord een-lettergrepig is geworden), en daarop een een-lettergrepig woordje volgt, waarmede het voorgaande eene eenheid uitmaakt, dan wordt deze *n* ook meermalen geässimileerd, dus *el-lo*, (komen van), naast *en-lo* uit *ela* en *lo* [1]); *del-la*, (verblijven te), uit *dena* en *la*. Als het woord twee-lettergrepig blijft, schijnt die assimilatie niet plaats te hebben, bijv. *wadun* [2]) *la jawa*, naar beneden slaan, vallen.

Zie voorts bij de *r*, en vgl. nog bij de *d*.

De *r*.

De Lettineesche *r* kan in alle positie's voorkomen. Zij kan beäntwoorden aan een *r*-klank in verwante talen. Gelijk bekend is, moeten reeds in de

---

[1]) Hier is dus geen sprake van assimilatie in *el-lo* maar van dissimilatie in *en-lo*. (P. V.)

[2]) De Lett. vorm is *warun*; *wadun* is Moasch, zie de Woordenlijst. (P. V.)

zoogenaamde grond-taal niet alle *r*-klanken op dezelfde wijze gevormd zijn. Zoo moet de klank, welke bijv. in het Maleisch *r*, in het Tag. *g* luidt, doch in het Jav. pleegt weg te vallen, toen reeds een andere geweest zijn dan die, welke thans in het Javaansch *r* luidt, in het Maleisch echter *d*, enz. Bij den laatst-genoemden klank kan het evenwel voorkomen, dat aan die Javaansche *r*, bijv. in het Bataksch, eene *g* beäntwoordt; maar ook is dit meermalen niet het geval; bovendien stemmen bijv. èn het Jav. èn het Mal. ook in tal van woorden overeen in het vertoonen van eene *r*, (of van een *d*-klank, waaraan elders weder een *r*-klank beäntwoordt). Het is meer dan waarschijnlijk, dat ook deze verschillen berusten op eene verschillende uitspraak in de grond-taal. Maar eene werkelijke scheiding is, afgezien van den klank van de R-G-H-wet, nog niet gemaakt; zelfs zijn de *r*- en *d*-klanken voor de grond-taal niet uitéén te houden, en mogelijk is eene volledige scheiding niet te maken, gegeven het klankstelsel van meerdere talen en de verwisselingen van de *r*-klanken, welke reeds in de grond-taal moeten zijn voorgekomen. Het is hier niet de plaats om op deze zaak verder in te gaan; zooveel slechts ter rechtvaardiging van de boven-gegeven vage aanduiding omtrent de Lettineesche *r*.

Voorbeelden van Lett. *r*, welke beäntwoordt aan eene Mal. (enz.) *r* als klank van de eerste v.d. Tuuk-sche klankwet zijn:

rasu, honderd, (Mal. *ratus*); *retna*, trap, (voor **ertan*, Tag. *hagdan*); *riwnu*, duizend, (Mal. *ribu*, Jav. *ewu*, doch Tag. *libu*); *ruma*, huis, (Mal. *rumah*); *rūsu*, rib, (Mal. *rusuk*); *krita*, polyp, (Mal. *gurita*); (*o*)*rawi*, Moa (*wo*)-*rawi*, gepasseerde nacht, (Tag. *gabi*, enz.); *ari*, rog, (Mal. *pari*); *awriersa*, rijst, (uit *ari* en *wersa* = Mal. *bĕras*); (*wa*)*lari*, vluchten, (Mal. idem); (*mal*)*iri*, Moa (*malw*)*iru*, links, (Mal. (*k*)*iri*); *ora*, zijn met, (Rott. *ò* = oud-Jav. *wwara*, enz.); *paru*, soort boom, (Mal. *baru*); *perta*, zwaar, (Mal. *bĕrat*); *rara*, bloed, (Mal. *darah*); *rara*, als in *sararara*, maagd, (Mal. *dara*); *riri*, paal, (*p*)*riri*, staan, (Mal. (*bĕr*)*diri*); *ruri*, graat, been, (Mal. *duri*); *taru*, als in *ken-tiaru*, achterlaten, (Mal. *taruh*); *tersa*, hard, (Mal. *tĕras*); *urta*, ader, (Mal. *urat*); (*k*)*wara*, op den schouder dragen, (Tag. *baga*, schouder); *warta*, west, (Mal. *barat*, misschien overgenomen); *waᶎu*, nieuw, (Mal. *baharu*); *apra*, speeksel, (Mad. *èbĕr*); *āru*, kalk, (Mal. *kapur*); *ikru*, staart, (Mal. *ekor*); *lar*(*a*), honger, (Mal. *lapar*); *nur*(*a*), kokosnoot, (Mal. *njiur*); *pesru*, verzadigd, (Mak. *bássorọ*, Tag. *bosog*); *pusru*, boog, (Mal. *busur*); *wer*(*a*), water, (Jav. *we*, Mal. *air*, enz.).

Voorts behooren hiertoe nog: *mera*, rood, (Mal. *merah*; doch bijv. Tonsaw. *meha*, Tond., Saw., Samoa *mea*, Timor. *mẹ̀*, enz.; overigens denkelijk verwant met Mal. *darah*, enz.); (*al*)*pupru*, den mond spoelen, gorgelen, (Tag. *momog*, Mak. *kalimọ́morọ*, Mal. *kumur*, Jav. *kĕmu*); *osri*, volgen, (Mal. *usir*, Tag. *usig*, *osig*, Tjam. *osge*, enz.); *tiora*, soort boom, (Bik., Pamp. *bitaog* = Mal. *bintangor*).

Vergelijk nog: *kara*, soort vijgenboom, (= Mal. *ara* met prefix *ka*), naast Rott. *ka*(*k*); *laktieru*, tortelduif, (Tett. *lakkateu*, Rott. *kateu*), waarvan mij evenwel te weinig vormen in de verwanten bekend zijn. *Or*(*a*), bamboe, = Sund. *haur*, Mal. *aur*, Bol. Mong. *aug*, Sumb. *au* zou hierbij ook kun-

nen behooren, doch het Daj. vertoont eveneens *haur*, zoodat er verwisseling der *r*-klanken moet hebben plaats gehad. Zulke onregelmatigheden vertoonen ook: *lar(a)*, zeil, (Bik. *lajag*, doch Jav. *lajar*); *nara*, angsanahout, = Rott. *na*, maar Bim. eveneens *nara*; *wuri*, soort boontjes, (Kup. *bula*, Tag., Pamp. *bulai*, ook Tett. *fore*, doch Rott. *fufue*, Tim. *fuel*, Saw. *kebui*, zelfs Bug. *buwe*, enz.).

Mocht *durmu*, verdeelen, (Rott. *ndu*), gelijk Jav. *dum*, Sund. *duum* zijn, dan zou het hier ook bij behooren. *Tiarmu*, indigo, stellig uit: *ai-tarmu*, voor *tarum*, is zeker overgenomen. Zie ook hieronder.

Voorbeelden van Lettineesche *r* gelijk aan Javaansche *r*, tegenover Maleische *d*, Bataksche (enz.) *g*, zijn: *arna*, houtskool, (Bat. *agong*); *(wo-)ira*, hoeveel, (Bat. *piga*); *irnu*, neus, (Bat. *igung*); **ari*, in: *awriersa*, rijst, (Bat. *page*); *eru*, gal, (Bat. *pogu*); *lera*, zon, (Iban. *aggau*); *w̄ari*, in: *an-w̄ari*, jongste kind, Moa *gari*, jongere broeder, (Bat. *anggi*); Moa *ohra*, Lett. *lusru*, navel, (Bat. *pusok*).

Voorts moet hierbij behooren: *nara*, broeder, zuster, (Sikk. idem), blijkens Bur. *nahat*, (evenwel Rott. *nak*, Tett. *nan*). Zie voorts hieronder.

Voorbeelden van Lettineesche *r* = Mal. *d*, (aan het woord-einde *t*), Jav. gewoonlijk *r*, zijn nog: *rai*, *riā*, Moa *raa*, land, vaste wal, *rai*, noord, (Mal. *daja*, enz.); *rarma*, binnenste, (Mal. *dalam*); *rea*, vadem, (Mal. *dĕpa*); *(wo-)rua*, twee, (Mal. *dua*); *rus(a)*, baden, (Mal. *dirus*); *(a)dari*, doen ontstaan, (Mal. *djadi*); *erma*, smaken, gevoelen, (Sumb. *pădang*); *(m)ori*, leven, (Mal. *hidup*); *(k)peri*, ziek, pijnlijk, (Mal. *pĕdih*); *liora*, zee, (Mal. *laut*); *līru*, achter, (Bol. Mong. *likud*); *smakra*, levensgeest, (Mal. *sumangat*); *tur(a)*, knie, (Tag. *tuhud*); *wūr(a)*, berg, (Mal. *bukit*). Eigenlijk behoort hiertoe ook de eerste *r* in woorden als: *rara* = Mal. *dara*; *rara* = Mal. *darah*; *rāru* = Mal. *dapur*; *riri* = Mal. *diri*; *ruri* = Mal. *duri*; hier zou evenwel ook assimilatie kunnen gewerkt hebben.

Voorbeelden van Lettineesche *r* gelijk aan eene niet nader te bepalen *r* in de verwanten zijn nog: *(k)rada*, eend, (Sumb. *rendi*); *rati*, graf, (Tett. *rate*, Sumb. *reti*); *resi*, over zijn, meer zijn, (Sumb. *risi*, *rihi*); *riti*, koper, (Bug. *reti*); *riwtu*, storm, (Mal. *ribut*); *ropa*, schiet-boog, (Tett. *rama*); *darna*, roosten, (Tomb. *rarang*); *jera*, zwager(in), (Sikk. enz. *kera*, Bare'e, Gajo *era*); *jora*, vriend, (Sumb. idem); *kartu*, krabben, (Mal. *garut*); *keri*, afschrapen, (Bug. *kĕrri*); *ortu*, plukken, afstroopen, (Tett. *korut*, vgl. Mal. *lurut*); *terna*, drukken, (Mak. *tirang*); *tori*, schaar, (Tett. *kateri*); *turu*, vallen van regen, vocht, (Jav. *turuh*); *kikri*, zaag, (Tomb., Tons. *gigir*); *kukru*, donder, (Tett. *kukur*); *rāru*, kookplaats, (Mal. *dapur*); *w̄āra*, wortel, (Mal. *akar*); enz.

Eene *l* aan het begin van de voorlaatste lettergreep wordt meermalen geässimileerd aan eene *r* in de slot-lettergreep, (of wel, er heeft dissimilatie plaats, of beide gevallen doen zich voor; aangezien voor de hiertoe behoorende woorden de tegenhangers buiten de talen der Z. W. eilanden mij niet of nagenoeg niet bekend zijn, kan ik dit niet beslissen). In de taal zelf komt naast elkander voor: *ler-nena* en *rer-nena*, (*reran-nena*; Moa *ler-nana*, *rerna*),

verkrijgen, Kiss. en Roma alleen *ler-nala*. Voorts: *reran(-ne)*, Moa *reran-ni*, voorhoofd, Roma idem, doch Kiss. *leren-ne*; *resra*, waarzegging, Roma *lehra*, Kiss. *leher*; *rera*, mast, Roma *wlera*, Kiss. *welere*.

R-l naast *l-l* vertoont *ralsu*, geleding, (Moa idem, Roma *rahul*), naast Kiss. *lalhu*; *l-r* naast *r-r* Lett. *lepra*, (licht, helder), naast Moa *repra*, (vgl. beneden). Geässimileerd is eene *l* aan eene voorafgaande *r* (ook in Roma en Kiss.) in *rarma*, (binnenste, binnen) = Mal. *dalam*, enz.

Enkele malen wisselen ook buitendien *l* en *r* af in de talen der Z. W. eilanden: Lett., Kiss. *porka*, (godsdienstig feest) = Roma *polka*; Lett. *tirka*, (bliksem) = Roma *tilka*. In Lett. *tikli*, schoppen, hiel, (Moa idem, Kiss. *kial*, hiel) = Tag. *tingkar*, Bent. *tingkor*, Bol. Mong. *singkod*, schijnt *l* te staan voor *r* (= Mal. *d* enz.). Misschien zou *ali*, broeder, (Kiss. *wali*) op deze wijze een neven-vorm kunnen zijn van *ŭari* (= Mal. *adik*, enz.), doch meer waarschijnlijk is het hetzelfde woord als *wali*, genoot, gezel [1]).

Wanneer de (oorspronkelijke) slot-lettergreep de consonanten *l-r* moest bevatten, is eerst de *l* geässimileerd aan de *r* (dus *r-r*) en vervolgens de tweede *r* gedissimileerd tot *n*. Bijv. het woord, dat in het Mal. *tĕlor* (ei) luidt (en waarvan de slot-*r* valt onder de R-G-H-wet) is eerst geworden tot *terur*, *terru*, (zoo Roma; Kiss. *kerru*) en in het Lettineesch, Moasch tot *ternu*. Andere voorbeelden zijn: *larna* (*llarna*), vlieg = Kiss., Roma *larra* uit *lālar*, (Mal. *lalat* enz.); *sernu*, ruilen, (Kiss. *herra*, Roma *herru*) = Bal. *silur*, Rott. *seluk*; *surna* (of *snurna*), spinnen = Tag. *sulir*, Rott. dial. *sule*; *urna*, worm = Mal. *ulat*, enz.; *urnu*, brood-boom = Kiss., Roma *urru* = Sas. *kulur*, Sumb. *kulu*, enz.; *warnu*, bosch-duif = Kiss. *warra*, Tett. (van Dilli) *kfalur*.

Daarentegen schijnt *r* voor (Lettineesche) *n* te staan in: *kurluai* (voor *kurlluai*, uit **kurunlai* en dit uit **kurun* en *lai* = *malai*, Maleisch, vreemd), *kurkuma* = Moa (*l*)*kurna*, waarin **kurun*, **kurnu*, **kurna* met assimilatie en dissimilatie der klinkers moet ontstaan zijn uit *kunin*, *kuning*, Amb. Mal. = Mal. *kunjit*. Voorts in: *lepra*, Moa *repra*, helder, licht, Tett. *roman*, Galoli *reman*, (uit *rĕman*), idem, Sumb. dial. *rămang*, morgen (voor de *p* van het Lett. vgl. *ropa*, (boog), naast *roma*, zie boven; Kiss. heeft met andere vocaal en zonder slot-*r*: *ropo*). Dewijl de *n* in Tettum *roman*, enz. mogelijk anorganisch is, zou de *r* hier dus voor zulk een anorganischen sluiter staan. Datzelfde zou het geval kunnen zijn in: *pasra*, slaan, (ook in Kiss. en Roma met *r*), naast Tett. *basa*, Galoli *bas*, dial. Rott. *mbasa*, Tim. *pas*, en mogelijk in meerdere woorden.

Daarentegen schijnt de echte sluiter tot *r* geworden te zijn in: *lir*(*a*), geluid, stem, woord, (ook Moa, Kiss. en Roma), vergeleken met Kup. *lin*, Sikk. *liing*, Sumb. *ling*(*u*), Jav. *ling*.

Afwisseling tusschen *l* en *n* in verschillende talen, waarvoor elders ook *r* voorkomt, vertoonen: (*m*)*napna*, (zacht), Moa *napla*, Kiss. *mamala*, Roma *mawal*, doch Tett. *mamar*, (in Dilli evenwel *mamal*), Galoli *mahar*, (*h* uit *p*); *popna*, (oprollen), Roma *popla*, Tett. *bobar*; mogelijk is *l* het meest

[1]) In Loura (Sumba, door Prof. Jonker gespeld Laora) beteekent *ăli* jongere broer, volgens opgave van Dr. L. Onvlee. (P. V.)

oorspronkelijk, doch verwarring tusschen *l* en *r* komt, gelijk boven gezegd, sporadisch voor. Wellicht komt dezelfde afwisseling in meerdere woorden voor; zie de Woordenlijst op: *panni* (*janni*), *kini*, (*k*)*pansa*, enz.

L voor *n* komt denkelijk voor in: *omla*, huid-made, Mal. *kuman*, Rott. *nggumak*. Misschien in: *dullu*, zie de Woordenlijst, en andere.

In *mikri*, zoet, schijnt de *r* uit *s* te zijn ontstaan; zie de Woordenlijst.

Verdwenen is eene *r*, welke onder de R-G-H-wet valt, in: *rus*(*a*), baden, = Jav. *dus*, Mal. *djirus*, enz.; dit woord vertoont trouwens in meerdere talen onregelmatigheden; voorts in *wesi*, pagaai, = Bat. *borsi*, enz., (alwaar deze consonant ook elders meermalen tegen den regel ontbreekt, hetgeen begrijpelijk is, dewijl terstond eene andere consonant volgt), en in: *semna*, uitlegger, Tjam. *sagman*, enz., (doch dit is denkelijk het Amb. Mal. *semang*). (*Le*)*lepa*, aan een draagstok dragen, (ook Roma, Kiss., alsook in het Sikka), mist de slot-*r* tegenover Mak. *lémbarạ*; de juiste aard van dien *r*-klank is mij evenwel niet bekend. Bij de boven-gegeven voorbeelden behoort Kiss. *ohi* = Lett. *osri*, Mal. *usir*, enz.

Eene *r* overeenkomende met Jav. *r* tegenover Mal. *d* is verdwenen in: *nān*(*a*) of *nan*(*a*), naam, oud-Jav. *ngaran* enz. (Kiss. en Roma hebben evenwel regelmatig *naran*); *on*(*a*) uit **ana* = Moa *arna*, kin, Sangir. *are*, Ponos. *ajoi*.

De *s*.

De *s* beäntwoordt aan denzelfden klank in het M. P., en kan in het eigenlijke Lettineesch in alle positie's voorkomen. Voorbeelden:

Sala, schuld, (M. P. *salah*); *sei*, wie? (Tomb. enz. *sei*, Sangir. *isai*); *siku*, elleboog, (M. P. idem); *sopla*, zeilen, (Mak. enz. *sómbalạ*); *susu*, borst, (M. P. *susuh*); *sūta*, meten, (M. P. *sukat*); *smakra*, levensgeest, (Mal. *sumangat*); enz.

Asu hond, (M. P. idem); *isi*, inhoud, vleesch, (M. P. idem); *mesa*, zelf, alleen, (Rott. enz. idem); *nasu*, koken, (Bug. enz. idem); *pasi*, wasschen, (Tag. *basa*, idem, Bal. *basĕh*, nat); *rūsu*, rib, (Mal. *rusuk*, enz.); *tasa*, gaar, (M. P. *tasak*); *liesnu*, stampblok, (M. P. *lĕsung*); *osri*, volgen, vervolgen, (Mal. *usir*, enz.); *pesru*, verzadigd, (Mak. *bássorọ*, enz.); *pusru*, katoen-boog, (Mal. *busur*, enz.); *wislu*, zweer, (M. P. *wisul*, *bisul*); enz.

**Wersa* in *awriersa*, Moa *awiersa*, rijst, (Mal. *bĕras*, enz.); (*m*)*nisa*, dun, (M. P. *nipis*); *tersa*, hard, (Mal. *tĕras*, enz.); *tewsu*, lossen, (M. P. *tĕwus*, *tĕbus*); enz.

In aan het Maleisch ontleende woorden staat de *s* ook voor *tj*: *kunsi* uit Mal. *kuntji*; *pisiai* uit Mal. *pĕrtjaja*; enz.

M. P. *s* is in het Lettineesch (misschien met enkele uitzonderingen, zie onder de *r*) onveranderd gebleven. In het Moasch blijft de *s* alleen aan het begin van een woord als eene vocaal volgt en verder onmiddellijk na eene consonant; overigens, tusschen twee vocalen en vóór eene consonant, wordt zij tot *h*, dus bijv. *sala* enz. als in het Lettineesch; zoo ook: *ksioa*, zout; *agsalli*, sandelhout, (uit *au* en *salli*, Lett. *asialli*); *awiersa* = Lett. *awriersa*; enz. Gewoonlijk blijft de *s* hier ook, als tusschen de *s* en de voorgaande

consonant eene furtieve vocaal wordt uitgesproken, bijv. *kawese* = *kawse*, *kawsa*, Lett. idem, kapas; enz. Doch *ahu* = Lett. *asu*, hond; *suhu* = Lett. *susu*, borst; *(m)niha* = Lett. *(m)nisa*, dun; *hlili* = Lett. *slili*, oksel, (Kup. idem, Sumbaw. *salili*); *hpuou*, (*hipuou*, *hupuou*) = Lett. *spuou*, groote prauw; *hwaana*, (*hawaana*) = Lett. *swōna*, goed; *liehnu*, (*liĕhenu*) = Lett. *liesnu*, stampblok; *ohri*, (*óhiri*) = Lett. *osri*, volgen, vervolgen; enz. Dientengevolge kan hetzelfde woord in het Moasch soms met *s*, soms met *h* voorkomen, bijv. *sakra*, verdeelen, gelijk Lettineesch, doch *pahakra* voor Lett. *pasakra*, zich verdeelen, *hniakra*, (*hiniakra*), voor Lett. *sniakra*, deel; *irah-ni*, (gewoonlijk *íraha-ni*) = Lett. *iras-nu*, zijne borst, van *irsu*, Moa en Letti, (wijl de *s* vóór de *n* komt te staan); *dalsa*, Moa en Letti, doch *dalah(a)-pitpitu*, sterk drukken (als samenstelling geconstruëerd). Bij reduplicatie blijft echter de *s*, ofschoon zij tusschen twee vocalen komt te staan, derhalve ook *tuwsasae*, jong.

In het Kissersch, Romasch en Luang-Sermatasch is (nagenoeg) elke *s*, in welken stand ook, tot *h* geworden. Uit overname uit eene dergelijke taal, waarin elke *s* als *h* werd uitgesproken, heeft wel het Arab. Mal. *hormat* naar valsche analogie in het Lettineesch den vorm *sormat* gekregen.

De *j*.

De half-consonant *j* staat in plaats van *i* als een andere klinker volgt, behalve aan het begin van een woord, voornamelijk na eene enkele consonant. In dit laatste geval wordt in de bronnen zoowel *i* als *j* geschreven, bijv. *sión-ni sián-ne* naast *sjon-ni sjan-ne*, zijne goederen; *weliata* naast *weljata*, veertig. In de opgaven voor het Lettineesch staat gewoonlijk *i*, in die voor het Moasch meermalen *j*, aldaar aan het slot van een woord, dat op *i* eindigt, vóór de partikel *e*, zoowel *j* als *ij* geschreven, bijv. *kaharje* of *kaharije*, zichtbaar doen zijn, toonen; denkelijk behoudt de klank vooral aan het slot iets meer van het karakter van eene vocaal. In het Lettineesch is die *e* na een woord, dat op *i* uitgaat, ongebruikelijk, doch aldaar komt een nadrukswijzer *o* voor; de bronnen schrijven evenwel voor de *o* steeds *i*, nooit *j*; of er werkelijk verschil bestaat in dit opzicht tusschen het Moasch en Lettineesch is hier natuurlijk niet uit te maken [1]).

---

[1]) Ook in andere talen, gesproken door bewoners van het gemengde ras in het Oosten van den Archipel, en nog verder oostelijk, bestaat de neiging de slot-klinkers te consonantificeeren, zoo bijv. in het Timoreesch, waarin bijv. *asu*, (hond), *ai*, (vuur), reeds zelfstandig uitgesproken meermalen respectievelijk klinken als: *asug*, *aidj*; volgt er een woord, beginnende met eene vocaal, waarmede het eene eenheid uitmaakt, dan verandert daar de *u* in *gw*, de *i* in *dj*, bijv. *asgwes*, een hond, *adjain*, dat vuur; zoo ook de *o* en de *e*, vandaar in sommige dialecten *el* aan het slot van een substantief: *umel* (huis), uit **umej*. Elders blijft de slot-vocaal bewaard voor eene andere vocaal in het genoemde geval, met eene meer of minder duidelijk hoorbare *w* of *j* als overgangsklank; mogelijk bewijst de spelling *ij* voor *j* dat ook in het Moasch en Lettineesch de *i* aan het slot meer vocalisch begint te worden. Vormen als in het Jav. en vooral in het oud-Jav. voorkomen, als: *malĕbwi-ng* voor *malĕbu i-ng* behooren hier natuurlijk niet bij; het zijn voorbeelden van slaafsche opvolging van Sanskritsche sandhi-regels.

Door mij is als regel de schrijfwijze der Lettineesche bronnen, (dus *i* inplaats van *j* na eene consonant, enz.), gevolgd, vooral wegens de onzekerheid of de *j* met elke voorafgaande consonant kan verbonden worden. Gaan twee consonanten vooraf, ook al behooren zij tot verschillende lettergrepen, (als bijv. in *mormiori*, levend, van *mori*, leven), dan wordt nergens, noch in de Lettineesche, noch in de Moasche opgaven eene *j* geschreven, steeds eene *i*. Zoo ook in het Moasch bij aanhechting van *e*, (gewoonlijk *uktie*, mat, slechts bij uitzondering *ije*, en nooit *je*); derhalve is wel aan te nemen, dat dan steeds de vocaal *i* gehoord wordt.

Ook vooraan het woord is de *j* meestal uit *i* ontstaan, als bijv. *jatu*, (kunde), *jemnu*, (drank), *jodi*, (draagstok), respectievelijk van *atu*, (kennen), *emnu*, (drinken), *odi*, (dragen, brengen). Bij vergelijking met de verwante vormen in andere talen schijnt het soms of voor de *j* eene consonant verdwenen is, (zooals wel stellig het geval moet zijn bij Kiss. *jere*, kanarie, naast Lett. *kiera*, *kjere*). Zoo mist bijv. *jera*, (zwagerin), eene *k* tegenover Rott. *kela*, *kera*, (zwager), Sikk. *kera*, enz.; voor *jat(a)*, slecht, (Mal. *djahat*, Jav. *dahat*, zeer, enz.), zou men verwachten: **tata*, en een vorm als Roma *tialan*, *tjalan*, weg, (Mal. *djalan*, Jav. *dalan*), zou doen vermoeden, dat eene *t* afgeworpen is. Evenwel is het ook mogelijk, dat hier, althans in vele gevallen, aan eene anorganisch voorgevoegde *j* gedacht moet worden, (gelijk dat met de *w̄* het geval pleegt te zijn), zooals dit zeer veelvuldig in het Fidji plaats heeft, bijv. in *jate*, (lever) = M. P. *(h)atai*. Daarvoor zou kunnen pleiten, dat bijv. het Sumbasch eveneens den vorm *jera*, (zwager), vertoont, (elders, bijv. in Bare'e, Gajo ook zonder voorgevoegde *k*), en in deze taal geen invoeging van *i* na de aanvangs-consonant, (hoe dan ook te verklaren), kan geconstateerd worden. Naast Letti *jat(a)* vertoont het Tettum *āt*, zonder aanvangs-consonant. Voorts zouden vormen als: *(na)jetu*, (hij) beslist eene zaak, naast *ketu*, afsnijden, (waarbij een oorspronkelijker vorm **nakjetu* minstens zeer onwaarschijnlijk is), in aanmerking komen. Ook afwisselingen *j*, *l*, *n*, enz., als bij *junsu*, regenboog, naast Roma *lohnu*, (uit **lonsu*), waarnaast (bij Riedel) vormen opgegeven worden als: Luang-Serm. *(o)won(i)hi*, en (buiten de Z. W. eilanden) Serang-Lawu: *nohunohu*, Watubela *wohu*, (vgl. Kern, De Fidji-taal, bijv. s. v. *yame* = Lett. *nama*, tong).

In een woord kan de *j* alleen in het Moasch voorkomen, bij aanhechting van het pronominale suffix na een woord als: *daini*, Lett. *dāni*, (glans): *dajan-ni*, (Lett. *dain-ni*). Een woord als het genoemde *daini* in het Moasch zou eigenlijk *dajni* moeten geschreven worden; dit blijkt duidelijk uit de behandeling van de *u* in dezelfde taal, als bijv. in *agru* uit *auru*, kalk, (Lett. *āru*, Mal. *kapur*). Hier staat dus de *j* aan het slot van de geäccentuëerde lettergreep. Omdat de opgaven *i* schrijven, heb ik deze schrijfwijze gevolgd. Of in een woord als Moasch *ai*, vuur, (dat twee-lettergrepig is), na de *i* nog eene *j* gehoord wordt, is onzeker, doch waarschijnlijk, (vgl. het Timoreesch). Volgt *e*, dan wordt in plaats van *i* de *j* geschreven, dus: *aj-e*. In de Lettineesche opgaven wordt voor *o* steeds de *i* geschreven, waarbij dezelfde onzekerheid bestaat, als boven gezegd is.

De *w*.

De *w*, overeenkomende met de *w*, bijv. in het Javaansch, kan in alle positie's voorkomen en beäntwoordt als regel aan M. P. *w* of *b*. Voorbeelden:

wali, wenden, (M. P. idem); *wannu*, wekken, (M. P. *wangun*); (*ak*)*wara*, op den schouder dragen, (Bat. (*a*)*bara*, schouder, enz.); *waru*, nieuw, (Mal. *baharu*, enz.); *watu*, steen, (M. P. idem); *wawa*, mond, (M. P. *wawa*(*h*)); *wawi*, varken, (M. P. idem); *weli*, prijs, (M. P. *wĕli*, koopen); *wesi*, pagaai, (Bug. *wise*, enz.); *wini*, zaad, (Jav. *winih*, enz.); *wislu*, zweer, (Mal. *bisul*, enz.); *woa*, vrucht, (M. P. *wua*(*h*)); (*a*)*wou*, rieken, (M. P. *wau*); *wuku*, knobbel, geleding, (M. P. idem); *wulla*, maan, (M. P. *wulan*); *wulu*, haar, veeren, (M. P. idem); (*a*)*wuni*, verbergen, (M. P. *wuni*, *wunji*); *wuntu*, omhulsel van de kokos-noot, (Tag. *bunut*, enz.); *wunu*, slaan, dooden, (M. P. *wunuh*); enz.

II. STUKKEN IN HET LETTINEESCH.

1. STUKKEN IN OORSPRONKELIJKE SPELLING MET VERTALING.

a. Samenspraken.

I

1. O, poewaw sĕjĕă̌? nanmoe sĕjĕă̌?	Sijapa engkau poenja nama of sapa namamoe?
2. A, nangkoe Ali.	Kita poenja nama Ali.
3. O, ănānmoe wairă?	Berapa engkau poenja oemoer?
4. Annī wĕl tijĕloeö.	Tiga poeloh tahon.
5. Rsija noesoă̌?	Engkau orang dari mana?
6. O, kărmoe isijă?	Engkau poenja kerdja apa?
7. Moetoe wnoeë̆ ăoe toene.	Saja orang negeri toewan.
8. O, moesă sălmĕke?	Engkau soedah kehawin?
9. Jow toenè anni sanoen salmĕko.	Saja toewan! soedah sapoeloh tahon lamanja.
10. Anmoe woirmĕka?	Berapa engkau poenja anak?
11. Moewani woroenĕ poewata woroeö.	Doewa anak laki-laki dan doewa anak perampoean.

II

1. Rsija kwijalijara dĕ o modĕ di ä?	Dagangan apa engkau ada bawa?
2. Sawarwarsĕ, njonja!	Kajin poeteh, njonja!
3. Se kai tanawēni.	Itoe koerang bagoes.
4. E sai moknè rĕsi, njonja.	Ini ada lebih bagoes, njonja.
5. Welli woïra?	Berapa dija poenja harga?
6. Roepiĕ rasida, njonja.	Saratoes roepijah, njonja.
7. Edĕ ppĕrat rèsi.	Itoe terlaloe mahal.
8. Ta napperta, njonja.	Trada mahal, njonja.
9. Edĕ bolelah āwĕl èrnoenĕ?	Apa kita boleh tawar?
10. Kapĕl dĕ bolĕh.	Sedikit boleh.
11. A', māă̌koe āwelă roepiĕ welnĕmoo.	Kita maoe kase enam poeloh roepijah.
12. Kalwĕdĕ, modi kok do la rijaram.	Bajik, bawa itoe kajin didalam.

III

1. Toewan pĕndjawat nawĕwal salmĕk la toen orang kai.
Toewan pendjawat soedah kasi prenta sama toewan orang kaija.

2. Toen orang kai nor riĕ wo aw rarijĕnĕ salmĕko.	Toewan orang kaija sama delapan orang soedah berangkat pergi.
3. Woellè di snornĕn po rĕl kāmiā ito.	Pada habis boelan nanti kasi gadji sama kita orang.
4. Ri lālawan dĕ nam sĕno nodi wătnĕ nawĕwĕlè.	Itoe kepala soä tijada menoeroet pemarentah poenja titah.
5. Mārinoe idă nor riĕ waät po rèran nĕn kote po rodi ror sèrwal salmĕko.	Satoe marinjoe dengan empat orang soedah dapat titah pada pergi di belakang tanah.
6. Makwarnoe prai warnoe prai nĕna pi poelti nijato.	Pemaloe tiffa soedah paloe sampai roesak dija poenja koelit.
7. Makĕmoen pènĕ ida limnĕ wijĕloeăn namnoeö.	Satoe orang penembak kena loeka dija poenja tangan kanan.
8. Mak kātĕ ida na oloe tijoö.	Satoe orang tipar djoewal sagoewer.

IV

1. Poeksi dĕ rarāni rāni wnoetnè.	Orang Boegis ada pakai badjoe zirah (badjoe besi).
2. Mak toproe mom mo po rlēs mosrĕ.	Segala orang peparangan menghoenoes (tjaboet) dija orang poenja pedang.
3. Rtoenoe mom man pokĕ.	Segala bedil (snapang) dipasang.
4. Pistoäl mokmokĕ dĕ nĕnlo Enggeriāso.	Pistol-pistol jang bajik-bajik itoe datang dari negeri Inggris.
5. Pok di watnĕ di rsèrnoe rāĕ.	Ini kajoe bedil haros dibekin baroe (dibaharoei).
6. A, wadi pokkoe a poewoka rāĕ.	Kita soedah tembak sama dija, dengan kita poenja bedil.
7. Jĕn pok ĕsi èñi dĕ naktĕm dĕ modi pokĕ sorsornĕ mtoerak pase.	Kalau itoe loebang mata bedil soedah tertoetoep, engkau misti tikam troes itoe dengan djaroem bedil.
8. Pok dĕ kawkawnĕ dawdawarni npatgo.	Itoe pemitik dan penarik bedil soedah patah.
9. Wenoetna ntiäl di namnapan resija.	Ini per ada terlaloe kendor.
10. Rsari po rĕl pokisi lolo noen do masijeri o.	Satoe peloeroe soedah dipotong keloewar dari dalam dija poenja loeka.
11. Sāri jai idla toenan pendjawat roemneh wōnĕ.	Ada satoe tijang bandera dihadapan roemah toewan pendjawat.
12. Pokdi noewārnoe kmajarat rĕsi.	Ini bedil ada terlaloe ketjil dija poenja moeloet.
13. Rodsoep di po rtoen poklawān dōmĕ.	Dengan ini soemboe ija soedah memasang itoe leila.

V

1.	A, poewokènĕna nwaroem lajawo.	Saja soedah timbak dija sahingga ija djatoeh ketanah.
2.	Toewan takĕmnĕna pĕsijai riĕ ĕmĕksi oeñĕ nwènan ri salmĕko.	Toewan trada boleh pertjaja kapada itoe orang: sabab ija soedah boenoh orang.
3.	Nwaroewāram jatnĕ maja woeälijo.	Dija lagi maoe boewat djahat pada kita.
4.	Nnĕjat pĕpankoe salmĕko.	Dija soedah bekin roesak kita poenja kebon.
5.	Manmana o mrèran nĕn oekm̄oe.	Engkau haros dapat hoekoem.

VI

1.	Rpĕpĕnĕr de rosir pel mak pèpan lĕt laö.	Itoe orang jang dikepoeng soedah mengoendoerken orang jang mengepoeng dija.
2.	Mande o msaska mok-mok lowne ne woeär do.	Engkau hendak periksa bajik-bajik itoe hoetan dan itoe goenoeng.
3.	Lawsār jormetam dĕ ĕm̄ĕmĕ o ampas lĕt do.	Bisoek pagi kita hendak alahken itoe benting.
4.	Mak toproe rla sijerpo rler ala ārwali po rwairla woeäro.	Itoe orang peparangan keloewarlah menjarang; dan itoe moesoh moendoer kegoenoeng.
5.	La arĕ neti dĕ amora arwali amrora rrå.	Pada pengabisan perang itoe moesoh boewat djandiän dengan kita.
6.	Mande o mpoewepo mparoenijena ar wali waresarni.	Engkau misti berädang, akan merampas moesoh poenja bekal.
7.	Soerta rijore lernĕ nwĕi isja.	Bagini ada boenji soerat perdjandjiän.
8.	A, wene aloewĕr nosir soerat dĕ lèrnĕmĕko.	Saja maoe toeroet seperti boenji soerat itoe.
9.	Rakota rtoeroenen salmeka aswame.	Kita soedah tangkap kepala brandal.
10.	Ri dĕä toewan dĕ jĕno rarĕi.	Itoe orang tawanan djangan diganggoe.

VII

1.	Oeñe rtoeroen nena a salmepo awak ampoen latoewano.	Sabab saja soedah ditangkap, saja minta toewan poenja ampoen.
2.	Manmana seij ntewsoe aöe.	Sijapa nanti teboes sama saja.
3.	E, namseno ntekan limne soerta rijordoo tawnoe.	Ija trada maoe taroh dija poenja tanda tangan dibawah itoe perdjandjian.
4.	Mlā mpasaka riede mak si aswam deä.	Pergi tjari itoe orang jang djadi kepala brandal.
5.	Lerdi rwāri tijernoe oenne nsopan po rwenna mom mooe lete wnotne.	Ija haros digantoeng; sabab ija soedah kasai perentah memboenoh segala orang kampoeng.

6. Rido norwalija mak den woeoere. — Itoe orang sama-sama dengan orang goenoeng.

7. La let do ampat rom nena amomore mtoproe. — Dalam negeri itoe kita soedah bertemoe dengan kita poenja teman prang.

8. Jena omoemsenamoetail la aoewe wele de manmana o mreran nena kapanasni. — Kalau engkau tijada maoe toeroet kita poenja perentah, engkau akan kena siksa.

VIII

1. Oekamnoe emmeä. — Bagimana dija poenja hoekoem.
2. Rwoenoe ĕ nĕmpo rpalija kartèrijo. — Ija akan dipoekoel, sapoe laloe diboewang.
3. Ta dĕ rtĕti limnè rakĕni la rantai. — Atau ija akan dipotong tangan, dan ditaroeh rantai.
4. Lawsijar de alwa oe dijako. — Bisoek kita pergi djaga.
5. Mak odi rawtĕ taramoewani momo mĕman me. — Tijada segala orang jang pakai sendjata, ada berani sekali.
6. Itatnin saidĕ ĕmmĕk pokĕ lirnè. — Itoe moesoh lari, seperti boeroeng jang dengar boenji snapang.
7. Poekoel doedĕ manmana rsèrnoe ĕö. — Pada djam poekoel doewa ija akan diganti.
8. Ri do nwaroenijĕna lĕtĕ winijotnĕ sijonni sijannĕ. — Itoe orang soedah merampas orang kampoeng poenja barang-barang.
9. Sĕi nakota ri jatjat dĕ ndĕdĕnĕ po rĕran nĕna wnalasni. — Sijapa jang kasai tahoe dimana ada itoe orang djahat nanti dapat oepah.
10. Man dĕ o moedijaka mok-mok rĕdi po jĕna nwĕjat riĕ pĕpanni. — Engkau haros djaga bajik-bajik djangan ini orang-orang akan meroesakken orang poenja kebon.

IX

1. Sidin nsopan po rodi koedĕ koe mako di sijo sijaë. — Sidin soeroh bawa kita poenja koeda toenggang.
2. A, wĕnĕ asoeäi koedĕ. — Kita maoe toenggang koeda.
3. Koedĕ èmĕ dĕ toena nwenĕ nsai? — Koeda mana toewan maoe toenggang?
4. Koedĕ warwarsĕ. — Koeda poeteh.
5. Koedĕ so oniwi toena nāri salmĕkĕ; kalwĕnè rĕsi la toena nodi mĕrmĕrĕ. — Itoe koeda toewan soedah pakai kelamari; lebih bajik toewan pakai koeda meirah.
6. It wali it de onan dĕ maar kidamnoe. — Kalau kita poelang engkau haros poetong dija poenja koekoe.
7. Mandĕ o mlos talli po jĕn napĕtoeö. — Engkau haros periksa dija poenja tali djangan poetoes.

8. Jěn měl awrijěrsě lawlawan la koedě naně oennè kaplijasně lol talano.	Djangan kasai begitoe banjak padi pada koeda, karana ija terlaloe nakal didjalan.
9. Msoro mok-mok pěnat do rijěwatni ně moekot mak tě at pěntě la pěntě keran resio ně nkoepio.	Hitoeng bajik-bajik itoe ikat roempoet; lagi bilang pada toekang roempoet, jang itoe roempoet terlaloe toewa lagi kotor.
10. Sidin, ntoeroen koedě.	Sidin, pegang koeda.
11. Nodi koedě la ntorně la pěntě kpapanoe.	Bawa koeda ikat dimana ada roempoet banjak.
12. Koedě odawni wěkloe.	Koeda ada banjak peloh.

X. Bitjara dengan boedjang.

1. Sěi ntoetoe poewarsè?	Sijapa tapoek pintoe?
2. Aoe, toenè! Ilěpar salměko.	Saja, toewan! „soedah sijang".
3. Poekoel waira Ali?	Poekoel berapa Ali?
4. Wolim sěrwali la toekaro toenè!	Soedah lepas poekoel satengah lima, toewan!
5. M sari spintě.	Boeka djandella.
6. Edě lěplěprè.	Apa tempoh diloewar?
7. Lěplěparo.	Ada terang.
8. Sabnoe mèä.	Mana saboen.
9. Měl lěnsoe majo.	Kasai sapoe tangan.
10. Lěnoes di koepni apo mpasi.	Sapoe tangan ini kotor lagi basah.
11. Měl lěnoes mommoöe.	Kasai sapoe tangan bersi.
12. Ali, měl kamèi mommoöe la kāsě.	Ali, ambil kemedja bersi dari lamari.
13. Kamèi mommoöe ta toenè!	Tijada kemedja bersi toewan!
14. Mak pasi ta nodi spola rain mommoöe po nma matě.	Menatoe belom bawa pakejan bersi.
15. Mla poewako melě kamèi mommoöe.	Pergi pada minatoe: „bilang dija kasai kemedja bersi".
16. Moewalari mammana.	Lari lakas.
17. Dedi toenè!	Ada, toewan!
18. Toenè nodi rompi?	Toewan maoe pakai rompi?
19. Taä.	Tijada.
20. Kooskoe lamèä.	Mana kita poenja sarong kaki (kaus).
21. Dedi toenè.	Ada toewan.
22. Mělla maksorě, nsiä kallědè.	Kasai pada toekang mendjahit, bekin betoel.
23. Měla spolkoe.	Kasai kita poenja tjalana.
24. Isiä spola toenè?	Tjalana apa toewan?
25. Spol měmětmè.	Tjalana hitam.
26. Elaě měně koepni la kapkaprě.	Ada kotor dengan petji.

27. Modi la moemoöe salsalo mbodoer mok mokĕ.	Bawa tjoetji lakas, boender bajik-bajik.
28. Rsija dasi?	Dasi apa toewan maoe?
29. Mĕl das mĕmĕtmè.	Kasai dasi hitam.
30. Mpĕnan lampo orawi.	Bekin mati lampo malam.
31. Moekĕni sloopkoe la doed wĕni nāinni.	Taroeh kita poenja sloop dibawah tempat tidoer.
32. Toena soeknĕ la nĕmnoe isija?	Toewan maoe minoem apa?
33. Mĕl kopi mankoe ramni.	Kasai satoe mangkok koppi.
34. Mĕnĕ kopi mĕrmĕroe nor goelĕ nĕ soesoe.	Tetapi koppi kras, djangan tawar, sama goela dan soesoe.
35. Soesoe ta rodi rmamāto.	Soesoe belom dibawa.
36. Mĕl mek majo maski soesoe taö.	Kasai djoega sonder soesoe.
37. Toena soeknĕ la goelĕ warwarsĕ sĕ mĕ goelĕ mĕmĕtmè.	Toewan maoe goela poeteh atau goela hitam?
38. Mĕl goele mĕmĕtmè.	Kasai goela hitam.
39. Mĕl sroetkoe manilla.	Kasai kita poenja roko manilla.
40. Wai mèä.	Mana api.

XI

1. Mla mtoli toenè A, A la roemĕnaiñi nĕ.	Pergi lihat kalau toewan A, A ada diroemah.
2. Jowa toenè.	Bajik toewan.
3. Au kota isija la toena A, A.	Apa saja nanti bilang pada toewan A, A.
4. Jĕn mĕk moekot sa idlaè nĕ pĕl awĕl soertĕ idpo modi la toewan deö.	Tijada oesah engkau bilang satoe apa; tetapi nanti kita kasai satoe soerat, engkau akan bawa pada toewan itoe.
5. Kapaäti ata wĕl soerta po modije o msoerta pnimoe mommoöe.	Kalau kita tijada kasai soerat, engkau loepa samoewa.
6. Jow toenè! ata soerta pninoe saido.	Ja toewan! saja tijada loepa satoe apa.
7. Edĕ mla moekot tabèkoe la toewano.	Kalau bagitoe engkau haros bilang jang kita kirim tabek pada toewan.
8. Nĕ moetoewon toenan emmeä kalwijedene.	Lagi engkau haros tanja bagimana ada slamatnja.
9. Nĕ toenĕ soeknĕ nmawa adi mĕl diä.	Lagi toewan soeka datang pada kita ini malam.
10. Pĕl asoewopan po rodi soeloe la rĕl toewano.	Nanti kita soeroh orang bawa terang pada ambil toewan.
11. O, msoer soerta mommo sĕsĕ.	Engkau boleh ingat itoe samoewa.
12. Jow toenè!	Saja toewan!
13. Moedijaka mok mokĕ jĕna msoerta pnino.	Djaga bajik bajik djangan loepa satoe apa.

14.	O modi ĕsija kot lo toewan dĕä.	Chabar apa engkau bawa dari toewan A, A.
15.	Toenĕ dĕ manmana nma nor sĕksĕki sĕp sĕpoero.	Toewan itoe nanti datang dengan soeka hati.
16.	Edĕ moekĕn kadĕr la ne mtoen toen lampo po moekĕn la mèi wawanni.	Sakarang engkau haros taroeh korsi dan pasang lampo taroeh dimeidja.
17.	Mpatĕt thè nĕ kopi walijo.	Lagi engkau haros bekin sadija the dan kopi.
18.	A pol dĕ plĕt po modi maijo.	Kalau kita panggil engkau haros bawa lakas.
19.	Totpo jĕna saida nkoerano.	Bejar djangan koerang satoe apa.
20.	O pwĕnan siwi ido.	Engkau boenoh satoe eikoer hajam.
21.	Moĕwèli ina nĕ atijawi po msi mmano.	Beli ikan lagi sajoer bekin makanan.
22.	Ksĕjoĕ ta toenè.	Toewan tijada garam.
23.	Mla moewèli.	Pergi tjari pada beli.
24.	Jĕna mparoe an lĕr lol talani.	Djangan bitjara bitjara dengan orang didjalan.
25.	Plĕt po mmaijo.	Lakas datang koembali.
26.	Kari naöetoen ma roemĕ ñainni.	Ada lagi banjak kerdja diroemah.
27.	Msapoe roemĕ ñainni nè moe-mooe lampo walijo.	Engkau haros sapoe roemah dan tjoetji lampo lagi.
28.	Toeloennor koki.	Dan toelong dengan koki.
29.	Modi ami ati.	Bawa kajoe api.
30.	Tĕti ami ati.	Potong kajoe api.

XII. Toekang Mendjahit.

1.	O mrĕk po msorĕ.	Adakah engkau ada toekang mendjahit.
2.	Jow toenè!	Saja toewan!
3.	O matoe msor jasĕ?	Adakah engkau bisa mendjahit jaäs?
4.	A watoe toenè!	Itoe saja bisa, toewan!
5.	Msor jas dĕ lèrĕ wair dĕ ida nsoroe?	Berapa lama engkau akan mendjahit satoe jaäs?
6.	Lèrĕ wolim toenè!	Lima hari, toewan!
7.	O matoe msora spol walijĕ?	Adakah engkau bisa mendjahit tjalana?
8.	Jas ida ne spole idĕ nijawej oalmoe waira?	Berapa harga mendjahit engkau minta dari satoe jaas dan satoe tjelana?
9.	Jas lakĕn idĕ awak ringgit ido, nĕ spol idĕ ropiè ido.	Dari satoe jaas dari laken, saja minta satoe ringgit, dan dari satoe tjelana satoe roepiah.
10.	Isija kok dĕ asoe worĕ dia.	Tjelana dari kajin apa haros saja mendjahit?

11. Sawarwarsĕ.	Dari kajin poeteh sadja.
12. Mĕnĕ mandĕ msora sijoi sija do ma roemkoe nnaini.	Tapi engkau haros mendjahit itoe barang-barang dalam kita poenja roemah.
13. Jow toenĕ! law sjari jormĕtan bĕl amoewajo.	Bajik toewan! besoek pagi nanti saja datang.
14. Emmĕ dĕ o moewai?	Poekoel berapa engkau maoe datang?
15. Poekoel sih mĕ poekoel sanoenoe toenè!	Poekoel sembilan atau sapoeloh toewan!
16 Prèät rĕsi; poekoel itoe dĕ moewaijo.	Itoe terlaloe lama; engkau haros datang poekoel toedjoh.
17. Poekoel itoe dĕ takĕnnij ĕnĕ, toenè!	Poekoel toedjoh saja tijada sampat, toewan!
18. Paĕtnoe isija, apo takĕnnijenĕ?	Apa sababnja, jang engkau tijada sampat datang poekoel toedjoh?
19. Awatĕmna sookoe ndĕ angkĕmma nmorio.	Saja maoe toelong dholo saja poenja bini: karana ija baharoe berӓnak.
20. Emsĕ poekoel sih nĕn po mmamĕko.	Kalau bagitoe datang djoega poekoel sembilan.
21. Kalwĕdĕ toenè! pèla amoewaijo.	Bajik toewan! nanti saja datang.

XIII. Bitjara dengan teman.

1. Lèrlala di oetnĕ tadĕ awali koedĕ.	Kalau ini hampir malam tijada hoedjan, kita maoe toenggang koeda.
2. Toenĕ soeknĕ dĕ itla rĕwrĕwo.	Kalau toewan soeka, kita pergi bersama-sama.
3. A wajowa toenè.	Dengan soeka hati.
4. A soekoe mĕkla itsa koedĕ doedoeän diä.	Kita poenja maksoed djoega, hendak toenggang koeda hari ini.
5. A soekoe dĕ itor toena tpatrom la Tijomraö.	Kita soeka bertemoe dengan toewan di Tomrah.
6. Poekoel wo erdĕ itlawā.	Poekoel berapa nanti kita pergi?
7. Poekoel limo; tam dĕ poekoel woäta oennĕ kai nmĕtamo.	Poekoel lima; bejar poekoel empat, sabab soedah hampir glap.
8. Oniwi tana ĕdĕ lo Tijomraö.	Kelamari toean ada di Tomrah?
9. Taä. Mĕlidè adoewĕn laĕ.	Tijada. Kelamari dholo kita ada disana.
10. Toena rĕran nĕn isiä.	Apa toewan dapat disana.
11. A toewoli poewatĕ ido nannĕ N. N ankim ma nĕnlo Jotwaw po nmajo.	Kita dapat lihat satoe nonna jang namanja N. N jang beharoe datang dari Kesser.
12. Sĕrni wonĕ ĕmmĕä.	Bagimana roepanja?

13. Wëänni lawanresinĕ snoli moknĕ walijo.	Ija terlaloe bagoes roepanja, dan lagi bajik sikapnja.
14. Sĕi nodi poewat dĕ lo Jotwaw po nmai.	Sijapa soedah bawa nonna itoe datang dari Kesser.
15. Nara amnĕnarnè.	Dija soedah datang sama soedara-soedaranja.
16. Toena sĕisija la Tijomrah?	Apa toewan soedah boewat di Tomrah?
17. A masĕki masĕpoero amdasa amloi.	Kita soedah velsir, dansa dan menari.
18. Poewata makwawa ĕn dĕ nloiwijalo.	Nonna N. N. lagi nenari?
19. Jowo! nlodie moknĕ nĕ riĕ wekloi rlowijalo.	Ja! ija menari bagoes, dan banjak orang lagi nenari.

XIV. Akan poelau Letti.

1. Lĕtĕ wairma Letti?	Berapa negeri ada terdapat di poelau Letti?
2. Lĕtĕ wonĕmĕ nĕkotĕ woroeo: Serwaroe nĕ Sraijo.	Itoelah enam negeri, dan doewa kampoeng: ja itoe Serwaroe dan Serai.
3. Sĕrwar dĕ pĕndjawat wĕnni nora mĕsra iskol ida mĕär djama at ido.	Serwaroe dimana ada tempat kedoedoekken pendjawat (posthouder) dan satoe goeroe mideras, satoe goeroe agama.
4. Nĕ roem patoe ido roem iskol ido nĕ Krĕi.	Lagi terdapat satoe roemah batoe, satoe roemah sekola dan satoe geredja.
5. Sraijo roem patoe ido roem iskol ido ne Krĕi lo sĕ mèsre iskole idwalijo.	Serai terdapat satoe roemah batoe, satoe roemah sekola dan satoe geredja, disitoe ada satoe goeroe mideras.
6. Isija leta denlol warta?	Negeri mana jang doedoek sabelah berat?
7. Noewĕwana nĕ Tijomraöh.	Negeri Noewewan dan Tomrah.
8. Isija lĕta ndĕn lol rai?	Negeri mana jang doedoek sabelah otara?
9. Toetkei nĕ Watmajao, mĕnĕ Watmajao naksĕjĕr kpĕla ratiproe.	Negeri Toetoekei dan Batoemaoe, akan tetapi negeri Batoemaoe miring sedikit sabelah otara timoer laöet.
10. Llaloetnoe ndĕn tpoero nè Loewlĕli dĕnlola tranano.	Negeri Leitoetoen sabelah timoer, dan negeri Loehoeleli doedoek sabelah salatan.

11.	Toetkei Tijomraëra krasanra laë walijo rdënlola tranano.	Ada lagi orang Toetoekei dan Tomrah poenja kampong ketjil-ketjil (Karasan) jang doedoek sabelah salatan.
12.	Isija noesa winijotnë diä maksoli ma Let diä?	Orang apa jang ada tinggal di Letti?
13.	Makdën mëman mai la lompwè-nan në ralijawnë doerat noe wait walijo.	Orang padoedoek dari poerbakala, dan lagi toeroen toemoeroeng dari timoer besar.
14.	Lëtti wolloe isija?	Hatsil apa terdapat dipoelau Letti?
15.	Llili awrijërsë në wëtraë.	Lilin, padi dan djagoeng.
16.	Rsija samormijori ndën ma Lëtti?	Binatang apa terdapat di Letti?
17.	Koedë, orjori, pip lëtti, pip doe-më, wawi nè siwi.	Itoelah koeda, kerbau, kambing, doemba, babi dan hajam.
18.	Koedënë orijori dë rello mèä?	Dari mana atsalnja koeda dan ker-bau itoe?
19.	Rodi lo ralijawano.	Itoelah dari poelau timoer besar.
20.	Rsi samormordo la isija?	Apa marika itoe boewat dengan itoe binatang?
21.	Raoloe mënë lijawani dë rwènë la mati nè jasproemeh.	Satengah diorang djoewal, akan tetapi lebih banjak dija orang boenoh pada waktoe dija poenja orang mati, dan kerdja roemah baroe.
22.	La isija lërwali?	Waktoe apa lagi?
23.	Lerna raporako.	Waktoe dija orang bermajin porka.
24.	Iraltijeri isija lir lowsejari-lowse-jari?	Bahasa apa dija orang ada bitjara hari hari?
25.	Lowsejari-lowsëjari mëk la Kan-tioe saran po raltijeri lirnë, Sa-rani rawal malai walme mën rië lawlawana taraltijëri polol ler-malai māto.	Orang hindoe dan sarani hari-hari bitjara bahasa tanah, orang sarani ada bitjara lagi bahasa melajoe, akan tetapi banjak orang belom bitjara betoel bahasa melajoe.
26.	Rkari isija lawsari-lawsari po rodi rtot la apanoe?	Apa kerdja dija orang boewat pada kehidoepan sahari-hari?
27.	Rwokroe rnawoe awrijërsë, wëtraë wini sijonë doema-doema walijo.	Peroesah kebon tanam padi, djagoeng dan lajin lajin tenaman.
28.	Rkaito rsai arkë raöloe ralaë.	Tiffar pohon kelapa dan pohon koli, masak sopi (kolwater) toekar me-noekar.
29.	Ratar leeroe roetin woewoe rna-āli.	Menangkap ikan laoet dengan tali (njimoe) boeboeh dan sarampa.
30.	Poewatë rsawoer lëprè namnine po mmai ëni oenë dëä.	Orang perampoewan tangkap ikan djoeloen dengan djaring, manakala waktoe tedoh oembak, sedang ikan itoe dekat pada pasisir laoet.

31. Lĕtti sidĕ rsopal ralijawan la rawèli llilli, kĕrnĕ, awrijĕrsĕ, wĕtraĕ ne kaäno poeë.	Orang Letti lagi bijasa berlajar di timoer besar pada beli lilin, keran, padi, djagoeng dan siri pinang.
32. Irla pras walija rakwijalijo.	Dija orang lagi pergi berlajar di Deli pada djoewal beli.
33. Rsopal lo mĕ wali?	Dimana dija orang pergi lagi?
34. Rlamoa larawèli llilli, wetraë, kaänoe ne poeë sadoema-sadoema walijo.	Ka poelau Moä pada beli lilin, djagoeng, dan siri pinang dan lajin lajin.
35. Ma Lĕtti dĕ poeë willi naperat oenne.	Di Letti mahal siri pinang.
36. Sarani dĕ lijawanni ma Lĕtti tĕtĕmĕ?	Ada berapa banjak orang sarani jang kedapatan di poelau Letti?
37. Rsor saran Lĕtti la paki wonĕnĕmĕ nè Serwaroe nè Sarai mdsijalo 600.	Terhitoeng orang sarani di Letti dari keenam boewah negeri, lagi Serwaroe dan serai sakira-kira 600 orang.

XV. Akan hal sewa roemah.

1. Bolĕh la asew roema id masaië.	Disini kita boleh sewa satoe roemah?
2. Bolĕh toenè!	Boleh toewan! dengan soeka hati.
3. O poewak wairla sewnĕ?	Berapa engkau minta?
4. Woellĕ ide roepië sanoenoe toenè!	Sapoeloh roepijah dalam satoe boelan, toewan!
5. Kalwijĕdĕ, ĕdĕ itla atoewoli roemeh.	Bajik, bejar kita lihat itoe roemah.
6. Edĕ msopan po rodi sijankoe sijankoe maroemĕ nnainni.	Sakarang soeroh bawa kita poenja barang-barang dalam ini roemah.
7. Totpo aoe mdoedoe ma saijo.	Kita maoe tidoer disini.
8. Bolĕh la o mĕla manan majawĕ.	Engkau boeleh kasai makanan pada kita?
9. Toewan soeknĕla nān isija?	Toewan soeka makan apa?
10. Mĕl siwi snĕkrĕ, inaa snĕkrĕ, mmānĕ nè artawi atijawi.	Kasai hajam goring, ikan goring, nasi dan sajoer.
11. Toewan soeknela naana karĕ, sambal nè tarasinè.	Toewan soeka makan kare, soeka makan lagi sambal dan tarasi.
12. Toewan soeknĕla nĕmnoe isija?	Toewan soeka minoem apa?
13. Jĕnĕ anggor laë dĕ awemoen mĕ.	Kalau ada anggoer kita soeka minoem.
14. Aöe oewan po snoroe dĕ aöe mdoed kapela aöe matam dĕ aöe sakoedĕ.	Kalau kita habis makan kita tidoer sedikit habis bangoen kita maoe toenggang koeda.
15. Poekoel waira toenè!	Poekoel berapa toewan!
16. Poekoel woäta.	Poekoel empat.
17. O maka dijak aöe laènĕ?	Engkau ada boedjang jang djaga kita?

18. Laë toenè!	Ada toewan!
19. Pmowa m̄èij.	Toetoep meidja.
20. Modi m̄annĕ majo.	Bawa makanan.
21. M̄anĕ tanamtas maäto.	Nasi belom masak.
22. Wĕrmin meä?	Mana ajer minoem?
23. Mla mĕl wĕrminĕ.	Pergi ambil ajer minoem.
24. Modi wĕrminĕ klasi raramni majawo.	Dan kasai pada kita satoe glas ajer minoem.
25. Laë toenè! werdi wokni.	Ada toewan! ajer ini ada dingin.
26. Moeitra arkĕ kapĕlarao.	Tambah sedikit sopi.
27. Jĕna arak Lĕtti nè arka waladĕ mĕko.	Djangan arak; sopi wolanda djoega.
28. Moekotla koki po napopar po nwatĕti mmanano.	Bilang koki dija lakas bekin sadija makanan.
29. Aawĕnĕ awoean mĕko.	Kita maoe makan sakarang.

XVI

1. Oetnĕ laë.	Ada hoedjan.
2. Oetnĕdĕ wĕkloe.	Ada hoedjan keras.
3. Oetnĕdĕ ndolan no.	Ada hoedjan lebat.
4. Oetnĕ kapĕla nmĕso.	Ada hoedjan sedikit djoega.
5. Angkim ma oetnĕ.	Baroe ada hoedjan.
6. Oetnĕ nmatijo.	Hoedjan soedah berhenti.
7. Oetnĕ lĕrnĕ saijo.	Sakarang ada moesim hoedjan.
8. Oetnĕ lĕrnĕ nsoroeä.	Moesim hoedjan soedah laloe.
9. Nalĕrè mĕksaijo.	Ada moesim panas.
10. Edĕ namaoewo.	Ada terang.
11. Lĕrè nmajo.	Matahari terbit.
12. Lĕrè nlajawo.	Matahari masoek.
13. Lĕrè dainni laë.	Ada terang matahari.
14. Woellĕ dĕ ndainno.	Ada boelan terang.
15. Woellĕ dĕ namoewèlĕ.	Ada boelan glap.
16. Anni dĕ ntĕnijo.	Ada angin.
17. Anni dĕ wĕkloe.	Ada angin keras.
18. Namninĕ.	Soedah tedoeh.
19. Anni nèlo mèä?	Dari mana angin datang?
20. Annin wartĕ.	Ada angin barat.
21. Annin tiproe.	Ada angin timoer.
22. Annin rai.	Ada angin oetara.
23. Annin trannĕ.	Ada angin salatan.
24. Annin lijoro.	Ada angin laoet.
25. Annin rijaĕ.	Ada angin darat.
26. Anni dĕ nwolako.	Ada riboet.

27. Anni nwatijaroeö.	Angin berhenti.
28. Poekoel woira?	Poekoel berapa?
29. Poekoel woroe.	Poekoel doewa.
30. Poekoel wotèloe salmĕko.	Soedah poekoel tiga.
31. Kai poekoel woäta.	Soedah hampir poekoel empat.
32. Mĕlmĕl maäto.	Ada lagi malam.
33. Lèpar salmeko.	Soedah sijang.
34. Lèpar.	Ada sijang.
35. Owjoiwoeno.	Soedah hampir malam.
36. Nmĕtam salmĕko.	Soedah malam.
37. Jormemmĕtamo.	Pagi hari.
38. Lĕrĕ nakdĕdĕ.	Tengah hari.
39. Mĕlĕ lĕtoeware.	Tengah malam.
40. Mĕlĕ ido.	Semalam.
41. Mĕlmĕmes di.	Semalam ini.
42. Wĕrĕ lawnĕ.	Ajer ada besar. Ada banjir.
43. O nanmoe sĕjĕä?	Sijapa engkau poenja nama?
44. Wĕlli woira?	Berapa harganja?
45. O poewak woirlaĕ soä?	Berapa engkau minta dari itoe?
46. Sèi jĕn soä?	Sijapa poenja itoe?
47. Wĕlli roepiĕ wotèloe.	Harganja tiga roepiah.
48. Ndĕla mokmoknĕ.	Tinggal bajik-bajik.
49. Kalwijĕdĕ dĕ po mlawo.	Slamat pergi.
50. Mlol talan nor kalwijĕdĕ.	Slamat didjalan.
51. Mijaw nor mokmoknĕ.	Slamat datang.
52. Toena kalwijĕdĕ?	Toewan ada bajik?
53. Toena soeknĕla isija?	Toewan poenja soeka apa?
54. Lĕrdi toena takĕnijĕnè.	Sakarang toewan tijada sampat.
55. O mĕllo isija lĕto po o moewaijĕ?	Engkau datang dari negeri mana?
56. Ananmoe woira?	Berapa engkau poenja oemoer?
57. Anankoe anni sanoenoe woroeä.	Saja poenja oemoer doewa belas tahon.
58. Sidĕ omkari isija?	Engkau poenja pekerdjaän apa?
59. Rorwoeär, soer sasar.	Masoek hoetan, terbit hoetan.
60. So manarat ni isija?	Apa ertinja?
61. A salkoe taö.	Boekan saja poenja salah.
62. Nkĕroen la kaplo.	Toeroen dari kapal.
63. Nsalija kaplo.	Najik kapal.
64. Rsèdoe sarlaö.	Pasang bandeira.
65. A noeömsa isija.	Apa dajakoe.
66. Pĕlasiĕ ĕmmĕä.	Apa boleh boewat?

b. Teksten.

I. OVER DE MAAN-ECLIPS.

Isia maate de itwenne: WOEllle nmâti diè sîpo sài îda seernepapOEâwa sîpo ramâio; erra ta de sîpo Marran lawne dOEma ramâtio; erta am de lOI, spOEô dOEma rjâtta lol la liôra; so pâitnOE meeman so. Sîde Lerra ne WOElle rorre it nOEsni rpatrôme, emde itwenne Lerra nmâtio; WOElle emse wâlio. Sîde Wladde irattOE salmekke lerre woîra de Lerra nmâtio, WOElle emse wâlio. Lerdi ira wênne: wOElle dedde manmâna Lerra nmâtio, mâna se ta nsâla; WOElle emse wâlio. OmtOEôli, lerdi ira kotto, rawenne: wOElle edêdde, lerre edêdde, klassi edêdde pele wOElle nmâti momOEôOE, me ler id tô seerwiâli nmesso nmâtio, mana se ta nsala. Tooltiëkke po TOEn nawênne lerre werOEa worOEa, wOElle AOEkOEst, klassi woâwa, tOEmîlle, manmâna WOElle e seerwiâli nmessa nmâti diè mana tOEtOEa! Nôrrama maski se emsêo, jene itpisiâjo nsîpo jatte îda sîpo nmanOEsa wâwanni, OEnne se emsêo; meemne latOEa. KantiOE! mimpiënne sawârwOEârOE id sêo, menne se ta emsêo; nôrrama jene mi tâtOE sêo, OEnnene se ta nsia îdla rimormiôrri: samamâmOE sêo.

Nog altijd zeiden wij: Wanneer de maan verduistert dan zullen er buitengewone onheilen gebeuren; of anders sommigen van de grooten des lands komen te overlijden; indien dit niet gebeurt, dan zal een of ander vaartuig op zee verongelukken. Doch de oorzaak (dier verduistering) is van ouds her aldus. De zon, de maan en de aarde ontmoeten elkanderen herhaaldelijk, en . . . . . [1]). Alsdan zeggen wij dat de zon sterft, desgelijks ook van de maan. De Hollanders weten steeds vooraf op den hoeveelsten dag de zon zal verduisteren; desgelijks ook aangaande de maan. Zeggen zij bijv. van daag: In deze maand zal er eene zoneclips plaats hebben, dan zal zulks niet falen, zoo ook van eene maaneclips. Zie, zoo zij heden zeggen, die maand, dien dag en dat uur, zal de maan geheel verduisteren; of op eene andere keer, dat hare halve zijde slechts zal verduisteren, dan zal zulks niet falen. Ei, zie dit: mijnheer zegt, dat den 22sten Augustus, 's avonds acht uren, de maan gedeeltelijk zal verduisteren, hetwelk dan wezenlijk zal gebeuren. Daarom, ofschoon dat plaats grijpe, laten wij toch niet gelooven, dat er, ten gevolge daarvan eenig onheil op aarde zal gebeuren; want van de vroegste tijden, als van eeuwigheid, als het ware, hebben die eclipsen plaats gehad. Doch gij, heidenen, zegt, dat zulks iets ongewoons is; maar dat is niet zoo, en daarom vreest zulks niet, want het doet den menschen niet met al; het heeft niets te beduiden.

II. MEIJER'S VERMANING AAN DE NOEËWANERS, OVER HET NOG NIET DOOPEN HUNNER KINDEREN.

Sakôla *NOEëwanne* ta naplolle. Ira raramârioorne de plette po îra OEpne, aanne reernenne OEëra

De Noeëwansche school is niet in orde. Jagend is hun verlangen, dat hunne kinderen den H. doop ontvangen. Zij zeggen:

[1]) En daardoor stellen zij elkander beurtelings in de schaduw; dit had de schrijver er willen bijvoegen, doch vergeten.

lOEli. Ira wenne: Ami OEpne; aanne êdomekka rla sakôla, mana ta rlernenne OEëra, po êdomekka rlâo; ne maski sakôla de napiëera: mimsi memëo, kalOEëdde!

AOEâtOE nanki Pandita nwâlas timio: Maski asOEarâni mana ta asOEarâni ripnînOE; se âOEm-sêna! Jena msîpo orwêni lier-nOE îra pâli de lâo. Sarâni îra aanne kakôi maanmâne âsOEarâni, erra lalawne de tâo, wêanmek-ka îda nmesse nmanàko la it MatrOEmne lAI rimaksisâla iddêo, nênnepo nreernênne OEëra, er tade, ta wâlio; — nôrrama awakka ti mide, mîmiwokke îra raliâ sa-kôla, tôtopo rwatOEtOE râo, po irattOE it MatrOEmne; na ireer-nênne OEëra: ertade tào!

Onze kinderen zullen niet ter school gaan, zoo zij niet gedoopt worden; dan is het afgedaan met het schoolgaan, al zou zij ook ophouden te bestaan; wat gij ook (tegen ons) moogt ondernemen, is ons wel.

Ik weet (echter) dat de leeraar u tot antwoord zal geven: Hoewel ik Christenen maak, zal ik het nogtans geene onkun-dige (volwassenen) doen; en ik weiger zulks, opdat men naderhand eindelijk den doop niet met minachting behandele. Jonge Christen kinderen zal ik doopen, doch niet de grootste, tenzij elk hunner zelf voor den Heer belijde, dat hij een schuldig mensch is; alsdan zal hij den doop ontvangen; doch anders gebeurt het nog niet. Daarom verzoek ik u [1]), dat gij de kinderen weder in school verzamelt, ten einde zij weder leeren mogen, tot dat zij den Heer zullen kennen, en alsdan ge-doopt worden; maar buitendien gebeurt zulks niet.

III. MEIJER'S OORDEEL OMTRENT ZIJNE HEIDENSCHE LANDGENOOTEN.

Teentekkepo! *KantîOE* îda nkas-sar lerdi, nwâkkala it MatrOEmne, tôtopo nodi; mene orwêni Kapans-ni de watiâro, emde nsoertapnînOE it MatrOEmne, nede nwenne: e OEplerni-OEmaatni de maksi po kalOEëdde. *KantîOE* rsOErtapnî-nOE îra MatrOEmne! OEäppOEô, sâmormiôrri kalOEëdde narîssi liâ rimormiôrri.

Wônemaauw-Sânemaauw, Rê-wanîne-Sawnîne moâni îda norre e soonne sêo; po rawênne rdelâ ai râramni. Rîa rajâpi rOEmpo nsordOEè reele naan; dêamdè rwenne: mOEäan po, tôtopo jena omsi wowakkelîli-wakediôri, OEät-

Ei zie eens! Indien een Heiden van daag de koorts krijgt, dan bidt hij wel tot God, dat Hij hem daarvan bevrijde; maar nader-hand, als zijne ziekte hem verlaten heeft, vergeet hij den Heer, en zegt dan, dat het de *zon*, zijn god uit het geestenrijk, is, die genezing schenkt. De Heidenen vergeten hunnen Heer. Waarlijk de dieren zijn beter dan de menschen.

Wonemaauw-Sanemaauw en *Riwanîne-Sawnîne* [2]) is een man met zijne vrouw. Men zegt, dat zij hun verblijf in de boo-men houden. Wanneer nu iemand een huis heeft voltooid, dan biedt men hun spijzen aan, en zegt tot den man: Eet! opdat gij ons niet straft met duizeligheid, wervel ziekte, buikziekten en met borst-

[1]) *Meijer* hield deze vermaning te *Noeëwan*, en schreef ze naderhand op.

[2]) Namen van den hout-god, die zich in de boomen ophoudt.

te snOEne, appOEn kapansa, îrOEs penOE, raramsaärârOE. o Aalkiômani! so sala momOEôOE! KantîOE rwenne so, OEnne rwajâtte ore lawne, âliäwne, rkekeetne lâo po rajâpi liâ rOEma leewnOE, (ne kniopâtOE emsêo wâlio). Rîa emmekke îtedi naanne dêo *WonemâOE-SanemâOE* dOEô; menne it MatrOEmne de ta norre rîa wapOEtnOEäan. *KantîOE!* mîde mimpiè la rimâti naanne, de mimpiënne mi MatrOEmmi: îsia lepso! *Liânmâsa-RâOErmâsa* [3]) pOEâtte îda se, po noddi polle la rOEma, leewOE. Rajâpi rOEmîda po nsôrdOEè, reele siw tiëernoe idla naan, tôtepo rakat la e, rwenne: omtOEëeman sâla, mOEoskweetli wâliäami la rOEmdêo, leewdOEëo!

La *KantîOE* rOEmni îda OEplerra worOEa; îda ndeen lasiëeri ne îda ndeen lariâram; rsoi îdla OEplerra-siëeri, îla OEplerra-riâreme îda wâlio. OEplerra de îra rOEa, îda naan wâwi îda. E, *KantîOE!* mimsisîa da toosri. Mimiële nOEr taw diè po mimsiëeki so; miâttOE manmâna mimiëlle wâw îda la de nOErtaOEdiô ta naan; emsêo mimiëllemekke lâo. Sîde rwenne: leppe! menne leppe molmôllanni so! Rîmormiôrri nOEsadi tâ rwarwârme tOEtOEa, OEnne it Matroemne najâpi rimormiôrri ito, ponsornOEânki nenne rârama-rioorne la it râramni. Nanki mitoomne nOEra, orwêni lâwan

kwalen noch met heete koortsen, die ons inwendig verteren [1]). O, waarde Broeders! dat alles is misverstand! De Heidenen zeggen dat, wijl zij het dikke sparrenhout en de groote boomen ter neer vellen, om er huizen en meubelen van te maken; (zij handelen op dezelfde wijze bij het wegnemen of verplaatsen van steenen) [2]). Menschen als *wij* dragen ook wel den naam van *Wonemaauw-Sanemaauw;* God trouwens heeft niemand der menschen tot naamgenoot. Gij, o Heidenen! noemt den naam eens afgestorvene, en erkent dien dan als uwen Heer; o, welke dwaasheid!

Lianmâsa-RâOErmâsa is eene vrouw, die het oppergezag uitoefent, over de huizen met derzelver toebehooren. Zoodra men een nieuw huis gebouwd heeft, geeft men haar een hoender-ei te eten, en dan zegt men: Belet het vuur dit huis en toebehooren te verteren! Aan het huis eens Heidens hangen twee *oeplerra's* [4]), de een buiten en de ander binnen hetzelve. Eene hunner noemt men *buiten-* en den andere *binnen-oeplerra*. Elk hunner eet, (ten tijde der offerande) een varken. Nutteloos, o Heidenen is dat bedrijf! Gij bezigt een kokosboomblad, om er mede te spelen; immers weet gij het wel, wanneer gij hetzelve een varken aanbiedt, dat 't blad het niet nuttigt; en desniettemin geeft gij het nog. Herhaaldelijk hoort men zeggen: „dwaasheid!” maar dat is wel degelijk dwaasheid! De inwoners dezes eilands denken volstrekt niet na over de redenen, waarom God, onmiddelijk na onze wording, een denkvermogen in ons binnenste gaf. Men plant eene kokosnoot, en wan-

---

[1]) Allen ziekten aan welke de Inlanders het meest lijden.

[2]) Dat is, evenals het hout omhakken, tegen den god der steenen gezondigd, en vordert hetzelfde offer.

[3]) Gouden aschepoester; godin die het huis tegen afbranden behoedt.

[4]) Grootvader zon, wiens afbeelding zij aan de huizen hangen. Een van bladeren gevlochten offermandje, de gedaante der zon voorstellende.

de mimiëlle sOEko po msîla mi MatrOEmmi. Awâkka ti mîde, lerre îda mimpiâli sniôli so lâo. Sâi ta nenne wâli saîda maîta. Ita sî so la îsia?

neer deze tot een' grooten boom is opgegroeid, dan neemt gij hem, om er uwen god van te maken. Ik bid u, dat gij te eeniger tijd toch die dwaze zeden zult vaarwel zeggen. Zij bevoordeelen ons toch niets; zij zijn voor ons volstrekt nutteloos.

IV. AANGAANDE DE RAMPEN, DIE DE Z. W. EILANDEN (IN 1810) OPVOLGEND HEBBEN GETROFFEN.

Lerdé dOErsi nmâdié nkeeni rimormiôrri *Liëtti* dié maatmiâti naOEtOEn narOEri piasaal meeman, mekkenenne rimormiôrri *Liëtti* nâpraranne meeman; menne lôamsai rîa lawa ra lîa weenni. Lerra sêde, mattOE, rtoome rîa woîra la lerre îda râramni. RidOEma rtoomne, erra dOEma de tamekko; kananâsse tâni noddiâle po jena âsOE, wâwi rôan. Lerdé rOEma dOEma rmânOE tOEtOEa. Se lalâ-sâla de jene sOEko liersi nma nwajâtte êlwOEpOEône, mana mokko. So lalâ-sâla, lârra nmâi râo, de jatte narîs miëkko. Lerre se rîa rsipo rmâti miëkkepo; séi de natâil la Oran-nOEssa sea? Sâi ta nenne saîda mâîto. Sei napressan la sâmamâmOE? Itpressan, de itpressan la sa Kaloeëdde îda: erra séi nmeetam la wâtOE AI?

Toen de kinderziekte hier heerschte, veroorzaakte zij den dood aan ontzettend vele *Lettinezen*; zoo dat hun getal verbazend afnam [1]); doch thans nemen zij overal weer toe. Toen begroef men, wie weet hoevelen in eenen dag. Sommigen begroef men, doch anderen niet; (men mogt te vreden zijn) zoo slechts zoo veel aarde hen bedekte, dat geene honden of zwijnen hun vleesch aten. Sommige huizen stonden toen geheel ledig. Indien niet (onmiddelijk daarop) die orkaan, welke de tuinen en velden verwoestte, hier hadde gewoed, dan zou het zich nog geschikt hebben. Doch daarna kwam de hongersnood weder treffen; toen ging het ongeluk alle beschrijving te boven. Men dacht toen maar alleen aan sterven; en wie zou dan het oor leenen aan den *Oran-noesa?* [2]) Dat geeft ons trouwens niets met allen. Wie doet ooit moeite om eene ijdelheid? Trouwens, indien wij ons moeite getroosten, dan doen wij dat voor eene voordeelige zaak; maar wie zoude zulks doen, om hout en steen te vereeren?

Lerdé wetrâi sniôre îda, mâsa îda mekke, mOEtOEâro me mOEmsêna; erra mOEmsêna de edo. Mamâné liôni, pele itsîa emmêa? Itamsône ittOEâro, de itwâjer mekko; erra ta de pele îtlolle lomê mâte? Itwenne, îra sîa jat-

Destijds kostte een mandje maïs (inh. 25 pond) een heele gouden plaat, (à *f* 25.—); (het was den verkoopers om het even) of gij die aanboodt of weigerdet; ingeval van weigering was de zaak afgedaan. En wat zullen wij doen, als er gebrek aan levensmiddelen is. Wanneer wij weigerden (zoo-

[1]) *Istifanus* zegt, dat er in dat jaar wel 2000 menschen te *Lettij* stierven; dus ruim een vijfde gedeelte der bevolking.

[2]) 's Lands beschermgod, dien bij algemeene volksrampen geofferd wordt, aan de openbare wegen der negorijen.

jâtta îtò, nanne reele ra miâte lolle lamemêa porôddi, de raIEtre wâlio; îraplâre waalpiô de maski bemsêde nsormOEëkko. TOEtOEa de kokke ne laawre de weelli la mamâne; jôe; rîa rmâpio raôlOE îra noonni nmesse po rsi âte la îra rîmormiôrri wiâli; menne ta raweeli îro!

veel te geven), dan scheidden wij wel, maar waar zouden wij ons dan heen begeven? Indien wij zeiden, dat men ons slecht behandelde, dan namen zij de maïs weder terug, en gingen naar elders, boden het daar aan, en kregen er dan nog meer voor; ook *zij* hongerden, en dus (wat men nog weder beproefde), het was afgedaan. Inderdaad toen was linnengoed en *sarongs* het koopgeld voor spijzen; ja, sommigen boden zichzelven ten verkoop aan, om slaven hunner medemenschen te worden; doch men kocht hen niet!

V. EENE DER GELIJKENISSEN VAN KORNELIS DAKKE, EN ZIJNE TOEPASSING.

Tooltiëkke! kantîOE rwenne: it MatrOEmne worOEa, nôrramma rakotto: îra MatrOEmne la *Liône*. KallOEëdde! menne mîmitnîna snOEdOEwOEtkOE sâio: Lerîda nsi salmekkepo moâni worOEa rasâiliâ pOEâtte îda; mana rsamOEtOE pOEâtte îda dêo, de emmêa? Rawôar me ta? Moâni dié rOEa tarawennan po rwajâtte îra rOEmne leewnOE îra messo? Anki it MatrOEmne worOEa, mana lian îtadî nâini nijâtte sâlamekkepo rimormiôrri nan sâmormiôrri miêssanni ta rdeeni siôlmekke liânîtdi nâini.

Zie, de Heidenen zeggen: wij hebben twee opperheeren; want zij betuigen dat *hun* God te *Loeang* (*Lamoeang*) zijn verblijf houdt [1]). Zeer wel; maar hoort nu deze mijne gelijkenis. Eens verschilde het weinig of twee mannen trouwden ééne vrouw. Maar zoo die vrouw nu beider eigendom ware geworden, hoe zoude het dan zijn afgeloopen? Zouden zij nu oneensgezind zijn of niet? Zouden die mannen elkander niet zoo boosaardig bejegenen, dat het de verwoesting van hun eigen huis of bezitting ten gevolge zoude gehad hebben? Indien wij twee opperheeren hadden, dan ware dit ons ondermaansch verblijf reeds lang verwoest, zoo dat menschen en dieren er hun verblijf reeds niet meer hielden.

E, KantîOE mi jattOE mi lawne! E, Wladda! mi pnînOE de emmêa? Kananâssa, mîmiâpiô mânOEsa kleslêssan di wâwanni po mimtiâan kapêri-kapânsa, tôtopo mimpiëeuw, po *Letti* dié pele râttOE mi MatrOEmmi makkatârOE dOEé waalpiô amsi amOEtOE tniäarmi.

Hoe groot is, o Heidenen, uwe wetenschap! Hoe groot uwe onkunde, o Hollanders! Trouwens gij komt op dit arme eiland uw verblijf houden [2]), om hier herhaaldelijk met ziekten te worstelen, ten einde te prediken, tot dat de *Lettinezen* ook uwen rijken Heer mogen kennen, en wij deelgenooten worden van uwen rijkdom.

[1]) „En de God der Christenen in *Holland*". Dit is in den Lettineschen tekst weggelaten, maar behoorde er te volgen.

[2]) Het eiland is een der schoonste, en rijk in voortbrengselen; ook is het klimaat aldaar weinig verschillend van dat van *Timor*.

VI. FORMULIER BIJ DE BEGRAFENIS EENS GESNEUVELDEN.

Amiëlle sal OEâtmOE wârwOE-ârOE îda. Emsede omsOEëri tnin-mOE, ompOEâlier maatmOE; om-lOEâ mekko! MrOEsirôrOE mdOE-äânni OEplerra makâra makwOE-nOE *sâi*[1]); menne pele mOEkossier kaledde, mpOEälôl kaledde maat-miäatmOE OEnne; moolmOEöol-mOE OEnne. Nôrrama Mâran dAI *Tjomrâe* di a ta awâar sâi nsi weewi liâ tjorOEne tâni arte îda lâo, potje-ma îda, triône ido; ne a ta âOEsi weewi sâidtô, maksi jattalaseîro.

Nôrrama omlOEâ mekke la OEëni tOEtOElOE; nede pele omôrre âr-pon lette rwoîtOE; mriâ-mpiâttOE *TOEtOEkOEé* po reel tOEwmOE, sniâmOE.

Wij hebben u een nieuw hoofd gegeven; open dan ooren en oogen en vertrek nu. Gij moet u vertoonen aan *Oeplerra, dezen* oorlogsgod; maar stel uwe klagten goed in het licht, en beken opregtelijk wat de aanleiding van uwen dood en verloren gaan is. Want de regenten van *Tombra* heb ik niets betwist, hetwelk daartoe aanleiding gaf, hetzij door eene overschrijding der landpalen of van de bakens der landscheiding; en ook geene andere, hen benadeelende reden heb ik daartoe gegeven.

Ga dus naar de hoogste plaatse, vanwaar gij terug moet komen, met de armee der zeven steden (hemelen), om *Toetoeke* in den oorlog bij te staan; om het wraakoffer voor u ons te verschaffen.

VII. FORMULIER BIJ DE BEGRAFENIS EENS VERLOREN DRENKELINGS [2]).

OmsOEëri tninmOE; mpOEâlier maatmOE; msOEëbbinjôa, mnOEâri injatâOE: Kôammâti ta nenno, kôammêra ta nenno, retanjatta ta ntôtto, lâta kjâtta ta ntôtto; menne âOEpnînlOEâ OEplerra makarîsni makalâwne e niawîrnOE wniakâw-ni, amlOEâ ompasâkka nismOE,

Open uwe ooren en oogen, en maak er gebruik van. *Koammati* trof u zoo min als *Koammera*; ook niet de *Retanjatta* noch de *Latakjatta* [3]); doch ik kan de leiding en beschikking des Allerhoogsten niet bevatten: ga dus, en zoek uwe tanden, uwen mond, uwe keel en uwen buik. Mogelijk waart gij te scheep in een slecht vaartuig

---

[1]) Deze wordt in den oorlog vertegenwoordigd door een' opperpriester, door het dragen van de muts des oorlogsgods, die tevens zijn naam *WOEt-LOEkre* draagt. De muts loopt naar boven eenigszins spits toe, is versierd met de schoonste vogelvederen en de rand der muts is omhangen met eene soort van gekleurd netwerk, dat den priester tot op de schouders en halverwege het aangezigt afhangt. Ook diens oud, verroest zwaard heeft hij daarbij in de hand, met hetwelk hij, tegen het uitzenden der strijders, links en regts in den wind om zich heen hakt; beloovende hij daardoor zijnen manschappen eene goede koppensnellerij.

[2]) Hij wordt verloren drenkeling genoemd, omdat hij niet gevonden werd; doch daar een ander voorwerp, bijv. een' steen, in zijne plaats begraven werd, zoo beveelt de priester hem, zijne tanden, zijnen mond enz. te gaan zoeken; want het hout of den steen, dat hem in den grafkuil moet vertegenwoordigen, heeft die middelen tot onderhoud van het dierlijk leven niet; en zij weten geenen raad dezelve zijnen vertegenwoordiger te verschaffen.

[3]) Alle deze benamingen duiden denkbeeldige of wezenlijk bestaande voorwerpen aan, die den mensch doodelijk kunnen worden; zoo als bijv. slangen enz. enz.

wâwmOE, tieëermOE, âppanmOE; apOEâra po lOI ntôtto, spOEô ntôtto, riewtOE jatta nenne ti o; — erra, omlOEâ meksAI, nede mOEkossir kallêdde, mpOEalôl kallêdde, maatmiaatmOE OEnne, moolmOEöolmOE OEnne.

of wel overviel u een storm, die u verderfelijk was; doch ga nu slechts henen, en zet (ginds) uwe klagten in het licht, en beken dan de ware oorzaak van uwen dood en verloren gaan.

VIII. UITTREKSEL UIT EENE REDEVOERING VAN ISTIFANUS TALLUTAH, KAPITEIN DER NEGORY TOETOEKÉ [1]).

o, Aamkoe Siäalkiômani! InkOE Narkômani! pOEâtte, mOEâni, sarâni, kantîOE! Kokôi, lalâwne! mimsiôrsOEôrOE mimsiëri-tiârOE mi tninmi, po mîmitnînami tâil mâi âOE; tôtopo âOEkottopo it MatrOEmne makarîssi-kalâwne, makapOEpOE, maka-kôddewe la liänti wOEwarnOE maliänti nâini, îta dedeendi; it MatrOEmne de sAI TOElOE-rissi, narOEririssi; jo, ntôli piäas ntakker paas liänti wOEwarnOE, liänti nâini di po nwakkediôri; jo, ntôli momOEôOE, rimormiôrri îra sniôliliëttani, dOEparni-winjêwasni, jâtjatne, kallênne; it MatrOEmne enâttOE sorsOEôrOE. Jena miwerta la rârammi it MatrOEmne oliëtte la rimormiôrri inoonne; se ta emsêo. Isiapo itsijâtte de enâttOE? TOEtnOE OEnne nwakrOEâni ma rimormiôrri îteme.

O geëerde vaders, broeders, moeders, zusters; vrouwen, mannen, Christenen, Heidenen, jongen en ouden! neigt en leent mij het oor, ten einde mij te hooren en (met uwe aandacht) te volgen, als ik spreken zal van den grooten alles overtreffenden Heer, den beschermer en behoeder van alles, in hemel en op aarde, ons (tegenwoordig) verblijf. Hij, onze Heer is de Allerhoogste en Almagtige, — ja, met een aldoordringend oog overziet. Hij hemel- en aardbewoners; zoodat hij overal te gelijk is. Ja hij slaat aller menschen gedragingen en handelingen gade, slechte zoowel als goede; hij onze Heer weet alles. Laat dan de gedachte niet in u opkomen, dat God verre van ons is; want dat is niet alzoo. Of van waar weet hij het, als wij kwaad doen? De ware reden er van is, dat hij nabij ons menschen is. Hij is van niets onkundig, en vergeet niets; — Hij weet alle dingen.

E ta nsOErtapnînOE-nsâweplôi saîdo, enâttOE sasorsOEôrOE. Norramma ardomîko OElOElOE de pOEâtte, moâni, kokOI, lalâwne, KantîOE, Sarâni, makamtiëetan ma it MatrOEmne rOEmne nâini, de mîmitnina-mimtiâil salmekke Pandita, it MatrOEmne e soopsoopanni salOElOEli, de naltiëer it MatrOEm-

Derhalve, toen gij, zoo Heidenen als Christenen, van beiderlei kunne, jongen en ouden, laatstleden zondag in Gods huis ter neder zaten, en den leeraar, 's Heeren heiligen gezant, hoordet, terwijl hij Gods woord sprak, zijne geboden en verordeningen u voor hield, naar hetwelk gij luisterdet met oogmerk, opdat gij de keuze zoudt doen voor een braaf en

[1]) *De keuze* van deze uittreksels belette mij, om, zelfs ook in de *zakelijke vertaling*, overal eenen goeden zamenhang te leveren.

ne lierne-ketOEnOE; iniône-iniâtnOE; riöorne-tenjaawen nkeerntaatre salmekkepo mîmitnine-mimtiâil; mande mimsior sOEôrOE mimpiärwârme la mi aatmi-wOErmi; pele mimpiaîli sniôli-weewse kaledde mokmokko, tôtepo-mande mimsiôli-mimpiëewse; ne sniôliweniëewse jatjatte pele mimpiâli la tOEkar, mande-tôtopo it MatrOEmne râramni nenne mio; rârammaniätte mîo; tôtopo-mande mimliërnenne kalelênnene ma nOEsdi wâwanni, laliänti wOEwarnOE emse wâlio, nenne tOEwOE nsôrOE.

Nôrrama mimkiârri memekke lerre wonêmme, de misnîo-mitnOEniô; mimkiëerte mimkiâîto; mimkiässi tiânio; mimpiâli tiânio; mimliaw la liôra. Rimormiôrri moâni rkarri snîo; rimormiôrri pOEâtte rlaawro; rwatti AIo; rpîpârrarwattîtio; rasîkrOE-rasOErano; it MatrOEmne nanôa, nanâttoe rimormiôrri it sorsOEôrOE masiôlo it pêal, nenpo it lernenne îta âppannOE wniôtne. Nôrramma, it MatroEme iniône de paîtnOE-parsaamne po it OEnatnOE nmesso; ne emsêmekkepo nwajôwa de ardomîko it makrëepiô it lelle-tâtarni OEnatnOE.

Nôrramma, o, Inkoe, Narkômanni! Aamkoe, Siäalkiômanni! awakka ti mimsiôrsOEôrrOE, jena mîamsêna mintëetan ma it MatrOEmne rOEmne lOElOElOE nâini, menne jene kesre mîmiâ niënne, weeänmekke OElOElOE mpîatiôra la OEëni sOElsOElîd nâini pio de mimkoek moe lime mi, poetmaatmi, ne mimkiäw niênne mi saalmi, doossmi, po mikotto: o, MatrOEma! âmi sâalle, doosne lawan rissi piô

voortreffelijk gedrag, om die na te volgen, en slechte zeden en gewoonten vaarwel te zeggen: opdat God een welgevallen aan u hebbe, — u liefhebbe, en gij het goede genieten kunt, tot in eeuwigheid.

Werkt daarom slechts zes dagen (in de week), in welke gij tuinen aanlegt, palmwijn tapt, den grond bearbeidt; of anderen uwer gaan dan (voor den handel) naar zee. De vrouwen weven alsdan sarongs, sprokkelen hout, bereiden spijzen en spinnen. De Heer beveelt ons menschen ijverig te zijn voor ons bestaan, doch hij die niet werkt, zal het niet erlangen.

Derhalve is het doel van 's Heeren geboden ons eigen welzijn; daarom wil hij dan ook, dat wij des zondags in de kerk zijn, in belang van ons *geestelijk* welzijn.

Daarom bid ik u, mijne geëerde broeders en zusters! vaders en broeders! weigert dan niet plaats te nemen in Gods heiligdom; doch komt niet eer, tenzij gij bevorens in eene verborgene plaats zult hebben neërgeknield, om, met te zaam gevouwen handen en gesloten oogen, den Heer uwe overtredingen en zonden te belijden, zeggende:

o, Heer! onze overtredingen en zonden zijn zoo ontzettend groot, dat wij er van beven, en de vreze ons zoo zeer aangrijpt!

amrOErOE, ammantâOEt, po a ta maprîri niënne la o wômOE; OEnne âmi saalle naOEtOEn rispiô; a ta amsorniënmekke âmi saalle; îra darOEôtne rismiëkke ptOEnne la liäntti; eeni OEaalli liâ êniëni wâwanni; mortOE lîsarni liâ âmi OEâtne wâwanni: menne a ta mawOEnni âmi saalle, doosne ti o, e MatrOEma! Ami înne naOEâppOEn salmekke âmi norre sala, po âmsisâla meeman la âmi înne nmorri âmdi; jo amsi sala la âmi kokôni mekkenenne la lerdîo.

Wij kunnen voor U niet bestaan; want de veelheid onzer overtredingen en zonden zijn te veel om op te sommen; in hoeveelheid gaan zij het getal der sterren, — der zandkorrels aan den oever en de haren van ons hoofd te boven; — doch wij verhelen deze onze ongeregtigheden en zonden voor U niet, o Heer! Als in schuld baarden onze moeders ons reeds, en van onze vroegste jeugd af aan begingen wij verkeerdheden tot op dezen dag toe . . .

. . . . . . Ne de mimOEli E, ne pele mimpiëtte wâli TOElOE makkarîsni e aanne wniâkne kotne, po mimpiëOE amsAIo: Ami Aamne makade la liänti wOEwarnOE! MOEêllepa ri rtooltiôli o naanmOE samakkalOEliô. OplolmOE nsipomâio. O wnijajômOE njâdi tekke, emmekko la liänti wOEwarnOE, emsêOE ma nOEsdi wâwani. Ami maanne lafsiâri — lafsiâri, moeëlle mâi âmi lardîa. Ne omoeëlle ampan la âmi saalle, emmekke amêlle ampan wâli liâ rimaksisaalle mâi âmio. Ne jene omOEäddi amliâ tniëene râramni, menne, ommOEëlpêdi amliâ jatjâtte lâo. Nôrramma o plolmOE, ne rOErri, ne wniëeni, mekke latOEwOE. Amin.

Als dan moet gij Hem ook prijzen, en kunt eindelijk sluiten met het gebed des zoons van den Allerhoogste, hetwelk aldus luidt: Onze vader, die in den hemel zijt![1]) Uw naam worde geheiligd; Uw koningrijke kome; Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op aarde; Geef ons heden ons dagelijksch brood; En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boozen! Want Uw is het koningrijk, en de kracht, en de heerlijkheid, tot in eeuwigheid, Amen!

IX. Hikajat akan Radja Sjah-Rias.

Lomë wèni dë rai ida nwawa Sjah-riäs, toelloe lawani lawanrèsi, apo la lerdë rai-rai wijawanni ida ta ëmëk èö ntitni rronë dë rrës rië.

Dahoeloe kala ada saorang radja Sjah-riäs namanja, terämat besar koewasanja dan keradjaännja, dan pada zaman itoe dari pada segala radja-radja saorang poen tijada samanja. Maka ija membesarkan dirinja dari karana kebesarannja itoe pada segala orang.

[1]) In het handschrift van *Istifanus* staat nu: *Ne katto nosri;* d. i. enz. Het overige van dit gebed heb ik er dus bijgedaan.

Apo la lèrě ida, raramni rai di nwatoet kèbĕsaranni la rimori mori wawami.

Noramma nsopan po rpoloe kaöel la lĕta-lĕta: „Ntola rai-rai wĕjawani nĕ mak itak moetoe wawani nĕ moetoe lalawne po rmai lèrĕ ida, weni ido rodi tĕknoe rawatni nĕ snepat ni nijairni pakoeltni pasairni."

Totpo irasĕki rasĕpoero nĕ rtoli rimak dĕlla plollĕ raramni.

Noramma rai Sjah-riäs nĕnĕn lèra ramai sèjĕrla kotnĕ raramni nora rilalawani nĕ mak itak moetoe rodi wòna tada masmas liplipa worwore snijepta nijari tèkoerawtĕ sadoema sadoem walijo.

Norama rlaw lowan dĕ la lèr dĕ ntolija wijèliri wijèladana liroe waö dèlawanĕ npĕnoela rimormijori tatakot mèkĕ.

Apo lèrdĕ rai dĕ ntoli mĕka moetnoe nĕ atnĕ ānĕ tasornĕnĕ lijawani la lowandĕ norama nwèö la ramani lèrdi rai-rai ĕsai sèi plolĕ rĕsi aöe.

Oenĕ aöe mtĕtan laplolkoe wawani nor mnirnoe mnapanni mikmikarni mokmoknĕ aroewĕrĕran nèna amoewasoeweäl matĕ ntolliä.

Noramma rai dĕ nodi wnaroewaram ĕmmĕkĕ siĕnawĕkla rdĕdĕnĕ sèrwijali.

Apo nwakroewarani lah sèö nĕdĕ moetoe mommoewooe doewe nwèi ĕmamijani ĕntolija wadĕ rija klĕslĕsĕ ida nāri nijair jatĕjatĕ nĕ

Adapoen pada soewatoe hari, radja itoe hendak toendjoekken kebesarannja pada segala orang.

Maka ija menjoeroeh berseroe-seroe dalam segala negeri: „Bahwa hendaklah segala radja-radja dan segala hoeloebalang dan segala rajat, pada hari anoe, datang ketempat anoe dengan perhijasan dan sendjatanja dan pakajan jang indah-indah; sopaja kami bermajin disana, dan lihat akan segala orang jang dalam hoekoem kami."

Maka radja Sjah-riäs, pada hari jang ija soedah berdjandji, poen keloewarlah dari dalam kotanja dengan segala manterinja dan hoeloebalangnja; dibawanja bagai-bagai perhijasan dari pada emas dan perak dan permata dan pakajan dan sendjata, dan lajin dari pada itoe.

Dan tatkala ija sampailah pada padang itoe, ija melihat kekiri dan kekanan dan kehadapan dan kebelakang; maka padang itoe poen poenoh [1]) dengan manoesiä, jang tijada adalah terbilang samoewanja.

Apabilah dilihat radja itoe akan tentaranja dan hambanja, jang tijada terbilang banjaknja pada padang itoe, maka pada koetika itoe djoewa ija berkata dalam hatinja, katanja: „pada zaman ini, sijapa dari pada segala radja-radja jang terlebih koewasanja dari pada akoe; dan sijapa dapat mengälahken keradjaänkoe ini? karana bahwa sasoenggohnja dapat akoe dengan sentoesa doedoek diätas tachta keradjaänkoe dengan kesoekaän lajin dari pada segala ketjintaän."

Maka radja itoe dengan kira-kira itoe pergilah kesabelah tempat itoe, dimana adalah berhimpoen segala orang itoe.

Dan tatkala ija hampir disana, sedang sakaliän manoesiä ada menantiken kedatangannja, ija lihatlah dari pada hadapannja datang saorang fakir; terkenal dengan

[1]) Lees penoeh. (J. C. G. J.)

koepni nora kpoerini nĕ rimormori wawanni ida ta pol wal wali rè klĕslĕs dopo jena nmaijo.

Apo lèrdĕ klĕslĕsĕ nwakroewanilah rai mĕknoramma nsi tabèä lah rai mĕnĕ rai nsi toelloe lawanni po ta nwalas tabènĕ dĕ nĕ takili mèman laĕ.

Apo rai nwènĕ nwĕk mĕkla oennè noramma klĕslĕsĕ nkakla koednĕ toämni po tamsoeri po malaö.

Apo rai dĕ nawenan laĕ nwènĕ sèi oä o tamoewolamoewaĕ isija kota moekotĕ majaöewo.

Apo klĕslĕsĕ de nakota kota mok mokĕ èdlah plolmoe lololĕ nĕ toelmoe lawannoe nĕ kotdi ta oekotĕ lah rijè mĕkmĕka tinmoe nmĕmmĕs natninĕ.

Apo maknoramma rai dĕ ntoekpo natailah klĕslĕsĕ dĕ apo kot dè ĕ nakotĕlah rai tninnè.

Adi matroemĕ matmijati matroemĕ amoewa wel aranmoe lerdiö.

Lĕrdĕ rai natnin kotnè dĕ namtaöet matmijat mĕmano apo odawni nwai lola inone tĕtĕno èmmĕka wĕrĕ nwaijo nĕ inonĕ nwokkĕ èmmĕka anni ntènla ai dĕä rai nakotlah matroem matmijati matroemnĕ ĕ ompĕ ijĕ totpo awali aöelah roemkoe po aoe noä soekoe ankoe nĕ aoe dedam irmomoewoöe raramni po jèna kapansĕmajamijo.

Apo matroem matmijati matroemnĕ nwèö ĕ pninoe la anni woir raramni mĕkdĕ o ta msoerat nĕna lĕrdi pĕ nè aranmoe ndĕn mormijori wèni moekot rĕrna nsosorloewaĕ o tampaliö roemmoe po mtoewoli somoeanmoe.

pakajan jang boeroek, dan kedji ija dengan roepa jang hina; dan saorang poen dari pada segala hambanja, jang dihadapannja, tiada melarangken fakir itoe datang.

Maka apabila fakir itoe adalah hampir pada radja itoe, ija poen memberi salam padanja; dan radja itoe dari pada kebesarannja, tijada membalas salamnja itoe, dan tijada maoe melihat padanja sedikit poen.

Maka sedang ija hendak laloe dari padanja, fakir itoe memegang kekang koedanja, dan tijada memberi ija berdjalan.

Maka radja itoe goesar padanja, katanja: „Sijapa engkau? engkau tijada maloe? apa kehendakmoe? katakenlah padakoe."

Maka fakir itoe berkata: „ada soewatoe chabar jang indah, dari pada keradjaännmoe dan kebesaranmoe; dan chabar itoe tijada kaudapat [1]) kataken melajinken pada telingamoe".

Maka radja itoe poen toendoek dirinja mendengar katanja itoe; maka dalam hal itoe fakir berkata pada telinga radja: „Akoelah malek el maoet, datang mengämbil njawamoe sakarang ini".

Apabila radja dengar katanja itoe, takoetlah ija sangat, maka pelohnja terbitlah dari pada segala anggotanja seperti ajer dari pada pentjoeran, dan bergerak segala toeboehnja seperti pohon kajoe dari pada angin; berkatalah radja: „Hai malek maoet, dapatkah engkau nanti, sahingga akoe koembali keroemahkoe, dan berpasan akan anak istirikoe; dan menjoekaken hati segala orang jang berdoeka oleh kami?"

Maka kata malek el maoet: „hai ahmak, dalam berapa tahon engkau tijada ingat akan koetika ini? dan sakarang, jang sanafas tinggal dari pada kehidoepanmoe, engkau hendak membitjaraken kesoedahanmoe; tijada dapat lagi engkau poelang keroemahmoe, pada melihat akan anak istirimoe."

[1]) Lees koedapat. (J. C. G. J.)

Apo matroem matmijati matroemnĕ aranni nĕ rai dĕ naproerwèroen lola koednĕ la tani wawanni.

Nĕ mĕknoramma klĕslĕs dĕ mnoloewa moetlalawan dĕ matnè tnoli momoewowo.

Riä maktaroe snoerte mammanlah noeskĕrkĕrnĕ ènne tanwadan saidla matmijatni dĕ soensoennĕ ĕmmĕksaimè.

Maka malek el maoet mengambil njawanja, dan radja itoe poen rebahlah dari atas koedanja ketanah.

Dan fakir itoe poen linjaplah dari pada mata segala orang jang banjak itoe.

Inilah kesoedahan kehidoepan dan peri kematiän orang jang masghoel dengan doenja, dan alpa dari pada mawt itoe adanja.

X. Dari hal pohon kelapa.

Jèno ri ida nĕnlo nkar karni po nmai po soeknĕla nawak rijaramni dĕ nèmoen noerĕ toeroe. Oenni noerĕ dĕ rtomnè nor raram mokmokĕ.

La isni dĕ ndĕnla watonoe raramni rsièla roepa-roepo èmĕka: inoe, woeroe, sapnoe nĕ sadoema sadoem waliö.

La noerĕ won dĕ reran nĕn oelitni darnĕ woroeö ĕdĕ woenatnoe ndĕna sijèriö nĕ toeänni dĕ oelitni isni ndĕdĕnla raramni rijaranno.

Apo toen dĕ rsièla larpapijais wĕrĕ nĕ papijasi rodi rwadidni sijoi sijaĕ nĕ sadoema sadoem walio.

Nĕ tawni dĕ rsiè po rodi raritĕ roemo, nĕ lolla dĕ rsiè la riri toelwote jambatne wolijo.

Apo noerĕ dĕ ta èmmĕka olai mè awrijarè, mĕnĕ nora oedi de ramnĕn nèso nĕ poeĕ, oennè nĕ sadoemo.

Apoe adi lolle nawoek-woekoe nĕ oennè èmmĕka ri oekrĕ po rla tani raramni rèwrèäwo mĕnĕ awrijarè mĕ noenoe dĕ waarnè èmmĕka ri limĕ nmai sijer la oennè nsak roekarni.

Bermoela djika saorang jang lelah badangnja poelang dari pada pakerdjaän, maka ija soeka minoem ajer kelapa itoe, djika diminoem mendjadiken segar badan orang; sabab itoelah pohon kelapa ditanam orang bersoeka-soekaän.

Bahwa dari isinja boewah kelapa diboewat beberapa roepa barang-barang seperti: santan, minjak, sabon dan sabagainja.

Bahwa dari pada boewah kelapa terdapat doewa roepa koelit, ja itoe: koelit diloewar dan koelit jang didalam jang terdapat isi kelapa itoe jang dinamai tampoeroeng.

Maka dari pada tampoeroeng diboewat orang siboer, ooe-ooe, sendoek dadih lagi pada bekin litjin pakajan, dan sabagainja.

Maka dari pada daoennja pohon kelapa diboewat poela atap roemah, dan batangnja itoe diboewat tijang dan golondong roemah lagi djambatan.

Maka pohon kelapa tijada seperti mangga atau pohon asam, akan tetapi pohon itoe sabangsa dengan pohon pinang, pohon aran, dan sabagainja.

Maka pohon-pohon jang terseboet itoe berboekoe-boekoe batangnja, dan akarnja seperti beberapa djari jang bersama-sama masoek kedalam tanah, tetapi akarnja pohon asam atau pohon waringin itoe seperti beberapa tangan jang keloewar dari pada batangnja berdjari-djari.

XI. Akan hal kematian saorang radja di poelau Timoer.

Ṇānè lĕrĕ rai ida nkapanas kapanas lawnĕ ido nĕ jèna marnĕ nmati dĕ rimormori lĕtĕ wnotnè sorsoroe po taraktijor moratnoe.

Apo sonnĕ lijani dĕ rwoesmorotnoe nĕ rtoet irasnoe nĕ ratnijan rarĕwĕ nĕ rpoepnoe rakadwĕ.

Oenè lĕtĕ solli sakwakini mĕman toetoewo sĕö tot matoemĕ riĕ rwaroewam dĕ rai makmat dĕ rai toeloe lalawne nĕ ra makwasak koepnè nĕ rimormor lĕtnè doewatĕ raramni nĕnĕnĕ nĕ maski jèna rai dĕ ri makwĕlwĕli ri jatĕjatĕ nĕ manmana rsijè ĕmsĕ walijo.

Apo rewna orjori wawi nĕ rakĕni matilah mĕi id wawanni la ĕli lĕtwarnĕ nari nijari wĕli pèwĕrtĕ la irannoe wawnĕ tninĕ matnè tijèrnoe masmasĕ.

Apo lèrĕ woroedĕ rmsĕ mamman nora knijakri nĕ terijanĕ toenpokĕ.

Nsor noramma rkĕtampĕl pĕli oenè idlaö apo rajapilah loemnoe po rakĕni mati sirijenoe nor wonnĕ samarnoe mommolah raramni nĕ rtoetwoe nanĕ rsor domre laĕ nanki rodi laroemĕ idtoä nanni.

Nĕ moetnoe sĕrni oepnoe annĕ waroewarani mande ratnijan rai.

Lah lèra rtotaman mati dĕ rai warwaroe mandĕ nadijaka wèra manĕ salirlirĕ mommooe nĕna

Bahwa apabila saorang radja soedah sakit pajah, dan kalau baginda mati, segala orang isi negerinja tadapat tijada menjoekoer ramboetnja.

Maka istiri dan segala goendik radja itoe mentjaboet ramboetnja, dan memoekoel dadanja dan lagi meratap sambil berblit-blit toeboehnja.

Adapoen demikiĕn lakoenja sabab adat lama negeri itoe, sopaja disangka oranglah maka radja jang mati itoe, radja bangsawan lagi dermawan, dan jang dikasih oleh segala isi istananja dan oleh segala hambanja; dan djikalau radja jang mati itoe orang jang kikir dan jang tlalim dan jang djahat sakali, demikiĕn djoega lakoenja itoe.

Maka laloe disembeleh oranglah beberapa kerbau dan babi; dan bangkai itoe ditaroeh diätas saboewah medja ditengah malige, dengan pakajan jang indah-indah; matanja dan telinganja, dan hidoengnja, dan moeloetnja dipradai emas; dan lagi pada lehernja dikenaken rantai emas.

Maka doewa hari lamanja demikiĕn lakoenja, dengan senantiäsa menangis dan meratap dan timbak bedil.

Satelah soedah maka soewatoe pohon kapok ditebang oranglah. Satelah pohon itoe soedah dipahat akan djadi peti mati, sahingga boleh moewat bangkai, maka bangkai itoe ditaroeh dalamnja dengan segala perhijasan, kemoediĕn karenda itoe ditoetoep, laloe digetahken dan dibawa kapada saboewah roemah jang lain.

Dan kaum koelawarganja, dan radjaradja jang dekat negerinja tadapat tijada soeroh beberapa orang perampoewan jang hendak nenangis radja itoe.

Adapoen apabila bangkai itoe di koeboerken, maka radja moeda tadapat tijada berdjaga-djaga dengan makan dan minoem

prèätni anni wotelommĕ totpo kalĕdnĕ nawali mommoöe de.

Apo lèra rtoman rai dĕ rai makwakroewani lĕtnĕ maktaroe nĕ jorne idĕ rpoloe mommoöe nĕ rodi sèreoedĕ lasijeri. Mĕnĕ rai sonĕ lijani rtĕrna ale oenne lete snijolli emseö. Mĕnĕ nsoroe sairo resi nĕ rodi ĕ laratni.

Edè rai serèjĕnoe dĕ rakeni la rati raramni dĕ rwali wonlo tipoero tadĕ rai toetoeloe lalawnĕ dĕ rtamnĕ dĕ rariri loemannoe lalijena klijĕtlĕtnĕ ida nĕ kdijèmĕni nĕ noerè wonĕ woiro woiro nĕ manĕ inijaroe.

Emsè po nsordĕ rai warwaroe ankimma nton karni la dijakĕ dijako apo rwènan koedĕ orjori roesĕ wawi nĕ asoe.

Lĕrdĕdĕ lĕtĕ wenijote mommooe rwena soewèälli la jĕna jĕmnoe ina masni; mĕmĕk saida mĕmmĕsdĕ tarnarĕ lija nijaoeli mĕkmĕk rimormijori.

Nĕ emsè mĕknĕna lèrĕ wotèloe, lèrĕ waitoe, wosiö nĕ wĕrroeö.

Apo ratoenijosri, oeloeloe dĕ rtoman mormijori atĕ rora raini.

Edĕ tnoekarni mommoewo dĕ rai warwaroe ntolijaë.

Apo ri kokoi tnijamane dĕ karĕ tanaoetoeno oennè kok arpetnĕ loeäwnoe kapela èmdĕ rakĕni la rijarama nmĕso nĕ rtamnĕ rĕn

dan segala boenji-boenjiän; dan barangkali tiga tahon lamanja dholo dari pada hadlir segala perkara jang berha(d)jat itoe.

Apabila di koeboerken maka radja-radja jang dekat negerinja, dan orang kaja-kaja, dan orang bersobat dipanggil; dan manakala bangkai itoe nanti dibawa keloewar, maka istiri dan goendik radja jang mati itoe melawan orang pembawa itoe; karana demikiën adat negerinja; tetapi pada achirnja orang ini menang dan membawa dija kapada koeboernja.

Adapoen bangkai itoe ditaroeh dalam koeboer dengan moekanja kesabelah timoer; atau kalau radja bangsawan, ija dikoeboer dengan kerendanja berdiri dalam soewatoe garonggong jang sesak dan jang dalam itoe; dan beberapa boewah kelapa dan nasi, dan pinang ditaroeh pada koeboer itoe.

Satelah demikien maka radja moeda memoelai pekerdjaän berdjaga-djaga; maka kerbau, dan koeda, dan mendjangan, dan babi, dan andjing disembeleh oranglah.

Satelah itoe maka segala orang isi negeri poewasken dirinja dengan nasi dan djagoeng, dan daging binatang jang tersembeleh itoe; karana soewatoe poen tijada dipakai akan memoedji, melajinken jang tijada boleh dimakan oranglah.

Dan demikien djoega lakoenja pada hari jang ketiga, dan hari jang ketoedjoh, dan jang kesembilan, dan jang kedoewa poeloh itoe.

Maka ditjeriterakenlagi, bahwa dholo kala beberapa boedak dengan hidoepnja soedah dikoeboerken dengan bangkai radjanja.

Adapoen akan segala djanda radja itoe, ija dipeliharakan sakaliennja oleh radja moeda itoe.

Maka ketanaman orang ketjil itoe tijada dengan banjak pekerdjaan; karana bangkainja diboengkoes dalam sapotong kajin kasar sahadja, laloe dikoeboerken banjak

wĕkloedĕ ta rloemnoe tarwènan samormijori id tamĕmmĕmano mĕkmĕk siwi idmĕ wawi ido nsoroeö.

kali tijada dengan kerendanja; dan binatang soewatoe poen tijada disembeleh: melajinken saekoer hajam atau babi djoewa adanja.

XII. Dari koeda.

Koedĕ dĕ samormijori mokmokĕ id mĕmano la rimormijori; apo koedĕ dĕ noeni karĕtĕ lol talan lawano, nĕ la woeäro la karĕtĕ takĕnnijena lolĕ, dĕ rsai koedĕ po rlolĕ nĕ rodi sijoi sijai na oetoen walijo koedĕ nodi lo woeär po law èni wawanni.

Adapoen koeda itoe soewatoe binatang jang bergoena sakali akan orang manoesija; maka koeda itoe tarik kerita didjalan raja, dan ditanah bergoenong-goenongan dimana kerita tijada boleh didjalanken, maka koeda itoe dinajiki orang, dan lagi banjak barang-barang dibawa oleh koeda pikoelan dari tanah bergoenong-goenongan kepinggir laoet.

Nananni ĕmmĕk orjori nĕ sapi, koedĕ walijo samormijori loki woätatĕ, rewreäwo koedĕ nsoesoe anne, oenne sepo koede nor samorimijori maka soesoe annĕ dĕ ramneneso.

Bermoela seperti kerbau dan sapi, koeda djoega soewatoe binatang jang berkaki empat, dan seperti hiwan jang terseboet itoe, koeda djoega menjoesoewi anaknja, sabab itoe koeda djadi sabangsa dengan sakalijen binatang jang menjoesoewi anaknja.

Noramma jèna koedĕ idpo tnatoetroe orjori ida, itol mijĕkĕ dĕ lawlawna npasalo oennè orjori dĕ doedalloe, lawatnĕ ĕrĕ koedĕ na doedalloe talawatnĕ, nĕ orjori kidamnoe npasa ĕrĕ koedĕ dĕ ta ĕmsèö, apo samormijor di iroeĕ dĕ taramnĕnnĕso, nĕ koedĕ dĕ tamoka kawoet wali ĕmmĕka orjori.

Arkijen djika saekoer koeda dibandingken dengan saekoer kerbau, dilihat djoega banjak bedanja: maka kepala kerbau itoe bertandoek, akan tetapi kepala koeda tijada bertandoek, dan koekoe kerbau itoe berbelah, tetapi koekoenja koeda tijada bagitoe, maka ekoernja doewa binatang itoe djoega tijada sama roepa, dan lagi koeda itoe tijada mamah doewa kali makanannja seperti kerbau.

Lernĕ la koedĕ nmati, dĕ rsi oelatni la sapatoe koedĕ nijairni nĕ sadoem walijo, nĕ dikarnoe woelloe dĕ rarijarmĕ la koempĕrsè nĕ knoeni mĕ.

Bermoela apabila koeda soedah mati, maka koelitnja dipakai memboewat sapatoe pakajan koeda dan sabagainja, dan dengan ramboet ekoernja diisi kasoer dan bantal adanja.

---

c. Catechisatie-boekje.

WENIJATUTU

Makakapurij ida, ponawatutu rije makawajowe poksaranij.

1. Nijatuwone. Sejea najapij sijalmeke o?
Wenijaalse. Matroeme makaresij kalawene.
2. N. Matroeme makaresij kalawene de woire.
W. Ida nmemese.
3. N. Matroeme makaresij kalawene de sejea?
W. Ame ne Ane moanij ne Rohhulkhudus, snijol dej irwotelu de idamemese.
4. N. Wenijewse emeje, Matroeme makaresij kalawene najapij sijalmeke rye morij imjory?
W. Turte Ejnmese snijoly japnij moke-moke ne ploloij.
5. N. Matroeme makaresij kalawene snijolij japny moke-moke de isija?
W. Ploloij ne Lululij.
6. N. Rije morij imjory eene maate Matroeme makaresij kalawene snijolij japnij moke-moke de mej?
W. Ta! norama, ununu sale irsisine irasije se ponmolu!
7. N. Sale sisije de ununu nellohme ponmajoh?
W. Lah ununu Adam, it Amene nanananij!

KORTE ONDERWIJZING

Om de menschen te onderrichten, die Christen willen worden. [1]

1. Vraag. Wie heeft u geschapen?
Antwoord. De Heer, die zeer groot is.
2. Vr. Hoeveel Heeren, die zeer groot zijn, zijn er?
Antw. Alleen één.
3. Vr. Wie is de Heer, die zeer groot is (d. z. g. i.)?
Antw. De Vader, de Zoon en de Heilige Geest, in hunne wijze-van-zijn zijn zij drie, en toch één slechts.
4. Vr. Hoe was de toestand, waarin de Heer, d. z. g. i., den mensch schiep?
Antw. Naar zijn eigen wijze-van-zijn en maaksel (gedaante) goed en volkomen.
5. Vr. Wat is de goede wijze-van-zijn en maaksel (gedaante) van den Heer, d. z. g. i.?
Antw. Volkomen en heilig.
6. Vr. Bezit de mensch nog den goeden aard van den Heer, d. z. g. i.?
Antw. Neen, want wegens het kwaad, dat zij bedreven hebben, hebben zij gemaakt, dat die verloren ging.
7. Vr. De oorzaak van het kwaad, dat gedaan of te doen is (= de zonde), waar komt zij vandaan?
Antw. Ter oorzake van Adam, onzen eersten vader.

[1]) De vertaling is van PROF. JONKER; ze is zooveel mogelijk letterlijk.

8. N. Adam deûw nsisije salmeke isija sisije?
W. Ejnaane salmeke aij ida woone deûw, Matroeme makaresy kalawene ntetetij rarere salmeke ejw.

9. N. Ununu isija nanki sàle deuw?
W. Ununu Matroeme makaresij kalawene ntetij rere salmeke sew!

10. N. Sale sisije de sûnsûne isija?
W. Matimijatij ne snune snijaru lah uway makamorij imjorij mekelattiwe uwenij raramnij.

11. N. Pel sejea nsije rije morij imjorij pijo erlapedij lijah matimijaty ne snune snijawur lah uway makamory imjorij mekelatuwû ûwenij raramnij?
W. Isja Elmeseh makteûwse makawarij rije maksije sale.

12. N. Rije morij imjorij molänij ida Ejw?
W. Rije morij imjory molänij ida Ejw; mene, Matroeme makaresij kalawene Ejw walyoh.

13. N. Matroeme makaresij kalawene Ejw mej?
W. Jowoh! norama lah loompenänij nusej tankejrene maate ne Matroeme makaresij kalawene Ejw.

14. N. Rajapy sijalmeke Ejnone emeje!
W. Sararare ida makawawe Marjam namorij sijalmeke Ejw lah Rohulkudus rurnij laanij.

15. N. Ejnsije salmeke isija sisije ponawiru nawakawy kaluwjede makamtemtemne mekelatûwu may ite?
W. Ununu itatijnijalsallirne itpninyattynyarsalnûarnû, rawarij si-

8. Vr. Wat voor daad heeft Adam verricht?
Antw. Hij heeft gegeten van de vrucht van een boom, welken de Heer, d. z. g. i., hem verboden had.

9. Vr. Waarom moest dat een kwaad zijn?
Antw. Omdat de Heer, d. z. g. i., dat verboden had.

10. Vr. Wat is het einde (gevolg) der zonde?
Antw. De dood en kwellingen in de plaats van het vuur, dat in eeuwigheid leeft.

11. Vr. Wie kan maken, dat de mensch verlost zou worden van den dood en van de kwellingen in de plaats van het vuur, dat in eeuwigheid leeft?
Antw. Jezus, de Messias, is het, die verlost de menschen, die kwaad bedrijven.

12. Vr. Was Hij een gelijke van den mensch?
Antw. Hij was een gelijke van den mensch, maar ook de Heer, d. z. g. i.

13. Vr. Is Hij de Heer, d. z. g. i.?
Antw. Ja, want in de vroegste tijden, toen de aarde nog niet droog was, was Hij de Heer, d. z. g. i.

14. Vr. Hoe is Zijn lichaam gemaakt?
Antw. Eene maagd, genaamd Maria, heeft Hem gebaard door de kracht van den Heiligen Geest.

15. Vr. Welke daad heeft Hij gedaan, zoodat Hij de geheele goedheid (de zaligheid) tot in eeuwigheid voor ons bewerkte?
Antw. Door onze zonden is Hij opgehangen aan het gekruiste

jalmeke Ejw lah ay wlakere porasija ejrarene mouw-mouw wit-witan de ponturuw lah nusej wawany mekenene Ejnmaty ne orwenijene ertoomne Ejw lah soy warwaruw ida raramne.

hout, zoodat zij Zijn zuiver bloed deden druppelen op de aarde tot Hij stierf, en daarna is Hij begraven in een nieuw graf.

16. N. Ununû sejea nanki Ejnmaty mej? W. Ununu rije maksije sale.

16. Vr. Om wien moest Hij sterven? Antw. Wegens de menschen, die kwaad doen.

17. N. Rije maksije sale ida o mej?

W. Rije maksije sale lalawne ida aw, unene jate-jate pusake ne ununu jate-jate awmuese awsisije walijoh.

17. Vr. Zijt gij een mensch, die kwaad doet?

Antw. Ik ben een mensch, die groot kwaad gedaan heb, wegens de geërfde slechtheid (erfzonde) en ook wegens het kwaad, dat ik zelf gedaan heb.

18. N. Matroeme makaresy kalawene natuware ponsije rijemaksije sale ponkaluwjede rah mej?

W. Ejnatuware se, surama itsurpijely sisije jate-jate lah, poitsije sisije moke-moke meke.

18. Vr. Stond de Heer, d. z. g. i., toe, dat het geschiedt, dat de mensch, die kwaad doet, weer „goed" (zalig) wordt?

Antw. Hij staat dat toe, mits wij loslaten slechte daden en wij slechts goede daden doen.

19. N. Sisimu moke-moke dum, pel nsije tatarmu, ponkaluwjede lah soy serwjijaly?

W. Takenijene se; norama, ite itere sale itsisye lafsyare-jare meke! mene, pel itlernene se, ununu pisijaje ploloy ida.

19. Vr. Zal dat goede werk van u maken, dat uwe ziel zalig wordt aan de andere zijde van het graf?

Antw. Dat kan niet, want wij vermeerderen dagelijks het kwaad, dat wij doen, maar wij zullen dat verkrijgen door een volkomen geloof.

20. N. Sejea nawiru nawakawy pisijaje de lah raramu?

W. Matroeme makaresy kalawene Rohhny rurny laany.

20. Vr. Wie bewerkt dat geloof in uw hart?

Antw. De kracht van den Geest van den Heer, d. z. g. i.

21. N. Nor isija nijaomse, Rohh de nawiru nawakawy pisyaje ploloy deuw lah raramu?

W. Nijatajl lah Eilirne katoenu ne ununu rasye kesijaw lululy woruwe porlernene, de Isja Elmesehh nanonowe salmeke may ite.

21. Vr. Door welke middelen bewerkt de Geest dat volkomen geloof in uw hart?

Antw. Door het luisteren naar Zijn woord en doordien ingesteld zijn twee heilige teekenen (plechtigheden) om het te verkrijgen, de (feesten), welke Jezus, de Messias, aan ons opgedragen heeft.

22. N. Rsoy kesijaw laluly de iruwe lah isya nane?
W. Nyarus lululy ne Joan mele-mele lululy.
23. N. Nyarus lululy uratny de emeje?
W. Kenyomse sale sisije.
24. Prawtu ne anggawr rije rohne ne remenu luah Joan mele-mele lululy raramny, uratny de emeje?
W. Isja Elmesehh isny ne rarene.
25. N. Masijaloh itsye isya waly, unu-nu rasije ite po itlapedy lijah sale itsisine?
W. Mande itody tarimakase lah Matroeme makaresy kalawene weny-weny myeke.
26. N. Sisye de uratny de emeie?
W. Rsurpyely itesnyol uwakamny lah ponawaly lyah snyol warwaruw ida mekeponsye sisye japny moke-moke sursuroh.
27. N. Isya sisye de mokene nresy sisye moke-moke misany moumou?
W. Wenyake.
28. N. Masyaloh itwake lah sejea?
W. Lah Matroeme makeresy kalawene nmemese.
29. N. Ununu isya nanki, pel itatwake lah ubmaty?
W. Ununu rye mory imjory ire ne ununu irapnin ite ne ununu Matroeme makaresy kalawene ntely rere pojene rye rtuku luah makamaty najin, po rawake say ida lah iroh.
30. N. Wenyewse emeje, pel itsye

22. Vr. Met welken naam zijn die twee heilige feesten ingesteld?
Antw. De Doop en het heilig Avondmaal.
23. Vr. Wat is de beteekenis van den Doop?
Antw. De reiniging van zonden.
24. Vr. Het brood en de wijn, welke de menschen op het heilig Avondmaal eten en drinken, wat is daarvan de beteekenis?
Antw. Het lichaam en het bloed van Jezus, den Messias.
25. Vr. Wat past, dat wij nog meer doen, omdat gemaakt is, dat wij verlost zijn van het kwaad, dat wij gedaan hebben?
Antw. Wij moeten steeds dank zeggen aan den Heer, d. z. g. i.
26. Vr. Wat is de beteekenis van dit werk?
Antw. Onze oude aard wordt geheel losgelaten, zoodat hij wordt een nieuwe aard, zooverre dat het maakt, dat het maaksel (de gedaante) van de daden geheel (?) goed is.
27. Vr. Welk werk is het, waarvan de goedheid alle andere goede werken overtreft?
Antw. Het gebed.
28. Vr. Wien moeten wij bidden?
Antw. Alleen den Heer, d. z. g. i.
29. Vr. Waarom mogen wij niet bidden tot de doode voorvaderen?
Antw. Omdat zij (ook) menschen (waren), en omdat zij ons niet kennen, en omdat de Heer, d. z. g. i., ons verboden heeft om ons voor de dooden te buigen om iets van hen te bidden.
30. Vr. Hoe is de wijze, waarop wij

itwenyakeny?
W. Amy Amene makdelaay lyanty wuwarnu, mele rye po rauly Nanmu meke. Plolmu nmayoh. Rasye wenyajowmu, emeke lah lyanty wuwarnu emsejw lah nuse wawany waly. Amy manäny lafsyare-yare mele majamy lere dy. Mele ampon lah sale amsisine, emeke amele ampon lah rye maksye sale majamyoh. Nejene o mele amlah tinyene; mene, mele pely amlyah jate-jate. Norama o plolmu ne rurye ne sjormot meke latuwe. Amin.

ons gebed zullen doen?
Antw. Onze Vader die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd; Uw koninkrijk kome; Uw wil geschiede, gelijk in den hemel alzoo ook op de aarde; geef ons heden ons dagelijksch brood; en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren; en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze; want U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, in eeuwigheid. Amen.

---

2. STUKKEN IN GRAMMATICALE SPELLING MET NOTEN.

a. Samenspraken.

I

1. Ò pu-waw(a)[1] sei-a? (Ò) nān-mu sei-a? — 2. A(u) nān-ku Ali. — 3. Ò anan-mu[2] wo-ira? — 4. Anni wel-tielu[3]-o. — 5. Isia nus ò-a? — 6. Ò kar-mu[4] isia? — 7. Mutu-wnue au, tu(w)ne. — 8. Ò mu-sā sal-meke? — 9. Jow tu(w)ne, anni sanun(u) sal-mek-o. — 10. An-mu wo-ír mek-a? — 11. Muani wo-rú nè puata wo-rú-o.

[1]) Gelijk aan *mu-wawa*. [2]) Uit *anni* en *mu*. [3]) Uit *weli-telu*. [4]) Uit *kari* en *mu*.

II

1. Isia kwiali-ara dè ò m-odi di-a? — 2. Sa-warwarse, njonja. — 3. Sè kai ta na-wēni. — 4. Esai mok-ne resi, njonja. — 5. Wel-li[1] wo-ira? — 6. Rupie ras(u) ida, njonja. — 7. Ede pperat[2] resi. — 8. Ta na-pperta[2], njonja. — 9. Ede bole la aw̃èl[3]-ernu ne? — 10. Kpel dè bole. — 11. A(u) suk-ku[4] aw̃ela[3] rupia wel-n(i)ém-o[5]. — 12. Kalwede, m-odi kok do la riaram(-o)!

[1]) Uit *weli* en **na*. [2]) Van *pperta* = *maperta*. [3]) Uit *a(u)* en *u-ela*. [4]) Zoo te lezen, vgl. passim. *Maa-ku, mā-ku* als in het origineel uit Mal. *mau* en *ku*. [5]) Uit *weli-nema* en *o*.

III

1. Tuwan pandjawat na-wewal sal-mèk la tun orang-kai. — 2. Tun orang-kai n-or rie wo-áw ra-rione[1] sal-mek-o. — 3. Wulle di n-sor-nuèn[2] po r-el ka(i) miá[3] it-o. — 4. Ri lalawan de na-msen-o n-odi w̃at-ne na-wewele. — 5. Marinu ida n-or rie wo-át po (r)-reran-nèn kote po [r-odi] r-or(u) ser-w(i)al(i)[4] sal-mek-o[8]. — 6. Mak-warnu prai (n-)warnu prai nena pip(i)-ulti n-ját-o[5]. — 7. Mak-emun-penne[6] ida lim-ne wjelw̃adan[7] na-mnú-o. — 8. Mak-kāti[7] ida na-olu tió-o.

[1]) Zoo te lezen; afgeleid van *rona*. [2]) Zoo te lezen; uit *n-soru* en *nena*. [3]) Uit *kai* en *ma(i)*. [4]) Uit *seri-wali*. [5]) Voor *n-jata* en *o*. [6]) Uit *mak(a)*, *emnu* en *penne*. Er staat dus: iemand, die veel drinkt, een dronkaard. [7]) Zóó te lezen. [[8]) *sal-mek-o* ontbreekt in het handschrift; zie het oorspronkelijk.]

IV

1. Puksi de ra-rāni rāni wnutne. — 2. Mak-topru momuo(u)[1] po r-les(u) mosre. — 3. R-tunu momuou[1-2] poke. — 4. Pistoal[3] mokmoke de nen-lo

[1]) Uit *mou-mou*. [2]) Zóó te lezen. [3]) Uit *pistól* en *Enkeris*, dewijl wegens het accent de laatste lettergreep als lang wordt beschouwd.

Enkerias[3]-o. — 5. Pok di w̃at-ne de[2] r-serun rae[4]. — 6. Aw̃odi[5] pok-ku apuoka[6] rae[7]. — 7. Jen poke sian-ni[8] de na-ktèm de m-odi poke sorsor-ne mturak[9] pāse. — 8. Pok de kawkiaw[10]-ni ne dawdawar-ne n-pati-o[2]. — 9. Wnutna ptial[11] di na-mnapan resi-o[2]. — 10. R-sari po r-èl pok-isi lole[2] nu-n(e) do ma(i) sieri-o. — 11. Sāri-ai id la tuwan pandjawat rum-ne w̃o-ne. — 12. Pok di nuar-nu[12] kmajarat resi. — 13. R-odi sup(u) di po r-tun(u) pok-lawan do-me.

[4]) Letterlijk: zij verruilen weder, het wordt weder verruild. [5]) Uit *a(u) u-odi*. [6]) Uit *a(u) u-poka*. [7]) De Lettineesche zin beteekent: met mijn geweer schiet ik weder. [8]) Zoo te lezen; letterlijk: het bovenste van het geweer. [9]) Uit *mu-turka*. [10]) Zoo te lezen; uit *kawi-kawi*. [11]) Uit *ptile* = *matile*. [12]) Uit *nūru* en **na*.

V

1. Apuoka[1]-nena n-warun la jaw-o. — 2. Tuwan ta ken-niena[2] (n-)pisiai rie em-mek-sai[3], un-(n)e n-wenan ri sal-mek-o. — 3. N-warwaram jat-ne mai a wuali[4]-o. — 4. N-wajata[5] pepan-ku sal-mek-o. — 5. Man-mana ò mr(u)eran[6]-nèn ukmu.

[1]) Uit *a(u) u-poka*. [2]) Zoo te lezen; uit *keni-nena*. [3]) Uit *emsai*, als deze, met ingevoegd *meka*. [4]) Uit *au wali*. [5]) Zóó te lezen. [6]) Uit *mu-reran-nena*.

VI

1. R-pepn(a) ira[1] de r-osir-pel(i) mak-pepan-let lā-o. — 2. Man de ò ms(u)aska[2] mok-mok(a) lowne ne wuar[3] do! — 3. Laws(i)ar(i) jor-metam de emmemè[4]-o amapāsa[5] let do! — 4. Mak-topru r-lā sier(i) po r-ler-ala ar-wali po r-wair[6] la wuar[3]-o. — 5. La are n-eti[7-14] de amora[8] ar-wali am-rora rā-o. — 6. Man de o mpue(i)[9] po m-parú-niena[10] ar-wali waresar-ne! — 7. Surtariore[11] lir-ne[7] n-wei isia? — 8. Awene[12] aluèr-nosir[13] surat de lir[7]-ne mek-o. — 9. Ra-kota r-turun-nen[7] sal-meka asw̃ame. — 10. Ri r-turun-nena[7] de jena ra-rei.

[1]) Zoo te lezen; lett. zij belegeren (of: men belegert) hen, zij worden belegerd. [2]) Uit *mu-saska*. [3]) Uit *wūre*. [4]) *Emmeme(a)*, (reduplicatie van *em-mea*, als wat, hoe), hoe ook. [5]) Zoo te lezen; uit *a(mi) ma-pāsa*. [6]) Uit *r-wāri*. [7]) Zóó te lezen. [8]) Uit *a(mi) (a)m-ora*. [9]) Uit *mu-wei*. [10]) Uit *mu-warui-nena*. [11]) Van *rora*. [12]) Uit *a(u) u-wena*. [13]) Uit *a(u) u-ler-nosir*. [[14]) Afschr. *nati*.]

VII

1. Un-ne r-turun-nena a(u) sal-mek(e)[1] po awàk[2] ampun la tuwan-o. — 2. Man-mana sei n-tew̃su au? — 3. E na-msena n-tekan lim-ne (la) surtariór[3] do taw-nu. — 4. Ml(u)ā[4] m-pasaka[5] rie [de] mak-sí asw̃ám de-a! — 5. Ler di r-wāri tier-nu, un-ne n-sopan po r-wenna momuou[6] lete wn(i)ot-ne[1]. — 6. Ri do n-or-wal liá[7] mak-dèn wūre. — 7. La let do am-patróm-nena amomore[8] am-topru. — 8. Jena o mu-msena mu-tail[9] la awewele[10] de man-mana o mr(u)eran[11]-nena kpanas-ne.

[1]) Zóó te lezen. [2]) Uit *a(u) u-waka*. [3]) Van *rora*. [4]) Uit *mu-lā*. [5]) Uit *mu-wasaka*. [6]) Uit *mou-mou*. [7]) Uit *n-or-wali la*. [8]) Reduplicatie van *amore*, uit *a(mi) (a)m-ora*. [9]) Uit *mu-tāli*. [10]) Reduplicatie van *awele*, uit *a(u) u-wela*. [Zoo staat er, doch dit kan niet juist zijn; zie Wdl. s. v. *wewla*.] [11]) Uit *mu-rerna*.

VIII

1. Ukam-nu[1] emmea? — 2. R-wunu e nen[2]-po r-pal liá[3] kartri-o. — 3. Ta de[4] r-teti lim-ne (ne) ra-keni la ranti[2]. — 4. Lawsiar(i) de aluā[5] audiak[6]-o. — 5. Mak-odi rawte ta ra-muani momuou[7] meman-me. — 6. Itatnín[8] sa ide em-mek poke lir-ne[9]. — 7. Pukul wo-rú[2] de man-mana r-sernu e-o. — 8. Ri do n-warú-niena[10] lete wniot-ne sion-ni sian-ne. — 9. Sei na-kota ri jat-ját de n-dedene po (n-)reran-nena wnialas-ne[2-11]. — 10. Man de o mu-diaka mok-mok(a) ri[2] di po jena n-wajat[2] rie pepan-ne.

[1]) Uit *ukmu* en **na*. [2]) Zóó te lezen. [3]) Uit *r-pali la*. [4]) *Ta de*, niet dan = of anders. [5]) Uit *a(u) u-lā*. [6]) Uit *a(u) u-diaka*. [7]) Zoo te lezen; uit *mou-mou*. [8]) Uit *it(a) ta-tnina*. [9]) In het Lettineesch staat: wij hooren iets als het geluid van een geweer. [10]) Uit *n-warui-nena*. [[11]) Afschr. *sinalaoni*.]

IX

1. Sidin, ms(u)opan[1] po r-odi kud-ku[2] mak-odi sio(i)-siae[3]. — 2. Awe-ne[4] asuai[5] kude. — 3. Kude em-mè de tu(w)na n-wene n-sai? — 4. Kude war-warse. — 5. Kude so oniwi tu(w)na (n-)nāri sal-meke, kalwen-ne[6] resi la tu(w)ne n-odi mermere. — 6. Itwali[7] it de o man[2] de (o) m-ār kidam-nu[8]. — 7. Man de o ml(u)òs[9] tal-li[10] po jen na-petu-o. — 8. Jen m-el awrierse law-lawan la kude nane unne kapliasni la[17] talan[11]-o. — 9. Ms(u)ora[12] mok-mòk penat do riewat[13]-ne ne mu-kòt mak-teat[14] pente la pente n-keran resi-o[18] ne n-kupi-o. — 10. Sidin, mturun[15] kude! — 11. M[2]-odi kude la mt(u)orne[16] la pente kpapānu. — 12. Kude odaw-ne weklu.

[1]) Zoo te lezen; uit *mu-sopna*. [2]) Zóó te lezen. [3]) In het Lettineesch staat: paard, dat goederen draagt, vrachtpaard. [4]) Uit *a(u) u-wene*. [5]) Uit *a(u) u-sai*. [6]) Voor *kalwed-ne*, van *kalweda*. [7]) Uit *it(a) t(a)-wali*. [8]) Uit *kidmu* en **na*. [9]) Uit *mu-losa*. [10]) Uit *tali* en **na*. [11]) Van *talla*. [12]) Zoo te lezen; uit *mu-sora*. [13]) Van *rewta*. [14]) Van *tēta*. [15]) Zoo te lezen; uit *mu-turnu*. [16]) Uit *mu-torna*. [[17]) Zoo in het handschrift; het oorspronkelijk heeft *lol*. [18]) *resi-o* ontbreekt in het handschrift; zie het oorspronkelijk.]

X

1. Sei n-tutu puorse[1]? — 2. Au, tu(w)ne, l-lepar[2] sal-mek-o. — 3. Pukul wo[1]-ira, Ali? — 4. Wo-lím ser-wiali[3] la tukar-o, tu(w)ne. — 5. Ms(u)ari[4] spin-te! — 6. Ede lep-lepre? — 7. Lep-lepar-o. — 8. Sapnu mea? — 9. M-el lensu mai-o! — 10. Lenus di kup-ni apo mp(u)asi[5]. — 11. M-el lenus mom(u)ou[6]! — 12. Ali, m-el kamei mom(u)ou[6] la kase! — 13. Kamei mom(u)ou[6] ta, tu(w)-ne. — 14. Mak-pasi ta n-odi spola rain[7] mom(u)ou[6] po n-ma(i) māte. — 15. Ml(u)ā[8] pu-waka[9] (la e po) nene[1] kamei mom(u)ou[6]! — 16. Mu-walari man-ma-na! — 17. Dedi, tu(w)ne! — 18. Tu(w)ne nodi rompi? — 19. Ta! — 20. Koas[10]-ku lomea[1]? — 21. Dedi, tu(w)ne! — 22. M-el la mak-sore (po) n-sia kalede! — 23. M-ela spol-ku! — 24. Isia spola, tu(w)ne? — 25. Spol memetme. — 26. Elaé, mene kup-ni la kapkapre[11]. — 27. M-odi la mu-mou, sal-sál-o mbudar[1] mok-

[1]) Zóó te lezen. [2]) Voor *n-lepra*. [3]) Zoo te lezen; uit *seri-wali*. [4]) Uit *mu-sari*. [5]) Uit *mu-pasi*. [6]) Uit *mou-mou*. [7]) Van *rāni*. [8]) Uit *mu-lā*. [9]) Gelijk *mu-waka*. [10]) Als van *kōsa*, met lange *o*. [11]) In het Lettineesch: vuil door modder.

moke! — 28. Isia[1] dasi? — 29. M-el das(i) memetme! — 30. Mp(u)enan[12] lampu orawi. — 31. Mu-keni sloap[13]-ku la dud(u) w̃eni nain-ni! — 32. Tu(w)ne suk-ne la n-emnu isia? — 33. M-el kopi manku raram[1]-ne. — 34. Mene kopi mermeru n-or gula ne susu. — 35. Susu ta r-odi r-ma(i) māt-o. — 36. M-el mek mai-o, maski susu ta! — 37. Tu(w)na suk-ne la gule warwarse me[1] gule memetme? — 38. M-el gule memetme! — 39. M-el srut[14]-ku Manila. — 40. W̃ai mea?

[12]) Uit *mu-wenna.* [13]) Als van *slōpa*, met lange *o.* [14]) Van *srutu.*

XI

1. Ml(u)ā[1] mt(u)oli[2] tu(w)ne A. la rume naini ne! — 2. Jowa, tu(w)ne! — 3. Aukota[4] isia la tu(w)na A.? — 4. Jen mek mu-kòt sa id la e mene[3] aw̃èl[5] surte id po m[3]-odi la[22] tuwan de-o. — 5. Man-mana[5a] a(u) ta (a)w̃èl[5] surta po m-odi e, o msurta[5b]-pninu momuou[6]. — 6. Jow, tuwne, au ta (a)surta[7]-pninu sa id-o. — 7. Ede ml(u)ā[1] mu-kòt tabe-ku la tuwan-o! — 8. Ne mu-tw̃òn tuwan emmea kalwièd-ne. — 9. Ne tuwne suk-ne (la) n-ma(i) a(u)[3] di mel di-a. — 10. Pel asuopan[8] po r-odi sulu po r-el tuwan-o. — 11. O msur-surta[5b] mo-m(u)o(u)[6] se-se? — 12. Jow, tu(w)ne! — 13. Mu-diaka mok-moke jena msurta[5b] -pninu[3]! — 14. O m-odi isia[3] kot lo tuwan de-a? — 15. Tu(w)ne de man-mana n-ma(i) n-or sek-s(i)eki[9] sep-sepur-o. — 16. Ede[10] mu-ken(i) kdèr [la] ne m-tutun[11] lampu[3] po mu-ken(i) la mei wawan-ne! — 17. M-patet(i)[12] tè ne kopi wali-o! — 18. Ap(u)ol(u)[13] de plet po m-odi mai-o! — 19. Tot-po jena sa ida n-kuran[3-23]. — 20. O (m)puenna[14-24] siwi id-o! — 21. Mu-weli[3] īna ne a-tiawi[15] po msi[16] mamanne[3]! — 22. Ksioe ta, tu(w)ne! — 23. Ml(u)ā[1] mu-weli! — 24. Jena m-paruan[17] lir[3] lol talan-o[18]. — 25. Plet po mm(u)ai[18a]-o. — 26. Kari nautun ma(i) rume-naini. — 27. Ms(u)apu[19] rume-naini nè mu-mou lampu wali-o. — 28. (M)tulun m-or[3] koki. — 29. M-odi a-miati[20]. — 30. Mt(u)eti[21] a-miati[20].

[1]) Uit *mu-lā.* [2]) Uit *mu-toli.* [3]) Zóó te lezen. [4]) Uit *a(u) u-kota.* [5]) Uit *a(u) u-ela.* [5a]) Zoo te lezen; *kpāti* beteekent: aanstonds. [5b]) Uit *mu-surta.* [6]) Uit *mou-mou.* [7]) Zóó, voor *asuurta*, uit *a(u) u-surta.* [8]) Uit *a(u) u-sopan.* [9]) Uit *seki-seki.* [10]) In het Lettineesch: in dat geval, alsdan. [11]) Zoo te lezen, voor *m-tuutun*, uit *mu-tutnu.* [12]) Uit *mu-wateti.* [13]) Uit *a(u) u-polu.* [14]) Uit *mu-wenna.* [15]) Uit *ai-tawi.* [16]) Voor *m-sui*, uit *mu-sia.* [17]) Uit *mu-warūna.* [18]) Van *talla.* [18a]) Uit *mu-mai.* [19]) Uit *mu-sapu.* [20]) Uit *ai-mati.* [21]) Zoo te lezen; uit *mu-teti.* [[22]) *la* ontbreekt in 't handschr. [23]) Afschr. *nkoerang.* [24]) Afschr. *pivena*, oorspr. *pwenan*, lees wel: *(m)puenan.*]

XII

1. O mr(u)èk[1] po ms(u)ore[2]? — 2. Jow, tu(w)ne! — 3. O m-atu ms(u)òr[2] jase? — 4. Aw̃atu[3], tu(w)ne. — 5. Ms(u)òr[2] jas de lere wo-ír[4] de ida n-soru? — 6. Lere wo-lím, tu(w)ne. — 7. O m-atu ms(u)ora[2] spol wali-e? — 8. Jas ida ne spole ide niawjeal-mu[5] wo-ira[4]? — 9. Jas laken ide awàk[6] ringgit ida ne spol ide rupie id-o. — 10. Isia kok de asuore[7] di-a? — 11. Sa-warwarse. —

[1]) Uit *mu-reka.* Er staat in het Lettineesch: helpt gij (zijt gij behulpzaam) bij het naaien? [2]) Uit *mu-sora.* [3]) Uit *a(u) u-atu.* [4]) Zóó te lezen. [5]) Afgeleid van *wjēla* of *wiēla.* [6]) Uit *a(u) u-waka.* [7]) Uit *a(u) u-sore.*

12. Mene man de ms(u)ora[2] sioi-siá do ma(i) rum-ku nain-ni[7a]. — 13. Jow, tu(w)ne, lawsiari jor-metam pel[4] amuai[8]-o. — 14. Pukul wo-ira[4] de o (m)muai[9]? — 15. Pukul wo-sí[4] me pukul snunu, tu(w)ne. — 16. Preat[10] resi, pukul wo-itu[4] de (m)muai[9]-o. — 17. Pukul wo-itu[4] de ta ken-niene[11], tu(w)ne. — 18. Paet-nu isia apo ta ken-niene[11]? — 19. Awatemna[12] so-ku, un-ne[4] an-ki-ma n-mori-o. — 20. Emsè pukul wo-sí[4] nen-po mm(u)ai[9] mek-o. — 21. Kalwede, tu(w)ne, pela amuai[8]-o.

7a) Uit *naini* en **na*. 8) Uit *a(u) u-mai*. 9) Uit *mu-mai*. 10) Van *prēta*. 11) Uit *keni-nena*. 12) Uit *a(u) u-watemna*.

XIII

1. Ler-lalá di utne ta de asuai[1] kude. — 2. Tuw(ne) suk-ne de itlā[2] rew-rew-o. — 3. Awajowa[3], tuwne. — 4. A(u) suk-ku mek la asuai[1] kude duduan -di-a. — 5. A(u) suk-ku de itor[4a] tu(w)na t-patróm la Tiomra-o. — 6. Pukul wo-ír[4] de itlā[2]-w[5]-a? — 7. Pukul wo-lím[4]-o, ta de pukul wo-ata, un-ne kai n-metam-o. — 8. Oniwi tu(w)na[4] ede la[4] Tiomra-e? — 9. Ta, mel ide aduèn[6] la e. — 10. Tu(w)ne (n-)reran-nen isia? — 11. Atuoli[7] puata id-o, nān-ne N. N., an-ki-ma n-en-lo Jotwáw po n-mai-o. — 12. Ser-ni[8] wo-ne em-mea? — 13. Wean-ni[9] lawan resi ne sn(i)oli mok-ne wali-o. — 14. Sei n-odi puàt de lo Jotwáw po n-mai? — 15. N-ora[4] am-ne nar-ne. — 16. Tu(w)na n-sí[4] isia la Tiomra? — 17. Amaseki[10] ma-sepur-o am-dasa[11] am-loi. — 18. Puata mak-wawa N. N. de n-lo wial(i)[12]-a[4]? — 19. Jow-o, n-lo dié [13]) mok-ne ne rie weklu[4] r-lo wial(i)[12]-o.

1) Zoo te lezen, uit *a(u) u-sai*. 2) Uit *it(a) t-lā*. 3) Uit *a(u) u-wajowa*. 4) Zóó te lezen. 4a) Uit *it(a) t-ora*. 5) *w* ingevoegd tusschen de twee *a*'s. 6) Uit *a(u) u-dena*. 7) Uit *a*(u) *u-toli*. 8) Uit *seri* en **na*. 9) Uit *wēni* en **na*. 10) Uit *a(mi) ma-seki*. 11) Uit *a(mi) m-dasa*, (Holl. dansen), gelijk het volgende uit *a(mi) m-loi*. 12) Uit *loi* en *wali*. 13) Uit *loi* en *de*.

XIV

1. Lete wo-ír[1] ma(i) Letti? — 2. Lete wo-neme ne kote worú-o: Serwaru ne Srai-o. — 3. Serwar(u) de pandjawat w̃en-ni[2] n-ora mesra iskòl ida mesar[1] djamaät id-o. — 4. Ne rum-patu[3] id-o, rum iskòl id-o ne krei. — 5. Srai-o rum-patu[3] id-o, rum iskol id-o ne krei; la[1] se mesre iskole id wali-o. 6. Isia leta (n-)den lol warta? — 7. Nuwewan ne Tiomra-o. — 8. Isia leta n-den lol rai? — 9. Tutkei ne Watmaja-o, mene Watmaja-o na-kseri kpela ra(i)-tipru. — 10. Latutnu n-den (lola) tipur[1]-o ne Luwleli (n-)den lola tranan-o. — 11. Tutkei Tiomra ira[1] krasan(-ne)[1]-rae[4] lae wali-o, r-den lola tranan-o. — 12. Isia nusa wniot-ne de[1] mak-soli ma(i) Letti di-a? — 13. Mak-dèn meman mai la loampenan(ni) ne Ra-liawne[5] durat-nu[6] wait-ni[7] wali-o. — 14. Letti wul-lu[8] isia? — 15. Lilli, awrierse ne wetrae. — 16. Isia[1] sa-mormiori[9] r-

1) Zóó te lezen. 2) Uit *w̃eni* en **na*. 3) Uit *ruma* en *watu*. 4) *Raa* na een subst. geeft een meervoud aan. 5) Uit *rai-lawna*, het groote land. 6) Uit *durtu* en **na*. 7) Uit *wāti* en **na*. 8) Uit *wulu* en **na*. 9) Uit *sa-mori-mori*.

den[1] ma(i) Letti? — 17. Kude, oriori, pip(i) Letti, pip(i) dume, wawi ne siwi. — 18. Kude ne oriori de r-ello me-a? — 19. R-odi lo Raliawna[5]. — 20. R-si sa-morm(i)or(i)[9] do la isia? — 21. Ra-olu mene liawan[10]-ne de r-wenne la mati ne japi[1] rume. — 22. La isia ler wali? — 23. Ler-ne ra-porak-o. — 24. Iraltieri[11] isia lir lawsiari-lawsiari[1]? — 25. Lawsiari-lawsiari[1] mek la Kantiu Saran(i) po r-altieri lir-ne, Sarani ra-wàl Malai wal(i)-me, men(e) rie lawlawna ta r-altieri p(l)olòl[1] lir Malai māt-o. — 26. R-kari isia laws(i)ari-laws(i)ari po r-odi r-tot(i) la apan-nu[12]? — 27. R-wokru, r-nawu awrierse, wetrae, wini-sione dum[a]-duma wali-o. — 28. R-kait[13a]-o, r-soi[1] arke, ra-olu ralae (?)[13b]. — 29. R-utin wuwu, r-nāli, r-atar lēru. — 30. Puate r-sawur lepre (man-mana) na-mnine po n-mai[1] eni un-ne de-o. — 31. Letti side r-sopal (la) Raliawan[5] la ra-weli llilli, kerne, awrierse, wetrae ne kānu pue. — 32. Irlā[14] Pras wal liá[15] ra-kwiali-o. — 33. R-sopal lomè wali? — 34. R-lā Moa la ra-weli llilli, wetrae, kānu, pue ne sa-dúm[a] sa-duma wali-o. — 35. Ma(i) Letti de (kānu) pue wel-li naperat un-ne[16]. — 36. Sarani de liawan[10]-ne (woira) ma(i) Letti teteme? — 37. R-sor[17] Sarani Letti la paki wo-neme[1] ne Serwaru ne Srai, masial-o 600 (ras(u) wo-neme).

---

[10]) Van *lawna*. [11]) Uit *ir(a) r-altieri*. [12]) Uit *apnu* en **na*. [13a]) Van *kāti*. [13b]) Dit woord is onzeker en werd niet verstaan. De gewone uitdrukking voor „ruilhandel drijven" is: *r-waserun r-wasale*. [14]) Uit *ir(a) r-lā*. [15]) Uit *wali la*. [16]) *un-ne* z.v.a.: dat is de reden er van. [17]) Lett.: zij tellen, (als men telt), enz.

XV

1. Bole la as(u)èw[1] ruma id ma(i) sai-e? — 2. Bole, tuwne! — 3. O puwàk[2] wo-ír[3] la sew-ne? — 4. Wulle ide rupie snunu, tu(w)ne. — 5. Kalwiede, ede itlā[4] atuoli[5] rume. — 6. Ede ms(u)opan[6] po r-odi sion[3]-ku sian-ku ma(i) rume naini. — 7. Tot-po aumdudu[7] ma(i) sai-o. — 8. Bole la o m-ela manan mai au-e? — 9. Tuwan suk-ne la nān[8] isia? — 10. M-el siwi sn(i)ekre, īna sn(i)ekre mamanne[3] ne ortawi atiawi[9]. — 11. Tuwan suk-ne la nāna[8] kare, sambal ne trasi ne? — 12. Tuwan suk-ne la n-emnu isia? — 13. Jene anggor laé de aw̃emun[10] me. — 14. Aw̃uan[11] po n-soru[3] de aumdud(u)[7] kpela aumata[12] me de asua(i)[13] kude. — 15. Pukul wo-ira, tu(w)ne? — 16. Pukul wo-ata. — 17. O maka-diàk au laé ne? — 18. Laé, tu(w)ne! — 19. Pu-wowa[14] mei. — 20. M-odi manne mai-o! — 21. Manne ta na-mtás māt-o. — 22. W̃er min mea? — 23. Ml(u)ā[15] m-el w̃er mine. — 24. M-odi w̃er mine klasi raram-ne mai au-o. — 25. Laé, tu(w)ne, w̃er di wok-ni[16]. — 26. Mu-itra arke kpela ra-o! — 27. Jena arak Letti me[3] arka Wlade mek-o. — 28. Mu-kòt la koki po na-popar po n-wateti mamanan-o! — 29. Awene[17] aw̃uan[11] mek-o.

---

[1]) Uit *a(u) u-sewa*. [2]) *Pu-waka* = *mu-waka* (= *m-puaka*). [3]) Zóó te lezen. [4]) Uit *it(a) t-lā*. [5]) Uit *a(u) u-toli*. [6]) Uit *mu-sopan*. [7]) Uit *a(u) u-mdudu*. [8]) Uit *na-an(a)*, hij eet. [9]) Uit *ai-tawi*. [10]) Uit *a(u) u-emnu*. [11]) Uit *a(u) u-an(a)*. [12]) Uit *a(u) u-mata*. [13]) Zoo te lezen; uit *a(u) u-sai*. [14]) *Pu-wowa* = *mu-wowa* (=*m-puowa*). [15]) Uit *mu-lā*. [16]) Uit *woki* en *na*. [17]) Zoo te lezen; uit *a(u) u-wena*. In het Lettineesch staat: ik wil eten.

XVI

1. Utne laé. — 2. Utne de weklu. — 3. Utne de n-dolan-o. — 4. Utne kpela n-mes-o. — 5. An-ki-ma utne. — 6. Utne n-mati-o. — 7. Utne ler-ne sai-o. — 8. Utne ler-ne n-soru-o[1]. — 9. Na-lere mek sai-o. — 10. Ede[2] n-mou[1]-o. — 11. Lere n-mai-o. — 12. Lere n-lā-jaw-o. – 13. Lere dain-ni[3] lae. — 14. Wulle de n-dain[4]-o. — 15. Wulle de na(t)muele. — 16. Anni de n-teni-o. — 17. Anni de weklu. — 18. Na-mnine. — 19. Anni n-ello mea? — 20 — 25. Anin warte (tipru, rai, tranne, lioro, riae). — 26. Anni de n-wolak-o. — 27. Anni n-watia-ru-o. — 28. Pukul wo-ira? — 29. Pukul wo-rú. — 30. Pukul wo-telu sal-mek-o. — 31. Kai pukul wo-ata. — 32. Melmèl māt-o. — 33. (N)[1]-lepar sal-mek-o. — 34. (N)[1]-lepar-o[1]. — 35. Owiowun-o[20]. — 36. N-metam sal-mek-o. — 37. Jor-metam[1]-o. — 38. Lere na-kdede. — 39. Mele letw̃are. — 40. Mele id-o[4a]). — 41. Mel memès di. — 42. W̃ere lawne. — 43. O nān-mu sei-a? — 44. Wel-li[5] wo-ira? — 45. O pu-wàk[6] wo-ír la so-a[1]? — 46. Sei en so-a? — 47. Wel-li[5] rupie wo-telu. — 48. Mduèn[7] la mok-mok-ne! — 49. Kalwiede [de] po m-l(u)ā-w[8]-o! — 50. Ml(u)ol[9] talan[10] n-or[11] kalwiede. — 51. Mmuai[12] n-or[11] mok-mok-ne. — 52. Tu(w)na kalwiede? — 53. Tu(w)na suk-ne la isia? — 54. Ler di tu(w)na ta ken-niene[13]. — 55. O m-ello isia leta[1] po o mmuai[12]-e? — 56. Anan[14]-mu wo-ira? — 57. Anan[14]-ku anni snunu wo-rua. — 58. Side o mk(u)ari[15] isia? — 59. R-or(u) wuar[15a]-o[1], (r-)sur sasar-o[1]. — 60. So mnarat-ni[16] isia? — 61. A(u) sal-ku ta-o. — 62. N-kerun la kapla[1]! — 63. N-sa liá[17] kapla[1]. — 64. R-sedu sair[18] la-o. — 65. Anuaomsa[19] isia? — 66. Pela (r-)sie em-mea?

[1]) Zóó te lezen. [2]) In het Lettineesch: dan is het helder. [3]) Uit *dāni* en *na. [4]) Uit *n-dāni* en *o*. [4a]) De beteekenis moet zijn: eergisteren. [5]) Uit *weli* en *na. [6]) Voor *mu-waka* = *(o) m-puaka*. [7]) Zoo te lezen; uit *mu-dena*, (ook kan *m-duel-la*; de eerste *l* door assimilatie uit *n*). [8]) Uit *mu-lā* en o, (*w* ingevoegd). [9]) Uit *mu-lola*. [10]) Van *talla*. [11]) Mogelijk te lezen: *m-or*. [12]) Uit *mu-mai*. [13]) Uit *keni-nena*. [14]) Uit *anni* en *mu* (*ku*). [15]) Uit *mu-kari*. [15b]) Van *wūre*. [16]) Uit *mnarti* en *na. [17]) Uit *sai la*. [18]) Van *sāri*. [19]) Uit *a(u) u-naomsa*. [[20]) Deze vorm is over-genomen uit het afschrift (*owijowoeno*); het oorspronkelijk heeft *owjoiwoeno*.]

b. Teksten.

I

Isia māte de itwene[1]: wulle n-mati dié[2] si po sa[4] ida, serne-papua[3] si po r[4]-mai-o; era ta de (n-)si po maran lawne duma r[4]-mati-o; er ta amdé

[1]) Uit *it(a) t-wene*. (Er staat: wat zeggen wij steeds?) [2]) Uit *mati de*. [3]) Heymering verklaart ook in zijne „woordelijke vertaling" deze woorden door „ongewoon onheil". Dat dit de eigenlijke beteekenis niet kan zijn spreekt wel van-zelf. *Serne* uit *seran* is de naam van het eiland Ceram en zijne bewoners, vroeger berucht wegens zee-rooverij, v. d. zeeroover in 't algemeen, evenals bijv. Boegineesch *Serang*. Voor het tweede *„papOFâwa"* of *„papOEâwa"* (de f komt toch niet voor), is stellig te lezen *papua*, met dezelfde beteekenis. (Vgl. de Kissersche Wdl. van Rinnooy onder „badjak", „rampok" = *papua*). Er staat dus: dan zal er iets (gebeuren, bijv.) de zeeroovers zullen komen. [4]) Zóó te lezen.

loi, spuo(u) duma r-jata lola liora; so paet-nu[5] meman so. Side lera ne wulle r-ore it nus-ne r-patrome, emdé itwene[1]: lera n-mati-o; wulle emsé wali-o. Side Wlade iratu[6] sal-meke lere wo-ira de lera n-mati-o, wulle emsé wali-o. Ler di irwene[7]: wulle dede[7a] man-mana lera n-mati-o, mana se ta n-sala; wulle emsé wali-o. O mtuoli[8], ler di irakota[9] r[4]-wene: wulle edede, lere edede, klasi edede pele wulle n-mati momuou[10], me ler id to serwiali[11] n-mesa[4] n-mati-o, mana se ta n-sala. Tol tieke[12] po tun n[4]-wene lere werua wo-rua, wulle Aukust, klasi wo-awa tmuela[4], man-mana wulle e ser-wial-li[13] n-mesa n-mati dié[2] mana tutua! Nora-ma maski se emsé-o, jene itpisiai[14]-o n-si po jate ida si po n-ma(i) nusa wawan-ne, un-ne se emsé-o memne la tuwu[4]. Kantiu, mi mpiene[15] sa-warwuaru[16] id se-o, mene se ta emsé-o; nora-ma jene mi-mtātu[4] se-o, un-ne[4] se ta n-sia id la ri-mormiori[17]; sa-mamamu se-o.

---

5) Uit *paetu* en **na*. 6) Uit *ir(a) r-atu*. 7) Zoo te lezen; uit *ir(a) r-wene*. 7a) *wulle dede*, „die" maand, niet „deze" maand, zooals H. vertaalt. 8) Uit *mu-toli*. 9) Zoo te lezen; uit *ir(a) ra-kota*. 10) Uit *mou-mou*. 11) Uit *seri-wali*. 12) Uit *toli teke*. 13) Uit *seri-wali* en **na*. 14) Uit *it(a) t-pisiai*. 15) Uit *mi-wene*. 16) Uit *waru-waru*. 17) Uit *mori-mori*.

II

Skola Nuewane ta na-plole. Ira raram[1]-rior[2]-ne de plete po ira up-ne an-ne (r)[1]-rer-nene w̃era luli. Irwene[3]: ami up-ne an-ne edu[1] meka r-lā skola, mana ta r-ler-nene w̃era po edu-meka r-lā-o, ne maski skola de na-pjēra, mi msi[4] me-mè-o, kalw̃ede!

Aw̃atu[5] nan-ki Pandita n-walas ti mi-o: maski asuarani[6] mana ta asuarani[6] ri-pninu, se aumsena[7]! Jena n-si po orweni liar-nu[8] irpali[9] de la-o. Sarani ira an-ne kokoi[1] man-mane asuarani[6], era lalawne de ta-o, wean-meka id n-mese n-manako la it Matrúm-ne laé[1] ri mak-si-sala id de-o, nene-po n-rer-nene w̃era, er ta de ta wali-o. Nora-ma awaka[10] ti mi de mi mi-woke ira rae[1] la[1] skola, tot-po r-watutu ra-o, po iratu[11] it Matrúm-ne, na ir(r)er-nene[12] w̃era; er ta de ta-o!

---

1) Zóó te lezen. 2) Van *rora*. 3) Zoo te lezen; uit *ir(a) r-wene*. 4) Uit *mi-si(a)*. 5) Uit *a(u) u-atu*. 6) Uit *a(u) u-sarani*. 7) Uit *a(u) u-msena*. 8) Zoo te lezen; uit *liru + na*. 9) Zoo te lezen; uit *ir(a) r-pali*. 10) Uit *a(u) u-waka*. 11) Uit *ir(a) r-atu*. 12) Uit *ir(a) r-rer-nene*.

III

Ten teke-po! Kantiu ida n-kasar ler di, n-waka la it Matrúm-ne, tot-po n-odi; mene orweni, kpanas[1]-ne de[36] (n-)watiaru[1], emdé n-surta-pninu it Matrúm-ne, ne de n-wene: e up-ler-ne up-mat-ni[2] de mak-sí po kalw̃ede. Kantiu r-surta-pninu ira Matrúm-ne! W̃apuó[3] sa-mormiori[4] kalw̃ede naresi[1] liá[5] ri-mormiori[4].

Wonemau-Sanemau, Rewanine-Sawnine[5a] muani ida n-ore e so-ne se-o, po r[1]-wene r-den[6] la ai raram-ne. Ria ra-japi rum po n-sor dué[7] r-ele

nān(a), de amdé r-wene: „Mu-an po, tot-po jena o msi[8] wo-waklili-wakdiori[1], w̃ate snune, apun kpansa, irus penu, raram sāru[1]". O al kioman-ni (?)[9], so sala momuou[10]! Kantiu r-wene so, un-ne r-wajate ore[11] lawne, a(i) liawne[12] r-keketne la-o, po ra-japi liá[13] ruma-lew-nu[14] (ne kniopatu[15] emsé[-o] wali-o). Ria em-meke[5a] ite di nān-ne de-o, Wonemau-Sanemau dué[16]-o; mene it Matrúm-ne de ta n-ore ria waput-nuān(a)[17]. Kantiu, mi mpietla[18] ri mati nān-ne; de mi mpiene[19] mi Matrúm-mi; isia lep so!

Lian-masa-Raur-masa[20] puate ida se, po n-odi plole[1] la ruma lewu. Rajapi rum ida po n-sor dué[7] r-ele siw tiérnu[21] id la nān(a)[3a], tot-po ra-kot[1] la e, r-wene: „O mtueman (?)[22] sala, mu oskwetli (?)[23] w̃a(i)-liami (?)[24] la rum de-o lew dué[25]-o!"

La Kantiu rum-ne ida up-lera wo-rua, ida n-den la sieri ne ida n-den la riaram, r-soi id la up-lera sieri, id[1] la up-lera riarme[1] ida wali-o. Up-lera de ira rua, ida nān(a)[3a] wawi ida. E Kantiu, mi m-sisia[26] da tosri. Mi mi-ele nur-táw dié[27] po mi m-sieki[28] so, mi-atu man-mana mi mi-ele waw(i) ida la de nur-táw dié[27]-o ta nān(a); emsé-o mi mi-ele meke la-o. Side r-wene: lepe; mene lepe molmolan-ne so! Ri-mormiori[4] nusa di ta r-warwarme tutua un-ne it Matrúm-ne na-japi ri-mormiori[4] it-o, po n-sor nuán-ki[29] n-ene raram-rior[30]-ne la it raram-ne. Nan-ki mi-tomne nura, orweni lawan de mi mi-ele suk-o po msi[31] la mi Matrúm-mi. Awaka[32] ti mi de mi mpiali[33] snioli[34] so la-o. Sai ta n-ene wali sa ida ma ita. Itsí[35] so la isia?

---

[1]) Zóó te lezen. [2]) Zoo te lezen; uit *up(a)-mati*, heer onder de dooden, en **na*. [3]) Omtrent dit woord kon ik geen inlichtingen verkrijgen; Heymering vertaalt het met „inderdaad". Aangenomen, dat de schrijfwijze *uappuó* met het teeken op de *o* juist is, dan bevat het wel *po*, (vgl. beneden *nsorduê* voor *n-soru de*) terwijl het eerste deel is *w̃apu* of (dewijl het dubbelschrijven van eene consonant bij Heymering gewoonlijk alleen de korte uitspraak van den klinker aanduidt) *w̃au*. Misschien staat het in verband met *w̃aw̃au*, gek, (vgl. *lepa*, dwaasheid, naast *nalepa*, krankzinnig, in de taal van Moa), en beteekent *w̃apuó* eigenlijk: het is vreemd! (het gewone woord voor „inderdaad" is: *tutua*). [4]) Uit *mori-mori*. [5]) Uit *naresi la*. [5a]) Omtrent *Wonemau-Sanemau*, *Rewanine-Sawnine* zegt Heymering: namen van den hout-god (en van zijne vrouw). Eene verklaring der namen kan ik niet geven. [6]) Zoo te lezen; òf *r-del la* met assimilatie van de *n* aan de volgende *l*. [7]) Uit *n-soru de*. [8]) Uit *mu-si(a)*. [9]) Onzeker; zie nor. VIII der teksten Aant. 1. [10]) Uit *moumou*. [11]) Heymering vertaalt: sparren-hout; *ora* is evenwel het gewone woord voor bamboe. [12]) Uit *ai lawna*. [13]) Uit *japi la*. [14]) Uit *lewu* en **na*. [15]) Heymering vertaalt: steen-omwenteling; volgens inlichtingen zou het woord goed zijn; het laatste gedeelte is natuurlijk van *watu*, steen; het eerste ziet er uit als een met *ni* afgeleid substantief; het grond-woord zou dan moeten zijn: *ko(a)*? [16]) Zoo te lezen; uit *sanemau de*. [17]) Uit *waputu* en *nāna*. [18]) Zoo te lezen; uit *mi-wetla*. [19]) Uit *mi-wene*. [20]) Heymering vertaalt den naam met: „gouden Asschepoester"; godin, die het huis tegen afbranden behoedt; *lina* (waaruit *lian*) en *rāru* (waaruit *raur*) zijn twee synoniemen, welke beide „vuurhaard" beteekenen; *masa* is: goud. [21]) Uit *siwi ternu*. [22]) *Mtueman* moet ontstaan zijn uit *mu-temna*; maar *temne* beteekent volgens Heymering: aanraken; volgens inlichtingen zou dat juist zijn en zou men in den derden pers. zeggen: *na-temna*; in den tweeden pers. enkelv. dus alleen: *mutemna*, nooit *mtueman*. De zin vordert ook een woord voor „beletten", of iets dergelijks; (Heymering vertaalt: „gij wendt af", wat de letterlijke beteekenis niet

behoeft te zijn, aangezien de vertaling een synoniem wil uitdrukken voor het volgende woord, dat vertaald wordt met „gij belet".) Misschien moet gelezen worden: *mtueran sala*; *terna* (drukken) beteekent toch in de talen van Roma en Kisser (*kerna*) ook: dwingen, bedwingen, (in het Lettisch kan dit ook zijn *mtruerna*, van *truerna*), dan wel: *mtueran-ala*, aangezien *teran-ala* bepaaldelijk „beletten" beteekent. 23) Ook omtrent deze uitdrukking kon men mij geen inlichtingen geven; zij werd niet verstaan. Blijkbaar bevat zij twee woorden; is soms te lezen: *mu-osir* (gij jaagt weg)- *mu-otlu* (of *motlu*), (gij duwt weg, wendt af; in het dialect van Moa: *otli*)? 24) *Wâliäami*, dat „vuurvlam" moet beteekenen, bevat natuurlijk *w̃ai*, vuur; het tweede gedeelte moet fout zijn, dewijl H. nooit eene dubbele *a* in open lettergrepen schrijft; mij is opgegeven: *w̃ai-l(i)air-ni*; dewijl voor Roma een woord *lair* (= *lāri*), glans, wordt opgegeven, zou dit juist kunnen zijn. 25) Uit *lewu de*. 26) Uit *mi-sisia*, dat, wat gijl. doet. 27) Uit *nur(a)-tawi de*. 28) Uit *mi-seki*. 29) Uit *n-soru nan-ki*. 30) *raram-rior-ne*, zóó te lezen uit *raram*, *riora* van *rora* en **na*. 31) Uit *mi-si(a)* 32) Uit *a(u) u-waka*. 33) Uit *mi-pali*. 34) Van *soli*. 35) *itsí* (zoo te lezen), uit *it(a) t-si(a)*. [36) *de* ontbreekt in het handschrift; zie echter het oorspronkelijk en de Wdl. s. v. *watiaru*. 37) In het handschr. staat *emeke*; zie Wdl. s. v. *em-meka*. 38) Er stond *na-an*; deze vorm is echter op regel 8 en 23 in *nān(a)* veranderd; zie ook Wdl. s. v. *ana* II.]

IV

Ler de dursi n-ma dié[1] na[7]-keni ri-mormiori[2] Lieti[2] dié[2] matmiati[3] nautun na-ruri piasál[4] meman, meke-nene ri-mormiori[2] Lieti[2] na-praranne[5] meman, mene loamsai ria lawlawan[6] rae[7] la[7] w̃eni. Lera se de, m-atu[8], r-tomne[9] ria wo-ira la lera ida raram-ne! Ri duma r-tomne, era duma de ta mek-o; knanase tani n-odi-ale po jena asu, wawi roan[10] (-o). Ler de ruma duma r-mamu tutua. Se lalā[11]-sala de jene suk-o lirsi n-ma(i) n-wajate elwa[9]-puone, mana mok-o. So lalā[11]-sala lara n-mai ra-o de jate na-res[9]-miek[12]-o. Lere se ria r-si po r-mati-mieke[13]-po; sei de na-tail[14] la Or-nusa[15] se-a? Sai ta n-ene sa ida ma(i) it-o. Sei napresan la sa-mamamu. Itapresan[15a] de itapresan[15a] la sa kalw̃ede ida, era sei n-metam[16] la watu ai?

Ler de wet-rae[9] sniore ida, masa ida meke, mu-tw̃ara[9] me mu-msena, era mu-msena de edu[9]. Mamanne[9] lio-ni[17], pele itsia[18] emmea? Itamsena[19] itatw̃ar[20]-o de itwajer(?)[21]-mek-o, era ta[22] de pele itlole[23] lomé māte? Itwene[24] irsia[25] jatjate it-o, nane r-ele rae[7] māte[7] (r-)lole lome-mea po r-odi, de ra-itre wali-o; iraplare[27] wal pió[28] de maski emsé de n-sor-muék[29] -o. Tutua de koke ne lawre de wel-li[30] la mamanne[9], jowe, rie r-ma pió[31] ra-olu ira inon[9]-ne n[32]-mese po r-si ate la ira ri-mormiori-wiali[33], mene ta ra-weli ir-o.

---

1) Uit *n-mai de*. 2) Uit *ri-mori-mori Leti* (*de*). 3) Uit *mati-mati*. 4) Uit *na-ruri pasala*. 5) De reduplicatie van *na-pranna* is hier wel juist; de beteekenis is hier: al maar lichter (minder in aantal) worden, vgl. het Rottineesch; ook het gebruik van het enkelvoud als collectief in plaats van het meervoud komt overeen met het Rott. taaleigen. 6) Zóó te lezen; de zin is dus: nu zijn de menschen weer veel op plaatsen (overal). 7) Zóó te lezen. 8) *m-atu*, weet gij = wie weet het? 9) Zóó te lezen. 10) *roan* uit *rōna*, uit **ra-ana*, zij eten. 11) Uit *lā* en *sala*, schijnt onveranderlijk bijwijze van een adjectief. 12) Uit *na-resi-meka*. 13) Uit *r-mati-meka*. 14) Van *tāli*. 15) Zoo wel te lezen, letterlijk: hij, die is met = die

bezit het land, van *ora*, zie de Wdl. Naast *or-nusa* zal ook wel *oră-nusa* als uitspraak voorkomen, vandaar de schrijfwijze van Heymering. In de taal van Moa wordt *or-nohe* opgegeven in de beteekenis van: *bĕrhala*. 15a) Zóó te lezen; uit *it(a) ta-presna*. 16) *N-metam* vertaalt Heymering in de woordelijke vertaling: hij moeite doen. Op zich zelf kan het woord wel niets anders beteekenen dan: zwart, donker zijn of worden, bijv. *lera n-metam-o*, (door H. ook gespeld: *meetam*), de zon is verduisterd, het is avond. Mogelijk heeft *n-metma*, evenals het Rott. *nggenggèo*, ook de beteekenis van: zwart = vuil worden, vandaar: zich vuil maken voor iets = moeite doen voor iets; inlichting omtrent het woord heb ik niet kunnen krijgen; men verstond den zin niet. 17) Uit *lioi* (van *loi*) en **na*. 18) Uit *it(a) t-sia*. 19) Uit *it(a) ta-msena*. 20) Uit *it(a) ta-tw̃ara*. 21) Het woord *wajer*, door H. geschreven *wâjer*, dus met den klemtoon op *wa*, kan niet juist zijn; dat zou dan moeten staan voor *wajre*, en voor zoover ik weet komt de *j* nooit voor aan het slot van eene lettergreep, en ook niet de *e* aan het slot van een woord, tenzij ontstaan uit *a* (en dan zou het woord in elk geval *wajar* moeten luiden). Voor „scheiden" wordt evenwel elders (ook in de taal van Moa) *pjēr(a)* opgegeven; denkelijk is dus te lezen: *itapjear* (uit *it(a) ta-pjear) -mek-o*. Misschien bestaat er ook eene afleiding met *wa*, alsdan zou het kunnen zijn: *itwajear*, uit *it(a) t-wajēra*. 22) Lett.: maar (als het) niet is (dat wij geven). 23) Uit *it(a) t-lola*. 24) Uit *it(a) t-wene*. 25) Uit *ir(a) r-sia*. 27) Uit *ir(a) ra-plara* (van *lara*). 28) Uit *wali po*. 29) Uit *n-soru-meka*. 30) Van *weli* en **na*. 31) Uit *r-mai po*. 32) Denkelijk beter *r-mese*. 33) Uit *ri-mori-mori-wali*; het geheel moet als eene samenstelling beschouwd worden; door den aard van *wali* aan het slot ontbreekt wel het met *ira* correspondeerende aangehechte voornw. *ne* aan het einde.

V

Tol tieke[1]! Kantiu r-wene it Matrum-ne wo-rua, nora-ma ra-kot-o, ira Matrum-ne la Lione. Kalw̃ede, mene mi mi-tnina snuduwut[2]-ku sai-o: ler ida n-si sal-meke po muani wo-rua rasai liá[3] puate ida mana r-samutu puate ida de-o de emmea? R-woar[4] me ta? Muani dié[5] rua[6] ta ra-wenan po r-wajate ira rum-ne lew-nu[7] irmés[8]-o? An-ki it Matrum-ne wo-rua, mana lianit[9] di[9] nain-ni[10] niate[11] sal-meke po ri-mormiori[12] nan(e) samormiori[12] miesan-ni[13] ta r-dene[14] sal[14]-meke lianit di nain-ni[10].

E Kantiu, mi jat[15]-mi lawne! E Wlada mi-pninu de emmea! Knanasa mi(m)mia[16] pió[16] ma(i) nusa kleslesa[17] di wawan-ne po mi mtián[18] kperikpansa, tot-po mi mpieu[19], po Leti dié[20] pele r-atu mi Matrum-mi maka-taru dué[21] wal pió[22] am-sí am-mutu[23] tniar-mi[24].

---

1) Uit *toli teke*. 2) Het laatste gedeelte van dit woord is stellig *wutu*, gelijkelijk: vgl. het Kissersch, (waar *wutu* tot *wuku* moet worden), in welke taal het woord voor „gelijkenis" luidt: *naoi-wuku*; maar of *snudu-wutu* overigens juist is, en hoe het woord te verklaren is, (met ingevoegd *ni*?), kan ik niet zeggen; ik heb daarover ook geen inlichtingen kunnen krijgen. 3) Uit *rasai la*. 4) Van *wōra*. 5) Uit *muani de*. 6) Na een pers. voornw. staat een telw. zonder *wo*; hier, na het aanwijzende voornw., is denkelijk *wo-rua* te lezen. 7) Uit *lewu* en **na*. 8) Uit *ir(a) r-mesa*. 9) Zóó te lezen. 10) Zóó te lezen; van *náini* en **na*. 11) *niate* voor *n-jata*. 12) Uit *mori-mori*. 13) Uit *sa-mormiori mesan-ni*. 14) Zóó stellig te lezen, niettegenstaande het oorspronkelijk de *i* ook nog in *sal-meke* heeft. 15) Zóó te lezen, van *jatu* en *mi*; eene *u* aan het einde van een woord vervalt steeds voor een pron. suffix; vgl. bijv. het laatste woord van dit stuk. 16) Uit *mimmiai* (en dit uit *mi mi-mai*), en *po*. 17) Heymering schrijft hier *kleslesan* met eene *n* aan het slot; nog

tweemaal komt de vorm voor in zijne Bijdrage (pag. 10 en 28 van het oorspronkelijke); éénmaal (achteraan in de „Proeve van vergelijking" enz.) de vorm zonder *n*, en zoo luidt hij steeds in alle andere bronnen, en ook in de naaste verwanten. 18) Uit *mi-tana*. 19) Uit *mi-weu*. 20) Uit *Leti de*. 21) Uit *mak-taru de*. 22) Uit *wali po*. 23) Zóó is denkelijk te lezen, als verbum van *mutu*, (makker, deelgenoot): *am-mutu*, wij hebben deel aan. 24) Uit *tniaru* (van *taru*) en *mi*.

VI

Ami-ele sal w̃at-mu warwuaru[1] ida. Emse de o msueri[2] tnin-mu, o mpuali (?)[3] mat-mu, o mlua[4]-mek-o! Mrusiroru (??)[5] mduani[5] up-lera mak-ara mak-wunu sai; mene pele mu-kosir kalede, mpualól[6] kalede matmiat-mu[7] un-ne, molmuol-mu[8] un-ne. Nora-ma Maran dai[9] Tiomrae di a(u) ta awoar[10] sa id[11] n-si wewi liá[13] tiorune (??)[14] tani-arte ida la-o, po tieme ida, trione id-o, ne a(u) ta ausi[15] sa id to mak-sí jata la se ir-o.

Nora-ma o mlua[4]-meke la w̃eni tutulu ne de pele o m-ore arpon (?)[16] lete r-wo-itu, mriá[17]-mpiatu[18] Tutukué po r-el tuw-mu[19] snia-mu[20].

---

1) Uit *waru-waru*. 2) Uit *mu-seri*; H. vertaalt het hier en in VII ten onrechte, (ook in de woordelijke vertaling), met „gij opent"; maar in VIII te recht met „neigen". 3) *Mpualir*, of zooals H. schrijft „*mpoeâlier*", met accent op *a*, is onmogelijk, (al komt het woord ook op dezelfde wijze gespeld in VII voor), omdat *l* en *r* te zamen niet in de slot-lettergreep kunnen voorkomen, (mogelijk zou zijn *mpualír*(*a*) voor *mu-walíra*, maar dit woord zou volgens mij gegeven inlichtingen niet bestaan). Volgens de genoemde inlichtingen zou men moeten lezen als boven: *mpuali* (uit *mu-wali*), gij wendt (hierheen) uwe oogen. Dat H. ook in de woordelijke vert. het woord door „openen" weergeeft, bewijst niets, vgl. de vorige aanteekening; vgl. nog in de taal van Moa *mpuali gai-mu* (= Lett. *w̃o-mu*) balik muka(-mu). Onwaarschijnlijk is het dus niet dat hier *mpuali* te lezen is, alleen is onbegrijpelijk hoe het oorspronkelijke tweemaal *mpoeâlier* heeft. 4) Uit *mu-lā*. [In den tekst beter: *mluā*, zooals in VII, 6]. 5) Deze beide woorden vertaalt H. in de woordel. vert. door: zich stellen voor; in de vrijere vertaling door: zich vertoonen voor; *mduani* moet staan voor *mu-dani*, (de twee *a*'s in het oorspronkelijke is wel eene drukfout). Ik vermoed, dat *dani* behoort bij *wakruani* = Kiss. *rani*, nabij (vgl. Kiss. *dani*, den kortsten weg nemen), en dat *mduani* dus beteekent: gij nadert, nader! In de taal van Moa komt nog een ander woord voor „nabij" voor, namelijk *sorsuoru* (uit *soru-soru*); ik veronderstel, dat voor het op zich zelf al verdachte *mrusiroru* te lezen is: *msuorsuoru*, in dezelfde beteekenis als *mduani*. 6) Uit *mu-walola*. 7) Uit *mati-mati* en *mu*. 8) Uit *molu-molu* en *mu*. 9) Voor *rai* na de *n*. 10) Uit de schrijfwijze *awâar* met het teeken op de eerste *a*, wat geen beteekenis zou hebben, in verband met den zin, (ook in de vertaling juist weergegeven), blijkt duidelijk, dat te lezen is *awoar*, uit *a*(*u*) *u-woar* (van *wōre*), ik bestrijd, (*aw̃ár* op zich zelf zou kunnen zijn: ik voer oorlog, voor *a*(*u*) *u-ara*). 11) Zoo wel te lezen, vgl. even verder. 13) Uit *wewi la*. 14) Wat *tiorune* of *tjorune* is, is onduidelijk. Volgens de ingewonnen inlichtingen zou men moeten lezen *tio-une*, lontar-boom, (welke meermalen eene grens aanduidt), het geheel zou dus zijn: oorzaak, dat de lontar-boom aan de grens van het land weg is; hierbij zou zich dan het volgende goed aansluiten: „welke is een grens-teeken". Ik weet evenwel niet of *la-o*, dat na een ander werkwoord in den zin van: „weg" gebezigd wordt, ook zelfstandig kan voorkomen. Aan het oorspronkelijke zou zich nog beter aansluiten: *tiór-une*, de bintangur-boom; of deze evenwel ook als grens-scheiding gebezigd word, is mij onbekend. H. vertaalt *tjorune* door: overschrijding; mij is

opgegeven voor „overschrijden": *līru*, wat stellig juist is, dewijl de taal van Moa *līuru* heeft; het subst. daarbij behoorende zou ook *līru* voor **līiru* kunnen luiden, maar dit verschilt nog meer van wat in het oorspronkelijke staat. 15) Voor *a(u) u-sia*. 16) Het oorspronkelijke schrijft *ârpon*, (met den klemtoon op *ar*), wat onmogelijk is; de vertaling (ook in de woordel. vert.) luidt: „armee", waarvoor men gewoonlijk andere woorden heeft; het eerste gedeelte is stellig *ara*, oorlog; het tweede misschien *wona*, dat ook in *rum-wone*, huisraad, voorkomt, dus *ar-póna* z.v.a. waarmede men oorlog voert; inlichtingen over het woord kon ik niet krijgen. 17) Uit *mi-rā*. 18) Uit *mi-patu*. 19) Uit *tuwu* en *mu*. 20) Uit *sniai* (van *sai*) en *mu*.

VII

O msueri[1] tnin-mu, mpuali (?)[2] mat-mu; msuebb (??) inioa[3], mnuāri[3] iniatu[3]; koammati[4] ta nen-o, koammera ta nen-o; retanjata ta n-tot-o, latakjata ta n-tot-o; mene aupnin[5] luá[5] Up-lera maka-resi[6] maka-lawne e niawir-nu[7] wniakaw-ni[8], o[6] mluā[9] o mpasaka[10] nis-mu, waw-mu, tier-mu[11], apan-mu[12]; apuara[13] po loi n-tot-o, spuo(u) n-tot-o, riwtu jata nene ti o; era o mluā[9]-mek sai, ne de mu-kosir kalede, mpualól[14] kalede, matmiat-mu[15] un-ne, molmuol-mu[16] un-ne.

1) Zie VI aant. 2. 2) Zie VI aant. 3. 3) Het laatste gedeelte van het onmogelijke *msoeëbbinjōa* kan zijn *inioa*, het onregelmatige subst. bij *noa* (bevelen), en dat dit zoo is, wordt wel zekerheid als men in aanmerking neemt, dat een synoniem van *inioa* luidt: *iniatu*, eveneens een onregelmatig subst. van *natu* = *noa*, zooals stellig gelezen moet worden voor het foutieve *injatâoe* in het oorspronkelijke. *Mnuāri* (uit *mu-nāri*) beteekent: „gij gebruikt", of „gebruik!" In het eerste *msuebb*, (nog wel met twee *b*'s, welke klank, althans in afzonderlijke woorden, in de taal niet voorkomt), zal dus wel een synoniem van *nāri* schuilen; mogelijk is te lezen *msuepta* of *msuewta* uit *mu-septa* (of *sewta*), dit woord komt althans meer naast *nāri* voor. H. geeft ook in zijne woordel. vert. het geheel weer met: „gij bezigt, gij gebruikt die" (nam. uwe ooren en oogen), waarbij dus de woorden *inioa* en *iniatu* geheel verwaarloosd worden; toch schijnt de zin wel juist te zijn: gebruik het bevolene (dat, waaromtrent u bevolen wordt). 4) Hoewel het laatste deel van dezen naam en de volgende namen duidelijk genoeg is, kan ik van het eerste geen verklaring geven. 5) Uit *a(u) u-pninu la*. 6) Zóó te lezen. 7) Uit *niawiru* (van *wiru*) en **na*. 8) Uit *wniakawi* (van *wakawi*) en **na*. 9) Uit *mu-lā*. 10) Uit *mu-wasaka*. 11) Uit *tieru* en *mu*. 12) Uit *apnu* en *mu*. 13) Uit *a(u) u-para*. 14) Zie VI aant. 6. 15) Zie VI aant. 7. 16) Zie VI aant. 8.

VIII

O am-ku siál-kioman-ni (?)[1], in-ku nar-koman-ni (?)[1], puate, muani, sarani, kantiu, kokoi, lalawne! Mi msiorsuoru[2] mi msieri-tiaru[3] mi tnin-mi, po mi mi-tnina mi-tail[4] mai au, tot-po aukota[5] it Matrúm-ne maka-resi[6]-ka-lawne, maka-pupnu[6]-maka-kadwe[6] la lianti wuwar-nu[7], ma(i) lianti náini itdedén[8] di; it Matrúm-ne de sai tulu-resi[6] naruri-resi[6], jo(w), n-toli piáas[9] n-takar[6] paas lianti wuwar-nu[7] lianti náini di po n-wakdiori; jo(w), n-toli momuou[10] ri-mormiori[11] ira snioli-liet-ne[12], dupar-ne wniewas[13]-ne, jatját-ne, kalén-ne[14], it Matrúm-ne e n-atu sorsuoru[2]. Jena mi-werta la raram-mi it Matrúm-ne oliete la ri-mormiori[11] inón-ne, se ta emsé-o. Isia po itsí[15] jate de e n-atu? Tut-nu[16] un-ne n-wakruani ma(i) ri-mormiori[11] ite-me.

E ta n-surta-pninu n-saweploi[17] sa id-o, e n-atu sa-sorsuoru[2]. Nora-ma ar-domiku[6] ul-ulu de puate, muani, kokoi, lalawne, kantiu, sarani, maka-mtietan ma(i) it Matrúm-ne rum-ne nain-ni[18] de mi mi-tnina mi mi-tail[19] sal-meke Pandita, it Matrúm-ne e sopsopan-ne sa-lululi de n-altiér(i) it Matrúm-ne[72] lir-ne-ktun-nu[20], inió[21]-ne-iniat-nu[22], rior[23]-ne tniaw-ne[24], n-kēr-n-tatre sal-meke po mi mi-tnine mi mi-tail[19](-o), man de mi msiorsuoru[2] mi mpiarwarme[25] la mi at-mi[26]-wur-mi, pele mi mpiaili[27] snioli[12]-wewse kalede mokmok-o, tot-po man de mi msioli[28] mi mpiewse[29] ne snioli[12]-wniewse[13] jatjate pele mi mpiali[30] la tukar-o[6]; man de tot-po it Matrúm-ne raram-ne nene mi-o, (na-)raram-niate mi-o; tot-po man de mi mliér-nene[31] kalelen-ne[14] ma(i) nus di wawan-ne, la lianti wuwar-nu[7] emsé wali-o, nene tuwu n-soru.

Nora-ma mi mkiari[32] memeke lere wo-neme de mi-snia[6] mi-tnuni (?)[33]-o, mi mkierte[34] mi mkiait[35]-o, mi mkiasi[36] tiani-o[36], mi mpiali[30] tiani-o[36], mi mliā[37]-o la liora. Ri-mormiori[11] muani r-kari sni-o; ri-mormiori[11] puate r-lawar[6]-o, r-wati ai-o, r-pipara r-wateti[6]-o, ra-sikru[38] ra-suran[39]-o: it Matrúm-ne na-noa na-natu ri-mormiori itsorsuoru[40] masial[6]-o itpeal[41], nen-po itler-nene[42] ita apan-nu[43] wniot-ne. Nora-ma it Matrúm-ne inió[21]-ne de paet-nu[44] parsám-ne po it unat-nu[45] n-mes-o, ne emsé-meke po n-wajoa de ar-domiku[6] itmá[46] krié[46] pió[46] it lele-tatar-ne unat-nu[45].

Nora-ma, o in-ku nar-koman-ni (?)[1], am-ku siál-kioman-ni (?)[1], awaka[47] ti mi msiorsuoru[2], jena mi-msena[6] mi-mtietan[6] ma(i) it Matrúm-ne rum-ne lululi[6] nain-ni[18], mene jene kesre mi (m)miá-niene[48], wean-meke ul-ulu mpiatiora[48a] la w̃eni sulsúl id nain-ni[18]-pió[49] de mi mk(i)ukmu[50] lim-mi, (mi) (m)p(i)út[51] mat-mi, ne mi mkiáw-niene[52] mi sal-mi, dos-mi, po mi-kot-o: o Matruma, ami sal-le[53] dos-ne lawan-resi[6] pió[54] am-ruru am ma-mtaut[55] po a(m) ta ma-priri-niene[56] la o w̃o-mu, un-ne ami sal-le[53] nautun res[6] pió[54] a(m) ta am-sor-nién (?)[57] meke ami sal-le[53], ira darw̃ot-ne res[6] mieke[58] ptune la lianti, eni ual-li[59] liá[59] eni[6]-wawan-ne, mortu lisar-ne la[6] ami w̃at-ne wawan-ne; mene a(m) ta ma-wuni ami sal-le[53] dos-ne ti o, e Matruma! Ami in-ne na-w̃apun[60] sal-meke ami n-ore sala, po am-sí sala meman la ami in-ne n-mori am(i) di, jo(w) am-sí sala la ami kokó-ni[61] meke-nene la ler di-o.

. . . . Ne de mi-muli E ne pele mi mpietle[62] wali Tulu maka-resi[6] e an-ne wniak[63]-ne kot-ne po mi mpieu[64] amsai-o: ami Am-ne maka-dél[65] la lianti wuwar-nu[7]! Mu-ele po[6] ri r-toltioli[66] o nān-mu sa-maka-luli-o. O plol-mu n-si-po (n-)mai-o. O wniajó[67]-mu njadi teke, emmek-o la lianti wuwar-nu[7] emsé-u ma(i) nus di wawan-ne. Ami man(an)-ne lawsiari-lawsiari mu-ele mai ami ler[6] di-o[6]. Ne o mu-ele ampun la ami sal-le[53], emmeke am-ele ampun wali liá[68] ri mak-si sale[6] mai ami-o. Ne jene o mu-odi[6] am liá[69] tniene[70] raram-ne, mene o mu-él-pedi am liá[69] jatjate la-o. Nora-ma o plol-mu ne ruri ne wniēni[71] meke la tuwu. Amin.

[1]) *Kômani*, gelijk het oorspronkelijke hier (en ook in no. III der teksten) heeft, is onmogelijk; mogelijk zou alleen zijn: *kománi*, (met accent op de voorlaatste lettergreep), hetzij als afzonderlijk woord, hetzij voor: *komá-ni*, d. i. *komai* met het aangehechte pers. voornw. *na. Verderop in dit stuk geeft het oorspronkelijke: *kômanni*,

dit zou zijn *komni*, met het genoemde voornw., of (indien op de *i* niet te vertrouwen is) mogelijk ook *komne*. Omtrent dit woord heb ik geen inlichtingen kunnen krijgen; het werd niet verstaan. H. geeft het overal weer door: „geëerd"; denkelijk is het wel een subst. en beteekent bijv. *nar-koman-ni* (?) zoo iets als: het sieraad, het puikje der zusters. *Siál kioman-ni* (?), uit *siali* en de genoemde uitdrukking. 2) *Msiorsuoru* uit *mi-sorsuoru*, en dit laatste uit *soru-soru*. 3) Uit *mi-seri-taru*. 4) *Mi-tail* uit *mi-tāli*. 5) Zóó te lezen; uit *a(u) u-kota*. 6) Zóó te lezen. 7) Uit *wuwur* en **na*. 8) Uit *ita t-dedena*, dat, wat wij bewonen. 9) Uit *n-toli pāsa*. 10) Uit *mou-mou*. 11) Uit *mori-mori*. 12) *Snioli* van *soli*. Het daarop in het oorspronkelijke volgende *liëttani* is op zich zelf al verdacht; volgens inlichtingen moet het zijn: *liet-ne*, wat overeenkomt met eene opgave voor de taal van Roma: *h[e]nioli-lieta* = tjara. *Lieta* is denkelijk een substantief-vorm van een grondwoord *leta*; ook is mogelijk, dat de *i* na de *l* staat wegens het voorafgaande *snioli*. Afzonderlijk schijnt het woord niet voor te komen. 13) Van *wewsa*. 14) *Kalén-ne* of *kalelén-ne* uit *kaléd-ne* of *kaleléd-ne*. 15) Uit *it(a) t-sia*. 16) Uit *tutu* en **na*. 17) *Sawe-ploi* zou volgens inlichtingen juist zijn en beteekenen: gedenken, (het laatste deel bij *ploi*, volkomen). 18) Uit *naini* en **na*. 19) Uit *mi-tāli*. 20) Zóó te lezen, uit *ktunu* en **na*. 21) *Inioa* van *noa*. 22) Uit *iniatu* (van *natu*) en **na*. 23) Van *rora*. 24) Zóó te lezen, van *tawa*. 25) Uit *mi-warwarma*. 26) Uit *ati* en *mi*. 27) Uit *mi-waili*. 28) Uit *mi-soli*. 29) Uit *mi-wewsa*. 30) Uit *mi-pali*. 31) Uit *mi-ler-nene*. 32) Uit *mi-kari*. 33) Omtrent het woord *tnuni* kon ik geen inlichtingen verkrijgen, het werd niet verstaan, en beschouwd als eene fout voor *mt(i)unu*, gijl. brandt (de velden). Mogelijk is ook *tniunu* (wat gebrand wordt), als synoniem van *snia*, tuin, aanplanting, en v. d. *mi-tniunu* = *mi-snia*. 34) Uit *mi-kerte*. 35) Uit *mi-kāti*. 36) Uit *mi-kasi tani-o*. Zoo ook later *mpiali tiani* uit *mpiali tani*. 37) Uit *mi-lā*. 38) Volgens inlichtingen zou *sikru* „garen opwinden" beduiden. 39) Volgens mededeeling zou dit moeten zijn: *ra-snuran-o* (lees: *ra-sn(i)uran-o*); het zou dan eene afleiding moeten zijn van *sniurna*, dat „het gesponnene garen" moet beteekenen; voor Roma althans wordt opgegeven: *hniorna* = garen. 40) Uit *it(a) t-soru-soru*. 41) Uit *it(a) t-pēla*. 42) Uit *it(a) t-ler-nena*. 43) Uit *apnu* en **na*. 44) Uit *paetu* en ** na*. 45) Uit *untu* en **na*. 46) Uit *it(a) t-mai krei po*. 47) Uit *a(u) u-waka*. 48) Uit *mi-mai-nena*. 48a) Uit *mi-watiora*. 49) Uit *náini po*. 50) Zóó te lezen, uit *mi-kukmu*. 51) Zóó te lezen, uit *mi-puta*. 52) Uit *mi-kawi-nena*. 53) Voor **sal-ne*. 54) Uit *resi po*. 55) Zóó te lezen, van *ma-mtātu*. 56) Uit *priri-nena*. 57) Dit woord, wat dan staan zou voor *sori-nene*, wordt door H. in de woordel. vert. weergegeven door „verhelen"; het woord werd niet verstaan, maar als eene fout verklaard voor *sor-nene*, „(kunnen) tellen", wat in het verband zeker even goed past. 58) Uit *resi meka*. 59) Uit *ual-li* (dit uit *uali* (? *ūli*) en **na*) *la*. 60) Ook in de woordel. vert. geeft H. *ŭapnu* weer door „baarde"; de geheele zin luidt: reeds toen onze moeder(s) van ons zwanger waren, was (waren) zij met schuld. 61) Uit *kokoi* en **na*. 62) Zóó te lezen, uit *mi-wetla*. 63) Van *waka*. 64) Uit *mi-weu*. 65) Zóó te lezen, voor *maka-den(a) la*. 66) Uit *r-toli-toli*. 67) Van *wajoa*. 68) Uit *wali la*. 69) Uit *ami la*. 70) Van *tena*. 71) Van *wěni*. [72) De woorden *it Matrúm-ne* ontbreken in het handschrift.]

IX

Loampenanni[1] de rai ida n-wawa Sjahriar, tul-lu[2] lawan-ne[3] lawan resi, ap-o la ler de, rai-rai wiawan-ne[4], ida ta emmék e-o. N-titni n[5]-rone de resriesi[5].

Ap-o la lere ida raram-ne[6] rai de n-watutu kebesaran-ne[7] la ri-mor-miori[8] wawan-ne.

Nora-ma n-sopan po r-polu-kaul[9] la leta-leta: ntola(??)[10] rai-rai wiawan-ne[4] ne mak-itak-mutu wawan-ne ne mutu la(w)lawne po r-mai lere ida, w̃eni id-o, r-odi tek-nu[11] rawat-ne ne sn(i)epat[12]-ne niair-ni[13], pakulat-ni[14] pasair-ni[15], tot-po am-seki[16] ma-sepur[16]-o ne am-toli[16] ri mak-dél[17] la plol-le[18] raram-ne.

Nora-ma rai Sjahriar nene[3] lera r[3]-mai (de n-mai) sier(i) la kot-ne raram-ne n-ora ri-la(w)lawan-ne[3] ne mak-itak-mutu, r-odi wena(?)[19]-tada masmás(a), liplipa, worwore, sniepta[12] niāri[13], teku-rawte sa-duma sa-dúm wali-o.

Nora-ma r-lā-o lowan de la ler de, (de) n-tol liá[20] wieliri wielw̃adan[3], la līru w̃a-o de lowne[3] n-penu la ri-mormiori[8] ta ta-kót meke.

Ap-o ler de rai de n-toli meka mut-nu[21] ne at-ne [an-ne][22] ta (t-)sor-nene liawan-ne[23] la lowan de, nora-ma n-weu[1] la raram-ne[3]: ler di rai-rai esai, sei plol-le[18] resi au? Un-ne (tutua) aumt(i)etan[24] la plol-ku wawan-ne n-or mnir-nu[25] mnapan-ne, mikmikar-ni[26] mokmók-ne, arueran-nena[27] aw̃uán[28] sw̃eal[29] māte atuól[30] liá[30].

Nora-ma rai de n-odi wn(i)arwaram[31] em-meke-se[32] e n[3]-wek la r-dedena serwiali[33].

Ap-o n-wakruani la se-o, ne de mutu momuou[34] dué[34] n-wei e mamia-ni[35], e n-tol liá[20] w̃a de ria kleslese ida (n-)nāri niair[13] jatjate n-ora kup-ni[36] kpur-ni[37] ne ri-morm(i)ori[8] wawan-ne ida ta po n-wal-w(i)ali[37] ri kleslés do po jena n-mai-o.

Ap-o ler de kleslese n-wakruani la rai meke-nora-ma n-si tabea la rai, mene rai n-si tul-lu[2] lawan-ne po ta n-walas tabé-ne de, ne ta (n-)kili meman la e.

Ap-o rai n-wene n-wek mek la un-ne, nora-ma kleslese n-kak la kud-ne toam[38]-ne po ta n[3]-suri po n[3]-lā-o.

Ap-o rai de na-wenan la e, n-wene: sei o-a? O ta m-muola[39] m-muae[39]? Isia kota mu-kote mai au-a[3]?

Ap-o kleslese de na-kota (n-wene): kota mokmoke id[3] la plol-mu (p)lo-lole ne tul-mu[40] lawan-mu[3], ne kot di ta aukote[41] la rie, mekmeke tnin-mu n-memés na-tnine.

Ap-o mek[3]-nora-ma rai de n-tuk(u) po na-tail[42] la kleslese de ap-o kot de e na-kote la rai tnin-ne: a(u) di matrume matmiati[42a] matrum-ne[43] amua(i)[44] aw̃él[44] aran-mu ler di-o.

Ler de rai na-tnín kot-ne de na-mtaut[45] matmiat(i)[42a] meman-o, ap-o odaw-ne n-wai lola inon-ne tetém[3]-o emmeka w̃ere n-wai-o, ne inon-ne n-wolke[3] emmeka anni n-ten(i) la ai de a(po) rai na-kot la matrúm mat-miati[42a] matrúm-ne: e, o m-p(u)ei[46]-e tot-po awali[47] au la rum-ku po aunoa[48] so[3]-ku an-ku ne audedam(?)[49] irmomuou[50] raram-ne, po jena kapanse mai au-o[3].

Ap-o matrúm matmiati[42a] matrúm-ne n-weu: e pninu, la anni wo-ír raram-ne mek de o ta m-surat[51]-nene ler di, mene[3] aran-mu (ida) n-den mormi-ori[8] weni(??)[52], mu-kot-reran n-sorsuor[53] luaé[53]; o ta mp(u)ál[54] liá rum-mu po mtuoli[55] so-mu an-mu!

Ap-o matrúm matmiati[42a] matrúm-ne (n-ela) aran-ne, ne rai de na-pruru-erun[56] lola kud-ne la tani wawan-ne.

Ne mek-nora-ma kleslese de n-mól[3] luá[57] mut(u) la(w)lawan de mat-ne tn(i)oli[58] momuou-o.

Ria mak-taru n-surta[3] meman[3] nus-kerkerne ne[3] ta n-wadán sa id la matmiat-ni[59] de sunsun-ne emmeke-sai-me.

---

1) Zóó schijnt de juiste vorm te zijn, zie Wdl. 2) Uit *tulu* en **na*. 3) Zóó te lezen. 4) Uit *rai-rai wawan-ne*. 5) Zóó is wel te lezen; de Lettin. zin beteekent dus eenvoudig: hij verhief zich (verhoovaardigde zich) zeer. 6) *Raram-ne*, „zijn binnenste, zijn hart", zou hier moeten beduiden: „zijn wil"; denkelijk te lezen: *raram-rior-ne* (van *rora*), dat die beteekenis heeft. 7) Het Lett. aequivalent is: *tul-lu* (vgl. aant. 2) *lawan-ne*. 8) Uit *mori-mori*. 9) Uit *kālu*. 10) Wat dit *ntola* moet voorstellen, weet ik niet en heb ik ook niet te weten kunnen komen; in de vereischte beteekenis van „het moet" wordt elders gebezigd: *mande*, (ook de inlichtingen gaven dit hier in plaats van het oorspronkelijke), en *masiál-o*. 11) Uit *teku* en **na*. 12) Van *septa*. 13) Uit *niāri* (van *nāri*) en **na*. 14) Zóó te lezen, uit *pakulti* en **na*. 15) Uit *pasāri* en **na*. 16) Zoo volgens den Mal. tekst, in plaats van het in het verband niet passende *r-seki*, *ra-sepru*, *r-toli*, beter Lett. nog wel *asueki*, (ik vermaak mij), *ausepru*, *atuoli*. 17) Voor *mak-den(a) la*. 18) Voor **plol-ne*, uit *plola* en **na*. 19) *Wena-tada* beteekent stellig: versierselen; onzeker is het of het zijn moet: *wena* of *wona*; het oorspronkelijke geeft *wena*, en dit zou volgens inlichtingen juist zijn, doch een synoniem *wona smarnu* [vgl. T. XI, 15] waarvan de *o* wel zeker is, door Kissersch *wono*. [M. i. staat in het oorspronkelijke duidelijk *wòna*; echter pleegt het accent in deze teksten overigens alleen op de *e* voor te komen.] 20) Uit *n-toli la*. 21) Uit *mutu* en **na*. 22) *An-ne*, zijne kinderen, (iets anders kan wel niet met *ane* bedoeld zijn), moet vervallen. 23) Van *lawna*. 24) Uit *a(u) u-mtietan*. 25) Uit *mniru* en **na*. 26) Uit *mikmikri* en **na*. 27) Zóó te lezen, uit *a(u) u-reran-nena*. 28) Zóó te lezen, uit *a(u) u-ana*. 29) Van *swēla*. 30) Zoo wel te lezen, uit *a(u) u-toli la*; de geheele zin luidt letterlijk: ik krijg, ik eet het verlangen nog, ik zie er naar; ik (krijg te eten =) geniet ook nog zoo veel, ik verlang van alles wat ik zie. Misschien is na *atuoli liá* nog het voornw. *e* in te voegen. 31) Zóó te lezen, van *warwarma*. 32) Zóó te lezen, uit *emsé* met tusschengevoegd *meka*. 33) Uit *seri-wali*. 34) Uit *momuou* (en dit uit *mou-mou*) *de*. 35) Uit *mamiai* (en dit uit *mai-mai*) en **na*. 36) Uit *kupi* en **na*. 37) Uit *kpuri* en **na*. 37) Uit *polwal-wali* van den tekst is wel niets anders te maken dan: *po n-walwiali*, „die geheel omwendt"; mogelijk zou zijn een vorm *n-wawali*, „hij doet terugkeeren", maar of deze vorm werkelijk bestaat, is mij onbekend; volgens inlichtingen zou hier moeten staan: *n-teti*, wat stellig het Lett. aequivalent van Mal. *mĕlarangkan* is. 38) Uit *tōma*, (het Holl. toom), wegens de lange *o*. 39) Zóó te lezen, uit *mu-mola mu-mae*. 40) Uit *tulu* en *mu*. 41) Zóó te lezen, uit *a(u) u-kota*. 42) Uit *na-tāli*. 42a) Uit *mati-mati*. 43) Zóó te lezen, als in het vervolg; de geheele uitdrukking: Heer, meester van den dood. 44) Uit *a(u) u-mai* en uit *a(u) u-ela*. 45) Uit *na-mtātu*. 46) Uit *mu-wei*. 47) Uit *a(u) u-wali*. 48) Uit *a(u) u-noa*. 49) Dit moet staan voor *a(u) u-dedma*; na ingewonnen inlichtingen is mij als beteekenis van dit woord opgegeven: zuigen, wat in overeenstemming is met de beteekenis van de mij van elders bekende afleiding *dededma*, pijp, tjupah. Hoe dit woord evenwel kan dienen als vertaling van Mal. *mĕnjukakan*, begrijp ik niet. In het Kissersch beteekent *nadedem(e)*, (ook in de taal van Remang *nadiedam*), hij is gewoon; beduidt het Lett. woord: iemand doen wennen? 50) Uit *ir(a) r-momuou* (uit *mou-mou*). 51) Uit *mu-surta-nena*. 52) Is *weni* in den tekst het gewone woord *wĕni*, plaats? Er zou dan kunnen staan, met invoeging van *ida* (één): „(terwijl nog) één adem van u blijft in de levensplaats", als eene min of meer

mislukte vertaling van het origineel: nu nog één ademtocht van uw leven over is. [53]) Zóó is wel te lezen, uit *n-sorsuoru* (dit uit *soru-soru*) *laé*; het geheel moet beduiden: gij bespreekt, bestrijdt (*mu-kot-rerna*) dat, hetgeen eindigt (*n-sorsuoru*), zoo is het (*laé*), wat dan eene vertaling zou moeten zijn van het Mal. *mĕmbitjarakan kĕsudahan-mu.* [54]) Uit *mu-wali.* [55]) Uit *mu-toli.* [56]) Volgens inlichtingen zou *napruru-erun* gezegd worden van bladeren, vruchten, enz. en zou hier moeten gelezen worden *n-tuin*, (van *tūni*). [57]) Zóó te lezen, uit *n-molu la.* [58]) Zóó te lezen, van *toli.* [59]) Uit *matmiati* en **na.*

X

Jena[1] ri ida n-enlo n-kar(i) kar-ni[2] po n-mai po suk-ne la na-wók[3] riaram-ne[3] de n-emun nure-turu; un-ne (se po) nure de r-tomne n-or[4] raram mokmoke.

La is-ni[5] [de] n-den la wat-nu[6] raram-ne, r-sie [la[6a]] rup-rup-o[7], emmeka: inu, wuru, sapnu ne sa-duma sa-dúm wali-o.

La nure wo-ne[1] de (r[1])-reran-nen ulat-ni[8] dar-ne[9] wo-rú-o, edé: wunat-nu[10] n-dena sieri-o, ne tuan-ni[11] de ulat-ni[8] is-ni[5] n-den[1] la raram-ne riaram-o[12].

Ap-o tūn(i) de r-sie la lar(i) papiais[13]-w̄ere ne papiāsi[13] r-odi r-wadidni sioi-siae ne sa-duma sa-dúm wali-o.

Ne taw-ni[17] de r-sie po [r-odi] ra-rite rum-o, ne lol-le[14] r-sie la riri, tulw̄ote jambatne wali[1]-o.

Ap-o nure de ta emmeka olai me awriare, mene n-ora udi de na[15]-mne-nesa[1] ne pue un-ne ne sa-dum-o.

Ap-o[1] udi[1] lol-le[14] na-wukwuku ne war-ne[1] emmeka ri-ukre, po r-lā tani raram-ne rewréw[1]-o, mene awriare me nunu de war-ne emmeka ri-lime n-mai sier(i) la une n-sakra[16] ukarne.

---

[1]) Zóó te lezen. [2]) Uit *kari* en **na.* [3]) Uit *na-woki* (zóó te lezen) *raram-ne.* [4]) Het schijnt, dat de vorm *nor* op weg is, vast te worden als voorzetsel, zooals soms ook in het Rottineesch, het zou anders moeten luiden: *r-ora.* [5]) Uit *isi* en **na.* [6]) Uit *watu* (hier: het harde omhulsel) en **na.* [6a]) *La* hier, of in het begin, moet vervallen; blijft *la* in het begin, dan is de zin: van den inhoud (wat in het harde omhulsel is) maken zij (= wordt gemaakt), enz. Laat men *la* aan het begin vervallen en hier blijven, dan staat er: de inhoud (enz.) wordt gemaakt tot. [7]) Echt Lettineesch is *sora-sora.* [8]) Zóó te lezen, uit *ulti* en **na.* [9]) Het woord *darne* uit den tekst is onzeker; de beteekenis schijnt niet te zijn, gelijk het oorspronkelijke zou doen denken: „rupa", maar: „laag"; denkelijk *dar-ne*, zijne laag, (dus het geheel: „de lagen van het omhulsel zijn twee, het heeft een omhulsel van twee lagen"); vgl. de Woordenlijst. [10]) Uit *wuntu* en **na.* [11]) Uit *tūni* en **na.* [12]) Zóó te lezen; de zin is: het omhulsel ervan, de inhoud ervan bevindt zich in het binnenste ervan = het omhulsel, waarbinnen zich de kern bevindt. [13]) Van *papiāsi*, en dit van *pāsi.* [14]) Uit *lola* en **na.* [15]) Zoo moet gelezen worden; immers de zin der Lettin. constructie is: maar met de pisang is hij (de klapper) gelijk en (met) de pinang, enz. [16]) Zóó te lezen; de zin is: „gelijk eene menschenhand, welke uit den stam komt, terwijl zij de vingers uitspreidt", dus eenigszins afwijkend van het Mal. origineel. [[17] Het handschrift heeft *tawi*, zie echter het oorspr.]

XI

Nane lere rai ida n-kpanas kpanas-lawne id-o ne jena marne (di)[1] n-mati, de ri-morm(i)ori[2] lete wn(i)ot-ne (r-)sors(u)oru[3] (ta)[4] po ta ra-ktior(i) morat-nu[5].

Ap-o so-ne liá-ni[6] de r-wus(u) morat-nu[5] ne r-tut(u) iras-nu[7] ne ra-tnián ra-rewe ne r-pupnu-r[8]-kadwe.

Un-ne[8] lete s(ni)ol-li[9] mak-w̃akmi[8] meman tutu-o se-o[10], tot-matu-me rie r-warwaram[8] de rai mak-mat(i) de rai (tu)tulu-lalawne ne mak-kwasa kupne[11] ne ri-morm(i)ori[2] lete wniot-ne[8] raram-ne nene[8], ne maski jena rai de ri mak-welweli (?)[12], ri jatjate, [ne] manmana r-sie emsé wali-o.

Ap-o r-wenna[8] oriori, wawi ne ra-keni (ri-)mati[19] la mei id wawan-ne la ili[8] letw̃ár-ne, (n-)nāri niāri[13] wel-li[14] pperte[8], la iran-nu[15], waw-ne, tnin-ne, mat-ne (masmase)[8], la tier-nu[16] (ranit mase)[8].

Ap-o lere wo-rú (preat-ne)[17] emsé[8] meman[8] n-ora kniakri[18] ne tniane[8], (r-[8])tun(u) poke.

N-sor(u), nora-ma r-ketan[8] [pel] peli une id la-o, ap-o ra-japi la lumnu po ra-keni (ri-)mati[19] sirienu (??)[19] n-or wone-smar-nu[20] mom(u)o(u)[21] la raram-ne ne r-tutwu nane r-sor(u) domre la e, nan-ki r-odi la rume id toa nain-ni[22].

Ne mut-nu[23] ser-ni[24], up-ne[8] an-ne (ne rai) mak-wakruani[8] man de (r-sopne ri puate po) ra-tnián rai (de).

La lera r-toman (ri-)mati[19] de rai warw(u)aru[25] man de na-diaka n-ora manne, (jemnu) sa-lir-lire mom(u)ou[21], (rene duma) nena preat-ne[17] anni wo-telu-me[8], tot-po[26] kaled-ne[26] n[a]-wali[26] momuou[26] de[26].

Ap-o lera r-toman rai de, rai mak-wakruani let-ne[42], mak-taru ne jor-ne de[8] r-polu (r-)mom(u)ou[21] ne r-odi sereu(?)[29] de la sier(i)-o[43]. Mene rai so-ne liá-ni[6] r-terna-ale, un-ne lete sniol-li[9] emsé-o. Mene n-soru (nora-ma rie) sai ra[8]-resi ne r-odi e la rat-ni[27].

Ede rai serejenu(??)[19] de ra-keni la rati raram-ne de r-wali w̃o-ne la tipur-o, ta de rai tutulu-lalawne de r-tomne[8] de ra-riri luman-nu[28] la liena klietl(i)etne [ida] ne kdiemne (ida) ne nure wo-ne wo-ír-wo-ír-o[8] ne manne, iniaru (ra-keni la rati raram-ne).

Emsé po n-sor(u) de rai warw(u)aru[25] an-ki-ma n-ton kar-ni[29] la (n-)diák-diák-o; apo r-wenan kude, oriori, ruse, wawi ne asu.

Ler de de lete wniot-ne (r-)mom(u)ou[21] r-wenna (sa-mormiori[2] po roan[30] ira) sw̃eal-le[31] la jona[8] jemnu, īna, masni; [memék] (un-ne) sa ida memés [de] ta r-nāri liá[32] niauli[33] mekmék, ri-morm(i)ori[2] (ta roan)[30].

Ne emsé meke la[8] lere wo-telu, wo-itu, wo-sia, wer-rú-o.

Ap-o ra-tú-niosri[34], ul-ulu de r-toman [mormiori] ate (mormiori[2]) r-ora ra[8]-ni[35].

Ede tn(i)ukar[36]-ne (r-)momuou[21] de rai warw(u)aru[25] n-tol liá[37] e.

Ap-o ri kokoi tnioman[38]-ne de kar-ni[29] ta nautun-o, un-ne kok mak-leklekne[40] luaw-nu[41] kpela, emdé ra-keni la riaram n-mes-o ne r-tomne[8]; ren weklu de ta r-lumnu, ta r-wenan sa-mormiori[2] id ta mememan[8]-o, mek-meke siwi id me wawi id-o. N-soru-o.

---

[1]) De invoeging van *di* is noodzakelijk, anders zou er staan: als (een of andere) adellijke sterft. [2]) Uit *mori-mori.* [3]) Uit *r-soru-soru.* [4]) *ta po ta* zou, volgens inlichtingen, de hier vereischte uitdrukking zijn; *po ta* alleen, gelijk in het oorspronkelijke, is natuurlijk onjuist. [5]) Uit *mortu* en **na.* [6]) Uit *liai* en **na.* [7]) Uit *irsu* en **na.* [8]) Zóó te lezen. [9]) Uit *snioli* (van *soli*) en **na.* [10]) *Se-o* is hier het subject: dat (geschiedt), omdat, enz. [11]) De Lett. uitdrukking beteekent: die machtig is door geld. [12]) *Welweli* kan wel niet anders zijn dan *welwieli*, uit *weli--weli*, en *mak-welwieli*, iemand, die steeds of allerlei koopt; andere inlichtingen heb

ik niet kunnen krijgen. 13) Van *nāri*. 14) Uit *weli* en **na*. 15) Uit *irnu* en **na*. 16) Uit *tieru* en **na*. 17) Uit *prēta* en **na*. 18) Van *kakri*. 19) Dit *sirienu* komt nog verder voor, geschreven *serejenu* en eenmaal *sereu*; blijkbaar bevatten de eerste twee vormen het aangehechte voornw. **na*, terwijl het grondwoord moet zijn *sreu*; inlichtingen omtrent het woord kon ik niet krijgen; in de beteekenis van „lijk" was alleen bekend: *inone matmiati*, „dood lichaam"; het is evenwel zeer goed mogelijk, dat het toch juist is. *Mati* heb ik veranderd in *ri-mati*, zooals in No. III der teksten, evenwel wordt in meer dan ééne bron voor het Kissersch opgegeven *maki* (= Lett. *mati*), als „bangkai, mait". 20) Uit *smaru* en **na*. [Zie echter de Wdl. s. v. *wona* en *samru*, volgens welke in den tekst gelezen zou moeten worden: *won-ne samar-nu*, zooals ook in het oorspronkelijke staat.] 21) Uit *mou-mou*. 22) Uit *naini* en **na*. 23) Uit *mutu* en **na*. 24) Uit *seri* en **na*. 25) Uit *waru-waru*. 26) De Lett. woorden kunnen wel niet anders beteekenen dan: opdat het goede er van (*kaled-ne*, of beter: *kalen-ne*) altemaal terugkeert, (is, geschiedt) dat; het oorspronkelijke is blijkbaar niet verstaan. 27) Uit *rati* en **na*. 28) Uit *lumnu* en **na*. 29) Uit *kari* en **na*. 30) *Roan*, zij eten, van *an(a)*. 31) Van *sūēla* en **na*; de zin is: zij eten hun verlangen zooveel als zij willen; vgl. IX aant. 29 en 30. 32) Uit *r-nāri la*. 33) Van *uli*. 34) Uit *tui-nosri*. 35) Uit *rai* en **na*. 36) *Tniukra*, hetgeen nagelaten, achtergelaten wordt, van *tukra*. 37) Uit *n-toli la*. 38) Zoo te lezen, van *tomna*. 40) *Makleklekne*, grof, moet hier blijkbaar ingevoegd worden; het woord is mij alleen bekend uit de inlichtingen, maar voor Roma wordt hetzelfde woord opgegeven, zoodat het stellig juist is. [In het oorspronkelijke en ook in het door Prof. Jonker gebruikte afschrift staat voor „grof": *arpetne*; dit wordt nergens verklaard.] 41) Uit *lūwu* en **na*. [42) *Let-ne* onbreekt in het handschr. 43) Afschr. *sijero*, oorspr. *sijeri*.]

XII

Kude de sa-mormiori[1] id mokmoke meman-o la ri-mormiori[1], ap-o kude de (n-)nuni karete lol talan[2] lawan-o, ne la wuar[3]-o la karete ta ken-niene[4] n-lole, de[5] r-sai kude po r-lole; ne r-odi[6] sioi-siae nautun wali-o, kude n-odi lo wuar[3] po (n-)lā-o eni wawan-ne.

[Nanan-ni][7]: Emmék oriori ne sapi, kude wali-o sa-mormiori[1] loki woata[5] [rewréw-o][8], kude n-susu an-ne, un-ne se po kude n-or sa-mormiori[1] maka-susu an-ne de ra-mnenés-o.

Nora-ma, jena kude id po t-natutru oriori ida, it-tol[9] mieke[9] de (resanni)[10] lawlawna n-pasál-o, un-ne oriori de dudal-lu[11] la w̃at-ne, ere kude [na] dudal-lu[11] ta la w̃at-ne, ne oriori kidam-nu[12] n-pāsa, ere kude de ta emsé-u; ap-o sa-mormior(i)[1] [di] ir-rue[13] de (ikar-nu[14]) ta ra-mnenés-o; ne kude de ta n-oka[5]-(n-)kawut wali emmeka oriori.

Ler-ne la kude n-mati de r-si ulat-ni[15] la sapatu, kude niair-ni[16] ne sa-dúm wali-o, ne ikar-nu wul-lu[17] ra-riarme la kumperse ne knuni-me.

1) Uit *mori-mori*. 2) Uit *talla*. 3) Uit *wūra*. 4) Uit *keni-nene*. 5) Zóó te lezen. 6) De Lett. woorden beteekenen letterlijk: en als zij brengen (men brengt) vele goederen, dan voert het paard, enz. 7) Natuurlijk eene slaafsche vertaling van Mal. *bĕrmula*. 8) *rewrewa*, (te zamen), is in deze constructie niet te plaatsen; het zou juist kunnen zijn als de zin begon met: *n-ora oriori* (met den buffel) enz., in plaats van zooals in den tekst. 9) Uit *ita t-toli meke*. 10) *Resan-ni*, van *resin* (uit *resi*) en **na*, beteekent volgens inlichtingen ook: hun verschil, hetgeen stellig juist is, dewijl ook Kissersch *rehini* die beteekenis heeft. 11) Uit *dullu* (voor **dudlu*) en **na*. 12) Uit *kidmu* en **na*. 13) Uit *ir(a) r-rue*. 14) Uit *ikru* en **na*. 15) Uit *ulti* en **na*. 16) Uit *niāri* (van *nāri*) en *na. 17) Uit *wulu* en **na*.

c. Catechisatie-boekje.

Wniatutu[1] maka-kapuri[63] ida, po n[2]-watutu
rie maka-wajoe po k[2a]-sarani.

1. Niatw̃one[3]. Sei-a na-japi siál-meke[4] o? — Wnialse[5]. Matrume maka-resi ka-lawne[6].

2. N. Matrume maka-resi ka-lawne[6] de wo-ire? — W. Ida n-memese.

3. N. Matrume maka-resi ka-lawne[6] de sei-a? — W. Ame ne Ane muani ne Roh-ulkudus, sniol-li[7] de ir-wo-telu[8] de ida (n-)memese.

4. N. Wniewse[8a] emmee, Matrume maka-resi ka-lawne na-japi siál-meke[4] rie-morimiori[9]? — W. Turte E n-mese sniol-li[7] jap-ni[10] mok[e]moke ne ploloi.

5. N. Matrume maka-resi ka-lawne sniol-li[7] jap-ni[10] mok[e]moke de isia? — W. Ploloi ne Lululi.

6. N. Rie-morimiori[9] ene māte Matrume maka-resi ka-lawne sniol-li[7] jap-ni[10] mok[e]moke de-me? — W. Ta, norama un-ne[11] sale irsisie[12] irsie[12] se po n-molu.

7. N. Sale sisie de un-ne n-ello me po n-mai-o? — W. La un-ne Adam, it Am-ne nanan-ni[13].

8. N. Adam de-u n-sie[2] sal-meke isia sisie? — W. E nāne sal-meke ai ida wo-ne de-u, Matrume maka-resi ka-lawne n-teteti-rerere sal-meke e-u.

9. N. Un-ne isia nan-ki sale de-u? — W. Un-ne Matrume maka-resi ka-lawne n-teti-rere sal-meke se-u.

10. N. Sale sisie de sunsun[2]-ne isia? — W. Matmiati[14] ne snune-sniāru[15] la w̃ai maka-morimiori[9] meke la tuwu[2] w̃en-ni[16] raram-ne.

11. N. Pel sei-a n-sie rie-morimiori[9] pió[17] irlā-pedi[18] liá[19] matmiati[14] ne snune-sniaur[15] la w̃ai maka-morimiori[9] meke la tuwu w̃en-ni[16] raram-ne? — W. Isja Elmeseh mak-tew̃su[2] maka-w̃āri rie mak-sie sale.

12. N. Rie-morimiori[9] molan-ne ida E-a[2]? — W. Rie-morimiori[9] molan-ne ida E-o, mene Matrume maka-resi ka-lawne E[-u] wali-o.

13. N. Matrume maka-resi ka-lawne E[-u]-me? — W. Jo-o, norama la loampenan-ni nuse ta n-kerne m̃āte de[2] Matrume maka-resi ka-lawne E-o.

14. N. Ra-japi siál[20]-meke E inon-ne[2] emmee? — W. Sararare ida maka-wawe Marjam na-mori siál[20]-meke E-o la Roh-ulkudus rur-ni[21] la-ni[22].

15. N. E n-sie sal-meke isia sisia po na-wiru n[2]-wakawi kalwjede maka-mtemtemne meke la tuwu mai ite? — W. Un-ne ita tinial(?)-sallir-ne[23] it pninjattinjar(??)-salnuar-nu[23] r[2]-w̃āri siál-meke[20] E-o[64] la ai-wlakre po r-sia E rar-ne momuou[24] witwitan[25] de po n-turu la nuse wawan-ne[2] meke-nene E n-mati ne orwén-niene[26] irtomne[27] E-o[64] la soi warw(u)aru[28] ida raram-ne.

16. N. Un-ne sei-a nan-ki E n-mati-me? — W. Un-ne rie mak-sie sale.

17. N. Rie mak-sie sale ida o-me? — W. Rie mak-sie sale lalawne ida au, un-ne jat[e]jate pusaka ne un-ne jat[e]jate a[u]muesa[29] ausisie[30] wali-o.

18. N. Matrume maka-resi ka-lawne na-tw̃are po n-sie rie mak-sie sale po n-kalwjede ra-me? — W. E na-tw̃are se, sura-ma itsur-pieli[31] sisie jat[e]jate la-o[2] po itsie[32] sisie mok[e]moke meke.

19. N. Sisí-mu mok[e]moke de-u[33] pel n-sie tatar-mu po n-kalwjede la soi ser-wial-li[34]? — W. Ta ken-niene[35] se, norama itaitre[36] sale itsisie[32] lawsiari-ari[2] meke, mene pel itler-nene[37] se un-ne pisjaje ploloi ida.

20. N. Sei-a na-wiru n[2]-wakawi pisjaje de la raram-mu[2]? — W. Matrume maka-resi ka-lawne Roh-ne rur-ni[21] la-ni[22].

21. N. N-or isia niaomse[38] Roh de na-wiru n[2]-wakawi pisjaje ploloi de-u la raram-mu[2]? — W. Niatail[39] la E lir-ne ktun-nu[40] ne un-ne r[2]-sie ksiau lululi wo-rue po r-ler-nene, de Isja Elmeseh na-nonoe sal-meke mai ite.

22. N. R-soi[41] ksiau lululi de ir-rue[42] la isia nān-ne[2]? — W. Niarús[43] lululi ne Joan mel[e]mele lululi.

23. N. Niarús[43] lululi urat-ne de emmee? — W. Kniomse[44] sale sisie.

24. N. Protu ne anggur rie roane[45] ne r-emnu luá[46] Joan mel[e]mele lululi raram-ne, urat-ne de emmee? — W. Isja Elmeseh is-ni[47] ne rar-ne.

25. N. Masial-o itsia[32] isia wali, un-ne r[2]-sie ite po itla-pedi[48] liá[49] sale itsisie[31]? — W. Man de itodi[50] tarima-kasi la Matrume maka-resi ka-lawne weni-weni mieke[51].

26. N. Sisie de urat-ne de emmee? — W. R-sur-pieli[31] ite sniol(i)[52]-w̃akam-ni[52] lā-o[2] po n[2]-wali liá[53] sniol(i) warw(u)aru[54] ide meke-po n-sie sisie jap-ni[10] mok[e]moke sorsuoru (?)[55].

27. N. Isia sisie de mok-ne n-resi sisie mok[e]moke mesan-ni[56] momu-ou[24]? — W. Wniake[57].

28. N. Masial-o itwake[58] la sei-a? — W. La Matrume maka-resi ka-lawne n-memese.

29. N. Un-ne isia nan-ki pel it ta[2] t-wake la up-mati? — W. Un-ne rie-morimiori[9] ire ne un-ne irapnin(u)[59] ite ne un-ne Matrume maka-resi ka-lawne n-teti[2]-rere po jene rie r-tuku, luá[60] maka-mati naini[2] po r[2]-wake sa ida la ir-o.

30. N. Wniewse[8a] emmee pel itsie[32] it wniák[57]-ne? — W. Ami Am-ne mak-dél la lianti wuwar-nu, m-ele rie po ra-uli nān-mu meke. Plol-mu n-mai-o. R[2]-sie wniajó-mu emmeke la lianti wuwar-nu emsé-u la nuse wawan-ne wali. Ami manan-ne lawsiari-ari[2] m-ele mai ami lere di. M-ele ampon la sale am-sisie[2] emmeke am-ele ampon la rie mak-sie sale mai ami-o. Ne jene O m-ele am(i) la tniene, mene m-ele peli am liá[61] jat[e]jate. Nora-ma O plol-mu ne ruri[2] ne sormat[2] meke la tuwu. Amin.[62]

---

[1]) Van *watutu*. [2]) Zóó te lezen. [2a]) Verkorting van *mak(a)*. [3]) Van *tw̃ona*. [4]) Van *sal-meke* wegens de voorafgaande *i*. [5]) Van *walsa*. [6]) Zoo te lezen, verkorting van *maka-lawne*. [7]) Uit *snioli* (van *soli*) en **na*. [8]) Uit *ir(a) r-wo-telu*. [8a]) Van *wewsa*. [9]) Uit *mori-mori*. [10]) Uit *japi* en **na*. [11]) Het hier steeds gebruikte *ununu* zou moeten voorstellen *unu* + **na*. Een neven-vorm *unu* (*un* = M. P. *puhun* met nageslagen *u*; vgl. *protu* uit brood) zou niet onmogelijk zijn, (vgl. ook Kissersch *ono*, *on-no*), als hier of daar gebruikelijk in plaats van het gewone *un-ne* uit *una* + **na*. Bij navraag bleek het evenwel niet bekend en bovendien in 17 (Antw.) bevat het oorspronkelijke ook *unene*, d. i. *un-ne*, zoodat het mij toch toeschijnt eene fout te zijn, hoe dan ook ontstaan, vandaar heb ik er overal *un-ne* voor in de plaats gesteld. [12]) Uit *ir(a) r-sie* (*r-sisie*). [13]) Uit (*na*)*nani* en **na*. [14]) Uit *mati-mati*.

15) Van *snāru.* 16) Uit *w̄eni* en **na.* 17) Van *po* wegens de voorafgaande *i.* 18) Uit *ir(a) r-lā-pedi.* 19) Uit *irlā-pedi la.* 20) Van *sal(a)-meka* wegens de voorafgaande *i.* 21) Uit *ruri* en **na.* 22) Uit *lai* en **na.* 23) Dat door deze beide woord-koppelingen aangeduid wordt, wat door „zonde" moet weergegeven worden, is duidelijk; minder duidelijk is evenwel de lett. beteekenis; inlichtingen heb ik daaromtrent niet kunnen verkrijgen, wat wel begrijpelijk is, dewijl de uitdrukkingen niet tot de gewone taal zullen behooren. Duidelijk is van beide het laatste gedeelte: *sal-lir-ne,* d.i. slechtheid (*sala*) met woorden (*lira*), met het achtergevoegde voornw. **na,* correspondeerende met *ita* (wij). Zoo ook in het tweede *sal-nuarnu* (van *nūru* en **na*), slechtheid met den mond. In het eerste zou *tinial* kunnen zijn *tnial,* uit *tnila* (van *tila,* buigen, vouwen), wat mogelijk „kromming, wat gekromd is" zou kunnen aanduiden. Het begin van het tweede woord kan ik volstrekt niet thuis brengen; denkelijk schuilt er ook eene fout in: één woord kan het in elk geval niet zijn, en dat zou men wegens het parallellisme toch verwachten tegenover het eerste *tinial.* 24) Zoo wel te lezen, gelijk steeds uit *mou-mou.* 25) Als beteekenis van (*wit*)*witna* is mij opgegeven: dik, dus: geronnen, van bloed? 26) Uit *orweni-nene.* 27) Uit *ir(a) r-tomna.* 28) Uit *waru-waru.* 29) Uit *a(u) u-mesa.* 30) Uit *a(u) u-(si)sia.* 31) Uit *it(a) t-suri-peli.* 32) Uit *it(a) t-sia.* 33) Zoo denkelijk te lezen voor *dum(a),* sommige. 34) Uit *seri-wali* met **na.* 35) Uit *keni-nene.* 36) Uit *it(a) ta-itra.* 37) Uit *it(a) t-ler-nena.* 38) Van *naomsa.* 39) Van *tāli.* 40) Zoo te lezen, van *ktunu* en **na.* 41) Misschien is te lezen als in de vraag: *r-sie.* 42) Uit *ir(a) r-rua.* 43) Van *rusa.* 44) Van *komsa.* 45) *roan(a),* zij eten, van *an(a).* 46) Uit *remnu la.* 47) Uit *isi* en **na.* 48) Uit *it(a) t-la-pedi.* 49) Van *la,* wegens de voorafgaande *i.* 50) Uit *it(a) t-odi.* 51) Uit *weni-weni meke.* 52) Uit *snioli* (van *soli*) *w̄akmi* en **na.* 53) Uit *n-wali la.* 54) Uit *snioli* (van *soli*) *waru-waru.* 55) Zoo wel te lezen, uit *soru-soru*; vgl. het antwoord 18; het *sursur-o* van het oorspronkelijke was onbekend. 56) Uit *mesni* en **na.* 57) Van *waka.* 58) Uit *it(a) t-waka.* 59) Uit *ir(a) ra-pninu.* 60) Uit *r-tuku la.* 61) Uit *ami la.* 62) Zie voorts no. VIII der teksten en de aanteekeningen aldaar. [63) Het handschr. heeft *makapuri.* 64) *E-o* ontbreekt in het handschr.]

III. LETTINEESCHE EN MOASCHE WOORDENLIJST.

VERKLARING DER GEBRUIKTE AFKORTINGEN.

a. Bronnen.

Naar de bronnen, waaraan de gegevens omtrent het Lettineesch en Moasch ontleend zijn, wordt verwezen met de volgende afkortingen:

B onbekende bron voor het Lettineesch, waarschijnlijk de beginletter van den naam van een Lettineeschen onderwijzer, van wien Prof. Jonker mondeling of schriftelijk inlichtingen heeft ontvangen. Afzonderlijke aanteekeningen hierover zijn in de nalatenschap van Prof. Jonker niet aangetroffen; wellicht zijn ze vernietigd nadat ze in de woordenlijst verwerkt waren.

H = G. Heijmering, Bijdrage tot de kennis van de taal der Z. W. eilanden, benevens eene proeve van vergelijking derzelve met acht andere inlandsche talen, in: Tijdschrift voor Neerland's Indië, Achtste jaargang, derde deel, Batavia 1846, blz. 1 — 81, gedateerd Timor Koepang Februarij 1846.

L = Lijst, in alphabetische volgorde, van ongeveer 400 Maleische woorden, met de vertaling in de talen van het eiland Kisser, het eiland Lettie, het eiland Moa en het eiland Roma. Dit is no 217 op de lijst van wetenschappelijke aanteekeningen, nagelaten door wijlen Dr. J. L. A. Brandes (Notulen Bataviaasch Genootschap XLIV, 1906, Bijlage III, blz. XXXV). Bovenaan staat: Ontvangen van K. F. Holle. Onderaan: Deze lijst, door den Gouvr. der Molukken ingezonden, is geen uitvloeisel der bewuste circulaire.

M 1 = eerste bron voor het Moasch, nl. Kitab salinan bahasa melajoe kapada bahasa Moä oleh R. P. Lawalata, pengadjar midras melajoe di Patti poelau Moa, gedateerd 10 September 1884, een schoolschrift bevattende 123 bladzijden met woorden en uitdrukkingen in het Maleisch met de vertaling in het Moasch. Dit is no. 216 van de bovengenoemde collectie Brandes.

M 2 onbekende bron voor het Moasch, waarin blijkbaar zoowel Hollandsche als Maleische aequivalenten voor de Moasche woorden voorkwamen, zie de Woordenlijst sub *temna* V.

N = J. D. Nendissa, Perkataän bahasa Letti tersalin dengan bahasa Melajoe, d.i. no. 215 van de collectie Brandes.

R = J. G. F. Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, 's Gravenhage 1886.

b. Teksten en Spraakkunst.

Naar de hiervoor afgedrukte stukken in het Lettineesch en het Grammaticaal Overzicht wordt verwezen met de volgende afkortingen:

Cat. = Catechisatie-boekje; aangehaald naar het nummer van de vragen (Vr.) en antwoorden (Antw.) (boven blz. 66 — 70 en 91 — 92).

S = Samenspraken, aangehaald volgens de in den tekst aangebrachte nummering (boven blz. 38 — 50 en 71 — 77).

G = Grammaticaal Overzicht, aangehaald naar het nummer van de pagina (boven blz. 1 — 37).

T = Teksten, aangehaald met het nummer van den tekst (Romeinsch cijfer) en het nummer van den regel volgens den druk in grammaticale spelling (boven blz. 77 — 90).

Een letter of enkele letters tusschen ( ) beteekent, dat hetgeen tusschen de ( ) staat in den oorspronkelijken gedrukten of geschreven tekst niet staat, doch volgens Prof. Jonker ingevoegd moet worden. Daarentegen komt hetgeen tusschen [ ] staat in den oorspronkelijken tekst wel voor, doch moet volgens Prof. Jonker weggelaten worden.

c. Namen van talen.

Amb.	Ambonsch	Mak.	Makassaarsch
Amb. Mal.	Ambonsch Maleisch	Mal.	Maleisch
Arab.	Arabisch	Malag.	Malagassisch
Bal.	Balineesch	M. P.	Maleisch-Polynesisch
Bat.	Bataksch	Mol. Mal.	Moluksch Maleisch
Bent.	Bentenansch	Pamp.	Pampanga
Bik.	Bikol	Philip.	Philippijnsche talen
Bim.	Bimaneesch	Ponos.	Ponosakansch
Bol. Mong.	Bolaäng-Mongondowsch	Rott.	Rottineesch
Bug.	Bugineesch	Sangir.	Sangireesch
Bur.	Burusch	Sanskr.	Sanskrit
Cer.	Ceramsch	Sas.	Sasaksch
Chin.	Chineesch	Saw.	Sawuneesch
Daj.	Dajaksch	Sikk.	Sikkasch
End.	Endeneesch	Sumb.	Sumbasch
Holl.	Hollandsch	Sumbaw.	Sumbawareesch
Iban.	Ibanag	Sund.	Sundasch
Jav.	Javaansch	Tag.	Tagalog
Kamb.	Kamberasch	Tett.	Tettumsch
Kiss.	Kissersch	Tim.	Timoreesch
Kup.	Kupangsch	Tjam.	Tjamoro
Kup. Mal.	Kupangsch Maleisch	Tob. Bat.	Toba-Bataksch
Lamp.	Lampongsch	Tomb.	Tombulu'sch
Lett.	Lettineesch	Tons.	Tonsea'sch
Luang-Serm.	Luang-Sermatasch	Tonsaw.	Tonsawangsch
Mad.	Madureesch	Tont.	Tontemboansch

A

A I, nadruks-wijzer, om eene vraag aan te duiden, (bijv. S. I, 5; T. IV, 8; enz.); dikwijls ter versterking na *sei*, wie? *mè*, waar, wat? Zie de Teksten passim.

A II, (eigenlijk wel bij *a* I), M o a, zonder beteekenis, bijv. *oa*, *owa*, gij, = Lett. *o*; *ea*, *eja*, = Lett. *e*; *dea*, die, = Lett. *de*; *dia*, deze, = Lett. *di*. Ook nog in Lett. in *duduan-di-a*.

A III, voor *au*, ik: *a ta ausi wewi*, ik heb niet oorzaak „gemaakt" (gegeven); *a nān-ku*, mijn naam, S. I, 2. M o a idem: *a kupan-ku*, mijn geld.

A IV, voor *am*(*i*), wij, T. VIII, 36 (bis), 39 (wel beter *am*).

Ai I, hout; in samenstellingen, enz. ook: boom; anders *ai un-ne*. M o a (in sommige samenstellingen), R o m a idem; anders M o a = K i s s. *au*. [M. P. *kai* naast *kaju* — G. 14, 21]

Amiati (uit *ai-mati*), brandhout, S. XI, 29, 30. M o a *ag-muati-e*.

Atiawi (uit *ai-tawi*), **1**. groenten, S. XI, 21. **2**. geneesmiddel (N, L). M o a *aitiawi* (*aitiaw*(*i*)-*apun-kapanse*, geneesmiddel tegen buikpijn; *aitiaw-tiempanse*, geneesmiddel tegen de koorts). [Vgl. Rott. van Termanu: *ai-dò*, groenten, *ai-dòk*, geneesmiddel.]

Ai II, *aje*, M o a, vuur; vgl. *w̃ai*. [G. 36]

Áili, *áili-e*, M o a, zie *āli*.

Ainona, *ainone*, duizendpoot (N, B). R o m a *aninina*.

Aisianna, M o a, zie *siani*.

Áiti, M o a, niet: *áiti n-mati* (geschreven *aitin mati*), hij is niet dood; *áiti g-tue*(*a*) (geschreven *aitig tue*) *maata*, ik ben nog niet aangekomen; *áit*(*i*) *naruri*, hij is niet sterk; *áit*(*i*) *naana nemun maata*, hij heeft nog niet gegeten en gedronken. [Vgl. *aitiá*.]

Aitiá, of *aitia-a*, M o a, neen, niet (als afzonderlijk woord): *riwra aitiá*, zij zeggen: neen; *aitiá maata*, nog niet. [*Aitiá* bevat duidelijk *ta*; het eerste kan *áiti* zijn, maar evengoed kan *áiti*, met verspringing van den klemtoon vóór het hoofd-woord (een neven-accent zal toch steeds op de eerste lettergreep vallen) uit *aitiá* ontstaan zijn, wat dan denkelijk *ai* + *ta* zou zijn; *ai* van *ai* I? Vgl. Rott. *ai-ain*, alles, met de ontkenning: niets; zie ook bij *ta*; voor *aitia-a* zie *a* II.]

Aitiawi, M o a, zie bij *ai* I.

Aitieru, M o a, zie *tieru*.

Ajona, *ajone*, bank (L, R), plank (N, B). M o a *agane*, bank; K i s s. *auwana*, bank, plank; voor R o m a wordt *wawana* in de beteekenis van „plank" opgegeven. [Het eerste deel der vormen in het Lett., Moa en Kiss. bevat stellig *ai*, *au*, hout; te oordeelen naar Lett. en Moa zou het tweede deel *ana* zijn, (bij *ana* I? dus: klein hout, tegenover den geheelen boom?), in dat geval zou de *w* in Kiss. *auwana* een overgangsklank zijn; is het tweede deel evenwel oorspronkelijk *wana*, waaruit Lett. *ona* ontstaan zou kunnen zijn, en ook de vorm in Moa, dan zou Roma *wawana* hetzelfde woord kunnen zijn, mogelijk te vergelijken Sumbaw. *ban* naast Mal. enz. *papan*. — G. 15]

(**Aka**), *ak-ni* (denkelijk *ak-ne*), tak (N). M o a *ak-ni*. [Denkelijk uit een oorspr. *pangkah*, *panggah*, vgl. Mak. *pengka*, Jav. *tjanggah*, enz.]

(**Akri**), *akar-ni*, kies (N, B). R o m a *akir*. [Daarnaast heeft Roma *nakir*,

kauwen; vgl. Tett. *kekir*, bijten.]

Ala I, Moa, zie *ela* II.

Ala II, Moa, zie *ela* III.

Ala III, of *ale*, een woord van onbekende beteekenis, dat na verbale woorden gevoegd wordt; zie *ler-ala*, *odi-ala* (onder *odi*), *pepn-ala* (onder *pepna*), *terna-ala* (onder *terna*). Komt ook in het Kissersch voor, aldaar nog duidelijker dan in de weinige voorbeelden in het Lettineesch met het begrip van „weg, af".

Alle, Moa, zie *ello*.

Ali, broeder (van een man) (N, L; H. schrijft *alle*); *al-ku*, mijn broeder (H); *ira al-li*, hunne broeders (H). Moa *siali*, zie aldaar; Kiss. *wali*, broeder; *alli*, (zijn) jongere broeder. [Vgl. *wali* III en *wari*. — G. 33]

Āli, visch-lijn, (in het Ambonsch Mal. *njimu*), vgl. *nāli*. Moa *áili*; Kiss. *ail-e* of *āil-e*. [M. P. *kail*, *kajil* — G. 9, 21, 30]

Alpupru, zie (*pupru*).

Altawi, lontar-blad (R, B); vgl. *tawi*. Roma *al-tawa*. [Vgl. het voor Kiss. opgegevene *āl-owole*, lontar; de lontar heet in het Lett. *irka* of *tioa*.]

Altieri, spreken, praten, bespreken; *naltieri*, hij spreekt (H. passim); *naltiér(i) it Matrum-ne lir-ne*, hij bespreekt het woord van onzen Heer, T. VIII, 14; *iraltieri isia lir*, welke taal spreken zij? S. XIV, 24. Luang-Serm. idem. [Vgl. Tett. *terik*, zeggen, spreken.]

Alwa, *alwe*, holte, opening. Moa *alwe*, grot.

(**Am**) I, zie (*em*).

Am II, verkorting van *ami* bij het werkw.

Ama, *ame*, vader (H, N, L); *e am-ne*, zijn vader (H); *am-ku*, mijn vader (H, T. VIII, 1). Moa idem: *ama*, *ame*; *am-ni*, zijn vader; *amo-e*, mijn vader; Roma idem; Kiss. *ama(n)*. [M. P. *ama* — G. 6, 11, 16, 29]

Ami, wij, exclusief, bijv. T. II, 2, VIII, 35-41. Moa idem; Kiss. *ai*; Roma *ajami*. [M. P. *kami* — G. 11, 13, 20, 21, 29]

Amiara, *amiare*, soort hout om geel mede te verven (R, B); uit *ai* I en *mara*.

Amiati, zie *ai* I.

Amina, de djarak-boom (B); voor *ai-mina*.

Amorna, *amorne*, Moa, houtskool, arang kaju api (M 1, M 2); Roma *amjurne*, arang; vgl. *arna* I. [Het staat wel voor *amiorna* uit *ai-morna*, en bevat *ai*, vuur.]

Ana I, *ane*, kind (H, N, L); *ira an-ne*, hunne kinderen, T. II, 2; *ami an-ne*, onze kinderen, T. II, 2; *an-ku*, mijn kind (mijne kinderen), T. IX, 44; *kuda-ane*, jong van een paard, veulen (N). Moa *anä*, *anë*, (voorts *anaa muani-e*, zoon; *anaa puate*, dochter; *anaa-ku*, *anaa-mu*, *anaa-ni*, mijn (uw, zijn) kind; *hjalli anaa-ni*, broeder's kind; enz.; *orjori-anë*, jong v. e. karbau; *siwj-anë*, kuiken; enz. De spelling *ä*, enz. in de opgaven omtrent het Moa wijst op het wegvallen van een oorspronkelijke sluitende *k*, denkelijk met eenige haking in de uitspraak: *an'a*, vgl. bijv. Moa *dalä*, *manä*, *manë*); Kiss. *ana* (in samenstellingen, overigens *anan-ne*, zijn kind, enz.); Roma *anan*. [M. P. *anak* — G. 4, 5, 11, 16, 22, 25]

Na een substantief ook in de beteekenis van: klein (vgl. Rott.): *pikna-ane*, een klein bord (N); Moa: *lok-anë*, riviertje.

An-wali, familie, bloedverwant (N, R, B); *o an-wal-mu*, uw bloedver-

want (B); uit *ana* en *wali* III.
Als werkwoord (in Moa): baren: *na-anä*, zij baart; *ra-anä*, zij baren; vgl. *mori*.

Ana II, in sommige vormen, overigens: *āna*, eten; *uan*, ik eet (H), of *aw̄uan*, S. XV, 14, 29; *muan*, gij eet (B), of: eet! T. III, 8; *nāna*, *nāne*, hij eet, T. III, 8, 16, enz., S. XV, 9, 11, Cat. 8, Antw.; *itōna* of *itoan-(o)*, wij (inclusief) eten (B); *amana*, wij (exclusief) eten (B); *miana*, gijl. eet, of: eet! (B); *rōna* of *roan*, zij eten (B, R), bijv. T. IV, 5, Cat. 24, Vr. Moa idem, (in de opgaven komen voor: *agoan*, *goan*, ik eet, bijv. *a suk-(k)u le goan sa-mik-mikri*, ik wil iets lekkers eten; *moona*, gij eet: *o moona sia ida?* wat eet gij?; *suk-mu le moona sia*, wat wilt gij eten; *naana*, hij eet: *ralle naana*, „zij geven, dat hij eet" = zij geven hem te eten; *taane*, wij eten; *raana*, zij eten: *raana remnu*, zij eten en drinken; *raan lere kdededa*, zij eten 's middags; voorts: *sa-mormiór miak-aana ari-e*, dieren, welke menschen eten); Kiss. *naan*, (*oon*, *moon*, enz.) naast *naak*, (*aak*, *maak*, enz.); Roma *nana*. [M. P. *kan* — G. 2, 16, 21, 26]

Āna, zie *ana* II.

Ani, aas, lok-aas (B). Moa (*ani-e*), Kiss. idem. [Saw. idem; vgl. Rott. *hanik*.]

Anki, **1**. pas geleden, of: aanstonds (H), v. d. partikel om het futurum aan te duiden (H). **2**. indien (H), T. V, 5. *Anki-ma*, of *anki-ma-na* = *anki*: *anki-ma-na n-mai-o*, indien hij komt (H); *anki-ma-na n-mai-o*, hij komt onmiddellijk, hij zal komen, of: hij is zoo even gekomen (dan ook: *anki-ma-na n-mai sal-mek-o*) (H); *anki-ma n-mori-o*, zij is pas bevallen, S. XII, 19, vgl. XIII, 11, XVI, 5; *anki-ma n-ton kar-ni*, hij begint onmiddellijk met zijn werk, T. XI, 30. Moa *anki-me*, (althans in de beteekenis van: pas, zoo juist: *an[g]ki-me r-morj-e*, zij hebben hem pas gebaard, hij is pas geboren). [Wel uit twee pronominale woordjes: *ana* (vgl. sub *jena*) en *ki* (vgl. *kaa*). Vgl. *nanki*.]

Anna, *anne*, vleesch: *orjori-* (*wawi-*, *pipi-duma-*) *anne*, karbouwen- (varkens-, schapen-) vleesch; *pipi-dúm tuwarwaru anan-ne*, vleesch van een jong schaap; vgl. *masni*. Moa idem: *wawj-anne*, varkensvleesch; *orjorj-anne*, karbouwenvleesch. [Van *ana* II (vgl. *manna*, en Tett. *naan*, vleesch), met achtervoeging van het pron. suffix v. d. 3den pers. — G. 16, 26]

Anni, **1**. wind (N; L. schrijft *ani*, H. *àneni*): *anni liore*, zee-wind; *anni lawne*, sterke wind; *anni naruri*, de wind is krachtig (N); *anin la w̄ate*, wind in het hoofd, gek (R, B). Moa idem: *anin lawene*, sterke wind; Roma idem; Kiss. geeft *anne* (passim). [M. P. *angin* — G. 4, 11, 13, 25] **2**. jaar (beginnende met den regentijd) (H); *anni woira*, hoevele jaren, T. IX, 46; *o' anan-mu woira*, hoe oud zijt gij? S. I, 3. Moa idem: *anan-mu woira*, gelijk Lett.; *anni-anni*, jaarlijks; Kiss. ook hier *anne* naast *anin-ne*, zijn leeftijd. [Blijkbaar uit *anni*, wind voor: West-moeson.]

An-wali, zie *ana* I.

Apli, zak, beurs (B). Moa idem (*apli-e*). [Mal. enz. *kampil* — G. 28, 30]

Apnu, buik (N; H *appun*, L *apan*); *apnu wniote*, inhoud van den buik, ingewanden (N); *apun kpansa*, buikpijn, T. III, 9; *apan-mu*, uw buik, T. VII, 5; *ita apan-nu*, onze buik, T. VIII, 27. Moa idem: *apun kapan-*

se, als in Lett.; *apan-ni*, zijn buik; Roma idem. [Sumb. *kambu*, idem. Het Lett. heeft een anorganische *n*, evenals Tett. *kabun*. Vgl. *w̃apnu*. — G. 21, 26, 28]

Apo, (d. i. een partikel *ap*(*a*) + *o*, of waarschijnlijker een partikel *a* + *po*), vervolgens, daarop, S. X, 10, T. IX evv. passim; dat (voegwoord): *paet-nu isia apo*, wat is de oorzaak, dat —, S. XII, 18. [Vgl. Rott. *fò*.]

Apra, *apre*, speeksel (N). Moa (*apre*), Roma (*apra*), Kiss. (*apar-e*), idem. [Rott. *ape*, *ampe*, *ambe*, Kup. *kapen*, Tett. *kaben*, Cer. *aper*, Mad. *èbĕr*, idem, Tag. *ibig*, begeerte. — G. 31]

Apu, zie *awu*.

Ara I, oorlog, S. VI, 5; *si ara*, oorlog voeren (H), strijden; *mak-ara*, die strijdt, oorloogt, T. VI, 2. Moa (*raara*, zij strijden met elkaar; *raár pe* (*r-*)*rehj ara*, zij strijden om te winnen in den strijd), Kiss., Roma, Luang-Serm. idem. [G. 7]

Ara II, geraad, gereedschap; *are rume*, huisraad (N, B). Kiss. *ar-na*, gereedschap; Roma *hor-ara* (vgl. *sora* III), goederen. Hierbij wel de toevoeging *ara* in *kwiali-ara*, koopwaar, handeldrijven.

Āra, *āre*, afsnijden: *nāre*, hij snijdt af (B); *mār kidam-nu*, besnijd zijne hoeven (B); vgl. S. IX, 6. [Het zou kunnen beantwoorden aan een Jav. *papar*, *mapar*, Mak. *pápaṛa*, enz.]

Ar-domiku, Zondag, (voor *ardiomiku*); uit Mal. (*h*)*ari dominggo*. Moa *domikg-e*. [G. 22]

Ari, rog (B). Kiss. *ari-e*; Moa geeft *arg-e*, dus *aru*, mogelijk juist. [Mal. *pari*, enz. — G. 13, 27, 31]

Aria, *arie*, Moa, zie *ria* I.

Arka, *arke*, arak (N). Moa (*ark-aj-e*, „arak api"), Roma idem. Uit het Holl.

Arna I, *arne*, houtskool (L). Moa (*aran-watg-e*, steenkool, vgl. *amorna*), Kiss. idem. [Rott. *kadek*, Mal. *arang*, Jav. *arĕng*, enz. — G. 11, 32]

Arna II, *arne* (L), adem; *r-wāri aranne*, zij halen adem (N); *aran-mu*, T. IX, 39. Moa (*aran-ni*, voorts *aran-ku*, *aran-mu*, *aran-ni*, mijn, uw, zijn leven), Kiss. (*aran-ne*), idem; daarnaast Kiss. *warna* (met prefix *wa*), ademhalen, waaruit Roma *wni-aran-na*, adem, of: zijn adem. [Bur. *ahen* (*h* = *r*); ook Daj. *aseng*?]

Arna III, Moa, *aran-ni*, kin (geschreven *arani*, doch M 2: *aran-ku*, mijne kin); vgl. *ona*.

(**Arpon**?), T. VI, 7, *árpon*, misschien *ar-póne* uit *ar-wóne*, zie aldaar.

Arta, *arte*, rand, kant, grens; *tani-arte*, landsgrens, T. VI, 5; *kaple arat-ne*, boord van een schip (B); *w̃ere arat-ne*, kant van het water (B). Moa (*arat-ni*, grens; *la arat-ni*, ter zijde van), Roma (*arat*, kant), idem; Kiss. *arkane*, kant.

Āru, kalk. Moa *agru*; *Kiss. auru*; Roma *aru* (wel *āru*). [Mal. *kapur*, enz. — G. 9, 31, 36]

Ar-wali, vijand, S. VI, 4, 5, 6; uit *ara* I en *wali* III. Moa, Kiss. (*ara-wali*), Roma, Luang-Serm. idem.

Asa I, *ase*, soort mangga. Moa *ahe*. [Denkelijk het overgenomen Tett. *has*, wat ten slotte neerkomt op M.P. *pauh* met anorganische slot-*s*.— G. 2]

Asa II, *ase*, dakspar (B). Moa, Kiss. *ahe*. [Mal. *kasau*, enz. — G. 11]

Asialli, *aisialli*, (uit *ai* I en *salli* III), sandelhout-boom. Moa *agsalli*; Roma *ahjalli*. [G. 34]

Asna, kieuw van eene visch: *ina asan-ne* (N,B); Roma *ahanna*, idem; v.e. mensch gebezigd beteekent het:

strot (vgl. de beteekenissen van Rott. *hingik*), v.d. *asan kerne* = Moa *ahan kerne*, droog van strot, d.i. toornig zijn. Kiss. *naahan*, hij is toornig; voor *ahanne* wordt aldaar als beteekenis gegeven: huig en verhemelte. [Bur. *asan*, Amb. *asanno*, enz., Sund. *asang*, Mal. *insang* — G. 11, 25]

Ahru, *ahur*, Moa, zie *osru*.

Asu, hond (H, N, L). Moa (*ahg-e*), Kiss., Roma *ahu*. [M. P. *asu* — G. 11, 17, 34, 35]

Asw̃ama, aanvoerder in den strijd, S. VI, 9, VII, 4, (R. *asuama*), ook Moa (*ah*[*a*]*game*) en Roma (*ahwamna*), eig. honds-vader of reu (bijv. Tett. *asu aman*, reu), hoewel deze aanduiding bij dieren thans niet meer gebruikelijk schijnt te zijn. (R. geeft voor Luang-Serm. *ahu-namni*, met de juiste vertaling: honds-tong.)

Asu-rekreke, (vgl. *reke*), eig. hulphond = onder-aanvoerder (R).

Asw̃ama, zie *asu*.

Ata I, *ate*, slaaf (H, N, L), T. IV, 17; *ate lutru*, *ate wakre*, zie bij *lutru*, *wakra*. Moa *ate*; Kiss. *ake*. [M. P. *ata*]

(**Ata**) II, in *wo-ata*, vier (N, L, B; ook H. geeft *wo-àta*, *wo-àte*, maar ook *wo-àtu*, zie ook beneden, hetgeen misschien uit een ander dialect is). Moa *wo-gata* (herhaaldelijk); Roma *wo-ata*; Kiss. *wo-aka*. [M. P. *pat* — G. 2, 23, 27, 35]

Voorts in: *weliata*, *weljata*, veertig (N, L, doch H. geeft *welejàtu*), Moa *weljata*, Kiss. *weliaka*, (Roma *welialu*); en in *mandadata*: *ira mandadata* zij met hun vieren (B; H. *mandauatu*, l. *mandadatu*).

Ati, hart, in den eigenlijken zin; *ina ati*, visch-hart (N); ook in overdrachtelijken zin: *mi at-mi* (*wur-mi*), ulieder harten, T. VIII, 17. Moa idem (*at-ni*, djantong); Kiss. *akin* (overdr.); Roma *atan*. [M. P. *atai*, *hatai* — G. 7, 8, 11, 13, 23]

Atiawi, zie onder *ai* I.

Atra, steken; *aw̃atra*, ik steek (B); *ratar lĕru*, zij steken naar vliegende visch, S. XIV, 29; *natar-pen*(*n*)*e*, hij steekt dood (R). Roma geeft *atra*, „pĕnusuk", vork; Luang-Serm. *natar*, hij steekt.

Atru I, *natru*, hij rijgt aanéén (B). Kiss. *akur-e*, „tusuk".

Atru II, visch-pagger, sero (R). Moa idem (*atru-e*); Kiss. *akur-e*; voor Luang-Serm. wordt *jatru* opgegeven. [Mogelijk bij *atru* I als dit samenhangt met Mal. *atur* (vgl. Lett. *tatra*); zie ook *lutru*.]

Atu, (H. *àtu*), weten, kennen, kunnen: *aw̃atu*, ik weet, T. II, 5; ik kan, S. XII, 4; *matu*, weet! T. IV, 3; gij kunt, S. XII, 3; *natu*, hij weet (N), T. VIII, 8, 9, 11; *miatu*, gijl. weet, T. III, 22; *iratu*, zij kennen, T. II, 10, V, 10; zij weten, T. I, 5. Moa idem: *ratge*, tahu; *natu hinjoli*, hij weet (kent) de gewoonte; *natu n-kari*, hij kan werken; *irat*(*u*) *mogmuou*, zij weten allen; enz.

Jatu, kennis, wetenschap (N), T. V, 8. Moa idem (*jatg-e*); vgl. Roma *najatu*, bekwaam = hij heeft kennis. [G. 36]

Au I, ik (H, N, L), T., S. passim; *au-e*, het mijne. Moa idem, (voorts *ag-e*, aku punja); Kiss. *jau*; Roma *ajau*. [Rott. enz. *au*, M. P. *aku* of met emphase *i-aku* — G. 11, 20, 21]

Au II, Moa, *age* = *ai* I; *ag-muati-e* = Lett. *amiati*, zie *ai* I. In samenstellingen als *ag*, bijv. *ag-s*(*u*)*alli* = Lett. *asialli*; terwijl voor *w*, althans met volgende consonant, de *u* (*g*) vervalt: *awlade*. *Wels-ag-e*, steel v. e.

hakmes; *taw-ag-e*, heft v. e. mes; *moh[o]r-ag-e*, gevest v. e. zwaard.

(**Ag**), Moa, zie bij *au*.

(**Awa**), in *wo-awa*, acht (H, N, L), T. I, 10. Moa idem; Kiss. *wo-á*; doch Roma *wo-alu*. [Het Romasche woord bevat duidelijk M. P. *w̄alu*; in het Galoli luidt het woord voor „acht": *(i-)hau*; omdat *h* daarin eene oorspronkelijke *w* kan voorstellen (hoewel gewoonlijk niet de vocalische, vgl. evenwel Sumbaw. *balu*), moet dit woord wel uit *w̄alu* ontstaan zijn, met uitvalling van de *l*, hetgeen ook meermalen, zonder verklaarbare oorzaak, in het Rott. voorkomt; het schijnt, dat uit *alu*, als in Roma *wo-alu*, in het Lett. en Moa *au* is ontstaan en dit éénlettergrepig uitgesproken als *aw*, op de gewone wijze door toevoeging van *a* twee-lettergrepig is gemaakt, terwijl in het Kiss. de sluitende *w* is afgevallen.]

Voorts in *weli-awa*, *weljawa*, tachtig. Moa idem; Kiss. *weliá*; (Roma *weli-alu*). [G. 7]

Agana, *agane*, Moa, zie *ajona*.

Awiersa, *awierse*, Moa = *awriersa*.

Awlada, *awlade*, Moa = *ai-wlada*, zie *wlada*.

Awlatna, Moa = *ai-wlatna*, zie *wlatna*.

(**Awoa**), zie *woa* I.

Awra, *awre*, Moa = *karsiona*, pompoen (M 1 en M 2).

Awraki, Moa, *awrakj-e*, de djarakboom.

Awriara, *awriare*, de tamarinde (N), T. X, 11. Luang-Serm. *awriara*; voor Moa wordt opgegeven *ewjare*, denkelijk is hetzelfde woord bedoeld.

Awriersa, *awrierse*, rijst, padi (N, R, B), S. IX, 8, XIV, 15; soorten: *awrierse lili*, — *lēru*, — *mermere*, — *kokdeli* (R, B); *awriérs-isi* (vgl. Rott. *hade-isik*), ontbolsterde rijst, bras (N, L). Moa *awierse* (zoo ook bij R. als benaming op Moa), padi; *awiers-ihi-e*, bras; Luang-Serm. *awriehe*; Kiss. *aliwerhe*; Roma *aliesra* (*ali-wesra?* de omzetting der *r* is regel in Roma.) [Uit den vorm in Kiss. blijkt duidelijk, dat het laatste deel van het woord is: *werse*, dus = Mal. *bĕras*, Jav. *wos*, enz. Het Lett. woord, waarvan de vorm in Moa eene verdere verminking is, moet dus ontstaan zijn uit *ar-wiersa*, door metathesis der *r*, d. i. *ari-wersa*; dit *ari* zou de regelmatige vorm zijn, welke Mal. *padi*, enz. in de taal zou moeten vertoonen, waaruit de vorm *ali* in het Kiss. en Roma wel door dissimilatie wegens de volgende *r* van *wersa* is ontstaan; het geheel is dus eene samenstelling van de twee M. P. woorden, welke in het Mal. *padi* en *bĕras* luiden. — G. 7, 31, 32, 34]

Agru, Moa, zie *āru*.

Agsalli, *agsalli-e*, Moa, zie *asialli*.

Awu, asch (B; L. geeft *apu*). Moa *awg-e*, asch, stof; Kiss. *apu*; Roma *awu* naast *apu*. [M. P. *awu*]

D

Da, gelijk het meer gebruikelijke *de* II (B), T. III, 21.

Daini, Moa, zie *dāni*.

Dalä, *dalë*, Moa, zie *dalka*.

Dalka, *dalke*, modder (N, B); vgl. *kapkapra*. Moa *dalë*, idem (over de schrijfwijze zie onder *ana* I); Kiss. *dale*, klei-aarde (tanah liat), naast

dal-dehe (vgl. *desa*) modder; R o m a *dalka*. [G. 23]

Dalsa, *dalse*, drukken met iets (B). M o a idem: *r-dalse*, zij drukken met iets, tindis dĕngan satu barang; *n-dalaha pitpitu*, hij drukt sterk; K i s s. *dalha* (in verbinding met het synonieme *kerne* = Lett. *terna*, in overdr. zin: beheerschen); R o m a geeft *dahla*, met de beteekenis van: zoeken; de omzetting van de *l* is regelmatig voor het Romasch. [G. 5, 35]

Dalu I, mannelijk van dieren, met enkele uitzonderingen; zie *muani*, *lalu*. (B; H. schrijft *deálu*, denkelijk voor *dialu*, uit eene uitdrukking als: *pip-diálu* = *pipi-dalu*, bok). M o a (*pipi-dalg-e*, bok) en K i s s. idem. [Jav. *djalu*, waarvan Mal. *djantan* een krama-vorm is. — G. 24]

Dalu II? M o a in: *waw-dialu*, *waw-dialge*, benteng; R o m a *waw-dialu*, *wawi-dialu*, idem. [Het schijnt alsof de eigenlijke beteekenis is: mannelijk varken (vgl. onder *asu*), hoewel in het Lett. *dalu* niet van een varken wordt gezegd.]

(**Dana**), *wadana*, *wadane*, zich bekommeren om iets; *n-wadane*, 3de pers. enkelv. (B); *ta n-wadán sa id la*, hij bekommert zich niets om, T. IX, 54; N. geeft: *ta na-wadán sa id-o*, zich ergens niet om bekommeren, dus met *na* (in den derden pers.) voor *n*; dit laatste is denkelijk beter. M o a (*wadane*), K i s s. (*wadana*) en R o m a (geschreven: *wadanne*), idem. [G. 16]

Danat-wali, M o a, duizendpoot (M 1, M 2: *danatwalj-e*, *danatwali-e*).

Dani, T. VI, 2 *m-duáni*, denkelijk: gij nadert, zie aldaar; vgl. *wakruani* en Kiss. *dani-e*, verklaard als: den kortsten weg nemen, pintas.

Dāni, schijnen, helder zijn v. zon of maan, schijnsel; *wulle de n-dain-o*, de maan schijnt, S. XVI, 14; *lere dain-ni*, schijnsel van de zon, S. XVI, 13. M o a *daini*: *lere dajan-ni*, sinar matahari, M 1, M 2. [Vgl. Kup. *sain*, ochtend, Bim. (*ai*) *marai* idem; ook Mal. *siang*? — G 36]

Dara, T. X, 5: *dar-ne*, denkelijk: laag (zelfst. nmw.), zie aldaar; vgl. Kiss. *dar*(-*wuku*), susun, en zie ook *darw̄ota*. [Vgl. Cer. *rala*, een ander dialect *tjara*, Saw. *keraä*, welke alle „laag" beteekenen.]

Dari, volgens H. in: *naori nadari* = *naori*, hij verwekt leven, zie bij *ori*; R. geeft: *n-mori n-dari*, hij leeft, wat juist kan zijn, waarbij de vorm *naori* de causatieve zou zijn. [Denkelijk Mal. *djadi*, Jav. *dadi*, Tag. *jadi*, Sumb. *dedi*, geboren worden. — G. 24, 32]

Dariasna, *dariasne*, peterselie (B). M o a *darjahne* (M 2; M 1 *darjahane*).

Darna, *darne*, roosteren (B); *masin dardarne*, geroosterd vleesch (N); *ian dardarna*, gepofte visch (R). K i s s. *larne*, idem. [Tomb. *rumarang*, Sumb. *padarang*, Rott. *dala*, *dara*; enz. — G. 24, 25, 32]

Dartei? M o a, *riti-e darte-ni*, koperroest; *wnotne darte-ni*, ijzer-roest. [Vgl. *tei* II; het eerste deel bij *dara*?]

Darw̄ota, T. VIII, 37: *darw̄ot-ne* (*daruot-ne*), de talrijkheid er van. [Het eerste deel *dara*, laag? Het tweede ook in *tulw̄ota*?]

Dawnawna, zie *donawna*.

Dawra I, snijden, hakken (B). M o a (*r-dawere*, zij snijden, potong), R o m a (*dawar*, panggal) en L u a n g-S e r m. (*dawar otee-ni*, den kop afsnijden), idem; K i s s. *dara*, snijden (*dar ulu-w-e*, den kop afsnijden). [G.5

Dawra II? *dawdawar-ne*, trekker v.e. geweer (B), S. IV, 8. (Of bij I? dat wat klopt? vgl. *diwri, liwra*).

Dawra III, Moa, *waw-diawere* (*wa-wi-dawre*), wild zwijn; *siw-diawere* (*siwi-dawre*), bosch-hoen; *ah-dua-were* (*ahu-dawre*), wilde hond.

De I, die, dat (H), T. en S. passim; vgl. *dede*. Moa *de* als afkorting van *dea* (*de-a*, vgl. *a* II), *hdea*: *kud de wean-ni*, dat paard is mooi; *r-liwar kekee de pe*, zij slaan dat kind, opdat (enz.); *r-tut(u) rom dea*, zij stutten dat huis; *r-taili lilin dea*, zij wegen die was; enz.; vgl. *hdea*. [Bim. *ede*, enz.]

De II, ook *da*, partikel en voegwoord. Moa idem of *dene*. [Dit woord zou in het niet voltooide gedeelte van de grammatica behandeld zijn. — G. 7]

Dea, Moa, zie *de* I.

(**Deda**), *lera nakdeda* (R), *lere nakdede*, S. XVI. 38, tĕngah hari, *lerra nake-dedde* (H), de zon staat hoog, in het zenith, het is middag. Moa (*nakdede*), Roma en Luang-Serm. (*nakdeda*), idem; Kiss. *naädede*. [Roma *nakdeda* ook: hij staat, vgl. Rott. *lèdo-a nama-tetu*, de zon staat hoog, het is middag; *natetu*, hij is (staat) rechtop; of Sumb. *ndidar(u)*, Laora *dindar(a)*, vlak, effen, (bij Mal. *datar*?); Rott. *natetu* ook: het is effen, vlak; vgl. het Rott. Wdb. sub (*tetu*) 2 en voor het wegvallen van de *r*: *lepa*.]

Dede, versterking van *de* (B), T. 1, 6; vgl. *edede*; *la dede*, daar (H, B). (In de verhandeling van Heymering komt, wel ten gevolge van drukfouten, eene voortdurende verwarring voor van *dede* en *dedi*, bijv. blz. 17 *la dede*, hier, l. *la dedi*; blz. 35 *mai dede*, kom hier, l. *mai dedi*; *la dede* juist blz. 35.) Ook wel gebezigd in den zin van *ede*: *aduede*, ik ben (H; slechts een schijnbaar werkwoord, zie *ede*); *dede moke*, ada baik (N).

Dedi, deze, dit (B); vgl. *di*; *mai dedi*, hierheen (H. blz. 15; B); *la dedi*, hier (B); *dedi* ook: dit is het, hier is het, ziehier, S. X. 17, 21; zie ook onder *dede*.

Dedma I, zuigen (B); *dededma*, *deded-me*, pijp om te rooken (L, B).

Dedma II? T. IX, 52: *audedam ir-momuou raram-ne*, als vertaling van: mĕnjukakan hati, eig. „ik doe hun aller hart wennen"? Vgl. Kiss. *nade-deme*, *nadiedam*, gewend zijn. De vorm *audedma*, wat in den 3den pers. *na-dedma* zou worden, kan causatieve waarde hebben.

Dena I, *dene*, blijven, verblijven, geplaatst zijn: *mak-dén meman*, zij, die er van oudsher verblijf houden; *n-den tipru*, zij (de plaats) ligt in het Oosten, S. XIV, 10; *it-dedén di*, deze plaats, waar wij verblijf houden, T. VIII, 4; *ida n-den la sieri*, één verblijft, is geplaatst, buiten, T. III, 19; *aduén la e*, ik verbleef daar, ik was daar, S. XIII, 9. Volgt een woord, dat met *l* begint, vooral de voorzetsels *la*, *lol*, enz., dan wordt de *n* van den verkorten vorm dikmaals daaraan geäs-simileerd: *o mduél lome-a* waar zijt gij? (H. blz. 29); *maka-del la*, hij, die woont in, T. VIII, 43, IX, 9; *r-del la ai raram-ne*, zij wonen in een boom, T. III, 7. (Niettegenstaande het juiste voorbeeld *o-mduel lome-a*, geeft H. op blz. 42 de volgende dwaze mededeeling: *dena*, blijven (ik, wij); *dela* en *dentiaru* hen en hem laten blijven.) Moa idem: *mak-den letgare*, die in het midden is; *mak-den gaini*, die vooraan is. [G. 30]

Nadena, laten blijven: *nadena sioi-siae*, hij laat de goederen blijven (B).

Dena II, *dene*, eig. *de na*, *de ne*, en (H). M o a idem: *naolge hipuóg lawan id dene wean-ni*, hij verkocht een groot en schoon vaartuig. Zie voorts *de* II en *na* I.

Dera I, *dere*, in *luli-dere* (N, die *deri* schrijft en B): barhala; volgens R. zou *luli* (zie aldaar) een vrouwelijke, *dere* een mannelijke beschermgeest, alsook de beelden daarvan, zijn; K i s s. geeft *luli-dere*, beeld.

Dera II, *kdera*, zie *kadera*.

Derku, soort citroen (B); vgl. *lemnu*. M o a idem: *derku-e*, „lemon nipis". [Mal. enz. *djĕruk*; mogelijk ontleend. — G. 24]

(**Desa**), *kdeha*, *kdehe*, M o a: *sa kdedehe*, iets brijïgs, *nakdehe*, brijïg; vgl. K i s s. *dal-dehe*, modder, naast *dale*, klei-aarde.

Di, deze, dit (H, N, L); vgl. T. en S. passim. M o a *di* als verkorting van *dia* (vgl. *de*), *hdi*, *hdia*: *ari di rur-ni*, deze persoon is sterk; *n-wanoe ari dia*, hij wondde dezen man; enz.; vgl. *hdia*. [Vgl. *de* en zie *a* II]

Dia, M o a, zie *di*.

Diadlu, M o a, zie *diolla*.

(**Diaini**), M o a, zie *diãni*.

Diaka (H), *diake* (N), waken, bewaken; *na-diaka*, hij bewaakt, T. XI, 19. M o a (*midiák mokmoke*, past goed op!), K i s s. (*nadiaka*), idem. [Het ontleende Mal. *djaga*—G. 22, 24]

Diala, (althans in M o a), net; *diale mat-ni*, de mazen van het net. [Wel het ontleende Mal. *djala*.]

(**Diãni**), *nakdiãni*, *nakdiain-o*, het vloeit, als water in eene beek (B). M o a *nakdiaini*, mĕlilih. [Vgl. Rott. *sali*, (*na*)*ndali*?]

Dianta, zie (*lĕni*).

(**Didni**), *namdidni*, het is gelijk, vlak (B), het is glad (B). M o a (*namdidni* of *mdidan-ni*, het is vlak; *mdidan-ni ait namneha*, het vlak-zijn is niet gelijk, het is niet even vlak) en R o m a (*namdidin*, glad), idem. [Vgl. Sikk. *dĕttun*, Rott. (*tetu*)? — G. 3]

Wadidni, gelijk, vlak, glad maken: *r-wadidni sioi-siae*, zij maken goederen glad, T. X, 7; *m-padidni*, gij maakt effen, „bekin rata" (N). M o a idem: *r-wadidni-e*, zij maken effen.

(**Dieli**), *kdieli*, ring (R, B; L *ekdieli*); *mortu kdieli*, kroeshaar (R, B). M o a (*kidielj-e*, *kidiél miáhe*, gouden ring), R o m a (*kidieli*) en L u a n g - S e r m. (*kadieli*), idem; K i s s. *dieli*. [Rott. *ndeli*, Tim. *kleli*, Tett. *kadeli*; vgl. Jav. *ali-ali*? — G. 3, 4, 14, 24, 30]

(**Diemna**), *maka-kdiemna*, *maka-kdiemne*, diep (B); *liena klietletne ida ne kdiemne*, een nauw en diep hol, T. XI, 28; (H *kadiemne*, het inwendige, het binnenste). M o a idem: *kdieman-ni*, diep; K i s s. *rorom*. [Rott. *demak*, zie aldaar. — G. 14, 24]

(**Dioa**), *ana kdioa*, *ana kdioe*, tweelingen (N, B); *kdioe patutu*, tweelingen van hetzelfde geslacht; *kdioe pasala*, tweelingen van verschillend geslacht (R, B). M o a (*ana kidioe*), R o m a (*ana kdio*[*w*]*a*), idem; K i s s. *adodo*[*w*]*e*. [Saw. *ana kedua*, Rott. *ana kaduak*, enz., van *dua*, *rua*, twee. — G. 15, 24]

Diolla, *diolle*, gevangenis (N, B). M o a *diadlu-e*, „ballok", het blok, is wel hetzelfde woord, met omzetting der klinkers, zoodat *ll* uit *dl* is ontstaan. Volgens B. is *n-dolle*: hij gaat in de gevangenis, het blok; eerder wel: in het blok zetten. [Tett. *dadur*, blok, iemand in het blok zetten. — G. 20, 24, 30]

(**Diori**) I, *kdiori*: *nakdiori*, hij steelt (R, B; H *kidiori*). Luang-Serm. *kediori*, bedriegen, liegen. Vgl. II.

(**Diori**) II, *wakdiori*, **1**. rondgaan (B); *n-wak*[*e*]*diori*, hij gaat rond, T. VIII, 6; ook: iemand bedriegen (B; H: listig betrekken). Moa (*rod kiót*=*rodi kota wakdiori*, zij brengen rondom bericht) en Roma, idem. **2**. duizelig: T. III, 9 (*wakediori*). Moa idem: *gai wakdiorj-e* of *gai wiakdiorj-e*. [I en II zijn oorspronkelijk stellig hetzelfde woord; de beteekenis „ronddraaien" is wel de oorspronkelijke, v. d. rondgaan, duizelig, en bedriegen (Mal. *putar*, *putar balik*). Uit deze laatste beteekenis is ook die van „stelen" ontstaan, welke alleen aan Letti eigen is; Moa, Kisser, Roma bezigen daarvoor het op M. P. *takau* teruggaande *kamnaa*, *mnaa*. Nog verwant met (*loli*)? vgl. Tett. *duir*, rollen.]

Diwra, *diwre*, oester (N). Roma *dirma*. [Mal. *tiram* — G. 24]

Diwri I, Moa, *r-diwri*, zij beven. [G. 5]

Diwri II, *diwdiwri*, hamer (B). Moa idem: *diwdiwri-e*; Roma geeft *dewir*, wel te lezen: *diwir*, slaan. [I en II zijn oorspronkelijk één, vgl. Jav. *ḍrĕḍĕg*, beven, naast *ḍĕḍĕg*, s. v. hamer; vgl. *dawra*, *liwra*.]

Digtu (?), Moa, of *degtu* (?): *degatni*, bloem (L *digut*).

Do, die, dat (bij u), S. II, 12, IX, 9, XII, 12.

Dode, *la dode*, daar (bij u) (H, B). [Vgl. *do* en *de*.]

Doini, Moa, los, er uit, er af, op, in samenstelling met een voorafgaand werkwoord: *ral-doinj-e*, „kasih lĕpas" (zij geven, maken los, vrij); *ral-doinj-e le ukmu-e*, zij bevrijden van straf; *sur-dioini*, zie *suri*; *ral-doini anē*, kasih kaluar anak, zij laten het kind er uit; *ral-doini ai-miahg-e*, zij laten den rook er uit, de rook wordt er uitgelaten; *mahg-e n-laa-doini*, de rook komt er uit; *m-luaa-doin*(*i*) *la hdia*, ga hier uit; *remun-doinj-e*, zij drinken het uit, drinken het op; *raan-doinj-e*, zij eten het op. Komt gedeeltelijk in spraakgebruik overeen met Lett. *wedi*, *peli*.

Doka, *doke*, schudden (H); *n-doke nure*, hij schudt de kokosnoot (B). Roma *dokdoke*, Kiss. *nadoo*, idem. [Tett. *doko*; vgl. Rott. *nakanonôko*. — G. 17, 22, 24]

Dolla I, (uit *dolna*): *utne de ndolan-o*, de regen is dicht, hevig (B), S. XVI, 3.

Dolla II, (uit *dodla*), zie *diolla*.

Domra, *domre*, planten-lijm (B), T. XI, 16. [Tett. *damar*, volgens opgave: iets met lijm bestrijken; Kup. *dame*, teer, bestrijken, bepleisteren; Saw. *ḍama*, bestrijken; Rott. *dama*, hars, fakkel; Iban. *damal*, lijmen; M. P. *damar* — G. 16, 24, 29]

Dōna, *dōne*, zien; *nadōne*, hij ziet (B). Moa (*radoone*, zij zien, *radoona arí lawlawne*, zij zien vele menschen) en Kiss. (*doono*, *doone*), idem; Roma geeft *tona*, *tuona*, mogelijk: *tōna*.

Donawna, *donawne*, vreemdeling, iemand niet van Letti afkomstig (B, R *donaune*, H *ri-daw*[*e*]*nawne*). Luang-Serm. idem (*donauna*); Kiss. geeft *awane*, „dagang, sapĕrti orang dagang". [De door H. opgegeven vorm is stellig de oudere en bevat *dawan*, een in het Oosten van Timor gangbaar adjectief van *djawa*, Javaansch, vreemd, Tett. *daban*; naar het schijnt, is het tweede deel, overeenkomende met Kiss. *awana*, handeldrijven, oorspronkelijk hetzelfde woord. — G. 7, 15]

Dōsu I, zuigen; *n-doduous-o*, hij zuigt (N, B); v. d. *doduōsu*, wat zuigt, een soort kop van buffelhoorn ter behandeling van gezwellen (R, B). Kiss. *louse*, Roma *louhoe* (wel = *louhu*), zuigen; Luang-Serm. *dodio(i)hi*, kop (dus van *doihi*, *dōhi* = Lett. *dōsu*). [Denkelijk uit een vroeger **lopus*; vgl. Kup. *bolos*, zuigen. — G. 24]

Dōsu II, zie *dogsu*.

(**Dou**), Moa, *dodou* (*dodog-e*), boschspin.

Doğsu (?), Moa: *dogaha-ni* (M 1), lagu; *dogah-ni* (M 2), dia punja lagu, met Holl. vertaling: wijze van spreken.

Dudmu, geluid van een geweer, knappen van het vuur (H *dudammu*). Moa (*lir-ni dudam-ni*, het geluid van zijn (de) stem), Kiss. (*dudum*, bunji kĕras) en Roma (*dudum*, geluid), idem.

Dudna ?? Moa, M 1 *dudni*, M 2 *dudne*, zolder; voor Luang-Serm. wordt opgegeven *dudnu*. Mogelijk bevat het woord ook het pronominaal suffix **na*.

Dudu, *dud-w̄eni*, slaapplaats (N), S. X, 31.

Namdudu, hij slaapt (H, L); *aumdud(u)*, ik slaap, S. XV, 14. [Hetzelfde woord als Roma *namturu*, Kiss. *namkuru*? Deze laatste zijn stellig hetzelfde woord als Mal. *tidur*, enz.; het wegvallen van de slot-*r* te verklaren uit de voorafgaande *r*, het Lett. woord zou dan uit *turu* zijn ontstaan; of is het = Kiss. *namdudu*, recht? — G. 24]

Duduán-di(**a**), nu, heden (H *duduán-di*), S. XIII, 4 (*duduán-di-a*); *jene omtātu* (l. *mumtātu*), *e n-mai duduán-di*, wees niet bevreesd, hij komt nu reeds (H); *duduán-di-meka*, terstond (H). Moa *dodoan-dia*, idem. [De klemtoon valt blijkens de duidelijke aanwijzing van H. op *an*, dit is dus stellig *ana*, in de beteekenis van „klein"; vgl. nog Kiss. *nado enieni*, nu, dit oogenblik.]

Duiti, Moa, *n-duiti-e*, hij stoot met de hoorns (M 1, M 2). [Vgl. *sūti*.]

Duka-daka, onbehoorlijk (B). Moa idem: *jen omlaa duka-daka*, ga niet ongemanierd; *namduka namdaka*, het is onbehoorlijk, takaruwan.

Dukti, Moa, *dukti-e*, vleesch; *dukit kerne*, gedroogd vleesch.

Dullu, (uit *dudlu*), hoorn (L, R): *dudal-lu*, zijn hoorn, T. XII, 9, 10; *siole dullu*, hoornen kam (R, B). Moa (*dudal-li*), Roma (*dudul-la*) en Kiss. (*dudalle*, waarnaast *radusle* = *radudle*, met de hoorns stooten), idem. [Bij Rott. *susulak*, *susurak*, Kup. *sulu*, Bur. *soden*? dan zou de *l* aan het slot moeten zijn ontstaan uit *n*, het bij het woord vast geworden pronominaal suffix. — G. 30, 34]

Duma I, sommige (H), T. I, 2, 3, IV, 4 (bis), 5; *rene duma*, somtijds (H); *nus duma*, andere landen (R, B); *dum-duma wali-o*, andere, dergelijke, S. XIV, 27; *sa-dúm sa-duma wali-o*, dergelijke dingen, enzoovoorts, bijv. S. XIV, 34, T. IX, 13. Moa *doma*: *ari doma*, sommige lieden; *dom gah*[*a*]*-ni*, het eigendom van sommigen; *mal sa-dom*, neem eenige. [Rott. *luma*, zie aldaar. — G. 15, 24]

Duma II, zie *pipi*. [Mal. *domba* — G. 29]

Duni, Moa, *raduni ai*, zij maken vuur, zij rakelen het vuur op, kampong api, M 1, M 2.

Dupra I, *dupre*, vluchten, onderdoen in den strijd (B). Moa *n-dopre*, M 1: lari akan dĕri, vluchten van en naar, her- en derwaarts vluchten, M 2: uit schaamte of vrees wegvluchten.

Dupra II, in verbinding met *kwiali*: *r-wasernu r-wasala dupre namniru namnapna kwiali* = (opdat) zij ruilhandel drijven en de handel ongestoord zij (R); *dupre n-soru kwiali n-soru*, de handel is uit, de koop is gesloten (R). Hierbij ook wel: *dupar-ne wniewas-ne*, hunne handelingen, gedragingen, T. VIII, 7. Roma *radupar*, bĕlandja, zij doen inkoopen.

Durmu, steeds verbonden met *sakre* of *sniakre*, welke lett. „verdeelen" en „verdeeling" beteekenen: *durmu sniakre*, wat iemand toebedeeld wordt = ziekte. R. blz. 393: *modi siale* (= *modi sale*) *durmu sniakre, kperi kpanse, modi la nuse duma, rai d(i)uma, pele n-durmu (n-)sakar la tipru*, neem gij (vaartuig) alle ziekten en kwalen mede, breng ze naar andere landen, moge zij (de ziekte) toedeelen in het Oosten. Moa idem: *durmu-hinjakre ler-ni*, de tijd, waarop ziekten komen. [Vgl. Rott. *ndu*, Sund. *duum*, Jav. *dum*? — G. 24, 32]

Dursi I, de pokken (B; R *kapanse dursi*), T. IV, 1. Luang-Serm. *durhu*. [G. 18]

Dursi II? (of I hiernaar benoemd?), *lawruru dursi*, soort katjang. Luang-Serm. *durhu*.

Durtu, geslacht (H *duratu*, idem; elders „onderdaan", dit wel fout); *durat-nu*, de geslachten, afstammelingen van, S. XIV, 13. Roma idem: *durut-na*, bangsa.

Dusa, kapsel, konde (R, B). Moa: *dohe*, konde, *doha winjaäne* (d. i. *wniaane*, dus eig. „gevoederd"), valsch haar; Luang-Serm. *doh(a)*.

Dwana, *dwane*, Moa, zie *dwona*.

Dwona, *dwone*, (R *dewone*, plant als surrogaat van sirih gebezigd); *dwon-ina* (of *ina*) *muani*, kumanggi; *dwon-ina* (of *ina*) *puate*, sulasi (N, B). Moa *d[a]wán-iine*, kumanggi. [G. 3, 15]

E

E I, = *a* I, S. XII, 7, XV, 1, 8, T. IX, 43.

E II, Moa = *a* II; *o[w]e* = *oa*.

E III, pers. voornw. v. d. 3den pers. enkelv. (H, enz.), bijv. T. VIII, 9, 11, enz.; *modi e*, breng hem, het (H); *la e*, aan hem, enz. (H), bijv. T. III, 17; *e inió-ne*, zijn gebod (H). Moa *e*, bijv. *e n-mai*, hij komt; *e hdea*, ia itu, enz.; als afzonderlijk woord *ea*, *eja* (*e* + *a* II), bijv. *eele ea*, het is bij hem; Kiss., Roma *ai*. [Mogelijk de pronominale woordjes *a* + *i*, gelijk elders *i* + *a*; mogelijk zijn ook eene of meerdere consonanten verdwenen. — G. 6, 7]

E IV, partikel, zie G. 5 ev.

Ea, Moa, zie *e* III.

Ede, zijn, aanwezig zijn, ergens zijn (H), een onveranderlijk woord. Uit *au ede* zou *aw̃ede* kunnen zijn ontstaan (vgl. bij *dede*), maar bijv. een tweede persoon met *mu* is niet te vormen, vgl. Moa *eele*; *tuwna ede la T.?* was Mijnheer te T.? S. XIII, 8; *ede n-mou*, het is helder, S. XVI, 10 (in de noot daar anders verklaard); *ede leplepre?* is het helder? S. X, 6, vgl. II, 7. Voorts heeft *ede* nog de beteekenis van: alsdan, dus, S. II, 9, XI, 7, 16. [Wel *de* met voorgevoegd *e*, dat ook vervat is in *edede, ededi, edu, elomea*; zie ook *dede* en Moa *eele*.]

Edé, dat is, namelijk, T. X, 5, (H. *edej*, dezelve). [Wel *ede* met accent op de laatste lettergreep.]

Edede = *dede* (B); *wulle edede, lere edede*, die maand, die dag, T. I, 7, 8.

Ededi = *dedi* (B); *mai ededi*, kom hier! (H). Vgl. het onder *dede* gezegde.

Edna, *edne*, ananas (N). Moa *edanmelaj-e, edna* alleen wel „pandanus"; Roma *edan malai*; Kiss. *esne, edsne*. [Rott. *henak, hendak*; Sikk. *pĕddang*; Mal. *pandan* — G. 12, 24, 25, 27]

Edu, het is uit, is afgeloopen (B), T. IV, 12; *edu-meka*, idem: *edu-meka r-lao*, het is uit, dat zij gaan, T. II, 2, 3. Moa *edu*[*w*]*e*, habis. [H. schrijft *édo*; het zal ook wel uit *e* en *do* ontstaan zijn, maar doordat het woord twee-lettergrepig werd is *o* tot *u* geworden; Moa *eduwe* wel uit *edu-a*, vgl. *a* II.]

Ee, Moa, zie *eela*.

Eela, *eele*, Moa, zijn, aanwezig zijn; *sia eele*, wat is er? *ageele*, ik ben; *ageele roma naini*, ik ben in huis; *o-*[*w*]*-eele, o eele*, gij zijt; *e-*[*j*]*-eele, e eele* of alleen *eele*, hij is, bijv. *eele roma naini*, hij is thuis; *eel mai au*, het is bij mij, ik heb het; *eele oe* (*ea, ira*), het is bij u (hem, hen); *ee-sal-meke-le*, het is er reeds; Kiss. *aiele*. [Uit het laatste voorbeeld blijkt, dat *ee* en *le*, althans door *meka, sal-meka*, gescheiden kunnen worden. *Ee* is, blijkens het Kissersche woord, het pronomen *e*, wel versterkt door e II = *a* II; *le* = *la*, de prepositie, zoodat *eele o-e* letterlijk beteekent: het (is) bij, aan u; uit *eel mai au* blijkt evenwel, dat dit *le* met het voorgaande tot één geheel geworden is. (Kiss. daarentegen *ai-j-au*.) *Ageele* heeft den schijn van een werkwoord; uit *o eele, e eele*, niet met *m*(*o*) of *n*(*a*), blijkt evenwel, dat dit slechts schijn is; vgl. *ede*.]

Ela I, *ele*, zuster, door zusters onder elkander gebezigd (H, die *elle* schrijft, hetgeen is *el-le*, haar zuster); *panan-ni el-le* de zuster van hare zwagerin (N: „sudara mantu perampuwan"). [Schijnt wel met klinker-wisseling gevormd uit *ali*; Kiss. bezigt *wali, wal-li* in beide gevallen.]

Ela II, *ele* geven (H), veroorzaken; *aw̆ele*, ik geef (H), S. II, 9 (*aw̆el*), 11 (*aw̆ela*), vgl. S. XI, 4, 5; *muele*, gij geeft, geef (H); *o muele teke se mai au*, geef mij dat toch, vgl. T. VIII, 46; meer gewoon is *mele, mela, mel*, bijv. S. IX, 8, X, 9, 11, 23 (*mela*), enz.; *amiele*, T. VI, 1, of gewoner: *amele*, T. VIII, 47; (*mi*) *miele*, gijl. geeft, T. III, 22; *irele*, bijv. *irele la e*, zij geven hem (H), *rele*, T. III, 7, 16, *rel*, S. III, 3, IV, 10. In den 3den pers. enkelv. *nena, nene*, T. III, 26, 28, IV, 8. In de beteekenis van „veroorzaken" T. VIII, 44, 47 (*muele*); *it Matrumne nene utne po n-turu*, onze Heer doet den regen nedervloeien (H). Moa *ala, ale*: *agala lilin*, ik geef was; *mala raa*, geef terug! *ral rome timan-ni*, zij geven de huur van het huis; *rale pe naruri*, zij maken hem (of het) sterk; *raldoini anä*, zij laten het kind er uit; *ral-ernu-e*, zij laten het neder; *makál untu-e*, hij, die geluk geeft; in den 3den pers. enkelv. regelmatig *nala, nale*, hij geeft; Kiss. (*ala, mala, nala*, enz.) en Roma (*ala*) = Moa. [Zie bij III.]

Ela III, *ele*, nemen, halen (H); *aw̆ele la e*, ik neem van hem (H), vgl. T. IX, 39; (*mi*) *miele*, gijl. neemt, T. III, 21, 27; *rele*, T. IV, 19; S. XI, 10 (*rel*, zij halen iemand af); *el-pedi, el-peli*,

zie *wedi.* Moa *ala, ale*: *agmueha glua gale,* ik ga het zelf halen; *o mmeha mala,* haal het zelf! *nala plole,* hij neemt de macht; Kiss. (*ala, mala,* enz.) en Roma (*r-ale*) = Moa. [Zie bij Rott. *nala.* Het kan niet anders of *ela* II is hetzelfde woord; de beteekenis denkelijk ontstaan uit „voor iemand iets nemen of halen"; de overgang van beteekenis zal evenwel moeilijk meer na te gaan zijn, dewijl, blijkens de volkomen overeenstemming van het Lett., niet alleen met het Moasch, maar ook met het Kissersch en Romasch, zij reeds moet zijn ontstaan vóór het afzonderlijk leven dier talen. Vgl. voorts *ello, nena.* — G. 12, 19, 30]

Elaé, zie *laé.*

Ello, komen van, van af: *nello me,* hij, zij is van waar? Cat. 7, Vr.; *anni nello me-a,* vanwaar komt de wind? S. XVI, 19; *o mello isia lete,* uit welk dorp komt gij? S. XVI, 55; *rello,* S. XIV, 18. Voor *nello* dikmaals *nenlo*: *anni nenlo wo-ne,* wind van voren (N); *nenlo n-kar(i) kar-ni,* hij komt van het verrichten van zijn werk, T. X, 1; vgl. S. IV, 4, XIII, 11. Moa *alle*: *agalle Gadan,* ik kom van Banda; *malle me,* vanwaar komt gij? *nalle skola,* hij komt van school; *ralle hdea,* zij komen vandaar; Kiss. *nallo.* [Oorspronkelijk geen zelfstandig woord (v. d. *o* aan het einde in het Lettineesch), maar bestaat uit *ela,* Moa *ala* en eene praepositie *lo,* uit *la* + *o,* Moa *la, le,* zooals nog duidelijk blijkt in het Lett. uit *nenlo* voor *nello*; dewijl de praepositie (althans het oorsponkelijke *la*) zoowel „naar" als „van af" kan beteekenen, moet ook naar analogie de verbinding met *ala, ele,* eigenlijk „komen tot, bereiken" (vgl. het gebruik van Rott. *nala*), de beteekenis van „komen van" gekregen hebben; vgl. nog Jav. *tĕka,* „komen" en „komen van". — G. 30]

Elmuri, vallende ziekte (N; R *lemuri siwi*). [Misschien geen Lettineesch; het wordt opgegeven door de Clerq als Mal. van Banda, met de beteekenis van „stuipen".]

Elome(-**a**) = *lome-a,* (N mana-tah).

Elwa, tuin, aanplanting (N, B), T. IV, 6. Moa, Kiss. (*elewe*), Luang-Serm. idem.

(**Em**), of mogelijk *ema,* komt alleen voor in verbinding met het adverbium *meka,* voorts met de aanwijzende voornw. en met *me,* in de beteekenis van „als, gelijk". Naast *em* komt hier en daar (ook volgens B) *am* voor. Moa idem.

Emdé, (vgl. *em* en *de*), als dat, op die wijze, alsdan, (H. blz. 36 *amde*: op deze wijze), T. I, 4, III, 2. *Amdé,* idem, T. I, 2, III, 8.

[**Emdede** zie G. 7.]

Emdedi, (vgl. *em* en *dedi*), als dit, op deze wijze (H).

Eme, (d. i. *e,* vgl. onder *ede,* en *me*) = *me*; *kude eme,* welk paard, S. IX, 3 (waar echter volgens den verbeterden tekst *emmé* gelezen moet worden).

Emmé, emmé-a, (vgl. *em* en *me*), als wat? hoe? (H); *emme-a de kotmi urat-ne,* hoe is de zin van ulieder woorden (H); *nanki ira snikas-ne emme-a,* hoedanig zal hunne straf zijn? (H); vgl. S. VIII, 1, T. IV, 12, V, 4, 8, Cat. 4, Vr., 14, Vr. (*emmé-e*). *Si emmé, si emmé-a* (H) idem (*si* z.v.a. worden, zijn, zie *sia* I): *si emmé, po pele mikót sai-o,* hoe kunt gij dit zeggen? (H).

Emme-me, op welke wijze ook, hoe ook, S. VI, 3.

Em-meka, *em-meke*, (vgl. *em* en *meka*), als, gelijk, bijv. T. III, 12, VIII, 45, 47; ook verbonden met *ilsa*, zie aldaar; *em-mek-sai*, T. IX, 55, S. V, 2, gelijk *emsai*, als dit. Moa idem: *em-meke*, „sama"; *em-meka-hdea*, „sama itu", bagitu; *em-meka-hdia*, bagini.

Emna, *emne*, paling (N). Moa idem. [Galoli *leman*, zee-paling?]

Emnu, drinken (H, N); *awemnu*, ik drink, S. XV, 13; *memnu*, gij drinkt (N); *nemnu*, hij drinkt, S. XV, 12; *nemnu atiawi*, hij drinkt (gebruikt) geneesmiddelen (N); *sa-reremnu*, datgene, wat zij drinken, drank (N). Moa idem: *ag-wuák ger pe gemnu*, ik vraag water, opdat ik drinke, om te drinken; *agemun wali*, ik drink wederom; *ait nemun maata*, hij heeft nog niet gedronken; *remnu*, zij drinken; Kiss. en Roma *omun* (*nomun*, enz.). [M. P. *inum*, de omzetting in de laatste lettergreep van *n* en *m* blijkbaar vóór het afzonderlijk leven dezer talen. — G. 12, 17, 18, 25, 29]

Jemnu, drank, T. XI, 33. Moa idem (of *jemjemnu-e*); *jemnu-geni-e*, schenkblad; Kiss. *jomun-e* (of *nonomun-e*); Roma *jomun*, *jomjomun*. [G. 36]

Emsai, (vgl. *em* en *sai*), als dit, op deze wijze (H, B); *amsai*, idem, T. VIII, 43.

Emsé, (vgl. *em* en *se*), als dat, op die wijze (H); *se emsé-o* (of *emse-u*), dat is zoo (H); vgl. voorts T. I, 4, 5, 7, 13, 14, III, 12, VIII, 9, enz.; *em-meka* — *emsé-o* (*emsé-u*), zooals, gelijk — alzoo, T. VIII, 45-46, Cat. 30, Antw. *Emsé-u itwasniare*, aldus wij zingen, laat ons zingen! (H); *emsé*, aldus, dus, S. XII, 20; *emsé de it-woke la ler di-o*, laten wij dus op dezen dag vergaderen (H), vgl. T. VI, 1, (H blz. 37 *emséde*, als één woord: derhalve); *emsé-o mi miele-meke la-o*, aldus (= en toch, desniettegenstaande) geeft gijl. het weg, T. III, 23.

Emsó, (vgl. *em* en *so*), als dat (B).

(**Ena**), *ene*, dient tot aanduiding van het bezit in den 3den pers. enkelv. en meerv. (H): *e am-ne ene*, het eigendom van zijn vader, van zijn vader; *ira al-li ene*, het eigendom van hunne broeders, van hunne broeders; *sai ene la e* (*la ira*), dit is het eigendom van, behoort hem of hun (H); *rie mormiori ene māte* (enz.), is nog het eigendom der menschen, hebben de menschen nog (enz.), Cat. 6, Vr.; *sei en so-a*, van wien is dat? S. XVI, 46. [Het woord is stellig ontstaan uit het pers. voornw. *e* en het pronominaal aanhechtsel **na*, *ne*, dus z. v. a. „zijn (hun) het".]

Eni I, zand (H, L, N), T. VIII, 38; *eni wawan-ne*, strand, kust (L), T. VIII 38, XII, 4. Moa idem: *enie warwar-se*, wit zand, *en miahini-e*, fijn zand; Kiss. *eni wawan*, kust; Roma *ena*, zand, *ena-hahan*, kust. [Oud-Jav. *hĕni*; Batan *anai*; Tjam. *unai* — G. 12, 13, 25]

Eni II, Moa = Mal. bĕkas, het merk of teeken, het nagelaten spoor van iets; *wlodn-eni*, het merk van de rottan, teeken van met de rottan in aanraking te zijn geweest (tanda rotan, tanda pukul, op eene andere plaats verklaard door: ontveld); *wels-eni-e*, tanda potong dĕngan parang; *lak en-ni*, voetspoor; *lim en-ni* en *lim-ni en-ni*, bĕkas tangan, tanda tangan. [Bij *keni*, zetten? Vgl. ook

eni III.]

Eni III, M o a, *naeni,* zie bij *keni.*

Enlo, zie *ello.*

Enu, schildpad (N, L). M o a, K i s s., R o m a idem. [Mal. enz. *pěnju* — G. 12, 17, 27]

Enw̃ona, *enw̃one*, (Ambonsch Mal. *daringu*), kalmoes (B). M o a *engone.*

Era, *ere*, maar (H): T. II, 7, IV, 4, 10, 12, XII, 9 (*ere*), enz. (Vgl. Moa *mere*). *Era ta, er ta,* maar als het niet is, dan, of anders, T. I, 2 (bis), II, 9, 11. *Era mana,* inderdaad (H, B).

Erma, *erme* en *eram-nene*, smaken, gevoelen (N: *rasa*). M o a (*raerme*, běrasa), en K i s s. (*erem-nala*, rasa), idem. [Vgl. Tett. *horan* (*h* aldaar = M. P. *p*; *o* = M. P. *ě*), ruiken, voelen; Sumb. *pădang*, voelen, proeven; Rott. *nameda*, voelen, gevoelen. — G. 32]

Ernu, in plaats van *kernu* in samenstellingen: *topru-ernu*, naar beneden springen; *napruru-ernu*, naar beneden storten, T. IX, 51; *n-tũni-erun la w̃ere*, hij valt in het water (B); *el-ernu*, naar beneden halen = afdingen: *aw̃el-ernu*, ik ding af, S. II, 9. M o a idem: *rodi-ernu-e*, zij brengen het naar beneden; *tuini-erun*, naar beneden vallen; *ral-ernu-e*, zij doen het naar beneden komen; enz. L u a n g - S e r m. *ral-ernu*, zij laten dalen. [G. 21]

Eru, gal (N, B). K i s s. *eru-erunne*; R o m a *erwerunna*. [Mal. *hampědu*, enz.; vgl. Rott. *heduk*. — G. 12, 32]

Esai, (d. i. *e*, vgl. *ede*, en *sai*) = *sai*, deze, dit, S. II, 4.

Esu I, (voor *eso*, vgl. *edu*; eig. *e*, zie *ede*, en *so*), dat is (H, die *éso* schrijft evenals *édo*).

Esu II, (althans M o a *ehu*, *eh*[*e*]*g-e*), veest. [Rott. idem, zie aldaar.]

Eti I, ophouden; *neti*, het houdt op, het eindigt (B), vgl. S. VI, 5; *reti*, zij houden op (B). [Bij M. P. *ěnti*, *ěti*, (vgl. bijv. Saw. *měti*, op, ten einde), waarbij ook Mal. *běrhěnti* behoort.]

Eti II, M o a, voor *keti* in samenstellingen: *rsie eti-e*, zij maken dat het afgebroken (of: ten einde) is.

Eti III? M o a, zie *etu* I.

Etu I, *la etu*, aan eene zijde, aan gindsche zijde (H *la etu-etu*); *makden etu*, eig. die aan de andere zijde staat = erfgenaam (N, B); *la etu-etu*, aan beide zijden, tegenover (H). M o a *eti*? althans opgegeven wordt: *r-ler-eti-e*, zij gaan naar de overzijde. [Behoort stellig bij *ketu*, Moa *keti*. — G. 21]

Etu II? Volgens B. rang, stand (*etnu*, zijn rang; *et-ku*, mijn rang; N. geeft *etnu* = astana), wat overeenkomt met eene opgave van R.: *nene etnu tol*, aanzienlijk worden, l. *n-ler-nene et-nu tulu*, hij verkrijgt zijn hoogen rang. [Mogelijk bij *etu* I in meer overdrachtelijke beteekenis.]

I

Ida, één (H, N, L); ook voor „ieder": *ida nān wawi ida*, één eet één varken, ieder eet één varken, T. III, 21 (vgl. Rott. *esakò*); *ida po ida*, ieder (H); *sa ida*, iets, T. III, 28; *ida n-mese*, één alleen, eenig (H); *ida-ida*, één voor één (H). M o a (ook dikmaals pleonastisch na *sia*, wat? bijv. *sia ler ida*, op welken tijd? *la sia anni ida*, in welk jaar? *o moona sia ida*, wat eet gij? *o mluesa sia ida*, wat leest gij?), K i s s.,

Roma idem. [Tett. idem, door een vorm als **idja* van *isa*, M. P. *ěsa*? — G. 25]

Idé, uitroep: welaan! ach! (B). Moa idem, *idej*.

Ikru, staart (althans in samenstellingen): *in-ikru*, visch-staart (N), anders *ikar-nu*, ook: zijn staart (H). Moa *ikar-ni*; Roma *ikru*. [Mal. *ekor*, Bat. *ihur*, Tett. *ikur*, enz. — G. 13, 20, 22, 31]

Ili I, woning van den vorst (N, B), vgl. T. XI, 10. Hierbij wel *let-ili*, dorp op een berg (R, B), dewijl de woning v. d. vorst oorspronkelijk wel op eene hoogte lag. Roma *ili*, heuvel. [Sikk. *ili(ng)*, berg]

(**Ili**) II, *waili*, kiezen, uitkiezen (H); *mi mpiaili*, gijl. kiest, T. VIII, 17; *ri wniaili*=*ria r-waili*, uitverkorene (H). Kiss. *ili*: *nili*, hij raapt op, hij kiest; Roma idem: *rili*, zij kiezen. [M. P. *pilih*; vgl. bij Rott. *hèle*, oprapen, kiezen. — G. 13]

Ilsa, *ilas-ne*, als, alsof (H), ook verbonden met *em-meka*: *ilas-ne em-meke*, als (H). Roma *ilsa*, aard, gewoonte. [Tett. *ilas*, beeld]

Ina, *ine*, moeder (H, N, L); *in-ku*, mijne moeder, bijv. T. VIII, 1, 30; *ami in-ne*, onze moeders, T. VIII, 39, 40. Moa (*in-ni*, zijne moeder), Kiss., Roma idem. [M. P. *ina* — G. 8, 11, 13, 25]

Hierbij wel *iné* (met het accent op de laatste lettergreep), ach, helaas! (H, B), eig. moeder!

Īna, *īne*, visch (H, N, L, die allen *ine* schrijven); *ina sletne*, zee-visch (N) naast *ian-titki*, visch-schub (N). Moa idem: *iine*, visch, *iin-loke*, riviervisch; Kiss. *ian*, *ian-e*; Roma geeft *iihna*. [M. P. *ikan* — G. 9, 10, 13, 21, 25]

Iniani, *injani*, Moa, zoo even, tadi: *inián nianki agluá hdea*, zoo even ben ik pas daarheen gegaan; *inián-jawra*, daarstraks in den ochtend, van ochtend; *inián-dia*, nu net een oogenblik geleden (tadi ini); vgl. *anki*, *nanki*, waarmede het in verband schijnt te staan.

Iniāru, zie *nāru*.

Iniatu, zie *natu*.

Inioa, zie *noa*.

Inona, *inone*, lichaam (H *inon-ne*); T. VIII, 9: *inon-ne*, hun lichaam. Moa (*inone*, lichaam; *ri-mormiori-e inon-ni*, het lichaam van den mensch; *it inon-ni*, ons lichaam; *n-wairi inon-ni*, hij hangt zichzelf op), Roma (*inon-na*, lichaam, zelf), idem. [Vgl. Tett., Galoli *isin-lolon* (het laatste gelijk aan Lett. *lola*, *lol-le*, stam?). — G. 7]

Inu, kokosmelk, T. X, 4 (ook volgens B). [Vgl. Rott. *pinu*, snot?]

Ira I, zij (pers. voornw. 3de pers. meerv.); *miwoke ira*, gijl. verzamelt hen, T. II, 10; *sai ene la ira*, dat behoort aan hen (H); *ira raramrior-ne*, hunne begeerte, T. II, 1. Moa idem. [M. P. *sira*, de vorm misschien in vroegeren tijd uit de algemeen M. P. genitief *nira* ontstaan.]

(**Ira**) II, in *wo-ira*, hoeveel? T. I, 5, IV, 4, S. I, 3, 10, enz. Moa, Kiss., Roma idem. [Jav. *pira*, enz. — G. 13, 32]

Irka, *irke*, de lontar-palm (N, B); vgl. *tioa*, *al-(tawi)*. Roma *ikra*.

Irnu, neus (H, N *iran-nu*); *iran-nu*, zijn neus, T. XI, 10; *iran-nu kuar-ne*, neusgat (N). Moa (*irnu-e*), Kiss. (*irunne*) en Roma (*irun-na*) idem. [Mal. *hidung*, Jav. *irung*, enz. — G. 13, 17, 25, 32]

Irsu, borst, T. III, 9 (*irus*); *iras-nu*, zijne

borst, T. XI, 3 (N). Moa idem: *irah*[*a*]-*ni*; Kiss. *irhune*; Roma *ihur*, *ihurna*. [Galoli *irus*; vgl. Tett. *hirus*. — G. 4, 5, 35]

Isawā, zie *iswaa*.

Isi (of *is-ni*), inhoud, vleesch (H, N); *is-ni*, zijn inhoud, T. X, 3, 6; *rōn isi*, *remnu rare*, vleesch eten, bloed drinken = vriendschap sluiten (R). Moa *ihi* (*nore ih*[*i*]-*ni*, inhoud van eene kokosnoot; *ih*[*i*]-*ni*, „isi, sapĕrti daging), Kiss. (*ihi*, inhoud, *ihin*, vleesch) en Roma (*ihi*, inhoud, *ihin*, vleesch), idem. [M. P. *isi* — G. 13, 34]

Isi-rara, *isi-rare*, (vleesch en bloed, vgl. boven), bloedverwanten, familie (B). Moa (*ihi-rare*), Roma (*ihi-rara*) idem (bangsa).

Voor Moa is nog opgegeven: *naihi*, het (of: de vloeistof) wordt vast, dik; *naihi-ihi*, het is vast, dik.

Isia, wat? *isia sai-o*, wat is dit? (H); *isia n-kuran*, wat scheelt er aan? (H); *la talle isia*, langs welken weg? (H); *isia sisie*, welke daad? Cat. 8, Vr. Zie voorts T. en S. passim. Ook in uitroepen: *isia lep so*, wat eene dwaasheid is dat! T. III, 14. *Isia po*, waarom? (H): *isia po o m-si se-o*, waarom doet gij dat? (H), T. VIII, 9; *la isia*, tot wat, waartoe? T. III, 28. Moa *sia* en *sia-e*: *m-puhaka sia*, wat zoekt gij, wat wilt gij? *sia ler ida nan pe n-mai*, op welken dag (tijd) komt hij? *on-ni sia*, wat is de oorzaak er van? *sia-e n-sala*, wat scheelt er aan? *sia id nanki*, waarom? Daarnevens: *sia-sa*, of *sia-sa-e*, wat ook (*mikot sia-sa*, al wat gijl. zegt; *sia-sa-e*, barang apa-apa, sabarang), en *sia-se* of *sii sia-se*, waarom? (*sia-se o mpuolg au*, waarom roept gij mij? *sii sia-se aiti muahian aria*, waarom hebt gij geen medelijden met de lieden? *sii sia-se o mkuakru*, waarom weent gij?). [H. schrijft nagenoeg regelmatig *ísia*, wat zou doen denken, dat het accent op de eerste lettergreep valt en het woord bestaat uit *isi* + *a* I. De verkorting *sia* in Moa wijst er evenwel op, dat dit niet het geval is; denkelijk duidt het teeken alleen eene eenigszins lange of duidelijke *i* aan. Het grondwoord zal wel *sa* zijn (zie aldaar; als „wat" ook gebruikelijk in het Tim., Kup. enz. en wel oorspronkelijk hetzelfde als Mal. *sa*, één), voorafgegaan door een element *i*; vgl. elders *i-aku* voor *aku*. Een dergelijk element bevat ook Kiss. *inhawa*, wat (vgl. *inhoi*, wie, *hoi* voor **hei* = *sei* = M. P. *sai*), dat denkelijk eveneens uit *ha* = *sa* met den nadrukwijzer *a* I bestaat. Moa *sia-sa* bevat dus tweemaal *sa* en is dan ook gelijkwaardig aan *sa-sa*; *sia-e*, *sia-sa-e* bevat *e* II = *a* II. In *sia-se* schijnt *se* oorspronkelijk = Lett. *se* te zijn, dus: wat dat?]

Iskola, zie *skola*.

Iswaa (?), *iswae* (of *iswai*?), kaaiman (N. en B. geven *isawae*; R. stellig foutief *isakwae*). Voor Moa wordt opgegeven *wwuae*, voor Kiss. *lauwoe*. [Het is duidelijk, dat Moa *wwuae* = M. P. *wuaja* is, met reduplicatie naar de schrijfwijze te oordeelen, en dat dit woord in verkorten vorm ook in de Lettineesche aequivalenten aanwezig is. Men zou verwacht hebben voor Moa *wwuai*, voor Lett. *iswai* of *isawai*, vgl. bijv. Rott. *bai*(*s*), *bei*(*s*). Dan zou in het Kissersch **(lau)woi* voor *-wai* kunnen staan, vgl. bijv. (*in*)-*hoi*, wie, van *ṣai*. Evenwel *a-a* voor *a-i* is mogelijk en al mogen *e* en *i*

op het einde van een woord licht verward worden, alle opgaven bevatten *e*.]

Iswŏna, *iswŏne*, vampyr, „swanggi", duivel (N, B). Moa geeft *ehgana* (sjetan), Luang Serm. *hegana*, Roma *ah*[*u*]*wana* (setan). [Denkelijk is de *i* dus een voorslag en luidt het woord *swŏna*, al gelijkt het woord in Roma op „hondenkind". (*Swŏna* uit **swŏana* is wel hetzelfde woord als Mol. Mal. *swanggi*, beter *swŏangi*, met klinker-assimilatie. P.V.) — G. 15]

Ita, *ite*, wij, inclusief (H), T. III, 28, VIII, 10; *it Matrúm-ne*, onze Heer, bijv. T. VIII, 27. Moa idem; Kiss. *ika*; Roma geeft *i-j-iti*. [M.P. *kita* — G. 6, 13, 21, 23]

Itiani, Moa, vragen; *naitiani-e*, hij vraagt; *niaitiani-e*, *njaitiani-e*, vraag. [Zie sub *twŏna*.]

Itka, *mak-itak mutu*, die het volk aanvoert, T. IX, 7, 12 (als vertaling van *hulubalang*); zoo ook B.

(**Itli**? *itla*?): *ital-li*, steel van eene bloem, enz. (N); ook is mogelijk, dat het *ital-le* moet luiden. Moa idem: *ital-li*.

Itra, *itre*, toenemen: *raitre* (*rapaple*), zij nemen toe (H); bijdoen, bijvoegen (N tambah): *muitra arke*, doe er nog wat arak bij, S. XV, 26; *itaitre sale*, wij vermeerderen de verkeerdheden, Cat. 19, Antw., vgl. T. IV, 15. Moa idem: *raitar la ea*, zij voegen daarbij; Kiss. *ikar*, tambah; Roma geeft *itar*, nog, er bij.

(**Itu**), in *wo-itu*, zeven (H, N, L); *r-woitu*, „zij zeven", de zeven, T. VI, 8. Moa, Roma idem; Kiss. *woiku*. [M.P. *pitu*. — G. 13, 17, 23, 27]

Welitu (N, L; H. schrijft *weleitu*, l. *weliitu*), zeventig. Moa idem; Roma *weljitu*; Kiss. *weliiku*.

Iu, haai (N, B). [M.P. (*h*)*iu*, (*h*)*iau*]

Iwra, Moa, zeggen; willen (vgl. Lett. *wena*, Rott. *nae*): *riwra aitiá-a*, zij zeggen „neen"; *agiwra* (*a*)*gluaa Dobu*, ik wil naar Dobu gaan; *tuwne niwar nalae*, mijnheer wil zich op weg begeven. Roma geeft *era*, bijv. *rera*, zij zeggen; *itera*, wij zeggen; en ook *nere*, hij wil.

J

Jaana, Moa, zie *jōna*.

Jairi, Moa, *najairi*, het golft; Roma *jari* (denkelijk *järi*), golf.

Jāmu, ubi kĕmbili (L, R, B); soorten: *jaum leli* (B; R *jaum lelis*), *jaum mere* (B; R *jaum matmere*).

Jana, Moa, zie *jena*.

(**Janni**), Moa, *janan-ni*, **1.** (zijn, haar) schoonmoeder; **2.** (zijn, haar) schoondochter; *janan-ku*, mijn schoondochter (M 2); Luang-Serm. idem. [Vgl. *panni*. — G. 34]

Japi, werk, maaksel; *e jap-ni*, zijn werk (H); *e n-mese jap-ni*, zijn eigen maaksel, vorm, Cat. 4, Antw. Als verbum: werken, maken: *Matrume najapi siál-meke rie morimiori*, de Heer heeft den mensch gemaakt, Cat. 4, Vr., T. III, 25; *rajapi ruma*, zij maken huizen, T. III, 7; *rajapi liá*, zij maken het tot enz.; *misia mijapi*, gijl. werkt (H); *mak-japi ai*, die hout bewerkt, timmerman. Moa (*rajáp riom-patge*, zij maken een steenen huis), Kiss. (*japini*, pĕrbuwatan, *najapi*, hij werkt, maakt), idem. [G. 8]

Jata, *jate*, (een) kwaad, iets slechts:

jate ida n-mai, iets kwaads komt, T. I, 12; *si jate*, iets slechts doen, kwaad doen, T. VIII, 9; slecht, kwaad (H, L), meer als samenstelling met het voorafgaande: *sa-jata*, iets kwaads (H) = *jata ida*; *ri jate ida*, een slecht mensch (H), een slechtaard; *sisia jate ida*, eene slechte daad (H), eene misdaad; *riwtu jata*, een onheilsstorm, T. VII, 5. Als werkwoord: stuk gaan, of stuk zijn (L pĕtjah): *pip-ulti n-jata* (dikmaals geschreven *nijata*), het geitenvel (van de trom) is stuk, S. III, 6; *spuou r-jata*, de vaartuigen gaan stuk, lijden schipbreuk, T. I, 3; verwoest worden of zijn, bijv. T. V, 6.

Jatjata, jatjate, slecht, slechtheid; *ri jatjate*, een slecht mensch (H), S. VIII, 9; *snioli jatjate*, slechte aard, T. VIII, 19; *mat jatjate*, slechte oogen, slechte oogen hebbend (N buta); *irsia jatjata it-o*, zij behandelen ons slecht, T. IV, 14; *jatjat-ne*, hunne slechtheid (H), T. VIII, 7; *o jatjat-mu*, uwe slechtheid (H).

Niajate, ramp (H).

Wajata, wajate, stuk maken, verwoesten: *n-wajate*, hij verwoest, T. IV, 6, vgl. S. V, 4; *r-wajate*, zij verwoesten, T. III, 10, V, 5, enz.

Moa (*jate*, slecht, *n(i)-jata*, verwoest, binasa; *msoli jatjata*, gij gedraagt u slecht; *r-wajate*, zij verwoesten) en Roma (*jata*, slecht, *n-jata*, verwoest), idem; Kiss. *jaka*, enz. [Tett. *aat*, Galoli *haat*, Bug. *dja̧*, Mal. *djahat*, enz. — G. 2, 10, 23, 36]

Jatu, zie *atu*.

Jawa, in *la jawa*, onder, beneden (H); naar beneden, van beneden; ook zonder *la* na *lā*, gaan: *lā jawa*, v.d. zon: *lere n-lā-jaw-o*, de zon gaat onder, S. XVI, 12; en na substantieven: *niwat-ni jawa*, (zijne) onderlip (N, B). Moa (*la jawa*, daar beneden, enz.; *ma(i)jawa*, hier beneden, enz.; *laa jawa*, naar beneden gaan) en Kiss. (*lajawa*, beneden; *lere (n ?)lajawa*, de zon gaat onder), idem. [Mal. *bawah*, enz.; denkelijk uit **lai awa*, vgl. de andere bijwoorden van plaats. — G. 14]

Jawra, *jawre*, Moa, morgen, den volgenden dag (M 1, M 2).

Jawjawra, ochtend; *raan jawjawra*, zij eten in den ochtend; *jawar jawjawra*, morgen-ochtend; Luang-Serm. *jawjawra* = Moa. [Vgl. *jormetma*.]

Jei, vader (N ajah, dus meer deftig). Moa geeft *jei-(ni)*, oom (paman); *jei-u*, mijn oom (M 2); *jei-ni anaa-ni*, anaknja „oom". [R. geeft blz. 193 voor Watubela *jai*, vader, denkelijk Jav. enz. *kaki*; vgl. Kup. *baki*, oom, Rott. *baï*, grootvader.]

Jeka, *jeke*, schudden (B). Moa idem: *jekjeke*, gojang-gojang. [Vgl. *doka*; voorts Saw. *njĕka*, *keko*, enz.]

Jemnu, zie *emnu*.

Jena I, *jene*, **1**. niet! (vetatief), bijv. T. I, 12, 14, IV, 6, VIII, 32, enz. (*jene*); II, 6, III, 8, IV, 5, VIII, 8, enz. (*jena*); *jena pele*, dat toch niet! (H); *jena pele ta*, het moet (H), dat toch vooral! *jen meka*, het hoeft niet, dat—, S. XI, 4. Moa *jana*: *jana o mkuamolu*, maak het niet weg; *jan molaa*, ga niet op weg! enz.; Luang-Serm. = Moa; Kiss. *jono*. **2**. indien, als, T. X, 1, XI, 1, 8, XII, 8, S. IV, 7, VII, 8, enz. Ook Moa: *jan matróm-ni naitiani-e dene jana m-kuawuni-e*, als de eigenaar er naar vraagt, verberg het dan niet. [Mogelijk oorspronkelijk een pronominaal woordje (vgl. Rott. *ana*), voorafgegaan door

i (vgl. *isia*), v. d. zooveel als: dat, gesteld dat, indien en niet (vgl. Bim. *ede-ra*, enz.). — G. 12]

Jena II, *jene*, beeld (N gambar, R beeld, waarin de ziel van een afgestorvene trekt, B bĕrhala).

Jenulu, M o a, ouder, oudste: *anaa jenulg-e*, oudste kind; *saw-jenul-li*, (zijne) oudste of eerste vrouw; *sawa-jenúl-u*, mijne oudste vrouw (M 2); *jenulg o maj* (of *mai*) *au*, gij zijt ouder dan ik; vgl. *niaulu* (onder *ulu*).

Jera, *jere*, zwagerin (B *jer-ne*). M o a (*jere*) en K i s s. (*jerne*), idem; voor L u a n g-S e r m. wordt opgegeven *jeru*, wel met pronomen v. d. eersten pers. *jer-u*. [Sumb. idem, Rott. *kela*, *kera*, zwager; zie aldaar. — G. 12, 32, 36]

(**Jēra**), *pjēra*, *pjēre*, *pijēre*, uit elkander gaan, scheiden (H), stuk gaan: *rapjē-re* (*rapsakre*), zij scheiden en verspreiden (zich) (H); *skola napjēra*, de school gaat uit elkander, T. II, 3; *rapjēra*, *rapjear-o*, (man en vrouw) scheiden (R *rapiaara*). M o a idem: *rapjeera*, zij scheiden, bĕrtjĕrei; *na-pahakar-jeere*, verstrooid, tĕrhamburan; voorts *najeere*, hij haalt uiteen, bongkar; *rajeere kniekne*, zij lossen de lading; K i s s: *napijeer*, *napijeere*, uit elkander, stuk, binasa, rusak, pĕtjah; voorts *najeere*, bongkar, rombak; L u a n g-S e r m.: *rapjere*, wel *rapjeere*, echtscheiden; R o m a: *ra-jere*, wel *rajeere*, bongkar. [Denkelijk verwant met het gedeeltelijk synonieme *sakra*, ook met Mal. *bongkar*, enz.; er is dus eene *k* uitgevallen; mogelijk Mal. *kĕkar*.]

Wajēre, van elkander scheiden? T. IV, 13 (alwaar het onmogelijke *wájer*; misschien *wair*, van *wāri* IV).

Jesa I, *jese*, teeken, merk, nagelaten spoor van iets (B). M o a *jeha*, *jehe jeh*, bĕkas, M 2; *lak-jeh*[*e*]-*ni*, voetspoor, M 1.

(**Jesa**) II, zie (*tiesa*).

(**Jeti**), M o a, zie (*jetu*).

(**Jetu**), *rajetu lire*, zij beslechten eene zaak (B); M o a *rajet*(*i*) *lire*; van *ketu*, *keti*. [G. 36]

Jewna I, *jewne*, M o a, *rajewne*, zij dragen, vervoeren (Amb. Mal. dukong).

Jewna II, *jewne*: *pu jewne*, *kaun jewne*, pinang en sirih voor eene plechtigheid bestemd (R: gewijde pinang en sirih). Aan B. onbekend; vgl. evenwel Lett. (*k*)*siau* met Moa *nak-siau*.

Joa, *joe*, stal, kraal (B), vgl. *lumnu*. M o a idem (M 2 *joo-ku*, mijn stal); K i s s. heeft *roo*, *roe*. [Denkelijk bij Sumb. *òka*, idem, *wòka*, tuin, Saw. *ḍoka*, Rott. *longa*, *rongga*, stal, hok; ook voor Sumb. *òka* zou eene k afgevallen kunnen zijn.]

Jodi, zie *odi*.

Jolka, *jolke*, M o a, de velden bewerken (schoonmaken, M 2); *kniaa-jolke*, de tijd v. h. bewerken der velden.

Jōna, *jōne*, het eten, de spijs (H, B), vgl. T. XI, 33; *sa-jōjōne*, idem (N, B); *joan melmele*, avondmaal, Cat. 22, Antw. M o a *jaana*: *jaan melmele*, avondeten; R o m a *jana*, *janjana*; K i s s. *jaake*. [Onregelmatig subst. bij *ana* II. — G. 16]

Jora, *jore*, vriend, makker (H, B); *jor-mu*, uw vriend (H); *jor-ne*, zijn vriend(en), T. XI, 22; *rajora*, zij hebben tot vriend, zijn bevriend. R o m a idem, ook als w.w.; K i s s. *joro*; L u a n g-S e r m. geeft *tajora*, wij zijn vrienden. [Sumb. *jora* — G. 11, 15, 32]

Jormetma, *jormetme*, ochtend (B, R);

lawsiari jormetam de (enz.), morgen-ochtend dan (enz.), S. VI, 3, vgl. XII, 13; *jormemetam-o*, vroeg in den ochtend, S. XVI, 37. [Het eerste deel is stellig ontstaan uit *jawr(a)*, wat in Moa „morgen, den volgenden dag" beteekent; vgl. ook Kiss. *or-weki*, morgen. De toevoeging *metma* (zwart, donker) geeft te kennen wat in Moa door de verdubbeling wordt uitgedrukt. Zie voorts *lawsiari*. — G. 7, 15]

(**Josa**), *josjosa*, *josjose*, zie *osa*.

Josi, lasteren (H); *najosi*, hij spreekt kwaad van iemand (B bitjara orang). Verbonden met *tui*: *autui-aujosi*, ik verhandel, bespreek (preek, H). *Nia-josi*, lastering (H).

Joti, (of *jōti?*), *rajoti*, coire (R, B). [Voor Watubela geeft R. pag. 192, 193 *koit*.]

Jowa, ja (N). Voor de verkorting *jow*, bijv. S. I, 9, XI, 12, XII, 2, enz. schrijft H. ten onrechte ook *jo*, T. VIII, 5, 41; zoo ook H. pag. 36 en T. IV, 16 *joe* voor *jowe*. Moa heeft eveneens *jowa*.

Hierbij wel *wajowa*, willen, bereid zijn (H; volgens H. ook: bekennen, op zich nemen): *n-wajowa*, hij wil, T. VIII, 28; *awajowa*, ik wil, stem toe, S. XIII, 3. Moa idem: *m-pajów*, gij vindt goed.

Jumti, zie *wili*.

Junsu, regenboog (N, B; volgens R. *jonsu*). Roma geeft *lohnu* (uit **losnu* voor **lonsu*); voor Luang-Serm. wordt opgegeven *owon[i]hi*. Vgl. nog Serang-Lau, volgens R. pag. 186, *nohu-nohu*, Watubela, pag. 213, *wohu*; ook Rott. *elus*, Tim. *enus*. — G. 36]

Jursi, Moa, *jursi-je*, aap.

K

Kaa, Moa, **1.** part. voor het futurum (naar het schijnt = Lett. *anki*): *kaa mak-mai-e*, die zal komen (jang nanti datang); *nere ka aít gowuhur*, en ik zou ook niet durven; *kaa r-sii nuumeni*, hoe zullen zij het doen, hoe zal het gedaan worden (bagimana boleh); *kaa r-tam(a)n on-ni wo-ira*, hoevele boomen zullen zij planten of: zullen geplant worden (berapa pohon akan haros ditanam). Wordt ook in samenstelling met een werkwoord gebracht, v.d. *kniaajolke*, het zullen gaan bewerken der velden (*jolke*), v.d. de tijd voor het bewerken; *n-kaa-mali*, hij glimlacht, eig. hij zal (of: is op het punt van te) lachen. Niet duidelijk is de beteekenis in de verbinding: *nkaa-nale*, wat eenvoudig vertolkt wordt met „mengambil", evenals *nala* alleen; vgl. ook *kamnaa*. Het schijnt, dat een vorm als *nala* hierin verder versteend, onvervoegbaar is geworden, althans wordt opgegeven: *nora-ma r-ka(a)-nale ag ida*, toen haalden zij een stuk hout; vgl. *nena*. **2.** indien: *kåe*, kalau; *jan-kaa* (vgl. onder *jena* I, **2**), misschien; *ka o msi nuu-de*, als gij aldus doet; *ka lere n-lae nan pe agmuai*, als het avond is (= van avond) kom ik. [Stellig een pronominaal woordje *ka*+*a* II; vgl. *anki*.]

Kadi, *n-kadi*, hij vijlt de tanden (B); *wat-kuadi*, steen voor het tandenvijlen (R, B). Kiss. *adi*, idem. [Tett. *kadi*, tanden-vijlen, slijpsteen; Tim. v. Amarasi *kari*; dial. Rott. *andi*,

slijpsteen. — G. 21, 24]

Kadu, zak voor bras (B). Moa, Roma idem, maar Kiss. *kaduk-e*, [dus uit *kadut*, Jav. idem, overgenomen.]

Kadwa, *kadwe*, sluiten (B); zie voorts bij *pupnu*. Moa idem: *r-kadwe*, zij sluiten; Roma: *kadw-ala*, bedekken, bijv. het gelaat; Kiss. *adawe* of *adaw-ala*, sluiten, bijv. eene kist. [Wel stam-verwant met bijv. Sumb. *ndăbi*, stam *tĕb*, *tub*.]

Kai I, bijna, omtrent (H); *kai nmetam-o*, het is bijna donker, S. XIII, 7; *kai pukul wo-ata*, het is haast vier uur, S. XVI, 31; *kai ta nawēni*, het is niet zoo erg mooi, S. II, 3; *kakai*, zeer bijna, rakelings (H).

Kai II, uit Mal. *gadjih*, gage; *nān kai*, makan gadjih, hij is in dienst (N). Moa (*kaj-e*, *raan kai*, zij zijn in dienst) en Roma idem. [G. 13]

Kai III, uit Mal. *kaja* in *oran-kai* = orang kaja, bijv. S. III, 2.

Kaimlaka, *kaimlake*, Spaansche peper (N, B; R. geeft *kamilaka*). Moa *kamlakg-e*, dus *kamlaku* (zoo ook M 2); Luang-Serm. *kamlaka*; ook Roma geeft *kamlaka*, doch met de beteekenis van „gember". [Uit *kai*, hetzij oudere vorm van *ai* I, hetzij aan eene andere taal ontleend en *Malaka*? De vorm in Moa misschien uit **kau-mlaka*.]

Kaka, *n-kak*, hij grijpt aan (B), of: hij raakt aan (vgl. *walkaka*), T. IX, 30.

Kakla, *n-kakla*, hij slaat (stuk, B). Moa idem: *rkakl ah(a)g-e*, zij slaan den hond.

Kakma, *kakme*, hemel, het uitspansel, de lucht (H *kákeme*); *kakme naplepar*, de lucht wordt helder (H). Moa *kakme*, wolk; Kiss. *aame*, het uitspansel, en *kakame*, wolk; Roma *kakma*, het uitspansel, *kakm-orne*, wolk. [Wel van een stam *kĕm* = *kĕb*, denkelijk met neusklank *ngkĕm*, *nggĕm*; vgl. Jav. *kurĕb*, *rungkĕb*, enz.]

Kakri, *n-kakri*, hij weent (H); *kni-akri*, geween, T. XI, 12. Moa *kakru*: *r-kakru*, zij weenen; *sii sia-se o mkuakru*, waarom weent gij? *mak-kakru-e*, hij, die weent; *k[i]niakru-e*, geween. [Vgl. Rott. *ki*. — G. 13, 19]

Kakroma, *kakrome*, schertsen (B), stoeien (R). Kiss. *naaromo*, hij vermaakt zich (main).

Kakru, Moa, zie *kakri*.

Kala I, *kale*, piek (R). Moa (volgens L) idem, *kale*; Roma *kala*.

Kala II, zie *kokna*.

Kaleda, zie *kalwieda*.

Kali, Moa, zie *koli*.

Kalsa, zie (*karsa*) III.

Kālu, schreeuwen (N, B *kaul*); *r-polu kaul la leta*, zij roepen uit in het dorp, T. IX, 6. Moa *r-kaglu*, zij schreeuwen; Roma *kaul*.

Kalweda, zie *kalwieda*.

Kalwieda, *kalwiede* (in het Cat. *kaluwjede*), goed (naar het schijnt in een eenigszins bijzonderen zin: zalig, gezond), goedheid (in den zin van gezondheid, heil; L *kaliweda*, slamat): *nsie po nkaluwjede*, hij maakt, dat hij zalig wordt, Cat. 18, Vr. vgl. 19, Vr.; *m-luól talan nor kalwiede*, ga uw weg met heil (goede reis, slamat djalan!) S. XVI, 50, vgl. 49; *tuwna kalwiede*, is mijnheer gezond? S. XVI, 52; *emme-a kalwied[e]-ne*, hoe gaat het met hem? (bagaimana ada slamat-nja?); *r-kalwieda* (B; R: *rakaliweda*), zij worden goed, sluiten vrede. — Naast *kalwieda* komen voor:

Kalweda, *kalwede*, (*kaluede*, *kaluwede*), goed (H), goedheid (in gewonen zin); *kaluede*, het is goed, T. II, 4,

III, 3 (*kalwede*, S. II, 12, XII, 21); *kaluwede naresi*, beter (H), T. III, 4; *n-kalwed-o*, het wordt goed (djadi baik, N); *sa kaluede*, iets goeds, T. IV, 10; *kpanas-ne n-wali liá kaluede*, zijne ziekte wendt tot het goede, hij wordt beter (H); *kalwen-ne resi*, de goedheid ervan is meer, het is beter, S. IX, 5.

Kalwedweda, kalwedwede: *puate kalwedwede ida*, eene goede vrouw (H).

Kaleda, kalede: *mpualól kalede*, bespreek goed, T. VI, 3, VII, 6; *snioliwewsa kalede*, goed gedrag, T. VIII, 17; *kalén-ne* (voor *kaléd-ne*), hunne goedheid, T. VIII, 7, vgl. XI, 21.

Kaleleda, kalelede: *rai kalelede de-o*, de goede koning (H); als substantief (vrede? H): *kalelén-ne = kalén-ne*, T. VIII, 20 (ook B).

Moa *kalwiede*, slamat (voor „goed" is een ander woord in gebruik); Luang-Serm.: *e upu-mate mi-ree hemi* (lees: *ami*) *kaliweda-weda* (R. pag. 315), o voorvaderen, helpt ons goed. [De schrijfwijzen *kaluwjeda, kalueda, kaluweda* zouden doen vermoeden, dat *kalw̄eda, kalw̄ieda*, dus met *w̄*, de juiste schrijfwijze is; daartegen schijnt zich evenwel de *w* in Moa en ook in Luang-Serm. te verzetten, dewijl *w̄* aldaar *g* wordt. Men zou *kaleda* als eene slordige schrijfwijze voor *kalweda* kunnen beschouwen, maar dan kon daar nooit *kaleleda* uit ontstaan; het moet dus wel een bestaande nevenvorm zijn. — G. 3, 7, 26]

Kamlaku, Moa, zie *kaimlaka*.

Kamnaa, Moa, stelen (ook L en M 2); Luang-Serm. idem; Kiss. *namnaa*; Roma *namna* (stellig *namnā*). [Rott. *namanako*, hij steelt, Saw. *menaö*, enz.; M.P. *takau*. Wat het voorafgaande *ka* voorstelt, is niet duidelijk; vgl. (?) onder *kaa*: *kaa-nala*, ook wel geschreven: *ka-nala*.—G. 11]

Kamra, *kamre* (opgave bij M 1), uit het Holl. kamer.

Kamta, Moa, *r-kamta*, zij zuiveren de aanplantingen van onkruid, enz., tjutji kĕbon (L *kamat*, tjabut). [Vgl. Sumbaw. *mat, ĕmat*, uittrekken, naast Sas. *ĕmbot*; vgl. Jav. *bubut*, enz.]

Kantiu, heiden, bijv. T. I, 13, enz. [Rott. *dinitiu, dintiu*, uit het Portugeesch *gentio*. — G. 21]

Kānu, sirih (N, L), S. XIV, 31, 34. Moa *kagnu*: *kagnu-e*, sirih; *kauntawj-e*, sirih-blad; *kagn-ihi-e*, de vrucht, Kup. Mal. sirih-boah; Luang-Serm. *kaunu*. [Vgl. Kup. (*ut-*) *nakaun*, op Kupang „sajur-dòne" (Rott. *kalauk*), hetgeen dezelfde plant schijnt te zijn als de in het Kawi-Bal. Wdb. van v.d. Tuuk genoemde *susuruh*.]

Kapla, *kaple*, schip (H). Moa, idem: *kapl-ai-e*, stoomboot. Uit het Mal.

(**Kapra**), *kapkapre*, vuil, slijk, S. X, 26. [Vgl. *apra* ?]

Kaprui (?), uitspuwen: *m-kuaprui* (zóó B; R *kaprui*) *apre ta n-keran māta, o* (*m*)*muai sal-mek-o*, „gij spuwt uit speeksel, het is nog niet droog" (voordat het speeksel droog is, dat gij uitspuwt), zijt gij reeds terug (R). Moa geeft *wakrui* (of is dit de juiste vorm: *m-puakrui*, gij spuwt uit?); Kiss. *saprui*; Roma *naprui* („hij spuwt uit", wat uit *kaprui* kan zijn ontstaan). [Bevat mssichien het woord voor „speeksel", dat Jav. *idu*, Mal. *liur*, Bat. *idjur*, enz. luidt, vgl. ook Mak. *piru*, idem.]

Kara, *kare*, soort vijgenboom (B; N = waringin). [Rott. *kak*, Mal. enz. *ara* met prefix *ka*. — G. 31]

Kari, werken (H), werk; *n-kar(i) karni*, hij werkt zijn werk, hij arbeidt, T. X, 1; *mi mkiari*, gijl. werkt, T. VIII, 22; *r-kari sni-o*, zij bewerken de tuinen, T. VIII, 24. *Kniari*, werk, werkzaamheid (H). Moa (*n-kar kiarni*, hij doet zijn werk) en Roma idem. [Uit het Mal. Sanskr. *kĕrdja*. — G. 3, 13, 21]

Karsa I, *karse*, splijten, klieven (B; H *karas*), openhakken bijv. eene kokosnoot: *n-karse nur-e*, hij splijt eene kokosnoot (B); R: *karas nure*, eene kokosnoot schillen, is stellig onjuist.

Karsa II, *karse*, gouden plaat, o. a. dienende als betaalmiddel (R, B). Kiss. *arahe*; Luang-Serm. *arhe*. [Denkelijk bij I.]

(**Karsa**) III, in *karas-ŵere* (?), kikvorsch (B, doch niet geheel zeker). Moa geeft *kalkalah[a]-gere*. [Kiss. heeft *dil-oro-oro*, Roma *dil-korkorah* (doch de *h* dient hier denkelijk alleen om de uitspraak van de slot-*a* aan te duiden en stelt geen oorspronkelijke *s* voor); denkelijk bevatten de woorden een klank-nabootsend element; Moa *l* zou uit *r* kunnen zijn ontstaan, wegens de *r* van *gere*.]

Karsiona, *karsione*, pompoen (N, L). Moa idem. [G. 3, 7]

Kartri, uit het Amb. Mal. *kartir* = kwartier (der kettinggangers), v. d. *r-pal liá kartri-o*, „zij werpen hem naar het kwartier" = hij wordt verbannen, S. VIII, 2.

Kartu I, krabben; *n-kartu*, hij krabt, (N, B). [Mal. *garut*, enz. — G. 21. 32]

Kartu II, doorn (B; L. geeft *karte*, mogelijk eene schrijffout). Voor Moa wordt *kiarti* opgegeven. [Denkelijk bij I.]

Kasi, graven, delven (H), gaten maken met den pootstok (R; N tjangkul); *mi mkiasi*, gijl. graaft, T. VIII. 23. Moa *kahi*: *r-kahi-e*, zij graven. [Amb. dial. *hasi*, *asi*; vgl. Mal. *gais* ?]

Kasra, *kasre*, de koorts hebben of krijgen (B, N); *n-kasar ler di*, hij heeft vandaag de koorts, T. III, 1; *jene pele ta n-kasre*, moge hij niet niet (moge hij stellig) de koorts krijgen (H). Roma geeft *kahar*, ziek in 't algemeen; *kahra hora*, hoest-ziekte; *n-kahar marmara*, hij heeft geelzucht.

Kati, zie *omsa*.

Kāti I, tijferen, palmwijn tappen (ook R. *kait*); *mak-kāti*, iemand, die tijfert, S. III, 8; *mi mkiait-o*, gijl. tijfert, T. VIII, 23; *r-kait-o*, zij tijferen, S. XIV, 28. (*Kniāti* moet beteekenen: het tijferen); *lera-nakniait-(o)*, de zon staat hoog genoeg voor het palmwijn tappen (H, B). [Denkelijk uit een **nggapit*, **gapit*; vgl. Rott. *kabi*, Sumb. *nggăpi*. — G. 9]

Kāti II, in *kniait-wutu*, volgens N „kantjing", doch blijkbaar „samen-haking", of: waarmede men samenhaakt (vgl. *wutu*); vgl. Roma *ai kniati* (wel *kniāti*), „panggait". (B. geeft als beteekenis: kantjing ballok rumah baru, wat iets dergelijks moet beduiden). Vgl. *rūna* I. [Mal. *kait*, *gait*, enz.]

Katla, *katle*, jeuken (H). Kiss. *akala*; Moa *namkatla*, Roma *namkatal* (het jeukt). [Tett. *katar* (in Dilli *katal*), Galoli *gatar*, Mal. *gatal*, enz. — G. 21, 30]

Mkatla in *tió-mkatle*, jeukende, prikkelende saguweer = azijn, zie *tioa*.

(**Katma**), *katkatme*, schaaf. [Mol. Mal. *kătam* voor *kĕtam*.]

(**Kau** ?), *kniau*: *nakniau*, hij maakt een teeken aan iets, v. d. hij kent (B).

M o a *kniau, kniag-e,* teeken (alamat); *kniag-ni,* zijn teeken, het teeken er van (tanda); *rakniag-e,* zij geven een teeken (kasih tanda), ook: zij kennen (kĕnal); *modoone pe mokniag-e,* zie, opdat gij 't kent! (Hierbij (?) het door R. voor Letti gegeven: *ksiau are,* reep koli- (= lontar-) blad als teeken in den strijd; lees: *kniau are,* teeken van strijd, en: *ksiau raram-niate,* geschenk = *kniau raram-niate,* teeken van liefde; zie onder *(k)siau,* hetgeen hiermede verwant schijnt te zijn). [Vgl. Sumb. *kau,* afsnijden, Rott. *kao,* krabben, in den zin van eene insnede als teeken maken? Vgl. Rott. *tadu.*]

(**Kawi**) I, *kawkiaw-ni,* haan v.e. geweer (B), S. IV, 8 (aldaar *kawkawne*). [Eigenlijk wel: „knipper"; bij Kiss. *awi-awi* in: *kuri awi-awi,* knipmes; vgl. Jav. (*lading*) *gapit,* waarmede het denkelijk stamverwant is, al ontbreekt de *t* ook op 't einde, evenals bijv. in Sumb. *nggăpi* naast *hanggă-pitu.*]

(**Kawi**) II, *mi mkiáw-niene mi sal-mi,* gijl. belijdt uwe zonden, T. VIII, 34 (H, B).

(**Kawi**) III, *wakawi,* beschikken, verordenen; gewoonlijk verbonden met *wiru,* zie aldaar; *wniakawi* = *niawiru.*

Kagnu, M o a, zie *kānu.*

Kawru I, M o a, *r-kawru-e,* zij krabben. [Vgl. Bug. *karao.*]

Kawru II, M o a, *kawkuawar-ni,* kieuw, kieuwen.

Kawsa, *kawse,* kapas (L, N), ook de boom, met *un-ne* (N); draad (R, B). M o a idem (kapas, draad); K i s s. *awha* (kapas, draad; *awha-ono,* de boom); R o m a *ahwa* (kapas, bĕnang). [Mal. enz. *kapas*; vgl. Rott. *abas.* — G. 21, 35]

Kawtu, *n-kawtu,* hij kauwt (B); zie *oka.*

Kdera, *kadera,* stoel (N), uit het Portugeesch.

Kea, *kee,* M o a, klein; *talan-kee,* kleine weg, pad. *Kekee,* **1**. idem: *lalawne me kekee,* groot of klein; **2**. kind (naar den leeftijd): *r-liwar kekee de,* zij slaan dat kind; L u a n g - S e r m. *kee,* klein; *kekee,* kind; zie overigens Lett. *koi, kokoi.*

Kei I, *n-kei,* hij doet de kleeren uit (B; H *keje*).

Kei II (?), in: *an-kniei,* wees (N, B).

Keiwiaka, M o a, zie *kewiaka.*

Kekna I, *kekne,* een voorwerp, waar men iets in doet, vat, pot, badjan (N, B). R o m a *kekna,* aarden tampajan; K i s s. *eene oiri,* tampajan. [Denkelijk bij *kekna* II.]

Kekna II, *kekne,* (laden v.e. vaartuig, zoo althans in R o m a; K i s s. *n-eene*). *Kniekna, kniekan-ne,* lading (B). M o a idem; *rajeere kniekne,* zij lossen de lading.

Kekra, *kekre, n-kekre,* hij wrijft om vuur te maken, hij maakt vuur door wrijving (R, B). L u a n g - S e r m. *eere,* idem; R o m a *kekra* en K i s s. *eere,* zagen; vgl. *kikri.*

Kekru, *kekekru,* onrijp v. vruchten (B. meermalen).

(**Keni**), plaatsen, zetten, bijv. *rakeni,* zij plaatsen, T. XI, 9, 15, S. VIII, 3; *mukeni la mei wawan-ne,* zet (de lamp) op tafel, S. XI, 16, vgl. X, 31; *nakeni ri-mormiori Lieti dié mat-miati,* (de ziekte) zij stelde Lettineezen dood = de ziekte veroorzaakte den dood van Lettineezen, T. IV, 1 (vgl. Rott. *tao,* plaatsen en maken). M o a idem: *rakenj-e le ranti-e,* zij zetten hem in de ketenen; *nakeni niawenne mai au,* „hij stelt toorn op mij". Hierbij wel:

Ken-niene (uit *keni-nene*, eig. geslaagd zijn in het plaatsen, doen, vgl. *nene*), het kan (naar het schijnt alleen met de ontkenning), een onvervoegbaar werkwoord: *ta kenniene se*, dat kan niet, Cat. 19, Antw.; *tuwan ta ken-niene n-pisiai*, (het kan niet, dat mijnheer =) mijnheer kan niet vertrouwen, S. V, 2, vgl. S. XVI, 54, T. XII, 2; *pukul wo-itu de ta ken-niene*, om zeven uur kan het (kan ik) niet, S. XII, 17; *paetnu isia apo ta ken-niene*, waarom kan het (kunt gij) niet? S. XII, 18. M o a *naeni*: *aiti naeni-e*, het kan niet, tiada kěna, staat tot *keni* als *eti* tot *keti*. Overigens schijnt evenals in het Rott. het Mal. *boleh* in gebruik te zijn.

Ken-tiaru, zie *taru* I.

Kēra, *kēre* (de *ē* volgens B): *n-kēr n-tatre*, hij ordent en regelt, T. VIII, 25 (H; ook B: *kēre*, atur).

Keri, **1**. schrapen, afschrapen; *n-keri*, hij schraapt af (B). M o a (*rkerj-e*, zij schrapen af, krabbelen, kikis, garu) en R o m a idem; K i s s. *eri*, scheren; **2**. soort huidziekte (volgens B. cascado). M o a (*kerj-e*) en R o m a, schurft. [Saw. *kěri*, Bug. *kěrrį*. Mal., Jav. *kěrik*. — G. 21, 32]

Kerna I, *kerne*, Amb. Mal. *keran*, het schildpad, karet, S. XIV, 31; *en-kuerne*, de schildpad, die het karet levert (B); M o a *eng-kuerne*.

Kerna II, *kerne*, droog (N, L); *asan kerne*, zie *asna*; *pente n-keran resi-o*, het gras is zeer droog, S. IX, 9; *tier-nu n-keran-o*, zijne keel is droog, hij heeft dorst (N); *nuse ta n-kerne māta*, toen het land nog niet droog was = vóór de schepping der wereld, Cat. 13, Antw. M o a (*dukit kerne*, droog, gedroogd vleesch) en L u a n g - S e r m. (*kerna*), idem. [Staat tot Bat. *hora*, *kěrah*, Bim. *kara*, als Tett. *maran* tot Mak. *mara*, enz. dus met anorganische *n*?]

Kerkerna, *kerkerne*: *nus kerkerne*, de wereld, de aarde (N), T. IX, 54; M o a *noh kerkerne*, R o m a *nuha-keran*, idem. *Nakerna*, droog maken, *rakerne*, zij maken droog (N).

Kernu, afdalen (L); *uplera*, *kerun* (l. *mkuerun*, *mkerun*) *mai*, godheid, daal af! (R); v. d. *n-kerun la kapla*, hij daalt van het schip af, gaat aan land, S. XVI, 62. In samenstellingen *ernu*, zie aldaar. M o a idem, turun dari pohon. [Bij Mal. *turun* enz.? Dit woord is ook gangbaar in de naaste verwanten; Tett. en Galoli *tun*, Bur. *toho*; vgl. nog Sumb. *puru* (wel voor **purung* uit **purun*, naar analogie van andere intransitieven) en Jav. *tědun*. — G. 21]

Kerta I, *kerte*, slachten (B). M o a idem: *n-kerte ororj-e*, hij slacht een karbau; K i s s. *erek*(*e*), afsnijden, bijv. de nagels. [Denkelijk Mal. *kěrat*, Rott. *kè*. — G. 21]

Kerta II, *kerte*, tijferen, naar het schijnt alleen nog in verbinding met *kāti*: *mi mkierte mi mkiait-o*, gijl. tapt palmwijn, T. VIII, 23. L u a n g - S e r m. idem (als het gewone woord). [Tont. *keët*, Tomb. *kehet*, idem; denkelijk bij I.]

Kesra, *kesre*, volgens H = *jene*, niet! (vetatief), T. VIII, 32; *jene kesre mi* (*m*)*miai*, komt vooral niet!

Keti, M o a, zie *ketu*.

Ketna, *ketne*, omhakken (B); *r-ketan peli une*, zij hakken een kapokboom om, T. XI, 14; *r-keketne la-o*, zij hakken ze steeds om, T. III, 11. [Vgl. Sikk. *gěta*, End. *nggete*, Saw. *ěta*, afsnijden; Sikk. *ětang*, afgesneden

stuk; de sluiter zou dan anorganisch moeten zijn.]

Ketu, afsnijden; *n-ketu*, hij snijdt af, meer bepaaldelijk de rijst (B). Roma *ketu*, plukken, oogsten, pĕtik; Kiss. *eku*, pungut, kompol buah-buah; Moa *keti*: *r-ketje awierse*, zij snijden (oogsten) de rijst, potong padi, pungut padi; vgl. *etu*, *eti*. [Rott. *ketu*, zie aldaar. — G. 14, 19, 21, 22, 36]

Kewiaka, *kewiake* (B), Moa: *keiwiake*, soort mand of doos, tĕtumbu.

Kewra, *kewre*, den mond openen (H), geeuwen (H). [Verwant met Mal. *lebar*, enz.?]

Kiarti, Moa, zie *kartu* II.

(**Kida**?), *wat-kuide*, vuursteen (B; N geeft *wat-kuéde*).

(**Kidmu**), *kidam-nu*, hoef, v. e. paard (N, B), S. IX, 6; (het paard) zijn hoef, S. IX, 6; *oriori kidam-nu*, hoef v. e. karbau, T. XII, 10. Roma *kiduwna*. [Van **kintub*, **ngkintub*, wat gesloten is? Vgl. Jav. *intjup*, enz.]

Kiera, *kiere*, kanarie (N, R, B). Moa idem (volgens L *kere*?); Kiss. *jere*. [G. 36]

Kikirw̃alsi (?), krekel (B). Vgl. *kigkigralsa*. [Rott. dial. *ĭi-rae*]

Kikni, *n-kikni*, hij neemt op, hij raapt op (B); *an-knikni*, opgenomen = aangenomen kind (B). Moa idem: *r-kikni*, zij rapen op; *agkikin-nane kdiél(i) ida*, ik heb een ring opgeraapt; *ana knikni-e*, aangenomen kind. [Vgl. Mak. *kingking*, oplichten. — G. 22]

Hierbij wel: *wakikni* (geschreven *wakiëkni* voor *wakiekni*), uitzoeken, bijv. rijst (H), vgl. *ili* II.

Kikri, zaag (B). Moa idem; vgl. bij *kekra*. [Tomb., Tons. *gigir*.—G 22, 32]

Kili I, *lera n-kili*, de zon helt, wendt zich, tegen één uur namiddags (H, B). [Vgl. II.]

Kili II, zien, meer bepaaldelijk op zijde of achterom zien (B), T. IX, 29. Moa idem: *mkuíl lié tokar-mu*, zie achter u! *rkil-nián meke*, zij krijgen het te zien; Roma *kila*, zien. [Vgl. Bim. *kiri*, zich wenden, Bug. *saile*, op zijde zien; voorts Rott. *suli* (idem), Mal. *tolih*, enz.]

(**Kili**) III, *kilkili*, wang; *kilkili malw̃adan* (*maliri*), rechter- (linker-) wang, (N; B: *kilkil-li*, eig. zijne wang). Moa *kil-li*; *kil-u*, mijne wang (M 2). [Bij I en II? Of vgl. *kini*?]

Kiliau, zie *kliau*.

Kini, kussen (H); *knini*, kus (N); *wakini*, elkander kussen (H). [Vgl. Rott. *deĭ*, *deki*, Laora *dĭki*, Kup. *lĭki*; doch Sikk. *riĭ*, Tett. *reĭ*, idem, dus uit **kili* voor *liki*? Men zou evenwel **riki* verwacht hebben; vgl. echter *ali*, *siali*. — G. 34]

Kirä (?), Moa, *n[g]-kirä*, het is aangebrand, verzengd, hangus; Roma geeft *kiran* (?) geschreven: *kirang*. [De schrijfwijze zou doen denken, dat eene *k* is afgevallen; vgl. *anä*, enz.]

Kiri, Moa, *n-kiri*, het (dier) is onvruchtbaar. [Vgl. Rott. *tedi*, Jav. *kĕḍi*.]

Kisi, bijten; *asu n-kisi*, de hond bijt (N). Moa *kihi*: *mkuihi lié letgar-ni nere am roa amkihi lié son-ni sonni*, gij moet het bijten (of: met de tanden vasthouden) aan het midden, wij beiden aan de uiteinden; *amj aiti marur-niana knih[i]-ni*, wij zijn niet sterk genoeg voor het bijten er van; Kiss. *unihi*.

Kisra, *kisre*, soort plant, waarvan de bast als surrogaat van pinang gebruikt wordt (R, B).

Kigkigralsa, *kigkigralse* (M 2 *kiukiuralse*)? Moa, krekel. Vgl. *kikirw̃alsi*.

Kiwti I, mier (N, B); *kiwit-mere*, roode mier (B).

Kiwti II, *nakiwti*, breken, gebroken, patah (B; H. schrijft *kieuwti*, dus denkelijk beter *kiūti*).

Klaka, *klake*: *raklake*, zij klagen (aan), mĕngadu (opgave voor Moa). [Uit het Hollandsch.]

Klasi, het Holl. glas, glazen, als scheepsterm = uur, T. I, 8, 10; ook Moa *klasi*, klassie.

Kliau, of misschien beter *kiliau* (R), of *keliau* (B), schild. Kiss. *eliau-w-e*. [Vgl. Sikk. *gili*, Tett. *kalili*, idem; het laatste deel mogelijk *au* = M. P. *kaju*.]

Kmei, of *kamei*, hemd, bijv. S. X, 12. [Uit Mal. *kamedja*. — G. 12, 13]

Knanasa, *knanase* (H *kannanassa*, *kannanasse*), tenzij (H), mits, T. IV, 5 (zoo ook B: asal); evenwel, T. V. 8.

Kniaajolka, zie *jolka*.

Kniau, *nakniau*, zie (*kau*).

(**Kniei**), *an-kniei*, zie *kei*.

Kniopatu? T. III, 11-12, zie aldaar. [G. 27]

Koa (?), zie *kniopatu*.

Koi I, (klein); *kokoi*, **1**. klein, kleinheid; *ri kokoi ida*, een klein of gering persoon (H), T. XI, 38; *ira an-ne kokoi*, hunne kleine kinderen, T. II, 7; *ami kokó-ni*, onze kleinheid, T. VIII, 41; **2**. kind, wat betreft den leeftijd (L), T. VIII, 2; *kokoi-án(a)*, een klein kind (H; vgl. Rott. *nii-ana*); vgl. Moa *kea*, *kee*, *kekee*. [Mak. *keke*, Tett. *kiīk*; vgl. Rott. *kadiī*, Jav. *ḍikih*, enz. Over *o-i* en Moa *e-a* uit *i-i* of *e-i*, zie het Klankstelsel, G. 18.]

Koi II, raspen; *n-koi*, hij raspt (B); *kokioi*, rasp (N; B. bepaaldelijk klapper-rasp). [Vgl. Tett. *koi*, krabben, schuren, naast *koir*, raspen; Bare'e *kou*, raspen.]

Koili, Moa, zie *kōli*.

Koiriakraka, *koiriakrake*, Moa, zie *kourakraka*.

Koka, *koke*, lijnwaad (H, N kain), T. IV, 16, XI, 38, S. II, 12, XII, 10. Moa idem; Roma geeft *kóka*, gebloemd katoen, sits.

Koki, steken, insteken; *n-koki*, hij steekt. Moa idem: *r-kokj-e*, zij steken, tusuk; ook: zij steken uit, zij beitelen uit, mĕngukir; *r-kokje le paro-ni*, zij steken het in het foudraal, „masok di sarong". [Tim. *koke*, steken, peuteren, Bim. *koki*, uitpeuteren. — G. 22]

Kokoki, doorn (L, B); *kpanse kokoki*, stekingen (B; R koliek). Moa idem: *kokokj-e*, sakit mĕnikam; voorts nog: *lir kokokj-e*, woorden, welke „steken", in verzoeking brengen, verzoeking v. d. duivel; Roma *kokoki*, doorn.

Kokna, *kokne*, *n-kokan-o*, hij maakt opschudding (B); dikmaals verbonden met *kale*: *r-kokne r-kale*, zij maken opschudding (B). *Kniokna*, *kniokne-kniale*, opschudding (H. blz. 47, waar het door drukfout als vertaling van *kura-kura* staat; op blz. 39: *kniokni* (fout voor *kniokne*) *-kniale*, oproer). Roma *kokokna*, idem (harubiru, kusut).

Kola, *kole*, *n-kole*, hij omhelst. Moa idem (*rkole*). [Stam *kul*, als bijv. in Jav. *pĕkul*, Mal. *pĕluk*; vgl. Rott. *holu*?]

Koli, *n-koli*, het is ruim, wijd, los, longgar (B). Roma idem; Kiss. *naioli*; doch Moa *kali* (meermalen, bijv. *n-kali*, het zit los, ruim; *rsi pe nkali*, zij doen het ruim zitten). [Vgl. Rott. *nggòle*, *nggòde*, los, ruim, naast *nggale*, idem. — G. 19]

Kōli, *nkōli*, het is krom (B); *nkōli-*

nwakal-o, het is zeer krom (B; H: *koliwakle*, veelbochtig). Moa *koili*: *nkoili*, het is krom, bengkok; Luang-Serm. = Moa. [Mogelijk is eene *k* verdwenen; vgl. *wakla*.]

Kolpita, *kolpite*, doosje van lontarblad om heilige steenen in te bewaren (R, B).

(**Koma**?), Moa, *rkokom tani* (M 1; M 2: *rkokém*), zij maken aarde tot een bal, klomp (untal).

Koma-ni, *koman-ni*, *koman-ne*?? Zie bij T. VIII, 1, vgl. T. III, 10, VIII, 30.

Komei, Moa, *nkomei*, het is groen (M 2 *kommei*); *komeimiei*, groen.

Komsa I, Moa, *komsa* (*komaha*) *nora*, klapper kneden; ook L. *komas*, ramas.

Komsa II, (reinigen); *kniomsa*, *kniomse*, reiniging; *kniomse sale-sisie*, reiniging van zonde, Cat. 23, Antw. Kiss. *omohe*, afwasschen, bijv. *omohe mahin*, vleesch afwasschen; Luang-Serm. *nomhe lim-ni* (*nur-nu*), hij reinigt zijne handen (zijn mond). [Mogelijk zijn I en II hetzelfde woord: drukkend wrijven, afwrijven; vgl. Tett. *nakomas*, niet glad, ruw; vgl. voor de beteekenis Rott. *lòse*, wrijven, afvegen; *nalòse*, ruw, ruig; voorts Jav. *kramas* en Mal. *ramas*, Sund. *ramös*.]

Koni, sprinkhaan (N, B). Moa *konu* (*kon*[*g*]*g-e*). [G. 13]

Konu, Moa, zie *koni*.

Korkora, *korkore*, groot vaartuig, kora-kora; uit het Mol. Mal.

Kori, roosteren, goreng (H; L geeft *koir*). [Bug. *gore*, vgl. Mal. *goreng*; voorts Rott. *luri*, *nuli*. — G. 21]

(**Korta**), *kokorta*, *kokorte*, strik om vogels mee te vangen (R, B). Kiss. *orok-e*, binden; *oroorok-e*, strik; Roma *korat*, binden.

Koru, *nkoru*, hij raapt op (of: hij zamelt in, pungut, zie onder *ketu*) (N, B). [Vgl. *ortu*?]

(**Kosla**), Moa, *kokohla*, *kokohle*, *kokohole*, onrijp, v. vruchten.

Kosmai, *nkosmai*, hij versiert (B). Moa *kohmai* (*rkohomaj-e*). [G. 4, 7]

Kosri, *nakosir-o*, hij bespreekt (B katakan), klagen over iets, iets aanbrengen, T. VI, 3, VII, 6 (*mu-kosir*).

Kosu, uitdoen, bijv. kleeren, buka pakejan (N, B). Moa *kohu*: *rkohu kdieli*, zij doen den ring af. [Rott. *kosu*, afstroopen, als kralen van een snoer, doch dial. *olu*, *oru*, en *odu*, uitdoen v. kleeren; er moet, evenals in het gelijk-beteekenende Tett. *kolu*, eene *t* aan het slot afgevallen zijn; vgl. Rott. *kolu*.]

Kota I, *kote*, woord, bericht, T. IX, 34, 35; *o modi isia kot lo tuwan dea*, welk bericht brengt gij van mijnheer, S. XI, 14; *nakota*, *nakote*, hij zegt, bijv. T. IX, 34; (bij H. staat steeds verkeerd: *kotto*, hetzij door eene drukfout, hetzij uit *nakót-o*, enz.); *aukota isia*, wat zal ik zeggen, S. XI, 3, vgl. T. VIII, 3; *mu-kote*, gij zegt = gij meldt, T. IX. 33; *jen mek mukót sa id*, gij behoeft niets te zeggen, S. XI, 4, vgl. S. IX, 9, XV, 28; *takót*, wij zeggen, T. IX, 16; *si-emme po pele mikót sai-a*, hoe kunt gij zoo iets zeggen (H, waar verkeerdelijk *sai-o* voor *sai-a*); *rakot-o*, zij zeggen, T. V, 1, vgl. T. I, 7, III, 17. Moa idem: *kote*, bericht, warta; *are kot-ni*, bericht van oorlog; *rod kiót wakdiori*, zij brengen rondom bericht; *arí rakota*, menschen zeggen, men zegt; Kiss. *koto*, bericht. [Vgl. Solor *koda*; voorts Rott. *kòte-kòte*, enz.; oorspronkelijk wel eene klank-nabootsing; vgl. (*kota*) II.]

(**Kota**) II, M o a, *otne ntur(u) kotkote*, het motregent. [Vgl. Rott. *nggiti-nggiti.*]

Kota III, versterkte plaats, T. IX, 11; M o a idem; overgenomen uit het Mal.

(**Kotma**?), M o a, alleen in de uitdrukkingen: *jawar kotma*, morgen-avond of -nacht; *walin kotma*, over-morgen-avond of -nacht; vgl. *mela*.

Kourakraka, *kourakrake*, spin (N, B). M o a *koiriakraka*; K i s s. (*timi*) *rakrake*; R o m a *koko(mau)*. [Sikk. *kukuraka*; het laatste deel ook wel in Saw. *morake*; vgl. voorts Bug. *garangkang*, Bim. *garakangga*, denkelijk met infix *ra*; zonder dit infix en zonder sluiter Sumb. *ngginggi*. Komt het laatste gedeelte overeen met Bug. *rangka*, wijdbeensch (uit *rangkah*, vgl. Mal. *egah*, enz.), Mal., Bat. *kangkang*, (Bat. *ganggang*, wijd uitéén), enz., dan is het eerste deel mogelijk M. P. *kuku*, in de beteekenis van poot; vgl. Saw. *kae*, ook Mal. *kaki*, wel nevenvorm van *kuku* (vgl. Jav. *suku*) en Rott. *kuïk*.]

Kowsa, *kowse*, leugen, liegen; gewoonlijk verbonden met *lasra*. (H. schrijft *kowpse*). M o a idem: *kowse*; L u a n g-S e r m. *op[e]he*; K i s s. geeft *poho*, *napoho*, misschien voor *(o)poho*; vgl. bij *krita*.

Krada, zie *(rada)*.

Krei, kerk, T. VIII, 29, S. XIV, 4, 5; ook *rume krei* (N). [Rott. *nggarei*, *nggalei*, uit Mal. Portugeesch *gredja*. — G. 12, 13, 21]

Krita, *krite*, polyp, inktvisch (R, B). M o a idem: *krite*; K i s s. *rike*. [Mal. *gurita*, enz. — G. 3, 31]

Ktiarmu, M o a, zie *tiarmu*.

Ktiernu, de kĕtjubung (B). M o a idem: *ktiernu-e*. [Uit *ki* voor *kai* = *ai*, M. P. *kaju* en *ternu*?]

[**Ku**, pron. aanhechtsel v. d. 1sten pers. enkelv. G. 4]

Kuda, *kude*, paard (H, N), T. IX, 30, XII, 1, enz. M o a enz. idem. Overgenomen uit het Mal.

Kukmu, *n-kukmu*, hij houdt in de vuist (B); *mi mk(i)ukmu lim-mi*, vouwt uwe handen, T. VIII, 33; *kukmu raram-ne*, ééne vuist vol (B); (H. geeft *kukemu* als synoniem van *wuni*, verbergen!) M o a geeft *kukme raram-ni*, eene vuist vol, sa-ganggam, welke vorm niet onmogelijk is, doch denkelijk eene schrijffout voor *kukmu*; voorts: *kukum mat-ni*, de oogen sluiten. [Vgl. Kup. *kumi bahan*, den mond sluiten, en Jav. *tĕkĕm*, met de hand bedekken, naast *gĕnggĕm*, Bent. *kongkum*, Mal. *gĕnggam*, enz.; vgl. Rott. *kumu*, *nggumu*. — G. 21. 29]

Kukru, donder (N, B). K i s s. (*nohe*) *n-uur*; R o m a en L u a n g-S e r m. *kukru*. [Tett. *kukur*; vgl. Rott. (*na*) *nggu*, loeien v. d. wind, dial. ook: donderen. — G. 22, 32]

Kuku, M o a, *kukg-e*, nagel, klauw; *kukg-eni-e*, sporen van krabben, bĕkas garuk. [M. P. *kuku* — G. 21]

Kulti, kleven, lijmen (B), dikmaals verbonden met *sări*, zie aldaar; *pakulti*, zie bij *sări*. M o a: *rkulti-e*, lijmen, taroh „lem". [Vgl. Tett. van Dilli *naibelit*, kleverig, glutinoso, pegajoso; voorts Jav. *kĕlit*, *kĕlet*, denkelijk stamverwant met *pulut*, enz.]

Kumpersa, *kumperse*, matras, bultzak (N, B), T. XII, 14. [G. 7]

Kunsi, slot (H); *kunsi nam-ne*, tong van het slot = sleutel (N); uit Mal. *kuntji*. [G 34]

Kupi, vuil (L daki); *nkupi*, het is vuil (B); *niair jatjate ne kup-ni*, leelijke en vuile kleeren, T. IX, 25, vgl. S. X, 10.

Kupna, *kupne*, geld, T. XI, 7; M o a idem: *kupan-ni*. Uit Mal. *kupang*. [G. 28]

Kūra, *kūre*, gat, opening (N, B); *iran-nu kuar-ne*, neusgat (N). [Vgl. Tett. *kua(k)*, Galoli *gua(n)*?]

Kurluai, kurkuma (N, B). [M o a heeft *lakurne*, *lkurne*, waarvan het laatste deel wel *kuning*, geel, schijnt te bevatten (vgl. Kiss. *limara*, idem, *mara*, geel), met *r* voor *n*; ook in het Lett. woord schijnt dit woord vervat te zijn met *u-u* voor *u-i*. Het laatste deel is hier misschien als in *olai* voor *malai*, Maleisch, vreemd, dus uit * *kuru-lai* uit * *kurul-lai*, uit * *kurun-lai*. In het Amb. Mal. heet de kurkuma *kuning*, niet *kunjit*. — G. 7, 33.]

Kurna, ontbreken, te kort komen; *isia nkuran(-a)*, wat deert hem (H); het Mal. *kurang*.

Kusa, kat (N, L). M o a *koha*, *kohe*. [Amb. Mal. *tusa*, Tag. enz. *pusa*.]

Kusi I, wrijven (N, L); *nkusi*, hij wrijft (N); *nkusi mei*, hij wrijft de tafel (B). M o a *kuhi*; R o m a idem: *kuhi nih-na*, zijne tanden wrijven = poetsen. [Tett. *kose*, wrijven, schuren; vgl. Mal. *gosok* enz.]

Kusi II, aarden vat, tĕmpajan (B); *tió-kusi*, saguweer-vat of -pot (R). M o a en R o m a *kuhi*. [Tett. *kusi*, uit Mal. *gutji*. — G. 21]

Kugtu, M o a, *kuut telj-e*, maïs pellen (M 1); *rkugtu*, zij pellen (M 2).

Kw̃ara, *kw̃are*, (of *kwara*?), dauw (H *kuàre*, N geeft *kwāre*?). M o a (*kuare*) en R o m a (*kowara*) idem; K i s s. *u[w]are*. [Tett. *kwa*; voor Dilli wordt opgegeven *kuá w̃en* (water), Galoli *oá* of *oá w̃en*, dus denkelijk *kw̃ar* + *a*. — G. 3]

Kwasa, macht, machtig (H); *mak-kwasa*, die machtig is, T. XI, 6; het Mal. *kuwasa*.

Kwiali, handel, handeldrijven; *kwiali n-soru*, de handel is uit (R, vgl. *dupra*); *rakwiali*, zij drijven handel, S. XIV, 32; *kwiali-ara*, koopwaar, S. II, 1 (vgl. *ara* II). M o a (*rakwiali*, bĕrdagang; *kwiali*, hier ook „koopwaar": *nodi kwiali kniahole*, hij brengt smokkelwaar) en R o m a (ook *kwiali-ara*, koopwaar) idem; L u-a n g - S e r m. *kawali* (*kiwali*?); K i s s. *na-iwali*. [Kiss. heeft nog *nawali*, leenen, waarnaast *naheri-nawali* van *heri-wali* = Lett. *ser-wiali*, de eene zijde, de andere zijde; denkelijk bevat ook *kwiali*, blijkens het Kiss. uit **kiwali*, ditzelfde *wali* (hier z.v.a. wederkeerig). *Ki* is misschien Sumb. *kai*, *kei*, nemen, koopen. — G. 3, 7]

L

La I, voorzetsel: te, naar, van, enz.; ook gebruikt als voegwoord in den zin van „dat, opdat"; na een substantief bijna de functie van een relativum vervullend. M o a *la*, meer gewoon *le*; K i s s. *la*, *le*; R o m a *la*. [Sumb. *la* — G. 7, 14]

La II, zie onder *loi* II.

Lā I, gaan (ontstaan uit *laa*. H. geeft in zinsverband *la*, als afzonderlijk woord *lao*, wat in ieder geval *lau* zou moeten zijn, maar het is *lā* met den nadrukswijzer *o*; wel wordt soms voor de *o* eene *w* ingevoegd: *lā-w-o*, S. XVI, 49, evenals voor *a*: *lā-w-a*, S. XIII, 6, stellig als klinker-scheiding,

doch gewoonlijk is dat niet het geval. Overigens is het mogelijk, dat de *ā* voor zulke nadrukswijzers verkort wordt); *aluā*, ik ga, S. VIII, 4; (*o*) *mluā*, gij gaat, of: ga! T. VI, 2, VII, 4, 6, vgl. S. VII, 4, X, 15, enz.; *n-lā salmek-o* hij is gegaan (H); *itlā*, S. XIII, 2, XV, 5; *amliā-o* (H), of gewoon: *am-lā* (B), wij (exclusief) gaan; (*mi*) *mliā*, gijl. gaat, of: gaat! vgl. T. VIII, 24; *r-lā*, zij gaan, T. II, 2, *irlā Pras*, zij gaan naar Dilli, S. XIV, 32. Moa *laa*, *lae*, bij verkorting *la*: *agluaa Dobu*, ik ga naar Dobu; ook wordt de vorm *agluaa-w-e* opgegeven, vgl. boven; *o mluaa nalnialli skol*(*a*), gij gingt voor het eerst naar school; *lere n-lae*, de zon gaat, het is bijna avond, ampir malam; *makalá-ulg-e*, die vooraan gaat, jang dihulu; *aiti nlaë*, het gaat niet, tiada djadi; *rla ida*, zij gaan tot, worden één, djadi satu; *makalaa soldate*, die gaat tot de soldaten, die soldaat wordt. Naast *nlaa*, hij gaat, Mal. pĕrgi, geeft Moa nog *nalaa*, hij gaat op weg, Mal. bĕrdjalan; zoo ook *molaa* naast *mluaa*, gij gaat, bijv. in: *jan molaa duka-daka*, tiada boleh bĕrdjalan takaruwan. Hierbij *nialaa* in *nialaa-ni jate*, zijn wijze van gaan is slecht, susah djalan. In het Lett. schijnt het onderscheid niet te bestaan. Kiss. *laa*, *la*; Roma geeft *la*. [M. P. *lakau* — G. 5, 7, 8, 10, 11, 21 29]

Tegenover *mai* wordt *lā* verder (althans) in het Lett. gebezigd als adverbium in de beteekenis: van zich af, weg, alsdan dikwijls met den nadrukswijzer *o*: *lā-o* (of misschien beter als enclytisch *la* en *la-o*), en zonder vervoeging, bijv.: *mi miele waw(i) ida lā*, gij geeft een varken weg, T. III, 23, vgl. T. III, 16; *itsur-pieli sisie jatjate lā*, gij laat van u los uwe slechte daden, Cat. 18, Antw., vgl. 26, Antw.; *mi miele lā-o* (= *lā* boven), gijl. geeft weg, T. III, 23; *mi mpiali snioli so lā-o*, werpt weg dat gedrag! T. III, 28, vgl. II, 6; *r-ketne lā-o*, zij hakken weg, T. III, 11; *rosir-peli* .... *lā-o*, zij jagen .... weg, S. VI, 1; vgl. nog T. VI, 5 en VIII, 49.

Lalā, voorbij, (onveranderlijk): *se lalā sala*, dat is voorbijgegaan, toen dat voorbij was, T. IV, 6, 7 (B). Vgl. *ler-lalā*.

La-pedi, *la-wedi*, zie *wedi*.

Lā II? In *raolu-ralae* (?), zij drijven ruilhandel, S. XIV, 28. Het woord is onzeker en werd door B. niet verstaan. Misschien bij *lā* I, zij gaan tot elkander? Vgl. *dupra* I en II? Meermalen wordt als parallel een woord van zeer algemeene beteekenis gebruikt.

Laé, eigenlijk geen zelfstandig woord, maar ontstaan uit *la*, praepositie en *e*, hem, haar, het; het staat altijd achteraan in den zin (H) en kan door „zijn, aanwezig zijn" weergegeven worden, bijv.: *jene anggor laé*, S. XV, 13, „als er wijn is", lett. als wijn bij het, erbij; zoo ook: *utne laé*, er is regen, S. XVI, 1. Ook op de volgende wijze: *o makadiák au laé ne*, gij zijt het, die mij oppast, bedient, is 't zoo? S. XV, 17 (engkau ada budjang jang djaga kita?), waarop het antwoord dan luidt: *laé*, ibid. 18. Somtijds is het gebruik gelijk te stellen met het Mal. *ada-nja*, bijv. T. IX, 59: *mukót-reran nsors(u)or luaé* (voor *nsorsuoru laé*), gij bestrijdt dat, wat eindigt, zoo is 't, gij bestrijdt waarlijk wat eindigt; vgl. T. II, 8. Zelfstandig (zonder ellips als in antwoorden)

wordt het gebezigd in den zin van: hier is 't, ziedaar! S. XV, 25; ook voorafgegaan door *e* (vgl. sub *ede*), *elaé*, S. X, 26. [H. schrijft *lai*: *norama ira ta lai* (blz. 28), omdat zij (de kinderen) er niet zijn; het woord heeft hier evenwel minder de beteekenis van „zijn" („niet zijn" is reeds in *ta* vervat), dan wel die van Mal. adanja. T II, 7—8: *wean-meka .... nmanako .... lai, ri maksí sala id de-o*, tenzij .... hij (belijdt; zoo is 't =) werkelijk belijdt ...., dat hij een zondaar is. Ook L. geeft *lai*, zijn, maar *ta lae*, niet zijn. Hoewel verwarring van *i* en *e* in eene toonlooze slot-lettergreep gemakkelijk kan voorkomen, is dit onbegrijpelijk, wanneer het accent daarop valt, en dat is, zoowel volgens de mededeelingen van B. als door de schrijfwijze in de Samenspr. en in no. IX der Teksten, wel buiten kijf. Mogelijk is 't, dat nu dit *la é* een werkelijk woord geworden is, het accent versprongen is naar de eerste lettergreep, en daardoor uit *e*, dat alleen als aequivalent van *a* aan het einde kan voorkomen, *i* is ontstaan.] Of de uitdrukking ook in Moa gebruikelijk is, is onzeker. Opgegeven wordt *lae* = kapada, duidelijk *la e*; *on-ni lae* (bedoeld is wel *laé*), dĕri săbab, hier wel ongeveer gelijk Lett., de reden ervan is; *ai-miahag*[e]-*n*(*i*) *lae*, kĕna asap, de rook is bij het, op het of hem, hier eerder twee woorden: *la e*.

Lai I, staart, staartveer v.e. vogel (N, B): *manu-lai* (N. bulu burung); *ptune or-lai*, staartster, komeet (N, B). Moa geeft (*litna-*)*laj-ni*, (zijn) kroon, makota, wel: hoofd-sieraad v. vogelveeren; Kiss. *lai-j-e*, hoofd-sieraad, pĕrhiasan kapala. [Bare'e: *lai nu manu*, vogelstaart; Saw. *ru-lai*, staart; ook Sumb. *lai*, tak.]

Lai II, in verbinding met *ruri*, bijv. *rur-ni la-ni*, de kracht en macht van (enz.), Cat. 14, Antw., 20, Antw. Kiss. *ruri-laije*, kracht, gagah; Roma geeft *ruri-lai*, met de beteekenis: tipu-daja, wel eene vergissing. [Misschien een overdrachtelijk gebruik van *lai* I (vgl. Jav. *lalantjur*), evenals *ruri*, kracht, van *ruri*, been, bot.]

(**Lai**) III, *llai*, *lalai*, (N. zandbank, tanusan, B. kust, tĕpi laut), denkelijk: landpunt, gelijk Kiss. *lai-ni*, tandjong. [Vgl. IV.]

(**Lai**) IV, Moa, *llai*, *lalai*, kampong (*llaj-e*); *llai nuü gai-ni*, de kampong, welke voor hem ligt; *llaj-e wniot-ni*, de bewoners van de kampong. [Stellig hetzelfde woord als (*lai*) III, vgl. Rott. *nggòlok* en *taduk*, beide zoowel „landpunt" als „dorp"; mogelijk bij *lai* I.]

Lai V (?), zie *laé*.

Laiara, *laiare*, inslaande bliksem (B; R. donder); *laiare nis-ne*, dondersteen (R, B). R. geeft voor Luang-Serm. *laiere*, *lajere*; *lajere nih*[*i*]-*ni*, dondersteen.

Laiki, Moa, zak, vlies, kandung (*laikje*, M 1, M 2).

Laka I, Moa, zie *loki*.

(**Laka**) II, *laklaka*, *laklake*, bont, gevlekt (B). Moa idem: *sor-ni laklake*, de kleur ervan is bont.

Lakkiasra, (R *lakiasre*), soort vogel, waarvan het geschreeuw ziekte zou voorspellen. [Vgl. *kasra* en zie bij *laktieru*.]

Lakmara, *lakmare*, geelzucht (N; volgens B. *n-lakmara*, hij is bleek (?) = N. *n-mara*); *n-lak-marmara*, hij heeft geelzucht. [Vgl. *mara*; het

eerste deel mogelijk bij (*laka*) II, dus z. v. a. geel gevlekt; voor Roma wordt gegeven: *n-kahar* (zie bij *kasra*) *marmara*.]

Lakpona, *lakpone*, raadhuis, vergaderzaal (R, B). Moa idem (*lakpone*, baileu). [Ook voor Wettar geeft R. pag. 435 *lakpoon*.]

(**Lakra**), *namlakra*, het verwelkt (N, B). Moa *naplakra*. [Vgl. Mak. *lángkara*, wijd uiteen; verwant met Mal. *bongkar*, enz.? — G. 28]

Laktieru, tortelduif (R). Moa idem (*laktierg-e*). [Tett. *lakkateu*, tortelduif (naast *lakmukar*, een ander soort van duif); Cer. *lakateun*, *lakateun-o*; Rott. *kateu*. In het Lett. en Moa moet *lakiteru* de meer oorspronkelijke vorm zijn, evenals *lakkiasra* uit *lakikasra*; de *i* denkelijk uit eene uitspraak *kai* van het prefix *ka*. — G. 31]

Lakurna, zie *lkurna*.

Lali, Moa, zwavel (M 2); *woar-lali* vulkaan (M 1). Kiss. idem (*lali-j-e*). [Denkelijk voor **lila* en uit eene of andere taal overgenomen; vgl. Rott. *manila*, *banila*, Bik. *manilang* = Mal. *balirang*.]

(**Lalu** of *lallu*), in *siwi lalalu* of *lalallu* (zóó N, B) haan. Moa geeft: *siwi llalu-e*. [Rott. (*manu-*)*laluk*, Solor *lalun*, Bik. *lalong*. Het is onzeker of in de Lettineesche opgave *lalallu* is bedoeld uit **lalalnu* voor *lalalun*, dan wel het woord met aangehecht pronomen. — G. 4,17]

Lãnu, lever v. e. varken, geit, enz.: *waw-liaun-nu*, *pip-liaun-nu* (R, B). [Sumb. *kalau*, milt, Saw. *rou*, idem; met anorganische slot-*n*.]

Lapna, zie *lawna*.

Lara I, *lare*, zeil (R). Moa en Luang-Serm. (*lare*), alsook Roma (*lara*), idem; Kiss. *walara*. [Mal. *lajar*, enz. — G. 2, 10, 29, 32]

(**Lara**) II, *larlara*: *n-larlár-o*, hij zweeft (N). [Vgl. Rott. *la-la*, zweven, bij *la*, vliegen, en zie aldaar sub *la* 1 (zeil).]

Lara III, *lare*, honger (N), T. IV, 7; *iraplare*, zij hebben honger, T. IV, 15. Moa (*lare*, honger, *naplara*, hij heeft honger) en Kiss. (*lára*, *lare*, *namalara*), idem. [Mal. *lapar*, enz. — G. 2, 10, 27, 29, 31]

Lara IV, voorbijgaan: *nlara*, hij gaat voorbij (B). Moa idem: *nlara*, liwat, lalu.

Lari I, *lari metme*, zwarte klapperdop als huisraad gebezigd (R), denkelijk: halve klapperdop; *lari-tiani*, aarden kom (R); *ppikan-lari*, kom (zie *pikna*). Moa (*lari-sina*, Chineesche kop; *lartiani-e*, aarden kom) en Kiss. (*lari-e*, klapperdop om uit te drinken, R), idem; Roma, volgens opgave, (*pikan*) *lara*, kom.

(**Lari**) II, *walari*, hard loopen (H); *mu-walari*, loop snel! S. X, 16. Moa idem: *raw(a)lari*, zij loopen snel; *mowlari*, loop snel; Kiss. *n-lari*, hij loopt snel; Roma *walai* (zóó meermalen). [Mal. *lari*, enz. — G. 11, 13, 29, 31]

(**Lari**) III, in *liari*, wat onder iets gelegd wordt (B pãngalas); *watu liari*, lett. steen(en) met iets er onder gelegd, steenen zetel der hoofden (R). Luang-Serm. *watu liari*, hoop steenen met een platten steen er bovenop; Roma *lari*, wat ergens onder gelegd wordt, alas; *ralari-j-e*, zij leggen het een of ander onder iets.

Lãri (?), *wai-liair-ni* (?), vuur-vlam, T. III, 17, zie aldaar; Roma geeft *lair*, glans, schijnsel, sinar.

(**Larna**), *llarna*, *llarne* (*lalarne*), vlieg (N). Moa idem, *llarne*; Kiss. *larra*;

R o m a *larar.* [Mal. *lalat*, Jav. *lalĕr*, enz.; vgl. nog Saw. *lara.* — G. 11, 33]

Lasoa, *lasoe*, ui (N, R); *lasó warwarse (— mermere)*, witte (roode) ui (N). M o a *lahoa*: *laho[w]e*, *lahó worworë*, witte ui; R o m a *lahoa*, doch K i s s. *lahona.* [Rott. *laisona*, Mak. Sanskr. *lasuna.* — G. 26]

Lasra, *lasre*, liegen, bedriegen (N, L); *lasre-kowse*, idem (H). M o a *lahra* of *lahara*: *lahara-kowse*, putar balik; *nor-lahare*, eene onbruikbare kokosnoot, welke reeds begint te ontkiemen (M 2); R o m a *lahar*; L u a n g-S e r m. *lahara. Nialasre*, leugen, bedrog (N, die als beteekenis „bĕrdjusta" opgeeft, wat natuurlijk onjuist is). [G. 4,5]

(**Lasu**), M o a, *lahu*, *lah[a]g-e*, penis. [Mak., Bug. *laso*, Sumb. *lasu*, *lahu*, enz.; vgl. *ledu.*]

Ook Lett. in: *kakam lasl(u)asu*, wervelwind (B); M o a *kakam lasluahu* (*lasluah[a]g-e*, *lahaglahage*). [Mak. *laso-anging*]

Lāsu, verzorgen, er op na houden (N, B; ook H. *lawsu*, opkweeken); *liāsu*, verzorging (H. *liawsu*, opkweeking). M o a *lagsu*: *ana liagsu-e*, aangenomen kind, anak piara; K i s s. *lauhu*; voor R o m a en L u a n g-S e r m. wordt *lahu* gegeven (denkelijk *lāhu*). [G. 10]

Latiawnu, zie *tawnu.*

Lawehi, M o a, neersmijten: *rlawehi-j-e* (M 1), bepaaldelijk met accent *nlawéhi* (M 2). [Het laatste deel wel = Rott. *pesi*, idem, zie aldaar.]

Lawna, *lawne*, groot, grootte, grootheid; *a(i) liawne*, een groote boom, T. III, 11; *maran lawne*, een aanzienlijk edelman, T. I, 2; *kpanse lawne*, eene hevige ziekte (N); *anni lawne*, een hevige wind (N); *mi jat-mi lawne*, hoe groot is uwe kunde, T. V, 8; *orweni lawan de*, later als hij groot is, dan (enz.), T. III, 26; *lawan resi*, zeer groot, T. VIII, 35; *wean-ni lawan resi*, zij is zeer schoon, S. XIII, 13; *lawan-mu*, uwe grootheid, T. IX, 35; *makalawne*, die groot is, T. VII, 3; *makaresi-kalawne* (bijv. Cat. passim), of *makalawne-karesi* (H), die zeer groot is. *N-lawan-o*, hij (het) wordt groot (B).

Lalawna, *lalawne*, idem (L *lalawan*, groot); *ruma lalawne ida*, een groot huis (H); *ri lalawan de*, die hoofdman, S. III, 4; T. IX, 12 (aldaar in den verbeterden tekst *ri-la(w)lawanne*, wel ten onrechte, daar het de vertaling is van *mantĕri*); *lalawne*, groot = volwassen, een volwassene, T. II, 7, VIII, 2.

Lawlawna, *lawlawne*, veel: *rie lawlawna*, vele menschen, de menigte, S. XIV, 25; *mutu lawlawne*, het vele volk, de onderdanen, T. IX, 7; *jen mel awrierse lawlawan la kude*, geef niet (zoo) veel rijst aan het paard! S. IX, 8.

Liawna, hoe-grootheid, aantal, T. IX, 18; *liawan-ne*, het grootste deel ervan, S. XIV, 21.

M o a idem: *klun luáw[e]ne*, een groot kussen; *tul-li lawan rehi-e*, de hoogte er van is zeer groot; *lalaw[e]ne me kekee*, groot of klein; *lok lalawne*, eene groote rivier; *maran lalaw[e]ne*, „bangsawan"; *arie lawlaw[a]na*, vele menschen, de menigte; *ore lawlaw[a]na*, veel bamboe; *agl(u)ernán unat-ku lawlawna*, ik heb veel voordeel verkregen; *liawan-ni*, de hoe-grootheid, het aantal ervan (kabanjakan). Daarnaast, althans met aangehecht voornw., een vorm met *p* in plaats van *w*: *lapan-ni ramne-*

neha, hunne grootheid is gelijk, zij zijn even groot; *lapan-ni nuu-meni*, hoe groot? Luang-Serm. idem (geschreven: *lauwna*); Kiss. *lawana*, veel, naast *lapa*, groot, veel; vgl. Roma *lawka*, veel. [Denkelijk bij Mal. *lapang*, wijd, uitgestrekt, Mak. *lampang*, Rott. *lapa-lapa*.]

Lawra I, *lawre*, rok, sarong, kain (L), T. IV, 16; *r-lawre*, zij maken sarongs, T. VIII, 24-25. Moa (*lawre*, kain, *lawar sersuernu*, kleed, kain om te verwisselen, kain mandi), Roma (*lawra*, kain, sarong) en Luang-Serm. idem. [Rott. *lafa*, vgl. Mak. *láwarạ*, verwant met Jav. *lĕmbar*, enz.]

(**Lawra**) II, Moa, *namlawra*, het is zacht, lĕmbut; *mlawar-ni* (*malawar-ni*), zacht (de zachtheid ervan); zie (*m*)*napna*.

Lawruru, boonen, katjang (N, L, R). Soorten: *lawruru marmare*, — *wuri*, — *dursi*, — *makasre* (Makassaarsch), — *motmote* (R, B). Moa (*lawruru kahi-kiahi-j-e*, uit te graven katjang, katjang Djĕpong) en Luang-Serm. idem; Roma en Kiss. *lawaruru*.

(**Lawsa**), *plawsa*, *plawse*, lang: *mortu plawse*, lang haar (N); *plalawse*, idem (H, L). Moa idem: *rsie pe naplawsa*, zij maken het lang; *raini plalawse*, een lang baadje; *plawah*[*a*]-*ni*, lang, de lengte ervan; Roma *lalaha*, *plahau* (denkelijk (*p*)*lalah*(*w*)*a*, *palahaw*). [Vgl. Jav., Sund. *lawas*, lang v. duur? — G. 3, 5, 28]

Lawsiari, morgen, den volgenden dag (L, B; H: *lawfsiare*, *lafsiari*), S. VIII, 4; *lawsiari jormetma*, morgen-ochtend, S. XII, 13, vgl. VI, 3; *lawsiari lerlalā-o*, morgen-avond (B); *lawsiari-lawsiari*, dagelijks, elken dag (B), S. XIV, 24, 25, 26; *ami man*(*an*)-*ne lawsiari-lawsiari*, ons dagelijksch voedsel, T. VIII, 46 (Cat. 30, Antw. *lafsyare-yare*). [Wanneer men hiermede Roma *nehpiari*, *nehipiari* (morgen) vergelijkt, dan schijnt wel aangenomen te kunnen worden, dat het woord **wari* bevat, vgl. Rott. dial. *fafaik*, morgen = den volgenden dag; zie voorts Rott. *fai*, *faik*. Moa bezigt in denzelfden zin *jawra*, waaruit ontstaan is Lett. *jor*(*a*) in *jormetma*, morgen = ochtend, waarbij denkelijk ook behoort *or* in *or-weni*, later, en in Kiss. *or-weki*, morgen, den volgenden dag, *or-weweki*, ochtend (= Moa *jawjawra*). Neemt men in aanmerking, dat het woord voor „gisteren" in Moa *woiniwri*, in Roma *naniwar* luidt, dan schijnt het wel, dat óók *jawra* en al deze woorden dat **wari* bevatten, echter met verlies van den eind-klinker en met verspringing van accent, dus (*já*)*war* uit (*ja*)*wari*, enz. Vgl. Sumbaw. *nawar*, morgen, stellig op dezelfde wijze ontstaan; zie nog *orawi*. De overige bestanddeelen dezer woorden zijn volkomen duister.]

Lağsu, Moa, zie *lāsu*.

Le, Moa, zie *la*.

Ledu, penis (B). Roma idem. [Uit *lasu*, Moa *lahu*. — G. 12, 25]

(**Lekna**), *makleklekna*, grof (B). Roma *maklekan*[*g*], idem.

Lekra, zie *liekra*.

Leku, Moa, *rsorta-rlekg-e*, zij beitelen uit.

Lela, *lele*, in *lele-tatre*, ziel (H; B: *lel-le tatar-ne*); *it lel-le tatar-ne*, onze zielen, T. VIII, 29. R. geeft *leli*, l. *lele*, schaduw van een mensch, in welken vorm de ziel soms verschijnt. [Vgl. (*lena*).]

Leli, ivoor (L, R), arm- of beenring,

gĕlang (L). Moa (*lelj-e*, ivoor; *lelmiormiorj-e*, olifant); Kiss. (*leli*, gĕlang, gadjah) en Roma (*leli*, gĕlang), idem. [Rott. *lèle*, *lale*, ivoren armband; vgl. (*k*)*dieli* ?]

Lemnu, limoen; Kiss. *lemune*.

(**Lena**) I, *llena*, weerlicht (R; N *kilat*). [Kiss. heeft *ilak* (geweer, kanon)-*wadlene* of *ilak-waslene*, donder; het laatste bij (*lena*) II en de eigenlijke beteekenis: voorbijschieten, snel voorbijgaan (vgl. Jav. *tjĕleret*)? Mogelijk hierbij ook *lela*.]

(**Lena**) II, Moa, *namadlén le gen-ni*, verdwijnt van zijne plaats, lĕnjap dĕri tĕmpat-nja; Kiss. *wadlene*, verdwijnen. [Vgl. I.]

(**Lēna**), Moa, *leene*, stok (M 1; L *le*[*j*]*an*); *lean-ku*, mijn stok (M 2).

(**Lēni**), *naklein-nadianat-o* (B; H *nakleni-nadianet*, de lange vocaal wordt door het niet veranderen van de *l* in *n* bevestigd), hij ligt neder, hij ligt voortdurend, baring tĕrhantar; hij sukkelt (H).

Lensu, zakdoek, hoofddoek (L), S. X, 9, 10, 11; Portugeesch *lenço*. Kiss. *lense*; Roma *lensa*.

Lepa I, *lepe*, dwaasheid, gekheid, T. III, 14, 24 (bis); *isia lep so*, wat is dat voor eene dwaasheid (H: „welke apenstreek is dat," vgl. II). Moa: *nalepa*, hij is gek; *maka-lepe*, die gek is, een krankzinnige; *rsie leplepe*, zij maken hem gek, brengen hem in de war, bekin bodok.

Lepa II, aap (N, B). Roma idem (*lepa*). [Stellig uit I.]

(**Lepa**) III, *lelepa*, *lelepe*, dragen aan een stok door een persoon (H); *e nllepe*, hij draagt (iets) op die wijze (B). Roma *lepe*, idem; Kiss. *an* (l. *au*, hout) *lepe*, draagstok. [Rott. *lepa*, *lempa*, *lemba*, Mak. *lémbara*, enz. — G. 28, 29, 34]

Lepra I, *lepre*, soort visch, de ikan djulung², op Ambon ikan djulon² (L), S. XIV, 30. Moa *nepre*.

Lepra II, *llepar* of *nlepar*, het wordt licht (N), vgl. S. XVI, 34; *nlepar sal-meko* het is reeds licht, het is al dag, S. X, 2, XVI, 33.

Leplepar-o, het is geheel licht, S. X, 7 (R: eerste morgenschemering).

Plepar, idem; *siwi mak-odi plepar*, derde hanengekraai (R, B), lett. „de haan, die het daglicht aanbrengt"; *kakme naplepar*(*-o*), de lucht wordt helder (H, B); overdr. *loamsai kalwede naresi po it*(*a*)*plepar*(*-o*), thans is het de beste tijd, dat wij verlicht worden (H). Moa *repra*, *repre*: *repre nmou*, het licht is helder; *nsita nrepra*, het glanst, gilang-gilang; *repar-ni*, schijnend, bĕrsinar (lett. de glans, de helderheid ervan); Kiss. *ropo*, helder, licht; *noh-roropo*, de aarde is licht = het is ochtend. [Tett. *roman*, het licht; *naroma*, het is licht (*o* uit *ĕ*); Galoli *reman*, licht; Sumb. dial. *rămang*, morgen, Kamb. (*ha*)-*romu*, vgl. Kiss.; de sluitende medeklinker denkelijk anorganisch. — G. 28, 29, 33]

Lepru, soort visch, ikan babi (N, B).

Lera, *lere*, **1**. de zon (H, N, L, R), T. I, 3, enz.; *lera n-mai*, de zon komt op, vgl. S. XVI, 11; *lera naloi*, de zon is groot, 's morgens 7 uur; *lera nakniait-o* (vgl. *kāti*), des ochtends 9 uur; *lera nakdede*, de zon staat in het zenith, middag; *lera nkili*, de zon helt, 1 uur namiddag; *lera nseri*, de zon staat schuin, 2 uur; *lera nwoki*, de zon koelt af, 4 uur; *lera n-lā-o*, de zon gaat heen, 6 uur; *lera n-metam-o*, de zon is duister, zeven uur 's avonds (H); *lera n-mati*, het

is zonsverduistering, T. I, 4, 6, enz. **2**. dag (H, L, R), T. I, 5, 8, 10; *ler ida*, één dag, 'n dag, T. I, 8, enz. Ook in 't algemeen: „tijd", bijv. *utne ler-ne*, regentijd, S. XVI, 7, 8. *Ler di*, op dezen dag, heden, nu (H), T. I, 6, 7, III, 1, VIII, 41, IX, 39, enz. *Ler de*, op dien dag, toen, T. IV, 1, 5, 11, IX, 2, 15, 28, enz. *Lera se*, toentertijd, T. IV, 3, 7.

Lelera, lelere, lichtdag, dag tegenover nacht (H).

Nalera, nalere, het is mooi weer, het is de tijd van zonneschijn, S. XVI, 9.

Liera, liere (djĕmur, N), *naliere*, hij stelt aan de zon bloot, hij laat drogen in de zon (B).

Moa (*lere ntuini*, de zon gaat onder; *lere nsaa*, de zon stijgt op; *lere nseri*, de zon helt; *ler dea*, op dien dag, toen (itu waqtu); *sia ler ida*, op welken tijd, wanneer? *wokj-e ler-ni*, de tijd van koude; *otne ler-ni*, de regentijd; *lelera*, lichtdag, siang), Kiss., Roma, Luang-Serm. idem. [Rott. *lèdo*, zon, *lelèdok*, lichtdag, zie aldaar. — G. 11, 32]

Ler-ala, *rler-ala*, zij vallen aan, S. VI, 4 (B). [Vgl. *ler-nosri*.]

Ler-ernu, Moa, *nler-erun la gere*, hij valt in het water. [Vgl. *ler-nosri* en *ernu, kernu*.]

Ler-eti, Moa, *rler-eti*, zij gaan naar de overzijde, mĕnjabĕrang. [Vgl. *ler-nosri* en *etu*.]

Ler-lalā, avond (R, B), S. XIII, 1. Moa *lerlalaa*, idem. [Uit *lera* en *lalā*; zie *lā* I.]

Ler-līru, later, in lateren tijd (H, B). [Uit *lera* en *liru*.]

Ler-nana, Moa, zie *ler-nena*.

Ler-nena, *ler-nene*, vinden, verkrijgen; *man-mana ta rler-nene e*, zij zullen hem niet vinden (H); *rler-nene*, zij verkrijgen, Cat. 21, Antw.; *mi mliér-nene*, gijl. verkrijgt, T. VIII, 20; *itler-nene*, wij verkrijgen, T. VIII, 26-27, Cat. 19, Antw. Moa *ler-nana, ler-nane*: *agl(u)ér-nán unat-ku law-lawne*, ik verkrijg veel winst; *mluer-nane omse-kati-j-e*, gij verkrijgt vele schatten; Kiss. en Roma *ler-nala*. [Vgl. *rerna* en *nena*. — G. 32]

Ler-nosri, volgen; *o mluér-nosri au*, volg mij! (H); *aluér-nosir surat de lir-ne*, ik volg de woorden van dat geschrift op, S. VI, 8. Moa (*rler-nonosri-e, rler-nonohiri-e*, zij volgen op elkander, bĕrturut-turut), Roma (*ler-nohir*), Kiss. (*ler-nohi*), idem. [Het laatste deel is *nosri*, de in samenstellingen versteende vorm v.d. 3den pers. enkelv. van *osri*; het eerste deel schijnt ook vervat in *ler-ala, ler-ernu, ler-eti*, waarbij nog gevoegd kan worden Kiss. *ler-haa*, opgaan, en schijnt „gaan" of iets dergelijks beteekend te hebben.]

Lēru, vliegende visch, S. XIV, 29 (R *leuru*). Kiss. *leure*, idem. [G. 10]

(**Lesa**) I, *klesa, klese*, arm (H); *ri kleslese* (T. IX, 25, 26, enz.), of *kleslese* (T. IX, 28, 30, enz.), een arme; *ri kleslese rum-ne*, armenhuis (N); *mi klesles-mi*, ulieder armoede, (B). Daarnaast geeft H. nog *ri klesan ida*, een arme; *nusa kleslesan di*, dit arme land, T. V, 9; *mi kleslesan-mi*, ulieder armoede; volgens B. zou dit alles onjuist zijn; mogelijk evenwel zou zijn de vorm als substantief met anorganische *n*, vgl. Moa; of is *an* z. v. a. *ana* I in de beteekenis „klein", ter versterking van *klesa*, gelijk meermalen in het Rottineesch? Moa (*kleha, klehe*) in *nakleha*, hij wordt arm (djadi kasian); *rakleha*, zij zijn arm (kasian); *aiti nakleha*, hij is

niet arm (tida kasian). Voorts: *na-klehe mahmiahi*, hij heeft gebrek aan, hem ontbreekt, medelijden, tida tahu sajang (M 1, M 2). *Kleh-anë*, kinderloos, mandul (ook M 2); *kliehna*: *kliehan di* (zóó te lezen? vgl. bij Lett.; er staat evenwel: *kiniehan di*), dit gebrek (aan voedsel en drank). Kiss. *lelehe*, *naalehe*, arm; Roma *nakleha*, idem; Luang-Serm. *rie nakleha henioli lir marna*, „geen fatsoen kennen", iemand, wien ontbreekt de wijze van handelen als een aanzienlijke (vgl. Moa). [G. 3]

Lesa II, of *lēsa*, uit het Holl. lezen; *nlesa* of *nleas-o* (B), hij leest. Moa *leha*: *mluehe*, gij leest.

Lēsa, zie *lesa* II.

(**Lesna**), zie (*lesa*) I.

Lesu, uittrekken; *rles(u) mosre*, zij trekken het zwaard, S. IV, 2. Moa *lehu*: *rleh[e]g-e*, zij trekken uit, tjabut; *rleh[e]g-doini-j-e le sukli*, zij trekken het uit een gat; *rlehu riri*, zij trekken een paal uit; *rlehu hnolan-ni*, zij trekken de stop er af; Kiss. en Roma *lehu*. [Rott. *lesu*, zie aldaar. — G. 8]

Leta I, *lete*, dorp, negorij, land (N, L), T. VI, 7, S. XIV, 2, enz.; *lete wniotne*, de bewoners van eene negorij (N), vgl. S. VII, 5; *ana lete*, een buiten huwelijk geboren kind, anak sundal (N). Moa (*lete*, nĕgari, *anaa lete*, anak sundal), Roma (*leta*, *ana leta*), Luang-Serm. (*leta*), idem; Kiss. *leke*. [Bij Kup. *lèten*, Rott. *lètek* (zie aldaar), berg, hoogte? Vgl. (*lai*) IV. De *n*, bijv. in Kup. *lèten*, zou dan anorganisch zijn.]

(**Leta**) II, *pleta*, *plete*, snel, vlug; *plete po modi mai-o*, breng het snel hier! S. XI, 18; vgl. T. II, 1, S. XI, 25. Moa (*plete*, snel; *peleta pe rlaa*, zij gaan snel; *sasae plet pe natulu*, iets dat snel groot wordt, barang lĕkas tinggi) en Roma (*pleta*), idem; Kiss. *peleke*. [G. 28]

Leta III? Zie *lieta*.

Letna I, *letne*, midden, tusschen (B *letan-o*). Moa idem: *la talan letna*, op het midden van den weg, di tĕngah djalan (M 1, M 2); *la noh wo-rû letna*, te midden van, tusschen twee eilanden, di tĕngah dua pulau; Kiss. *leken*, tusschen. [Vgl. nog Kiss. *lekene* (*k* uit *t*), kloof; Roma *naleta*, *letleta*, wijd uitéén (vgl. *olieta*); voorts Rott. *letak*, tusschenruimte, Tett. *let*, tusschenruimte; vgl. Jav. *hĕlĕt*, Mal. *sĕlat*, enz. Zie ook *sletna*.]

Letna II? *mat-ne lletan-ne* (N; B *letan-ne*), ooglid, (of *lletan-ni*, *letan-ni* van *letni*?).

Letw̃ara, *letw̃are*, midden; *mele letw̃are*, middernacht, S. XVI, 39; *ukre letw̃are*, middelvinger (N); *la ili letw̃ar-ne*, midden in het paleis, T. XI, 10. (H. geeft *littuare*, tusschen). Moa *letgara*, *letgare*: *riór letgare*, middelste gelid; *mak-dén letgare*, die in het midden is; *le letgar-ni*, in het midden er van; *letgargare*, juist in het midden, tĕngah-tĕngah. [Het woord is wel ontstaan uit **leutara*; het laatste gedeelte is wel = Roma *taran*, Kiss. *toro* (uit **tora*), welke eveneens „midden" beteekenen en denkelijk overeenkomen met Rott. *talada*, Saw. *telora*, enz., idem, (hetzij deze woorden een infix *la* bevatten of mogelijk *tara* is ontstaan uit **tarara* voor **talara*). De in het Rott. Wdb. gegeven verwantschap met Tett. *laran* is onjuist; waar een sluiter voorkomt, moet deze onecht zijn; vgl. nog Mentawei *talaga*, helft, Bat. *talaga* middelste deel van een huis.]

Leu I, *nleu morat-nu la siole*, hij windt het haar om den haarkam (R: den kam in het haar steken, B: *nleu*, ikat). Kiss. *leu*, winden, oprollen als touw. [Tim. *neü*, winden.]

Leu II, in *nawoka-naleu*, hij vergadert, verzamelt (B; H *woke-lew*, vergaderen van menschen om raad te houden; evenwel is ook mogelijk, dat *leu* is: *le-u*, d. i. *le*(*a*) met *u* = *o*).

Lewa, *lewe*: *nlewe*, hij waait met een waaier; *lewlewe*, waaier (B). Moa idem: *rlewe*.

Lewna, *lewne*: *nlewne*, hij is los, vrij (B). Moa idem: *nlew*[*e*]*na*, hij is los, vrij, tĕrlĕpas; *agluewan sal-meka*, ik ben reeds los; *manë llewne* = *lelewna*, een vogel, welke losgelaten is; *kalew*[*e*]*ne*, loslaten; Kiss. *lewene*, voorbij; *naalewen*, hij laat los, vrij, bri lari.

Lewu, rustbank, bale-bale (R), rek (L); meermalen in verbinding met *ruma*, huis, als *ruma lewu*, z.v.a. huis en haard, bijv. T. III, 11, 15, V, 5. Moa idem: *lewg-e*, rek, para-para, rustbank; *roma lewu*, rumah tangga; Kiss. *leuwe*, rustbank. [Sikk. *lĕppo*, huis; Bat. dial. *lopo*; Daj. *lepau*, rijstschuur; Rott. *lò* in *uma-lò* = Lett. *ruma-lewu*; vgl. voor de beteekenissen Jav. *bale-bale* met M. P. *walai*, huis.]

Lia I, *lie*, Moa, gember. [Mal. *halia*]

(**Lia**) II, in *nwaklia-nwakloli*, hij bedriegt (B; H *waklia-waklioli*).

Liai, bijvrouw, T. XI, 3, enz., geliefde in ongunstigen zin; *naliai*, hij pleegt overspel (B; H als stamw. *aliai*); *nialiai*, overspel (H, R). Moa (*raliai*, bĕrkĕndak), Roma (*liai*, kĕndak) en Luang-Serm. (*naliai*), idem. [Eene afleiding van het nog in het Rott. voorkomende *lai*, beminnen.]

Lialu I, rijststamper (R). Moa geeft *hgalj-e*; Kiss. en Roma *alu*. [M. P. *alu*; vgl. Karo-Bat. *lalu*, Tob. Bat. *andalu*.]

Lialu II, *udi lial-lu*, volgens N. „rambut" pisang, tros van pisang; volgens B. de bloem, djantong.

Lianti, hemel (H, N). T. V, 6, 7; *la lianti wuwarnu*, boven in den hemel (H), T. VIII, 4; *ma lianti naini*, hier onder den hemel, hier op aarde, T. VIII, 4, vgl. V, 6. Moa (*lianti-j-e*, hemel; *lianti gaar-ni*, de horizon, pinggir langit), Roma en Luang-Serm. idem. [M. P. *langit* — G. 11, 14, 23, 25, 29]

Liaara, *liaare*, Moa, voetzool; *liaar-ku*, mijn voetzool (M 2); *le liaar-ni wawan-ni*, boven op den voet, atasnja kaki; *nwak lir le liaar-ni najan-ni*, hij vraagt vergiffenis onder aan de voetzool, di bawah sapatu. [Vgl. Bik. Pamp. enz. *lakad*?]

Liari, zie (*lari*) III.

Lidna, *lidne*, of *linna*, *linne*: *nlidne* (*nlinne*), hij geleidt, vergezelt (B). Moa idem: *nlidne* (M 2); *liidne*, geleide, pĕnghantaran; Kiss. idem: *lidna* of *lisna*, met velen iemand geleiden, als substantief: „troep", enz., bijv. *manu lisn ida*, een zwerm vogels; Roma *lidan*, troep. [G. 26]

Liekra I, *liekre*, liggen op den rug (H liggen, N tĕlintang); *naliekre*, hij ligt op den rug (B). [Rott. *nalenga*, *nalengga*, Tett. *naleka*, idem; dewijl de woorden „achterover" en „open" in de M. P. talen dikmaals samenhangen (vgl. Jav. *gĕblag* in beide beteekenissen), is het woord wel verwant met Mal. *kĕkar*, Jav. *sĕkar*, enz.]

Liekra II, *liekre*, in *liekre-tniaru*, rijkdommen, schatten (H). [Aangezien

tniaru eigenlijk beteekent: wat neergelegd is, behoort dit *liekre* wel bij I en moet het stamwoord *lekra* beteekenen, of beteekend hebben: (op den rug) leggen.]

Liela, *liele*, milt, limpah (B). Moa geeft *liele* (naast *lielaa-ni*), dus te lezen: *lielë*, met de beteekenis „bidji purut" (= pĕrut), volgens M 2 limpah bangkak; Kiss. *lele*, idem (limpah kĕtjil).

Liena, *liene*, grot, T. XI, 27 (N lobang). [Denkelijk Mak. *lejang*, Mal., Kup. *liang*, Rott. *leak*; onregelmatig voor **lēna*, door de voorafgaande ingevoegde *i*; vgl. *liora*. — G. 18]

Liera, *liere*, zie *lera*.

Lieri, Moa, *lierj-e*, koraalsteen, klip. [Vgl. dial. Rott. *nère*, koraal.]

Liesnu, rijstblok (R). Moa *liehnu* of *liéhenu*; Roma *lehnu*; Kiss. *lesune*. [M. P. *lĕsung* — G. 4, 12, 14, 17, 25, 34, 35]

Lieta (?), T. VIII, 7: *ira sniol-li liet-ne* (aldaar verkeerdelijk *lietani*, zie t.a.p.), hunne gedragingen. Roma *henioli-lieta*, „tjara". Het is onzeker of de *i* tot het woord behoort of is ontstaan door de *i* aan het einde van het voorafgaande woord.

(**Lietna**), *klietl(i)etne*, nauw, T. XI, 28; *naklietne*, het is nauw (B). Moa idem: *naklietna*, sĕsak.

(**Liewsa**), *nakliewsa*, hij is naakt (B). Moa idem: *nakliewsa*, tĕlandjang; *rsie pe nakliewsa*, zij maken, dat hij naakt is; Kiss. *nadlewhe*, *naslewhe*. [Vgl. Pamp. *lubas*.]

(**Lili**), *waklili* = *wakdiori*, rondgaan (B); *w̄o-waklili*(H *wakelili*)-*wakdiori*, duizelig, T. III, 8. Vgl. Kiss. *paillili*, draaien, bedriegen; *ulu-wakun napaillili*, hij is duizelig. Luang-Serm. geeft *kelili*, bedriegen. [Vgl. Bug. *tulili* naast *tuliling*, Mak. *lili̥*, alsook Mal. *kuliling*, enz.]

(**Lilli**], *llilli*, was (N), S. XIV, 31, 34, (L *lilli*). Moa idem: *agala llilin le gowél(i) siá-worwora*, ik haal was om daarvoor wit goed te koopen; Roma *lilli*; Kiss. geeft *lille*. [M. P. *lilin* — G. 13, 30]

(**Lilu**), *mlililu*, zuur; *anggur mlililu*, rijnwijn (N); *namlilu*, het is zuur (B). Moa *namnilu*; *gai-ni mnil-li*, zijn gezicht is zuur; Kiss. *maalinu*. [Tim. *maininu*, Kup. *ngilu*, Saw. *menjilu*, enz.; vgl. Mal. *ngilu*. — G. 30]

Lima I, hand (H, N, L), T. VIII, 33; *lim-ne malw̄anna* (— *maliri*), rechter-, (linker-)hand (N). Moa, Kiss., Roma idem. [M. P. *lima* — G. 11, 13, 29]

(**Lima**) II, in *wo-lima*, vijf (N, L; H *wo-lim-o*); *wel-lima*, vijftig (N, L; H *welim-o*); *manlilim-o*, zij met hun vijven (H, B). Moa (*wo-lima*, *wel-lima*), Kiss. (*wolima*, *wellima*) en Roma (*wolima*, *wellima*), idem. [M. P. *lima*]

Linna, zie *lidna*.

Līna, *line*, stookplaats, tungku (B); *lian-w̄ai*, idem (R); vgl. T. III, 15. Moa *liine*. [Tett. *lalian*, Kup. *klikan*, Bim. *riha*, Gajo *kĕlikön*, Bal. *djalikan*, enz. — G. 9, 26]

(**Linu**), *plinu*, Moa, zie (*ninu*).

Liola, *liole*, Moa, deur; *liol-geni-e* (ook L), idem. [Vgl. *lola* I.]

Liora, *liore*, zee (H, N), T. I, 3, VIII, 24; *anni liore*, zeewind (N); Roma *lioru* (denkelijk *liōru*); Kiss. *louru*. [Mal. *laut*, Jav. *lor*, enz. Uit **lōru* (vgl. *liena*) voor **lāru*. — G. 14, 18, 32]

(**Liorna**), *pliorna*, *pliorne*, buiten: *e nlā pliorne*, hij gaat naar buiten (B). Moa idem: *rodi-e mai plioran-ni*, zij brengen het hier naar buiten (M 1, M 2).

Lipa I, *lipe*: *lip-ne*, bloem (N, B; H *liplipe*); *liplipe*, in overdr. zin: edelsteenen, T. IX, 13; *nalip-o*, hij bloeit (N). Kiss. *dipi*, *dipin*. [Vgl. Saw. *wila*, Sumb. *wăla*?]

Lipa II, Moa, *nlipa* of *nlip*[*a*]-*lipa*, het zweeft (lajang, mĕlajang). [Vgl. Pamp. *lipau*, *limpad*, Tag. *lipar*, vliegen? Vgl. ook Lett. *liwra*.]

(**Lipa**) III, *liplipa*, *liplipe*, Moa, vlinder; Kiss. geeft *liplip-kai*. [Bij *lipa* II, vgl. Lett. *knemnema* bij *nema*.]

Lipai, Moa, zie *liplip-kai*.

Liplip-kai, vuurvlieg? (B). Moa geeft *lipai* (*lipa-j-e*). [Het woord in Moa schijnt uit *lipa* I en *ai*, vuur, te bestaan (vgl. Saw. *wila-beä* naast *wila*, bloem); aan hetzelfde woord wordt in Kiss. de beteekenis „vlinder" gegeven; schijnbaar uit *lipa* II, III en *kai*, een oudere vorm van *ai*, boom.]

Lira I, *lire*, geluid, stem (N), woord, T. VIII, 15; taal: *iraltieri isia lira*, welke taal spreken zij? S. XIV, 24, 25; *lir Malai*, de Maleische taal, S. XIV, 25; zaak, rechtszaak: *rajetu lire*, zij beslechten eene zaak. *Salir-lire*, (wat geluid geeft), muziekinstrumenten, T. XI, 20. Moa (*lire*, stem; *lir-ni dudam-ni*, het geluid van zijne stem; *lete lir-ni*, de taal van het land, bahasa nĕgĕri; *poklawne lir-ni*, het geluid van een kanon; *lir lalawne*, eene groote, gewichtige zaak; *rajeti lire*, zij beslechten eene zaak; *nalira*, het geeft geluid), Kiss. (*lirna*, stem, geluid, taal; *halirlira*, muziekinstrumenten) en Roma (*lirna*, stem; *nalira*, het geeft geluid), idem. [Rott. *lik*, Kup. *lin*, Sikk. *liing*, Sumb. *lingu*, Jav. *ling*? Tett. heeft *lia*, *lian*, stem, geluid, taal, zaak, *nalia*, in Dilli *nakli*, geluid geven; Galoli *li*, stem, taal, *lim* (= *lin*), geluid geven; Bur. *lien*; deze vormen kunnen deels uit **liin* (oorspronkelijk *ling*) ontstaan zijn; Lett. enz. *lir-a* uit **lin-a* (*lin* met aangevoegde *a*). — G. 33]

Lira II, *nalira* = *naliai*, hij pleegt overspel (B); *mak-lira-ka-liai*, overspeler (H); *nialira-nialiai*, overspel (H). [Mogelijk bij I; oorspronkelijk = zaak, pĕrkara.]

(**Liri**), zie *maliri* en *wieliri*.

Lirni, (of *lirna*, *lirne*?), soort schelp (B; R: *snuri lirni*, lepels van schelpen). Voor Luang-Serm. wordt *lirna* opgegeven.

Lirsi, storm, orkaan, T. IV, 6; *anni nwalirsi*, het stormt (N). Kiss. *duruh-e*.

Liru, zie *liru* III.

Līru I, *la liur*(-*o*), achter (H), *la liru*, T. IX, 16; v. d. later: *lol-liru* (B; H: *lolliru*); *ler-liru* (vgl. *lera*) = *lolliru*; met pronomen: *liar-nu* (zóó juist R. blz. 373; T. II, 6 verkeerd: *liernu*). Moa *liuru*: *rakeni le liuru*, zij plaatsen het achteraan; *liur nanki*, daarna; *raroho liuru*, zij baden later; Kiss., Roma *liur*. [Tett. *liur*, buiten; Ponos. *likur*, Bol. Mong. *likud*, rug; enz. — G. 9, 29, 32]

Līru II? hopen; *itliur* (*liur* met accent op de eerste lettergreep) *sal-meke po pele nsoli mokmoke*, wij hoopten, dat hij zich goed zou gedragen (H; ook B *liur*).

Līru III (of *liru*?), overschrijden; B. schrijft *liru* (tweemaal), bijv. *nliru tieme*, hij overschrijdt de grens; doch Moa *nliuru*, langgar (volgens M 2 *liúru*??); vgl. Kiss. *deulu*. [Tett. van Dilli heeft *liu*, elders: meer (vgl. de beide beteekenissen van Rott. *lena*); Galoli *li*.]

Lir-wali, M o a, geliefde; *lir-wal-mu*, uw geliefde (M 1); *lir-wal-u*, mijn geliefde (M 2). [Denkelijk uit *lira* en *wali* III.]

Lisra, *lisre*, scheuren (N); *naplisar-o*, het is gescheurd (N); *lisra* als substantief (denkelijk voor *liisra*), scheursel, wat afgescheurd is: *altawi lisre*, reepen koli-(=lontar-)blad (R); hulptelwoord voor haren, enz.; v. d. *mortu lisar-ne*, het geheel der haren, het getal der haren, T. VIII, 38. M o a *lihire*, scheuren; R o m a geeft *lihri*; K i s s. *murku lisar ida*, één haar (*rambut sa-urat*). [G. 4]

Lita, M o a, *nlita*, het is glad; *lit-ni* (eig. de gladheid er van), idem (ook M 2).

Līta, *lite*, slijm, fluim. M o a *liite* (M 2), *liat-ni*, dia punja lender (M 1); R o m a *litka*. [Roma *litka* voor **likta* bewijst dat eene *k* verdwenen is; denkelijk is het woord verwant met Mal. *lĕkat*, enz.]

(**Litna** ?), M o a, *litna-lai-ni*, verklaard als „makota" (vgl. *lai* I); K i s s. geeft *wuku* (ombinden)-*lai* in dezelfde beteekenis; R o m a geeft *litna*, „sasama"; vgl. Lett. *wutu* (ook Kiss. *wuku* heeft die beteekenis), zoodat *litna* wel dezelfde beteekenis heeft of gehad heeft als Kiss. *wuku*.

Litri, vallen, omvervallen (H, N). L u a n g-S e r m. *litri are*, vallen (= verliezen) in den oorlog; M o a *litru*. [G. 18]

Litru, M o a = *litri* (M 1, L).

Liuru, M o a, zie *līru* I, III.

Liwra I, *liwre*, slaan (H). M o a idem: *rliwre*, zij slaan; *rliwar kekeë*, zij slaan het kind met eene zweep, tjambok anak. [Vgl. *dawra*, *diwri*.]

Liwra II, vleugel (B); *manu liwar-ne*, vleugel v. e. vogel (N). M o a idem: *liwar-ni*; K i s s. *liwar*, vliegen, *liwarne*, vleugel; R o m a *liwar*, vliegen, vleugel. [Oorspronkelijk bij I? (vgl. bijv. Tag. *pakpak*, „slaan" en „vleugel"), of Tag. *lipar*, vliegen?]

Lkurna, *lkurne*, M o a (M 1, M 2) = *kurluai*. [G. 4]

Lo, van uit = *ello* (zie aldaar), S. XIII, 14, XIV, 19, T. XII, 4.

(**Loa**), *ploa*, *ploe*, verbijsterd, in de war (N). M o a idem; K i s s. *napaloo*; R o m a *naploa*, bodo. [Vgl. Mal. *lupa*, Bim. *nefa*; voor de beteekenis Bug. *lilu*, „dom" en „in de war".]

Loampenanni, of *la loampenanni*, in vroegeren tijd, voorheen. [Het woord schijnt zóó geschreven te moeten worden; H. blz. 17 geeft *lôampennani*; blz. 35 *lôampênneni* (beide onmogelijke vormen); T. IX, 1 *lomĕwèni*; S. XIV, 13 *lompwènan*; Cat. 13, Antw. *loompenänij* (de *ä*, zoo die schrijfwijze tenminste iets beteekent, komt nog voor 12, Vr. en Antw. in *molänij*, wat moet zijn *molanne*); de *a* schijnt ook door de schrijfwijze *lompwenan* gewaarborgd; waarschijnlijk zal het dus zijn *loampenni* met aangehecht pronomen **na*; men zou anders eerder denken aan *loampen-ni*, d. i. *loampeni* met het pronomen. Mogelijk bevat het woord reeds een niet meer begrepen voornaamwoord als anorganische *n*, om verleden tijd aan te duiden, vgl. Rott. Het eerste gedeelte is wel dáárdoor gedeeltelijk gewaarborgd, doordat H. dit en het volgende woord bepaaldelijk beschouwt als met eene praepositie *lo* gevormd te zijn (waarschijnlijk is dit niet, want dan blijft *am* onverklaard; *am* = *em* = „gelijk" kan hier niet te pas gebracht worden). Misschien is het een woord, dat „tijd" aanduidt;

vgl. *loamsai*, nu = deze tijd. Als zoodanig zou alleen in aanmerking kunnen komen het nog in het Kiss. gebruikelijke *alam* (nacht en tijd), waaruit met voornw. *(*a*)*lamna*, in het Lett. *(*a*)*lomna* kon ontstaan, waaruit **lomma, lōma, loam*. Mogelijk is voor het laatste deel *muweni*, hoe lang, *orweni*, later, *weni-weni*, steeds, te vergelijken, welke alle wel M. P. *wĕngi* bevatten; de oorspronkelijke beteekenis zou dan zijn „de tijd van gisteren", evenals *orweni*, later, oorspronkelijk wel niets anders beteekent dan „morgen" of „morgennacht".]

Loamsai, nu, heden (H. blz. 17, 31, 35), T. IV, 3 (B *lomsai*). [Bevat *sai*, deze, dit; en zie het voorgaande woord.]

Lodna, *lodne*, rottan (N; B ook *lonne*); *lodne rur-ni*, doorns v. d. rottan. Kiss. *lodno, losno*; Roma *lodna*; Moa *wlodne, welodne*. [G. 26]

Loi I, prauw, (R kleine prauw), T. I, 3, VII, 5. Moa, Kiss., Roma, Luang-Serm. idem. [Kup. *lui*, Mak., Bug. *lopi*. — G.27, 29]

Loi II, ontoereikend zijn, gebrek hebben aan, (H. *lôiliâ*, Mal. kurang, dus *loi* en *la*, zie bij Roma); *lioi*, gebrek: *mamanne lio-ni*, gebrek aan voedsel, T. IV, 12. Moa idem: *warehar-ni nloi*, zijn leeftocht is ontoereikend, bĕkalnja kurang; *nloi pniatutu*, hij heeft gebrek aan, hem ontbreekt onderricht, denkelijk letterlijke vertaling van „kurang adjar". [Vgl. Kiss. *napaloi*, zwak, lĕmah; Roma *napaloi-la*, idem (*la*, vgl. boven *loilia*, al is het oorspronkelijk misschien één met de praepositie, schijnt hier een soort nadrukswijzer te zijn geworden; vgl. Rott. *la* in *nalaö-la*, hij gaat maar, enz.). Vgl. voorts Rott. *ndôe*, honger lijden, gebrek hebben aan; *tapandôes*, zwak; misschien ook Jav. *luwe*.]

Loi III, dansen; *nloi*, hij (zij) danst, *rloi*, zij dansen, *amloi*, wij dansen, S. XIII, 17, 18, 19; (N *lloi*, wel = *nloi, mĕnari*; H. geeft *loiânuâweru*, het eerste deel dus *loi*, het tweede denkelijk geheel verhaspeld; misschien *awuauru*, ik dans, vgl. Moa *waugru*). *Lioi*, dans (R, B).

Loi IV, *nloi*, hij is mank (B). Moa idem. [Vgl. *sloi*, en voor de beteekenis Rott. *dokak*.]

Loi V, in *lera naloi*, gezegd v. d. zon, 's morgens om 7 uur (B; H *lera nalui*, de zon „is minder groot"; R *lera nalo*, de zon „staat hoog"). [Vgl. VI ?]

(**Loi**) VI, *ploi*: *mela anni ploi*, geef gunstigen wind (R); *ploloi*, volkomen; *pisiaje ploloi*, een volkomen, oprecht geloof, Cat. 19, Antw., 21, Vr.; *mok-moke ne ploloi*, goed en volkomen, Cat. 4, Antw., vgl. 5, Antw.; *nwetla ita nān-ne ploloi*, hij spreekt onze namen volkomen uit (H). Hierbij (?) *morut ploloi* (B; R *morut ploi*) sluik haar (haar, dat volkomen in orde is tegenover kroeshaar?). Moa geeft *rsii waloj-e*, „bikin trang (bĕtul)", en *itsii waloj-e*, „kitorang bikin trang (bĕtul)" denkelijk te lezen: *paloj-e, ploj-e*; Kiss. *murku peloie*, sluik haar (bij R); Luang-Serm. *mortu ploiploi*, idem.

Loi VII, Moa, *jan o moloi lié uma naini*, ga niet uit het huis!

Loka, *loke*, rivier (H). Moa idem: *loke*, rivier, *iin-loke*, rivier-visch, *lok-anë*, eene kleine rivier, *lok lalawne*, eene groote rivier. [Saw. *loko*, Sumb. *luku*; vgl. Mal. *bĕliku*, met bochten, enz.? — G. 15, 17, 22, 30]

(**Lokallu**), zie *(k)luakalu*.

Loki, voet (N, B; H. geeft *loke*); *ukar-loki*, teen (N). Moa *laka*, *lake*, voet, *lako-e*, mijn voet; Roma *lak-na*. [Mal. *langkah* ? — G. 18]

Lokra I, *lokre*, eed (H; N sumpah, wel verbaal: zweren); *liokra*, eed (N, evenwel met de verkeerde verklaring: bĕrsumpah). Moa idem: *rlokra*, zij zweren; daarnaast *rwa-lokra*, zij doen een eed, kasih sumpah; Luang-Serm. *rwalokre*, een eed doen. [Rott. dial. *naloloa*]

(**Lokra**) II, *naplokra*, scherp (B). Moa idem: *sii tut-ni pe naplokra*, de punt scherp maken; *ait naplokra*, niet scherp (genoeg), kurang tadjam; *mat-ni plokar-ni*, zijn oog is scherp; Luang-Serm. geeft *ha-plokoplo-kor-e*, mogelijk *ha plokaplokar-e*, wapen, lett. wat scherp is.

Lokra III, soort mand (B; R *lukra*). Moa idem: *lokra diaini-e*, tagalaja; Kiss. *loor*, krandjang (bij R. *lokor*). [Rott. *lokak*, Tett. *loat*. — G. 22]

Lokra IV, Moa, *rlokra rwahe*, zij geven uitleg van iets, kasih mĕngarti.

Lola I, *lole*, gaan; *nlole la talle isia*, langs welken weg gaat hij ? (H), vgl. T. XII, 3; *o mluole lomea*, waarheen gaat gij ? (H); *rlole*, zij gaan, T. XII, 3; *itlole lomé māte*, waarheen zullen wij nog gaan ? T. IV, 13. Wordt ook gebezigd als praepositie met ablatief-beteekenis: *lol talan-o*, op weg, onderweg, S. IX, 8, XI, 24; *n-den lol warta*, het ligt in het Westen, S. XIV, 6, vgl. 8, 10, 11; *lola liora*, op zee, T. I, 3; *napruru-erun* (of: *ntuin-erun*) *lola kud-ne*, hij viel van zijn paard, T. IX, 51; *nwai lola inon-ne*, het (zweet) stroomde van zijn lichaam, T. IX, 41. Zoo ook in: *lol-līru*, later, naderhand (H, B); *lol-memé-a*, waar ook (H: elders); en *lol-sala*, voorbij, afgeloopen (H); vgl. *sala* II. Sommige dezer verbindingen kunnen ook als werkwoord optreden: *nlol-jawa* (vgl. *jawa*), hij vernedert zich (B); *nlol-seri nlol-raram[ne ?]*, hij openbaart, geeft verborgenheden te kennen aan den inwendigen mensch ? (H); R. pag. 376 geeft volgenden foutieven zin: *poltio rivaktio pele mĕtiëkalo lamlol seri rië raram*, hetgeen vertaald wordt met: „ik roep uwe kracht of hulp in, om de harten der lieden te bewegen", waarvoor denkelijk te lezen is: *(a)p(u)olu ti o (a)wak(a) ti o*, ik roep tot u, ik bid tot u (of *rpolu ti o rwaka ti o*, zij roepen, bidden tot u) *pele (m)m(u)á tieke* (= *mmuai teke*, gij zult toch komen) *po (m)l(uol--rar)am (m)l(u)ol-seri rie raram(-ne)*, opdat gij beweegt de harten der menschen (B. verklaart „langgar dari luwar dan dari dalam"); de vertaling „het hart bewegen, in het hart werken", is wel juist (vgl. Rott. *dula-dalek leü-teik*). Moa, althans als praepositie: *lol-memea*, waar ook; *lola hagal-li*, voor niets; *lola hdia*, alhier; *nlol-jawa*, hij vernedert zich. Zoo ook Roma: *lol-līru*, later, di blakang; Kiss. in denzelfden zin *lolo*. [Vgl. III.]

Lola II, alleen met het pron. aanhechtsel v. d. 3den pers.: *lol-le*, stam v. e. boom (N), T. X, 9, 13. Kiss. *lol-lo*, idem (naast *lon-no*, hals, batang leher). [Sumbaw. *lolo*; vgl. III. — G. 15, 17]

(**Lola**) III, *plola*, *plole*, macht; *o plol-mu*, uwe macht, T. VIII, 49; *plol-le*, zijne macht, T. IX, 10; *nodi plole*, hij is machtig (H), hij heeft macht over (*la*), T. III, 15; *plolola*, *plolole*:

rwarwarme se plolole, zij overwegen het behoorlijk, goed (H); *plol-mu plolole*, uwe werkelijke macht, T. IX, 34—35; *naplola*, hij (het) is recht, juist, waar (H), het is in orde (H), T. II, 1; ook als antwoord op eene vraag: terecht (H), juist, ja. Moa idem: *plole, matroma*, juist, ja, mijnheer; *nala plole*, hij neemt de macht; *plol-li*, machtig (kuwasa), lett. zijne macht; *plol-li le nlaa*, zijne macht (of recht) is 't om te gaan, laat hem gaan (bejar ia bĕrangkat); *sese naplola*, al wie waarachtig is, gelijk heeft (barangsiapa jang bĕnar); *naplollola*, het is geheel naar waarheid (bĕtul-bĕtul); Roma *namlola*, waar, juist; *manodi-malola*, pĕmarentah, dus: die de macht heeft; Kiss. *mololo*, machtig; *nodi mololo*, hij is machtig; voorts *mololo*, het recht (hak); *molololo*, juist, recht (bĕnar); *wenewhen molololo*, zijn behoorlijk gedrag; *nore molololo*, geheel naar waarheid; *namlolo*, het is juist, waar (bĕnar); enz. [Denkelijk is de werkelijke beteekenis „recht" in den eigenlijken zin; vgl. Kup. *lòlo*, Rott. *lolôdok* (zie aldaar). Hierbij denkelijk *lola* II; vgl. Sumb. *pòla* (stam) en Saw. *mola*, recht, rechtop, welke eveneens *o-a* tegenover *o-o* elders bevatten; misschien ook *lola* I, vgl. Sumb. *ailulu*, recht v. e. weg, rechtdoor gaan. — G. 15, 17, 28]

(**Lola**) IV, *walola, walole*: *mpualol*, gij bespreekt, deelt mede (B: pĕrgi bitjara; H: gij bekent), T. VI, 3, VII, 6. Roma *walola*, doen begrijpen, kasih mĕngarti. [Sumb. *luluk*, eene zaak bespreken? — G. 8]

(**Loli**), *lololi*, rad, als v. e. wagen (B); *nwakloli*, hij rolt (B); voorts in *nwaklia-nwakloli*, hij bedriegt (B), waarvoor H. geeft: — *waklioli*. Moa *lololi-j-e*, wagen; *lololi-e anaä-ni*, rad; *rwakloli-j-e*, zij rollen het. [Rott. *loli*, Mak. *doli*, enz. — G. 15]

Lomé, *lome-a*, waar? (H), waarheen? (H); *o mduél* (voor *mduén*) *lome-a*, waar verblijft gij, waar zijt gij? (H); vgl. S. X, 20; *o mluole lomea*, waar gaat gij heen? (H); T. IV, 13 (*lomé*); *rsopal lomé wali*, waar zeilen zij nog heen? S. XIV, 33.

Elome-a, versterkte vorm van *lomé* (N mana-tah), vgl. bij *ede*. [Volgens H. uit eene praepositie *lo* en *me*(*-a*); dewijl naast het sub *lola* I genoemde *lol-memé-a* volgens B. ook gezegd wordt: *lomemé-a*, schijnt het eerder voor **lommé-a*, uit *lol-me-a*, te staan; als praepositie schijnt *lola* wel niet in gebruik te zijn om „beweging naar iets" aan te duiden, maar in de eigenlijke beteekenis „gaan" is 't daar volkomen geschikt toe (vgl. bijv. Moa *la me-a*, waarheen?).]

Lōma, of *llōma* (*lolōma*), palm v. d. hand; *lloam-ne*, zijn handpalm (N). Moa: *loōme* en *loäm-ni*. [Uit **lokam*, verwant met *kukmu*, enz.?]

Lonna, *lonne*, zie *lodna*.

Lopa, *lope*, soort boonen, „bontjis" (B). Moa idem; voorts: *lop-kakara*, kĕkara; Luang-Serm. *lopa*; Kiss. geeft *lapatuwe*.

(**Lora**), *lorlora*, recht door; *nlā lorlór-o*, hij gaat recht door (B). Kiss. *nahaloro*; (Roma geeft: *heliara*). [Rott. dial. *saindòro, siròlo*]

Losa I, nazien, onderzoeken: *o ml*(*u*)*ós tal-li*, gij ziet na (onderzoekt) zijne „touwen" of leidsels, S. IX, 7 (B). Kiss. *lohe* en *koko-lohe*, gadeslaan (tilik).

(**Losa**) II, *nwalosa, nwalose*, hij kiest uit (H; volgens B. in het Lett. alleen

in dezen vorm). Moa *loha*: *rloh (ha-)mokmoke*, zij kiezen uit wat mooi is; Roma idem: *lohe*, pilih. [Denkelijk hetzelfde woord als sub I.]

Lowna I, *lowne*, vlakte (N padang), T. IX, 15, 16; wildernis (N rimba). Moa: *lowone*, rimba. [Vgl. *lawna*? Of Rott. *loak*, Bug. *luwang*?]

Lowna II, Moa, *rlow[o]n-e*, zij lappen, zetten een lap op iets; *rlowan law[e]re*, zij zetten een lap op de kain.

(**Luai**), *kluai*, soort klein, langwerpig mandje (R, B).

(**Luakalu**), *kluakalu*, in: *tieru kluakallu*, hals (B; N *tieru klokal-lu*). Roma geeft *kluwan*, *kliuwan* (wel *kluan*, *kliuan*); Luang-Serm. *klio-ni*. [Het Lett. woord mogelijk uit **kluaklua*.]

Lui I, traan (N, B). [Rott. *lu*, zie aldaar; doch Tont. enz. *lue'*, Ponos. *lua*; mogelijk bevatten de Lett. en laatstgenoemde vormen een suffix, mogelijk is het ook alleen een middel om het woord twee-lettergrepig te maken, dus voor **luu'* met differentiatie der klinkers.]

(**Lui**) II, Moa, *nmalui*, hij is arm; Kiss., Roma *malui*, treurig.

Luli, heilig, verboden (R pěmali); *w̃era luli*, doopwater, T. II, 2; vgl. onder *dera*; *lululi*: *niarús lululi*, de heilige doop, Cat. 22, Antw., 23, Vr.; *sa-lululi*, iets heiligs, vgl. T. VIII, 14; *raluli sione*, zij verklaren (beschouwen) als pěmali het werk op het land wegens den rouw (B: rouw bedrijven). Moa idem: *raluli*, pantang; (Kiss. zie bij *dera*; Roma bezigt *luli* als part. v. d. vetatief). [Rott. *luli*, zie aldaar. — G. 30]

Lumnu, *orjori-lumnu*, buffelstal (N, B); voorts als afzonderlijk woord: kist voor een doode, T. XI, 14; *lumannu*, zijne kist, T. XI, 27; ook verbaal: *rlumnu*, zij kisten den doode, T. XI, 40. Luang-Serm. *lum[e]ni*, doodkist. [G. 26]

Lumta, Moa, zie *lumtu*.

Lumtu, mos (B). Moa, *lumtu*, *lumte* (beide vormen worden opgegeven); Kiss. *lumuke* (ook: modder). [M.P. *lumut*. — G. 17, 23, 29, 30]

Lumu, doorslikken (H, B). Roma idem: *lum[m]u-e*.

(**Lunu**), *klunu*, Moa, zie *(k)nuni*.

Lusru, navel (B, R); *lusar-nu*, (zijn) navel (N; L *lusar*, navel); *lusur-tutu*, navelstreng (R). [Moa heeft *ohar-ni*; Kiss. *ohor-ne* = Mal. *pusat*, Jav. *pusĕr*, enz.; ook het Lett. woord schijnt daarbij te behooren; de vocalen geven geen bezwaar (vgl. bijv. nog Sumb. *pusu*); alleen de *l* aan het begin is duister; misschien voor *w* uit *p*, als Jav. *lintang* naast *wintang*. — G. 32]

Lutru, muur van de negorij (R), benteng (N); *ate lutru*, negorij-slaaf (R, B). Roma *lutru*, pagar; Luang-Serm. idem; Kiss. *lukur*, pagar batu; *lukur waar*, in overdrachtelijken zin: de strijders, bala. [Rott., Tett. *lutu*; vgl. ook Lett. *atru*. — G. 30]

(**Luwä**), Moa *luwluwä*, een weinig (M 1 satjubit, M 2 sĕdikit); *lir luwluwë*, eene weinig belangrijke zaak, eene geringe zaak (pĕrkara kĕtjil, tegenover *lir lalawne*; in beide voorbeelden zóó geschreven, hetgeen elders steeds het verlies van eene *k* aanduidt).

Luwau, (of *luw̃au*?), kist (L, R); *luwau tè*, thee-kistje (N). Moa geeft *luwwuag-e*, d.i. *luwwuau* of *luwuau*? met *e*; (L. voor Moa *luwai*, of dit bij *kluai*?). Voor Luang-Serm. wordt (R. pag. 328) *lugau* opgegeven, met de beteekenis: lijkkist. [Bevat

denkelijk *au* = *ai*, hout.]

Luw̃era, laag water (N, B). [Het laatste deel is stellig *w̃era*, *w̃ere*, water; *lu* bij *luwä* dus voor * *luw-w̃ere*? Rott. *lu* beteekent juist het omgekeerde.]

Lūwu, overblijfsel van iets (H *lu*[*w*]*aw-nu* = sesa); v. d. *kok*(*a*) *luaw-nu*, het overblijfsel v. e. stuk katoen = een oud versleten kleedingstuk, T. XI, 39; v. d. ook: erfenis (R, B *luwu*). [Ook in de andere beteekenissen geeft B. met het aangehechte voornw. *luw-nu*, wat dus zou zijn van een grondwoord met korte vocaal. Voor Kiss. geeft R. *luwe*, erfenis; dit zou kunnen zijn voor *luuwu* met *e*, dewijl zulk een niet tot het eigenlijke woord behoorende achtergevoegde klinker voor *e* verdwijnt; mogelijk komen ook beide vormen voor, vgl. *rūsu*.]

M

Ma I, gewoonlijk *me*, nadrukswijzer om eenigen nadruk op het laatste woord of op de laatste uitdrukking in een zin te leggen of te versterken: *itsie wali-mié*, wij zijn nòg bezig (H); *sunsun-ne emmék-sai-me*, het einde er van is aldus, T. IX, 55, vgl. T. VIII, 10, S. VIII, 5; *ri maksie sale ida o-me*, zijt *gij* een zondaar? Cat. 17, Vr., vgl. 6 Vr., 13 Vr., 16 Vr. Vgl. *anki-ma*. Moa idem: *a kupan-ku worú wotelu r-mehan-ma*, ik heb slechts twee of drie geldstukken; *anki-me*, pas. [Vgl. Mak. *ma*, enz.]

Ma II, zie *mai*.

Mā, *maa*, *mae*, zie *mola*. [G. 18]

Mada, *made*, buidelrat (R). Moa idem.

Mai, komen (H, N, L); *amuai*, ik kom, S. XII, 13, 21; (*o*) *mmuai*, gij komt, kom! S. XI, 25, XII, 14, 16, 20, enz.; *nmai*, hij komt, T. IV, 1, 7, enz.; *itmai*, wij komen, T. VIII, 29; (*mi*) *mmiai*, gijl. komt, komt! vgl. T. V, 9, VIII, 34; *rmai*, zij komen, T. I, 2, IV, 16, enz. Voorts gebezigd als praepositie en adverbium om de richting naar, het zijn bij den spreker aan te duiden: *rwaka mai au* (*ita*, *ami*), zij vragen aan mij (ons) (H); *mai nusa wawan-ne*, hier op aarde (H); *modi e mai dedi*, breng het herwaarts (H); *modi manne mai-o*, breng het eten (herwaarts)! S. XV, 20. (Dit gebruik zou uitvoeriger behandeld zijn in het niet voltooide gedeelte van de Spraakkunst). Zoowel in de functie van werkwoord als van praepositie wordt het woord dikwijls *ma* geschreven, ook zonder dat de *i* in het volgende woord overgaat (H. blz. 14 geeft bepaaldelijk als praepositie *mai* of *ma*): *manmana mak-má sala po nsor*(*u*)-*muéke*, als die gekomen zal zijn (H); *nma nusa wawan-ne*, het komt tot ons (ei)land T. I, 12; *lirsi nma nwajate*, de storm komt verwoesten, T. IV, 6; *mi* (*m*)*miá pió* (dus uit *mai po*) *ma nusa di wawan-ne*, gij komt op dit eiland, T. V, 9. Bepaaldelijk voor *nusa* schijnt deze vorm in gebruik te zijn, en ook voor woorden als *ita*, *lianti*, welke reeds *i* bevatten. *Mamiai* (H, T. IX, 24) of *niamai* (H), komst. Moa (*agmuai*, ik kom; *eele mai au*, het is bij mij, ik heb het), Kiss.,

R o m a idem. [M. P. *mai*, *ai* naast *mari*; vgl. ook Rott. *mai* als praepositie en adv., alsook Kup. *ma*, komen. — G. 8, 11, 29]

Maka, partikel tot vorming van als substantief optredende actieve deelwoorden, wordt geplaatst voor het woord, dat voor de tegenwoordige taal als stamwoord geldt: *mak(a)-mai*, de komende, die komt (van *mai*); *mak-odi*, die brengt (*nodi*, hij brengt); *maka-mtietan*, die zit (*namtietan*, hij zit); ook voor adjectieven, wanneer zij als werkwoord gebezigd worden, bijv. *maka-lawne*, die groot is, enz. Bij herhaling verkort tot *ka*. M o a idem. [Zou verder in de spraakkunst behandeld zijn.]

Makniarni, zie (*nianni*).

Makriarni, zie (*riarni*).

Maku, M o a, *nmaku*, (het wijfjesdier) is onvruchtbaar (M 1 bis).

Maala (?), M o a : *tot-pe jana namaale kekee mehan-ni*, opdat hij andere kinderen geen kwaad doet (bekin djahat); of: *namaa le?*

Malai, uit *malaju*, Maleisch, vandaar: vreemd, als in: *udi malai*, vreemde pisang = papaja; soms verkort tot *lai*, als in *o-lai*. K i s s. idem. [Rott. *malai*, enz.]

Mali, lachen (H); *namali*, hij lacht (N); *niamali*, lach, gelach (H). M o a (*namali*, hij lacht; *nkaamali*, hij glimlacht), R o m a (*namali*) en K i s s. idem. [Rott. dial. idem, zie aldaar.]

Maliri, links (H); *lim-ne maliri*, (zijne) linkerhand (N); vgl. *wieliri*. M o a *malwiru*, *melwiru*; *lim-malwiru*, linkerhand; R o m a *njaliri*; K i s s. *mariri*. [Uit het Moasch blijkt, dat de oudere vorm moet zijn **malawiri*, vgl. (met *ka* voor *ma*) Bol. Mong. *koloigi*; voorts Tomb. *kawihi*, Sumb. *kalai* (uit **kalawii*), enz.; vgl. *malw̄anna*. — G. 31]

Malw̄anna, rechts (H *malewadan*); *lim-ne* (*kilkil-li*) *malw̄adan-o*, (zijne) rechterhand (-wang) (N); vgl. *wielw̄anna*. M o a *malganna*, *melganna*; *lim malganna*, rechterhand; R o m a *njal[a]wanan*; K i s s. *malanna*. [Op de zelfde wijze als **malawiri* gevormd uit **wanan*, Sumb. *kawana*, Mal. *kanan*. — G. 7, 26]

Malwiru, M o a, zie *maliri*.

Mamni, M o a, pronominaal aanhechtsel v. d. eersten pers. meerv. exclusief: *rom-mamni*, ons huiṣ (rumah kami); *tot-pe raram-mamni mikri*, opdat ons hart genoegelijk zij. [Uit M. P. *mami* en het pron. suffix v. d. 3den pers. **na*.]

Mamu I, *nus-mamu*, onbebouwde grond (R); *mamamu*, ledig (H); *samamamu*, iets ledigs, iets ijdels, T. I, 15, IV, 9; *rmamu*, zij worden ledig, zijn ledig geworden, T. IV, 6. K i s s. *mamu*, ledig (kosong, hĕmpa), naast *mamun*, eenzaam; R o m a *mamu*, ledig. [Tett. *mamuk*, ledig, onbebouwd, onbewoond; *hamamu*, leegmaken; vgl. Jav. *mamun*.]

Mamu II (?), *mamamu*, zijde v. h. lichaam, ook *apun mamam-nu* (B; N. geeft: *apun mamanu*). K i s s. geeft (*herna*) *mamalle*, vgl. *seri* IV.

Man, prefix gebruikelijk bij de telwoorden van 3 tot 9, als: *ira mantetelu*, zij met hun drieën (H). [Philip. enz. *manga*]

Mana I, *mane*, partikel gebezigd aan het hoofd van conditioneele zinnen, alsmede om een futurum aan te duiden: *mana ta rler-nene w̄era po edu-meka rlā-o*, als zij het water (den doop) niet verkrijgen, dan is het gedaan, dat zij optrekken, T.

II, 3, vgl. V, 3; *mana ta rler-nene*, zij zullen hem niet vinden (H), vgl. T. I, 6, 11, II, 5; *jene suk-o lirsi nmai* ..... *mana mok-o*, als er niet nog storm gekomen was ..... zou het goed zijn geweest, T. IV, 6, vgl. V, 6. Vgl. voorts *anki-mana*.

Dikmaals ook gebezigd in herhaalden vorm: *manmana*, *manmane*, zoowel in de eerste functie (H): *manmana mi miele*, indien gijl. geeft, T. III, 22, als vooral in de tweede functie: *manmana ausia isia*, wat zal ik doen? (H), vgl. T. I, 6, 10, II, 7, S. V, 5, VII, 2, XI, 15. Voorts na een woord in de beteekenis: werkelijk, terdege: *muwalari manmana*, loop werkelijk snel! S. X, 16 (B); vgl. *era mana*.

Man de, (*mana de* lett. het zal zijn, dat), opdat (H); *man de rpesur ler di wali-o*, opdat zij heden weder verzadigd worden (H), vgl. T. VIII, 16; ook in verbinding met *tot-po*, als *man de tot-po* (T. VIII, 19) of *tot-po man de* (T. VIII, 18, 20). Is ook door ons te vertalen met „het zal zijn, dat" = het moet, bijv. *man de o ms(u)aska*, het moet, dat gij doorzoekt, S. VI, 2; vgl. VI, 6, IX, 7. [*Mana* is stellig ontstaan uit de vereeniging der nadrukswijzers *ma* en *na*; vgl. *anki*. — G. 16]

Mana II, M o a, nog, er bij; *aguwák mana*, ik vraag nog; *raram-ni mana*, nog één maal. [Wel eveneens *ma* + *na*.]

Manä, *manë*, M o a, vogel; *manaa-ku*, *manaa-ni*, mijn vogel, zijn vogel (M 2); *mana-ternu-e*, vogelei; *manë llewna*, een losgelaten vogel. [Vgl. *manu*.]

Manarti, zie *mnarti*.

Mandadata, zie *man* en *ata* II.

Mande = *man de*, zie *mana* I.

Manku I, (uit Mal. *mangkok*), kop, kom, S. X, 33.

Manku II, M o a, *manku-e*, soort zak (balangsi, M 1, zak van gevlochten bladeren, M 2).

Manna, *manne*, voedsel, spijs, het eten (L), S. XV, 8; ook bepaaldelijk: gekookte rijst, nasi (N, geschreven *mane*); *manan-turturu*, pap (N); ook: *mamanna*, *mamanne*, T. IV, 12, 16 (geschreven *mamâne*), S. XV, 28, (*mmanan-o*, vgl. 20; in de beteekenis van nasi, S. XV, 10); B. *mmanne*. M o a: (*manna*), *manne*, spijs („makanan" en „nasi"); *manan tu(r)turg-e*, pap; *sa-manmanne*, toespijs, sajur. [Van *ana* II = M. P. *kan* (vgl. *anna*). Denkelijk ontstaan uit prefix *ma* met den vervoegden vorm v. d. 3den pers. enkelv. *nān(a)* met verspringing van den klemtoon; vgl. Kiss. *ha-nanaan*, Rott. *nanaäk*, en Amb. *amánana*, *amánane*, *kamánana*; de vorm *mamanna* moet wederom ontstaan zijn naar analogie van de reduplicatie bij andere substantieven, gelijk in het Amb. de voorvoeging van *ka*, *a*.]

Manu, vogel (N, L). K i s s., R o m a idem; M o a *manä*, *manë*. [M. P. *manuk* — G. 11, 17, 19, 22, 25, 29]

Mapku, M o a, dronken. [Mal. *mabok*, wel ontleend.]

Maplu, heuvel (N, B). M o a *uhu maplu-e*, idem (gunung kĕtjil).

Mara, *mare*; *marmara*, *marmare*, geel (R); *ler-marmare*, (de gele, bleeke zon) = namiddag, vooravond (B); *nmara*, hij is bleek (N), zie *lakmara*. M o a (*sorni marmare*, geel van kleur; *ler-marmara*, hari pĕtang), K i s s. (*marra*) en R o m a idem. [Sumb. *muru*, groen; Rott. *momòdok*, groen, geel, bleek; zie aldaar. — G. 19, 20]

(**Maara**), M o a, *maamaara, maamaare,* liefde (pĕngasihan), liefhebben; *mehere nmaamaare keké mak-atg-e,* de onderwijzer heeft het knappe kind lief; *arí mak-maamaare in-ni am-ni,* de mensch, die (hij, die) zijne ouders liefheeft.

Marna, *marne,* adellijke, aanzienlijke, iemand uit den eersten stand (R), T. I, 2; vorst, T. VI, 4, XI, 1. M o a (*aná marna wuhur-e,* kind van een aanzienlijke; *maran lalawne,* bangsawan; *puát-marne,* vorstin), K i s s., R o m a, L u a n g-S e r m. idem; Roma geeft nog: *heletan marna,* de groote, de eigenlijke zee, lautan bĕsar; Luang-Serm. *noho marna,* het groote (ei)land = de aarde; vgl. Lett. *walumarna,* zeer groot. [Misschien te brengen bij Galoli *arān,* vorst, wat, evenals Mak. *karaeng,* Bug. *arūng,* (vgl. Oud-Jav. (*ra*)*karajān*), stellig behoort bij Mal. *raja,* Bug. (*ma*)*radja.* Het zou dan het prefix *ma* bevatten, en de klemtoon zou versprongen zijn.]

Masa I, *mase,* goud (H, L); *masa ida,* één gouden plaat (vgl. *karsa* II), T. IV, 11; *masa-tnina,* (gouden) oorhanger (R, B). *Masmasa,* verguldsel (B) = *mas turu,* vgl. T. XI, 11. M o a (*maha, mahe*), K i s s. en R o m a *maha.* [Uit Mal. *mas.*]

Masa II, *nmas-o,* hij is moede (B). K i s s. *maha.*

(**Masa**) III, *masmasa, masmase,* limpah, denkelijk: milt (B; N *masmas-ne*). M o a *mahmahe,* limpah. Zie ook bij I. [Bij I?]

(**Masa**) IV, *nmas-más-o,* of: *nmas-más-mek-o,* het is lang geleden, sudah lama (B; H: *nsoru-po namasa-masa-mek-o,* duidt aan: een onbepaald, maar zeer lang verleden tijdstip). R o m a geeft: *anin mahamáh*[*a*]*-na,* het vorige jaar, tahun lama; *ta nwoira mahamah*[*a*]*-na,* niet lang geleden; *prota maha-maha,* oud(bakken) brood; K i s s. *maha noro,* tegelijk met, terwijl; *mah-mah-edi,* op eens, het treft.

(**Masi**), *mahi,* M o a, *nmahi-j-e,* hij schenkt vergiffenis; *o mmuahi,* gij hebt medelijden. *Mahmiahi,* vergiffenis, medelijden: *ral mahimiáhi lié,* zij schenken hem vergiffenis; *nlernane Up-lér mahimiah*[*i*]*-ni,* hij zal verkrijgen de genade van den Heer, dapat sĕlamat; *naklehe mahmiahi,* „hij is arm aan medelijden", hij kent geen medelijden, tida tau sajang. [Jav. *sih, asih,* Bug. *mase*; enz.]

Masiál-o, het past, het behoort dat (H misti); *masiál-o r-wunu orjori se po nmati-o,* men behoorde dien buffel te dooden (H); *masiál-o itsie isia wali,* wat moeten wij nog meer doen? Cat. 25, Vr., vgl. 28, Vr., T. VIII, 26. M o a, R o m a idem. [Uit *mai, sala* II en *o*?]

Masni, vleesch (L, B; H *masan*); *masin nasnasu* (*seksekre*), gekookt (gebraden) vleesch (N); vgl. *anna, isi.* K i s s. *mahin,* idem; *mahin sapi,* ossevleesch. [Te brengen bij *isi,* vgl. Mak. *assi,* met anorganische slot-*n*? Meer waarschijnlijk bij een woord in de Melanesische talen (dat in het handschr. niet ingevuld is; Codrington brengt de Melan. woorden voor „flesh" ook met M. P. *isi* in verband. P. V.).]

(**Mahü**), M o a: *mahag-ni* of *ai mahag-ni,* rook; K i s s. *mahun, ai-mahu,* idem. [Rott. *masuk,* Tim. *masuf*; vgl. Pamp. *asuk* naast Iban. *atup,* Mal. *asap,* en Tag. enz. *asu.*]

Mata I, *mate,* oog (H); *mat-mu,* uw oog, T. VI, 2, VII, 1; *mat-mi,* ulieder

oogen, T. VIII, 34; *mat-ne ual-li*, (zijn) oogappel (N); *ai mat-ne*, knoest in het hout (N). Moa (*mate, mat-ni*; *gere mat-ni*, bron) en Roma idem; Kiss. *maka(n)*. [M. P. *mata* — G. 11, 23, 29]

(**Mata**) II, *matmata, matmate*, rauw, niet gaar (N). Moa en Roma idem; Kiss. *makamaka*. [Bat. dial. *matah*; Mal. *mĕntah*; vgl. Rott. *matak*. — G. 18]

Mata III, *namát-o*, hij staat op (B); *mumát sala*, sta op! (H); *aumata*, ik sta op, S. XV, 14. Kiss. *namaka*. [Vgl. Mak. *ạmata* ontwaken, dus bij I?]

Māta, *māte*, nog (B): *iroan māte*, zij eten nog; *ta nkapansa māte*, hij is niet meer ziek (beide bij H., alwaar *mate*; vgl. T. IV, 13, 14, *mâte*, doch T. I, 1, *maate*); vgl. S. X, 14; *ta .... māte*, ook: nog niet (L): *manne ta namtás māt-o*, het eten is nog niet gaar, S. XV, 21, vgl. X, 35. Moa *maata*, nog; *aitiá maata*, nog niet.

Mati, sterven, dood (H, N, L); *rmati*, zij sterven, T. IV, 8, vgl. I, 2; *wulle* (*lera*) *n-mati*, de maan (zon) sterft = wordt verduisterd, T. I, 1, 6; *ri-mati*, een doode, T. III, 14. *Matmi-ati*, dood, T. IV, 1; de dood (N); *matmiát-mu*, uw dood, T. VI, 3, VII, 6. Moa idem: *nmati*, hij sterft; *mak-matj-e*, die sterft of dood is, jang mati; *mati-j-e*, een doode, orang mati; *sa-mati-j-e*, wat dood is, lijk, bangkai; *matmiati*, in overdr. zin: *raprehan matmiati-j-e*, met inspanning, met moeite iets verrichten; vgl. *presna* en *mesa*. [M. P. *mati*; vgl. Rott. *mate*. — G. 7, 13]

Matroma, Moa = *matruma*.

Matruma, *matrume*, heer, meester (N, L); *it Matrum-ne*, onze Heer, T. II, 8, enz. Moa *matroma*; *it Ma-trom-ni*; Roma *matruma*; Luang-Serm. *matroma*; Kiss. *makromo*. [Naar allen schijn uit *mata* I en *ruma* (*roma, romo*), huis, dus lett. oog in (van) het huis.]

Mattua, *mattue* (? of *matua*?), toovermiddel om het stelen van vruchten te beletten; Amb. Mal. matakau (R, B). Luang-Serm. geeft *mattoo*, wel *mattoa*. [Bevat denkelijk *mata* I.]

(**Matu**?), zie *matuara, matuma*.

Matuara, (*matŭara*?), of *anki matuara, matuara anki*, indien (H. blz. 29 *matuâra*); *anki matuara rwar-warme se plolole*, als zij het goed overwegen (H. blz. 30). [Vgl. *matu-ma*? en uit *matu* (gij weet) en *ara* (in de beteekenis: ding)? Vgl. uitdrukkingen als Rott. *makaneni-ma*, enz.]

Matuma, opdat (H. blz. 29); *matuma atuoli ra-o*, opdat ik nogmaals zie (H. blz. 30); *tot-matume*, idem, T. XI, 5. [Het accent is niet aangegeven; aan B. was het woord onbekend; het schijnt uit *matu* (gij weet) met den nadrukswijzer *ma, me* gevormd te zijn; de verhouding tot *matuara*, wat de beteekenis betreft, zou kunnen zijn als die van *man de* en *mana*.]

Matŵara, zie *matuara*.

(**Mau**), Moa: *namau*, hij is moede.

Mautotora, *mautotore*, de eivrucht, terong (B; N geeft het woord, maar met de beteekenis „tarum", welke stellig niet juist is).

Me I, zie *ma* I.

Me II, of (H), T. I, 8, IV, 11, V, 4, X, 11, 14, S. XII, 15. Moa (*lalawne me kekee*, groot of klein; *wokwiók mié panpansa*, koud of warm) en

K i s s. idem. [Denkelijk oorspronkelijk bij I.]

Me III, gewoonlijk met *a* I: *me-a, mea*, waar? wat? (vgl. *emmé, emmé-a*; *lomé, lomé-a, elome-a, lol-meme-a*); *sapnu me-a*, waar is de zeep? S. X, 8; *wer min me-a*, waar is zoet water (= drinkwater)? S. XV, 22; *kude ne oriori rello me-a*, van waar komen de paarden en buffels? S. XIV, 18. *Me-me-o*, waar ook, wat ook: *mi msi me-me-o*, wat gij ook doet, T. II, 4. M o a idem: *malle me po mmuai*, vanwaar komt gij? *same-a*, al wat; zie ook *meni*. [Tim. *mè*, Saw. *mi*, vgl. Mal. *ma(na)*; vgl. ook Rott. *bè*. — G. 12]

Mea, zie *me* III.

Medi, soort zeeworm (R; ook B. met bijvoeging van de Amb. Mal. naam: *laor*, soort zeeworm, welke gegeten wordt). K i s s., althans in de maandnamen *Medi-ana* (klein) en *Medilapa* (groot), de maanden, in welke deze worm zich vertoont (Maart, April).

Mei, tafel (N, L). M o a, K i s s., R o m a idem. [Rott. idem, uit Mal. (Portug.) *medja*. — G. 13]

Meka, *meke*, bijwoord tot versterking, duidt aan, dat het woord in zijne scherpste beteekenis genomen moet worden (H.: bijw. ter versterking), bijv.: *duduán-di*, nu, *duduán-di-meka*, terstond; *e rur-ni resriés miéke*, zijne kracht is alles overtreffend (H), vgl. T. IV, 7; *sniore ida masa ida meke*, één mandje kostte één geheele goud(en plaat), T. IV, 11; *ta mek-o*, in 't geheel niet, volstrekt niet, T. IV, 4. Soms blijft het bij ons 't best onvertaald, bijv. in de staande verbinding *sal-meka*, reeds; meermalen kan het weergegeven worden met: maar, slechts: *emsé-o mi miele meke la-o*, evenwel geeft gijl. het maar weg, T. III, 23; *rmati miéke-po*, zij stierven slechts, T. IV, 8. Zoo ook in imperatief-zinnen: *o msi meke*, doe 't maar (H), vgl. T. VI, 27, S. X, 36.

Meke la, tot aan; *meke la tuwu*, tot in eeuwigheid, Cat. 10, Antw., 15, Vr., T. VIII, 50.

In verbinding met *nora-ma*, als: *meke-nora-ma*, terwijl, tevens; *nkakir meke-nora-ma nakini* (l. *nkini*) *e in-ne*, zij weende, terwijl zij hare moeder kuste (H); *nwaka meke-nora-ma nrer-nene*, hij vraagt, terwijl hij ontvangt (H); vgl. T. IX, 28; *ne mek-nora-ma kleslés de nmolu*, en ondertusschen verdween de arme, T. IX, 52 (vgl. *nora-ma*).

Meke-nene (vgl. *nena*), tot aan; *meke-nene la ler di-o*, tot op dezen dag toe, T. VIII, 41; *meke-nene e nmati*, tot hij stierf, Cat. 15, Antw.; *meke-nene rimormiori Lieti napraranne*, tot zoover ging het, dat de Lettineezen weinig in aantal werden, T. IV, 2. Vgl. *emmeka*.

Memeka, memeke, slechts, alleen maar: *mi msieki memeke nora ri de-o*, gijl. speelt maar met dien man (H), vgl. T. VIII, 22; of: *mekmeka, mekmeke*, bijv. *mekmeke tnin-mu n-memés natnine*, slechts uw oor alleen mag het hooren, T. IX, 35, vgl. XI, 33, 40 - 41.

M o a idem, bijv. *sal-meka*, reeds; *o mtuokar sal-mek le roma naini*, gij zijt reeds buiten het huis gekomen; *wo-ni nor mek oal-li*, de vrucht ervan met de pit; *nu-hudee pe totoor meke*, laat het maar kort zijn; *mek le tuwg-e*, sa-lama-nja; *agoan meke-nana nsoru*, ik eet tot het op is.

Hierbij ook Kiss. *mee*, reeds? [Denkelijk uit een vorm **měngka*, als in het Sumbaw.; vgl. Mak. *mangka* voor *maka*, uit *ma* en *ka*. — G. 7]

Mela, *mele*, nacht, avond (in bepaalde uitdrukkingen): *mel di*, deze nacht, van avond, S. XI, 9; *mele letŭare*, S. XVI, 39; *mel memés di*, gepasseerde nacht, S. XVI, 41; *mel ida*, eergisteren, S. XIII, 9 (B; vgl. voor de beteekenis Rott. *bina-esak-a*). *Melmela*, *melmele*, nacht (B; H, denkelijk met drukfout: *memille*; doch zie ook *natmuele*), donker (L); *melmél māt-o*, het is nog nacht, het is nog donker, S. XVI, 32; vgl. *natmuela*. Moa: *mela*, donker worden, of donker geworden zijn; *rsie pe nmela*, zij maken het donker, bekin glap; *gai-ni nmela*, hij is „mata glap". Voorts: *mel dia*, deze nacht; *mel-ulu*, gisteren nacht; *melmela*, nacht (waktu malam); Roma *mela*, donker; Luang-Serm. *melamela*, nacht. [Denkelijk hetzelfde woord als Saw. *mĕḍa* (met regelmatig verdwenen sluiter), nacht, dial. Sumb. *mădang* (*ng* kan hier ook oorspronkelijk *m* of *n* voorstellen), de vorige nacht = Kamb. Sumb. *kamoḍu*, waarnaast *moḍung*, bijv. in *dua moḍung*, overmorgen, welke woorden alle wel eene variatie zijn van Mal. *malam*, oorspronkelijk *malĕm*; waarom de sluiter in het Lett., Moa en Roma verdwenen is, blijft duister; Kiss. heeft de slot-*m* behouden, maar in het begin verloren: *alam*, Daj. *alem*; vgl. Malag. *alina*. — G. 29]

Mellagtu, Moa, (wel zóó te lezen; geschreven staat: *melagtu*, *melaagtu*; het woord bestaat evenwel duidelijk uit *mela* en *nagtu*, waarvan de begin-*n* aan de voorafgaande *l* geässimileerd is; zie ald.), donker; *nmellagtu*, het wordt donker, djadi gĕlap; *mellaut-taru*, (zeer?) donker (zie *taru* IV); *wolan mellagtu-e*, donkere maan.

Melganna, Moa, zie *malŭanna*.

Melwiru, Moa, zie *maliri*.

Memi I, achterkleinkind (N, B). Roma idem.

Memi II, Moa, volgens M 2: schaduw (zoowel van menschen, enz. als van boomen); *mem-ni*, zijne schaduw; *men-u*, mijne schaduw. Voor Luang-Serm. wordt gegeven: *men*[*e*]*nu*?, schimmen, geesten. Vgl. *tot-memi*.

Memna, *memne*, van oudsher, steeds, van zelf, zeer; *so paét-nu meman so*, de reden daarvan is van oudsher die (alzoo), T. I, 3; *emsé-o memne la tuwu*, zoo was het steeds van eeuwigheid af, T. I, 13; *amsi sala meman la* enz., wij zondigden reeds vanaf dat (enz.), T. VIII, 40; *naruri piasál meman-o*, zeer erg, T. IV, 2, vgl. ibid. *Mememna*, *mememne*, versterking van *memna*, zeer; *jate mememne*, allerslechtst (H); *ta mememan-o*, volstrekt niets, T. XI, 40. Moa idem: *la totoa memne*, geheel werkelijk, zooveel mogelijk; *nom mememna*, zeer lang. [Mal. *memang*, denkelijk overgenomen, alhoewel in zeer vele talen in de nabijheid voorkomende; Rott. *memak*. — G. 12]

Mene, maar (H), T. I, 13, III, 2, 13, 24, enz. Kiss. *ma*. [Stellig oorspronkelijk twee partikels *ma*, *me* en *na*, *ne*; denkelijk pas tot één woord geworden, toen de vorm *me* voor *ma* reeds gewoon was, of mogelijk ook staat *e* als elders de pĕpĕt, dewijl het accent (althans oorspronkelijk) op *na*, *ne* viel (vgl. dergelijke verbindingen als Rott. *na tè*, met

accent op *tè*).]

Meni, M o a = *me, me-a*: *o ml(u)á meni*, waarheen gaat gij? *ralle meni*, vanwaar zijn zij? *sa-meni*, alwat; *nuu-meni*, als wat, hoedanig? (vgl. *nuï*). [Denkelijk *me* met het pron. suffix v. d. 3den pers.]

Mera I, *mere*, rood (H); *mermera, mermere*, idem (L); *kude mermere*, een bruin paard (N). M o a (*nmera mta(s)-taha*, het is donker-rood; *sor-ni mermere*, rood van kleur), K i s s. en R o m a idem. [Mal. *merah*, enz. — G. 8, 11, 12, 29, 31]

(**Mera**) II, *mere*, M o a, maar; vgl. *era, nere*.

Meru, bitter (L); *arak mermeru*, bitter, sopi pait (N); *kopi mermeru*, bittere = sterke koffie, S. X, 34. M o a (volgens L), K i s s. en R o m a idem. [Vgl. *eru*; voorts Rott. (*melu*).]

Mesa, *mese*, alleen; *e ser-wiál-li nmesa*, de helft ervan [zij] alleen, T. I, 11, vgl. 9, XI, 39; vandaar: zelf, eigen: *amuese*, ik zelf (H); *amuesa au rum di*, dit huis is van mij zelf (B); *o muese*, gij zelf (H); *nmesa*, hij zelf, T. II, 8; *it unat-nu nmes-o*, ons eigen nut, T. VIII, 28; *ira rum-ne lew-nu ir-mes-o*, hun eigen huis en haard, T. V, 5. *Memese*, alleen, slechts: *ida nmemese*, één (is hij) slechts, Cat. 2, Antw., vgl. 3, Antw. en 28, Antw., ook T. IX, 36, XI, 33. M o a *meha, mehe*: *agmueha gluá gale*, ik zelf ga het halen; *o muehe mala*, gij zelf neemt het; *e nmeha nwairi inon-ni*, hij heeft zich zelf opgehangen; *inón memehe*, het lichaam alleen, hij (enz.) alleen; K i s s. *mehe*. [Van M. P. *ěsa*, vgl. Rott. *mesa* (*au mesa-ngau*, ik alleen, enz.). — G. 29, 34]

(**Mesi**), *mehi*, M o a, ander; *arí mehi*, een ander, lain orang (ook volgens M 2); *let mehi wniot-ni*, de inwoners van eene andere negorij of ander land; *le gen(i) miéhi*, op eene andere plaats. *Namehi*, het is anders, het verschilt, vandaar: uitermate; *preat-ni namehi*, het duurt zeer lang, těrlalu lama (ook volgens M 2); *peal-li namehi*, zeer ijverig. Vgl. *mesni*. [G. 26]

Mesla, *mehele*, M o a, (uit het Holl.?) metselen (tembok); *mak-mehele*, metselaar, tukang batu.

Meslima, huwen (R; volgens B. uit het dialect van Lakor). L u a n g-S e r m. *mehelima*. [Het laatste deel is wel *lima*, hand.]

(**Mesni**), *mesan-ni*, volgens H: allerlei, bijv. *sa-mormiori miesan-ni* (zoo ook T. V, 7), „allerlei dieren", wel: al het andere wat leeft, alle dieren; *sisie mesan-ni* (er staat: *misany*) *momuou*, alle andere handelingen, Cat. 27, Vr. M o a: *mehan-ni*, ander; *mehan-ni la hdea*, anders dan dat, lain dari itu; *mehan-ni gaha-ni*, van een ander, lain orang punja; *kekee mehan-ni*, andere kinderen. Voorts: *mehi, namehi*, zie boven. K i s s. *namehin*, ander; R o m a *namehi*, ander, verschillen. [Eigenlijk bevat *mesin* (*namehin*) reeds in de toegevoegde *n* tegenover *mesi, mehi* het pron. suffix (vgl. bijv. Jav. *liane*), dat met het woord versmolten is, terwijl het in den vorm *mesan-ni, mehan-ni*, als afgeleid van een *mesni*, nogmaals is toegevoegd; vgl. *resan-ni* naast *resi*. — G. 26]

Mesra, *mesre* (uit het Holl.), meester, onderwijzer (L), S. XIV, 3, 5.

Meeta, *meete*, M o a, storm (ribut, elders: angin ribut).

Meti, getij, in *meti nowru*, het is vloed;

meti nrei, het is eb (N, B); *meti snióг(u)-ŵeni,* zee-oever (N,B). Moa idem: *meti-j-e namnihe,* laag water; *meti-j-e npeng-e,* hoog water; enz.; Kiss. *meki.* [Rott. *meti,* zie aldaar. — G. 13]

Metma I, *metme,* zwart, donker; *nmetam-o* het is donker (geworden), S. XIII, 7, of *lere nmetam-o* (H. blz. 50 alwaar *nmetom*); *nmetam sal-mek-o,* het is reeds donker, S. XVI, 36.

Memetma, memetme, zwart (H, R, B; L *metmetme*); *kud memetme,* een zwart paard (N); voorts S. X, 25, 29, 37, 38. Moa idem: *sor memetme,* zwarte kleur; Kiss. *memekeme;* doch Roma *memetna* (meermalen). [Tim., Tett. *metan,* Tag. *maitim,* Mal. *hitam;* daarnaast Jav. *iṭĕng,* enz. — G. 11, 12, 23, 29]

Metma II? T. IV, 10: *n-metam la,* hij doet moeite voor?? Zie aldaar.

Mi, gijlieden, T. III, 27; (H. blz. 16: *ti mio,* aan ulieden, d. i. *mi* + *o*); *mi mpiene* (= *mi mi-wene*), gijl. zegt, bijv. T. I, 13. Ook als pron. suffix, bijv. *mat-mi,* ulieder oogen, T. VIII, 34. Moa idem bij de vervoeging der werkwoorden, bijv. *mikota,* gijl. zegt, en ook als pron. suffix, bijv. *gah-mi,* ulieder eigendom; als afzonderlijk woord *mia* (*mi* + *a* II); Kiss. *mi;* Roma (als afzonderlijk woord) *ajimi.* [End. enz. *miu,* Kup. *mi,* Rott. *emi, kemi.* — G. 29]

Mia I, Moa, zie *mi.*

Mia II, *mie,* droom (N, R); *namie,* hij droomt (N, B). Moa (*mie*), Roma (*mia*), Luang-Serm. (*mie*), idem. [Vgl. Rott. (*nala*)*meï,* denkelijk voor **mii,* uit M. P. *mipi* (vgl. Jav. *ngipi*), naast *mimpi.* — G. 18]

(**Miarta**), *kmiarta, kmiarte,* nauw, eng (B), S. IV, 12 (alwaar *kmajarat*). Kiss. *marka,* idem. [Vgl. Saw. *bĕra,* nauw, Sumb. *kabărat,* benauwd. — G. 3]

Mikri, zoet (L); *mikmikri,* idem: *arke mikmikri,* „sopi manis" (N); *ŵere mikmikri,* reukwater (B); *mikmikar-ni,* de zoetheid ervan, T. IX, 20. Moa idem: *suw-ni mikar-ni,* de geur ervan is aangenaam, het riekt geurig; *sa-mikmikri,* wat lekker is, jang sĕdap; ook Luang-Serm. idem. [Het schijnt te behooren bij Kup. *mingis,* lekker, geurig (dus uit **minggis*), wel verwant met M. P. *amis,* enz., zoet, zie bij Rott. *meni;* de *r* aan het slot is evenwel niet duidelijk. — G. 34]

(**Milla**? *milli*?), Moa, *kmidal-li,* gierig.

Mina, *mine,* het vet, bijv. v. e. varken (N); als adjectief in *ŵer-mine,* ajer tawar, drinkwater (N), S. XV, 23, 24. Moa *minä, minë: orjór(i)-minë,* buffelvet; *wawj-e minaa-ni,* vet v. e. varken; *ger-minë,* drinkwater; *n-minä,* het is zoet, lekker, manis; *nur kaminë* (?, *kniamine,* wat zoet gemaakt is), een zoet, vriendelijk gezicht; Kiss. *minan-ne,* het vet; *minmina, namina,* zoet, lekker; Roma *namina,* lekker. [Mal. *minjak,* enz., zie Rott. *minak,* vet, *mamina,* lekker. — G. 22, 26, 29]

Mnarti, *manarti,* beteekenis; *so manarat-ni isia,* wat is de beteekenis daarvan? S. XVI, 60. Uit Mal. *măngarti.*

[**Mo**, Moa, zie *mu.* G. 15.]

Moka, *moke,* goed (L); *mana mok-o,* het was goed, T. IV, 7; *mokmoka, mokmoke,* idem: *ri mokmók ida,* een voortreffelijk persoon (H); *n-soli mokmoke,* hij gedraagt zich goed (H), vgl. T. VIII, 18. Moa (*moke, mok-ni,* baik; *wateraha mokmoke,* goed vastbinden) en Roma, idem.

Mola, *mole*, naar het schijnt steeds verbonden met *mā*, *mae* (wat bij H. blz. 39 geworden is tot: *malemau*, schande), zich schamen: *n-mola n-ma-o*, hij schaamt zich (B); *ta m(m)uola m(m)uae*, schaamt gij u niet? T. IX, 32. M o a *maa* (*r-mola r-ma(a)*, zij schamen zich, malu; *r-sie molmola-mamae*, zij maken beschaamd), R o m a (*mola-mā*), L u a n g-S e r m. (*maa*), idem. [Bij Mal. *malu*? *Maa* wel voor *mai* uit *mae* of *mea*; vgl. Rott. *mae*.]

Moli, *namoli*, hij zwijgt (B; L. geeft *muli*). M o a idem: *ramoli*, zij zwijgen; *rsi pe namomolj-e*, zij maken, dat hij er over zwijgt.

Molla? *molan-ne*, het evenbeeld van, de gelijke van, Cat. 12, Vr. en Antw. (aldaar beide keeren *molänij*); *molmolan-ne*, geheel het gelijke van, werkelijk, T. III, 24 (aldaar *molmolan-ni*, inderdaad). Vgl. K i s s. *molmolon-ne*, andei (ook eenvoudig: gelijk, als); *wakunu molmolon-ne*, bitjara andai-andaijan.

Molu I, verdwijnen (L); *n-molu*, hij verdwijnt, vgl. T. IX, 52; *ri-molu*, een verdwenen mensch = een doode (R, B). *Molmuolu*, het verdwijnen, het sterven: *molmuól-mu*, T. VI, 4, VII, 7. M o a (*jana o mkuamolg-e sion-o-e sian-o-e*, laat mijne goederen niet verdwijnen, bekin hilang), R o m a en K i s s. idem. [Rott. dial. *mòlo*, verzinken?]

Molu II, *namolu*, hij beboet (B); *molmuolu* (B; R *molu-molu*), boete (volgens R. ook onverdubbeld: *molu nialiai*, boete voor overspel, denkelijk te lezen: *molmuolu*). M o a (*molmuolg-e*, děnda), R o m a en K i s s. idem.

Momna, M o a, *r-momna*, zij maken opschudding, rioh-rendah (M 1, M 2; M 1 elders: tjěrewet). R o m a idem: *momna*, rusuh.

Moona, M o a, zie *ana* II.

(**Moni**?), *niamoni*, zijweg, pěrsimpangan (N, B).

Mori, **1**. leven, groeien; *tote-po amu-óri-o* (zóó in plaats van *au mori-o*), opdat ik leve (H); *nmori-o*, het groeit (N). Van vuur gezegd: vlammen (L); *w̃ai-miór-ni*, vlam (B). *Mormiori*, het leven (T. IX, 46-47), levend; *ri-mormiori*, de mensch, als soortnaam (H, N), T. passim; *sa-mormiori*, (wat leeft =) dier (H, N), T. III, 4, V, 6-7, XII, 1. M o a (*aj-e mor-ni*, vlam v.h. vuur; *ak-mor-ni*, jonge tak; *ri-mormiori-j-e*, de mensch; *sa-mormiori-j-e*, dier; *sa-sa mak-mormiori-j-e*, het plantenrijk), R o m a (*mori*, leven, groeien; *hiri mormori*, de mensch) en K i s s. idem. [Jav. *urip*, enz. vgl. Rott. *moli*. — G. 5, 15, 27, 29, 32, 36] **2**. *nmori*, Hij geeft leven, gezegd van de Godheid (H); en *nmori*, zij baart (H, N; vgl. *ori*); *anki-ma nmori-o*, zij is pas bevallen, S. XII, 19; *la ami in-ne nmori am di*, toen onze moeder(s) ons baarde(n), T. VIII, 40; (vgl. Cat. 14, Antw., alwaar *namori*, welken vorm men wel zou verwachten, maar welke toch blijkbaar niet voorkomt). M o a (*anki-me rmorj-e*, zij hebben het pas gebaard; *rmori o(a) la sia anni (i)da*, in welk jaar zijt gij geboren?) en K i s s. idem.

Mortu, hoofdhaar (N; H *móratu*, L *murtu*), T. VIII, 38, XI, 2, 3 (*moratnu*, hun haar); *mortu plawse*, lang haar (N). M o a *morti*: *morti-j-e*, rambut, *morit-warse*, wit, grijs haar; R o m a *murtu*; L u a n g-S e r m. *mortu*; K i s s. *murku* (aldaar ook *koo-murku*, lontar-vezels). [G. 13, 19]

(**Mosna**), *mohna*, *mohne* naast *mohone*, M o a, vuil ; *rsii mohona*, vuil maken ; *gai-ni mohan-ni*, zijn aangezicht is vuil (M 1, M 2). [Solor *mosong*, rot. — G. 4]

Mosra, *mosre*, zwaard (R), S. IV, 2. M o a *mohra*, *mohre* ; R o m a *mohra*.

Mota I, *mote*, of *motmota*, *motmote*, blauw (R), groen (B); *natáw miót-mot-o*, het heeft groene, jonge bladeren, běrdaun hidju (N, v. d. de opgave bij L = měntah). M o a idem: *motmote*, biru ; K i s s. *moko-moko*, blauw, groen, doch R o m a (meermalen) *mo(t)moti*, blauw, groen (vgl. *samioti*). [Een nevenvorm van *mata* II, *matmata*, dus uit **mutuh*? — G. 18]

Mota II, mot (insect). M o a en K i s s. idem. Uit het Holl. [G. 2]

Mota III, M o a, zie *muta*.

Mou, *n-mou*, het is schoon, helder weer (B), vgl. S. XVI, 10. *Momuou* **1**. schoon (L), S. X, 12, 13, 14, 15, Cat. 15, Antw. (*mou-mou*). **2**. alle (H, L), T. IX, 24, S, VIII, 5, Cat. 27, Vr. (*mou-mou*) ; alles, T. VIII, 6 ; altemaal, T. III, 10 ; *wulle nmati momuou*, de maan „sterft geheel", wordt geheel verduisterd, T. I, 8. *Namou*, hij maakt schoon (N) ; *mu-mou*, maak schoon! S. X, 27, XI, 27. M o a idem : *gai-ni mog-ni*, zijn gezicht is schoon ; *mogmog-e*, schoon ; *mogmuou*, alle, sěmuwa ; *narehin le irmogmuou*, meer dan zij allen, lěbih děri sěmowa ; K i s s. *mou-mou*, schoon ; *naamou*, hij maakt schoon ; L u a n g - S e r m. *momuou*, schoon. (R o m a geeft *mou-mou*, kaal, gundul). [Saw. *mou*, zuiver, Laora *kamou*, kaal ; vgl. Oud-Jav. *maho*, *aho*? Voor de beteekenis „alle" vgl. bijv. Rott. *basa*, enz. — G. 7, 15]

[**Mu**, **1**. *mu*-, voornw. v. d. 2den pers. bij het werkw., G. 7, 28. **2**. -*mu*, pron. aanh. v. d. 2den pers., G. 3]

Muani, mannelijk (N, B ; H. schrijft *moani*, zoo ook T. III, 6, V, 3, enz.), gezegd v. menschen, voorts ook v. paarden, varkens en katers (H). *Ramuani*, zij hebben mannelijkheid = zij zijn dapper, S. VIII, 5. M o a idem : *anaa muani-j-e*, zoon ; *kuda muani-j-e*, hengst ; *ari muanmi(u)-ani-j-e*, een dapper persoon ; K i s s. *mooni*, R o m a *muana* (meermalen). [Bal. *muani* ; vgl. Rott. *mane*, *mone* ; op te merken is, dat de *r*, als in Mak. *burane*, hier ontbreekt. — G. 7, 29]

Mukla, *mukle*, rook (N), of *w̃ai-mukle* (B). R o m a idem, *mukal*. Hierbij denkelijk K i s s. *moolo*, *moomoole*, uit **mok(a)-mok(a)la*, vuil.

Muta, *mute*, braken (L, N). M o a *mota* (volgens opgave *ramota* (lees: *rmota*?), zij braken) ; R o m a idem, *namota* ; K i s s. *namoko*. [M. P. *mu-tah*, *muntah* — G. 11, 15, 17, 29]

Mutnu, verschroeid, gezengd (B) ; *w̃o-ne nmutun-o*, hij zet een zuur gezicht (N, B). [Sumb., Mak. *mutung* ; vgl. Daj. *totong*, Rott. *putu*, *hotu*.]

Mutu, het volk, de onderdanen, T. IX, 7, enz. ; ook : makker, *e mut-nu*, zijn makker (B) ; *mutu wnua*, een gewone negorij-bewoner, orang ně-gěri, S. I, 7. Ook verbaal? T. V, 11 *amutu*, denkelijk te lezen *am-mutu*, wij zijn deelgenoot. M o a *mut-ni*, (zijn) makker, těman ; R o m a *mutu*, volk, bala těntěra ; *ni-n mutu*, (zijn) makker ; K i s s. *muku*, troepen, menigte. [Vgl. het volgende woord ; voorts *s(a)mutu*, *waputu* en *wutu*.]

Mut-wali, bloedverwanten, kaum ka-luwarga (N, B). [Uit *mutu* en *wali* III.]

Muweni, hoe lang? *muweni mluā*

iskola, hoe lang gaat gij naar school? (B). Moa *moweni*: *mowén-niána*, hoe lang? *mowén-miéka mluaa skola*, hoe lang gaat gij naar school? *mowén-nián pe o mmuai*, hoe lang duurt het, voordat gij terugkomt, waktu apa angkau pulang? *moweni nan pe nmai*, hoe lang duurt het, dat hij komt? (M 2). [Vgl. *loampe-nanni, orweni, weni-weni.*]

N

[**N**, pron. 3de pers. enkelv. bij het werkw.; uit *na*, G. 4, 8.]

Na I, en (H), T. II, 10; gewoonlijk *ne*, zie aldaar.

Na II, oorspronkelijke vorm van het pron. aanhechtsel v. d. 3den pers. enkelv. (in Roma nog *na*); ook gebruikelijk in verbinding met de volledige voornaamwoorden v. d. eersten pers. meerv. en v. d. 3den pers. meerv.; thans steeds voorkomende in den vorm *ne*, d. i. *na* + *e*, tenzij *ni* of *nu* vereischt wordt; zie G. 8. Moa steeds *ni* (met den eersten pers. meerv. exclusief: *mam-ni*); Luang-Serm. *ni*. [Rott. *na*, enz. — G. 3, 4, 8]

(**Naa**), zie *kamnaa*.

Náili, Moa, zie *nāli*.

Náini, onder; *mai ruma náini*, in huis (H), d. i. hier beneden in het huis, vgl. S. XI, 26; *la rume náini*, (daar) in huis, S. XI, 1; *ms(u)apu rume náini*, veeg het huis aan, S. XI, 27; *ma lianti náini*, hier onder den hemel = op aarde, T. VIII, 4 (N: *lianti náini*, alam dunja). Wordt het substantief bepaald, dan moet volgens B. de vorm luiden: *náin-ni*, dus met pronominaal suffix, als: *ma rum-ku náin-ni*, in mijn huis, vgl. S. XII, 12. In dit geval evenwel wordt in de teksten (V, 6, 7, VIII, 13, 32) steeds *náini* geschreven; omgekeerd S. XI, 26, 27 *náinni* voor *náini*, zoodat mogelijk is, dat de vorm overal *náin-ni* moet luiden (evenals het tegenovergestelde: *wuwar-nu*). In Moa echter zijn beide vormen duidelijk onderscheiden en gaat de genoemde regel door (vgl. in het Rott. het gebruik van *dale* en *dalek*): *le roma náini*, (onder) in huis; *ageele roma náini*, ik ben te huis; *le rom lawne nájan-ni*, in een groot huis; *le liaar-ni nájan-ni*, onder zijne voetzool. [Tett. heeft *nain*, in Dilli *na'in*, het voornaamste van iets; is de beteekenis uitgegaan van de uitdrukking: *le roma náini* (gelijk die in Moa luidt), dan zou uit: „in het voornaamste deel van het huis" = „onder in huis", het gebruik in de beteekenis „onder" kunnen zijn ontstaan. Het Tettumsche woord kan nog aanduiden: „lichaam, persoon", en is met aanhechting van het pron. suffix ontstaan uit *nai*, *na'i* = Mal. *laki*. — G. 10]

Náiri I, II, Moa = *nāri* I, II.

Nāli, visschen met de lijn (*āli*); *rnāli*, zij visschen met de lijn (R *rnail-o*), S. XIV, 29. Moa geeft *ranáili*, wel te lezen *rnáili*. [Uit M. P. (*ma*)*ngail*; vgl. *āli*. — G. 25]

Nalli, Moa, zie *nanni*.

Nama I, *name*, algemeene naam voor de ubi (N, L), vgl. *jāmu*; soorten: *nam-lawne, nam-mat-mere, nam-nie* (R, B). *Nam-malai*, de patatas (R, B; N, L: *namalai*). Roma idem: *nama*. [Vgl. Mak., Bug. *lame*? Vgl. Tag. *namí*, Pamp. *namó*, soort wilde ubi.]

Nama II, *name* (L *nama*), of met pronominaal aanhechtsel *nam-ne* (N), tong; *nam-ne un-ne*, huig (N). M o a (*nam-ni*, tong; *nam-ni gaar-ni*, huig; *aj-e nam-ni*, vuur-vonk, „kumbang" api) en R o m a (*nam-na*, tong; *nam-na ana-n*, huig) idem; K i s s. *namanne* (met anorganische *n*). [Vgl. Fidji *yame*, tong; Tim. *lame*, likken; voorts Rott. *ma(k)*. — G. 36]

Nana, *nane* (eigenlijk geen zelfstandig woord, doch eene verdubbeling van *na* I), en (H), T. V, 6 (*nan*), XI, 1; alsdan, T. IV, 14, XI, 16, S. IX, 8.

Nana II, M o a, zie *nena*.

Nana III, zie *nāna*.

Nāna, naam (H *nâna*, d. i. *nana*, welke vorm ook juist kan zijn); *nān-ku*, mijn naam, vgl. S. I, 2; *nān-mu*, uw naam, vgl. S. I, 1, T. VIII, 44; *nān-ne*, zijn naam, T. III, 12; *ita nān-ne*, onze namen (H. pag. 5). M o a idem (geschreven met enkele *a*): *e nan-ni*, zijn naam; *ral nan le*, zij geven een naam aan; *monanana*, gij hebt een naam; L u a n g-S e r m. idem; doch K i s s. *naranne*, R o m a *naran*. [Oud-Jav. *ngaran*, Tag. *ngalan*, Rott. *nadek*, enz. — G. 16, 25, 34]

Nani, zwemmen; *nnani*, hij zwemt (N, B). M o a (*rnani*, zij zwemmen), K i s s. en R o m a, idem. [Tett. idem, Rott. dial. *nane*, Bug. *nange*, Oud-Jav. *langui*, enz. — G. 13, 25, 26]

Nanki, **1**. (pas geleden), dan pas (T. XI, 16); (aanstonds), vandaar partikel voor het futurum (H): *nanki ta nsia*, hij zal het niet doen (H); *nanki nwalas*, hij zal antwoorden, T. II, 5. Ook na *isia* (wat): *un-ne isia nanki sale de-u*, om wat reden is dat eene zonde, Cat. 9, Vr. M o a: *inian nianki agluá hdea*, aanstonds ga ik pas daarheen; *sia nanki* (měngapa) of *sia id nanki* (apa sěbab), waarom? **2**. indien (H), T. III, 26. [Vgl. *anki*; wel *nana* I en *ki*.]

(**Nanna**), *nanan-ne*, etter (N *nanan-ni*). R o m a *nanan*. [M. P. *nanah*, met anorganische slot-*n*. — G. 25, 26]

(**Nanni**), *nanan-ni*, eerst, voor het eerst (H *nanánni*, vooreerst); *nlā skola nanan-ni*, hij gaat voor het eerst naar school (B); *it am[e]-ne nanan[a]-ni*, onze eerste vader, Cat. 7, Antw. Vgl. T. XII, 5 alwaar *nanan-ni* eene letterlijke vertaling is van Mal. běrmula. M o a *nalnialli*, beginnen, voor het eerst: *o mluá nalnialli skola*, beginnen naar school te gaan; *nalnialan-ni*, eerste, pěrtama. [G. 26]

Naomsa, iets als middel bezigen, ergens raad op weten: *anu(a)omsa isia*, wat kan ik er aan doen, apa daja-ku? S. XVI, 65 (B. geeft als beteekenis: mupakat); *niaomsa*, *niaomse*, middel, Cat. 21, Vr. M o a *rnaomsa* (M 2; M 1 geeft *ranaomsa*), muafakat, wel z. v. a. raad schaffen; *niaomsa* verkeerdelijk met verbale beteekenis: upajakan; K i s s. *naomoho*, als beteekenis wordt gegeven: slim, tjěrdik.

Napara, *napare*, M o a: *rnapare*, zij gapen (tweemaal opgegeven). Misschien behoort hierbij het door H. gegeven *napara*, „met aandacht beschouwen" (eig. met open mond staan te kijken?), waarvoor B. geeft *rnapara*, evenwel zonder vermelding der beteekenis.

(**Napna**), *mnapna*, *mnapne*, zacht (B), in verbinding met *mniru*, in overdrachtelijken zin, als: *nor mnir-nu-mnapan-ne*, in veiligheid, T. IX, 20. *Mnapnapna*, *mnapnapne*: *w̄eni mnapnapne*, eene beschutte plaats, waar

het zacht is (B); *nteni mnapnapne*, het waait zacht (B); *nterna mnapnapne*, hij drukt zacht (B). *Namnapna*, *namnapne*, het is zacht (B, lĕmbut); *wnutna ptial di namnapan resi*, deze veer is zeer slap, S. IV, 9; *dupre kwiali namniru namnapna*, de handel zij ongestoord (R). M o a *napla*, *naple*: *rterna napnapla*, zij drukken zacht; *geni napnaple*, eene beschutte plaats, tĕmpat jang tĕdoh; K i s s. *mam[a]la*, *mam[a]le*, zacht, lĕmbut; R o m a *mawal*, idem. [Tett. *mamar*, zacht, Tett. v. Dilli *mamal*, slap; Galoli *mahar* (*h* uit *p*), idem; vgl. nog Moa *lawra*. — G. 3, 29, 33]

Naporu, *rnaporu*, zij hengelen (R, B).

Nara I, broeder (N *nara muani*) ten opzichte v. e. zuster, zuster (N *nara puate*) ten opzichte v. e. broeder (H), T. VIII, 1, 30; *nar-ane*, kind v. e. broeder of zuster. M o a (*nare*, zuster, dus v. e. man gesproken; *nar-o-e*, mijne zuster; *nar-ni anaa-ni*, het kind van zijne zuster), K i s s. (*narna*, zuster) en R o m a (*narna muana*, broeder, *narna patta*, zuster) idem. [Sikk. *nara*; zie Rott. *nak*, idem. — G. 25, 32]

Nara II, soort boom, op Kupang kaju merah (= angsana). M o a idem; K i s s. *nare*, idem („lĕnggue”, Amb. Mal.). [Bim. idem, Rott. *na*. — G. 25, 32]

Nāri I, dragen als kleeding, gekleed zijn, gebruiken (H. geeft, geheel verkeerd, als grondwoord *ari*); *nnāri niair jatjate*, hij droeg slechte kleederen, T. IX, 25; *tu(w)na (n)nāri sal-meke*, mijnheer heeft het (paard) reeds gebruikt, S. IX, 5; *rnāri*, zij gebruiken, T. XI, 34; *mnuāri injatu*, gebruik (= volg) het bevel, T. VII, 1. *Niāri*, kleed, kleeren (H); *niāri muani* (*puate*), mannen-(vrouwen-)kleeding (R); *niair jatjate*, slechte, armoedige kleeren, T. IX, 25; *niair-ni*, zijne kleeren, T. IX, 8. M o a *nairi*: *r-nairi-j-e*, zij gebruiken het (of: dragen het) als kleed, pake; *nair nainiairi-j-e*, kleeren dragen; *nainiair weiwieini-j-e*, mooie kleeren; *kude nainia(ja)r-ni*, het tuig v. e. paard; *skola nainiajar-ni*, het meubilair v. e. school, pĕrkakas skola; *áiti naniairi*, het is niet te gebruiken, onbruikbaar. K i s s. en R o m a = Moa: *nairi*.

(**Nāri**) II, *wanāri*: *nwanāri*, hij leent (N, alwaar *wanari*); *nawanāri*, hij geeft ter leen (N). M o a *rwanairi-j-e*, zij leenen (het). [Denkelijk hetzelfde woord als sub I; vgl. voor de beteekenis Amb. *eru*, *wasaneru*, kleeden, oorspronkelijk: van kleeren verwisselen (vgl. Lett. *sernu*) en Tomb. *sumawĕl*, leenen, en Tont. = ruilen, van kleeren verwisselen.]

Nāru, *ir ranaur-o*, zij gebruiken sirih pinang (B). *Nianāru*, het nuttigen van sirih pinang: *nianāru* (geschreven *nianaaru*) *raram(-ne* B) (*m*)-*mua(i) sal-mek-o*, in één sirih-pinang-kauwsel zijt gij reeds terug (R: de pinang zal nog niet rood gekauwd zijn of gij zijt er). *Iniāru*, pinang (B), T. XI, 29 (aldaar geschreven *iniaru*), denkelijk beter: sirih pinang. M o a *monagru*, nuttig sirih pinang, makan sirih! [Het woord bevat stellig *āru*, kalk; vgl. bijv. Iban. *mangafu*, eene sirih-pruim maken; voorts Bat. *napuran*; *iniāru* misschien voor **ināru*; vgl. Tag. *inapugan*.]

(**Nasa**) I, *knanasa*, *kananasa*, tenzij (H), mits, açal (B); T. V, 8 (evenwel, toch).

(**Nasa**) II, *wanasa*, *nwanasa pikne*,

hij veegt de borden af (B). Moa *sa nahanahe*, doek om af te vegen, kain gosok; *rwanaha pikne*, zij vegen de borden af, tjutji piring. [Galoli *nasa*, wrijven; vgl. M. P. *asah*? of Jav. *asah* als verkorting van *wasah*?]

(**Nasna**?), zie *niasna*.

Nasora, *nasore*, straffen (H); *rnasore*, zij straffen (B). Roma *nahora*, ganggu; Kiss. *nahoro*, hukum, sjiksa.

Nasu, (koken, afkoken); *masin nasnasu*, gekookt vleesch (N); *ina niasu*, gekookte visch (N, R). Moa *nahu*: *nahag-e dukti*, vleesch koken; *rnahag-e*, zij koken af, rĕbus. [Rott., Bug. enz. *nasu*. — G. 25, 34]

Natawu, Moa, *rnatawg-e*, zij beginnen, mulai (zóó meermalen).

Natmuela, *natmuele*, donker (N, B), nacht (B), T. I, 10 (alwaar *tumille*; H. geeft elders *tumuile*; vgl. *melmela*, onder *mela*); *natm(u)él sal-mek-o*, het is reeds donker (N); *natm(u)él-mél memàn-o*, het is zeer donker (N); *wulle de na(t)mu[w]ele*, het is donkere maan, S. XVI, 15. Vgl. *nau* in Kiss. *naumetek*, donker; Roma geeft *matmelmela* (herhaaldelijk). [Vgl. Moa *nagtu* en *mela*.]

Natu I, zenden; *nanatu*, hij zendt iets (B). Moa *ranatu*, zij zenden; Roma geeft *injatu*, bezending, kiriman; Kiss. geeft *aku*, zenden, naast *naku*, bezending. [Sikk. idem, End. *ngatu*, Bare'e *katu*, Mak. *pikatu*, enz.—G. 25]

Natu II, in verbinding met *noa*, bevelen: *nanoa nanatu*, hij beveelt, T. VIII, 26. *Injo(a)-injatu*, bevel (H), T. VII, 2; VIII, 15: *inió-ne injat-nu*, zijn bevel. (Hierbij schijnt ook de zin bij H. blz. 28 te behooren: *namsene ri ranui ranatu e*, vertaald door: zij weigerde getroost te worden, volgens B. *ranoe*, verklaard met bri naçihat, dus: zij wilde niet, dat de menschen haar goeden raad gaven, welke beteekenis de samenkoppeling der beide woorden ook schijnt te bezitten). Kiss. *nou naku*, bevelen. [Wel oorspronkelijk hetzelfde woord als sub I.]

(**Natu**) III, *mnatu* (?), Moa: *menatg-e*, helpen; *menatg ari le jatjat-ni*, menschen helpen in hun ongeluk; (of mogelijk schuilt in *me* een pronominaal prefix *mo* of *ma* of *mi* zoodat *natu* het eigenlijke woord is; vgl. *patu*).

Natutru, vergelijken; *tnatutru*, wij vergelijken, T. XII, 8. Moa idem: *rnatutru*, zij vergelijken, banding. [Verwant met Mal. *atur*? Vgl. *tatra* I. — G. 7]

Nautnu, zie *utnu*.

Nağru, Moa, zie *nāru*.

Nağtu, Moa, donker; *wolle nagtu-e*, donkere maan (M 2; M 1 bij vergissing bulan pĕnuh); vgl. Moa *mellagtu* en Lett. *natmuela*. [Vgl. Daj. *kaput*, Mal. *kabut*?]

Nawu, *rnawu awrierse*, zij planten (tanam) rijst, S. XIII, 27 (of: zij zaaien?); *niawu* (*niatniomne*), het gezaaide en geplante, het plantenrijk (H, B). [Vgl. Jav. *sawur*, Mal. *hambur*, enz.?]

Ne I, gelijk (en meest gewone vorm van) *na* I, en (H), bijv. T. I, 3, II, 3, III, 11, IV, 16, enz. Ook nadrukswijzer bij vragende zinnen achteraan in den zin, S. II, 9, XV, 11, 17. *Ne de*, en, alsdan, T. III, 3, VI, 7, VII, 6, VIII, 42. Moa idem (vgl. *nere*); Kiss. *na*, *ne*, *ene*. [Vgl. Rott. *na*, enz.]

Ne II, zie *na* II.

Neli, Moa, *nel-li*, (zijn) slagtand. [Zie Rott. *noli(k)*.]

Nelu I, II, Moa, zie *nenu* I, II.

Nema I, vliegen; *nnem-o*, hij vliegt (N, B); *nemnema*, zweven, lajang (N, B). M o a idem: *nem polpola*, hoog vliegen. [Vgl. Galoli *nemo*, Tett. *semo*, idem; ook Bim. *ngemo*, waarnaast evenwel dial. *nggembo*.]
Knemnema, *knemneme* of *kanemneme*, vlinder.
(**Nema**) II, *wo-nema* (N; ook H: *wo-nem-o*), *wo-neme* (T. VIII, 22), zes.
Welniema (N; H *welniem-o*), zestig; *mannemnem-o*, met hun zessen (H). M o a (*wo-nema*, *welniema*); K i s s. (*wo-neme*, *welneme*) en R o m a (*wo-nema*, *weliniema*), idem. [M.P. (*ĕ*)*nĕm* — G. 2, 12, 25, 29]
Nem-po, voor *nen-po*, zie *nena*.
Nena, *nene*, 3de pers. enkelv. van *ela*, *ele* II, III, geven, veroorzaken; nemen: T. III, 26, 28, IV, 8; *it Matrum-ne nene utne po nturu*, onze Heer (God) geeft (veroorzaakt), dat de regen nederkomt (H). Ook in de beteekenis „treffen" (N *nène*, dapat, vgl. Rott. Wdb. sub *nala* 1): *kpanse nene la e*, ziekte treft hem (H), vgl. T. VII, 2 (bis), 5; *sei nakdiori pele wnutne nene lim-ne*, wie gestolen heeft, diens hand zal het (heete) ijzer treffen (R). Hierbij wel de uitdrukking: *raram-ne nene mi-o*, zijn hart treft = hij bemint ulieden, T. VIII, 20; (*a*) *raram-ku nene*, ik bemin (B). Als vaste vorm beteekent *nena*, *nene* ook: tot, totaan: *nene lere*, het kwam tot den dag, T. IX, 11; *nene tuwu nsoru*, tot in eeuwigheid, T. VIII, 21, vgl. XI, 20; totdat: *nena pip*(*i*)-*ulti njat-o*, totdat het geitevel stuk is, S. III, 6, vgl. S. V, 1 (vgl. *meke nena*, *meke nene*, en Rott. *nala* 4, en aldaar *nalak*). In verbinding met *po*: dan pas, alsdan, dan, vervolgens: *nene-po nrer-nene wera*, dan pas verkrijgt hij den doop, T. II, 8, vgl. T. VIII, 26; *wulle di nsoru nen-po rel kai*, als de maand uit is, dan zullen zij traktement geven, na het einde der maand zullen zij enz., S. III, 3; *rwunu e nem-po* (voor *nen-po*) *rpali*, hij wordt gegeeseld en vervolgens (en dan) verbannen, S. VIII, 2; *pukul* (*wo-*)*sí nen-po mmuai meke*, om 9 uur, alsdan komt gij, kom om 9 uur, S. XII, 20. Ten slotte wordt *nena*, *nene* als vaste vorm, dus in alle personen, in samenstelling met een ander werkwoord gebezigd op dezelfde wijze als Rott. *nala* (*ala*, *mala*, enz.), om het gelukken der handeling, de mogelijkheid er van, het afgeloopen zijn, enz. aan te duiden. Steeds met *nena* worden gebruikt *ler-nena*, verkrijgen, *ken-niena*, kunnen, (mogelijk ook *kaw-niene*, bekennen). Andere voorbeelden zijn: *turun-nena*, vatten, S. VI, 9; *patróm-nena*, ontmoeten (door ontmoeten bereikt, gelukt te ontmoeten), S. VII, 7; *warú-niena*, plunderen, rooven, S. VI, 6, VIII, 8; *naprír-niene*, hij kan staan, vgl. T. VIII, 36. Hierop slaan opgegeven beteekenissen van *nène*, als N. „dapat" (althans) gedeeltelijk; H. *niene* (sic, alleen natuurlijk na een woord op *i*), als synoniem van *tan* = Mal. *tahan* (blz. 46), en zelfs *nène* als synoniem van „eerst" (blz. 47, genomen uit eene constructie als T. VIII, 32: *jene kesre mi* (*m*)*miá-niene*, *weanmeke*, enz.: bereikt niet het komen, komt er volstrekt niet, tenzij, enz., waarvan de letterlijke vertaling van H. luidt: doch doet niet gijl. komen eerder tenzij, enz.). Zooveel als: „reeds" in *orwén-niene*, later, Cat. 15, Antw. (Zie hieronder bij Moa).

M o a heeft in de beteekenissen: hij geeft, hij neemt, den regelmatigen vorm *nala*. Als afzonderlijk, van het stamwoord losgeraakt woord komt daarnevens de vorm *nana* voor, als in *meke-nana*, zie *meke*; voorts in *nan-pa, nan-pe (nam-pe)* = Lett. *nen-po*: *mpuei pié agoán pe nsor(u) nan-pe agluaa*, wacht, dat ik eet, dat het afgeloopen is (als ik klaar zal zijn met eten), dan zal ik gaan, nanti kalau beta habis makan, baharu beta pĕrgi; *mowén niám-pe o mmu-ai*, „hoelang duurt het alsdan gij komt", over hoeveel tijd, wanneer komt gij terug, waktu apa angkau pulang? *mpuei nam-pe agmuai*, aanstonds kom ik terug; *jawra walin na(n)-pa agluaa hdea*, overmorgen [dan] ga ik daar heen. Naar het schijnt hier ook eenvoudig om het futurum aan te duiden (of: alsdan = dus?): *plole matruma, na(n)-pe gkuaharj-e le*, goed mijnheer, ik zal 't (dus?) toonen, behkan tuwanku, sahaja nanti tondjok; *na(n)-pe nmai*, nanti datang. Zoo ook na andere werkwoorden, als in: *ler-nana* = Lett. *ler-nene*; *ari-e rran-nana sio-siae*, de lieden tilden de goederen op; *áiti nsorat-nana*, hij kan het zich niet herinneren. Na een aantal woorden te vertalen door „reeds" (ook daar, waar het Rott. in dien zin *nala*, enz. niet zou bezigen), bijv. *mowén-niana*, hoe lang reeds? *nwoha sal-nana*, hij is reeds opgestaan (vgl. *sal-meka*); *(m)puei pe naán pe nsor-nuana*, „gij wacht, dat hij eet, dat het reeds geëindigd is", aanstonds zal hij klaar zijn met eten; *mpuei pié kpal-niana*, wacht een oogenblik, bĕrnanti sabĕntar. K i s s. *ler-nala* = Lett. *ler-nena*; zoo ook R o m a. [G. 12, 26]

Nensa, *nenas-ne*, lendenen (N, B, aldaar *nenas-ni*; L). M o a *nenah-ni, nenaha-ni*; K i s s. *nelehene*; R o m a *nehal-la*. [G. 4, 26]

Nenu I, beloven (H; B djandji); *mpa-nenu*, gij spreekt (met elkander) af (B); *nienu*, belofte. M o a *nelu, nelg-e*, vaststellen, tĕntukan; K i s s. geeft *nelu*, tĕntu; R o m a *nielu*, verzekering, vaststelling, katĕntuan. [Verwant met Rott. *helu*, afspreken, *hehelu*, nauwkeurig?]

(**Nenu**) II, *nenenu*, bel (L, B; bij H. verknoeid tot *maneo*). M o a *nenelu*. [G. 26]

Nenu III, *nenu*? of *nenenu*? zou volgens B. de Lettineesche vorm zijn van Moa *nienu* (*nieng-e*), de bĕngkudu. [Tett. *nenuk*]

Nepra, *nepre*, M o a = *lepra* I (volgens L).

Nere, M o a = *ne*, en, bijv. *nmai na-prikse skole nere nkomisi lié ít noho-ni dia*, hij komt de scholen inspecteeren en ambtshalve ons eiland bezoeken; vgl. *mere*.

(**Nesa**) I, *ramnenés-o*, zij zijn geheel gelijk, T. X, 11, XII, 7, 11. M o a *namneha*: *mdidan-ni áiti namneha*, de vlakheid er van is niet gelijk, het is niet even vlak; *nawoora ramneha*, zij zijn bijna gelijk; *lapan-ni ramneneha*, zij zijn juist even groot; K i s s. en R o m a = Moa. (Kiss. *namneha* ook: gelijk = vlak). [Tett. *hanesa* en *nesa-nesan*, gelijk, even; Bur. *ngisa*, vlak; stellig eene afleiding van M. P. *ĕsa*, één.]

(**Nesa**) II, M o a, *rwateti rwaneha*, zij maken gereed.

Nesu, springen (N); *nnesu*, hij springt; *anuesu*, ik spring (B). K i s s. *nehu*; R o m a = Kiss. (verkl. lumpat, tĕrdjun). [Galoli *nesu*, *raknesuk* (ook aldaar kan *e* zoowel eene oorspronke-

lijke *i* of *e* als eene oorspronkelijke pĕpĕt voorstellen).]

(**Neti**), M o a, *nanetnieti*, hij is boos (gusar, M 2; M 1: kurang hati).

Nēti, schaduw (N); *neat-ni*, de schaduw v. e. boom, enz. (niet van een mensch) (B).

Neu? (H. schrijft *new*, *neew*, vgl. *weu*, *wew*), het hoofd wasschen (H, B); *nieu*, hoofdwassching (H). [Vgl. Rott. *lei*, het hoofd wasschen, of dial. *liu*, afspoelen?]

Newa, *newe*, M o a, rekenen; *rnewe* zij rekenen; *niewna*, *niewne*, getal.

(**Ni**), zie *na* II.

Nia, *nie*, slang (N, L). M o a idem (opgegeven: *nia*, *nie*; voorts *ni-metme*, zwarte slang; *ni-makahare*, lett. Makassaarsche slang, ular patola). [Amb. *nial*, End. *nipa*.]

Niadi, Mal. djadi (H), T. VIII, 45.

(**Niami**), *kniam-ni*, de smaak er van (B). M o a *nakniami*, het smaakt (M 2); *ait nakniam*[*n*]*i*, het is smakeloos, tawar (M 1). [Mak. *njame* — G. 26]

(**Nianni**), M o a *maknianni*, ziek, ziekte; *namaknianni*, hij is ziek; *agmuaknianni*, ik ben ziek; *lak-o-e maknianni-j-e*, mijn been is het zieke; *iraha-ni maknianni*, zijne borst is ziek, hij is benauwd (sĕsak dada); *nar-o-e makmaknianin la Pati*, mijne zieke zuster te Pati; *sia maknianni (i)da*, welke ziekte? *e maknianan-ni*, zijne ziekte (M 2).

(**Niarnu**), *rakniarnu-e*, zij dreigen (mĕngamang).

Niasna, *niasne*: *raniasne*, zij zijn verloofd (R). M o a *niahna* of *niahana*, *niahane*, verloofde, tunangan; *raniahane*, zij zijn verloofd. L u a n g-S e r m. = Moa.

Niata, *niate* in *raram-niate*, zie *rarma*.

(**Niau**), *kniau*, zie (*kau*).

Nienu, M o a, zie *nenu* III.

(**Nilu**), M o a, zie (*lilu*).

(**Nimsi**), *nimnimsi-e*, pijp om uit te rooken, enz. (M 1, M 2).

Nimu, (B), of *ninimu*, op de hand dragen? (H), of = Kiss. *nimu*, opvangen, tadah. [Bij Tett. *simu*, Rott. *sipo*, ontvangen? Voor de beteekenis vgl. Saw. *henata*, „opvangen" en „ontvangen".]

(**Nina**) I, *namnina*, *namnine*, het is windstil, S. XIV, 30, XVI, 18. K i s s. *namalina*; R o m a geeft *lina*. [Mak. *lino*, idem; Tag. *linau*, helder, enz. — G. 11, 26]

Nina II, M o a, *nin-geni-j-e*, slaapplaats; *ranina*, zij slapen, zij liggen, tidur, baring. L u a n g - S e r m. *nanina*, hij slaapt.

(**Ninu**), *pninu*, niet weten, dom zijn, dom; *rapninu isia*, wat weten zij niet? (H); *au pninu*, ik weet niet, T. VII, 3; *mipninu*, gijl. zijt dom, T. V, 8; *ripninu*, een dom mensch (H); *e pninu*, o domoor! T. IX, 46; *surta pninu*, zie bij *surta* I. M o a *plinu*: *agopling-e*, ik weet het niet; *naplinu*, hij weet het niet; *raplinu*, zij zijn dom; *pling-e*, dom; *plinu-ploë*, verward, in verlegenheid, bimbang; K i s s. *malinu*. [Vgl. Bug. *lilu*, verward, Jav. *linglung*, idem, *balilu*, dom. — G. 3, 26, 28]

(**Nipli**), M o a: *nkanipnipli*, zij babbelen, omong-omong; *nora knianipli* (M 1), *lola knianipli* (M 2), met opzet, dĕngan sĕngadja (vgl. de beteekenissen van *wena*).

(**Niru**), *mniru*, *namniru*, zie (*napna*).

Nisa I, *nise*, tand (N, B), of *nis-ne*, zijn tand; *nis-mu*, uwe tanden, T. VII, 4; *nis-wo-ne*, snijtand, lett. voortand (N, B; volgens B. ook: slagtand). M o a: *nihi-ni*, tand, zijn tand; *nihi-*

gai-ni, voortand, gigi muka (de *i* voor *ni*, enz. is overgangs-klinker); K i s s. *nihan*; R o m a *niha*. [Bare'e *ngisi*; vgl. Rott. *nisi(k)*. — G. 4, 18, 25]

(**Nisa**) II, *namnisa*, *namnise*, het is dun. M o a (*namniha*, *namnihe*), K i s s. (*namnisa*), R o m a (*namniha*), idem. [M. P. *nipis*, *tipis*. — G. 2, 10, 27, 34, 35]

Nitu, geest, spook (R. *up-nít*, B). [M. P. idem, of *anitu*; Rott. *nitu*. — G. 13, 23, 25]

Niwti, lip (B); *niwat-ni*, (zijne) lip (N); *niwat-ni siani*, bovenlip; *niwat-ni jawa*, onderlip (N); doch M o a *niwtu*: *niwtu-e*; *niwat-ni*, zijne lip; R o m a = Lett.: *niwit-na*, lip, of: zijne lip; *niwit tilu*, bovenlip; K i s s. *nipkan-ne*, lip, zijne lip, *ika nipkan-de*, onze lippen, dus uit een vorm **niptan*, d.i. *nipat* met anorganische *n*.

No, evenwel, toch (H, B).

(**Noa**) I, *nanoa*, hij beveelt (dikmaals verbonden met *natu*, zoo T. VIII, 26), hij draagt op, geeft de opdracht; *aunoa*, ik draag op, T. IX, 44; *na-nonoe*, wat opgedragen, wat bevolen is, Cat. 21, Antw.

Inioa, *inioe*, bevel, opdracht; *it Mat-rum-ne inió-ne*, de bevelen van onzen Heer (H), T. VIII, 27; dikwijls verbonden met *iniatu*, zie *natu* II. M o a idem: *inioa*, *injoe*, pĕsan, un-dang; *ranoe*, ook: afspreken, bĕr-djandji; R o m a idem: *no*[*w*]*e*, pĕsan, *injoa*, djandji; K i s s. *nou*, bevel, opdracht, raad, naçihat. [Vgl. Saw. *mua*, zenden; vgl. *natu* I en II.]

Noa II, M o a, zie *nua*.

Noni, zie *oni*.

Nora-ma, (omdat, vermits, H), daarom, T. I, 11, 14, II, 9, VIII, 11, 22, 27, 30; want, T. V, 1, VI, 4. Meermalen gebruikt om eene redeneering of verhaal voort te zetten, bijv. T. IX, passim, enz. *Meke-nora-ma*, zie *meka*. M o a *nora-ma*, *nora-me*, idem. [Een versteende 3de pers. enkelv. van *ora* met *ma* I.]

Nori, vleien, overhalen tot iets, troos-ten; *nnori*, hij vleit (B). M o a (*rnorj-e*, zij vleien, budjuk; *rnorn(i)orj-e*, zij troosten, mĕnghibur), K i s s. (vleien, troosten) en R o m a (*noriniöri*, ibur), idem. [Vgl. Rott. *nanoli*, *nanori*, leeren?]

Nosri, na een werkwoord, zie *osri*.

Nua, *nue*, wond (N); *namnú-o*, hij is gewond (N), S. III, 7; *mpanua*, gij verwondt (N: bekin luka). M o a *noa*, *noe*, wond; *ramnoa*, zij zijn gewond; *wanoe*, wonden, mĕlukaï; K i s s. *noo*, wond, *namanoo*, hij is gewond; R o m a *nua*, *namanua* = Lett. [Rott. *nuä*, Tett. *nuka*, schurft, Mal. *luka*, wond. — G. 15]

Nuni I, *nnuni*, hij trekt, T. XII, 2. [Rott. dial., Saw. idem. — G. 25]

(**Nuni**) II, *knuni*, kussen (N), T. XII, 14. M o a *klunu*: *klung-e*, kussen; *klun-luáwene*, een groot kussen; K i s s., R o m a *luni*. [Zie bij Rott. *kailunu*. — G. 3, 18, 26]

Nunu, de waringin (L, R), T. X, 14; vgl. *kara*. M o a idem, *nung-e*. [Rott. dial. *nunuk*, *nunu̥*; Cer., Sangir., enz. *nunu*. — G. 17, 25]

(**Nupu**), M o a, *nanupu*, het groeit, tumbuh. [Vgl. Mal. *tumbuh*, Jav. *tuwuh*, enz.]

Nura, *nure*, kokosnoot, T. III, 26, of: kokospalm, bijv. T. X, 2 (ook: *nur un-ne*); *nur-tawi*, kokosblad, T. III, 22, 23; *nure wunat-nu*, het omhulsel v.d. kokosnoot; *nur-turu*, het vocht v.d. kokosnoot. M o a *nora*: *nore*, klap-perboom; *nore wo-ni*, de vrucht v.d. klapperboom; K i s s. *noro*; R o m a

nura. [Rott. *nô*, Mal. *njiur*, Jav. *nju*, enz. — G. 2, 15, 25, 31]

Nursi, M o a, zie *nursu*.

Nursu, snot (B). M o a *nursi*, *nursi-e*, doch K i s s. *nuruhe*. [Vgl. Tett. *nurus*, stof (van tabak), krullen (van hout), klein overschot.]

Nuru, zie *nūru*.

Nūru, mond, *nuar-nu*, (zijn) mond (H, N), vgl. Cat. 15, Antw. M o a *nuru* (*nurg-e*, dus met korte *u*); L u a n g-S e r m. *nur-nu*, dus gelijk Moa; K i s s. *nuran-ne*, mond, naast *nuru-n*, snuit, montjong. [Vgl. Bim. *sanuru*, snuit, mond; Saw. *penjoro*, idem; Rott. dial. *nuḍu*, lip. De lange *u* in Letti stellig later ontstaan; vgl. bij *rūsu*, rib. — G. 10]

Nusa, *nuse*, land (N bĕnua), bijv. T. III, 24, V, 9; aarde (H), *it nus-ne*, onze aarde, T. I, 4; vgl. *nus-kerkerna*; *nus-ane*, eiland (N). M o a *noha*, *nohe*: *nohe matrom-ne*, tuan tanah; *it noh-*[*o*]*-ni*. ons land; K i s s. *noho*; R o m a *nuha*. [Rott., Jav., enz. *nusa*. — G. 4, 11, 15, 17, 25]

(**Nutu**), *mnutu*, *manutu*, zwart lijnwaad (R, B). L u a n g-S e r m. geeft *lawra manuta*.

Nuü I, M o a, praepositie: *rom nuu llaj-e*, een huis in de kampong; *rom nu*(*u*) *lete*, een huis in de negorij; *llai* (*kamar*, *talan*) *nuü gai-ni*, de kampong (kamer, weg), welke vooraan ligt.

Nuü II, M o a, als (althans in verbinding met een aanwijzend voornw. of met *me*, *meni*, wat): *jana msi nuu meke hdea*, doe niet als dat, aldus (sĕpĕrti dia); *nu-hudé* (voor: *nuü hde*), aldus, bagitu; *ka o msi nu-hudé*, als gij aldus doet; *nu-hudé pe nsi-e*, „aldus zij, dat hij doet", laat hem aldus doen (tinggal dia buwat); *nu-hudee pe totoor meke*, laat het maar kort zijn. *Nuu-mé*, *nuü-meni*, als wat, hoe? *kaa rsii nuu-meni*, hoe zullen zij doen, hoe kan het? *msii nuu-mé pe mluer-nane*, hoe doet gij om het te krijgen? [Tett. *nuü*, als, gelijk. Ook I moet wel hetzelfde woord zijn, vgl. Rott. *lèo*, als; als praepositie: naar. (De spelling *nuu* of *nuü* onveranderd volgens het handschr.)]

O

O I, voornaamwoord v. d. 2den pers. enkelv. (H), zie de teksten passim; *o-e*, het uwe; *o-e naplolle*, het uwe is in orde (H). M o a (bijv. *o msi*, gij doet, *rmori o*, men baarde u, enz.; als afzonderlijk woord *oa*, *owa*, vgl. *a* II) en K i s s. idem; R o m a *ojo*. [Rott. *ô*; M. P. *kau*. — G. 6, 7, 15, 21]

O II, nadrukswijzer; zie G. 3, 5.

O III, zie *o-lai*.

Oa, M o a, zie *o* I.

Odi, dragen, brengen; *aŭodi*, ik draag, enz., vgl. S. IV, 6; *modi*, gij draagt, gij brengt, of: draag! breng! S. II, 1, 12, XV, 20, 24; ook deftiger: *muodi*, T. VIII, 48; *nodi*, hij brengt, hij draagt (vgl. beneden); *rodi*, zij dragen, brengen, T. IV, 15; *mak-odi*, die draagt, brengt (H); *mak-odi rawte*, die wapens draagt, S. VIII, 5; *mak-odi pipi*, die de geiten of schapen brengt, hoedt (H); *mak-odi ane*, die het kind brengt, vroedvrouw, dukun (N). *Odi* wordt voorts gebezigd in de beteekenis van: gebruiken, gebruiken tot, bijv. *tuwna nodi mermere*, mijnheer gebruikt het bruine paard, S. IX, 5; *rodi rarite*, zij gebruiken het om de

daken mede te bedekken, T. X, 9; vandaar dikmaals door „met" te vertalen, vgl. S. IV, 6, 7, 13. *Odi* wordt nog in andere uitdrukkingen en meer overdrachtelijke beteekenissen gebruikt, bijv. *nodi w̃atne nawewele*, hij volgt het bevel van het hoofd, S. III, 4; *nodi*, hij helpt, T. III, 2; *rod(i)-wutu*, zij helpen te zamen (R: *roduwutu*, wederkeerige hulp verleenen); *non-niosri* (uit *nodi-nosri*), hij bemint of heeft medelijden met (H: *noniosri*, met deelneming aanzien; B. idem „kasihan"; vgl. evenwel Kiss. *nodi-nohi*, *nohi* regelmatig voor Lett. *nosri*, = tjinta); *nodi-ale*, hij verhoedt, T. IV, 6 (aldus H; B verklaart: verbergt, sĕmbunji); *nodi plole*, hij is machtig, heeft macht over, zie *plole* (*lola* III). Moa (*nodi kwiali*, hij brengt koopwaar; *mod tiéke*, breng het eens; *rodi-j-e*, zij brengen het; *rodi polole*, zij hebben de macht; *mak-odi ukmu-e*, die het recht, de macht heeft om te straffen; *makod(i)-wutg-e*, „orang bĕrkampong", vgl. boven het Lett.), Kiss. en Roma idem. [Zie Rott. *neni*, *nendi*, hij brengt, *nenik*, enz., „met". — G. 6, 13, 16, 19, 24]

Jodi, draagstok (B). Moa, Roma, Kiss. idem. [G. 36]

Odwa, *odwe*, zweet (N, B); *odaw-ne*, zijn zweet, S. IX, 12; *nmai odaw-o*, zweet komt, zweeten (N). [Vgl. Moa *sodwa*, *sodwe*, de warme tijd; vgl. ook *sāru*.]

Oilieta, *oiliete*, Moa, zie *olieta*.

Oka, in: *noka nkawtu*, hij herkauwt (N), T. XII, 12; *roka rkawtu*, zij herkauwen (B). Roma *noka-telle*, idem, zie *tella*.

O-lai, mangga (N, L), T. X, 11. Moa idem (L); Roma *o*, geschreven *ŏ*. [M. P. *pauh*, en *lai* als verkorting van *malai*, Maleisch, vreemd. — G. 15, 27]

Olieta, *oliete*, ver (H, L), T. VIII, 8; *oliete la so*, dat zij verre (H). Moa *oilieta*, *oiliete* of *oilielete*, ver; *laa oilielete*, ver gaan. [Vgl. Roma *letleta* wijd uitéén, zie bij *letna*.]

Olu, verkoopen; *naolu*, hij verkoopt, S. III, 8; *raolu*, zij verkoopen, T. IV, 17, S. XIV, 28. Moa (*raolg-e*), Kiss., Roma, Luang-Serm. idem. [Vgl. Mak., Bug., Sangir. *balụ*?]

Oma, *ome*, Moa, lang van tijd; *om taa* = *dit napreeta*, niet lang; *nom memenna*, het is zeer lang; *le nome*, in vroeger tijd, lang geleden; *o mom totó la skola*, gij zijt zeer lang op school.

Omi, urineeren; 3de pers. enkelv.: *nomi* (N), meerv.: *romi* (B). Moa (*romi*, *om(i)-gere*, air kĕntjing), Kiss., Roma idem. [Rott. dial., Kup., Fidji *mi*, Rott. *mòe*, Oud-Jav. *ĕjĕh*, Jav. *ujuh*, enz.; het grondwoord stellig een onregelmatige bijvorm van Mal. *air*, water, met prefix *um*. Denkelijk is *omi* ontstaan uit **moi* = Rott. *mòe*.]

Omla, huidmade, kuman (N, B). [Uit *kuman*? Rott. *nggumak*. — G. 34]

Omsa, *omse*, in *omsa* (of *omse*)-*kati*, overvloed, rijkdom (H: „zegen", B: vele dieren). Moa idem: *mluer-nane omse-kati-e*, gij verkrijgt overvloed, rijkdom, dapat banjak harta. [Vgl. Rott. *oma* (Bat. *umas*?) en Mak., Bug. *kati*, welke beide een zeker goud-gewicht beteekenen?]

Ona I, *one*, kin (B; N: *on-ne*, eig. zijne kin); *on wul-lu*, baard (N). [Moa heeft *aran-ni*, wat wel behoort bij Bare'e *adje*, Sangir. *are*, Ponos. *ajoi*, zoodat de *n* aan het slot (*aran*) anorganisch is. Het Lettineesche woord bevat denkelijk eveneens eene

anorganische *n*; na uitvallen der *r* is uit **a-na* op de gewone wijze **o-na* (zijne kin) ontstaan, en dit tot grondwoord geworden. — G. 34]

Ona II, M o a, zie *una*.

Oni, *siwi noni*, de haan kraait, ajam bĕrkukuk (N). M o a geeft *roni*, bĕrkukuk, dus: zij kraaien; (volgens B. zou *roni* echter niet bestaan, maar *noni* het grondwoord zijn; in het meerv. *rnoni*?). [Vgl. Jav. *uni*, Mal. *bunji*, enz.?]

Oniwi, gisteren (H, L), S. IX, 5, XIII, 8. M o a *woiniwri*, *woiniwiri* (M 1; L: *woniwir*); R o m a geeft *naniwar*. [Zie onder *lawsiari*. Het eerste *o*, Moa *wo* (of *on*, *won*?), ook in *orawi*, alwaar K i s s. *oi* heeft; welk woord er in schuilt, kan ik niet gissen.]

On-niosri, zie *odi*.

Ora I, *ore*, bamboe (N, L), T. III, 10 (alwaar weergegeven met „sparrenhout"). M o a idem; K i s s. *ouru*. [Rott. *ò*, Sund., Daj. *haur*, enz., dus *or* met toegevoegde *a*; daarentegen Kiss. uit **our* voor *aur*.—G. 2, 15, 31]

Ora II, zijn met, met; *o more*, gij zijt met, T. VI, 7; *nora*, hij is met, hij met (H), T. III, 13, VIII, 40; *muani ida nore e so-ne*, een man met zijne vrouw, T. III, 6; *itór tuwna*, wij met mijnheer, ik en mijnheer, S. XIII, 5; *amora*, wij (exclusief) met, S. VI, 5; *amomore amtopru*, zij, met wie wij vechten, S. VII, 7; *mi miora ri de-o mi msieki*, gijl. doet mede met dien man in het spelen (H); *rore*, zij met, T. I, 4. *Nora-ma*, zie aldaar. Het grondwoord als eerste lid eener samenstelling: die is met, die bezit = de eigenaar, de heer, de voornaamste van: *ptune or-lai*, ster, die bezit staart, eene komeet; *ore-ruma*, heer des huizes (H); *ore-japi*, opziener van het werk (H). M o a (*agora hdia*, ik met dit; *nore*, dĕngan, hij met; *or-roma*, huisheer, ook: muis; *or-nohe*, „heer des lands", verklaard als bĕrhala (vgl. Tim. *pahtuaf*, duivel, van *pah*, land, en *tuaf*, heer), vgl. T. IV, 11: *or-nusa* of *ora-nusa*, verkeerdelijk geschreven „*oran-noesa*", verklaard als: 's lands beschermgod) en R o m a (ook: *orloi*, eigenaar, heer van het vaartuig, tuwan prahu) idem; K i s s. *oro*, *noro*, enz. [Sikk. *nora*, Rott. *nò* (*ò* enz.), idem; Rott. *manòk*, eigenaar, bezitter. Zie voorts bij Rott. *nò*. — G. 15, 31]

Ora III? *Or* in: *or-tawi*, groenten (allerlei bladeren), en *or-woa*, ooft (allerlei vruchten); of nog bij II te brengen?

Ora IV? Zie *oru*.

Orawi, gepasseerde nacht (B), vgl. S. X, 30. M o a *worawi*; K i s s. *oirawi*. [Tag. *gabi*; zie Rott. *fai*, en vgl. *oniwi*. — G. 7, 31]

Ori I, een nevenvorm van *mori*, als in: *e naori an ida*, hij verwekt een kind (H, B); *naori nadari*, hij geeft leven (H). [Zie *mori*.]

(**Ori**) II, *orjori*, buffel, karbau (N, L), T. XI, 31, XII, 5, 8. (H. steeds *uriuri*). M o a idem (steeds geschreven *orori*, ook *orori wlade*, koe); L u a n g-S e r m. *ajori*; R o m a *hinjuri*; voor Babber wordt opgegeven: *ahiori*. [Roma *huri* komt overeen met Lett. *suri*, loslaten; *hinjuri*, *hniuri* is dus „wat losgelaten wordt" (om zijn voedsel te zoeken); blijkbaar moeten de vormen in Luang-Serm. en Babber daaruit, òf uit *ha hinjuri* (*ha* = Lett. *sa*, dat, wat) ontstaan zijn. De vormen in Letti en Moa denkelijk uit een nevenvorm, welke in het

Lettineesch zou luiden: *sursiuri*, voor *suri-suri*, maar genomen uit eene taal of dialect, waarin *s* tot *h* wordt, en de *u* als *o* wordt uitgesproken, dus voor * *horhiori*.]

Or-noha, *or-nohe*, Moa, „běrhala", zie onder *ora* II. In Kiss. heeft *or-noho* de beteekenis van: muis, rat (vgl. *or-roma*). Voor Roma wordt aan *or-nusa* de beteekenis gegeven van „orang něgěri" (?).

Ornu, *ornu-sasra*, wildernis (B). Moa *ornu sahara*; (R. geeft voor Kiss. *kirna oronne*, verlaten tuinen).

Or-roma, *or-rome*, Moa, **1**. huisheer (zie *ora* II). **2**. muis, rat (vgl. *or-noha*). [Voor de beteekenis vgl. Bur. *ra-to-bon* = *rahe-tobon*, eigenaar v. d. grond = rat.]

Ortu, plukken, afstroopen (de rijst) (H, B); *nortu*, 3de pers. enkelv. (B). [Tett. *korut*, zie bij Rott. *kolu*. — G. 15, 17, 21, 32]

Oru? (of *ōru*?), S. III, 5: *ror ser-w(i)al(i)*, zij gaan naar het achterland, naar het binnenland, pěrgi di bělakang tanah, volgens B. *roru* (*rōru*?); *ror wuar(-o)*, zij gaan het bosch in, S. XVI, 59; volgens B. *roru*, doch voor den 3den pers. enkelv. *nour*, dus van *ōru*. (H. geeft *ore*: „gaan naar eene bewuste plaats").

Orweni, later, daarna (H), T. II, 6, III, 2, 26, Cat. 15, Antw. [Vgl. *lo-ampenanni*, *muweni*, *weni-weni*, en zie onder *lawsiari*.]

Osa, *ose*, afvegen, wrijven; *nose*, hij veegt af (B); *josjosa*, *josjose*, wrijfdoek (N, B). Kiss. geeft *soso*, *sose*. [Vgl. Rott., Tett. *kose*, idem.]

Ohka, *ohoke*, Moa, zeewier, „lalamon" (M 1, M 2).

Oskwetli? *muoskwetli*? T. III, 17, zie aldaar.

Ohra, Moa, *ohar-ni*, navel (vgl. *lusru*); *ohar-ku*, mijn navel (M 2). [G. 32]

Osri I, wegjagen, nazetten, vervolgen, volgen; *nosir*, 3de pers. enkelv. (B); *rosir*, zij verjagen, S. VI, 1. Moa *ohri*, *ohiri*: *nohiri*, 3de pers. enkelv. (M 2); *rohirj-e*, 3de pers. meerv. (M 1); Roma = Moa; Kiss. *ohi* (*nohi*, enz.). [Mal. *usir*, Rott. *usi*, enz. — G. 4, 15, 31, 34, 35]

Nosri, de derde pers. enkelv., komt voor als versteende vorm, zie *ler-nosri*, *on-niosri*, onder *odi*; voorts *tol-niosri* (v. *toli*, zien), terdege op iemand letten (lihat sungguh, B) = volgen, gehoorzamen (H: *toolniôs-seri*); *tu-niosri* (v. *tui*, verhalen), voortgaan met verhalen, T. XI, 36. Moa *nohri*, idem: *ler-nohiri* = Lett. *ler-nosri*, volgen; *saa-nohiri*, mede opstijgen, mede varen, měnumpang; *rala po nsaa-nohiri*, zij laten hem mede varen; Kiss. *nohi*, idem: *ler-nohi* = Lett. *ler-nosri*; *haa-nohi*, mede varen; enz.

Osri II (?), *rosir lodne*, zij raadplegen de rotan (om de oorzaak v. e. ziekte te weten te komen), enz. (R; B: „mawe" děngan rotan); *rosir resre*, uit het schommelen van een klapperdop de oorzaak van ziekte zoeken te weten te komen, enz. (R); *nosir resre*, 3de pers. enkelv. (B: mawe). [Misschien bij I in de beteekenis: volgen, nagaan.]

Osru, *rosur wĕre*, zij halen water (B; R: *rusur*); 3de pers. enkelv. *nosru* (B). Moa *ahru*: *rahur-doini ote*, zij scheppen het water uit het ruim van het vaartuig, kasih kaluar air prahu; Kiss. *ahur*: *r-ahur*, angkut; *rahur oir*, angkut air; Roma = Kiss.

Osu, boren (B), vuur maken door stukken hout tegen elkaar te wrijven

in draaiende beweging (R); *nosu*, 3de pers. enkelv. Kiss. idem: *nosu-w-e*, hij boort; *nosu ai*, hij maakt (op genoemde wijze) vuur (R). [Vgl. Bim. *pihi*, boor; ook Bal. *pusut*; vgl. *wusu*.]

Ota, *ote*, middenvak v. h. ruim v. e. vaartuig; *ntipu w̃ere makdél la ota*, hij schept het water, dat zich in het ruim bevindt, uit (B). Moa idem (vgl. onder *osru*); voorts wordt opgegeven: *ota tniawe*, erf, kintal.

Otă, Moa, *otaa-ni*, (zijn) hoofd; *otaa perperte*, stijfhoofdig; *koke otaa-n(i) ida*, een rol katoen, kain sakaju. [Sumbaw. *otak*, hoofd; vgl. Saw. *kĕtu*, uit **kuta*, enz. idem; Mal. *utak*, hersenen. — G. 22]

Otli, Moa, zie *otlu*.

Otlu, *notlu*, hij duwt weg, stoot af, weert af (B). Moa *otli*: *rotli-e*, 3de pers. meerv., tulak; *rotli-ernu*, zij duwen naar beneden, tulak sampei djatoh; Roma *(r-)otul*; Kiss. *(r-)okul*.

Ou, *nou*, hij blaast (N); *ow-ou*, blaasroer (R *wouwou*). Kiss. idem: *rou*, enz.; *ou-ou*, blaasroer. [Vgl. Rott. *fu*, denkelijk uit een vorm **ĕpu*.]

Owiowun-o (?), schemering? hampir malam, S. XVI, 35, zie aldaar.

Ogni, (of *og-ni*?), Moa, zie *ow̃nu*.

Ow̃nu, schuim (B). Moa *ogni*. [Of *ow̃u + na*? De *n* in elk geval wel anorganisch; bij Mal. *buwih*? Vgl. Rott. *fude(k)*.]

Owru, *meti nowru*, het is vloed (N, B).

P

(**Pa**), zie *po*.

Paetu, oorzaak (B; H *paitnu*); *paetnu isia*, wat is de oorzaak er van, waarom? S. XII, 18, vgl. T. I, 3, VIII, 27 (alwaar *paitnu*). Moa geeft: *áiti npaét-nuána*, onzeker; elders met de verklaring „niet passend, het kan niet", tiada patut; Kiss. *paeku*, gevoelen, meening, gedachte (rasa, sangka, kira, fikir), *paiku* (wel: *pae-ku)-nala*, kunnen, boleh (vgl. Moa). (Voor den samenhang dezer beteekenissen vgl. ons „rede, redelijk verstand", enz. en „reden"). [G. 7]

Paihi, Moa, zie *pāsi*.

Paitiunu, Moa, *paitiung-e*, witte duif.

Paki, gelijk *leta*, negorij, S. XIV, 37 (B).

Pakta, Moa, zie *patka*.

Pali I, wegwerpen, wegdoen, verbannen (volgens B. ook: ankeren? wel „het anker werpen", vgl. beneden); *rpali*, 3de pers. meerv., S. VIII, 2, vgl. T. II, 6; *mi mpiáli*, 2de pers. meerv., T. III, 27, VIII, 19. (*Pniali*, wegwerping), waarvan een werkwoord met mediale beteekenis: *na-pniali*, hij ankert (B); *pniali-w̃eni*, ankerplaats (N, B). Moa *p[i]niál(i)-geni-j-e*, ankerplaats; *watu pniali-e*, anker; *rapniali*, zij ankeren; Kiss. *pali*, ankeren; *panali-onne*, ankerplaats; Roma *rpali*, (zij) ankeren; *pinjali-oni*, ankerplaats. [G. 3, 4]

Pali II, drijven, bovenkomen (R); *wat(u)-pali*, batu timbul, puimsteen. Moa *rkapalj-e*, zij laten het drijven, met den stroom medegaan, kasih hanjut; Roma *watu puáli*, batu hanjut.

Pali III, in: *rum-pal-li*, huizen, welke naast of bij elkander liggen (N orang tĕtangga; B), vgl. *rum paseik-wal-li*. Hierbij wel Moa *rapali wiutu*, zij zijn tegenover elkander, mĕnghadap. [Behoort wel bij *wali*, wenden; H. geeft *pali* = *wali*, wat wel alleen in deze afleiding zal voorkomen, daar-

gelaten sommige vervoegde vormen en in samenstelling.]

(**Pali**) IV, *kpali*, *kapali*, M o a, een oogenblik, aanstonds, sabĕntar; *mpuei pié kapal-niána*, wacht een oogenblik!

Palki, (uit Mal. *balik*), *pnialki*, zie *putra*. [G. 27]

Palmuarna, zie *walumarna*.

(**Palu**), *rara-ppalu*, ongehuwde vrouwen (B, R); *palpualu*: *muani* (*puata*) *palpualu*, weduwnaar (weduwe) (B; N. geeft: *ppalu muani*, *ppalu puata*). M o a *muani palpualg-e*, ongetrouwde man; *sa palpualg-e*, balu, budjang; K i s s. *walu*; R o m a *muana* (*pata*) *palpualu*; L u a n g - S e r m. *palu*. [M. P. *walu*, *balu* — G. 27, 28, 30]

Panni, **1**. *panin muani*, schoonvader; *panin puate*, schoonmoeder (N); **2**. *panin muani*, schoonzoon; *panin puate*, schoondochter (N); (R. geeft *panniama*, schoonvader, *pann-ina*, schoonmoeder). M o a *panni-e*, schoonvader; *pananni*, zijn schoonzoon; (schoonmoeder, schoondochter aldaar *janni*). K i s s. *paninne*, schoonzoon of -dochter, anak mantu, *aman*(*inne*)-*paninne*, schoonvader (-moeder). R o m a *panin*, mantuwah, mantu. [Tett. v. Dilli *banin* (elders *baba*), Galoli *bani*, schoonvader of -moeder, vgl. Rott. *ali-amak* (*ali-inak*), *ama-alị* (*ina-alị*), dial. *ari-amạ*, enz. Uit Moa *janni* tegenover *panni* schijnt wel te blijken, dat daarin, hoe ook vervormd, *ina* schuilt, wellicht uit **inani-n*, **ina-ani-n* en voor *panin* vgl. *banin* naast *baba* in het Tett.; de slot-*n* is denkelijk anorganisch. — G. 34]

Pansa I, *panse*: *lere panse*, de warme tijd; *panpansa*, *panpanse*, warm; *roti panpanse*, warm brood (N). M o a idem: *npansa*, het wordt warm, djadi panas; *panpansa*, heet; K i s s. *man*[*a*]*ha*; R o m a *mahana*, *mahmahna*. [M. P. *panas*; de vorm in Letti en Moa moet teruggaan op **mpanas* uit *mapanas*; die in Kisser, Roma op het eveneens uit *mapanas* ontstane **mahanas* (Rott. *mahana*), **maanas*, *manas* (bijv. Tim. idem); vgl. *wansa*. — G. 11. 25, 28]

(**Pansa**) II, *kpansa*, *kapansa*, *kapanse*, ziek, pijnlijk, ziekte; *e nkapanse*, hij is ziek (H; N idem: *nkapanas-o*); *nis*- (*wat*-, *mat*-) *kapanse*, zieke, pijnlijke tand (hoofd, oog) (N); *apun-kapanse*, buikpijn (N), T. III, 9; *kapanse nene*, ziekte trof (H); *e kapanas-ne nwali liá kalwede*, zijne ziekte heeft zich ten goede gewend (H); vgl. T. III, 2. M o a idem: *apun-kapanse*, pijnlijk v. d. buik; *arí mak-kapanse*, een zieke; *rsii raram-kapanse*, zij veroorzaken hartzeer; *rsii kapanpanse*, zij maken ziek. [Denkelijk bij I, evenwel heeft K i s s. *apinha*, R o m a *kapihan*, dus uit **kpinas*, **kapinas*, wat mogelijk ook kan behooren bij Kup. *ili*, Bim. *pili*, een nevenvorm van Mak. *pạrisị*; vgl. *kaperi* (onder *peri*). — G. 34]

(**Pānu**), *kpānu*, dik als eene plank (B); *kpapānu*, veel, overvloedig, S. IX, 11. M o a *kapagnu*, tĕbal. [Rott. *baü*, *baü*(*k-a*), veel, Kup. *babakun*, dik. — G. 9, 27]

(**Papa**), M o a, *papape*, komkommer, papinju.

Papla, *paple*: *raitre rapaple*, zij nemen toe (H; B: *napapla*, tambah). K i s s. *papal*, aanvoegen, aanlasschen, sambung.

Papua, Papua, bepaaldelijk ook: zeeroover, vgl. T. I, 1. K i s s. *papua*, rampok, badjak.

Para, meenen (H); *apuara*, ik meen (B), T. VII, 5.

Parku, zwam (B). Moa idem: *parku-e*; Kiss. *paru*. [Mak., Bug. *baru*, Mal. *rabuk*. In het Amb. Mal. *barong*, *parong*; is het woord daaruit ontstaan, of is het een echt inheemsch woord?]

(**Parsama**?), in: *paet-nu parsam-ne*, de oorzaak er van, T. VIII, 28.

Paru, de waru-boom. Moa idem: *parg-e*; Kiss. *waru*. [Mal. *baru*, enz. — G. 17, 27, 31]

Pasa (?), zie *pāsa*.

Pāsa, splijten, breken als glas (B. ook bepaaldelijk met lange *a*); *kidam-nu npāsa*, zijn hoef is gespleten, T. XII, 10 (aldaar *pasa*); *mturak pāse*, steek er door heen, S. IV, 7 (aldaar *pase*); *ntoli piaas ntakar paas lianti wuwar-nu*, hij doorziet de hemelen, T. VIII, 5, 6 (de schrijfwijze *paas* bij H. bewijst overigens niets). (*Napāsa*, hij doet splijten), *mapāsa*, wij vernielen, veroveren, vgl. S. VI, 3. Moa *paaha* (doch steeds geschreven: *paha*), *npa(a)ha*, het is stuk, pitjah, (het schip) lijdt schipbreuk, karam; *ntutu pa(a)he*, het (schip) stoot stuk, kandas; voorts *hnorat papa(a)he*, het begrijpen, (het doorgaande denken, mĕngarti). Kiss. schrijft steeds *paaha* (pĕtjah, rusak, karam), *napaaha*, beteekenis. [Galoli *ba'as*, iets breken, splijten; *nakbaas*, frengi; Tett. v. Dilli geeft *bo'as*, denkelijk is eveneens *baäs* bedoeld. Mogelijk is in het Lett. en Moa werkelijk ook een vorm in gebruik met korte *a*, ontstaan uit de lange; als grondvorm schijnt **mpapas* aangenomen te moeten worden; vgl. Jav., Mal. *papas*, Jav. *pĕpĕs*. Vgl. nog, ook voor de beteekenis, *wasa* (*wāsa*?).]

Pasi, wasschen, als kleeren (N: tjutji barang; H: nat, v. kleederen); *mp(u)-asi*, gij wascht, wasch! S. X, 10; *mak-pasi*, die wascht, waschman, S. X, 14. Moa *pahi*: *rpahi*, 3de pers. meerv., basoh; voor Roma wordt *paha* gegeven. [Uit een vorm als Bal. *basĕh*, gelijk Tett. *fase*, terwijl de vorm in Roma, zoo juist, schijnt te behooren bij Tag. *basa*, Bim. *watja*, en Mal. *basah* (nat); vgl. ook Rott. *basa*. — G. 13, 27, 34]

Pāsi, scheppen, met een lepel; *npāsi*, 3de pers. enkelv. (B); *papiāsi*, schepper, T. X, 7 (B sendok bĕlanga); *papiais-were*, waterschepper, sibur (N), T. X, 7; *papiais-rona*, schepper voor den pot, schuimschepper, sendok didih (N). Moa *paihi*: *rpaihi-j-e*, zij scheppen, bijv. saus; *paipiaihi-j-e* schepper, sibur.

Pasra, *pasre*: *npasre*, hij slaat, geeft een klap (B: tampar, N: tapuk); *wapasra*, idem? (N; mogelijk: elkander slaan). Moa idem, *pahra*: *rpáhare*, 3de pers. meerv., tampar; Kiss. *páhara*, *pahra*, eene oorvijg geven, tĕmpiling (doch ook: kleeren wasschen, slaan bij het wasschen); Roma *pahre*. [Tett. *basa*, Galoli *bas*, Rott. van Ŏenale *mbasa*, Sikk. *wasa*, Tim. *pas*, slaan met de vlakke hand, eene oorvijg geven; Kup. met reduplicatie *papas*; vgl. Bis. *hampas*, enz.; de *r* schijnt voor *n* te staan en anorganisch te zijn. — G. 33]

Pati, stuk, breken, van lange voorwerpen (H, R); *npati*, 3de pers. enkelv., S. IV, 8. Moa idem: *npati*, djadi patah; Kiss. *paki*. [Uit een vorm **mpatĕh*, Mal. *patah*, Sund. *patöh*. — G. 13, 28]

(**Pāti**), *kpāti*, *kapāti*, aanstonds, een oogenblik (H, B), S. XI, 5.

Patka, *patke*, eene laag, verdieping (B). Moa *pakta*: *pakat worú*, twee lagen,

dua susun; Roma *patka, patke*; Kiss. *paka* (voor **pata*, dus in overeenstemming met Lett. en Roma). [Vgl. Kup. *batan* of *bata-n*, laag, geslacht.]

Patna, *patne* (B), *ppatne* (= *pĕpatne*) (N), soort djĕruk, „lemau tipis"; vgl. Kiss. *paka*, soort djĕruk.

Patu, helpen; *mpiatu*, gijl. helpt, T. VI, 8. Kiss. *paku*; vgl. Moa *(m)natu*. [Mal. *bantu* (P. V.)]

Pe, Moa, zie *po*.

(**Peä**), Moa, *kpeä, kpeë, kapeë*, weinig; *suk-ni kapeä*, een weinig willen, suka sĕdikit; *kapeë taru* (zeer weinig), bijna (M 1 ampir, njaris; M 2 kurang sĕdikit). Lett. heeft *kpela, kapela*, het is dus mogelijk, dat de schrijfwijze *ä, ë* hier een hiaat aanduidt, evenals gewoonlijk het wegvallen van eene slot-*k* er door wordt aangeduid; maar het is ook mogelijk, dat zij hier slechts staat wegens de opeenvolging van twee klinkers.

Peasa, *pejasa*, uit Mal. *biasa* (H). [G. 7, 27]

Pedi, zie *wedi*.

Peiniaka, Moa, zie *peniaka*.

Pektu, Moa, zie *wetki*.

Pela I, *pele*, een partikel om de mogelijkheid, of ook de toekomst aan te duiden: *si-emmé po pele mikót sai-o*, hoe kunt gijl. dit zeggen! (H), vgl. Cat. 11, Vr.; *pele rwatoti la e*, zij zullen hem zoeken (H); *pele rtail ma ita un-ne isia*, waarom zouden zij ons gehoorzamen? (H); *awaka pele*, (ik bid dat zal), moge! (H); *jena pele*, moge niet! (vgl. *jena*); vgl. voorts T. I, 8, IV, 12, 13, V, 10, VI, 3, 7, VIII, 17, 19, S. XII, 13, 21. Moa idem (verklaard als „boleh"): *pela nsoru*, het kan eindigen; *pela nmati*, hij kan sterven; *pel ral mahimiahi lié*, zij kunnen hem vergiffenis schenken. [Misschien uit *pa* (*pe, po*) en *la, le*.]

(**Pela**) II, *kpela, kpele, kapele*, weinig, een weinig (H), S. II, 10, XV, 14, 26; *kapapele*, zeer weinig (H). Vgl. Moa *kpeä, kapeä*.

Pēla, ijverig, vlijtig; *itpeal-o*, wij zijn vlijtig, T. VIII, 26. Moa *peela, peele*: *arí maka-peele*, een ijverig mensch; *peal-li*, ijverig (zijn ijver); Kiss. *nampeel*; voor Roma wordt *pela* opgegeven, denkelijk *pēla*. (Voor Moa wordt nog opgegeven: *nmati piépeal memna*, hij stierf meteen; misschien is de eigenlijke beteekenis: doorgaan, aanhoudend of terstond verder gaan).

Peli I, de kapok-boom (N, B), T. XI, 14.

Peli II, zie *wedi*.

Peniaka (R), *ri peniake* (B), *ri pniake* (H), vreemdeling (uit eene andere negorij van het eiland, H). Moa *peiniaka*: *peiniake*, asing, dagang; *rpeiniaka aria*, zij hebben iemand te gast, mĕndjamu orang; Kiss. *peinaa*, asing, en ook „pĕmbrian" (denkelijk: gave, onthaal aan een vreemde); Roma *penjaka*, asing. [Wel uit het Mal. *bĕ(r)niaga*, vgl. de beteekenissen van Mal. *dagang*. (P. V.)]

Penna, *penne*, veel? (H, geschreven *peenne*); *mak-emun penne*, dronkaard, S. III, 7 (zoo volgens B, die ook opgeeft: *nemun penne*, hij heeft te veel gedronken, hij is dronken; t.a.p. staat *pene*); vgl. *wenna*?

Penta, *pente*, gras, S. IX, 9 (*penat do*, dat gras), 11; *nän pente*, het (dier) graast (N). Kiss. *penke*.

Penu, vol; *irus penu*, vol op de borst, T. III, 9; *npenu*, het is (of wordt) vol, T. IX, 16; *penpenu*, vol (als adjectief)

(H). M o a (*npenu*, het is vol, pĕnuh, sarat; *penpenu*, pĕnuh), K i s s., R o m a idem. [M. P. *pĕnuh*; de vorm ontstaan uit **mpenu* uit *mapĕnuh*; vgl. *wenu*. — G. 12, 25, 28]

Pepi, *pépi-o*, tenzij (H, B).

Pepna, *pepne*, **1**. omsingelen, insluiten; *rpepna*, 3de pers. meerv., S. VI, 1; *mak-pepan leta*, die de negorij insluiten, S. VI, 1; met eene heg omgeven: *mpuepne*, 2de pers. enkelv., bekin pager (N); *pepn-ala*, met eene heg afsluiten (N). **2**. tuin, wat omtuind is (N, L, R); *pepan-kopi*, koffietuin. *Pniepna*, *pniepne*, waarmede omtuind wordt: haag, heg; omwanding (N *pnepne*, pagar, dinding). Vgl. Moa *popna*, wand. [Bij Jav., Bal. *bĕbĕng*, Mal. *bĕbang*?]

Pera, zilver (H), uit Mal. *perak*; vgl. *worwora* (*wora* II).

Pēra, nat; *sia po pear-o*, nat maken (N). M o a *peera*; *pepeere*, nat; *rapeere*, zij maken nat. [Sikk. *bĕkkar*, uitzetten door weeken; vgl. Roma *petan*, Rott. *makapetak*, nat = Lett. *petna*, gezwollen.]

(**Peri**), *kperi*, *kaperi* = *kpansa*, ziek, ziekte, gewoonlijk in verbinding met dat woord (H), T. V, 9. [Mal. *pĕdih*; vgl. voorts Rott. *hedi(s)*. — G. 28, 32]

Perta, *perte*; *pperta*, *pperte* (H, N) en *maperta*, zwaar; *raram-maperte*, hartzeer (H); van prijs: hoog, duur, bijv. *pperat resi*, zeer duur, S. II, 7; *naperta* (geschreven: *napperta*), het is duur, S. II, 8. M o a (*perat-ni*, duur, lett. zijne duurte; *otaa-perperte*, stijfhoofdig, kapala batu; *napperta*, het is zwaar) en R o m a idem; K i s s. *wereke*. [Mal. *bĕrat*, enz.; denkelijk uit een vorm met prefix *ma*; vgl. *werta*. — G. 4, 11, 12, 23, 28, 31]

Pesiai, zie *pisiai*.

Pesru, verzadigd; *rpesru*, zij zijn verzadigd (H). M o a *pehru*; *npehur le manne*, hij is verzadigd van het eten; *mak-sí peheru* (verkeerdelijk geschreven *pehegru*), wat verzadigt; R o m a *pehur*. [Mak. *bássorọ*, Tag. *bosog*, enz. — G. 17, 27, 31, 34]

Petku, springen (B; H *pêteku*); *npetku*, 3de pers. enkelv. (B); vgl. K i s s. *nreku*. [Vgl. Sikk. *wĕttok*, in de hoogte springen. — G. 27]

Petna, *petne*: *pe(t)petne*, opgezwollen (N); *npetan-o*, het is opgezwollen (B); *rapetne*, zij doen het opzwellen (B). R o m a *petan* (ook: nat); K i s s. *peken*. [Kup. *petang*; zie Rott. *peta*.—G. 25]

(**Petu**), *napetu*, het is stuk, afgebroken, van lange voorwerpen (B; H *potu*); *lira napetu*, de zaak is beslist. K i s s. *peku*, afgebroken aan de punt. (Vgl. *ketu*, *jetu*, Moa *keti*, *jeti*).

Piarmu, M o a, duif (*piarmu-e*, burung pomba); *piarum-ternu-e*, duiven-ei. (Vgl. Lett. *warnu*?).

Pjēra, zie (*jēra*).

Pikna, *pikne* (volgens N. afzonderlijk *ppikne*, *pipikne*), bord, piring; *pikneane*, klein bord (N); *pikan-tani*, aarden bord (R). M o a idem: *pikne*, piring; K i s s. *pian*. [Uit Mal. *pinggan*. — G. 22]

(**Pilla**), *kpilla*, *kapilla*, *kapille*, soort mand, tutumbu (B). M o a idem, *kapille*.

Pipara, *pipare*, koken (het eten) (L); *rpipara*, 3de pers. meerv., T. VIII, 25. M o a (*mak-pipare*, koki) en L u a n g-S e r m. idem. [Vgl. *w̄awara*. — G. 7]

Pipi, geit (L), schaap (H); onderscheiden in: *pipi Leti*, geit (N), *pipi duma*, schaap (H, N). M o a (*pipi-e*, geit, *pip-diuma*, schaap), R o m a en K i s s. idem. [Rott. *bii*, Tim. *bibi*, enz.; Oud-Jav. *wiwi*. — G. 7, 8, 28]

Pira, barsten, uiteenspringen: *npira*, 3de pers. enkelv. (B). Moa idem, mělětos.

Pirsa, *lime piras-ne*, het gewricht van de hand (B). Moa *lim-ni piraha-ni*, ruas tangan. Vgl. *tpirsa*.

Pisiai (H), of *pesiai*, vertrouwen, gelooven, geloof, T. I, 12, Cat. 21, Vr., S. V, 2. Moa idem (*pesiaj-e*). [Uit Mal. Sanskr. *pěrtjaja*. — G. 7, 13, 34]

Pisku, soort schelp, waarin zout gemaakt wordt (R, B).

Pisna, *pisne* (B), of *ppisne*, *pipisne* (N), dij. Moa *pihna*: *pihan-ni*, zijne dij; *wawj-e pihan-ni*, dij van een varken.

Pisti, uit Mal. *pitis*, geld (H).

Pitu, Moa: *rdalaha pitpitg-e*, zij drukken sterk, tindis kras (M 1). Volgens M 2 beteekent *pitu*: dicht opéén, rapat. (Ook op Letti, volgens B, *dalsa pitpitu*).

(**Pliasni**? *pliasne*?), *kapliasni* (B): *un-ne kapliasni lol talan*, omdat (het paard) op weg kurig is, S. IX, 8 (aldaar *kapliasne*); volgens B. zou „een kurig paard" luiden: *kude mak-kapliasni*, zoodat dit een grondwoord zou zijn en niet het pronominaal suffix zou bevatten.

Plilki, hagedis, tjětjak (N, B). Moa *plinki-planki*.

Plinki-planki, Moa = *plilki*.

Pniaka, zie *peniaka*.

Po, partikel, Moa *pe* (dus wel *pa* + *o*). [Dit woord zou in het niet voltooide gedeelte van de grammatica behandeld zijn. — G. 7]

(**Poi**), Moa, in: *poi-riuk-ruke*, soort plant en vrucht, in het Mal. *pěria* genoemd.

Poisrara, *poisrare*, worm (ingewandsworm?), tjatjing (N; volgens B. aardworm).

Poka I, *poke*, **1**. geweer (L), S. IV, 3, 5, 6, enz.; *pok-isi*, kogel, S. IV, 10; *pok-lawna*, kanon S. IV, 13. **2**. schieten met een geweer, enz.: *apuoka*, S. IV, 6, *apuoke*, S. V, 1, ik schiet. Moa (*poke*, geweer; *pok-ihi-e*, kogel; *pok-láwene*, kanon; *rpoka*, zij schieten) en Luang-Serm. idem. [Rott. *poka*, schieten. — G. 15, 22]

Poka II (?), *pokpoka*, klappen; *npok-poka lim-ne*, hij klapt in de handen (B). Moa idem: *npokpók lim-ni*. [Bij I? Het woord zal in elk geval wel eene klanknabootsing zijn; Sumb. *kapoku*.]

Poka III, Moa, in: *jat-ni* (zijn weten, zijne kennis) *npoka*, slim, pintar (M 2 verklaart *npoka* door „tjěrdik").

Pokli, rond, als een geldstuk (B; H. geeft *pókalli*, kort? Zie *pukle*). Roma idem: *popokli*, rond, bundar; *mei popokli*, ronde tafel. [Sumb. *kawu-nggil*, Rott. *bobòngok*. — G. 22, 30]

Pokma, *pokme*, soort strandboom, „hutong" (B). Moa geeft *puokme*.

Pokra I, *pokre*, mager (N, B).

Pokra II, *pokre* (B), of *ppokre*, *popokre* (N), soort djěruk, lemau asam; zie *puokra*. [G. 28]

(**Pola**), Moa, zie *pulla*.

Polai, metaaldraad (L, B); ook Moa (volgens L). [Het eerste deel denkelijk hetzelfde woord als Kup. *bunga* (als in *bung blai*, vreemd garen), Saw. *wěngu*, garen, ook: draad; het tweede eene verkorting van *malai*, Maleisch = vreemd; wellicht is beter *pollai* te schrijven. — G. 7]

Poli, zie *poni*.

Polu, roepen, ontbieden (H, L); *rpolu*, 3de pers. meerv., T. IX, 6; *o mpuolu o mpuaka*, gij bidt (H); *pniolu*, roep, roeping (H); *ri-pniolu* = *ri r-polu*, genoodigde. Moa (*rpolu*), Kiss. en

Roma idem. [Tett., Rott. dial. *bolu*; Rott. v. Termanu *bou*.—G. 3, 15, 17]

(**Pona**), *ponpona, ponpone*, grauw, aschkleurig (B). Moa idem; Kiss. *lere pono*, avond; *ponpono*, vooravond, ampir malam; Roma *pona*, donker.

Poni, zekere groente, bajam (N; volgens B: *poli*).

Popna I, *popne*, oprollen; *npopne lare*, hij rolt het zeil op (B; H: *popone*, zeilen opbergen); *pniopna, pniopne*, rol (B). Moa (*rapopne* l. *rpopne*, zij rollen op; *piniopan-ni*, rol van iets) en Luang-Serm. idem; Roma *pople*. [Tett., ook in Dilli, *bobar*. — G. 33]

Popna II, *popne*, Moa, omwanding, dinding; Roma *popna*, kraal, stal, kandang; Kiss. *pópono*, kooi; vgl. *pepna*.

Popra I, *popre*: *mupopar(-o)*, haast u! (L lĕkas; H *popar*, vroeg); *napopar po* enz., zij haast zich om enz. (B), S. XV, 28.

Popra II, *popre*: *nruru-npopre*, hij beeft (H); *itruru itpopre*, wij beven (H). Moa *npopra*, hij rilt van de koorts, dĕmam gojang; Roma *popar*, koorts. [Vgl. Mak. *bẹ̀berẹ*, beven.]

Poora, Moa, *npoora*, hij lijdt schade; *áiti npoar lawan rehi*, hij lijdt niet zeer veel schade; *hdee npoar memese*, die lijdt maar steeds schade, ia beroleh karugian sadja; Roma *pora* (denkelijk *pōra*), dood, sterven, mati.

Porka, *porke*, het godsdienstige feest der Lettineezen; *raporak-o*, zij vieren dat feest (R), S. XIV, 23. Kiss. *porka*; Roma *polka*. [G. 33]

Porsa, zie *puorsa*.

Potla, *potle*, (uit Mal. *botol*), flesch (N); *potle wuru*, olieflesch. Roma idem, *potla*. [G. 18, 27]

(**Pou**), Moa, *kpou, kapou* (*kapog-e*), pinang-scheede, (naar 't schijnt ook op Letti gebruikelijk). [Vgl. Bim. *kabaho*, idem; ook Rott. *pouk, pauk*.]

Prai, trom (L tifa, R), S. III, 6. Moa (volgens L) en Luang-Serm. idem; Kiss. geeft *ouwai(je)*.

Praska, *praske*, (volgens H: knappen door opensplijting), volgens B: *napraske*, breekbaar (mudah pĕtjah atau putus). Moa geeft *prahak-ni*, helder v. geluid (zijne helderheid), njaring; Kiss. *peraaha* (wel uit den omgezetten vorm **praksa*), opengaan, openspringen als eene bloem. [Denkelijk stamverwant met Tag. *bukas*, Sumb. *bunggahu*, enz.]

Prenta, of *purenta* (H), uit Mal. *parentah*.

Prepa, *prepe*, de nipah-palm (N). Roma *prepa*.

Presna: *sei napresan la*, wie doet moeite voor, T. IV, 9; *it(a)presan la*, wij doen moeite voor. . . , T. IV, 9; (H. geeft *prèsani*, susah). Moa *prehna*: *prehan-ni*, zijne moeite, usaha; *raprehan matmiati*, zij doen terdege moeite, bakĕrdja dĕngan susah; *áit naprehena*, hij doet geen moeite. (Daarentegen beteekent Kiss. *naparehen*, hij is lui; mogelijk een ander woord). [Portugeesch *apressar*, haasten?]

Priri, groote mand voor rijst (R, B).

Prirjawra, *prirjawre*, wolk (N). Moa idem, *pririawere*. [Vgl. *jawra*?]

Proa, *paroa, paroe*, scheede; *taw paroe*, messcheede. Moa idem: *taw(a) paroe*, messcheede; *rkokje la paró-ni*, zij steken het in de scheede.

Proona, *paroona, paroone*, Moa, rantsoen, „ranson" (M 1, M 2).

Pronton, uit Mal. *bĕruntung, bĕrontong* (H).

Protu, Holl. brood; *kuksi-protu*, allerlei gebak (N). Moa idem, *protg-e*; doch Kiss. *porote*, Roma *prota*. [Cat. 24, Vr. schrijft *prawtu*; uit den vorm *praut* is dus regelmatig *práutu* geworden, gelijk bijv. *tautu*, nu *tātu*, uit *taut*, terwijl de *au*, *aŭ* later tot *o* geworden is. — G. 10, 15, 27]

Ptuna, *ptune*, ster (H, N), T. VIII, 37; *ptun or-lai*, staartster (R, B); *ptune manu*, een sterrenbeeld, het zevengesternte? (R). [Rott. *nduk*, Kup. *bdun*, enz., uit * *witún*, M. P. *wituĕng*, *wintuĕng*, met toegevoegde *a*; vgl. Moa *tione*. — G. 2, 3, 4, 27]

Pua, *pue*, pinang (N, L), S. XIV, 31, 34, 35. Moa *poa*, *poe*; Kiss. *poo*; Roma *pua*. [Rott. *pua*, enz.; M. P. *wuah*, *buah*. — G. 17, 27]

Puaku, Moa, *puakg-e*, tabak (voor * *p(a)paku*, vgl. *tapaku*).

Puata, *puate*, vrouw (H, N, enz.), T. III, 15, V, 3, enz.; vrouwelijk (van menschen), bijv. *upa puate*, grootmoeder (N). Moa idem, bijv. *anaa puate*, dochter, enz.; Kiss. *maweke*; Roma *pata*. [Zie bij Rott. *fèto(k)*. — G. 17]

Pudi, bedriegen (H); *npudi*, 3de pers. enkelv. (B). Moa geeft *pudi-e*, list, listige vondst, akal; Roma *pudi*.

(**Puka**) I, *pukpuka*, *pukpuke*, soort mandje, tevens als maat dienende voor rijst, enz. (R, B).

(**Puka**) II, Moa, zie *pukla*.

Pukla, *pukle*, laag (B; H *pokalli*). Moa geeft tweemaal *pukpuke*, mogelijk eene schrijffout.

(**Pulla** ?), *nem pulpulan-o* (volgens B) = Moa *nem polpola*, hoog vliegen.

Puna, zie *puona*.

Punna, zie *puonna*.

Puokma, *puokme*, Moa, zie *pokma*.

Puokra, *puokre*, Moa, citroen, djěruk, als algemeene naam; als soorten worden opgegeven: *puokar wellahare* (*welahre*), lemon puru(t); *puokar law[e]ne*, lemon karbau; *puokar rruke*, lemon suwanggi; *puokar sina*, lemon tjina. Vgl. Lett. *ppokra* (eigenlijk = *puokra*), soort djěruk; Kiss. *paka pokor*, idem.

Puona I, *puone*, nest van een vogel (volgens B. ook *puna*); *napuna*, zij (de vogel) nestelt (N, B; dit heeft stellig alleen dezen vorm, dewijl *pu* staat bij wijze van reduplicatie). Moa: *puon-ni*, (haar) nest; Kiss. *wono*; Roma *puna* en *pun-na*, (haar) nest; *napuna*, zij nestelt. [Vgl. Tim. *kuna* (*k* voor *nd*), Rott. *ndunuk*, nest, naast *ndunak*, soort doos.]

Puona II, (misschien bij I), in *elwepuone*, T. IV, 6, tuin of tuinen (H. vertaalt: tuinen en velden; B. verklaart *puone* ook: dusun; vgl. Bur. *ělet*, „nest" en „plaats" in 't algemeen); R. geeft evenwel als op Moa gebruikelijk *elwonan* (*elw-wonan*, M 2; vgl. het volgende woord), wat wel *puonan* is; dan zou *puonna*, *puonne* de juiste schrijfwijze zijn, en de uitdrukking bij het volgende woord behooren.

Puonna: *rume puonan-ne*, nok van een huis (B. schrijft *punan-ne*). Moa: *rome puonan-ni* (M 2 schrijft *wuan-ni*), idem; voorts *puonan-ni*, pajung atap. Zie ook *puona* II. [Mal. *bumbungan*; vgl. Rott. *punik*. — G. 17]

Puorsa, *puorse*, deur (N, B), S. X, 1 (H *porse*, *poras-ne*). Luang-Serm. *porhe*, poort van de negorij.

Pupnu, bedekken, bijv. zoo als het hoofd voor de zon (B); *npupnu*, 3de pers. enkelv.; *pupnu-kadwe*, in overdrachtelijke beteekenis: doen wat men wil = almachtig zijn (B), vgl. T.

VIII, 4; doen wat men wil, zich op allerlei wijze bewegen, T. XI, 4. M o a *pupnu mej-e*, de tafel dekken (dit zou geen Lettineesch zijn volgens B.). [Mak. *bowong*, het hoofd bedekken? — G. 28]

(**Pupru**), *nalpupru*, hij spoelt den mond (R, B; H *nalpupni*, natte mond!). M o a *rakpupru*, 3de pers. meerv. [Rott. *nakamumu*, Mak. *kalimọ́morọ*; vgl. Mal. *kĕmur*, enz. — G. 28, 29, 31]

(**Puri**), *kpuri*, kort, laag (B); *mortu kpuri*, kort haar (N); *wniatutu maka-kapuri*, kort onderricht, Cat. titel; *urat-ni nakpupuri*, zijne zenuwen (aderen) zijn kort = hij leeft kort (R). Overdrachtelijk: *kpur-ni*, zijne laagheid, nederigheid, T. IX, 26.

Pursa, *purse*: *suwu-purse*, stinken (B). K i s s. *porho*.

Pusru, boog om kapas te zuiveren. M o a *puhru* (*puhurg-e*); R o m a = Moa. [Mal. *busur*, enz. — G. 4, 17, 27, 31, 34]

Puta, de oogen sluiten; *mipút mat-mi*, gijl. sluit uwe oogen, T. VIII, 34; (B. geeft voor den 3den pers. enkelv.: *nput mat-ne*). K i s s. *poko*, met de oogen knippen, kĕdjap; R o m a *puta mata*, kĕdjap. [Kup. *huta*, de oogen sluiten, beantwoordt vormelijk aan M. P. *wuta*, *buta*, blind; vgl. Mal. *kĕdjam* naast *kĕdjap*.]

(**Puti**), *putputi*, *putp(i)uti*, muskiet (N, B njamok, L agas).

Putra, *putre* = Mal. putar (H); *pniutra-pnialki*, bedrog (H).

R

[**R**, pers. voornw. v. d. 3den pers. meerv. bij het werkwoord, G. 4.]

Rā I, (*raa*), *rae*, wederom (B. schrijft ook *rraa*); *matu-ma atuoli ra-o*, opdat ik nogmaals zie (H), T. II, 10, IV, 7, Cat. 18, Vr., S. IV, 5, 6, XV, 26. Volgens B. ook na een substantief gebruikt om het meervoud aan te duiden: *ruma-rae*, huizen, vgl. S. XIV, 11; (vgl. Moa *hre*). M o a idem, gewoonlijk geschreven *rraa*, *rrae*: *mala rraa*, geef wederom, kasih kombali; *nwaka rraa*, hij vraagt wederom; *radoona rraa*, zij zien wederom. [Eigenlijk M. P. *ra*, enz., bijv. in het Rott. gebezigd als meervoudig lidwoord?]

Rā II, (*raa*), *rae*, krabbe (N, B); *ra-ina*, zeekrabbe (R, B); *ra-wēte* zoetwaterkrabbe (R, B). K i s s. *rarae*; R o m a geeft *kraka*.

(**Rā**) III, *raa*, *rae*, (alleen M o a?), de vaste wal: *rsaa raa*, zij gaan aan wal. (Voor Letti geven N. en B. *riā*, doch H. *rae*). K i s s. *roo*. Vgl. *rai* III, IV.

Rā IV, (*raa*), *rae*: *mriá-mpiatu*, gijl. helpt, T. VI, 8; (vgl. R. pag. 371: *murá au*, waar het vertaald wordt met: gij geeft mij; door B. werd het woord niet verstaan).

(**Rada**), *krada*, *krade*, eend (B). M o a idem: *krade*, eend; *krada muani-j-e*, woerd. [Tett. *krade*, Sumb. *randi*, *rendi* (de overeenkomst in klank met Jav. Sanskr. *karaṇḍa* is wel toevallig). — G. 19, 32]

Rai I, vorst; *nsi rai liá ira*, hij maakte hen tot vorsten (H). K i s s. R o m a idem. [Uit Mal. Sanskr. *radja*.—G. 24]

Rai II, ijzerhout (N). M o a (*raj-e*) en R o m a idem.

Rai III, land, in uitdrukkingen als: *rai-liawne* (H) of *ra-liawne*, S. XIV,

31, het groote land = Timor; *raimtiau*, vlak land. [Vgl. IV. — G. 32]

Rai IV, Noord, het Noorden, S. XIV, 8; *anni rai*, noordenwind (N), S. XVI, 22; *rai warte*, noord-west; *rai tipru*, noord-oost (N). Moa (*rai tipru*, noord-oost), Kiss., Roma idem. [*Rai* is de regelmatige vorm in het Lettineesch enz. van M. P. *raja, daja*, landzijde; *rā* is daaruit ontstaan, hetzij door wegvallen van de *j*, hetzij door klinkerverandering *a-a* voor *a-i*; *riā* denkelijk, evenals bijv. *jawa*, onder, uit *la riā* voor een ouder **lai raa*. — G. 13, 32]

Rai V? Zie *riai*.

Raina, *ra-ina*, zie *rā* II.

Raini, Moa, zie *rāni*.

Ralsu, *ralas-nu*, de hersenen (N, B); voorts: *ore ralas-nu*, geleding v. d. bamboe (B). Moa: *ore ralasa-ni* (wel: *ralaha-ni*), ruas bambu; Roma *rahul*, idem; Kiss. *lima-n lalhu-ne*, onderarm. [G. 33]

Rana I, II, Moa, zie *rona* I, II.

Rāni, baadje, S. IV, 1 (L *rain*); *rarāni*, zij dragen als baadje, S. IV, 1. Moa *raini*: *raini-j-e*; *rain toora*, kort baadje; Kiss. *rain-e*; Roma *rani* (denkelijk *rāni*).

(**Ranna**), *pranna, pranne*, licht, niet zwaar (zóó schrijft H., met dubbele *n*, in dit geval denkelijk juist, anders zou de *a* allicht tot o geworden zijn); *napraranne*, het wordt hoe langer hoe lichter, T. IV, 2. Moa evenwel geeft *prana*: *pran-ni*, „licht" van prijs = goedkoop, eig.: zijne lichtheid; zoo ook Kiss. *namarana*, het is licht; *namararana*, het is gemakkelijk; Roma evenwel geeft: *namaranan* (doch op eene andere plaats: *maranran*). [Vgl. *rana, rona* II? De slot-*n* dan anorganisch uit een vorm **pran-na* = Moa *pran-ni*.]

Ranti, keten; *ranit mase*, gouden keten (R). Moa idem: *ranit lawene* (— *kee*), groote (kleine) keten. [Uit Mal. *rantei*. — G. 6]

Rapa, Moa, zie *ropa*.

(**Rapä**), Moa: *nwarapä*, hij springt (door *ä* pleegt aangeduid te worden, dat eene slot-*k* verdwenen is).

Rapta, zie *rawta*.

Rara I, *rare*, bloed (H, N, L); *kpanse rar-mere*, dysenterie (R); *rara nmai*, de menses (R); vgl. *isi-rara*. Moa, Kiss., Roma idem. [Mal. *darah*, enz. — G. 31, 32]

Rara II, vrouwelijk van dieren, welke nog geen jongen hebben (H; N *rrara = rarara*); *kud* (*siwi*) *rrare*, jonge merrie (kip) (N); vgl. *sararara*. [Mal. *dara*, enz. — G. 31, 32]

Raram-niata, zie *rarma*.

Raram-riore, zie *rarma*.

Rarma, *rarme*, het binnenste, wat binnen is, binnen (in samenstelling): *ai-rarme*, het binnenste, het hart van het hout (N, B); *raram-sāru*, inwendig zeer verhit, T. III, 9; overdr. het hart v. e. mensch: *it raram-ne*, ons hart, T. III, 26; *raram-mi*, ulieder harten, T. VIII, 8; vgl. T. VIII, 19; *raram-maperta*, zie *perta*; *raram-ne nene mi-o*, zijn hart treft u = hij bemint u, T. VIII, 19-20; *raram-ku nene*, ik bemin (B). Met het pronominale suffix v. d. 3den pers. ook: **1**. binnen, in (in gebruik gelijk aan ons voorzetsel): *la ai raram-ne*, in een boom, T. III, 7; *la lere ida raram-ne*, in één dag, T. IV, 4. **2**. één (bij inhoudsmaten): *kopi manku raram-ne*, één kop koffie, S. X, 33; *wer-mine klasi raram-ne*, een glas water, S. XV, 24 (eig. wat in den kop, in het glas enz. gaat).

Riarma, riarme, binnen, als in: naar binnen, van binnen: *nden la riarma*, hij verblijft (is) binnen, T. III, 20; *rakeni la riarma*, zij doen het er in, T. XI, 39; *modi la riaram-o*, breng het binnen, S. II, 12; ook in verbinding met *lā* (gaan): *n-lā-riaram-o*, hij gaat binnen (N, B); ook na substantieven: *up-lera riarme*, de „binnen-*up-lera*", (het afbeeldsel van den zonnegod, dat in huis is), T. III, 20; *la raram-ne riarme*, in het aller-binnenste, T. X, 6. Als werkwoord: *rariarme*, zij doen het in, zij vullen, T. XII, 14; *mortu niariarma*, (haar, dat in het echte gedaan wordt =) valsch haar (R, B).

Raram-niata, raram niate, raram-njate (d.i. lett. het hart breekt, 3de pers. enkelv. van *jata*), medelijden hebben met; *(na-)raram-niate mi-o*, hij heeft medelijden met ulieden, hij bemint ulieden, T. VIII, 20; *muraram-niate*, heb medelijden! (R); *auraram-niate*, ik heb medelijden (B).

Raram-riora, raram-riore (vgl. *rora*): T. II, 1, wil, begeerte; T. III, 26, verstand (H: hati, zedelijk).

M o a: *ger-rarma*, in het water (als samenstelling); *natlue arie raram-ni*, hij neemt de harten der menschen in, „ambil hati orang"; *raram-kapanse*, hartzeer; *la lololje raram-ni*, in den wagen; *hinjore raram-ni*, een hap (= een lepel vol), sasuwap; *kukmu raram-ni*, eene vuist vol; (voorts nog: *raram-ni*, sakali; *raram-ni pe nanupu*, in ééns groeit het, lĕkas tumbuh); *rale le riarma*, zij doen het binnen gaan; *rodi-j-e le riarma*, zij brengen het binnen; *nlaa riarma*, hij gaat binnen; (voor Lett. *nariarma*, hij vult, bezigt Moa evenwel: *nariarmu*); K i s s. *raram*; ook *huru raram-ne*, één hap, een lepel vol; *raram meha*, éénmaal; voorts: *nararam-jaka*, hij heeft medelijden; R o m a *raram*; ook *riaram* en *rarjaram minka*, zij laden het geweer. [Mal. *dalam*, enz. De vorm *riarma* denkelijk oorspronkelijk uit *lai* (= *la*) *rarma*, en daarna zelfstandig. — G. 11, 14, 29, 32, 33]

Raru, *nararu*, hij wascht het gelaat (B; H. denkelijk als drukfout: *rará-wu*). K i s s. *laru*. [Voor **rarau*? Vgl. Galoli *rau*, Rott. *nalou(narou)-ŏe*, wat waarschijnlijk bij Jav. Mal. *raup* behoort.]

Rāru, de plaats van het kookvuur (N: tĕmpat api, B: jang di antara tungku). *Raur-masa*, zie T. III, 15. [Mal. *dapur*, enz. — G. 10, 27, 32]

Rar-wali, geslacht, bloedverwanten, bangsa (N, B). [Uit *rara* I en *wali* III.]

(**Raska**), zie *praska*.

(**Rasna**), *krasna*, kleine nederzetting in de velden, tijdelijke woning, S. XIV, 11, „kampong kĕtjil". M o a *krahane*, rumah kĕbon, pondok; voorts: *gani-e kraha(n)-ni*, bijennest; K i s s. *karahan*, kampong, terwijl in R o m a *krahan* het gewone woord voor „huis" is. [Vgl. Bim. *rasa*, Mak. *parasangang*.]

Rasu, honderdtal; *rasu ida* (H) of *ras(u) ida* (N, S. II, 6), honderd; *rasu worua* (H) of *ras(u) worú(a)* (N), tweehonderd. M o a, K i s s. *rahu*, doch R o m a *rahut*. [Iloko *gasut*, Bis. *gatus*, Mal. *ratus*, enz. — G. 8, 23, 31]

Rati, graf (R), T. XI, 26; *rat-ni*, zijn graf, T. XI, 25. [Rott. *lates, rates*, Tett. *rate*, Sumb. *rati, reti*. — G. 32]

Rawēte, *ra-wēte*, zie *rā* II.

Rawta, *rawte*, wapen, S. VIII, 5; vgl. *teku*. M o a idem of *rapta*; *rawat-ni* en *rapat-ni*, zijn wapen; K i s s. *(keu)-rapuk-e*.

Re, Moa, *re-a, re-e* = *hre, hre-a, hre-e.*

Rea (?) I, *ree*, zwager (vgl. *jera*, zwagerin), zóó geeft althans Moa; B. geeft *rī, ri-ne*, zijn zwager. M 2 geeft voor Moa nog: *re-ni*, zijn zwager, *re-ku*, mijn zwager. Kiss. *re-ne*, zijn zwager, *reu-u*, mijn zwager; Luang-Serm. *reu*, zwager (denkelijk: mijn zwager). [Tett. v. Dilli: *ria-n, rie*, zwager, naast *rikan*, zwagerin; vgl. Bim. *ri-ana*, schoonzoon (Bim. Wdb. geeft *riyana*, schoonvader, schoonmoeder), Rott. *ali-amak, ari-amạ*, schoonvader; vgl. *panni.*]

Rea II, *ree*, vadem (L). Moa (*ree*), Kiss. (*ree*), Roma (*rea*), idem. [Mal. *dĕpa*, enz. — G. 11, 12, 27, 32]

Rea III, *ree*, Moa, helpen: *e nree*, hij helpt; *irree*, zij helpen; *niwra nree*, hij wil helpen. [Vgl. *reka*].

Rea IV, Moa, *re-a*, zie *hre(-a)*.

Rei I, *meti-nrei*, ebbe (N). Moa idem, *meti-nrej-e*; Kiss. *meki-rei.*

Rei II, *narei*, hij plaagt, kwelt (B); *rarei*, 3de pers. meerv., S. VI, 10. Moa idem (*rarej-e*, ganggu).

(**Rei**) III, Moa, in: *rei-siorsuoru*, nabij; *rei-siorsuór r(u)ehi*, naderbij; *mak-rei-siorsuorg-e.*

(**Rei**) IV, zie *riei.*

Reka, helpen (B); *o mr(u)ék po ms(u)-ore*, zijt gij behulpzaam bij het naaien? S. XII, 1. Roma idem: *e nreka*, hij helpt; vgl. Moa *rea, ree.*

Rena I, *rene*, Moa, ophouden, stilhouden (M 2); *rién(a)-geni-e*, plaats van vertoeven, rustplaats, tĕmpat bĕrhĕnti (M 1). Kiss. *rene*, stilhouden; *ren-ala*, ophouden, bijv. met werken; Roma *ri(e)n-ala*, pĕrhĕntian.

Rena II? (of *reni? rēni?*), maal, keer (R *reni*; H *reene*; B *rene*); *rene woira*, hoevele malen; *rene duma*, somtijds; *rene weklu*, vele malen, dikmaals (H; ook T. XI, 40 alwaar *ren weklu*); *rene woitu*, zevenmaal. Moa geeft *reeni* (*reeni woira*; *reeni wogata*, viermaal), doch men zou, ware de vocaal lang, verwacht hebben in samenstelling **rein.*

Rēni? *reni*? zie *rena* II.

(**Renna**), *warenna, warenne* (?), schelden (R. geeft *warerne*, hetgeen door B. niet werd verstaan). Moa geeft *warenna*: *jan-jan o mowuhur mpuarenne nar-mu*, wees niet zoo brutaal uwe zuster uit te schelden. Voor Luang-Serm. geeft R: *roba*(l. *rwa*)*reene.*

Repra, Moa, zie *lepra.*

Rera I, *rere*, verbieden (B); ook verbonden met *teti*. Moa idem: *nrera*, hij verbiedt.

Rera II, *rere*, mast v. e. vaartuig (B). Moa idem; Kiss. *welere*; Roma *wlera*. [Uit **ler + a*, waarbij *ler* uit *lajar* (vgl. *rai*), dus = Mak. *palajarang*; vgl. Galoli *alaran*? — G. 12, 33]

Reri, Moa, doorgaan met iets: *áiti nla rereri*, hij gaat niet door met loopen, tida bĕrdjalan tĕrus; *nkihi riérj-e*, hij gaat door met bijten, hij houdt het stevig vast met de tanden; *sorat-rerj-e* = *sorat-nana*, zich iets herinneren.

Rerna I, *nreran-nena* (*-nene*), hij verkrijgt, dapat (N), vgl. S. III, 5; gewoonlijk verkort tot *rer-nene* (*nrer-nene*, hij verkrijgt (H), T. II, 9; *irrer-nene* of *rrer-nene*, zij verkrijgen, T. II, 2, 10) = *ler-nena*. Ook in samenstelling met andere werkwoorden wordt het woord gebezigd, (vgl. het gebruik van Rott. *hapu*): *takar-rerne*, goed aanzien, van *takra*, kijken; *mukót-rerna*, gij bespreekt, gij onderhandelt over, van *nakota*, zeggen, T. IX, 48. Moa *rerna*: *rrerne*, zij verkrijgen. [G. 32]

Rerna II, voorhoofd, *reran-ne* (B; L *leran*; N *rern-ulu*). M o a (*reran-ni*) en R o m a (*reran*), idem; K i s s. *leren-ne*. [Galoli heeft *rer*; de slot-*n* denkelijk dus anorganisch. — G. 33]

Resi, meer zijn dan, over zijn (L; H. idem, maar meest *risi*), T. VIII, 37; *lawan resi*, grooter (H), T. VIII, 35; *kalwen-ne resi*, het is beter, S. IX, 5; *tulu resi naruri resi*, zeer hoog, zeer sterk, T. VIII, 5; *preat resi*, zeer lang, S. XII, 16; *maka-lawne-ka-resi* of *makaresi-kalawne*, die allergrootst is (H), T. VII, 3. *Naresi*, idem (H), vgl. T. III, 5, IV, 7. *Resriesi*, versterking van *resi*: *e rurni resriés miéke*, zijne kracht is meer dan alles (H); verschil (B beda). *Resan-ni*, het overschot er van (H „sisah"). M o a: *rehi*, lĕbih; *rei-siorsuór-ruéhi*, nader bij; *preat-ni* (*wean-ni*) *nrehi*, zeer lang (schoon), langer (schooner); *rrehi-e*, zij overwinnen, mĕnang; *nloi riehiriehi*, er ontbreekt zeer veel; *lir-mu rsal rehiriehi*, uwe woorden zijn ten eenenmale verkeerd; *makarehi-e*, hij, die wint. *Narehni*, idem (zelfstandig); *narehin maat*(*a*) *le wal-li*, meer dan de helft; *narehin le ir mogmuou*, meer dan allen; *warehar-ni naresriesni*, de leeftocht is zeer veel (ada sampai bĕkal); *rehan-ni*, wat meer is, het overschot (kalĕbihan). Kiss. *rehi*, overwinnen, zeer, bijv. *mololo rehi*, zeer machtig; *narehi*, bijv. *waan narehi*, zeer goed, best; *rehin*, overschot, verschil (beda); R o m a idem: *rehi*. [Tett. *resin*, Rott. dial. *resi*, Sumb. *risi*, *rihi*. Als substantief met anorganische *n*, welke in het Moasch ook in den verbalen vorm is gedrongen. — G. 12, 26, 32]

(**Rehka**), M o a, *nmarehka*, *nmareheka*, hij is dorstig; R o m a *marahak*, droog.

Resni, zie *resi*. [G. 26]

Resra I, *resre*, geheime kunsten om de toekomst te voorspellen (R. tooverij); *wawi* (*pipi*, *siwi*) *resre*, waarzegging (uit de lever, enz.) van een varken (geit of schaap, kip) (R; B: mawe, tĕnung dengan hati); *nosir resre*, hij verricht de voorspelling (R; B: bekin tĕnung); *resre karas nure*, voorspelling uit het opensplijten van eene klappernoot (R). K i s s. *leher*; R o m a *lehra*, idem (ondej). [Vgl. II? — G. 33]

Resra II, *resre*: *muani riesre* en *puata resre* (R. heeft *puata riesre*), rechtstreeksche afstammelingen van de stichters eener negorij (R; B: kapala sasuatu bangsa). K i s s. *lelehere*, R o m a *lelehra*, oud; K i s s. *naileher*, R o m a *nalehar*, hij wordt oud.

Resra III, *resre*, *nresar-o*, hij loochent, ontkent (B). M o a *rrehere*, 3de pers. meerv., bĕrsangkal.

(**Rēta**), *prēta*, lang, v. tijd; *preat-resi*, S. XII, 16; *preat-ni anni wo-telu*, drie jaar lang, T. XI, 20. M o a *preeta*: *ait napreeta*, het duurt niet lang; *preat-ni nrehi*, zeer lang. [G. 28]

Reti I, soort kleine mand (B). M o a idem (*reti-j-e*, bakol).

Reti II, *retrieti riae*, schepper tot uithoozen v. e. vaartuig (B). M o a geeft *rietu* (?) *riae*, timba biasa pakei di prahu, mogelijk te lezen als in Letti; R o m a *reti hriā*. Vgl. *riā* II. [Misschien bij I.]

Retna, *retne*, trap, ladder (N); *retne nis-ne*, sport v.e. ladder (N). M o a idem: *retne*, *retne nihi-ni*; K i s s. *rokon*; voor R o m a wordt *retni* gegeven. [Uit **ertan* = Rott. *heda*, Tett. *odan*, Bal. *ĕdjan*, Tag. *hagdan*, enz. — G. 23, 31]

Rewa I, *rewe*, heupband (R, B). M o a

geeft *rarewe*, zij doen een heupband om, dragen een heupband, ikat pinggang.

(**Rewa**) II, *rewrewa*, te zamen; *itlā rewrew-o*, wij gaan te zamen, S. XIII, 2; vgl. T. X, 14, XII, 6 (alwaar *rewreaw-o*, wat onmogelijk juist kan zijn, want dan zou de *e* lang moeten zijn, hetgeen ten gevolge zou hebben, dat de *w* niet mede herhaald zou zijn). Moa: *rewrewä*, bĕrsama[2]; *rla rewrewä*, zij gaan te zamen (door *ä* pleegt aangeduid te worden, dat eene slot-*k* verdwenen is); Kiss. *wewere* (*wewerre*).

Rewa III, Moa, *meti-e nrewë* (*n-rrewë*, omtrent de *ä*, *ë*, zie sub II), vloed.

Rewta, *rewte*, binden; *nrewte*, 3de pers. enkelv. (N, B); *riewta*, *riewte*, wat gebonden is, bundel; *lawar riewte*, gebonden slimoet, vrouwenbuikband (R, B); *penat do riewat-ne*, die bossen gras, S. IX, 9.

Ri, Moa, *ri-a*, *rii* = *hri*, *hri-a*, *hrii*.

Ria I, *rie*, mensch (H), bijv. T. III, 7, 12, 13, enz.; gewoonlijk naar den regel met andere woorden verbonden verkort tot *ri*, bijv. *ri-mormiori*, de mensch, als soortnaam. Moa: *aria*, *arie*, in verbinding met andere woorden: *arí*. Kiss. *rii*, *ri-e*; Roma geeft meermalen *hiri* (het accent is evenwel onzeker). [Misschien is het eigenlijke woord weggevallen, evenals in het Bim. van Kolo *dika* = Solor *ata-dikan*, mensch, lett. een echt mensch, geen geest; als de *n* anorganisch is, zou *ria* daaraan ook kunnen beantwoorden.]

Ria II, *ana-ria*, *ana-rie*, wees, anak piatu (N, B). Moa: *ánaa-rie*, wees; *siisia áiti m(m)uahi ánaa-ria*, waarom hebt gij geen deernis met arme lieden (orang miskin)? (Vgl. onder *isia*; de hier gegeven verklaring lijkt plausibeler). Roma *ana-ria*, „wees" en „arme"; Kiss. *anaa-ree*, anak piatu; *nairee*, ouderloos zijn, piatu.

Ria III, Moa, *ri-a*, zie *ri(-a)*, *hri(-a)*.

Ria IV? Zie *rea* I.

Riā I, (*riaa*), *riae*, vaste wal (N, B); *anni riae*, landwind (N). Roma *ria* (wel *riā*), *riaa*, idem; zie (*rā*) III, *rai* III. [G. 10, 13, 14, 32]

Riā II? Zie *reti* II; vgl. Roma *hriaa*, *hiriaa*, *hriá*, vocht in het algemeen, bijv. *mata hiriaa*, oogvocht, traan; *huhu hiriaa*, borstvocht, melk.

Riai, Moa, in: *ama-riai-j-e*, stiefvader; *ina-riai-ni*, (zijn) stiefmoeder; *anä-riai-j-e*, stiefkind (M 1); *anä-riai-ni*, zijn stiefkind (M 2).

(**Riama**), Moa, *rakriama*, *rakriame*, zij likken (M 1 geeft: zuigen, isap; doch M 2 verbetert dat in: mĕndjilat); vgl. *roma* I.

Riarma, zie *rarma*. [G. 14]

Riarmu, Moa, *rariarmu* (*rairiarmu-e*) = Lett. *rariarme*, zij vullen, zij doen iets in; *ra(i)riarum poke*, zij laden een geweer; *ra(i)riarum le penpenu*, zij doen het er in, dat het vol is. [Een nevenvorm van *rarma*; vgl. bijv. Sumb. *nu dalu*, in, binnen.]

(**Riarni**), *makriarni*, ergens genoeg van hebben, gĕli, djĕmu (B; N. geeft *makriani*). Moa idem; Roma *mahriaran*; Kiss. *mahalarna*.

Riei, (tot draad getrokken?), in: *wnutna riei*, ijzerdraad (B). Moa *wnotna riei*; Kiss. *wonokon rei-rei*; Roma *winjutan rerjei*.

Riena, zie *rena* I.

Rietu? Moa, zie *reti* II.

Rimota, *rimote*, Moa, soort schildpad, „tuturuga ikan".

(**Rinni**), Moa, *naririnni*, beschaduwen (? bajang-bajang); Roma *namarinni*,

koel, sědjuk. [Mal. *dingin.*]

Riona, zie *rona* II.

Riora, zie *rora.*

Riri I, paal (L), T. X, 9. M o a (*rirj-e*; *rome rir-ni*, paal, waarop een huis rust) en R o m a idem; K i s s. (*lau*)-*riri.* [Rott. *di*, zie aldaar, en vgl. II. — G. 13, 31, 32]

Riri II, *nariri*, hij doet staan, vgl. T. XI, 27; *napriri*, hij staat; *mapriri*, wij staan, T. VIII, 36. M o a idem: *napriri*, hij staat; K i s s. *namariri.* [Mal. (*běr*)*diri*, oorspronkelijk hetzelfde woord als I. — G. 31, 32]

(**Riri**) III, M o a *ririri*, snel; *moón ririri*, eet snel; ook geschreven: *riiriri*, verklaard: lěkas-lěkas (L *reriri*); doch *riirir miéka-me* wordt verklaard: banjak kali (snel na elkaar?); zoo ook: *agluaa Dobu riirir mieka-me*, ik ben dikmaals naar D. gegaan. R o m a *reriri*, *ririr*, snel, lěkas.

Riiriri, M o a, zie (*riri*) III.

Rirni, spatten, pěrtjik (N); *e nrirni*, 3de pers. enkelv. (B).

Rita, *rite*, dak (N); *rarite ruma*, zij dekken het huis, T. X, 9. M o a idem (*rite*, *rarite*); L u a n g-S e r m. *rita*, dak.

Riti, koper (B). M o a idem. [Zie Rott. *liti.* — G. 32]

Riwa, *nariwa*, hij houdt op den schoot (B); *muriwa*, 2de pers. enkelv. (R). R o m a geeft *rewa*(wel: *riwa*)-*na*, schoot. [Rott. *ifa*(*k*), Mal. *riba.*]

Riwnu, duizendtal (H, N); *riwnu ida*, *riwun ida*, duizend (N). M o a, K i s s., R o m a idem. [Rott. *lifun*, zie aldaar; Mal. *ribu.* — G. 31]

Riwta, *riwte*, haag, heining (M 1 geeft beide vormen; L *ripat*); *rriwta*, zij maken eene heining.

Riwtu, storm, T. VII, 5. [Mal. *ribut*, Jav. *riwut*, overgenomen? — G. 32]

Roa I, *roe*, M o a, *rroe*, zij raken aan, bevoelen, raba.

Roa II, M o a, zie *rua.*

Roma I, *rome*, likken (N); *e nrome*, 3de pers. enkelv. (B). [Uit **rama*, vgl. Moa *nakriama*, Tim. *lami*, *lame.* — G. 16]

Roma II, zie *ropa.*

Roma III, M o a, zie *ruma.*

Romsa, *romse*, kneden (H); *e nromse*, 3de pers. enkelv. (B). K i s s. *ramahe.* [Mal. *ramas*, overgenomen? — G. 16, 29]

Rona I, *rone*, pot, bělanga (N, L, R, B). M o a *rana*, *rane*; R o m a *rana.* [Mal. *bělanga*? — G. 16]

Rona II, *rone*, opheffen (B); (*ntitni*) *nrone*, hij verheft (zich), T. IX, 2 (B); *nrone sniare*, hij heft een gezang aan (B).

Riona: *nariona*, hij trekt op, hij begeeft zich op weg, S. III, 2.

M o a *rana*, bijv. *rran la jawa*, zij heffen het van beneden op; *rrana hinjare*, zij heffen een gezang aan; *mak-rana hinjare*, hij, die een gezang aanheft, voorzanger; *rkarana*, zij trekken op, běrangkat. [G. 16]

Ropa, *rope*, boog, schietboog (R), naast *roma*, *rome* (B); *rop-isi*, pijl (R). M o a *rapa*, *rape*, boog; *rap-ihi-e*, pijl; K i s s., R o m a *rama*, *ram-ihi.* [Tett. *rama.* — G. 16, 29, 32, 33]

Rora, *rore*, strepen trekken; *rore āru la pniepne*, kalkstrepen op de omheining of wand trekken (R); *nrore*, 3de pers. enkelv. (B). Overdrachtelijk (in rijen stellen, verordenen): *amrore*, wij stellen orde, wij sluiten een verdrag, S. VI, 5.

Riora, *riore*, rij (baris), overdr. (ordening), verordening, bevel, T. VIII, 15; (R: *rior-ne*, het bestuur er van); *surte riore*, verdrag-schrift, geschreven verdrag, S. VII, 3; *raram-riora*,

zie *raram*.
Moa: *rore*, zij trekken strepen, garis; *wat-rore*, soort schelp om lijnwaad mede te glanzen; *riore*, rij; *riór letgare*, middelste rij; Kiss., Roma *rore*, rij.

Rorta, (Moa, volgens B. ook Lett., zonder vermelding van beteekenis), groeve, geul, aloran; Kiss. *rorok-e*, streep, lijn, garis. [Vgl. *urta*?]

Rōsu, *nrous-o*, hij (het) is levendig, druk, ramei (B). Moa *rogsu*.

Rotna I, *rotne*, sago (L, B). Moa idem; Luang-Serm. geeft *rotnia* (denkelijk eveneens *rotna*).

Rotna II, *rotne*, kerven, snijden, hiris (L); *e nrotne*, 3de pers. enkelv. (B). Moa (volgens L) en Roma idem; ook Luang-Serm. (afsnijden bijv. de keel).

Roğsu, Moa, zie *rōsu*.

(**Rowta**), Moa, zie (*ruwta*).

(**Ru**), Moa, in *woru*, zie *rua*.

Rua, twee, in: *ira rua*, zij beiden (H), T. III, 21, vgl. T. XII, 11; *muani dié rua*, die twee mannen, T. V, 4 (zie aldaar); anders *wo-rua* (H, N, L), T. V, 3, enz.; *worua-worua*, twee aan twee (H).

Wer-rua, twintig (H, N); *lere wer-(r)ua-worua*, de 22ste dag, T. I, 10. Moa *roa* in: *ir-roe*, zij beiden; *wer-roa*, twintig; voorts *worú* (zonder *a*), bijv. *la noh worú luétna*, tusschen twee eilanden (voor *worú letna*). Kiss. *wo-roo*, twee, *wer-roo*, twintig; Roma *warua*, twee, *wel-rua*, twintig. [Mal. *dua*, enz. — G. 7, 15, 24, 32]

(**Rui**) I, *warui*, rooven (H, L); *mp(u)arui*, 2de pers. enkelv., S. VI, 6; *manu mak-warui-ka-watele*, roofvogel (N); *wniarui*, roof (H). Moa (*nawniarui*, het is geroofd geraakt, kĕna dirampas), Roma en Luang-Serm. idem.

(**Rui**) II, *wakrui*, Moa, uitspuwen; vgl. *kaprui*.

Ruma, *rume*, huis (H, enz.), T. III, 7; V, 5 (*ira rum-ne*); enz. Moa *roma*, *rome*; voorts: *rom-o-e*, mijn huis; *rom-mu* (*-ni*, *-mamni*, *-mi*), uw (zijn, ons, ulieder) huis; Luang-Serm. = Moa; Kiss. *romo*. [Mal. *rumah*, enz. — G. 11, 17, 29, 31]

(**Rumnu**), zie (*ruwnu*).

Rūna I, *rūne*, piek met weerhaken (B). R. geeft *ruan kakiaati* (voor het laatste denkelijk te lezen: *kaniāti* = *kniāti*, zie *kāti* II). Kiss. *roone*. [Vgl. Saw. *rĕku* uit **ruka*?]

(**Rūna**) II, *warūna*, *warūne*: *waruan lira*, praten, een praatje maken; *mp(u)aruan lira*, 2de pers. enkelv., S. XI, 24; (H: *warune*, vergaderen om te eten). Moa *waroona*: *rwaroan lira*, 3de pers. meerv., bitjara.

Ruri, **1**. doorn: *lodne rur-ni*, doorn van de rottan (N, B). **2**. been, bot (N); *iran-nu rur-ni*, neusbeen (N); *ian-ruri*, vischgraat (N). Overdrachtelijk: kracht (H), T. VIII, 50. *Naruri*, hij is sterk (H), T. VIII, 5; *wawiai* (*anni*) *naruri*, de stroom (wind) is sterk (N); v. d. zeer, zeer veel, erg (H), T. IV, 2. Moa (*sa-rur(ri)uri-j-e*, doorn; *anni-e naruri*, de wind is hevig; *karj-e naruri*, het werk is zeer veel), Kiss. (*ruri*, doorn, been, kracht; *naruri*, sterk) en Roma (*rurni*, doorn; *naruri*, zeer veel), idem. [Mal. *duri*, enz. — G. 17, 31, 32]

Ruru I, beven (H, N); *amruru*, wij beven, T. VIII, 35; vgl. *up-ruru*; *niaruru*, beving (H). Moa (*rruru*, zij beven) en Kiss. idem; Roma geeft *ruru*, aardbeving.

Ruru II, *ruru ai wo-ne*, vruchten plukken, gĕntas (N; volgens B: door schudden; H *sururu*, plukken?). Kiss. *ruru-e*, iets schudden, als een

boom. [Bij I ?]

(**Ruru**) III, *napruru-ernu,* het valt af als een blad (B); vgl. T. IX, 50. [Misschien eigenlijk een mediaal gebruik van II ?]

Rusa I, *ruse,* spijker (N, L, B); *rrusa,* zij spijkeren (B). Moa *roha* (L); Roma *ruha*; Kiss. *rohe.*

Rusa II, *ruse,* hert, T. XI, 31. Moa *roha, rohe*; Roma *ruha.* [Mal. *rusa,* enz., doch waarschijnlijk ontleend.]

Rusa III, *ruse, narusa,* hij baadt (B: *narus-o*; H geeft *rusu,* L *rusa*). *Niarusa,* bad (H *niarusu*); *w̃era niaruse,* badwater (B); *niarús lululi,* de heilige doop, Cat. 22, Antw., 23, Vr.; *niarus w̃eni,* badplaats (N, B). Moa: *moróh uli,* baad eerst! *raroh*[*o*] *kude,* zij baden het paard; *ger karohe,* badwater; Kiss. *naroho,* hij baadt; Roma idem? (wel *naroha*). [Mal. *djirus, dirus,* Jav. *dus,* enz. — G. 32, 34]

Rusa IV? Moa, *ruhä,* zie *rūsu.*

(**Rusiroru**??), *mrusiroru*? T. VI, 2, zie aldaar.

Rūsu, *ruas-nu,* zijne rib (N, B). Moa *ruhä*: *ruhaa-ni* (doch volgens M 2 *ruhan-ku,* mijne rib); Kiss. *rusan-ne*; Roma *ruhu* en *ruh-nu.* [Mal. *rusuk,* enz.; in het Lett. is de eerste *u* verkeerdelijk als lang beschouwd, vgl. *nūru, nuar-nu*; in Moa heeft de verdwenen slot-*k* haar spoor nagelaten bij het aanhechten van het suffix van den 3den pers., terwijl overigens het woord, evenals in het Kiss., eene anorganische *n* bevat. — G. 10, 18, 22, 31, 34]

Rutku, breken, knappen (B; H. geeft *ruketi* = patah), de vingers doen knappen, bunjikan djari (B; H: knappen door stoot of wrijving); *naprutku,* (de vinger) knapt (B; H *rutku,* knappen van de vingers).

Rūtu, *nrūt-o* (zoo B; N *nrut*), hij maakt leven, geger. Moa *mak-rugtu-e,* die veel babbelt, tjĕrewet; (vgl. *momna*).

(**Ruwnu**), *nakruwnu,* (de vogel) broedt (zóó B; N *nakrumnu*). Moa idem: *rakruwnu,* 3de pers. meerv.

(**Ruwta**), *pruwta,* fijn (B; L. geeft *porowat*). Moa *prowta*: *naprowta* en *prowat-ni,* het is fijn, halus; Kiss. *romok-e*; Roma *rumta* en *namriumat.* [G. 3, 28]

Rugtu, Moa, zie *rūtu.*

S, H

Sa, zaak, ding, iets, dat wat: *rwarwarme sa-jate,* zij denken iets slechts (H); *sa kalwede,* iets goeds, T. IV, 9; *sa mamamu,* iets ijdels, T. I, 15, IV, 9; *sa warwuaru,* iets nieuws, T. I, 13; *sa-mormiori,* wat leeft, dier; *sa-sorsuoru,* alles, T. VIII, 11; *sa maka-luli,* eene heilige zaak, T. VIII, 44; *sa ida,* iets, *ta . . . sa ida,* niets, T. I, 1, III, 28, IV, 8, VI, 6, VIII, 11. Ook van personen: *e sopsopan-ne sa-lululi,* zijn heilige gezant, T. VIII, 14. (Vgl. *sararara*). Moa idem: *sa-mokmoke,* iets moois; *sa-sa makmomorj-e,* wat 't ook zij, dat leeft; Kiss. *ha,* iets; *ha-ha,* goederen, bezittingen. Zie voorts *se* onder *isia* (naar het schijnt ook pleonastisch in: *a ag-e se sió-siae ria,* mijn eigendom zijn die zaken). [Rott. dial., Tim. enz. *sa,* wat? Tim. *sa-sa,* goederen, bezittingen; oorspronkelijk wel hetzelfde woord als M. P. *sa,* één.]

Sā I, *nasā*, hij is gehuwd(R); *musā*, gij zijt gehuwd, vgl. S. I, 8. Vgl. *so* en Moa *sawa*. [G. 16]

(**Sā**) II, *saa*, M o a, in *waw-siasae*, big; *siw-siasae*, jonge kip, die nog niet gelegd heeft, ajam frangan; vgl. *tuw-sasae*.

(**Sā**) III, *saa*, M o a, zie *sai* III.

Sai I, deze, dit (H *sai-o*), bijv. T. III, 28, IV, 8, V, 2, enz.; nu, T. VII, 6; *la sai(-o)*, of *ma sai* (S. XV, 1, 7), hier, hierheen.

Sai II, *au* (*o, e, it, am, mi, ir*) *sai(-o)*, het mijne (uwe, enz.) (H, B); vgl. *ena*; *sai amuese*, wat van mij zelf is (H, B). Ook verbaal: *rasai*, zij bezitten, T. V, 3 (volgens B. *rsai*; *e nsai*, 3de pers. enkelv.). [Wel hetzelfde woord als sub I.]

Sai III, stijgen, bestijgen: *e nsai la siani*, hij stijgt naar boven (H); *asuai* (*nsai*) *kude*, ik bestijg (hij bestijgt) een paard, ik rijd (hij rijdt) paard, S. IX, 2 (3); *nsa liá kapl-o*, hij bestijgt het schip, hij gaat scheep, S. XVI, 63. M o a *saa*, *sae*: *lere nsaa*, de zon komt op; *rsaa hipuog-e*, zij bestijgen het vaartuig; *rsaa raa*, zij stijgen aan land; *saa-nohire*, medevaren; *kude rsasae*, paard, dat zij bestijgen (berijden), rijpaard; K i s s. *haa*. [Tag. *sakai*; vgl. Rott. *saë*. — G. 11, 13, 19, 21]

Sai IV, vervangen? *Sniá-mu*, uw vervanger, T. VI, 8. Hierbij wel *sniá-niena* (uit *sniai* en *nena*, dus eigenlijk: wat in staat is te vervangen), in *ama* (*ina*, *ana*, *ali*) *sniá-niene*, stiefvader (-moeder, -kind, -broeder) (N, B).

(**Sai**) V, M o a, *mat-mahaj-e*, slaperige, zware oogen (hebben), slaperig zijn, mĕngantok.

Sairi, M o a, zie *sāri* I.

Saiwiona, M o a, zie *sawiona*.

(**Saka**), *wasaka*, zoeken; *mpasaka* (*mpuasaka*), 2de pers. enkelv., T. VII, 4, S. VII, 4. M o a *wahaka*: *rwahaka*, 3de pers. meerv.; L u a n g - S e r m. = Moa. [Rott. *sanga*, *sangga*.—G. 8, 22]

Sakra, *sakre*, verdeelen, scheiden (H); *nsakre ukar-ne*, hij verdeelt (spreidt uit) zijne vingers, T. X, 15. *Pasakra*: *rapsakra*, *rapasakre*, zich verdeelen, zich scheiden, bĕrtjĕrei (H), vgl. *(p)jēre*. *Sniakre*, deel, aandeel (H); vgl. *durmu*. M o a idem: *sakre* verdeelen; *sakre le worú*, in tweeën deelen; *rsakre*, zij scheiden; *napahakra*, zie onder *jēra*; *hinjakre*, deel; *ait rala hinjakar-ni*, zij geven hem niet zijn deel; K i s s. *haara*, verdeelen, scheiden; *hanaara*, deel; R o m a *hinjakra*, deel. [Stellig uit een ouder **sangkar*, **sanggar*, en vermoedelijk stamverwant met *jēra*. — G. 35]

Sala I, *sale*, schuld, zonde; *ami sal-le*, onze schuld, T. VIII, 47; *mi sal-mi*, ulieder schuld, T. VIII, 34; verkeerdheid, vergissing, fout, T. III, 10; (H. geeft *salle*, dat eigenlijk wel *sal-le*, „zijne schuld" is); *amsi sala*, wij doen verkeerdheden, zondigen, T. VIII, 40, 41; *ri maksi sale*, zondaar, T. VIII, 48. *Nsala*, het mist, T. I, 7, 9. *Pasala*, *pasál-o*, (afwijkend =) zeer, uitermate (H), T. IV, 2, XII, 9 (*npasál-o*). M o a idem: *sal-li*, zijne schuld; *nsala*, het is verkeerd; *sia nsala*, wat scheelt er aan?; K i s s., R o m a *hala*. [M. P. *salah* — G. 30, 34]

Sala II, reeds, hulpwoord voor het perfectum (H), T. VI, 1; vgl. *lalā-sala* (onder *lā* I); gewoonlijk verbonden met *meka*, als *sal-meka*, *sal-meke*, *sal-mek-o* (H), bijv. T. I, 5, V, 6, 7, enz.; *nma siál-mek-o*, hij is gekomen (H). *Sala* ook gebezigd, evenals *sudah* in het Mal. van Kupang, bij den

imperatief: *mumát sala*, kom, sta op! *modi siále durmu sniakre*, voer de ziekte weg! (R); *mi mliā sala*, vooruit, gaat! (H); vgl. T. III, 17. *Salsál-o*, na afloop, daarna, S. X, 27 (H. *salsale-mek-e*, laat). Moa *sal-meka*, reeds, bijv. *agowél sial-meke*, ik heb reeds gekocht, enz. [Stellig hetzelfde woord als sub I; de eigenlijke beteekenis van *salah* is toch: scheiden, afwijken (vgl. Mak., Bug.), v. d. uitéén, afgeloopen; vgl. Mal. *tĕlah.*]

(**Sala**) III, *wasala*, *wasale*, ruilen; zie *sernu*. Kiss. *walaha*.

Salli I, (buikloop hebben), zie *suri*. [Mal. v. Kupang *salin*; Rott. *sali*. — G. 30]

Salli II, tienduizend (B, H *salin-o*); *salin snunu*, honderdduizend (H, B). Moa idem: *salli*; Roma *hal(l)i*; Kiss. *halla*. [Kiss. *halla* beteekent ook: overgieten, salin, tuwang; het woord moet oorspronkelijk één zijn met *salli* I, blijkens de beteekenissen van *suri*; vgl. nog Rott. *sali*, „overgieten" en „buikloop hebben".]

Salli III, zie *asialli*.

Samela, zie *smela*.

Samioti, adder, giftige slang, biludak (N, B). Moa geeft *siaimuotu* (?), ular bisa; Roma *samoti*, idem; Kiss. *haimoko*, biludak. [Kiss. *moko* (uit *mota*) en Lett. *mota*, *mote* beteekenen „groen", hetgeen in Roma *moti* luidt; de uitdrukking komt dus overeen met Tett. (v. Dilli) *samodo*, Galoli *samoso*, groene slang (*modo*, *moso*, groen).]

Samra, *samre*, reiger (N, B); R. geeft *suamre*. [G. 16]

(**Samru**, versieren); *won-ne samar-nu*, versierselen, T. XI, 15 (B). Kiss. *hamure*, versieren; *wono hanamure*, versierselen. [G. 29]

Samutu, zie *smutu*.

Sanna, Moa, zie *siani*.

Sanulu, Moa, zie *snunu*.

Sanunu, zie *snunu*.

Sapä, *sapë*, Moa (de schrijfwijze *ä* pleegt eene weggevallen *k* aan het slot aan te duiden), de vezels van den klapper, „runut klapa" (M 1); vgl. *urta*; *sapaa-ni*, de vezels er van (M 2).

Sapnu, het Mal. Arab. *sabun*, zeep, T. X, 5. [G. 28]

Sapra, *sapre*: *sapra awrierse*, rijst uittreden (B, R; als 3de pers. meerv. geeft B: *rasapre*, R: *rsapre*). Kiss. *hamar*, *hamar-e*. [G. 29]

Sapruaka, zie *sapu* II.

Sapu I, vegen (N, L); *ms(u)apu*, veeg! S. XI, 27. Moa (*rsapu*, 3de pers. meerv.; *hinjapg-e*, veger, bezem) en Kiss. idem; Roma *hinjapu*, bezem. [Denkelijk uit het Mal. — G. 28]

Sapu II, soort djĕruk (B); R. geeft *sapu-rake* = Moa *sapruake*, de lemon manis; Kiss. *sapu*, idem.

Sara I, *sare*: *wulle nsare*, het is nieuwe maan (N, B). Moa *wolle hinjare*; Roma *wulla hinjara*. Vgl. Kiss. *namahara*, hij komt uit, komt te voorschijn.

Sara II, zie *sniara*.

Sara III (?), zie *saara*.

Saara (?), *saare*? Moa: *rsaare le gen miéhi*, zij hangen het op eene andere plaats. Voor Letti geeft B. met korte vocaal: *rsar le w̃eni to(a)*. H. geeft *sniari* (= *nasniare*, het is opgehangen, het hangt), afhangen.

Sarakna, zie *srakna*.

Sarani, zie *srani*.

Sararara, *sararare*, maagd (H, R), Cat. 14, Antw. Moa idem; Roma *rarara*; Luang-Serm. *hararara*; Kiss. *maweke* (vrouw) *rara*. [Dus

uit *sa* en den geredupliceerden vorm van *rara* = Mal. *dara* enz. — G. 31, 32]

Sari I, openen (H); *ms(u)ari spinte*, open het venster! S. X, 5; *nasniari*, het is open (B). M o a idem: *rsarj-e*, 3de pers. meerv.; *rsar siorsór-geni-j-e*, zij maken de (plaats van het naaigerei =) naaidoos open; *nahinjari*, het is open; K i s s. *hari-e*. [Vgl. Rott. *seli*.]

Sari II, M o a, zichtbaar, duidelijk; *nsari*, het is duidelijk, njata; *kapal-aj-e nsar siál-meke*, de stoomboot is al zichtbaar; *rkaharj-e*, zij maken het duidelijk; *nan pe g-kuharj-e le*, aanstonds zal ik het aan hem laten zien; *mkuhari-j-e*, gij laat zien, tondjok. K i s s. *hari*, duidelijk, zichtbaar (njata, kalihatan); *nal-hari*, hij brengt te voorschijn; R o m a *hnari* (*hniari*), zichtbaar. [Denkelijk oorspronkelijk bij I. — G. 35]

Sāri I, vlag (B; R *sari*); vgl. S. XVI, 64; *sāri-ai*, vlaggestok, S. IV, 11. M o a *sairi* (*sairj-e*); K i s s. *hairi*; R o m a *hari* (wel *hāri*). [Galoli *sair*]

Sāri II, in: *kul(t)i-wutu sair-wutu*, één geworden (R), zie *kulti*; *paku-lat-ni pasair-ni*, wat bij iemand behoort, wat één met hem is. K i s s. *hair-ne*, de lijm van (de plant), gĕtah. [Vgl. Tett. *daer*, kleverig, ook Mal. *tjair*; en bevat wel Mal. *air*, vgl. *w̃era*.]

Sāru (?) I, aanlasschen, aaneenhechten; *n-sāru*, 3de pers. enkelv. M o a *sagru*; *rsagru-e*, zij lasschen, verlengen, sambung, hubung; *hinjagar-ni*, verlengstuk (er van); *rwahagru-e*, zij beantwoorden elkander. (De vorm in Moa wijst duidelijk op eene lange vocaal; N. en B. geven evenwel voor Letti *saru*, met korte vocaal). R o m a *waharu* (vocaal onzeker).

Sāru II, gloeiend heet (B); vgl. T. III, 9 (alwaar *saararu*); *nsaur-o*, het (water) kookt (B); *sniāru*, overdrachtelijk: kwelling, plaag; gewoonlijk verbonden met *snune*, zie aldaar. M o a: *nsaur meke-nā(n) nsor m(u)eke*, het kookt tot het op is. Hierbij ook wel Moa *sagru*, zweet; vgl. *odwa*.

(**Sasaa** ?), zie (*sā*) II.

Saska, doorzoeken (B); *ms(u)aska*, 2de pers. enkelv., S. VI, 2.

Sasra, *sasre*, wildernis (B), S. XVI, 59. M o a *sahare*.

Sawa I, M o a, echtgenoot, echtgenoote; *rahawa*, zij huwen (bĕrbini, bĕrlaki); *niahawa*, *niahawe*, huwelijk; *lere niahawe*, dag van het huwelijk; R o m a *ha-na*, haar (zijn) echtgenoot(e); *waha*, huwen; L u a n g-S e r m. *haw-ni*, vrouw; *hawa*, huwen; K i s s. *ho*, huwen; *ho-no*, haar (zijn) echtgenoot(e). Lett. *sā*, huwen; *so*, echtgenoot(e), zie aldaar. [Tag. enz. *asaua*, Daj. *sawae*, Rott. *sao*(*k*).]

(**Sawa**) II, *sawä*, M o a (het teeken op de *ä* pleegt eene weggevallen sluitende *k* aan te duiden): *sawä-nane*, indachtig zijn, zich herinneren, eling; *wahawä*, meenen, kira; *diti nawniahawa*, het is niet te denken, tida boleh dikirakan. Vgl. Lett. *saweploi* en *wasw̃awa*.

Sāwa, *sāwe*, watermeloen (B *sawe*). M o a *saawe*, pateka.

Saweploi, *nsaweploi*, hij gedenkt (B), T. VIII, 11; vgl. Moa *sawä* (onder (*sawa*) II) en *ploi* (onder *loi* VI).

Sawiona, *sawione* (B) = M o a *saiwiona*, *saiwione*, steekbij, niri bisa.

Sawru, *rsawru*, zij scheppen met een net (B), vgl. S. XIV, 30 (R *saur*). M o a geeft *mak-sawru* en *ari mak-sawru-e*, jager.

Sagru I, II, M o a, zie *sāru* I, II.

Sagru III, Moa, zweet (*sagru-e*). [Zie *sāru* II.]

Hdea, *hedea*, *hdee*, *hedee*, Moa = *dea*, die, dat; *emmeka hdea*, gelijk dat; *nuu-meka hdea*, aldus; *le hdea*, *le hedea*, daar (disitu, disana); *agluaa hdea*, ik ga daarheen; *ralle hedea*, van daar (3de pers. meerv.). Vgl. *hre*. [Vgl. *de* I en *a* II.]

Hdia, *hidia*, *hdii* (d.i. met lange vocaal), Moa = *di*, *dia*, deze, dit; *emmeka hdia*, als dit, bagini; *hidii wean-ni nrehi*, dit is zeer schoon; *le hdii*, hier; *hidii tokar-ni*, hierachter; *mai hdii*, hierheen. Vgl. *hri*. [Vgl. *di* en *a* II.]

Se I, dit, dat (H), T. I, 13 (*se-o*), 14, III, 6, 15, IV, 6, 7, VIII, 9, Cat. 6, Antw., 9, Antw., S. II, 3; *se ira*, zijlieden (H), T. VI, 6; *la se*, daar (H), S. XIV, 5.

Se II, Moa, *se-se*, alwie: *se-se naplole*, alwie gelijk heeft; *se-se-a* (vgl. *a* II), idem. Vgl. *sei* en Moa *seni*.

Se III, Moa, voor *sa*, zie *sia* onder *isia*.

Sedlu, zie *sedu*.

Sedu, hijschen (vlag, zeilen), trekken; *rsedu*, S. XVI, 64. Moa geeft *sedlu*, bijv. *sedlu-e lare*, de zeilen hijschen; *sedlu-e ag-e*, het hout trekken, tarik kaju; *msuedlue*, trek! maar ook *sedu* in: *nsed suáir dié la aisianna*, hij hijscht de vlag in de hoogte. Ook Roma geeft *hedlu*, trekken (sĕntak); doch Kiss. weder *hedu*. [*Sedlu* uit *sedu* en de praepositie *la*? Overigens pleegt *dl* tot *ll* te worden.]

Sei I, wie? (H); *sei nsi se-a*, wie doet dat? (H); T. IV, 8, 9, 10, S. VII, 2, VIII, 9 (alwie); *sei-a* (vgl. *a* I), idem, Cat. 1, 3, 11, 16, 20, 28, Vr., S. I, 1. Moa *se* (zie *se* II) en *se-ni*; Roma *hoi*; Kiss. *in-hoi*. [Tomb. enz. *sei*, Sangir. *isai*, vgl. Rott. *sè*. — G. 12, 34]

Sei II, Moa, *rsei tieli*, zij breken (plukken) maïs. [Vgl. Rott. *sengi*, *senggi*, *seki*.]

Seki, spelen, zich vermaken (H, L), iets verrichten zonder bepaald doel of nut, T. III, 22; *an de nseki spuó dué*, het kind speelt met de prauw; *mi miora ri de-o mi msiéki*, gijl. vermaakt u met dien man (H); vgl. T. IX, 9; *seks(i)eki*: *nor seks(i)eki sepsepur-o*, met genoegen, S. XI, 15. Moa idem: *rseki*, 3de pers. meerv.; *mei siék-g(i)eni-e*, speeltafel.

(**Sĕki**), in: *rum-paseik-wal-li* naburige huizen (B). Moa *rom-paheik-walli*, tĕtangga; vgl. *rum-pal-li* (*pali* III).

Sekra, *sekre*, braden, bakken (B); *masin seksekre*, gebraden vleesch (N, B); *sniekra*, *sniekre*: *ina sniekre*, gebakken visch, S. XV, 10; *siwi sniekre*, gebraden hoen, S. XV, 10; vgl. *sikri*. [Tim. (*na*)*sek*(*a*), Kup. (*n*)*enga*(*n*), Rott. *sesena*.]

Seli I, steenen armband (R, B). [Vgl. (*k*)*dieli*?]

(**Seli**) II, *npaseli*, het is dicht aan, het sluit goed (B). Moa *npaheli*, idem.

Semna, Moa: *loj-e seman-ni*, vlerk v. e. prauw. [Sangir. *sahĕmmang*, enz., doch denkelijk uit het Amb. Mal. *seman*(*g*) *prahu*. — G. 34]

Sena I, Moa, het hoesten; *sen-jate*, hoest (sakit babatuk); *rassena*, zij hoesten (M 1; *nassena*, 3de pers. enkelv. M 2; zóó, niet met *h*).

Sena II, Moa, *aitiawi siénsena*, brandnetel, daun gatal. [Vgl. Rott. *sè*, jeuk veroorzaken; Kup. *sen*, heet, bijtend.]

(**Sena**) III, *namsena*, hij weigert, hij wil niet (H), S. III, 4; *aumsena*, ik weiger, T. II, 6; *mumsena*, gij weigert, T. IV, 12; *itamsena*, wij weigeren, T. IV, 12-13; *mimsena*, gij weigert, T. VIII, 31. Moa idem: *agomsén gala*, ik wil niet geven; Kiss. *namahene*;

Roma geeft *namdina*.

Seni, (*se-ni*), Moa, wie? *nan-ni seni*, hoe heet hij? *o mpuáw seni*, hoe heet gij? Vgl. *se* II, *sei*.

Sepna, *sepne*, zijde (H, B); *sepan marmare*, gele zijde (R).

Sepru, zich vermaken, feest vieren; *rasepru*, 3de pers. meerv. (H, R), T. IX, 9; *masepur-o*, wij vermaken ons, S. XIII, 17; *sepsepru*, zie *seki*. [Denkelijk Kup. Mal. *tasibur*.]

Septa, zie *sewta*.

Sera I, *sere*, kust, pantai (N, B).

Sera II, *sere*, vegen: *nsere-peli liá-o*, hij veegt het weg (H *serepeliliáu* = sapu).

(**Sera**) III, *serä*, *serë*, Moa (door deze schrijfwijze pleegt eene weggevallen *k* als sluiter aangeduid te worden), witte mier; vgl. *sre(w)u*. [Vgl. Amb. Mal. *soro*, *soru*.]

Sera IV (?), *nasera-ma* (B. geeft *naseramma*, *naseramme*; H. *ensérama*), meer, te meer (H; B: lĕbih banjak).

Seri I, hellen, beginnen te dalen, v. d. zon gezegd: *lera nseri*, 's middags twee uur (H), overigens: *nakseri*, het helt, vgl. S. XIV, 9. Moa idem: *lere nserj-e*, de tijd van het hellen der zon, matahari miring, lĕpas tĕngah hari; *nakseri*, het helt, miring; *nakseseri*, miring sĕkali; Kiss. *naiheri*, het helt; Roma *hneri*, het hellen.

Seri II, *o msueri tnin-mu* (T. VI, 1, VII, 1), gij „stelt" uwe ooren, eig. gij doet hellen? (H. vertaalt „openen", wat het zeker niet beteekent, daarentegen met „stellen" in:) *mi msieri* (*tiaru*), 2de pers. meerv., T. VIII, 3. [Bij I?]

Seri III, (*mut-nu*) *ser-ni*, zijn volk, zijn leger, T. XI, 17. Moa idem: *serj-e*, bala tĕntĕra; Kiss. *heri-e*.

Seri IV, in: *mel la ser-ni*, in de zijde steken, masokkan di lambong (N). Roma *herni*, zijde v. h. lichaam, kant; Kiss. *herna*, *herne*, pinggir, lambong. Hierbij wel:

ser-wiáli (uit *seri-wali*): *la ser-wiáli*, bijzijden (H); *ser-wiáli*, „het achterland", datgene, wat bijzijden of buiten het eigenlijke land ligt, S. III, 5; voorts: (ééne) zijde = half, S. X, 4; *ser-wial-li*, de helft er van, vgl. T. I, 8-9, 11. Kiss. *heri-wali*, sabĕlah, satĕngah; Roma geeft *herni-wali*; Moa *wal-li*. Vgl. *sieri*. [Zie Rott. *seli*, *seri* 2. — G. 14]

Seri V, in *ser-ni w̃o-ne*, iemands uiterlijk, S. XIII, 12. Moa geeft *ulit-ser-ni*, kulit jang di luwar; *puát ser wieewieeni re*, schoone vrouwen. [Oorspronkelijk wel bij IV; vgl. *sieri*.]

Serlueta, *serluete*, Moa, zeegarnaal.

Serna I, *serne* (H = *tniena*, beproeving), eig. het eiland Seran, Serang, v. d. zeeroover; vgl. T. I, 1. [Bug. idem, *serang* = zeeroover.]

Serna II, *serne*, Moa, de kleeren losmaken of uitdoen, buka pakejan; *msuérne*, 2de pers. enkelv. (M 1, M 2).

Sernu, ruilen, verwisselen; *rsernu*, 3de pers. meerv., S. IV, 5, VIII, 7; *rwaserun(-o)*, zij ruilen met elkander, v. d. handel drijven (R); *rwaserun-rwasale*, idem (B tukar-mĕnukar; N: *mela rwaserun rwasale*, kasih bĕlandja, letterlijk: geef, opdat zij met elkander ruilen). Moa idem: *rsernu-e*, zij ruilen, tukar; *rserun kude*, zij wisselen van paarden; *serun tawe*, van mes wisselen; *lawar sersuernu*, wisselkleed, v. d. kain mandi; Kiss. *herre* (zóó stellig), ruilen, verwisselen, naast *henerun*, verwisseling; Roma *henjerur*, verwisselen (wel subst.). [Uit **serur*, voor **selur*, Bal. *silur*; vgl. Rott. *seluk*. — G. 6, 12, 33]

Seru), M o a, zie *wek-seru*; vgl. *sieru*.

Ser-wiali, zie *seri* IV.

Sesla, *sesle*, berouw hebben (H); *snies-la* ook: bewondering (H). Beide beteekenissen heeft ook K i s s. *hehel*, R o m a *hanehel*. [Mal. *sĕsal*, enz.; overgenomen?]

Sesra, *sesre*, soort mand, „reku" (B). M o a *sehera*, *sehere*.

Setna, *setne*, uit Mal. Arab. *setan* (H).

Sewa I, huur (N), S. XV, 3; ook verbaal: *as(u)ewa*, ik huur, S. XV, 1. M o a idem: *sew-ni*. [Uit het Mal.]

Sewa II, in: *weli-sewa*, *welsiewa*, zie *sia* II.

(**Sewra**), *rwasewar-o*, zij voeren den krijgsdans uit (B; R *roasewar*, tjakalele).

Sewta of *septa*: *sniewta*, *sniepta*, uitrusting, dos, mooie kleeren, T. IX, 8, 13; *sniewta-niāri* ook: huisraad (R, B). M o a: *nsepta (n)nair mok-moke*, hij kleedt zich mooi; *sewsewte nainiairi-j-e*, uitrusting, kleeren; K i s s. *hephepek*, geraad, pĕrkakas.

Sewu, afschutten, zooals met een gordijn; *nsewu*, 3de pers. enkelv., „pèle" (B); *sewsewu*, klamboe (N).

Sia I, doen, verrichten, maken (H); *manmana ausia isia*, wat zal ik doen? (H), vgl. T. VI, 6; *o msia*, gij doet, T. III, 8; *nsia*, hij doet, T. I, 14, VI, 5; *itsia*, wij doen, T. IV, 12, VIII, 9; *rsia*, zij doen, T. IV, 14; *mi msisia*, gijl. doet steeds, T. III, 21; *nsisie*, dat, wat hij doet, Cat. 8, Vr. (in de verbeterde tekst anders); *mak-si-saksi*, hij, die getuigenis aflegt, getuige (H); *mak-si-sala*, die kwaad doet, overtreder, zondaar T. II, 8, VIII, 48; *mak-si jate*, die kwaad doet, T. VI, 6. Ook: „zich maken" = worden: *rsi ate*, zij maken zich tot (zij worden) slaven, T. IV, 17; *amsia*, wij worden, T. V, 11. In deze beteekenis staat *si* wel als versterking van *emme-a*, hoe? (zie aldaar). Zoo ook in *nsi po*, het geschiedt, dat (H: *sipo* = djadi), T. I, 12, VIII, 45; *ler ida nsi sal-meke po*, eens zou het geschiedt zijn, T. V, 3; ook partikel van het futurum, dan in de teksten zonder pronominaal prefix, T. I, 1, 2; vgl. T. I, 12: *nsi po jate ida si po nmai*, het geschiedt, dat een kwaad zal komen. Zie nog (*sida*), *side*.

Sisia, *sisie*, daad, handeling, Cat. 8, Vr. M o a idem: *rsia rae*, zij doen (werken) weder, kĕrdja kombali; *rsie pe nakoili*, zij maken het krom; *rsie puon-ni*, zij maken hun nest. Bij weglating van de slot-*a* gewoonlijk *sii* geschreven: *msii pe nawuhuru*, maak hem dapper; *rsii talj-e*, zij maken touw; *mowlár pié jan (n)si pe nwanó o*, vlucht, opdat het niet geschiedt, dat hij u wondt. K i s s. *hii*. [Vgl. voor de beteekenis Bur. *puna*, doen, maken, en worden (ofschoon in deze beteekenis in de Wdl. van Hendriks niet vermeld), zie aldaar de Teksten I, 31, III, 43, VI, 71.]

(**Sia**) II, in *wo-sia*, negen (H, N; L geeft *wosiwa*), doch *weli-sewa*, *welsiewa*, negentig (H, N; L *welsiwa*). M o a *wosiewa*, negen, *welsiewa*, negentig; K i s s. *wohi*, *welihi*; R o m a geeft *wahi*, negen, doch *wehelia* (voor **welehia* of **welihia*), negentig. [M. P. *siwa*; de vorm in Moa voor negen wel met *i* naar analogie van dien voor negentig.]

Sia III, M o a, zie *isia*.

Siaimuotu, M o a, *siaimuotg-e*? (*saimi-otu*?), zie *samioti*.

Siali, broeder v. e. man (schijnt deftiger dan *ali*, v. d. mogelijk bij H. *siali* = hormat), T. VIII, 1, 30. M o a idem of *hjali*: *hjalj-e*, *hialj-e*, naar 't schijnt

de alleen gebruikelijke vorm; voorts: *a hijal-o-e*, mijn broeder; *hial-li anaa-ni*, kind v. e. broeder; Luang-Serm. geeft *siali-re*, de bloedverwanten. [Het eerste deel is niet duidelijk; het zou de M. P. persoonsaanwijzer *si* kunnen zijn, maar waarschijnlijk is dit niet; mocht de oorspronkelijke beteekenis „bloedverwant" zijn, dan zou ook aan eene vorming als Jav. *sanak* gedacht kunnen worden met gemouilleerde *s*; zie overigens *ali*. — G. 7]

Siani, *la siani*, boven (H, B); *nsai la siani*, hij stijgt naar boven (H); *niwat-ni sian-ni* (zóó B; N *siani*), zijne bovenlip. Moa *sanna*: *la rom sanna*, op het huis, boven in huis; *nsaa mai siánna*, hij komt boven, timbul. Verder: *aisianna*: *la aisianna*, boven; *mal la aisianna*, haal het van boven! Roma *hanan*. [De *i* in *siani* denkelijk als in *sieri*, *jawa*. Bij *sai*, Moa *saa*, stijgen, met pron. suffix? De vorm in Moa, Roma zou dan te verklaren zijn door een dubbel aangevoegd suffix nadat het eerste niet meer verstaan werd, dagteekenende van vóór den tijd, dat *ni* geheel in de plaats van *na* is getreden; de vorm *la aisianna* wel voor **lai sanna*. — G. 19]

(**Siāri**), *ksiair-ni*, de benedenlanden (B; N geeft *siair*).

Siasa, *siase*, (*sia-sa*, *sia-se*), Moa, zie *isia*.

(**Siau**) I, *ksiau*, plechtigheid, sacrament (of: teeken ?), zie onder (*kau*), Cat. 21, Antw., 22, Vr. Zie ook II.

(**Siau**) II (?), *raksiau*, zij brengen, dragen, dukung (B). Moa idem: *raksiag-e*. (Vgl. *jewna*, idem, en *pua jewne*, pinang, bestemd voor eene plechtigheid).

(**Sida**), *side*, steeds, altijd (H), het pleegt te zijn, T. I, 3, 5, III, 23, S. XIV, 31 (biasa). [Denkelijk *si* = *sia* I, in de beteekenis van: worden, geschieden, en (*da*), *de* II in eene bepaalde nuance van beteekenis; vgl. Moa *sii dene* in: *sii dene rai-e raan wali ahu*, hetgeen weergegeven wordt met: ada djuga orang, jang *biasa* makan andjing, maar wat wel moet beteekenen: de menschen plegen ook honden te eten; vgl. bovengenoemde plaats in de Samenspr. XIV, 31.]

Sidara, buskruit (L, R). Moa (L) en Roma idem.

Sielma, *sielme*, worm, ulat (N, B).

Sieri, *la sieri*, buiten (H), T. III, 19; *nmai sieri*, hij komt buiten (N), T. IX, 11; *lera nmai sieri*, de zon komt te voorschijn (R); *up-lera sieri*, buiten-uplera, T. III, 20. [Van *seri* IV (vgl. bijv. Sumb. *sambeli*, *sambali*, buiten, lett. eene zijde, vgl. Lett. *wali*); de *i* wel als in *riarma*, *jawa*. — G. 8, 14]

Sieru, Moa, weg! oseh geser, njah! Vgl. *wek-seru*. [Uit *msieru*, 2de pers. meerv. ?]

(**Siewa**), Moa, zie (*sia*) II.

Sikri, *lere sikri* = *lere panse*, zonnehitte (N, B). Volgens L. zou *sikri* in Moa zijn = Letti *sekra*, braden, bakken.

Sikru, *rasikru*, T. VIII, 25; H. vertaalt „zij spinnen"; volgens B.: zij winden het garen op den garenwinder.

Siksa, uit het Mal. Sanskr.; *sniksa*, straf (H).

Siku, el (N, B; H: elleboog); *siksik-nu*, *siks(u)ik-nu*, (zijn) elleboog (N, B). Roma *hiknu*; Kiss. *hiun*, elleboog. [M. P. *siku* — G. 8, 17, 22, 34]

(**Sini**), Moa, *mahini* = (*m*)*nisa*, dun,

in: *en miahini-j-e*, fijn zand.

(**Sioa**), *ksioa, ksioe*, zout (N, R, B); *ksio-w̃eni*, zoutvat (N). M o a idem, ook geschreven *aksioa*; voorts *kula-ksioe*, suiker als zout, korrelsuiker; *rakeni aksioa*, ergens zout op doen; L u a n g-S e r m. *k(h)ioa*. [G. 3, 4, 34]

(**Sioi-siā**), *sioi-siae*, goed, goederen, T. X, 8, XII, 3, S. (IX, 1), XII, 12 (*sioi-siá*); *sioi-siae w̃eni*, kleerenkist, pĕti pakejan (N). *Siốn-ni sián-ne*, zijne goederen, S. VIII, 8 (H. *sjon-sjiane*, goederen); *siốn-ku sián-ku*, mijne goederen, S. XV, 6. M o a idem: *sioi-siae* barang; *siốn-ni sián-ni*, zijne goederen; *siốn-o-e sián-o-e*, mijne goederen. [Vgl. Kiss. *ha-ha-e*; het tweede deel is stellig *sa* met lange vocaal wegens den klemtoon, v. d. *sae*, denkelijk is uit een **so-sa* (met klinker-afwisselling) of met oorspronkelijk lidwoord **so-e sa-e* geworden **soi-sae*, waaruit **soi-siae*, terwijl wederom door de werking van het tweede deel ook de *i* na de *s* van het eerste is gekomen; de vormen met de pronominale suffixen worden gemaakt van een vorm, welke reeds het pronomen 3de pers. als anorganisch bestanddeel bevat. — G. 35]

Siola, *siole*, kam (L, R, B); *siốl-ore*, kam van bamboe (R). M o a geeft *hgole, hegole* (dus uit **sw̃ola*); R o m a *sula*. [Bij Bal. *suwah*, Jav. *suri*, enz.?]

Siona, *sione*, prikstok om den grond te bewerken, breekijzer (R, B); zie ook onder *wini*.

(**Sion-sian**), zie *sioi-siā*.

(**Sipo**), zie onder *sia* I.

Sita, *nsita*, het glinstert (R, B). M o a idem; K i s s. *sika*.

Siwi, hoen (N, L); *siwi tei* (H; N *siwi rrare tei*), kip; *siw-tiernu*, kippenei, T. III, 16. M o a idem; L u a n g-S e r m. *hiwi*.

Skola of *iskola*, (uit het Mal. Holl.), school, bijv. T. II, S. XIV. [G. 3, 4]

Slaka, *slake*, uit Mal. *tjilaka*, ongeluk (H).

Slana, *slane*, (of *slāna?*), *siw slalane*, „ajam frangan", jonge kip, die nog niet gelegd heeft (B). In K i s s. beteekent *manu halaana* (R o m a idem met onzekere vocaallengte): „haan", wat in het Lett. *siwi lalalu* of *lalallu* is; vgl. M o a *siw siasae* (onder *sā* II).

Sletna, *sletne*, zee (N); *sletne tpo-pōne*, het ruime sop (N); *sleta(n)-ane*, zeestraat, sĕlat (N). M o a *hletna, helet-ne* (daarnaast wordt gegeven: *hletan-ni*, zeestraat); R o m a *heletna*; K i s s. *heleken*. [Bij *letna*, tusschen, midden? — G. 3, 26]

Slili I, oksel (B). M o a *hlil-li* (met pron. suffix); K i s s., R o m a *hilili*. [Sumbaw. *salili*, Kup. *slili*; vgl. Rott. *lili-(bòlok)*. — G. 3. 35]

Slili II, sirihdoos, sirihkoker (R). K i s s. *hilili*, idem; voor L u a n g-S e r m. *hilili* geeft R. „pinangkoker".

Sloi, krom (H. *sloe*, bedoeld is wel *sloë*). R o m a *naksloi*, krom, bengkok.

Smakra, ziel, levensgeest (R). K i s s. *hamaran-ne*; R o m a *hamaran-na*; L u a n g-S e r m. *(h)makar*. [Tim. *sma-naf*, Rott. *samanek*, Mal. *sĕmangat, sumangat*, de vorm in Letti is ontstaan uit **samanggar* voor *samangar*. — G. 22, 32, 34]

Smela, *samela, samele*, rat, muis (N, L, B), onderscheiden in: *samele-ane*, muis, *samela lalawne*, rat (N). R o m a *mela* (l. *hamela?*). [Vgl. *mela?*]

Smutu, *samutu? rsamutu puate ida*, T. V, 3; (de 1ste pers. enkelv. *asua-mutu* volgens B); H. vertaalt: zij bezitten gezamenlijk eene vrouw; (het

woord „huwen" kan hierin niet vervat zijn, dewijl de vervoeging daarvan is: *rasā*, zij huwen, *ausā*, ik huw); vgl. *mutu*, *wutu*.

Snia, *snie*, tuin, aanplanting (R), vgl. T. VIII, 24; *misni-o*, gijl. maakt een tuin, T. VIII, 22. Moa *hnia*, *hinia*, *hinie*, idem (kĕbon); *rahinia*, zij maken eene aanplanting, bekin sawah; *maka-hinie*, tuinman. Voor Luang-Serm. geeft R: *hanii*. [Van *sia* (maken) met infix *ni*? — G. 3]

Sniá-niena, zie *sai* IV.

Sniara, *sniare*, gezang, gedicht (N, R, B; H. schrijft herhaaldelijk verkeerd: *sniari*); *rwasniare*, zij zingen (N); *itwasniara*, *amwasniara*, wij zingen (H, geschreven *wasniari*); *wniasniara*, het zingen (H). Moa *hinjara*, *hinjare*, idem (njanji, pantun); *wahanjara*, zingen; Kiss. *hinara*, *hanara*, gezang; *nahinara*, hij zingt; Roma *hniara*, *nahinjara*.

Sniokri, omslagdoek, slimoet (R, B, de laatste ook *sniukri*). Kiss. (zonder infix) *hoir*; Roma geeft *hokir*, tutup bĕlakang.

Sniora, *sniore*, soort mandje (R, B), T. IV, 11.

Snior-w̃eni, in *meti snior-w̃eni*, kust, tĕpi laut (N, B). [Misschien van *soru*, de plaats waar het getij eindigt.]

Hnor-lawra, *honor-lawra*, Moa, zie *sora* I.

Snuduwutu, T. V, 2: *snuduwut-ku*, mijne gelijkenis; het laatste deel is stellig *wutu*, zie bij de aangehaalde plaats.

Snuna, *snune*: *w̃ate snune*, ziek v. hoofd (H. vertaalt: wervelziek; B. eenvoudig: sakit), T. III, 9; *snune-sniāru*, kwellingen, plagen, Cat. 10, Antw., 11, Vr.

Snunu of *sanunu*, tien (N, L); *sanunu ida*, elf; enz. Moa *sanulu*. [Rott. *sanahulu*, Kup. *sngulu*, uit *sangapuluh*. — G. 25, 26]

Snurna, zie *surna*.

So I, die, dat (H), T. I, 3, III, 10 (bis), 22, 24, IV, 7, S. IX, 5, XVI, 45, 46; *la so*, daar (H).

So II in *so-ne* (N, T. III, 6); *so-ku* (B), enz., zijn (haar, mijn, enz.) echtgenoot(e). [Uit **sā-na* (of *ne*), zie *sā* I, *sawa*. — G. 16]

Sodwa, *sodwe*, Moa, in *sodwe-sagru-e*, de warme tijd, musim panas. Vgl. *odwa* en *sāru*.

Soi I, aanstellen tot, instellen; *rsoi*, 3de pers. meerv., T. III, 20, Cat. 22, Vr.

Soi II, stoken, uitdampen; *rsoi arke*, zij stoken arak (R, B); vgl. S. XIV, 28 (alwaar *rsai*; H. geeft *sai*, een bamboe ophangen om palmwijn te tappen); *rsoi ksioe*, zij dampen zout uit (R, B). Luang-Serm. *hoi*, (arak) stoken.

Soi III, *rsoi wetrae*, zij koken maïs af (B). Moa *soi tiéli*, idem. [Bij II?]

Soi IV, graf, Cat. 15, Antw., 19, Vr. Moa idem (geschreven *sooi-je*, kubur).

(**Soi**) V, *ksoi*, *kasoi*. schudden, beven; *nkasoi*, 3de pers. enkelv. (B; H *kasai*). Moa *kahoi*: *rkahoi-j-e*, zij schudden het; *nkahoi-siói*, het schudt (bĕrgojang).

Sokla, *sokle*, kalkpotje (R, B).

Soli, **1**. wonen, verblijven, bewonen; *mak-soli ma L(i)eti*, zij, die hier op Letti wonen, S. XIV, 12; *(r)lā rsoli ruma warw(u)aru*, zij gaan een nieuw huis bewonen (R). Kiss., Luang-Serm. *holi*, idem. **2**. zich gedragen (H); *mi msióli*, 2de pers. meerv., T. VIII, 18; *snioli*, gedrag, handelwijze; *sniol-mu*, uw gedrag (H); *sniol-li*, zijn gedrag; enz. T. III, 28, VIII, 7,

17, 18; gewoonte, adat (B), vgl. T. XI, 5. Moa idem: *nsoli jatjata*, hij gedraagt zich slecht, hidup takaruan; *hinjolj-e*, gewoonte; Roma, Luang-Serm. *henjoli*; Kiss. *honoli*, gewoonte. [Voor de beteekenis vgl. Rott. *lèo* 3, wonen, *lèo* 4, leven, zich gedragen.]

Solka, *solke*, sluiten (bijv. de deur), opsluiten (B); *raram-ne nsolke nwenat-o*, zijn binnenste „sluit zich" = hij is benauwd, sĕsak dada (N). Moa *rsolke*, zij sluiten op (arres, kurung); *rsolke le roma hinjolke*, zij sluiten op in de gevangenis; *hinjolak-geni-e*, kooi, kurungan; Roma *holka*.

Solta, *solte*, baai, zeebocht. Roma *holta*; Kiss. *holko*.

Soni, Moa, zie *sunna*.

Sopka, *sopke*: *rasopke*, zij hurken (R, B).

Sopla, varen, zeilen (H, L); *sniopal*, vaart (H). Moa idem: *rsopla*, zij zeilen; Kiss. *hopolo*; Roma *hopal*. [Mak. *sómbalą*.—G. 11, 15, 28, 30, 34]

Sopna, *sopne*, bevelen, uitzenden (N, L); *nsopna*, 3de pers. enkelv., T. IX, 6, S. VII, 5; *sopsopan-ne*, zijn gezant, T. VIII, 14. Moa idem: *sopan ranatg-e*, bevelen dat zij het zenden; *sopsopne*, gezant; *hinjopne*, bevel; Kiss. *hopono*; Roma, Luang-Serm. *hopne*. [Galoli *sopan*]

Sora, *sore* I, naaien; *nsore*, 3de pers. enkelv. (B); *ms(u)ora*, 2de pers. enkelv., S. XII, 1, 3, 5, enz.; *mak-sore*, naaister, S. X, 22; *sorsore*, naald (L); *poka sorsor-ne*, naald v. e. geweer, S. IV, 7. Moa idem: *rsore*, zij naaien; *sorsór-geni-e*, naaimand; *hnor*, *honór* voor *hniora* in *honór-láwere*, naald; *orlosi-e honór-lawar-ni*, naald, wijzer v. e. horloge. R. geeft voor Luang-Serm. *roor*, denkelijk *r-hora*, zij naaien; *njor* (l. *hnjor*)-*lawra*, naald. (Kiss. en Roma hebben een anderen vorm: *houru*; Roma *hanjour-lawra*, naald, dus uit **sōru*).

Sora II, *sor-ne*, de kleur er van (R). Moa idem: *sor-memetme*, zwart v. kleur; *sor-ni waraha-ni*, de kleur er van is wit. In 't algemeen ook: gedaante (*sor-ni*, rupa); *sor-ni toi-ni*, de gedaante er van is anders; *samormiori sora-sora*, allerlei (rupa-rupa) dieren.

Sora III, in *sor-are* (N. schrijft *soro-are*), geraad, gereedschappen, vgl. *ara* II. Roma *hor-ara*, goederen; *hāri hor-na*, het geraad van de vlag = de vlaggestok; Kiss. *ram-horne*, het lichaam v.d. boog, de boog zelf (tegenover *ram-ihi*, de pijl). [Denkelijk hetzelfde woord als sub II.]

Sora IV, rekenen, tellen; *nsore*, 3de pers. enkelv. (B); *rsor*, 3de pers. meerv., S. XIV, 37; *ms(u)or-o*, 2de pers. enkelv., S. IX, 9; *ta tsor-nene*, wij kunnen niet tellen, T. IX, 17. Roma geeft *hanore*, getal. [Tett. *sura*, tellen. — G. 15]

Sora V, roeren, schudden (als melk om boter te maken, H); *nasore*, 3de pers. enkelv. (B).

(**Sora**) VI, zie *nasora*.

Sora VII, zie (*sorna*) I.

Sora VIII (?), Moa, in *sor ahan-mu*, zwijg! tutup mulut! (M 1); *sor ahan-ni*, hij houdt zijn mond (M 2).

(**Sori** ??), *ta amsor-niéne*, T. VIII, 37, wij kunnen niet verbergen (H)? Denkelijk te lezen: *ta amsor-nene*, wij kunnen niet tellen, zie t. a. p.

Sormat(**a**), eer, eeren (H); ook Moa: *sormat-ni*, zijn eerbewijs; *rsormate*, zij bewijzen eer. [Natuurlijk uit Mal.

Arab. *hormat*; denkelijk overgenomen uit eene taal, welke elke *s* in *h* deed overgaan, en daaruit verkeerd gereconstrueerd; voor Luang-Serm. wordt gegeven *rormat*, wel *r-hormat(a)*, zij eeren. — G. 35]

(**Sorna**) I, *sorne*, (of *sor-ne* ?), hoest (N; volgens B. ook: *nasoran-o*, hij hoest; H. geeft het onmogelijke *sóree*). Kiss. *horo*; Roma *hora* (zoodat de *n* mogelijk anorganisch is).

Sorna II, Moa, *soran-ni*, giftig, venijnig (bisa) als eene bij.

Soru I, Moa, *rsoru mei-e*, zij reinigen de tafel.

Soru II, *nsoru*, het is afgedaan (H, L), T. III, 7, 16, VIII, 21; *nsor suál-meke*, het is geheel afgedaan (H); *itwal pió nsor-suál-mek-o de al-ku ta kpansa māte*, toen ik teruggekeerd was, was mijn broeder niet meer ziek (H); *po nsor nuán-ki*, daarna, T. III, 25 (onmiddellijk, H). *Sorsuoru*, alle (H), alles, T. VIII, 8; *itsorsuoru*, wij allen, T. VIII, 26; *mi msiorsuoru*, gij allen, T. VIII, 2, 16, 31; *sa sorsuoru*, alles, T. VIII, 11. Moa: *nsoru*, het is op, habis; *nahorg-e*, hij maakt het op; Kiss. *horu*, op; *naahoru*, gezamenlijk, allen; Roma *anin hanoru*, het afgeloopen jaar; *nomun nahoru*, hij is klaar met drinken, tĕlah minum. [Bij I.]

Soru III, *rsoru* (zóó volgens B) *domre la e*, zij doen er gĕtah op, zij lijmen het dicht, T. XI, 16 (aldaar *rsor*), vgl. Kiss. *sorsoru*, sapu tangan?

(**Soru**) IV, *sorsuoru* (zie ook onder II), Moa, nabij; ook *rei-siorsuoru*, zie *rei* III. (Ook Letti? Vgl. T. VI, 2).

Sotka, *sotke*, vruchten afstooten met een stok (B; H. plukken zooals broodvruchten).

Speti, *sopeti*, Moa, *nsopeti-j-e*, verklaard: „tobat", hij heeft er spijt van. [uit het Holl.?]

Spinta, *spinte* (N; *aspinte*, L), venster.

Spoa of *sapoa*, *sapoe*, *nsapoe*, hij geeft er om, zorgt er voor (fĕrduli, B). Moa idem: *áiti nsapoe*, onverschillig; *mak-sapó inon-ni*, die zijn lichaam verzorgt.

Spola, *spole* (B; L *ispole*), broek. Moa *hpola*, *hapole*; Roma *sapola*; Kiss. *sapolo*. [G. 3]

Spuerna, met pron. suffix v. d. 3den pers. *spueran-ne*, breed (B; H: *spueme*). Moa *hpuerna*, *hagpuerna*, *hugpuerna*: *nhagpuerne*, het is breed; *hugpueran-ni*, breed; Roma geeft *dierar*, (waarvan het laatste deel schijnt overeen te stemmen met **erna* van het Lett.-Moasche woord).

Spuona, *spuone*, mist (B). Moa *hpuona*, *hugpuone*.

Spuou, groote prauw (B; H. geeft *spuo*, doch T. I, 3, VII, 5 *spuô*). Moa *hpuou*, *hipuog-e*, *hupuog-e*; Luang-Serm. *(h)puou*. [G. 3, 35]

Sraki, soort gong (B, R). Luang-Serm. idem, *saraki*. [G. 3]

Srakna of *sarakna* (vgl. den vorm in Moa, waar de *s* niet tot *h* wordt), bidden; *rasarakan(-o)*, (R; denkelijk: *rsarakan-o*). Moa *rsarakna*, zij bidden, minta doa; *ger hinjarakne*, bidwater.

Srani of (misschien beter) *sarani* (Mal. Arab.), Christen, T. II, 7, VIII, 1; als werkwoord: tot Christen maken = doopen; *asuarani*, ik doop, T. II, 5.

Hre, *re*, *hre-a*, *re-a*, Moa, meerv. v. *hde*, *hdea*, die, dat (M 2); *manë hre*, *re* enz., die vogels. Ook Luang-Serm. *heali-re*, die bloedverwanten.

Sreu I of *srewu*, witte mier (B); vgl. Moa *serä*. [Vgl. Amb. *sawelu*.]

Sreu II, lijk? *sre-nu*, zijn lijk? Vgl. T. XI, 15, 23, 26.

Hri, *ri*, *hri-a*, *ri-a*, Moa, meerv. v. *hdi*, *hdia*, deze, dit (M 2); *sió-siae ri-a*, deze goederen (M 1).

Srimni?, *sriman-ni* (of *sriman-ne*?), twijg, jonge tak (B; N. geeft *srimari*).

Sriopku, *dusa sriopku* (R), *dusa sriopak-nu* (B), haarnaald. Luang-Serm. geeft *dohorope*, wel: *doh(a)-hrope*.

Srui, soort visch, Amb. Mal. ikan saku (R *sirui*). Kiss. *hurui*; Luang-Serm. *herui*. [Als Mal. v. Banda wordt *sarui* opgegeven.]

Sudai, schorpioen (B). Moa geeft *sudae*.

Sudi, *wat-sudi*, toetssteen (N). Moa idem: *wat sudi-j-e*; Kiss. *hudi*. [Vgl. Mal., Mak. enz. *udji*.]

Suk(a) I, wederom, nog, T. III, 27, IV, 6 (*suk-o*); *ri-wlade rapninu suk-o isia*, wat is er nog, dat de Hollanders niet weten (H). Moa *soka* (L); *nmai siók-meka*, hij komt weder; *nmor siók-meka*, hij leeft weder (M 1). [Rott. *suk*?]

Suka II, *suke*, het Mal. *suka*; *suk-ne la* of (Moa) *le*, hij wil, S. X, 32, 37, XIII, 2, XV, 9, XVI, 53; *a suk-ku*, ik wil, S. XIII, 4, 5. Moa idem: *a suk-ku le goan sa mikmikri*, ik wil iets lekkers eten; *suk-mu le moona sia*, wat wilt gij eten? *suk-ni taa le*, hij wil niet.

(**Suka**) III, *suksuka*, *suksuke*, garnaal (N, B).

Sukli, Moa, opening, gat (*sukli-e*); *rleheg(= lehu)-doini-j-e le sukli*, zij trekken het uit eene opening; *wikni sukal-li*, aarsopening.

Sula, *sule*, (zich) verbergen (H); *w̃eni sulsule*, eene verborgen plaats, T. VIII, 33. Moa *kahole*, (iets) verbergen (L sĕmbunji); *nodi kwiali kniahole*, hij brengt „verborgen" waar = smokkelwaar (M 1).

Suli, de kladi (B). Moa idem.

Sulla, *sulle*, (met eene prop of stop sluiten); *sniulle*, stop, prop (B). Moa *hn(i)olla*, *hn(i)olan-ni*; Roma *hinjulan*. [Tett. *sulan*; vgl. Rott. *sule*. — G. 30]

Sulu, fakkel (L), S. XI, 10. Moa idem (L). [Mal. enz. *suluh*]

(**Suna**), *sune*, uiteinde, kant; *nden sunne*, of *ndel la sunne*, hij (het) verblijft (is) aan het uiteinde; *sunne* ook: een deel ervan, sommigen; *sun-sunne*, het einde (in overdrachtelijken zin), het gevolg van iets, T. IX, 55, Cat. 10, Vr. Moa *soni* (steeds zóó gespeld): *ida le soni ida*, één (ieder) aan één eind; voorts: *soni*, een deel, sĕparo; Roma *sunan*, uiteinde, bijv. *nuha'sunan*, uiteinde v. h. land; *tialan sunan*, einde v. d. weg, udjung djalan; Kiss. *hononne*, uiteinde, punt. [Denkelijk Sumb. *supu*, Saw. *hu*, uiteinde; vgl. Rott. *suü(k)*, kant. Het Moasch schijnt den meest oorspronkelijken vorm behouden te hebben; *so(= supu)* + *ni* (pronominaal suffix); het Lettineesche woord bestaat wel uit *sun(a)*, d. i. *su* + het met het woord vergroeide pronom. suffix, waaraan nogmaals het suffix *na*, *ne* gevoegd is, terwijl in het Kiss. en Roma ook dit tweede pronomen tot anorganisch deel van het woord schijnt geworden te zijn.]

Supa, het Mal. *sumpah*, eed, zweren (H). Kiss. *hopo*; Roma geeft *hnopa*, als substantief-vorm. [G. 28]

Supu, het Mal. *sumbu*, pit, lont, S. IV, 13 (H *supnu*, d. i. *sup-nu*, dus met pronom. suffix). [G. 28]

Sura (?), *sur sasra*, uit de wildernis komen, tĕrbit hutan, S. XVI, 59 (B.

geeft als afzonderlijk woord *sur-o*).

Surama, (wel *sura* + *ma*), mits, Cat. 18, Antw. (B; H. geeft *uramma*). [Vgl. Tett. *surak*, Bim. *sura*, mits.]

Suri I, gieten, overgieten, salin, tuwang (L, B); *nsuri*, 3de pers. enkelv. (B); hierbij ook: *nsuri nsalin-o*, hij heeft buikloop (B); (vgl. Rott. *sali* 1 en 2); *sniuri-snialli* (N *snori-snali*), buikloop. Moa idem: *rsurj-e*, salin, tjutjur; *sur kofi*, koffie overgieten; Kiss. geeft *heri*. [Tett. *suri(t)*, Kup. *psuri*, buikloop hebben; vgl. Mal. *tjutjur*, enz.?]

Suri II, loslaten, vrijlaten; *nsuri*, hij laat los, T. IX, 31; *rseki rsuri spuo(u)*, zij spelen scheepjes loslatende, zij laten (als spel) scheepjes varen (H); *itsur-piéli*, wij laten varen, Cat. 18, Antw.; *rsur-piéli*, zij doen heengaan, verdwijnen, Cat. 26, Antw. Moa idem: *rsurj-e*, *rsur-dioni-j-e*, loslaten; *jana rsur-niáne pe nlaa*, laten zij hem geen gelegenheid geven om te gaan; Kiss. *huri*, loslaten, verlof geven; Roma *huri*.

Suri III, Moa, honderdduizend; Lett. heeft *salin sanunu*. [Bij I; vgl. *salli* II.]

(**Suri** IV, opscheppen?); *snuri* (*sniuri*), lepel (N, R, L, B). Moa *hniora*, *heniore*; Luang-Serm. *heniora*; Kiss., Roma *huru*. [Vgl. Rott. *sulu*.]

Surna, *rasuran-o*, zij spinnen, T. VIII, 25; R. geeft *rasnuran(-o)*, hetgeen volgens B. de juiste vorm zou zijn. Voor Luang-Serm. wordt opgegeven: *heniorne*, garen. (*Rasnuran*, voor *rasniuran*, is waarschijnlijk de juiste vorm, dewijl het anders toch wel **rsuran* zou moeten luiden). [*Surna* uit *sular* (vgl. Saw. *hăru*), uit *sulir* (zoo Tag.), Rott. dial. *sule*. — G. 33]

Surta I, *surte*, denken aan, indachtig zijn, T. IX, 54; *o msur-surta*, gij herinnert u geheel, onthoudt geheel, S. XI, 11; *msurat-nene*, gij zijt indachtig, T. IX, 47; *nsurta-pninu* (vgl. *(p)ninu*), hij vergeet, T. III, 2, VIII, 11; *rsurta-pninu*, 3de pers. meerv., T. III, 4; *msurta-pninu*, 2de pers. enkelv., S. XI, 5, 13; *asurta-pninu*, 1ste pers. enkelv., S. XI, 6. *Wasnurta* (*snurta*, voor *sniurta*, met prefix *wa*), zich herinneren (H); *nwasnurte*, 3de pers. enkelv. (B); *wniasnurta*, herinnering (H). Moa *sorta*: *nsorat-nana*, hij herinnert zich; *sorat-rerj-e* (vgl. *reri*), idem; *sorta-plinu*, vergeten; *hnorta*, *hnorte*, opmerkzaamheid, begrip (kira-kira); *mtuaru hnorat la ari*, denk om (taroh kira) dien mensch; *hnorat papa(a)ha*, zie *pāsa*; Kiss. *horko*, *horok-nale*, denken aan; *honorko*, gedachte, herinnering, oplettendheid.

Surta II, *surte* (uit Mal. *surat*), schrijven (N, L); *sn(i)urta*, *sniurte*, geschrift (N). Moa *sorta*: *rsorte*, zij schrijven; *hinjorte*, geschrift; Kiss. *horko*.

Susku, heet v. smaak (B). Moa geeft *suhak-ni*.

Susnu, zie *susu* II.

Susu I, borst, vrouwelijke borst (L; N *sus-nu*); *e sus-nu metam-o*, hare borsten zijn zwart, zij is zwanger (B; R: *sus-metme*); *susu* ook: melk, S. X, 34, 35, 36, als verkorting van *susu tur-nu*; *sus-wal-li*, (zijn) zoogbroeder (N). Verbaal: *nsusu*, zij zoogt, T. XII, 6; *ina mak-susu*, zoogster (N); vgl. T. XII, 7. Moa *suhu* (*suhug-e*, melk); Kiss., Roma *huhu*. [M. P. *susu* — G. 34, 35]

Susu II, *sus-nu* (of mogelijk *susnu*, als de *n* een vast bestanddeel is geworden), hoek; *ruma sus-nu*, hoek v. e. huis (B); *sus-nu woát*, vierhoekig.

Moa (*suhu*), *suh-ni*, *suhu-ni*: *rome suhu-ni*, hoek v. e. huis; *suhu-ni wogata*, vierhoekig; Roma *huhnu*, zijde, hoek (sagi); *huhnu wotelu*, driehoekig. [Kup. *susu*, hoek.]

Sūta, *sūte*, meten; *rsūte*, 3de pers. meerv. (B); *suat lira*, eene zaak overwegen, rechtspreken (R). Moa *soota*, *soote*: *rsoota*, zij meten; *maksoat-lire*, rechter; *honoat-ni* maat; Kiss. *hooko*: *man-hook*, rechter; *honooka*, maat, vonnis; Roma *henjutka*, maat. [Tett. = Mal., Tag. enz. *sukat*; in Roma is de *k* dus gespaard, al heeft er ook metathesis plaats gehad. — G. 9, 10, 15, 21, 34]

Sūti, *nsūti* (N, B), hij stoot met de hoorns; *nwasūti* (N, B *nwasuit-o*), idem (denkelijk met reciproque beteekenis); vgl. Moa *duiti*. [Vgl. Tag. *suit*, steken, of Tett. *sukit* uitpeuteren, Saw. *huī*, uitpeuteren, steken.—G. 25]

Suwu I, geur, lucht; *suw-nu mikar-ni*, de lucht er van is lekker, het ruikt lekker (R: reukwerk); *nasuwu*, het riekt. Moa idem: *suw-ni mikar-ni*, het riekt lekker; *suw-ni gewaha-ni*, het riekt kwalijk; *nasuwu*, het riekt, běrbau. R. geeft voor Luang-Serm. *hup*(wel *huw*)-*mikmikri*, wat lekker ruikt, reukwerk.

Suwu II, Moa, *anni-e nsuwusuwu* (of *nsuwsuwu*), het waait zacht, tiup plan-plan. [Bij I?]

(**Sw̃ali**) I, *hgali*, *hagali*, Moa: *hagalgal-li* en *lol hagalgal-li*, voor niets, ijdel; *lir sa-hagalj-e*, leege, ijdele praat; *nahagali*, het is ledig (M 1, M 2); *sie pe nahagali*, ledig maken.

(**Sw̃ali**) II (?), Moa, *hgalj-e* (?), rijststamper; vgl. *lialu*.

Hwaana, *hawaana*, *hawaane*, Moa, in orde, goed; *sii hwaane*, in orde maken, bekin bětul; *rarma hawaane*, milddadig, murah hati; *rahawaana* (M 1; M 2 *rahwaana*), zij sluiten vrede, běrdamei. Kiss. *waana*, goed; *rahuwaana*, zij sluiten vrede; *mana-huwaan*, vredestichter, djuru pěrdameian; Roma *hawane* (wel met gerekte *a*), goed; vgl. *swōna*.

(**Sw̃ana**), *hgana*, Moa, zie *isw̃ona*.

Sw̃ēla, *suw̃ēla* (of *swēla*?), begeerte; *suw̃eal-le*, zijne begeerte (B); vgl. T. IX, 21, XI, 33. Voor Moa geeft M 2: *nmahgela*, hij begeert, M 1: *hwielë* (de schrijfwijze duidt het wegvallen van eene *k* aan; denkelijk is ook de andere opgave op dezelfde wijze op te vatten), begeeren, begeerte, ingin; (als gemeenschappelijk element blijft dus in deze vormen over een ouder **elak*, **ekal*). [G. 3]

Sw̃era, verbodsteeken in tuinen (R, B *suera*). Voor Kiss. geeft R. *hewere*.

Hwielā, Moa, zie bij *sw̃ēla*.

Swietki (of *swietka*?), *swietak-ni* (B), (of *-ne*?); *hwiekti* (of *hwiekta*?), *hiwiekat-ni* (Moa), zijne vlugheid, hij is vlug van geest, tjěrdik.

(**Sw̃ola**), *hgola*, *hegole*, Moa, kam; vgl. *siola*. [G. 3]

Swōna I, *sewōne*, goed (herhaaldelijk bij R) = Moa *hwaana*. [G. 3, 16, 35]

Swōna II, *naswoan-o*, hij overlijdt, sterft (B; H: *naswôannu*, *aswôanmu*). [Bij I?]

Sw̃ona, zie *isw̃ona*.

T

Ta, niet zijn, bijv. *ksioe ta*, zout is er niet, S. XI, 22; niet (H); *ta nsala*, het mist niet, T. I, 6; *se ta emsé-o*, dit is niet zoo, T. I, 14; *era duma*

de ta mek-o, sommigen echter niet, T. IV, 4; zie overigens de Teksten en Samenspraken passim; neen (H), Cat. 6, Antw., S. XIII, 9; *ta de*, niet dan, zoo niet, anders, bijv. *er ta de ta-o*, maar (zoo) niet dan niet, maar anders niet, T. II, 11, vgl. T. I, 2, enz.; *maka-ta-k (= mak)-toli*, die niet ziet, die blind is (H, B). Moa idem, alleen na het woord, dat ontkend wordt, en dan gewoonlijk *ta-a* (vgl. *a* II): *suk-ni ta-a le*, hij heeft geen zin in; *om ta-a*, niet lang; vgl. *aitiá*; Roma *ta*; Kiss. *ka*. [M. P. *ta* — G. 23]

Tada, zie (*wona*).

Tai, Moa, zeven, filtreeren; *rtaj-e*, 3de pers. meerv.; *rtaj awiersa*, zij zeven rijst; *rtaj agru*, zij filtreeren kalkwater (ajĕr kapur). [Kup. *tahi*, Sund., Mak., Bug. enz. *tapi* naast Mal. *tapis*, Mak. *tápisị*.]

Taili I en II, Moa, zie *tāli* I en II.

(**Taka**), zie *tika*.

Takra, kijken, zien; *ntakra*, 3de pers. enkelv., T. VIII, 5; *ntakar-rerne*, hij ziet aan (B; H *takererne*, strak aanzien). [Vgl. Sumb. *tangar*, idem.]

Taku, meten (den inhoud); *ntaku wure* (*awrierse*, enz.), hij meet olie (rijst, enz.) af (B); *taktuaku*, inhoudsmaat (R, B). Moa idem: *rtakw awierse-ihi-j-e*, zij meten bras af. [Vgl. Sumb. *taku*, scheppen. — G. 22]

Tali, touw (H). Moa (*talj-e; lare tal-li*, touw van het zeil) en Roma idem; Kiss. *kali*. [M. P. *tali* — G. 6, 13, 23, 30]

Tāli I, hooren, luisteren, gehoorzamen (H *tail*); *natāli, natail(-o)*, 3de pers. enkelv., T. IV, 8, IX, 37; *mitail mai au*, gijl. hoort naar mij, T. VIII, 3, vgl. 13, 16; *n(a)tatail(-o)*, hij hoort aanhoudend, is bezig met hooren (H); *niatāli*, het luisteren: *niatail la*, het luisteren naar, Cat. 21, Antw. Moa *taili*: *rataili*, 3de pers. meerv.; Roma *tail*.

Tāli II, (uit Mal. Chin. *tail, tahil*), wegen; *ntāli*, hij weegt (B); *tatiali*, weegschaal (L). Moa *taili*: *rtaili*, 3de pers. meerv.; *taitiaili-j-e*, weegschaal, gewicht om mee te wegen.

Taliara, *taliare*, de morgenster (R, B). Roma *taliara* en Kiss. *kalioro*, ster in 't algemeen. [Vgl. Galoli *ada*, ster.]

Talla I, *talle*, weg (N; H *tálele*); *lol talan-o*, op weg, S. IX, 8, XI, 24. Moa idem: *talle gai-ni*, het voorste deel van den weg; *la talan letna*, midden op weg; Roma *tialla*; Kiss. *kalla*. [Mal. *djalan*, enz. — G. 4, 11, 23, 30]

Talla II, *talle*, makker, maat (B; L *talan*); *talan-wal-li* (vgl. *wali* III), idem (of: zijn makker), ook: de placenta (B; R *talaanwali*). Moa idem: *talle*, sobat; *a talan-wal-o-e*, mijn makker, tĕman; Luang-Serm. *talan-wal-li*, de placenta. [Vgl. Mak. *agâng*, „weg" en „makker", dus stellig hetzelfde woord als sub I, al is het denkelijk eene verkorting van eene uitdrukking als *talan-wali*.]

Tamna, Moa, zie *tomna*.

Tana I, *tane*, (het Mal. *tahan*), uithouden, verdragen; *ntane*, 3de pers. enkelv. (B); *mtián kperi kpansa*, gij verdraagt ziekten, T. V, 9. [G. 16]

(**Tana**) II (?), zie *tniana*.

(**Tana**) III (? eindvocaal onzeker): *mt(u)an lim-mu mai au*, strek uwe hand naar mij uit, geef mij de hand (B). Moa idem: *mtuán lim-mu*.

Tani I, aarde, grond (H), T. IV, 5, VIII, 23, IX, 51. Moa en Luang-Serm. idem; Moa nog *lar-tiáni-e*, aarden kom; *tani-orne*, aardworm. [Rott. *tane* (modder), Bat. *tano, tanoh*, Mal.

Jav. *tanah*. — G. 13, 23]

Tani II (?), zie (*tana*) III.

[**Tapaku**, tabak, uit Mal. *tambako*; vgl. *puaku*. G. 7, 28]

Tapla, *taple*: *ntaple*, hij plakt (smeert) geneesmiddelen op eene wond (B; R: *nataple*). Moa idem: *rala aitiawi lié r(ta)pal-nana*, zij nemen geneesmiddelen om die (op de wonde) te doen. [Mal. *tampal*; overgenomen?]

(**Tarku**?), Moa, *watarku* (?): *mowatarku pe monagru*, ga zitten en gebruik sirih! (M 1; L. geeft *watár*, zitten).

(**Tarnu**), Moa: *siwj-e rwatarnu*, de hanen vechten met elkander. [Vgl. Jav. *tarung*? Zie Rott. *tala*, *tara*.]

Taru I, in: *ken-tiáru* (vgl. *keni*); *naken-tiáru*, hij verlaat hem, laat hem achter (B; H. geeft *dentiaru*, laten blijven); verder nog in: *seri-tiáru*, bijv. *msiéri-tiaru mi tnin-mi*, wendt en stelt uwe ooren, T. VIII, 2 (vgl. *seri* II). Moa nog zelfstandig, althans in eene uitdrukking als: *mtuaru hnorat le arí de*, let op (taroh kira) dien mensch. Kiss. *loi-karu*, Roma *loi taru* (*loi* = Letti *keni*), verlaten. [Mal. *taroh*, enz.; vgl. nog *watiaru*. — G. 31]

Taru II, *ntaru*, hij is rijk (B); *makataru*, rijk, T. V, 10, XI, 22; *tniaru*, rijkdom, bezitting, schat (H); *mi tniar-mi*, ulieder rijkdommen, T. V, 11. Moa idem: *ntaru*, hij is rijk, kaja, djadi kaja; *tiniarg-e*, rijkdommen, harta; *ratniarg-e*, verklaard als: běrgadei, eig. zij hebben het tot bezitting; volgens M 2 *natniaru*, hij is rijk, hij heeft bezittingen; Kiss. *karu*, rijk; *kanaru*, rijkdom; Roma *tinjaru*, rijkdommen. [Door *tinjaru*, wat weggelegd, gespaard is, bij *taru* I?]

Taru III, Moa, *áiti nemun taru*, tiada tahu minum (hij is niet gewoon te drinken? Misschien ook bij IV als de schrijfwijze juist is en *taru* zonder pronomen staat); *rakot-targ-e*, zij doen weten (bri tahu), brengen in herinnering (kasih ingat), misschien: zeggen, wat bepaald, gesteld is, dus bij *taru* I.

Taru IV, Moa, in *kapeë taru*, een weinigje, (zeer weinig), bijna; zie (*peä*). Voorts: *mel-laut-taru* (zie *mellagtu*), verklaard door „zeer donker", glap sěkali. In de naaste verwanten schijnt het „een weinig" aan te duiden: Roma *mahan* (heet, met omzetting uit **manah* uit **manas*) *-taru*, lauw; *metam-taru*, een weinig zwart; Kiss. *karu* in *poko karu makan* (*poko makan*, de oogen sluiten), in een oogenblik.

(**Tasa**), *namtás*(*a*), het is gaar (N, B), S. XV, 21. Moa geeft *mera mta*(*s*)-*taha* (vermoedelijk met *ä*), donkerrood; Kiss. *namakaha*, het is gaar; Roma *namtaha*, idem. [M. P. *tasak* — G. 34]

Taski, het zilte nat (ajěr masin), de zee (B); *mel-peli tasik lawne*, verlos (ons) van hooge zeeën (R). Moa *tahki*: *tahikj-e*, ajěr masin; Kiss. *kahi-e*, ajěr masin, ajěr laut; Roma *tahki*, laut. [Rott. *tasi*; M.P. *tasik*. — G. 20, 23]

Tāsu, in stukken hakken (B). Moa *tagsu*: *rtagsu-e*, 3de pers. meerv.

Tatra I, *tatre*, ordenen; *ntatre*, 3de pers. enkelv., T. VIII, 16; vgl. *wosri*. Moa (*rtatre*, 3de pers. meerv.; *tatarni* en *tinjat*[*a*]*re*, ordening), en Roma idem; Kiss. *kakar*. [Denkelijk verwant met Mal. *atur*, enz.]

Tatra II, *tatre*, schaduw v. mensch of dier (B, *tatar-ne*), v. d. schim, ziel, (H *tatar*; R); *tatar-mu*, uwe ziel Cat. 19, Vr. Roma geeft *tata*, *tat-*

na (zonder slot-*r*), schaduw; Kiss. *kakan*, *kakanne*, schaduw (bajang, sombar, nawong, dus ook v. boomen, enz.).

(**Tātu**), *namtātu*, hij is bang (N *taut*; H, B *namtatu*), T. IX, 40 (*namtaut*); *jene mumtātu* (H *omtatu*), *e nmai duduandi*, wees niet bevreesd, hij komt nu reeds (H); *mimtātu*, gijl. zijt bang, T. I, 14 (alwaar *mi tatu*); *am mamtaut po*, wij zijn zoo bang, dat enz., vgl. T. VIII, 35. *Natātu*, hij maakt bang (B *natatu*). Moa: *ramtagtu*, zij zijn bang (takut, kětjil hati); *ramtagtu nmati*, zij vreezen, dat hij sterft; *ramtagtu rwenna ria*, zij zijn bang een mensch te dooden; *ramtaut (e)hgane*, zij zijn bang voor den duivel; *ramtaut raara*, zij zijn bang om te strijden; *rkatagtu-e*, zij maken bang; *niamtagtu*, vrees (als vertaling is gegeven panakot, hetgeen *ri niamtagtu* zou zijn); Kiss. *namakauku*. [Tim. *namtau*, hij is bang; Rott. *nakatataŭ*, hij maakt bang; M. P. *takut*. — G. 2, 3, 9, 11, 21, 23]

Tawa I, *tawe*, mes (L). Moa *tawä*, *tawë* (de schrijfwijze duidt eene weggevallen *k* aan); voorts *taweepena*, pennemes; *tawa(a)-paroe*, messcheede; Kiss. *kawa*, hakmes, parang; Roma *tawa*, parang. [Rott. *tafa*, zwaard, Tett. *taha*, hakmes.]

(**Tawa**) II, (verbieden), *tniawa*, *tniawe*, verbod (B), T. VIII, 15. Kiss. *kawel(e)*, verbieden, *kanawe*, verbod. (Hierbij Moa *tniawe* in *ota-tniawe*? Zie *ota*).

Tawi, blad, althans in samenstelling als: *nur-tawi*, kokosblad; *udi-tiawi*, pisangblad (N); afzonderlijk gewoonlijk *taw-ni* (N, B); *atiawi*, (groente =) geneesmiddel, zie *ai* I; *ortawi-atiawi*, groenten (N). Moa idem: *taw-ni*, blad; *nor-tawi-j-e*, kokosblad; *aitiawi*, geneesmiddel; Kiss. *kawi*: *meikawije*, het blad v. e. tafel; *kawi-ni*, blad; doch Roma *tawa*: *nur-tawa*, kokosblad; *tawanna*. [Tett. *tahan*, Napu enz. *tawe*, Palu enz. *tawa*, *tawa-na*, Saleijer *taha*.]

Tawnu, *la tawnu*, onder (B); *la surta riora tawnu*, onder aan het geschreven verdrag, S. VII, 3; *manu latiawan-nu* (zóó volgens B; N. geeft *latiawnu*), vogelstaart; *anni ploi lol liru (l)atiawnu*, gunstige wind in den rug (R; te verklaren als *jawa*). Roma geeft *tiaun* (*loi tiáwun*?), achtersteven. Vgl. ook *tawu*.

Tagsu, Moa, zie *tāsu*.

Tagtu, Moa, zie *tātu*.

Tawu, *ntawu*, hij gaat achteruit, wijkt (B). Moa idem, undur, mundur. (Hierbij ook *tawnu*?).

Te, Moa, zie *tei* II.

Tea, *tee*, Moa, bereiken, bereikt hebben, aangekomen, voldoende; *ntea*, het heeft bereikt, sampei; *ler nte sal-meka*, de tijd is reeds gekomen; *áiti agtuea maata*, ik heb het nog niet bereikt; *warehar-ni ntea*, de leeftocht is voldoende. [Rott. *tè*, Tim. *tea*.]

Tei I, vrouwelijk v. dieren, welke al gejongd hebben (H); *siwi tei*, kip (H; N. *ttei*, dus met reduplicatie). Moa idem: *kuda tei*, merrie; *siwi tiei*, kip. [Vgl. Sumb. *bai*, elders *wai*; ook Rott. *bei*.]

Tei II, drek (H); *wnutan-tei*, ijzerroest (B). Moa geeft *te*, afzonderlijk geschreven *tte* (volgens M 1), met de pronom. suffixen, volgens M 2: *te-ni*, *te-ku*, enz.; *wawi-tié*, varkensdrek (M 1); Kiss. *koi*; Roma *toi*. [M. P. *taï*, *tahi* — G. 12, 19, 23]

(**Tei**) III, in *teitei*, afgod (L; door dezen ook voor M o a opgegeven); Kiss. idem (volgens B. een Kissersch woord).

(**Teka**), *teke*, eens, ereis, eilieve (H); *mi mtiól tieke*, ziet eens (H); vgl. T. III, 1, V, 1, VIII, 45. M o a idem: *msii teke*, doe 't eens, tjoba bikin; *mod tiéke*, breng het eens; *mokota polól tek la se-se nwanoe arí dea*, zeg eens naar waarheid, wie dien persoon gewond heeft. [Bij Sumb. *tăka*, Jav. *tĕka*, komen ?]

Tekna, Holl. teekenen; *ntekan lim-ne*, hij zet zijne handteekening, S. VII, 3.

(**Tekra**), *raram namtekra*, zij is met lusten, v. e. zwangere vrouw (B; R abortiva).

Teku, in *teku-rawte*, wapenen, T. IX, 13, met pronom. suffix *tek-nu rawatne*, T. IX, 8. M o a idem; Kiss. *keurapake*.

(**Tela**) I, *watela, watele*, grijpen, althans in: *manu mak-warui-k-watele*, roofvogel (N). R o m a *tele*, grijpen; Kiss. *kele*, idem.

(**Tela**) II, (*telä?*), M o a, zie *telka*.

Teli, M o a, maïs (*telj-e*); R o m a idem; R. geeft voor Kiss. *keli*, gierst.

Telka, *ntelak la tier-nu*, hij worgt hem. M o a geeft *rtelaa le aitier-ni*, zij worgen hem (de spelling wijst op den vorm *telä*; vgl. *anaa-ni* naast *anä*, enz.).

Tella, *telle*, inslikken (H); *ntelle, ntelan-o*, 3de pers. enkelv. (N, B); *ta ntelle*, hij „slikt hem niet", hij heeft een hekel aan hem, haat hem, bintji (N, B). R o m a idem; Kiss. *kelle*. [Tett. *tolan*, Saw. *dĕla*, Mal. *tĕlan*. — G. 30]

(**Telu**), in *wo-telu*, drie (H, N, L), Cat. 3, Antw.; *weltielu*, dertig (N; H *weletelu*, L *weltelu*); *ira mantetelu*, zij met hun drieën, drie aan drie (H, B). M o a idem: *wo-telu, weltielu*; Kiss. *wo-kelu, welikelu*; R o m a *watelu, weltelu*. [M. P. *tĕlu* — G. 12, 17, 23, 30]

(**Tema**) I, *tetema, teteme*, geheel, in zijn geheel (B); *Letti teteme*, geheel Letti, S. XIV, 36, vgl. T. IX, 41; (H. geeft als beteekenis: bijna); *wulle nateme*, de maan is in haar geheel, de maan is vol (N). Kiss. *kekeme*, geheel. [Rott. *tema, katemak*, zie aldaar. — G. 29]

(**Tema**) II, in *tem-ne waras-ne* (R: *temni waras-ni*), volgens R: blanke mannen, B. idem; letterlijk wel: hun lichaam is wit. Hierbij ook wel M o a: *tem-panse*, koorts (lett. warm lichaam); vgl. Kiss. *kemen*, R o m a *tem-na*, (zijn) lichaam. [Oorspronkelijk bij I?]

(**Tema**) III, *naktema*, het sluit zich, het is gesloten, het is verstopt, S. IV, 7; (H *ktema* = Mal. *tutup*). M o a idem: *naktema*, tĕrtutup; Kiss. *naakeme* (verklaard als: liput). [Rott. *nakatema*, zie aldaar.]

Temna I, *temne, nteman-o*, hij is gewend (B). M o a idem: *áiti rteman nane*, zij zijn er niet aan gewend; *raan iina, ralle rteman rotna*, als zij visch eten, zijn zij gewoon sago te nemen, zij zijn gewoon visch met sago te eten. [Rott. *natème*, dial. *natema*, zie aldaar.]

Temna II, *temne*, aanraken (H); *natemne*, 3de pers. enkelv. (B); *watemne*, betasten (H; bij B: rondtasten als een blinde).

(**Temna**) III, *namteman-o*, het is vast, blijvend, hij is volhardend (B; H *amteman*, volharden, moed houden); *kalwiede maka-mtem-temne*, een blijvend goed, Cat. 15, Vr. R o m a *namteman*, het is vast, tĕtap.

(**Temna**) IV, *nwatemna, nwatemne*,

hij maakt gereed (B); *puwatemne* (= *mpuatemne*), 2de pers. enkelv. (N). Hierbij denkelijk: *awatemna so-ku*, S. XII, 19, (saja mau tulung saja punja bini), ik maak in orde mijne vrouw (voor mijne vrouw). Zie ook V.

(**Temna**) V (?), *watemna*, opbergen, bewaren (H, B: simpan). Mogelijk hetzelfde woord als sub IV, voor Moa althans geeft M 2: *rwatema*, (3de pers. meerv.), met de beteekenis „měnjimpan", waarnaast in het Holl. „klaarmaken". M 1 geeft den vorm: *watene*, met de beteekenis: simpan, zoo ook: *watene jemjemnu-e*, simpan minuman. Daarmede komt, wat het stamwoord betreft, in vorm overeen Kiss. *naakene*, met de beteekenis: gereedmaken („sědia"), uitrusten, optuigen (bijv. een paard), naast *namakene*, gereed (sědia), uitgerust (langkap). (Het geheel zou dus de beteekenissen hebben van: gereedmaken, in orde maken, gereedhouden, bewaren om gereed te hebben, en v. d. mogelijk: bewaren in 't algemeen).

Tempansa, Moa, zie *tema* II.

Tena I, *tene*, **1.** proeven; *ntene manne*, hij proeft het eten (B). **2.** beproeven, probeeren; ook als imperatief: *ten teke*, probeer eens te denken, stel eens, T. III, 1. *Tniene*, beproeving, T. VIII, 48, Cat. 30, Antw. Moa (*tene* **1.** proeven, rasa; *mt(u)en teke*, proef eens, tjoba rasa; **2.** beproeven, tjoba) en Roma idem; Kiss. *kene*, proeven, beproeven. [Hierbij ook wel Kiss. *namakene*, vriendelijk, zacht; vgl. Mak. *tẹne*, zoet, lekker, vriendelijk? Vgl. (voor de beteekenis) Tim. *in mina-n*, de smaak van iets; *namin*, lekker, bij *minạ*, vet; Rott. *ladak*, de smaak van iets, vormelijk bij Mal. *lada*.]

(**Tena**) II, *watena*, *watene*, zie, (*temna*) V.

Tēna, *tēne*, (met een stok steunen, B); *tniēne*, stok (B). Kiss. *keene*. [M. P. *těkĕn* — G. 9, 21, 23, 25]

Teni, waaien; *anni de nteni-o*, de wind waait, S. XVI, 16, vgl. T. IX, 42. Moa (*anni-e nteni*) en Roma idem.

Tenna, *tenne* (B), of *ruri tenan-ne* (N, alwaar *-ni*), ruggegraat; *spuou tenan-ni*, de kiel v. e. vaartuig. Moa *hipuog-e ttenan-ni* (dus met reduplicatie?), idem, „burit prahu"; Roma *tenan-na*, kiel; Kiss. geeft *ruri kenenne*, ruggegraat; *loi-kelle*, kiel. [Vgl. Saw. *ru-dĕni*, rug, naast *kĕni* = Rott. *kenik*, kiel van een vaartuig.]

Tennu, weven; *natennu*, 3de pers. enkelv. (B); *ratennu*, 3de pers. meerv. (R). Moa geeft *tienni*: *ratienni*, 3de pers. meerv.; Kiss. *kenna*; Roma = Lett.: *tukan tenjiennu*, weefster; Luang-Serm. *tenni* (vgl. Moa). [M. P. *tĕnun* — G. 12, 14, 25]

Tepra, zinken; *ntepra*, 3de pers. enkelv. (B). Moa idem; Kiss. *kepere*.

Tera, *tere*, lans, piek (L; R: bamboepiek; H. geeft *tere-welse*, wapenen). Moa idem: *tere*, tumbak; Kiss. *kere*. [Sumbaw. *tear*; vgl. Rott. *tè*.]

Teri, snijden, knippen (B potong děngan katjip; H: openen v. d. slaapstede?); *nteri*, 3de pers. enkelv. (B). Kiss. *keri*, potong. [Vgl. *tori*. — G. 19]

Terna, (drukken, dwingen; zou in het Lettineesch niet afzonderlijk in gebruik zijn volgens B.); *rterna-ale*, zij beletten, T. XI, 24; vgl. *truerna*. Moa *rterna napnapla*, zij drukken (tindis) zacht; *rteran-nane*, zij drukken ter dege; *masial-o nterne*, het past, dat hij dwingt; Kiss. *kerne*, druk-

ken, boven iets zijn, dwingen, regeeren; *kern-ala*, tegenhouden; Roma *terne*, drukken, dwingen. [Mak. *tịrang*; vgl. Mal. *tĕran*. — G. 32]

Ternu, ei; *ian-ternu*, visch-eieren, kuit (N); *siw-tiernu*, hoender-ei, T. III, 16; *naterun-o*, zij legt eieren (N). Moa idem: *mana-(piarum-, iin-)ternu-e*, vogel-(duiven-, visch-)ei; *siw-tiernu-e*, hoender-ei; *krade* (*eng-e*, *dodog-e*) *teran-ni*, ei van eene eend (schildpad, spin); voorts: *teteran-ni*, (hare) kuit (met pron. 1ste pers. *teteran-ku*, M 2); Kiss. *kerra*, bijv. *manu-kerra*, vogel-ei; *kerrunne*, ei (zelfstandig); *kerru*, eieren leggen; Roma *terur*; Luang-Serm. *ternu*. [Mal. *tĕlor*, enz. — G. 33]

Tersa I, *terse*, hard (L, B). Moa idem: *ulat-ni terse*, de schil er van is hard; Kiss. *kerhe*, *kerkerhe*; Roma *tehar*. [Mal. *tĕras*, enz. — G. 12, 31, 34]

(**Tersa**) II, *watersa*, *waterse*, binden, vastmaken (B; H = Mal. kuntji); *rwaterse*, 3de pers. meerv. (B). Moa idem: *waterse* en *wateraha*, ikat; *winjateraha-ni*, pĕngikatan; Kiss. *raakerhe*, 3de pers. meerv., ikat. [Eig. wel: stevig doen zijn, en bij I.]

Tesi, zie *tesu*.

Tesu, storten, uitgieten (H); *tniesu*, uitgieting (H). Volgens B. zou het moeten zijn: *tesi*, *ntesi* (3de pers. enkelv.). Kiss. geeft *kihi*, tuwang. Mogelijk verschillen beide vormen dialectisch. [Tim. *tisi*, Sumb. *patisi*, *patihi*.]

(**Teta**), *wateta*, *watete*, beitelen (B). Moa, Roma idem; Kiss. *wakeke*. (M 1 geeft evenwel op eene andere plaats: *wateete*; vgl. *tēta*).

Tēta, *tēte*, afsnijden (B); *rtēta*, 3de pers. meerv. (B; N. geeft *rtete*); *mak-teat pente*, grassnijder, S. IX, 9.

Teti I, houwen, hakken, afhakken, snijden (N, B); *teti amiati*, brandhout hakken, S. XI, 30; *rteti lim-ne*, zij hakken zijne hand af, S. VIII, 3; *tnieti*, hakking, dat wat afgehakt, gesneden is: *roti tniet-ni ida*, eene snede brood (N). Moa (*rteti otaa-ni*, zij hakken zijn hoofd af; *tet liwar-ni*, de vleugels afhakken) en Roma idem; Kiss. *keki*. [Rott. *tati*, zie aldaar. — G. 12]

Teti II, verbieden (B), dikmaals verbonden met *rera*: *nteti-rera*, hij verbiedt, Cat. 8, Antw., 9, Antw., 29, Antw. Moa idem: *rteti*, zij verbieden; *tinieti-j-e*, verbod. [Zeer waarschijnlijk een overdrachtelijk gebruik van I.]

(**Teti**) III, *napteti*, het is gereed (H); *nwateti*, hij maakt gereed (H), S. XI, 17 (*mpateti*), vgl. T. VIII, 25. Moa idem: *napteti*, het is gereed; *rwateti*, zij maken gereed; *mak-watetj-e*, die uitrust, jang mĕlangkap; Kiss. *naakeki*, hij maakt gereed, rust uit, versiert; Roma geeft *wateti kuda*, een paard uitrusten, optuigen.

Tew̃su, Cat. *teuwsu*, lossen, loskoopen; *ntew̃su*, hij koopt los, S. VII, 2; *maka-tew̃su*, die loskoopt, verlost, vgl. Cat. 11, Antw. Moa *tegsu*: *rtegsu-e*, zij koopen los; *tiniegahani* = *tniegas-ni*, loskooping, losprijs; Kiss. *keuhu*. [Uit Mal. *tĕbus*. — G. 12, 34]

Tewu, suikerriet (N, R). Kiss. *keu*; Roma *teu*. [M. P. *tĕwu*, *tĕbu* — G. 23]

Ti I, voorzetsel, behoorende bij den 2den pers. enkelv. en meerv. (H); *ampaka ti o*, wij vragen van u (H); *rodi ti mi-o*, zij brengen aan ulieden (H), vgl. T. II, 5, 9, III, 27, VII, 5, VIII, 31, 39. Moa idem: *ti o-w-a*.

Ti II? *tia? nti-o*, hij gaat vooraf (B; H *ti*, gaan volgens bevel, wanneer

men later zal volgen).

Tiarmu, indigo (R, B). M o a *ktiarmu*; K i s s. *karume*; R o m a *tarmu*. [De vorm in het Lett. en Moa wel uit een ouder *kai* (= M. P. *kaju*)-*tarmu*, overigens = Mal. *tarum*, enz. Dewijl het Rott. *tauk*, het Tim. *taum*, het Saw. (*ru*-)*dau* hebben, schijnt het woord niet ontleend te zijn. — Zie echter G. 32]

(**Tiau**), *mtiau* in *rai-mtiau*, vlakte (N, R, B).

Tiawa, *tjawa*, *tajawa*, stampen met den voet; *ntajawa*, 3de pers. enkelv. (B). Moa i d e m: *ntajawa*, banting kaki.

Tiema, *tieme*, grens (N, B), T. VI, 5. M o a idem (volgens M 2). Voor Luang-S e r m. wordt gegeven *rwatiam*, misschien te lezen *rwatiem*(*a*), zij grenzen aan elkander. [Vgl. (*tema*) III; Rott. *temak*, dicht aaneen, aaneensluitend?]

Tienni, M o a, zie *tennu*.

Tiersa, *tierse*, M o a, mier (M 1; L *tersa*); L u a n g-S e r m. idem: *tierse*; K i s s. *kerhe*; R o m a *diehra*.

Tieru (N), of *tier-nu* (H), hals; *tier-nu*, zijn hals, T. XI, 11; *tier-mu*, uw hals, T. VII, 4-5. M o a *aitieru* (*aitierg-e*), of *aitier-ni*; voor L u a n g-S e r m. wordt ook *tieru* opgegeven. [Het eerste deel van het woord in Moa, wat denkelijk den volledigsten vorm heeft, is stellig *ai* I. — G. 14]

(**Tiesa**), *tjehe*, *tajehe*, M o a: *rtajehe*, zij dringen, dwingen (adjak, paksa). Volgens B. zou de Lettineesche vorm zijn: *rwajese* (paksa).

(**Tietna**), *namtietan*(-*o*), hij zit (H, B); *mimtietan mai rum-ne nain-ni*, gijl. zit hier in zijn huis, T. VIII, 31; *maka-mtietna*, die zit, die gezeten is, T. VIII, 12-13.

(**Tika**), in *ntika-ntaka*, hij handelt in 't wilde, zonder bepaald doel; *e ntika e ntaka meke po nwetla ita nān-ne ploloi*, hij doet maar wat (H: hij maakt slechts wat oproer, vertaling v. *harubiru*), nam. met het papier (bij het schrijven) en spreekt dan onze namen volkomen goed uit (H).

Tikli, schoppen; *ntikli*, 3de pers. enkelv. (N); *tikal-li*, (zijn) hiel (N). M o a idem: *rtikli-e*, sepak, tĕndang; *tikal-li*, hiel; R o m a *tikle* (dus uit *tikla*), schoppen; *tikal*, hiel; K i s s. *kial*(*e*), schoppen; *ein-kial-li*, hiel. [Rott. dial. *tingga*, *tika*, schoppen; algemeen Rott. *ei-tingak* (-*tinggą*, enz.), hiel; Tag. *tingkar*, *tingkad*, op de hielen staan; Bent. *tingkor*, Bol. Mong. *singkod*, hiel. — G. 18, 22, 33]

Tila, *tile*, vouwen, buigen; *wnutne ptial*, gebogen ijzer = veer van een geweer, vgl. S. IV, 9. M o a *rtiile*, lipat, 3de pers. meerv. [Vgl. Jav. *tikĕl*?]

Tilu, doof (H), *tilt*(*u*)*ilu*, idem (N). M o a (*ntilu*, hij is doof), R o m a (alwaar ook voor *tilu* de beteekenis „oorsmeer" wordt opgegeven) en L u a n g-S e r m. idem. [M. P. *tuli*, oorsmeer, doof. — G. 20, 23, 30]

Timni, *rume timan-ni*, huur v. e. huis (B). M o a idem: *rome timan-ni*; K i s s. *timin*.

Tioa, *tioe*, **1**. de lontar-palm (R); *tió-metme*, de „gĕmutu-"(N) of arenpalm (R). **2**. het lontar-sap, saguweer (R, L, B); *tió-mkatle*, (jeukende saguweer =) azijn (N). Moa: *tgoä*, *tegoä*, *tigoä*, *togoä*, saguweer; *tegoo-mkatle* en *tegoa-mkatle*, azijn; *togoo lawre*, de nibung-palm; K i s s. *koo*, **1**. de koli (= lontar); **2**. saguweer; *koomekem*, de gĕmutu; *ko-atal*, azijn; R o m a *tió-metme*, de aren-palm;

tió-lawra, de nibung-palm; Luang-Serm. *togo(a)*, saguweer. [Vgl. Rott. *tua*, lontar-palm, palmsap; Mal. *tuak*. — G. 14, 15, 22, 23]

Tiokra, Moa, zie *tukra*.

Tiona, *tione*, Moa, ster; *tion-gere* (water-ster), soort riviergarnaal. [Uit **witiona*, en dit uit **wituna*; vgl. Lett. *ptuna*.]

Tiora, *tiore*, een zeker soort boom, de bintangor (B). Moa idem, (aldaar ook: inlandsche lamp); Kiss. *kour-e*. (Blijkens den vorm in het Kissersch moet ook die in het Lett. en Moa ontstaan zijn uit *tiour* = *tiōru*; de klinker wordt niet meer als gerekt opgegeven; mogelijk is dit evenwel een verzuim). [Mal. *bintangor*, Bik., Pamp. *bitaog*. — G. 31]

Tiori, zie *tori*.

(**Tiorune**??), T. VI, 5 (H. vertaalt: grens-overschrijding??). Volgens B. te lezen: *tió* (van *tioa*)-*une*, (of *tior-une* van *tiora*?). Zie bij de Teksten.

Tipru, oost (H); *anni tipru*, oostenwind (N); *rai tipru*, noord-oost (N). Moa idem; Kiss. *kimur-e*; Roma *timru*. [Uit Mal. *timur*.]

Tipu, putten (H, L), *ntipu w̃ere*, hij put water (B); schepvat. Moa idem: *rwil tipu*, zij vouwen (maken) een emmer, bekin timba; Roma *tipa*; Kiss. *kipa*. [Mal. *timba*, enz. — G. 28]

Tirka, *tirke*, bliksem: *tirke llene* (B; volgens R: donder). Roma *tilka*, bliksem. [G. 33]

Titki, *ian-titki*, visch-schubben (N, B). Roma idem. [Vgl. Tett. *kikit*, *sikit*.]

Titni, optillen, opnemen; *ntitni*, 3de pers. enkelv. (B), vgl. T. IX, 2; *nwatit-ni*, hij verplaatst, pindahkan (N). Kiss. *kikine*, optillen; Roma *titni-e*.

Tiwla, *tiwle*, trom, tifa (R, L). Kiss. *kiwal*; Luang-Serm. *tiwla*. [Tett. *tihar*, Amb. *tihal* (*tihallo*, enz.) — G. 30]

Tlina, Moa, zie *tnina*.

Tliwnu, vijver, plas (N, B). Kiss. (*oir*) *kiliu-we*; Luang-Serm. *liwu*. [Tim. *nifu*, Tett. *lihun*, Sumb. *kalibuk*]

Tlōna I, *tlōne*, of *tlōne w̃ere*, waterkruik, gĕndi (N, B). Moa *tloone*, idem. [G. 3, 26]

Tlōna II, *udi tloan-(n)e*, kam (sikat) van pisangs (N, B).

(**Tlua**), *natlua* of *natlue raram-ne*, hij verwerft iemands hart of genegenheid, ambil hati orang (B). Moa idem: *natlue arie raram-ni*.

Tluni, *tuluni-j-e*, Moa, soort aardvrucht, de kĕmbili (M 1; volgens L *tulúne*). Kiss. geeft *kulunna*.

(**Tmuana**), zie *watmuana*.

Tmura, *timura*, *timure*, lood, tin (B; H. geeft *timune*). Moa *tmora*, *tomore*: *kdieli tomore*, een ring van dat metaal; *tomora metme*, bepaaldelijk: lood; Kiss. *kimure*; Roma *dimira*. [Sumb. *tambura*, Saw. *temĕru*, Bug. *tumĕra*, enz., uit Sanskr. *tiwra*.]

Tniana, weeklacht (B), vgl. T. XI, 12; *ratniana*, weeklagen, 3de pers. meerv. (R, B), T. XI, 3, 18.

(**Tnawnu**), *tnawun-malai*, sĕrai-gras (N, B).

Tniei(?), *a tnie-ku*, mijn buikband (B). Moa *tinie-ni*, (zijn) buikband (M 1); *tnie-ku*, mijn buikband (M 2). [Van *tei* II? Vgl. Kiss. *konoi*(*-ni*), buik, van *koi* = *tei*.]

Tnina, **1**. oor (L), T. VI, 1 (*tnin-mu*), VIII, 2 (*tnin-mi*). **2**. *natnina*, hij hoort. *mitnina*, 2de pers. meerv., T. V, 2, VIII, 3, 13. Moa *tlina*, oor; Roma idem; Kiss. *kelin-na*. [M. P. *talinga* — G. 3, 23, 25, 26]

Tnuni? *mitnuni-o*, T. VIII, 22; zie ald.

Tnusi, *kawse tnusi ida*, eene streng garen (R, B). [Voor *tniusi* van *tusi*?]

Toa I, ander; *rume toa*, een ander huis, T. XI, 16; *ai un-ne ida, taw-ni* (*sor-ne*) *wo-telu, id* (*sor-ne*) *toa, id toa, id toa* (R; er staat: *ai unniida taunu wotelu, itoa, itoa, itoa*, in het antwoord *id sorni toa*), een boom, het blad heeft drie kleuren, elk verschillend (raadsel op de Nederlandsche vlag); vgl. T. I, 8, VI, 6 (*to*). M o a *toi?* (*sor-ni toi-ni*, de gedaante is anders); R o m a, Luang-Serm. *to* (wel uit *toa*).

(**Toa**) II, M o a, zie (*tua*).

(**Toi**?) I, M o a, zie *toa* I.

(**Toi**?) II, M o a: *rtoini-e*, zij rijgen het aanéén, tjutjuk (M 1 en M 2). [Zoo staat er, het woord schijnt dus *toini* te zijn, of schrijffout voor *rtoi-e*? P. V.]

Toki, de gekko, tokei (N). M o a idem: *tokj-e*; K i s s. geeft den Maleischen vorm *tokej* (misschien overgenomen). [G. 15, 22]

(**Tola**??), *ntola* (?), zie T. IX, 6.

Toli I, zien (H, N); *ntoli*, hij ziet, T. VIII, 5; *omtuoli*, zie! T. I, 7; stamvorm onregelmatig ook als imperatief (H): *toli tieke*, zie eens, T. I, 9, V, 1; *mak-ta-k*(verkorting van *maka*)-*toli*, die niet ziet, die blind is (H). *Tol-niosri*, volgen, gehoorzamen, zie *osri*. *Toltioli*, ook: met eerbied zien naar, eeren (H: hormat); *rtoltioli o nān-mu*, zij eeren Uw naam, T. VIII, 44. *Watoli*, zoekende rondzien (H; ook B: tjari). *Tnioli*, het zien, het gezicht, T. IX, 63. M o a idem: *mate tniol-li*, het zien van het oog, pĕmandangan; K i s s. *toli*, op zijde of achteruit zien. [Mal. Jav. *toleh*, enz.]

(**Toli**) II, *totoli*, waterval (N, B).

(**Tolla**), *toltolla, toltolle*, vork (N, B). M o a idem: *toltolle*, pĕnusuk, garpo; M 2 geeft nog: *ntolle* (3de pers. enkelv.), kasih kaluar daging dari priuk, dus: prikken, uitprikken.

Tōma, het Holl. toom; *toam-ne*, zijn toom, T. IX, 31.

Tomna I, *tomne*, planten, begraven (H, B; bij H, alsook in de teksten, nu eens juist, dan, denkelijk als drukfout, *tamne*); *rtomne*, 3de pers. meerv., vgl. T. IV, 4, X, 2, XI, 19, 22, 27, 36, 39, Cat. 15, Antw.; *mitomne* = *mtiomne*, gijl. plant. T. III, 26. *Tniomna, tniomne*, begrafenis, T. XI, 38. (*Niawu*)-*niatniomne*, (het gezaaide en) geplante (H, B). M o a: *tamna, tamne*; *rtamne*, zij planten of begraven; *rtamn' on-ni*, zij planten den stam; *rtamn' inon-ni*, zij begraven het lijk; R o m a *tamne*; K i s s. *kaman*. [Mal. *tanam*, enz. — G. 16, 29]

Tomna II, *tomne*, M o a, zie *tumna*.

Tomra, *tomre*, bezoeken; *amuai atuomra nar-ku*, ik kom mijne zuster bezoeken (B). M o a idem: *a gtuomre*, 1ste pers. enkelv. [G. 29]

Tona I, *tone*, beginnen, een begin maken (B); *nton*, 3de pers. enkelv., T. XI, 30.

Tona II, *tone, ntone*, hij doopt in, tjĕlup (B); *tona kawsa*, garen indoopen, kleuren (R, B). M o a idem: *rtone*, tjĕlup, 3de pers. meerv. Misschien is *tōna* evenwel de juiste vorm, vgl. K i s s. *koun-e*, R o m a *toun* (wat in het Lett. *tōnu* zou luiden), weeken. Voor L u a n g-S e r m. wordt gegeven: *r*[*a*]*toone*, zij doopen in, zij kleuren.

Tōna?, zie *tona* II.

Tōnu, een meer, vijver (N, B). M o a *tognu*(-*e*), idem; R o m a *tonu* (denkelijk *tōnu*), moeras.

Topa I, *tope, ntope*, hij vouwt (B). K i s s. *kopo*. [Galoli *tobo*]

Topa II, *tope*, M o a, begieten (eene plant) (L, M 1); *rtope*, 3de pers. meerv.

(**Topa**) III, *totopa, totope*, wan (B). M o a en R o m a idem; K i s s. *kokopo*. [Tim. *tupa*; vgl. Jav. *tampah*.—G. 15]

(**Topra**), *ktopra, ktopre*, soort pot (N sĕmpai; R pan). M o a idem; *ktopre*, tĕmpajan ajĕr, bĕlangan ajĕr. [G. 3]

Topru I, springen (naar beneden), (H *tóperu*, springen); *ntopru-ernu*, hij springt naar beneden (N, B). M o a idem: *rtopru-ernu*, 3de pers. meerv.; (K i s s. *kopru* en R o m a *topru* beteekenen: afdalen). [Vgl. Sumbaw. *njĕmbir* (*u* in de laatste lettergreep wordt bijna steeds *i*), naar beneden springen.]

Topru II, strijden; *amtopru*, wij strijden, S. VII, 7; *mak-topru*, strijder, S. IV, 2, VI, 4. M o a idem: *rtopru*, bĕrpĕrang, 3de pers. meerv.; *tiniopru geni-e*, plaats van den strijd.

Topru III, *ud-tiopru*, het hart (djantong) van de pisang (aldus volgens B). M o a: *topar-ni*.

Toora, *toore*, M o a, kort; *rain toore*, een kort baadje; *lak-toore*, een kort been; *totoore*, idem (als zelfstandig woord); *natoore*, het is kort; *rsie pe natoore*, zij maken het kort; L u a n g - S e r m. idem (*toora*).

Tori, schaar (N, L, B). Hierbij schijnt te behooren: *naktiori*, hij scheert zich of iemand (R); T. XI, 2 *raktiori*, 3de pers. meerv. M o a: *naktiori*, hij scheert; *maka-ktiori-j-e*, die scheert, scheerder. R o m a *tori*, schaar; K i s s. *tori*, knippen; *tonori*, schaar. [Vgl. *teri*; Tett. *kateri*, Tim. *kateli*, schaar. — G. 19, 32]

Torna I, *torne*, *ntorne*, hij bindt vast (bijv. een paard) (B), S. IX, 11; *wawi tniorna*, vastgebonden varkens (R).

Torna II, *torne*, M o a, grijpen, vangen; *koha de ntoran-nane or-róm ida*, de kat heeft eene muis gevangen; *mtioran-nán dum de-e*, vangt (grijpt) dat schaap; *mak-torne*, die vangt. Vgl. *turnu*.

Tōru, *asu ntour-o*, de hond blaft (N, B). K i s s. *kouru*; R o m a *tour*.

Tosri, te vergeefs, voor niets, T. III, 21 (B).

Tota I, *tote*, treffen, raken (B); *ntot-o*, 3de pers. enkelv., T. VII, 2, 5 (bis).

Tota II, in *tot-po* (B, T. IX, 9, 43), of *tote-po* (H, T. III, 16), of *toto-po* (de *o* hier wel veroorzaakt door die in *po*, T. II, 10, III, 1, 8, V, 10, VIII, 3), opdat. M o a *tot-pe*, idem. [Vgl. *po*; het eerste misschien bij I.]

Tota III, *natota, natote*, hij kijkt, tengok (N; L *tote*, lihat); *niatote*, het kijken (N). Moa (*ratote*, zij gluren, mĕngintei) en R o m a idem. Vgl. *tot-memi*.

Toti, zoeken (B); *rodi rtot(i) la apannu*, zij gebruiken het om te zoeken voor hun buik, zij zoeken er hun levensonderhoud mede, S. XIV, 26. *Watoti* idem: *pele rwatoti la e*, zij zullen hem zoeken (H). M o a *toti*: *rtoti ina*, zij zoeken visch.

Totleka, kuren hebben, bĕrlagu (L); *ntotleka*, 3de pers. enkelv. (B bĕrtingkah). R o m a idem: *totleka*, bĕrlagu.

Totmemi, spiegel (B); *totmém-miate*, bril (B). M o a en R o m a idem: *totmemi*, spiegel; Moa ook: *tot-mémmiate*. [Uit *tota* III en *memi* II.]

Tog̃nu, M o a, zie *tōnu*.

(**Tpinni**), M o a, *natpinni*, het is bot, stomp.

Tpirsa, *tapirse* (B), *topirsa* of *topirasni* (N), kuit v. h. been. (Vgl. R o m a *ina-pihar* uit **pisar* = *piras, pirsa,*

visch-kuit; vgl. *pirsa*). [G. 3]

Tpona I, *tpone* (*topóne* N; *tupóne* H), meel, uit Mal. *tĕpong*. R o m a *topona*; K i s s. *tapon*. [G. 2]

Tpona II (?), zie *tpōna*.

Tpōna (?), ruim, wijd (B); *sletne tpopōne*, de volle zee (N, B). (Denkelijk met lange vocaal, hoewel die noch bij N., noch bij B. is aangegeven; daarop wijst de vorm *tpo-(pōne)*, niet **tponpone*. M o a geeft een vorm met aangehecht pronominaal suffix *topojan-ni*, wat alleen kan zijn ontstaan uit *tpōni*; R o m a geeft *teponan*, hetgeen *tponna* zou worden).

Tpōni, *topojan-ni*, M o a, zie *tpōna*.

Tpunna, *tpunan-ne*, nek (B). M o a *tponne* (M 2; M 1 geeft *tponan-ni*, met de beteekenis van „hals").

Tranna, *tranne*, zuid; *anni tranne*, zuidenwind (N); *tranan tipru* (*— warte*), zuid-oost (-west) (N). M o a en R o m a idem; K i s s. *karanna*. [Uit Amb. Mal. *tarangan*, van *tĕrang* ?]

Trapi, jongeling (H, R). M o a (*terapj-e*) en L u a n g-S e r m. idem. R o m a geeft *hiri* (mensch) *traprapi*, dwerg, orang katei. [Vgl. Tett. *lawarik*, *labarik*, kind, knaap. — G. 3]

Triona, *trione*, grens, afbakening, T. VI, 5. R o m a *trona*; K i s s. *korono*.

(**Troka**), *trokroka*, *terokroke* of *terokrok-ne*, keel (N, B). [Vgl. Mal. *kĕrongkongan*.]

(**Troma**), *patroma*, *patrome*, ontmoeten; *rpatrome*, zij ontmoeten, T. I, 4; *ampatróm-nena*, wij ontmoeten, S. VII, 7; *itpatróm(a)*, wij ontmoeten elkander, S. XIII, 5; *napatrome*, hij is met het gelaat gericht naar, bĕrhadap (N; denkelijk uit den meervoudsvorm *rapatrome*, zij zijn tegenover elkander). K i s s. *pakaromo*, ontmoeten; R o m a *patroma*.

(**Truai**), zie *watruai*.

Truerna, *truerne*, dwingen (H, B); *ntruerne*, 3de pers. enkelv.; vgl. *terna*.

(**Tua** ?), *tutua*, zeker, inderdaad (H), T. I, 11, III, 25, IV, 6, 16. M o a *totoa*, behkan, sungguh; *jat totoa*, werkelijk slecht, zeer slecht. R o m a = Lett. (geschreven *tutuwa*); K i s s. *koko*. [Niet onwaarschijnlijk is *a* een toevoegsel, vgl. *a* II; vgl. Bat. *tutú*, Daj. *toto*, Jav. *tuhu*.]

Tui I, verhalen; *autui*, ik verhaal (H) *ratui*, zij verhalen, T. XI, 36. [Rott. idem]

Tui II? Zie *tuw̄arw̄aru*.

Tuini, M o a, zie *tūni* II.

Tukli, *rtukli* (zóó B; R: *ratukli*) *tnina*, zij maken gaten in het oor voor oorversierselen. K i s s. *kuil*, idem (volgens R); voorts *kuil-e*, R o m a *tukil-la*, gat.

Tukra, *tukre*, rug (N); *la tukra*, naar (enz.) achteren, naar buiten, vgl. T. VIII, 19; ook: later, naderhand (H); *tniukra*, wat achtergelaten wordt, T. XI, 37. M o a *tokra* of *tokar-ni*, rug; *la tokar-ni*, ook: buiten; *kote tokar-ni*, buiten de veste. Verbaal: **1.** *o mtuokar sal-mék le roma naini*, zijt gij al buiten het huis? **2.** *a gtuokarnán sal-meke*, ik heb hem of het achtergelaten. *Tiokra*: *la tiokra*, buiten; ook: achter, later (di blakang). K i s s. *koor-ne*, rug, naast *kooro*, krom; R o m a *tuar-na*, rug, naast *tukar*, krom.

Tuku, zich buigen, bukken (N); *ntuku*, 3de pers. enkelv., T. IX, 37, vgl. Cat. 29, Antw. [Tett. (*ha*)*tuu*; vgl. Tett. v. Dilli, Galoli *nakruuk*; ook Jav. *tĕkuk*, enz. ?]

Tulu I, hoog; *tulu-resi*, zeer hoog, T. VIII, 5; *tutulu*: *wūre tutulu ida*, een

hooge berg (H). Als substantief in: *tul-lu lawan-ne*, zijne hoogheid en grootheid, T. IX, 1 (*tul-mu lawan-mu*, uwe hoogheid, T. IX, 35). Moa idem: *msii pe tul-li*, maak het hoog; *ag tutulg-e*, een hooge boom; *natulu*, het is hoog; Kiss. *kulu*. [In verband met M. P. *hulu*?]

(**Tulu**) II, *tutulu*, hoed (B), helm bij de geboorte (R). Moa idem: *tutulg-e*, tjapeo.

Tulw̃ota, *tulw̃ote*, balk, T. X, 9. Moa *tulgota*, *tulgote*. Voor Roma wordt *tuluwata* gegeven. [G. 7]

Tuma, *tume*, kleerenluis (B). Moa *toma*, *tome*. [M. P. *tuma* — G. 29]

Tumna, *tumne*, inwikkelen (B). Moa *tomna*, *tomne*.

Tuna, *tune*, *tun*, meermalen geschreven voor *tuwna*.

Tūni I, klapperdop, tĕmporong (R *tuuni*), *tuan-ni* (met pronom. suffix), T. X, 6, 7. (Door de gewone verwarring van *i* en *e* aan het slot is 't evenwel ook mogelijk, dat het woord eigenlijk *tūne* = *tūna* moet luiden, met pronom. suffix: *tuan-ne*).

Tūni II, vallen, uit de hoogte (H *tuin*, N *tuni*); *ntūni*, 3de pers. enkelv. (N); *lera ntuin(-o)*, de zon „valt” = gaat onder (N, B). Moa en Luang-Serm. *tuini*. Moa nog: *anaa-tuini-j-e*, gugur anak, miskraam.

Tunu I, aansteken, in brand steken, bakken (L bakar); *rtunu poke*, zij schieten het geweer af, S. IV, 3, 13. Moa (*mak-tunu protg-e*, die brood bakt) en Roma idem; Kiss. *kunu*. [M. P. *tunu* — G. 8, 17, 23, 25]

(**Tunu**) II, *ktunu*, gezegde, woord, verhaal; *lir-ne ktun-nu*, zijne woorden (B), vgl. T. VIII, 15, Cat. 21, Antw. Moa *ktunu*, verhaal; *ktun[g]g id*, een verhaal; Roma *ktinu*, *kitinu*, verhaal; Kiss. *wakunu*, verhalen *wanakunu*, verhaal, zaak, taal.

(**Tura**), *turtura*, *turture* (B), of *turtur-ne* (L), knie. Moa *tora*, *tore*; Kiss. *korno*. [Tett. *tur*, Sund. *tuur*, enz. — G. 2, 15, 32]

Turka, *turke*, peuteren; *nturka*, 3de pers. enkelv.; *turak pāsa*, doorpeuteren, doorsteken, S. IV, 7.

Turnu, vatten, grijpen (N, L); *nturnu*, 3de pers. enkelv. (N); *rturun samormiori* (—*ina*), zij grijpen (of: zoeken te vatten) een dier (visch) (N); *rturunnene*, S. VI, 9, VII, 1. (Vgl. Moa *torna*).

Turta, *turte*, zie *turtu*.

Turtu, het Mal. *turut*, volgen (H, B); ook *turte* (H), zóó Cat. 4, Antw.: in navolging van, volgens.

Turu I, neervallen, v. d. regen; *it Matrúm-ne nene utne po nturu*, onze Heer veroorzaakt, dat de regen nedervalt (H). Moa idem: *otne nturu*. [Rott. *tutulu*, *tuturu*, afdruppelen, lekken, Fidji *turu*, Jav. *turuh*, enz. — G. 23, 32]

Turu II, vocht van iets; *nur-turu*, klapperwater (N, T. X, 2); *w̃an(i)-turu*, bijen-vocht = honig (N); *susu tur-nu*, melk (N); *mas-turu* verguldsel (B). *Turturu* in *manan-turturu*, pap (N, B). Moa idem: *tur-ni*, saus, kuwah; *nor-turg-e*, klapperwater; *gan-turg-e*, ajĕr madu; *maha-turg-e*, ajĕr mas; *kule tur-ni*, ajĕr gula; *manan tuturge* (of *turturg-e*?), pap. [Oorspronkelijk wel hetzelfde woord als sub I; vgl. Tjam. *tuhu*, doorlekkend vocht.]

Tusi, snijden, afsnijden, bijv. bladeren (B). [Rott. idem. (Het Rott. Wdb. geeft andere beteekenissen. P. V.)]

Tutna, *tutne*: *ntutne*, hij pikt (N, B); *rwatutan-o*, zij pikken elkander (B; N: mĕmagut). Roma *nutan*; Kiss. *lokon*. [Met anorganische *n*? Vgl.

Rott., Tett., Saw. *tutu*, Mak. *tottọ*, Bat. *tuktuk*, enz. — G. 27]

Tutnu, aansteken (R, B); *tutun wadku*, de lamp aansteken (R); *ntutnu*, 3de pers. enkelv. (B); vgl. S. XI, 16; *ai tn(i)utnu*, brandhout (R); *tniutnu ruma*, brandstichting (B; R: *knutu ruma*). Moa (*mak-tutun lantera*, die de lantaren aansteekt) en Roma (*tutun krahan*, een huis in brand steken), idem. Voor Luang-Serm. wordt *tutni* opgegeven; vgl. nog Kiss. *lokon* (uit **loton*). [Daj. *totong*, enz. — G. 23]

Tutru I, vol (H); *ntutru*, 3de pers. enkelv. (B).

(**Tutru**) II, zie *natutru*.

Tutu I, punt, uiteinde; *iran-nu tut-nu*, de punt van (zijn) neus (N); ook bepaaldelijk: landpunt, kaap (N). Overdrachtelijk verbonden met *unne*, als: *tut-nu un-ne*, de oorzaak er van, T. VIII, 9. Moa (*tutg-e*, landpunt; *tut-ni*, uiteinde van iets) en Roma (*tutu*, landpunt; *irun tut-nu*, punt van den neus), idem. [Denkelijk = Bal. enz. *tuktuk*, punt.]

Tutu II, stutten, ondersteunen (H); *tniutu*, stut, schoor (H). Moa idem: *rtutg-e*, 3de pers. meerv., mĕnongkat; *tinjutg-e*, pĕnongkat. [Uit *tūta*? Vgl. Rott. *toä*, Mal. enz. *tungkat*.]

Tutu III, toonen, aantoonen (H). *Watutu*, leeren, onderrichten (H); *rwatutu*, 3de pers. meerv., T. II, 10; *wniatutu*, onderricht (H), Cat. Titel. Moa idem; het stamwoord gewoonlijk in verbinding met de praepositie *le*, als *tutlué*: *mtutlué*, gij wijst; verder nog: *watutu*, zoowel „adjar" als „bĕladjar"; *winiatutg-e*, onderricht; Kiss. *kukule*, toonen (in verbinding met de praepositie als in Moa); *wakuku*, onderrichten; Roma *watutu*, onderrichten. [Rott., Tett. *natudu*, Jav. *tuduh*, Bim. *turu*, Saw. *pedjudju*, enz.; de tweede *t* uit Mal. *dj* = Jav. *d*; vgl. Mal. *tundjuk*. — G. 23]

Tutu IV, kloppen, stooten, stampen; *ntutu puorse*, hij klopt op de deur, S. X, 1; *rtut(u) iras-nu*, zij slaan zich op de borst (B), T. XI, 3; *spuou de ntutu walumarne resi*, de prauw stoot (stampt) zeer (H). Moa (*ntutu pa(a)he*, het (nam. het vaartuig) stoot stuk, kandas) en Roma idem; Kiss. *kuku*, stampen, ook: smeden. [Rott. *tutu*, vgl. Jav. *ṭuṭuk*.]

Tutu V, *natutu w̃ai*, hij maakt vuur (B; ook als Lettisch aequivalent voor Moa *naduni*). Moa idem: *motutg ai*, maak vuur!

Tutwu, sluiten (H *tutuwu*); *rtutwu*, 3de pers. meerv., T. XI, 16. [Mal. *tutup*, ontleend? Vgl. evenwel Tjam. *tutúpe*, Tag., Bis. *tutub*.]

Tuu? Moa, *rtuug-e*, zij putten, timba pada hela ajĕr; *ger-tuug-e*, put.

Tuwa, *tuwe*, toeba om visch te bedwelmen (R, B); voor Luang-Serm. wordt *to(w)a* opgegeven. [M. P. *tuwa* — G. 23]

Tuw̃arw̃aru (?), jong, v. mensch of dier: *puata tuw̃arw̃aru*, meisje (R, B: *tuwarwaru*; H geeft *tuewarwaru*; N: *tuwiarwaru* in *pipi dum tuwiarwaru*, jong schaap). Moa *tuwgargari*: *puat tuwgargarj-e*, meisje; *muán kié tuwgargár ida*, een jongen; zelfstandig: *tuwgargarj-e*, orang muda. Roma geeft *tuwarwaru*, maagd. [Vgl. *tuwsasae*, dat het eerste gedeelte gemeen heeft. Misschien is *w̃arw̃aru*, Moa *gargari*, oorspronkelijk een variant van *waru* (zoo ook Moa), nieuw (de *w̃*, Moa *g*, mogelijk wegens de voorgaande *w*) en is *tuw* of *tu* (*tua*, *tui*) = M. P. *tua*, zoo-

dat de beteekenis is: pas volwassen.]

Tuw̃iarw̃aru, zie *tuw̃arw̃aru*.

Tuwna, *tuwne*, heer, het Mal. *tuwan* (dikmaals geschreven: *tuna*, *tune*, *tun*; vgl. de Samenspraken passim). Moa idem: *tuwne*.

Tuwsasae, Moa, jong, zeer jong v. dieren. [Vgl. *tuw̃arw̃aru* en *sã* II. — G. 35]

Tuwu I, eeuwig; *nene tuwu*, *meke la tuwu*, steeds, tot in eeuwigheid, T. VIII, 21, 50, Cat. 11, Vr., 30, Antw.; *la tuwu*, van oudsher, vgl. T. I, 13. Moa idem: *mek le tuwg-e*, salamanja.

Tuwu II, *tuw-mu*, uw plaatsvervanger, T. VI, 8. Moa *o mtuwg-e*, gij vervangt (ose ganti); *mak-tuwg-e*, plaatsvervanger, gemachtigde, wakil.

Tuwĝargari, Moa, zie *tuw̃arw̃aru*.

Tĝaama, *tagaame*, Moa, tandvleesch (tutang, M 1); *tgaam-ku*, *tgaam-ni*, mijn (zijn) tandvleesch (gusi, M 2).

Tw̃ara I, *tw̃are*, overgrootouders, voorouders (*tuware*, N, R, B). Moa *tgari*, *tagari*: *tagar-ni*, mojang; *up-ni tgar-ni*, nenek mojang; *tagarj-e*, ook: achterkleinkind; Roma *tuwara*; Luang-Serm. *tagar-ni*. [G. 3]

Tw̃ara II, *natw̃ara* (*natuare*, H, Cat.), hij staat toe, vergunt, Cat. 18, Vr. en Antw.; *mu-tw̃ar-o*, gij staat toe, T. IV, 11; *ita-tw̃ar-o*, wij staan toe, T. IV, 13 (H. vertaalt: gij reikt uit, wij reiken uit; mogelijk is het woord ook in de beteekenis van „geven" in gebruik; vgl. Jav. *aweh*, enz.). Voor Roma wordt *tuwara* gegeven met de beteekenis van „willen" (mau, hendak).

Tĝoa, Moa, zie *tioa*.

Tw̃ona, *tw̃one*, vragen (B); *natw̃one* (*natuwone*), 3de pers. enkelv. (B); *niatw̃ona* (*niatuwone*), vraag, Cat. passim. Moa *itiani* (3de pers. enkelv. *naitiani*); Roma *na-twani*; Kiss. *naukani* (uit **nautani*). [Al deze vormen bevatten *tana* = Mal., Oud-Jav. *tanja* en Bug. *utana*, wat volgens den regel in het Lettineesch *tona* geworden is, terwijl in de overige *a-i* voor *a-a* staat; het eerste element *tu*, *u* waaruit ook wel Moa *i* is ontstaan, heeft wel dezelfde waarde als *ku* in Mak. *kutạnang*, waaruit *u* in Bug. *utana*. — G. 16]

U

U = *o* II na *e*, bijv. *emsé-u*, T. VIII, 46 (zoo ook B), Cat. 8, Antw., 9, Vr. en Antw. enz.

(**Uali**?) of *ual-li*, korrel (N); *eni ual-li*, zandkorrel, T. VIII, 38; *mat-ne ual-li*, (zijn) oogappel (N). Moa *oal-li*. (H. schrijft *uaalli*, zoodat de klemtoon op de *a* schijnt te vallen, anders zou men als grondwoord **ūli* uit **uil* willen aannemen, wijl, blijkens Moa, de *u* hier niet voor *w̃* staat).

Udi, pisang (N, L); *udi-malai*, papaja (N, L). Moa (*udj-e*, pisang, *ud-mia-lai-e*, papaja) en Luang-Serm. idem. [Sumbaw. enz. *punti* — G. 13, 17, 24, 27]

(**Ui**), *u-ni*, pudendum muliebre. Moa en Luang-Serm. idem; Roma schrijft *uhni*. [Mal. *puki*, enz.]

Ukmu, het Arab. Mal. *hukum*, straf; *ukam-nu*, zijne straf, S. VIII, 1. Moa geeft *rukmu-e*, zij straffen (hem).

Ukra, *ukre*, vinger (N), T. X, 13; *ukar-ne*, zijne vingers, T. X, 15; *ukar-lawne*, duim (N, B); *ukar-palu*, wijsvinger (N, B); *ukar-letw̃are*, middelvinger

(derde en vierde) (N, B); *ukar-ane*, pink (B); *ukar mat-ne*, nagel (N, B). Moa *okra, okre*. [Pamp., Bik. *kukud, kukul*, klauw, Tag. *kuku*, nagel, Gajo *kukut*, nagel; vgl. Jav. *tjakar*, enz.]

Ukti I, Moa, zie *utki*.

Ukti II, Moa, zie *utku*.

Uli, prijzen; *rauli*, 3de pers. meerv., Cat. 30, Antw., vgl. T. VIII, 42; *niauli*, lof, prijs, prijsoffer, T. XI, 34. Moa (*raulj-e*, zij prijzen; *nmehe naulj-e*, hij prijst zichzelf; *niaulj-e*, prijs, lof; *nana njaulj-e*, loffelijke naam), Roma en Kiss. idem.

Ulti, vel, bast (N); *ai-ulti*, boombast; *ulat-ni*, zijn vel, T. XII, 13. Moa (*ulat-ni*) en Roma (*ulit*) idem; Kiss. *ulki-n*. [M. P. *kulit* — G. 2, 13, 17, 21, 23, 30]

Ulu, vooraan, eerst (H); *siwi ulu noni*, de eerste haan kraait, het eerste hanen-gekraai (R); *ululu*, te voren (H), T. VIII, 32, voorheen, T. XI, 36, vorig: *ar-domiku ululu*, de vorige Zondag, T. VIII, 12; *niaulu*, in: *ana niaulu*, eerste, oudste kind (N, B). Moa idem: *e n-mai ulu*, hij komt eerder, eerst; *mokót ulu*, spreek eerst; *ululg-e*, vorig; Kiss. *olu, nonolu*; Roma geeft *nolo*. (Voor Lett. *niaulu* heeft Moa *jenulu*, Kiss., Roma, Luang-Serm. *anulu*). [M. P. *hulu* — G. 17]

Umni, wolk (N; H: *umenie*). [Vgl. Kup. *nopen*, Tim. *nope*. — G. 4]

Umru, (opgegeven bij Moa), het Mal. Arab. *umur*; *umar-ni*, zijn leeftijd.

Una, *une*, stam (N); *ai un-ne*, boomstam, boom (H); *tió un-ne*, lontar (N); ook: kant, zijde, bijv. *la un-ne*, bijzijden (B); *nmai eni un-ne*, zij (de visch) komt ter zijde van het strand, S. XIV, 30. Overdrachtelijk: begin, oorzaak: *un-ne isia*, wat is de oorzaak, waarom? (H); *matmiát-mu un-ne*, de oorzaak van uw dood, T. VI, 4, VII, 7, vgl. III, 25, S. XIV, 30. Vandaar: *un-ne* of *la un-ne*, wegens: *manmana rawini o un-ne sniól-mu*, zij zullen u haten wegens uw gedrag (H); *nkakir la un-ne e an-ne*, zij weent wegens hare kinderen (H), vgl. Cat. 6, Antw., 7, Antw., enz.; *un-ne se po*, wegens dat, daarom, T. XII, 6. Als voegwoord: omdat, T. I, 12, 14, III, 10, VIII, 36, enz. Moa *ona*: *on-ni*, verklaard als: boom, stam, oorzaak; *la rome on-ni*, bijzijden het huis; Roma *unan*, stam; Kiss. *ono, onno*. [M. P. *puhun*; vgl. Rott. *hu, huk*. — G. 10, 25, 27]

Untu, nut, voordeel; *unat-nu*, het nut er van (H bĕrguna?); *it unat-nu*, ons voordeel, ons nut, T. VIII, 28, 29. Moa idem: *agl(u)eran unat-ku lawlawne*, ik zal veel voordeel krijgen. [Uit Mal. *untung*.]

Upa, grootouder, kleinkind; *upa muani*, grootvader, kleinzoon (N); *upa puate*, grootmoeder, kleindochter; *ira* (*ami*) *up-ne*, hunne (onze) kleinkinderen, T. II, 1 (2); *upa* ook als titel, z. v. a. „heer": *up-lera, up-lere*, „heer zon", de godheid, bijv. T. III, 3, 20, VI, 2, VII, 3; *up-mati*, doode voorvader als godheid, vgl. T. III, 3 (*e up-mat-ni*), Cat. 29, Vr. Moa (*up-ni puate*, grootmoeder; *up-u*, mijn kleinkind, M 2; *upa-anë*, kinderen en kleinkinderen, anak tjutju; *up-lere*, godheid, illah), Roma (*upa, up-na*) en Luang-Serm. idem; Kiss. *upun*. [Rott. *upu(k)*, Sumb. *umbu*, Bis. *apu*, Saw. *ĕpu*; vgl. Jav. *ĕmpu*. — G. 15, 17, 28]

Uplakdeli, soort vogel, burung talang (B). Moa idem: *uplakdelj-e*. [Bevat mogelijk het woord, dat in het Kiss. *ope* luidt, en daar met „kiekendief"

wordt verklaard; vgl. voorts bij *lak-tieru.*]

Upporumasa, (zóó B; N geeft *uporun-mase*), de walvisch. Moa geeft *uppor-mue*, stellig te lezen *uppormuahe*, uit *upporu-mahe*; Kiss. *oporumahe* (verklaard als „walvisch", maar ook als ikan babi); Roma geeft *porumaha* naast *poru*, „ikan kohatei". [Bij R. komt bovendien nog voor: *up[u]po-rumatmase*, als naam van een geest, die de zee bewoont, soort van zeegod; *mat-mase* is „goudoog", of „wiens oogen van goud zijn"; *up* is hier denkelijk *upa*, grootvader, heer; het woord voor „walvisch" schijnt, al ontbreekt *mata*, hiermede identiek te zijn.]

Upruruu, aardbeving (N, B; H *opu-ruru*). Luang-Serm. idem; Kiss. *rururuwai-e* (d. i. *ruru*, beven + *rai*, land); Roma geeft *ruru*. [Uit *upa* en *ruru* I.]

Upsu, *tawi upas-nu*, jonge bladeren, uitspruitsels (N, R).

(**Uri**), *uriuri*, zie (*ori*) II.

Urna, *urne*, worm (B). Moa *orna*, *orne*; *tani-orne*, aardworm. [Voor **urar*, **urra*, uit *ular* = Mal. *ulat*, enz. Aan Roma *urna* wordt de beteekenis van „garnaal" gegeven. — G. 33]

Urnu, brood-boom en -vrucht (N, B). Kiss. en Roma *urru*. [Sas. *kulur*, Saleijer *kúlorọ*, Bug. *ulọ*, Sumb., Kup. *kulu*, Samoa *'ulu*, Tahiti *uru*, enz. — G. 33]

Urta I, *urte*, ader, zenuw, spier (N); vgl. ook (*urti?*). Moa *orta*, *orte*; Kiss. *orkone*; Roma *urta*, *uratna*. [Mal. *urat*, enz. — G. 3, 11, 15, 31]

Urta II, *urte*, de vezels (idjuk, duk) van den lontarpalm (Amb. Mal. *runut*) (B). Moa *orte*; Kiss. *oroke*, gĕmutu. [Uit I.]

(**Urti**??), *urat-ni*, de beteekenis er van, (afzonderlijk door H. weergegeven met: dat is te zeggen); *emmea de kot-mi urat-ni*, wat is de beteekenis van ulieder woord? (H). Vgl. Cat. 23, Vr., 24, Vr., 26, Vr. [Overal staat *urat-ni*; wanneer het een overdrachtelijk gebruik van *urta* mocht zijn, zou de vorm *urat-ne* luiden; dat het woord eene verbastering van Mal. *arti* zou zijn, is niet waarschijnlijk, vgl. *manarat-ni*, van *manarti* uit *măngarti*.]

(**Ūru**), *ugru*, Moa, *rwaugru*, zij dansen; Kiss. *wauru*; Roma *waúr*.

Usu, heuvel, hoop, in: *eni us-nu*, zandbank (N). Moa *uhu*: *uhu-muá-plu-e*, heuveltje.

Utki, mat (N, L, B). Moa *ukti* (*ukti-e*). [G. 36]

Utku, wandluis (N). Moa *ukti* (*ukti-e*).

Utna I, *utne*, regen (H, N, L); *utne nturu*, de regen daalt neder (R); *utan lawne*, hevige regen (N); *utan-anni*, regentijd (R). Moa *otna*, *otne*; Kiss. *okon*; Roma geeft *utni* (meermalen). [Mal. *hudjan*, Jav. *udan*, enz. — G. 11, 15, 23, 25]

Utna II, *utne*, schuld, geldschuld (H *utane*). Moa *otna*, *otne*: *raotne*, zij maken (hebben) schuld; *mak-otna*, die schuld heeft; Kiss. *okon*; Roma *utna*. [Mal. *hutang*, mogelijk overgenomen; vgl. Rott. *hutak*. — G. 15, 25]

Utni, drukken, ergens bovenop zetten; *nutni*, 3de pers. enkelv.; *rutin wuwu*, zij zetten fuiken (R), S. XIV, 29. Moa idem: *rutni-e*, tindis dĕngan sabarang; *niutni*: *raniutni*, zij drukken op elkander, zij liggen op elkander, vgl. Rott. *lafufua aok*; vandaar ook transitief: opstapelen: *raniutin nora*, zij stapelen klappers op, timbun klapa; *raniutni sió-siae*, zij stapelen goederen op.

(**Utnu**) I, *nautnu*, of verbonden met het volgende: *nautun* (eigenlijk een versteende 3de pers. enkelv.), veel (H), T. IV, 1-2, VIII, 36, XII, 3, S. XI, 26. Kiss. *ukun*, kawan. [Sikk. *utung*, Saw. *udu*, hoop, stapel, vgl. Rott. *unu*.]

Utnu II, in: *nus-utnu*, booze geest, booze geesten (R, B). Roma geeft *utnu lianna* (?), iblis.

Utu, luis (N); *as-utu*, hondenvloo (N). Moa (*utg-e*) en Roma idem; Kiss. *uku*. [M. P. *kutu* — G. 21, 23]

Ugru, zie (*ūru*).

W, W̃, G

W̃ā, *la w̃ā*, aan (enz.) de voorzijde (B), T. IX, 16, 25. Zie *w̃o*. [G. 16]

Wadku, lamp (R, L: damar, B kandjoli). Roma idem (damar); Kiss. *wadu*. [Tett. *badut*, Solor *padu*, Rott. *banuk*, *banduk*, enz., zie aldaar; de sluitende *k* uit het Rottineesch?]

Wadnu, Moa, *mak-wadun nenelg-e*, die (of wat) de klok slaat, pukul ginta; vgl. *warnu* I.

Wai I, stroomen v. water, enz.; *odawne nwai lola inon-ne emmeke w̃ere nwai-o*, het zweet stroomde als water van zijn lichaam, T. IX, 41; *wawiai*, het stroomen, de stroom (N, R, B); *wawiai naruri*, de stroom is sterk (N); *wawiai nwatiaru*, de stroom vermindert (N). Moa *wau*: *nwau*, het stroomt; Kiss. = Moa, bijv. *oir wauwau-e*, stroomend water; Roma *wawiai* = Lett., stroom.

Wai II, staal. Moa idem (*waj-e*). [Uit *wadja* of *badja*.]

W̃ai I, (L, N: *wai*; H: *uai*; Cat. 10, Antw., 11, Vr.: *uway*), vuur. Moa evenals Kiss. en Roma *ai*. [M. P. *api*, *apuj*; ook in het Tjam. heeft het woord eene uit *w* ontstane *gu* als voorslag: *guafi*. — G. 13, 27]

(**W̃ai**) II, *gai*, Moa, zie *w̃o*.

Waini I, II, Moa, zie *wāni* I, II.

Wairi, Moa, zie *wāri* I.

Waitiaru, Moa, zie *watiaru*.

Waka, vragen, verzoeken, bidden; *awaka*, ik vraag, ik bid (H), T. II, 9, VIII, 30, S. XII, 9; *o mpuaka*, gij vraagt, gij bidt (H: *ombuaka*); *nwaka*, hij vraagt, bidt (H), T. III, 1; *itwake*, wij bidden, Cat. 28, Vr.; *ampaka ti o*, wij vragen u (H); *rwaka* (H, Cat. 29, Antw. *rawaka*) *mai au*, zij vragen mij; *wniaka*, *wniake*, verzoek, gebed (H), T. VIII, 43, Cat. 27, Antw., 30, Vr. Moa idem: *agwuák ger pe gemnu*, ik vraag water, opdat ik drinke, om te drinken; *rwaka* naast *rwake*, zij vragen; *wak lira*, vergiffenis vragen; *winjake*, vraag, verzoek. [Rott. *òke*, *nòke*, *huke*. — G. 20, 27]

Wakdiori, zie (*diori*) II.

Waklili, zie (*lili*).

Wakla, *wakle*: *nwakal-o*, het is krom, bochtig (B; H *koliwakle*, veelbochtig). [Vgl. *kōli*. Vermoedelijk bij Oud-Jav. *kōl*, *ringkĕl*, *ḍingkĕl*, verwant met *rangkul*, enz.; anderzijds met Mal. *ĕluk*, enz. Ook Jav. *wangkal* behoort hier wel bij; vgl. de beteekenissen van Oud-Jav. *ḍingkel*, enz.]

W̃akmi, oud, v. zaken, lang bestaan hebbend (B; bij H. is het *moakkemi* geworden); *ite sniól(i) w̃akam-ni* (*uwakam-ni*), ons oude gedrag, Cat. 26, Antw.; *sa w̃akw̃akmi*, wat van oudsher is, vgl. T. XI, 5. Moa *gakmu*: *sa gakmu-e*, barang lama.

Gakmu, Moa, zie *w̃akmi*.

Wakra, *wakre*, of *lutru-wakre*, leger,

strijdbare manschappen; *ate wakre* = *ate lutru*, negorij-slaaf (R). Moa idem: *wakre*, bala; Kiss. *lukurwaar*; aldaar *waar* ook: pagar v. lontar; vgl. *lutru*. [Rott. *paä*, Tim. *bahan*, Kup. *pahan*, Tett. *baä*, *paha*, vgl. Fidji *ba*. — G. 22]

Wakriani, Moa, zie *wakruani*.

Wakruani, nabij (H); *nwakruani*, hij is nabij, T. VIII, 10; *mak-wakruani*, die nabij is, T. XI, 22. Moa *wakriani*: *nwakriani*, het is nabij; *jana mpuakriani*, kom er niet bij; Roma *wakruani*; Kiss. *rani*, *uranrani*. [Sumb. *marani*, *mareni*, idem; wat het eerste deel *waku*, *waki* beteekent, is duister.]

Wala, *auwala*, ik spreek = *awaltieri* (B); *rawál Malai*, zij spreken Maleisch, S. XIV, 25. [Zie bij Rott. *halak*, stem; vgl. ook Rott. *(na)fada*, hij zegt, hij spreekt.]

Wali I, **1**. zich wenden, keeren, terugkeeren; *itwál pió nsor suál-mek-o*, *de al-ku ta nkpansa māte*, toen wij teruggekeerd waren, was mijn broeder niet meer ziek (H), T. IX, 43, S. IX, 6; *e kpanas-ne nwali liá kaluede*, zijne ziekte wendt zich tot het goede, wordt beter (H); *nwali liá ri-jatjate ida*, hij is een slecht mensch geworden (H). **2**. iets wenden, iets keeren: *rwali wo-ne*, zij wenden hun gelaat, T. XI, 26. Hierbij wel: *walwiali*, (wat omwendt =) patjol (B). Moa idem: **1**. *gowál siál-meka*, ik ben teruggekeerd; voorts: *rwalliohiri-j-e* (gelijk *nohiri*, *nosri*, wegens de voorafgaande *l*), zij keeren er toe terug het volgende = zij herhalen, ulang; *rwa(l)wál-liohiri-j-e*, ulang-ulang. **2**. *rwal-dióini-j-e*, zij keeren het geheel om, balik sapĕrti kitab; *mpuál gai-mu*, wend uw gelaat om; *walwialj-e*, patjol. Kiss. *wali-ala*, terugkeeren; *wali*, herhaaldelijk; *wali-e*, iets omkeeren; Roma *wali*, balik. [Rott. *fali*, M. P. *wali*, *bali*, *walik*, enz. — G. 37]

Wali II, wederom, ook nog (H), bijv. T. I, 5, 6, 7, III, 20, 28, V, 11, enz. Moa (*agemun wali*, ik drink wederom) en Kiss. idem. [Als sub I.]

Wali III, (Moa; Lett. naar het schijnt alleen in samenstelling: *ser-wiali*, zie *seri* IV), zijde, kant, helft; *laa wal-li*, aan de eene of andere zijde er van, di sabĕlah; *loke wal-li*, de overzijde van de rivier; *narehin maat(a) le wal-li*, meer dan de helft. Hierbij wel *wali* in een aantal samenstellingen waar het genoot, makker, collega of tegenstander beteekent, zooals in *an-wali* (*ana* I), *ar-wali*, *lir-wali*, *mut-wali*, *rar-wali*. [Mak., Bug. *bali*, *wali*, zijde, enz.; vgl. bij Rott. *fali* 1. — G. 33]

Wali IV, Moa, millioen. [Vgl. *walli*.]

Walkuaka (B), *walkaka* (N), tasten, betasten; *nwalk(u)aka*, 3de pers. enkelv. (N); *nwatemna-nwalkuaka*, hij tast rond als een blinde (B).

Walli, overmorgen (B); *walin lerlalá-o*, overmorgen-avond (B). Moa idem: *jawra walli*, morgen of overmorgen; *walin kotma*, overmorgen in den nacht of in den avond. [Denkelijk een bijzonder gebruik van *wali* I, II, of III, met aangehecht pronomen: het terugkeeren v. d. dag, nog een dag, of: de dag aan de andere zijde. Ook *wali* IV schijnt een dergelijk gebruik te zijn tegenover *salli* en *suri*.]

Walmuarna, zie *walumarna*.

Walsa, *walse*, vergelden (H), antwoorden; *nwalas ti mi-o*, hij antwoordt ulieden, T. II, 5; *wnialsa*, *wnialse*,

vergelding, S. VIII, 9; antwoord, Cat. passim. Moa (*walse*, balas) idem; Kiss. *walhe*, vergelden, antwoorden; Roma *wahal*, antwoorden. [Mal. *balas*, Jav. *walĕs*, enz. — G. 3, 4, 6, 8]

W̃ālu, *nwaul mat-ne*, hij vestigt den blik op (B). Moa idem: *nwaul mat-ni le sararar dea*, hij vestigt zijn blik op dat meisje.

Walumarna, *walumarne* of *walmuarne*, zeer groot, zeer: *jatját-mi walumarne*, ulieder slechtheid is zeer groot (H); *spuó*(*u*) *ntutu walumarne resi*, de prauw stoot zeer hevig (H). Moa *palmuarna*, *palmuarne*, bijv. *anni-e palmuarne*, de wind is hevig; *akal-ni palmuarne*, zijne listen zijn zeer groot. [Bevat stellig *marna*, groot; het eerste deel bij *palu*, z.v.a. eenig = zeer?]

Waana, Moa, zie *wōna*.

W̃ani, bij, honigbij (B); *w̃an-turu*, honig (L, B). Moa *gani*, *gani-j-e*; *gan-tiurg-e*, honig; Kiss. *wani*. [Rott. *fani*, *oni*, Bat. *uwani*, enz.]

Wāni I, roeiriem (B). Moa *waini*: *wainj-e*, roeiriem; *rwaini*, zij roeien met riemen; Kiss. *wain-e*; Roma *wani* (denkelijk: *wāni*).

(**Wāni**) II, *wawain* (N), schouder; *wawain-ni*, zijn schouder, *wawain-ku*, mijn schouder (B). Moa *wawajan-ni*.

Wannu, wekken, doen opstaan (B). [Tett. *fanun*; M. P. *wangun*, *bangun*. — G. 17, 25, 37]

Wansa, *wanse*: *nwanse*, hij maakt warm (B). Moa idem (*rwanse*). [Vgl. *pansa*. — G. 28]

Wanu, wasschen (de handen); *nwanu lim-ne*, hij wascht zijne handen (B; volgens R: *nawanu*; H. geeft *waanu*, nat, v. d. handen). Kiss. *nawana*. [Rott. dial. *fano*, Tett. *hafanu*.]

W̃apnu, *naw̃apnu*, zij is zwanger (B), T. VIII, 39-40 (*uapun*). Kiss. *apun*; Roma en Luang-Serm. *napun*. [Bij *apnu*, buik, misschien eenvoudig een nevenvorm met anorganische *w̃*, evenals *w̃ai*, vuur, welke in beteekenis gedifferentieerd is, vgl. Kiss. *apun*.]

W̃apu-o? T. III, 5, uit *w̃au* en *po*? Zie aldaar.

Wapulu, *morut wapulu*, sluik haar (R), grof, stijf haar, als v. e. varken (B).

Waputu, *wapút-nuān*, naamgenoot, T. III, 13 (B). [Van *wutu*.]

(**Wara**) I, *nakwara*, *nakware*, hij draagt op den schouder (N, B; H: *kware*, dragen, gewillig). Moa en Roma idem; Kiss. *nauwara*. [Amb. *hala*; bij Bat. *abara* (schouder), Tag. *baga*, enz. — G. 31, 37]

(**Wara**) II, zie *w̃awara*.

(**Wara**) III, *kwawara*, soort mand (R) van lontarblad (B). [Vgl. I?]

W̃āra, *w̃āre*, wortel, *w̃ār-ne*, T. X, 14; *naw̃ār-o*, (de plant) heeft wortels, wortelt (N). Moa *gaara*, *gaare*: *gaar-ni*, de wortel er van; *nor-gaare*, wortel v. d. kokospalm; *woore gaar-ni*, voet v. e. berg; *nam-ni gaar-ni*, huig; Kiss. *aarne*; Roma *muwarna* (?). [Mal. *akar*, Fidji *waka*, enz. — G. 2, 9, 10, 32]

Waresra, leeftocht; *waresar-ne*, zijn leeftocht, S. VI, 6. Moa idem: *warehere*, *warehar-ni*; Kiss. *waaleher*; Roma *walehra*.

Wari (?), in *ler-warin*, de heete moesson (zóó B; R. geeft *ler-werin* en *ler-marin*).

W̃ari, in *an-w̃ari*, jongste kind (N, geschreven *wari*); *so-ne w̃ari*, zijne jongere (tweede) vrouw (B). Moa *gari*: *gar-ni*, zijn jongere broeder; *anaa-garj-e*, jongste kind; *saw-gar-ni*, zijne tweede vrouw. [Zie bij Rott.

fadi(k). — G. 32]

Wāri I, iets ophangen; *rwāri tiernu*, zij hangen hem op, S. VII, 5 (Cat. 15, Antw. *rawari*; H. geeft *wuari*). Moa *wairi*: *nwairi inon-ni*, hij hangt zich op; Kiss. *wair-e*, iets ophangen; *nawinair*, het hangt; Roma *wari* (denkelijk *wāri*).

Wāri II, *nwāri aran-ne*, hij haalt adem, hela napas (N *waari*, B *wari*; vgl. sub IV).

Wāri III, *maka-wāri* (zóó B) = *makatewsu*, die verlost, Cat. 11, Antw. (alwaar *makawari*; vgl. sub IV).

Wāri IV, zich terugtrekken, teruggaan; *rwair la wuar-o*, zij trekken zich terug naar het gebergte, S. VI, 4 (B). [Het schijnt, dat II - IV bijéén behooren en het woord oorspronkelijk „trekken" beteekent; ook de onder I opgegeven beteekenis zou er van afgeleid kunnen zijn.]

(**Warma**), *warwarma*, *warwarme*, overwegen, denken; *anki matuara rwarwarme se plololle*, indien zij het goed overwegen (H); *rwarwarme sa jata la o*, zij denken kwaad van u (H); *nwarwaram jat-ne mai au*, hij heeft kwaad jegens mij in den zin, S. V, 3; *mi mpiarwarme*, gijl. overweegt, T. VIII, 17; *wn(i)arwarme*, gedachte, T. IX, 22. Roma idem: *warwaram*, kira.

(**Warni**?), zie *wari*.

Warnu I, slaan, als op eene trom; *nwarnu*, 3de pers. enkelv. (B); vgl. S. III, 6; *mak-warnu prai*, tamboer, S. III, 6; vgl. Moa *wadnu*, *wadun*.

Warnu II, *nwarun la jawa*, hij valt (B); vgl. S. V, 1 (alwaar verkeerdelijk *warum*; H. geeft *wáron* (wat niet kan voorkomen) *la jawa*, uit eerbied voorover vallen). [Stellig bij I; lett. naar beneden slaan, neerslaan; vgl. Rott. *fepa neu dae*. — G. 30]

Warnu III, duif (B), boschduif (R). Kiss. geeft *warra*. [Tett. v. Dilli *kfalur*. — G. 33]

Warsa of *warwarsa*, *warwarse*, wit (H, L); *kud warwarse*, een wit paard, een schimmel (N); *sa warwarse*, wit goed, lijnwaad, S. II, 1. Moa idem: *morit warse*, wit (grijs) haar; *sor-ni waraha-ni*, wit v. kleur; *eni-e warwarse*, wit zand; Kiss., Luang-Serm. *warwarha*; Roma *wa(r)wahar*.

Warta I, *warte*, west, het westen (H, L); *anni warte*, westenwind (N); *lol warta*, in het westen, S. XIV, 6. Moa, Roma idem; Kiss. *warka*. [Mal. *barat*, enz., doch misschien overgenomen; vgl. *tipru*. — G. 31]

Warta II, *warat-metme*, slingerplanten (R, B; de laatste geeft nog *warte*, tali).

Waru of *warwuaru*, nieuw (H), T. VI, 1; *sa warwuaru*, iets nieuws, T. I, 13. Moa (*sa warwuarg-e*, iets nieuws) en Roma idem; Kiss. *woru*, *worworu*. [Mal. *baharu* enz., naast Bim. *bou*, enz. — G. 31, 37]

Wasa (?) I, of *wāsa*(?), uitleggen, doen verstaan; H. geeft *auwora auwasa*, ik leg uit, met niet gerekte *a*, waarvan de 3de pers. enkelv. dus zou luiden: *nawasa* (zie bij *wasa* II). Moa geeft *rlokra rwahe* (ook met ongerekte *a*, maar met *r* in plaats van *ra* in den 3den pers. meerv.), zij doen verstaan; voorts *winjah*[*a*]-*ni*, de beteekenis er van, (de vorm bewijst, dat de 3de pers. *n*, *r*, niet *na* of *ra* moet zijn). [Dit behoort zeer waarschijnlijk bij *pāsa*, vgl. aldaar Moa *sorta papa(a)ha* en Kiss. *napaaha*, beteekenis; ook daar is meestal *pasa*, *paha* opgegeven.]

Wasa (?) II, of *wāsa* (?), vermengen. H. geeft *auwasa*, ik vermeng, met

ongerekte *a*, wat klopt met de opgave van B: *nawasa* (3de pers. enkelv.; ook hier de *a* niet als gerekt opgegeven). Moa *rawaha-wutg-e* (eveneens met *ra* en met ongerekte *a*), zij mengen dooréén, tjampur samasama. Kiss. geeft in twee verschillende opgaven regelmatig: *waaha*, dus met gerekte *a*; Roma geeft *waha* (een gerekte klinker wordt evenwel nooit aangegeven). [Dit woord is stellig een ander dan dat, wat „uitleggen, verklaren" beteekent; toch schijnen zij in het Lettineesch verward te zijn, althans H. geeft *auwora auwasa*, ik vermeng, en overdrachtelijk: ik verklaar, en *woru* beteekent: mengen.]

Wāsa (?), zie *wasa* I, II.

Wasnurta, zie *surta*.

Was-solla, *was-solan-ni*, Moa, zie *wos-sulla*.

Waswawa, (B geeft *waswawa*, N *wasuawa*, H *waswuawa*), meenen, vermoeden (H, N); *nwaswawa*, 3de pers. enkelv. (N, B). [Vgl. Moa *sawä*, dus uit *wau-sawa*.]

Wata, *wate* (H schrijft *uate*, N *wate*), of *wat-ne*, hoofd, vgl. T. III, 11, VI, 1 (*wat-mu*, uw hoofd). Ook overdrachtelijk: overste, hoofdman, S. III, 4. [Behoort denkelijk bij Moa *otä*, zie aldaar, dus uit **wuta*.]

Wati, *rwati ai*, zij sprokkelen hout, T. VIII, 25 (B).

Wāti, *wait-ni*, (zijn) geslacht, afstammelingen (B), vgl. S. XIV, 13. Roma *wait-na*.

Watiaru, ophouden, eindigen; *wawiai nwatiaru*, de stroom houdt op (N); *anni nwatiaru*, de wind houdt op (N), S. XVI, 27; *kpanas-ne de nwatiaru*, zijne ziekte houdt op, vgl. T. III, 2. Moa *waitiaru*: *rwaitiaru*, zij houden op, bĕrhĕnti. [Van *taru* I, dus z. v. a. zich zetten = zich nederleggen; denkelijk is *wai* een nevenvorm van *wa*, gelijk ook in het Rott. meermalen *kai* voor *ka* voorkomt; zie ook het volgende woord. — G. 14]

Watiora, knielen (R: hurken); *mpiatiora*, gijl. knielt, T. VIII, 33. Kiss. geeft *nawikoro*, hij knielt; *naikoro*, hij zit. [Bij (*tura*), Moa *tora*; denkelijk met *wai* voor *wa*; vgl. het voorgaande woord. — G. 15]

Watmuana, *watmuane* (?), berouw hebben (H); 3de pers. enkelv. (volgens B): *nwatmuane*.

Watruai, openen, als bijv. eene kist (H, B); *nwatruai*, 3de pers. enkelv. (B).

Watu, steen (H, L, N), T. IV, 10; *wat-ne wat-nu*, hersenpan (N); *rumpatu*, steenen huis, S. XIV, 4; *watw(u)atu*, schelpdieren (B; N: *watwat-nu*; R: *wawatu*). Moa (*watg-e*, steen, ook: anker; *watg-aj-e*, vuursteen; *rom-patg-e*, steenen huis; *wat-rore*, schelp om mede te glanzen), Roma en Luang-Serm. idem; Kiss. *waku*. [M. P. *watu* — G. 6, 11, 23, 27, 37]

Wau, Moa, zie *wai* I.

(**Wau**), *wawau*, gek (N *wawau*, R *wauwau*), *rie wawau*, een gek (N). Luang-Serm. *gagau*.

Wawa I, dragen in eene mand op den rug (H, B); *nwawa*, 3de pers. enkelv. (B). [Jav. *wawa*, *gawa*, Mal. *bawa*, enz.]

Wawa II, een naam dragen, heeten; *nwawa Sjahriar*, hij heet Sjahriar, T. IX, 1; *o puwáw sei-a*, hoe heet gij? S. I, 1; *maka-wáw Marjam*, die heette Maria, Maria geheeten, Cat. 14, Antw. Moa (*o mpuáw seni*, hoe heet gij), Kiss., Roma (*wawa naran*, tĕrnama) idem. [Waarschijn-

lijk verkorting van de uitdrukking *wawa nāna*, vgl. Roma, en dus bij I.]

Wawa III, mond; *waw-mu*, uw mond, T. VII, 4; *waw-ne*, zijn mond, T. XI, 10. Moa, Roma (*wawa-na*) en Kiss. (*wawane*), idem. [M. P. *wawa(h)*, vgl. bij Rott. *bafa(k)*, mond. — G. 37]

Wawara = *pipara*, koken (B *wawara*); *nwawara*, 3de pers. enkelv. (B). Moa *gawara*: *ngawara*, 3de pers. enkelv.

Wawi, varken (H, N, L), T. III, 21; *wawi-pūre*, wild zwijn (N). Moa, Kiss., Roma idem. [M. P. *wawi* — G. 37]

(**Wawna**) I, *wawan-ne*, (het bovendeel er van), met een voorzetsel: op; *lawat-ne wawan-ne*, op het hoofd, T. VIII, 38; *ma nusa wawan-ne* (H; T. I, 12), of: *ma nus di wawan-ne* (T. VIII, 21), op aarde, of op dit eiland (T. V, 9). Moa *wawan-ni*: *rden le ag ida wawan-ni*, zij woonden op een boom; Kiss. *wawanne*; Roma *wawun*. [Tim. *faf(a)*, enz. naast Tomb. enz. *wawo*; vgl. Rott. *bafa(k)* 3; met anorganische *n*. — G. 26]

(**Wawna**) II, alle: *ri mormiori wawanne*, alle menschen (B), vgl. T. IX, 2, 5, 6, enz. [Bij I, het bovenste voor het geheel genomen? Mogelijk is ook, dat, als in het origineel, te lezen is: *wawan-ni*, hetgeen dan op een vorm *wawni* zou teruggaan.]

Wean-meka, zie *wēna*.

Wedi (of *pedi*, vooral na consonanten) na een werkwoord duidt aan: eene verwijdering van iets, bijv. *lawedi*, *la-pedi* (van *lā*, gaan), weggaan, overdr. wegkomen, bevrijd worden van iets, Cat. 11, Vr., 25, Vr. (volgens H. ook: bevrijden, *liawedi*, bevrijding); *el*(nemen)-*pedi*, wegnemen van, verlossen, T. VIII, 49; daarnaast de vorm *peli*: *ele-peli* = *el-pedi*, Cat. 30, Antw. (ook bij R); *sur-pieli*, zie *suri* II; vgl. het gebruik van Rott. *hèok*. [G. 8, 24, 27]

Wei I, wachten (B); *nwei*, hij wacht, T. IX, 24; *o mpuei*, gij wacht, T. IX, 43, S. VI, 6. Moa idem: *mpuei nan pe agmuai*, wacht tot ik kom; *mpuei pié kapál niána*, wacht een oogenblik; *rwej-e*, zij wachten er op, tunggu, bĕrnanti.

Wei II, zeggen (B: bilang), luiden: *surta lir-na nwei isia*, hoe luidt de inhoud van het geschrift? S. VI, 7.

Wei III, gewend zijn (? H). Ook B. geeft *nwei*, hij is gewend.

Weka, *weke*, weggaan, zich wegschuiven; *nweke*, 3de pers. enkelv., T. IX, 22, 30 (B); *mi mpieke*, gaat van hier (H); vgl. *wek-seru*. [Rott. *fenga*, in stilte wegloopen, zie aldaar.]

Weklu, veel (H), S. IX, 12, XIII, 19, XVI, 2, 17; *rene weklu*, dikwijls (H). [Sumb. *bokul*, *băkul*, groot. — G. 22, 30]

Wekseru, Moa, wegschuiven, zich verwijderen (Amb. Mal. geser). [Uit *weka* en *seru*; vgl. Moa *sieru*.]

(**Wēla** ?), zie *wiēla*.

Weli I, koopen; *muweli*, gij koopt, S. XI, 21, 23; *raweli*, zij koopen, T. IV, 18. *Wel-li*, de prijs (er van), T. IV, 16, XI, 10; *wel-li wo-ira*, hoeveel is de prijs, hoeveel kost het, S. II, 5. Moa (*agoweli* of *goweli*, ik koop; *raweli*, zij koopen; *wel-li wo-ira*, hoeveel kost het?), Kiss. en Roma (*wel-li*, prijs) idem. [Oud-Jav. *wĕli*, Mal. *bĕli*, enz. — G. 12, 13, 30, 37]

Weli II, dient tot vorming der tientallen vanaf 20 tot 90: *weljata*, veertig; *weltielu*, dertig. Moa, Kiss.

en R o m a (in de beide laatste talen ook *ida-weli*, tien), idem.

Welitu, zie *itu*.

Wellima, zie *lima* II.

Welsa, *welse*, hakmes, kapmes. M o a idem: *welse*; *wels-eni-e*, wat de teekenen draagt met een hakmes bewerkt te zijn; Luang-Serm. *welhe*. [Rott. *felas*, zie aldaar; de anorganische slot-*s* doet vermoeden, dat het woord overgenomen is.]

Wena I, *wene*, **1**. zeggen; *nwene*, hij zegt, T. IX, 32 (T. I, 9 *nawene*); *rwene*, zij zeggen, T. III, 8, 10, V, 1 (*rawene*, T. I, 6, 7, II, 2, III, 7); *mi mpiene*, gijl. zegt, T. I, 13, III, 14; *itwene*, wij zeggen, T. I, 1, 4. **2**. willen; *nwene*, hij wil, T. IX, 30, S. IX, 3; *awene*, ik wil, S. IX, 2. [Voor de beteekenis vgl. Rott. *nae*, „hij zegt" en „hij wil".]

Wena II? Zie *wona*.

(**Wēna**?) in *wean-meka*, *wean-meke*, tenzij (H), T. II, 7, VIII, 32.

(**Weni**), *weni-weni*, aanhoudend, steeds (H); *weni-weni miéke*, idem, Cat. 25, Antw.. Hierbij denkelijk *wnieni*, gewoonte, biasa (H, B). (Vgl. *muweni*).

W̃eni I, (H *ueni*, Cat. *uweni*), plaats, T. VI, 7, VIII, 33, Cat. 10, Antw., 11, Vr.; *w̃en-ni*, zijn, hun plaats, T. IV, 3; *pandjawat w̃en-ni*, plaats v. d. posthouder, S. XIV, 3; *dud-w̃eni*, slaapplaats (N); *niarús-w̃eni*, badplaats (N). M o a *geni*: *le gen miéhi*, op eene andere plaats; *jemun geni-e*, plaats voor de dranken; *nin-geni-e*, slaapplaats; *niawók geni-e*, plaats om te vergaderen; K i s s. *on-ni*; R o m a *oin-na*; Luang-Serm. *geni*.

(**W̃eni**) II, *geni*, *nageni*, M o a, zie *wenu*.

Wēni, *nawēni*, het is mooi, S. II, 3; *wean-ni lawan resi*, hare schoonheid is zeer groot, zij is zeer schoon, S. XIII, 13; *wniēni*, heerlijkheid, T. VIII, 50; (*ri wniēni ida*, een „heerlijk personaadje", H). M o a *weeni*: *rsie pe naweeni*, zij maken het mooi, bekin bagus; *wean-ni*, bagus.

Wenna I, *wenne* (H *wénene*), dooden (H); *nwenan ri sal-mek-o*, hij heeft al iemand gedood, S. V, 2, vgl. T. XI, 31; *rwenna*, zij dooden, S. VII, 5, T. XI, 9, 32; *mp(u)enan lampu*, blusch de lamp uit! S. X, 30. (Volgens L. beteekent *wenna* ook: steken). Hierbij moet behooren: *rawenan-o*, zij twisten, vechten, bĕrkalahi (N; vgl. Kiss. *edne*, dooden; *raedne*, bĕrkalahi, bantah). M o a idem: *rwenne*, zij dooden; *worawi-e ari-e rawenan le let raram*, vannacht hebben lieden in de negorij gevochten; *niawenne*, twist, pĕrbantahan; Luang-Serm. *wen(n)a*.

Wenna II, *nawen(n)a*, hij is toornig (L); *nawenan la e*, hij wordt boos op hem, T. IX, 32, vgl. T. V, 4 (waar het ook „twisten" kan beteekenen); ook: vertoornen (H); *niawenna*, toorn (H). M o a idem: *rawenna*, zij zijn toornig, gusar; *áit nawenna*, hij vertoornt niet, tida bekin marah. [Bij I, in verband met de beteekenis: „twisten".]

Wenta, *wente*, sluiten (B); *nwente*, 3de pers. enkelv. M o a idem: *rwente liole*, zij sluiten de deur; R o m a *enta*, sluiten (de deur); (ook K i s s. *elek-e* uit **elat*?). [Tim. *ek(a)* uit **enta*.]

Wenu (?), *nawenu*, hij maakt vol (B); M o a: *rageni-e*, zij maken vol (M 1, M 2), misschien moet het dus *w̃enu* zijn; evenwel naast *pansa* staat *wansa*, met *w* ook in Moa; vgl. *penu*. [G. 28]

Wera, *were*, openen (de oogen, H; den mond, B); *nwere*, 3de pers. enkelv. Moa (*mpuera knop-e*, maak den knoop open!) en Roma (*wera wawan-na*, den mond openen), idem.

W̃era, *w̃ere* (H *uere*; N, L *were*), water, T. II, 3, 9, enz.; *w̃era luli*, heilig water, doopwater, T. II, 2; *w̃ere lawne*, hoog water (N); *w̃ere mat-ne*, bron (N). Moa *gera*, *gere* (beide vormen worden gegeven); Kiss. *oiri*; Roma *ori*; Luang-Serm. *gere*. [Uit *wair* met toegevoegde *a* (in het Kiss. met *i*); vgl. onder Rott. *òe*. — G. 2, 12, 31]

Werrua, Moa *werroa*, zie *rua*.

Werta, *werte*, overwegen (H: zeggen, Mal. kata); *miwerta*, gijl. overweegt, T. VIII, 8. Moa idem, timbang; *rawerte*, 3de pers. meerv.; voorts *niawerat-ni*, ballast, tulak-bara. Vgl. *perta*.

Wesi, pagaai (N, L). Moa *wehi-j-e*; Kiss. *wohi*. [Bug. *wise*, Sund. *boseh*, Rott. *sèfe*, enz. — G. 34]

Weta, *raweta*, zij meenen, vermoeden, sangka (N, B), zij lossen raadsels op (R); *wetweta*, raadsel (R).

Wēta, *nwēta*, hij trekt (B). Moa *weete*, idem; *rweete*, zij trekken, tarik, hela; *rweat le nenelg-e*, zij trekken aan de klok, luiden de klok.

Wetki, *nwetki*, hij knipt met de vingers (B). Moa *npektu*. [Tett. *fetik*, verwant met Mal. *djĕntik*, *pĕtik*, Amb. Mal. *kutik*; vgl. Rott. *kuti*, *fitị*. — G. 13, 19, 23]

Wetla, *wetle*, vermelden, uitspreken; *mi mpietle*, 2de pers. meerv., vgl. T. VIII, 42; *nwetla ita nān-ne ploloi*, hij vermeldt (spreekt) onze namen volkomen (uit). Moa (*wetle nan-ni*, sĕbut nama) en Roma (*wetla*) idem; Kiss. *wekele*.

Wetma, *wetme*, Moa, gierst (Amb. Mal. hotong); Kiss. *wekeme*, idem. Zie *wetrā*.

Wetnarna, *wetnarne*, de kaju-putih (B). Moa idem.

(**Wetrā**, *wetraa*), *wet-rae* (N, L; H schrijft *wetraï*), maïs, vgl. T. IV, 11. Luang-Serm. *wetraa*. [Heeft stellig het eerste bestanddeel gemeen met Moa *wetme*, gierst, wat wel niet anders is dan het Rott. *bètek*, dial. *fetạ*, gierst = Bug. *wĕttĕng*, enz., zoodat *wet-rae* eigenlijk beteekent *wet(ma)* van het land zelf.]

Weu (?), (H. schrijft meestal *weew*, blz. 23, 47; in de teksten *weeuw* en *weu*; de mogelijkheid bestaat ook, dat de laatste *w* de nadrukswijzer *u* na *e* = *o* is, vgl. ook hieronder; dezelfde onzekerheid bestaat bij *neu*, H. *neew*), zeggen (H); *mi mpieu*, gijl. zegt, T. VIII, 43, gijl. predikt, T. V, 10; *nweu*, hij zegt, T. IX, 18, 46 (beide keeren geschreven: *nweo*, wat kan zijn: *nwe-o*; vgl. ook *wei* II).

Wewi, oorzaak, aanleiding, T. VI, 5 (B).

Wewla I, *wewle*, *nwewle*, hij smeedt (B). Moa idem: *rwewla*, zij smeden; *mak-wewele*, smid.

Wewla II, (of *w̃ewla*?), *nawewle*, hij beveelt, draagt op (B), S. III, 1; *auwewele*, dat, wat ik beveel, S. VII, 8; *w̃at-ne nawewele*, dat, wat de hoofdman beveelt, S. III, 4.

Wewna, *wewne*, Moa, (M 1 *wewene*, L *wewan*), gras.

Wewsa, *wewse*, zich gedragen (H); (*mi msioli*) *mi mpiewse kalede mokmok-o*, gijl. gedraagt u goed, vgl. T. VIII, 18; (*snioli*) *wniewse*, gedrag, T. VIII, 18; (*dupar-ne*) *wniewas-ne*, zijn gedrag, T. VIII, 7; *wniewse* ook: toestand, het zijn van iets, Cat. 4, Vr., 30, Vr. Moa *winiewaha-ni*, (zijn) ge-

drag, tingkah; Kiss. *wenewhe*, kalakuan, pri, hal (daarnevens *nawewehe*, hij zwaait met de armen).

(**W̃ewsa**), *gewsa*, *gewse*, Moa, stinken (M 1, L *gewas*); *wura gewse*, stinkende olie; *suw-ni gewaha-ni*, de lucht ervan is stinkend, het stinkt.

Wiēla, *wiēle* (? zoo B; H. geeft *weali*? Misschien is de vorm ook *wēla*), beloonen; *muwiēle*, 2de pers. enkelv.; *niawiēla*, loon, belooning; *niawiealmu*, uw loon (B), vgl. S. XII, 8. Kiss. *naiweele*, loon, huur; Roma *niawiele* (denkelijk *niawiēle*), huur.

Wiéliri, *wjeliri*, links (H), T. IX, 15. Vgl. *maliri*.

Wiélw̃anna, *wjehw̃anna*, *wjehw̃adan-o* (H *wielewadan*), rechts, vgl. S. III, 7. Vgl. *mahw̃anna*.

Wika, *wike* (N; *wik-ne*, B), het achterste (v. e. mensch), pantat. Moa geeft *wiku*, *wikg-e* naast *wik-ni*; Roma *wik-na*; Kiss. *wian*. [Vgl. dial. Rott. *mea*(*k*).]

Wili, *nawili-najumti*, hij ziet met liefde en welgevallen aan? (H; elders geeft dezelfde: hij behoedt, hij behoudt? Aan B. onbekend); vgl. Moa *rawilliohiri-j-e* (voor *nohiri*, *nosri*), zij groeten hem (?), kasih tabe.

Wilu, *nwilu tipu*, hij vouwt (maakt) een emmer van boomblad. Moa idem: *rwil tipu*, of *rwilg-e le tipu*, zij vouwen (maken) het tot een emmer.

Wini I, zaad (om te zaaien) (B); *wini sione*, al wat gezaaid en geplant wordt (B), S. XIV, 27. [Jav. *winih*, Saw. *wini*, enz. — G. 37]

Wini II, haten (?): *manmana rawini o un-ne sniól-mu*, zij zullen u haten om uw gedrag (H; wordt door B. niet verstaan; vgl. evenwel Kiss. *hupini*, haten).

Wiru I, *nawiru* (*nwakawi*), hij beschikt, bewerkt, Cat. 15, Vr., 20, Vr.; ook bij R: *Up-lera nawiru nwakawi*, de Godheid bewerkt; *Up-lera niawír-nu wniakáw-ni*, de beschikking der Godheid, T. VII, 4.

Wiru II, Moa, in *malwiru*, zie *maliri*.

Wisi, schillen, pellen, villen (H: opensnijden v. e. dier); *wisi ulat-ni*, idem (N); *nwisi*, 3de pers. enkelv. (B). Moa *wihi*: *rwihi-j-e*, kupas, 3de pers. meerv.; Roma *wihi*; voor Kiss. wordt *wisi* gegeven. [Vgl. Fidji *viði*(*a*).]

Wislu, zweer (H, N). Kiss. *wihul*; Roma *wihlu*. [M. P. *wisul*, *bisul* — G. 13, 30, 34, 37]

(**Witna**), *witwitna*? Cat. 15, Antw. (versterking v. *momuou*, zuiver? B. geeft evenwel als verklaring: vet, gĕmuk).

Wlada, *wlade*, Hollandsch (H), Hollander, T. I, 5, V, 8; *ai-wlade*, de djati (N). Moa idem: *orori wlade*, Hollandsche buffel = sapi; *walade let-ni*, de steden van Holland; *awlade* (uit *au-wlade*), de djati; Kiss. *walada*. [Uit *wĕlanda*, *bĕlanda*. — G. 3, 24]

Wlakra, *wlakre*, *ai-wlakre*, het kruis, Cat. 15, Antw.; *nawlakre*, het ligt overdwars (kruiselings) over iets (B).

(**Wlatna**), in *ai-wlatna*, de blimbingboom (B). Moa *awlatna* (uit *auwlatna*).

Wlodna, *wlodne*, *welodne*, Moa, zie *lodna*.

Wloini, Moa, *wloini-j-e*, de patatas; Luang-Serm. *waloini*.

Wniawi, *winiawi*, tripang (N). Moa, Luang-Serm. idem; Roma geeft *njawi* (mogelijk eene schrijffout voor *winjawi*). [Rott. *nafi*, Sikk. *nawi*, Tim. *blafi*, Kup. *hnahe*; denkelijk uit *wi*, uit *wai* = *wa* en *nawi*.]

Wniota, *wniote*, buiten samenstelling gewoonlijk met aangehecht pronominaal suffix *wniot-ne*, de inhoud van iets; *apnu-wniote*, ingewanden, isi pĕrut (N); *ita apan-nu wniot-ne*, het vulsel voor onzen buik, het voedsel, T. VIII, 27; *lete (rume) wniot-ne*, de inhoud = de bewoners van eene negorij (huis) (N). M o a idem: *winiot-ni*, isi-nja; *rome winiot-ni*, de bewoners van een huis; *tani-wniote*, „vulsel" = opbrengst van den grond, aardvruchten. [Schijnt eene afleiding te zijn van een stamwoord *wota*, dat evenwel (volgens opgaven) niet meer in gebruik is.]

Wnua, in: *mutu wnua*, gewone negorijbewoner, dorpeling, orang nĕgĕri, S. I, 7. [Oud-Jav. *wanua*, *wanwa*, landstreek, dorp. P. V.]

Wnutna, *wnutne*, ijzer, S. IV, 1. M o a, L u a n g-S e r m. *wnotna*, *wnotne*; K i s s. *wonokon*; doch R o m a *winjutna*. [De vorm in Roma wijst er op, dat het woord oorspronkelijk eene afleiding is van een overigens onbekend stamwoord *wutna*; ook de vorm in het Kiss. doet dit vermoeden. — G. 3]

(**Wo**), in de telwoorden als: *wo-rua*, twee, *wo-telu*, drie, enz. [Naar alle waarschijnlijkheid uit *woa*, vrucht, bijwijze van hulptelwoord.]

W̃o, in samenstelling of met een aangehecht pronominaal suffix: aangezicht, voorzijde (H. en N. schrijven *wo*); *w̃o-waklili wakdiori*, ronddraaiend gelaat = duizelig, T. III, 8; *w̃o-ne*, zijn aangezicht (N); *w̃o-mu*, uw aangezicht, T. VIII, 36; *anni nenlo w̃o-ne*, wind van voren (N); *la w̃o-ne*, vóór (H); *la rum-ne w̃o-ne*, vóór zijn huis, S. IV, 11. M o a *gai*: *gai wakdiori* (of *wiakdiori*), duizelig; *gai-ni*, zijn gelaat (ook: voorsteven v. e. schip); *gai-mu*, uw gelaat; *la rome gai-ni*, vóór het huis; *nan lié gai-ni*, vooraan zwemmen. K i s s. *oini*; R o m a *ain*; L u a n g-S e r m. *gai-ni*. [Sikk. *wae(n)*, Galoli *aen*, *ain*, Tett. *oin*. In het Lettineesch is uit **wai*, **w̃ai*: *w̃aa* ontstaan (zie *w̃ā*), met pronominaal aanhechtsel v. d. 3den persoon **w̃a-na*, wat naar den regel **w̃o-na* (nu: *w̃o-ne*) werd (vgl. *so*), waaruit de vorm ook bij de andere pron. suffixen en in samenstelling overgegaan is. — G. 16]

Woa I, *woe*, vrucht (H, N, L); *nure wo-ne*, de vrucht van den klapper, de kokosnoot (N); *nawoa*, (de plant) draagt vrucht (N); *orwoa-awoe*, allerlei vruchten (N, B; vgl. *ora* III). M o a idem: *wo-ni*, vrucht; *maka-woe*, wat vrucht draagt; K i s s. *woi*, bijv. *au-woi*, boomvrucht, *woini*; R o m a *wu-na*, bijv. *nura wu-na*, kokosnoot; *nawua*, vrucht dragen. [M. P. *wuah*, *buah*. — G. 11, 17, 37]

Woa II, *woe*, golf, baar (N); *nawoe*, het golft (B). M o a en K i s s. idem (*woe*).

Woiniwri, M o a, *woiniwiri-j-e* (M 1; L *woniwir*), gisteren. Zie *oniwi*.

Woka I, *woke*, verzamelen (B), zich verzamelen, vergaderen (H); *mi mi-woke*, gijl. verzamelt, T. II, 9; *nia-woke*, vergadering (H); *woke-leu*, zie *leu*. M o a (*rawoke*, 3de pers. meerv., borong; *niawoke*, verzameling, vergadering) en R o m a (*rawoka*, kumpul, bĕrkumpul) idem. [Vgl. Rott. *bua*.]

Woka II, *woke*, aarde tot een bal kneden, untal tanah. M o a *wok-ni*, balletje, pil (M 2; M 1 untal). [Denkelijk bij I; vgl. voor de beteekenis Saw. *woro*, tot een bal kneden, en: verzamelen.]

Woki, koud (N, L); *w̄er di wok-ni*, dit water is koud, S. XV, 25; *lera nwoki* (B; H *nwaki*; R *nawoki*), de zon koelt af, vier uur 's middags (H); *nawoki*, hij (het) verkoelt (B), vgl. T. X, 1. Moa idem: *wokj-e* of *wokwioki*; *rawokj-e*, zij verkoelen.

Wokru, zie *wukru*.

Wolau, Moa, welriekend; *ger wolag-e*, welriekend water, reukwater; Kiss. *wolau* (enak, sĕdap).

Wolka, *wolke*; *nwolke*, hij beweegt zich, T. IX, 42; *anni de nwolak-o*, de wind beweegt zich sterk, er is storm, S. XVI, 26; *nawolak-o*, hij beweegt iets (B). Moa: *kawolke*, iets bewegen (als beteekenis is evenwel gegeven: bĕrgĕrak); Kiss. *wolo*.

Wolla I, *wolle*, (of *w̄olle*, vgl. Moa; H. geeft *wólele*, niet met *u* = *w̄*), dragen door twee of meer personen aan een stok (H); *nwolle* of *nwolan-o*, 3de pers. enkelv. (B); *wolwolla, wolwolle*, draagstok (B). Voor Moa geeft L: *gol(l)e*. [Tett. *hulan*; vgl. Tont. enz. *wuleng*. — G. 15]

Wolla II, Moa, zie *wulla*.

(**Wona**) in *won-ne samar-nu*, versierselen, zie *samru*; Kiss. *wono*. Denkelijk ook zoo in *wona tada*, versierselen, T. IX, 12 (zie aldaar); *ruma wone*, huisraad (B; R: *ruma woni*); dit zou naar den vorm ook bij *woa* (vrucht) kunnen behooren, hetgeen evenwel niet waarschijnlijk lijkt.

Wōna, voederen; *nwoan*, 3de pers. enkelv. (B); *rwoan wawi*, zij voederen varkens (R *rawoan wawi*, varkens fokken). Moa *waana*: *rwaan wawi*, kasih makan babi; *doha winjaane*, „gevoederd" kapsel = met valsch haar bijgevulde haartooi. [*Ana* II met prefix *wa*. — G. 16]

Woniwri, Moa, zie *woiniwri*.

Wora I, *nawora* (*nawasa*, zie aldaar), hij vermengt (H, B); eerste pers. *auwora*, enz. (H, volgens hem ook: uitleggen, verklaren). Moa *nawora* (*nawaha*), volgens M 1: bĕrkampung? (zich vermengen?); volgens M 2: tjampur, baik dalam hal orang, baik lain pĕrkara. [Vgl. Tett. *kahur* uit **kawur*, mengen, Jav. *wor*, enz.]

(**Wora**) II, *worwora, worwore*, zilver, T. IX, 13. Moa *worworä, worworë* (de schrijfwijze duidt gewoonlijk eene weggevallen *k* aan), wit, in: *lahó wo(r)worë*, witte uien; *sa-wo(r)worä*, wit goed, kain putih; *maha worworë*, zilver. [Vgl. Tett. *murak*, zilver; Bim., Sikk. *bura*, wit.]

Wora III, Moa, zie *wuri* II.

Wōra I, *wōre*, weerstaan, betwisten; *awoar*, eerste pers. enkelv. (B), vgl. T. VI, 4; *rawōra, rawoar-o*, zij hebben strijd met elkander, T. V, 4 (in den verbeterden tekst veranderd in *rwoar*). Moa idem: *woora, woore*; *rwoore*, zij bestrijden, mĕlawan; *pele nwoore*, hij kan bestrijden; *nawoar le lire*, hij heeft een woordentwist met iemand, hij twist met woorden; Luang-Serm. *rawore* (lees: *rawoore*, zij twisten, vertaald door „vijandschap").

(**Wōra**) II, *woora*, Moa, bijna: *nawoora ntilu*, hij is bijna doof; *nawoora ramneha*, het is bijna, dat zij gelijk zijn, zij zijn bijna gelijk.

(**Wōra**) III, *woora*, Moa, zie *wūra*.

Worna, *worne*; *nworne, nworan-o*, hij bindt (B). Moa idem: *woran wutg-e*, bijéén binden.

Worsa, *worse*; *nworse*, hij snijdt in schijven, hiris (B). Moa idem.

(**W̄osa**), *maw̄os-ne*, hij heeft kuren (B; aldaar: *mawosne*). Moa *magoh[e]-ni*, bĕrlagu (M 1; M 2: *magohe-ni lawan*

rehi, hij is zeer kurig; in den 2den pers. *magoho-mu*).

Wōsa, *nwōsa* (B) of *nwoas-o* (N), hij staat op (H: *woas*). Moa *wooha* (doch steeds met ongerekte *o* gegeven); *nwooha*, 3de pers. enkelv.; *rwooha*, 3de pers. meerv.; *rakawoohe*, zij doen opstaan, wekken, kasih bangun. [Vgl. Rott. *foä*, Kup. *buka*; hiernaast elders *bukas* (bijv. Sumb. *bunggahu*). — G. 9]

Wosri, *nwosri-ntatar-o*, hij bidt (N, B); *wosir jata*, kwaad toewenschen (R). Kiss. *wohir-kakar*, bidden; voor Luang-Serm. wordt *woh*[*o*]*ra* gegeven.

Wos-sulla? (*wos-sulli*?), met pronominaal suffix *wos-sudal-le* (of *wos-sudal-li*?) (B; N. geeft: *wos-sudal*), het hart (in eigenlijken zin), djantong. Moa *was-solla* (of *was-solli*?). M 1 geeft *was-solani* met de beteekenis „hati gabagaba" (= long); M 2 *was-solan-ni*, met het pron. suffix v. d. eersten pers. *was-solan-ku*, met de beteekenis: hart, djantong.

(**Wota**) I? Zie *wniota*.

Wota II? Zie *woti*.

Woti, (zoo B; H. geeft *wote*), in *nawoti nawasa* (of *nawāsa*? zie *wasa* I), hij maakt beschaamd, hij smaadt (B: bekin malu); volgens H: hij verwijt. Vgl. Kiss. *nawuti oini*, hij zet een zuur gezicht?

Wou, *nawou*, het riekt (N, B). Roma *woun-na*, de geur van iets. [Rott. *bò*(*k*); M. P. *wau*, *bau*. — G. 15, 17, 18, 37]

Wowa, *wowe*, iets met iets overdekken, v. d. de tafel dekken (B), iets in een foudraal doen (B); *nwowe*, 3de pers. enkelv. (B); *kluni wniow-ne*, kussensloop (N). Moa idem: *rwowe* (3de pers. meerv.), alas, lapis. [Vgl. Oud-Sumb. *mbomba*, sarong. (Komt volgens inlichtingen in liederen vóór en zou moeten luiden *mbuamba*. P. V.)]

Wraku, *waraku*, soort koperen schotel (R, B). Roma *waraku*, piring; Luang-Serm. *werau*. [G. 3]

Wrini, (laten blijven, als goederen, H), *wawrini*: *nwawrini*, hij blijft (B; H: tijdelijk blijven). Moa *wawrini*, tinggal; *mpiawrini* (voeg bij: *mokmoke*), blijft goed achter, vaart wel!

Wua, Moa, soort aanspraaktitel (?): *kalwiede wua hi*[*jaj*]*alj-e ne wua*[*na*] *nare mi-o*, weest gegroet (heil) u broeders en zusters!

(**Wuaa**), *wwuae*, Moa, kaaiman; vgl. *iswaa*. [M. P. *wuaja*]

Wui, *wui tieru*, koralen halsketting (R, B); *wu miáhe*, gouden armband (B).

(**Wūka**, *wuuka*?), Moa, *wuwuuka*, met aangehecht pronominaal suffix *wuwuak-ni* (M 1), *wuwuak-ku* (M 2), zijne (mijne) slimoet.

Wukru, *rwukru*, zij reinigen, bewerken de velden door te wieden, enz. (B), S. XIV, 27 (alwaar *wokru*, welken vorm ook R. opgeeft; volgens B. evenwel zou *wukru* de juiste vorm zijn).

Wuku of *wuk-nu*, knobbel, geleding; *mat-ne wuk-nu*, wenkbrauw (N); *nawukwuku*, het is overal met knobbels, T. X, 13. Moa *wuku*, *wuk-ni*: *ag-e wuk-ni*, knoest in het hout; *mate wuk-ni*, wenkbrauw; Kiss. *wuu-nu*: *makan wuun*, wenkbrauw; Roma *wuk-nu*: *mat-na wuk-nu*, wenkbrauw. [Rott. *buü*(*k*), knobbel, geleding; *mata-buük*, wenkbrauw; M. P. *wuku*. — G. 22, 37]

Wulla, *wulle*, maan (H, N, L), T. I, 1, enz.; maand, T. I, 6, enz. Moa *wolla*, *wolle*; Kiss. *wollo*; Roma *wulla*.

[M. P. *wulan* — G. 6, 11, 30, 37]

Wulsa, *wulse*, plukken, bijv. kokosnoten (H, B). [Tett. *hulis nu*, eigenlijk „afwringen", vgl. Jav. *pulĕs*, Rott. *ule*, enz.]

Wulu, (of *wul-lu*), haar op het lichaam, vederen (H); *mat-ne wul-lu*, ooghaaren (N); *on wul-lu*, kinharen, baard (N); *wul-lu* ook de voortbrengselen van een land (B), vgl. S. XIV, 14 (alwaar *wol-lu*). Moa (*nawulu*, hij is behaard, L), Kiss. en Roma idem. [M. P. *wulu* — G. 17, 30, 37]

(**Wuni**), *nawuni*, hij verbergt iets (H *wuni*, verbergen); *mawuni*, wij verbergen, T. VIII, 39. Moa *kawuni*: *jana mkuawuni-j-e*, verberg het niet! [M. P. *wuni* — G. 13, 21, 37]

Wuntu of *wunat-nu*, het omhulsel van eene kokosnoot, T. X, 5-6; Kiss. *woniki*; Luang-Serm. *wunti*. [Tag. *bunut*, Rott. *punuk*, enz. — G. 25, 37]

Wunu I, **1**. slaan, een pak slaag geven (H; L: pukul); *rwunu-e*, zij slaan, geeselen hem, S. VIII, 2. **2**. dooden (H); *makwunu*, die doodt, T. VI, 3; *niawunu*, moord (H). Moa idem: *rkokóm tan pié rwunu*, zij maken aarde tot een bal (klomp) om het te slaan (tot een pot), untal tanah pada buwat bĕlanga; *rwun-nuáne siwi llalu ida*, zij dooden (slaan dood) een haan; Roma *wunu*, dooden. [Mal. *bunuh*, Bug. *wuno*, dooden. — G. 37]

Wunu II, het zevengesternte (B). Moa idem (*wung-e*). [Sikk. *wunu*, Saw. *wono*; vgl. Jav. *wuluh*.]

Wura I, *wure*, olie (N), T. X, 4 (daar staat echter *wuru*, P. V.). Moa idem: *wure*, *wur-ihi-j-e*, drab van de olie; Kiss. en Roma *wuru*. [Sikk. *wura*, vet (subst.) — G. 15, 18]

Wura II (?), zie *wuri* III.

Wūra, berg (N; L *wuar*; bij H *wuru*), T. XII, 2, 4 (*la wuar-o*), S. VI, 4; ook: wildernis (S. XVI, 59), v. d. bovenlanden, udik (N). Moa *woora*: *woore*, bukit; *woar-lali-j-e*, zwavelberg, vulkaan; Kiss. *woore*; Luang-Serm. *tani woora*, woeste gronden. [Uit **wukar* voor M. P. *wukir*, Mal. *bukit*, enz. — G. 9, 18, 32]

Wuri I, schoonmaken, wasschen, spoelen, basuh (N, L; H: nat van goederen). Moa (volgens L), Kiss. en Roma idem. [Vgl. bij Rott. *fui* 1, overgieten, *fui* 3, de handen wasschen; Kup. *bòe*, reinigen.]

Wuri II, soort boontjes (B, R). Moa *wora*, *wore*; Luang-Serm. *wora*. [Rott. *fufue*, Tett. *fore*, Tag. *bulai*, enz. — G. 32]

Wuri III, in *at-ni wur-ni*, zijn hart en gemoed (zóó volgens B; H. geeft *at-ni wur-ne*, zoodat het grondwoord *wura* zou zijn); *mi at-mi wur-mi*, ulieder harten, T. VIII, 17.

Wuri IV, Moa, *nwuri*, het verschiet? (muntah, saperti pakeijan).

Wurnu, *udi wuran-nu*, pisang sarambut (Amb. Mal.), een kam pisang.

Wusru, vrije burger (iemand uit den stand tusschen *marna* en *ata*, R); *nawusru*, hij is dapper (B). Moa idem: *ana marna wuhuru*, de voornamen, anak orang bĕrbangsa; *nawuhuru*, hij is dapper; *makawuhurw-e*, die dapper is; *tgo-mkatal wuhuwuhuru*, sterke azijn; Kiss. *wuhure*, orang kĕbon; *nawuhur*, hij is dapper; Roma *wuhru*, bala, het volk.

Wusu, uittrekken (N); *rwusu*, 3de pers. meerv., T. XI, 3.

Wutu, te zamen; *ramdudu wutu*, zij slapen te zamen (R, B). Moa idem: *rawaha wutu*, zij mengen te zamen;

woran wutg-e, te zamen binden; Kiss. *wuku*. Vgl. *mutu*, *s(a)mutu*, *waputu*. [Tett. *hamutu*, vereenigen, te zamen, *futu* = Kiss. *wuku*, binden; vgl. bij Rott. *futu(s)*.]

Wuwlu, *nwuwul-o*, hij drinkt (N, B).

(**Wuwru**), *la wuwar-nu*, boven, op; *la ai un-ne wuwar-nu*, op (bovenin) een boom (H); *la lianti wuwar-nu*, boven in den hemel, T. VIII, 4, 21. [Tett. *fufur*]

Wuwu, fuik (L), S. XIV, 29. Moa (*wuwg-e*), Kiss. (*wuw-e*), Luang-Serm. idem. [M. P. *wuwu*]

NEDERLANDSCH — LETTINEESCH EN MOASCH REGISTER OP DE WOORDENLIJST.

Aanbrengen, *klaka*, *kosri*.
Aandachtig, *sawa* II.
Aandeel, *sakra*.
Aaneenhechten, *sāru* I.
Aaneenrijgen, *atru* I, *toi* II.
Aangebrand, *kirä*.
Aangenomen kind, *kikni*, *lāsu*.
Aangezicht, *w̄o*.
Aangrijpen, *kaka*.
Aanheffen, *rona* II.
Aanhoudend, *weni*.
Aankomen, *tea*.
Aanlasschen, *sāru* I.
Aanleiding, *wewi*.
Aanplanting, *elwa*, *snia*.
Aanraken, *kaka*, *roa* I, *temna* II.
Aansteken, *tunu* I, *tutnu*.
Aanstellen, *soi* I.
Aanstonds, *anki*, *nanki*, *pali* IV, *pāti*.
Aantal, *lawna*.
Aantoonen, *tutu* III.
Aanvallen, *ler-ala*.
Aanvoerder, *asu*.
Aanvoeren, *itka*.
Aanwezig zijn, *ede*, *eela*, *laé*.
Aanzien, *rerna* I, *takra*, *wili*.
Aanzienlijk, *lawna*, *marna*.
Aap, *jursi*, *lepa* II.
Aardbeving, *upruruju*.
Aarde, *kerna* II, *nusa*, *tani* I.
Aarden vat, *kusi* II.
Aardvruchten, *wniota*.
Aardvrucht (s. v. —), *tluni*.
Aas, *ani*.
Ach, *idej*, *ina*.
Acht, *awa*.
Achter, *līru*, *tukra*.
Achterkleinkind, *memi* I, *tw̄ara*.
Achterland, *seri* IV.
Achterlaten, *taru* I, *tukra*.
Achterste, *wika*.
Achteruit gaan, *tawu*.
Adat, *soli*.
Adder, *samioti*.
Adellijke, *marna*.
Adem, *arna* II.
Ademhalen, *wāri*.
Ader, *urta* I.
Af, *ala* III, *doini*.
Afbakening, *triona*.
Afdalen, *kernu*.
Afdoen, *kosu*.
Afgebroken, *eti* II, *petu*.
Afgedaan, *soru* II.
Afgeloopen, *edu*, *lola* I.
Afgod, *tei* III.
Afhakken, *teti* I.
Afkoelen, *woki*.
Afkoken, *nasu*, *soi* III.
Afmeten, *taku*.

Afschieten, *tunu* I.
Afschrapen, *keri.*
Afschutten, *sewu.*
Afsnijden, *āra, ketu, tēta, tusi.*
Afspreken, *nenu* I, *noa* I.
Afstammeling, *durtu, wāti.*
Afstammeling v. d. stichter v. e. negorij, *resra* II.
Afstooten, *otlu, sotka.*
Afstroopen, *ortu.*
Afvallen, *ruru* III.
Afvegen, *nasa* II, *osa.*
Afweren, *otlu.*
Aldus, *emsé, nuü* II, *hdea.*
Alhier, *lola* I.
Alle, *mou, soru* II, *wawna* II.
Alleen, *mesa.*
Allerlei, *mesni, sora* II.
Alles, *mou, sa, soru* II.
Almachtig, *pupnu.*
Als, *em, emmeka, ilsa, nuü.*
Alsdan, *ede, emdé, nana* I, *ne* I, *nena.*
Alsof, *ilsa.*
Altijd, *sida.*
Al wat, *me* III, *meni.*
Al wie, *se* II, *sei* I.
Ananas, *edna.*
Ander, *duma* I, *mesi, mesni, toa* I.
Anders, *mesi, mesni, ta.*
Angsana, *nara* II.
Anker(en), *pali* I, *watu.*
Antwoord(en), *walsa.*
Arak, *arka.*
Arbeiden, *kari.*
Arèn-palm, *tioa.*
Arm (bnw.), *lesa* I, *lui, ria* II.
Armband, *seli* I, *wui.*
Armring, *leli.*
Asch, *awu.*
Aschkleurig, *pona.*
Avond, *kotma, ler-lalā, mela.*
Azijn, *katla, tioa.*
Baadje, *rāni.*
Baai, *solta.*
Baar, *woa* II.
Baard, *ona* I, *wulu.*
Babbelen, *nipli, rūtu.*
Bad(en), *rusa* III.
Bajam, *poni.*
Bakken, *sekra, sikri, tunu* I.
Bal, *koma, woka* II.
Balé-balé, *lewu.*
Balk, *tulŵota.*
Ballast, *werta.*
Bamboe, *ora* I.
Bang, *tātu.*
Bank, *ajona.*
Baren, *ana* I, *mori.*
Barsten, *pira.*
Bast, *ulti.*
Beantwoorden, *sāru* I.
Beboeten, *molu* II.
Bedekken, *pupnu.*
Bedriegen, *diori* II, *lasra, lia* II, *loli, pudi.*
Bedrog, *lasra, putra.*
Beeld, *dera* I, *jena* II.
Been, *ruri.*
Beenring, *leli.*
Begeerte, *rarma, sŵela.*
Begieten, *topa* II.
Begin, *una.*
Beginnen, *nanni, natawu, tona* I.
Begraven, *tomna* I.
Begrip, *pāsa, surta* I.
Behaard, *wulu.*
Behoeden, *wili.*
Behooren, *masiál-o.*
Behoorlijk, *lola* III.
Behouden, *wili.*
Beide, *rua.*
Beitelen, *teta.*
Bekas, *eni* II, *jesa* I.
Bekennen, *kawi* II.
Bekommeren (zich), *dana.*
Bel, *nenu* II.
Beletten, *terna.*
Belijden, *kawi* II.
Belimbing, *wlatna.*

Belofte, beloven, *nenu* I.
Beloonen, belooning, *wiēla*.
Beminnen, *nena*, *odi*, *rarma*.
Benauwd, *nianni*, *solka*.
Beneden, *ernu*, *jawa*.
Benedenlanden, *siāri*.
Bengkoedoe, *nenu* III.
Bentangoer, *tiora*.
Bénténg, *dalu* II, *lutru*.
Beproeven, beproeving, *tena* I.
Beras, *awriersa*.
Bereid zijn, *jowa*.
Bereiken, *tea*.
Berg, *ili* I, *wūra*.
Berhala, *dera* I, *jena* II, *ora* II, *or-noha*.
Bericht, *kota* I.
Beroentoeng, *pronton*.
Berouw hebben, *sesla*, *watmuana*.
Beschaamd maken, *woti*.
Beschaduwen, *rinni*.
Beschikken, *kawi* III, *wiru* I.
Beschut, *napna*.
Beslechten, *jetu*.
Beslist, *petu*.
Bespreken, *altieri*, *josi*, *kosri*, *lola* IV, *rerna* I.
Bestijgen, *sai* III.
Bestrijden, *wōra* I.
Bestuur, *rora*.
Betasten, *temna* II, *walkuaka*.
Beteekenis, *mnarti*, *urti*.
Betwisten, *wōra* I.
Beurs, *apli*.
Bevallen, *mori*.
Bevel, *natu* II, *noa* I, *rora*, *sopna*.
Bevelen, *natu* II, *noa* I, *sopna*, *wewla* II.
Beven, *diwri* I, *popra* II, *ruru* I, *soi* V.
Bevoelen, *roa* I.
Bevrijden, *doini*, *wedi*.
Bewaken, *diaka*.
Bewaren, *temna* V.
Bewegen, *wolka*.
Bewerken, *kari*, *wiru* I.
Bewerken (veld), *jolka*, *wukru*.
Bewondering, *sesla*.
Bewonen, *soli*.
Bewoners, *wniota*.
Bezitten, *sai* II.
Bezitting, *taru* II.
Bezoeken, *tomra*.
Biasa, *peasa*.
Bidden, *polu*, *srakna*, *waka*, *wosri*.
Big, *sā* II.
Bij, *sawiona*, *w̄ani*.
Bijdoen, *itra*.
Bijna, *kai* I, *peä*, *taru* IV, *tema* I, *wōra* II.
Bijten, *kisi*.
Bijvoegen, *itra*.
Bijvrouw, *liai*.
Bijzijden, *seri* IV, *una*.
Binden, *rewta*, *tersa* II, *worna*.
Binnen(ste), *rarma*.
Bitter, *meru*.
Blaasroer, *ou*.
Blad, *tawi*.
Blaffen, *tōru*.
Blauw, *mota* I.
Blazen, *ou*.
Bleek, *lakmara*, *mara*.
Blijven, *dena* I, *wrini*.
Blijvend, *temna* III.
Bliksem, *laiara*, *tirka*.
Blind, *toli* I.
Bloed, *rara* I.
Bloedverwant(en), *ana* I, *isi*, *mut-wali*, *rar-wāli*.
Bloeien, *lipa* I.
Bloem, *digtu*, *lipa* I.
Bloem v. d. pisang, *lialu*.
Blok, *diolla*.
Blusschen, *wenna* I.
Bochtig, *wakla*.
Boete, *molu* II.
Bont, *laka* II.
Boog, *pusru*, *ropa*.
Boom, *ai* I, *au* II, *una*.
Boom (soorten), *kara*, *nara* II, *paru*, *peli*, *pokma*, *tioa*, *tiora*.

Boonen, *dursi* II, *lawruru*, *lopa*, *wuri* II.
Boord (v. e. schip), *arta*.
Boos, *neti*, *wenna* II.
Bord, *pikna*.
Boren, *osu*.
Borst, *irsu*, *susu* I.
Bos, *rewta*.
Boschhoen, *dawra* III.
Boschduif, *warnu* III.
Bot, *ruri*.
Bot (bnw.), *tpinni*.
Boven, *siani*, *wuwru*.
Bovendeel, *wawna* I.
Bovenkomen, *pali* II.
Bovenland, *wūra*.
Braden, *sekra*, *sikri*.
Braken, *muta*.
Brand (in — steken), *tunu* I.
Brandhout, *ai* I, *tutnu*.
Brandnetel, *sena* II.
Brandstichting, *tutnu*.
Breed, *spuerna*.
Breekbaar, *praska*.
Breekijzer, *siona*.
Breken, *kiwti* II, *pāsa*, *pati*, *rarma*, *rutku*, *sei* II.
Brengen, *odi*, *siau* II.
Brijīg, *desa*.
Broeden, *ruwnu*.
Broeder, *ali*, *nara* I, *siali*.
Broek, *spola*.
Bron, *w̄era*.
Brood, *protu*.
Broodboom, -vrucht, *urnu*.
Bruin, *mera* I.
Buffel, *ori* II.
Buidelrat, *mada*.
Buigen, *tila*, *tuku*.
Buik, *apnu*.
Buikband, *rewta*, *tniei*.
Buikloop hebben, *salli* I, *suri* I.
Buiten, *liorna*, *sieri*, *tukra*.
Buitenechtelijk, *leta* I.
Bukken, *tuku*.
Bultzak, *kumpersa*.
Bundel, *rewta*.
Burger (vrije —), *wusru*.
Buskruit, *sidara*.
Cascado, *keri*.
Citroen, *derku*, *puokra*.
Christen, *srani*.
Coire, *joti*.
Daad, *sia* I.
Daar, *dede*, *hdea*, *se* I, *so* I.
Daar (bij u), *dode*.
Daarna, *līru* I, *orweni*, *sala* II, *soru* II.
Daarom, *nora-ma*, *una*.
Daarop, *apo*.
Dag, *lera*.
Dagelijks, *lawsiari*.
Dak, *rita*.
Dakspar, *asa* II.
Dalen, *seri* I.
Dan, *nena*.
Dansen, *loi* III, *ūru*.
Dapper, *muani*, *wusru*.
Dat (voegw.), *apo*, *la* I.
Dat, *de* I, *dede*, *edede*, *hdea*, *se* I, *so* I, *hre*.
Dat (bij u), *do*.
Dat is, *edé*, *esu* I.
Dat, wat, *sa*.
Dauw, *kw̄ara*.
Deelgenoot, *mutu*.
Deel, *sakra*, *suna*.
Dekken, *rita*, *wowa*.
Delven, *kasi*.
Denken, *sawa* II, *surta* I, *warma*.
Dergelijk, *duma* I.
Dertig, *telu*.
Deur, *liola*, *puorsa*.
Deze, *dedi*, *di*, *ededi*, *esai*, *sai* I, *hdia*, *hri*.
Dicht, *seli* II.
Dicht (v. regen), *dolla* I.
Dicht opeen, *pitu*.
Die, *de* I, *dede*, *edede*, *hdea*, *so* I, *hre*.
Die (bij u), *do*.

Diep, *diemna.*
Dier, *mori, sa.*
Dij, *pisna.*
Dik, *isi, pānu.*
Dikmaals, *rena* II, *riri* III, *weklu.*
Ding, *sa.*
Dit, *dedi, di, ededi, esai, sai* I, *hdia, se* I.
Djadi, *niadi.*
Djantoeng, *lialu* II, *topru* III.
Djarak-boom, *amina, awraki.*
Djati, *wlada.*
Djeroek, *puokra.*
Djeroek (soorten), *derku, patna, pokra* II, *sapu* II.
Dochter, *ana* I.
Doen, *sia* I.
Doesoen, *puona* II.
Dom, *ninu.*
Donder, *kukru, laiara.*
Donker, *mela, mellagtu, metma* I, *nagtu, natmuela, tasa.*
Dood, *mati, molu* I.
Dooden, *wenna* I, *wunu* I.
Doodkist, *lumnu.*
Doof, *tilu.*
Doop(en), *rusa* III, *srani.*
Doorgaan, *reri.*
Doorn, *kartu* II, *koki, ruri.*
Doorpeuteren, *turka.*
Doorslikken, *lumu.*
Doorsteken, *turka.*
Doorzoeken, *saska.*
Doos, *kewiaka, kolpita.*
Dorp, *leta.*
Dorpeling, *wnua.*
Dorstig, *kerna* II, *rehka.*
Dos, *sewta.*
Draad, *kawsa, riei.*
Draagstok, *lepa* III, *odi, wolla.*
Dragen, *jewna* I, *lepa* III, *nimu, odi, nāri* I, *siau* II, *wara* I, *wawa* I, *wolla.*
Drank, *emnu.*
Dreigen, *niarnu.*
Drek, *tei* II.
Drie, *telu.*
Drijven, *pali* II.
Dringen, *tiesa.*
Drinken, *emnu, wuwlu.*
Drinkwater, *mina.*
Drogen laten in de zon, *lera.*
Dronken, *mapku, penna.*
Droog, *kerna* II.
Droom, *mia* II.
Druk, *rōsu.*
Drukken, *dalsa, terna, utni.*
Duidelijk, *sari* II.
Duif, *paitiunu, piarmu, warnu* III.
Duim, *ukra.*
Duivel, *isw̄ona.*
Duizelig, *diori* II, *lili, w̄o.*
Duizend, *riwnu.*
Duizendpoot, *ainona, danat-wali.*
Dun, *nisa* II, *sini.*
Dus, *ede, emsé.*
Duur, *perta.*
Duwen, *otlu.*
Dwaasheid, *lepa* I.
Dwingen, *terna, tiesa, truerna.*
Dysenterie, *rara* I.
Eb, *meti, rei* I.
Echtgenoot(e), *sawa* I, *so* II.
Edelsteen, *lipa* I.
Eed, *lokra* I, *supa.*
Een, *ida, rarma.*
Eén geworden, *sāri* II.
Eend, *rada.*
Eenige, *duma* I.
Eens, *teka.*
Eer(en), *sormata, toli* I.
Eergisteren, *mela.*
Eerst, *nanni, ulu.*
Eeuwig, *tuwu* I.
Effen, *didni.*
Ei, *ternu.*
Eigen, *mesa.*
Eigenaar, *ora* II.
Eigendom, *ena.*

Eiland, *nusa.*
Eilieve, *teka.*
Einde, *suna.*
Eindigen, *eti* I, *watiaru.*
Eivrucht, *mautotora.*
El, *siku.*
Elf, *snunu.*
Elleboog, *siku.*
Emmer, *tipu, wilu.*
En, *dena* II, *na* I, *nana* I, *ne* I, *nere.*
Eng, *miarta.*
Enzoovoorts, *duma* I.
Ereis, *teka.*
Erf, *ota.*
Erfgenaam, *etu* I.
Erfenis, *lūwu.*
Erg, *ruri.*
Eten, *ana* II.
Eten (znw.), *jōna, manna.*
Etter, *nanna.*
Evenbeeld, *molla.*
Evenwel, *knanasa, nasa* I, *no.*
Fakkel, *sulu.*
Familie, *ana* I, *isi.*
Feest, *porka.*
Feest vieren, *sepru.*
Fijn, *ruwta, sini.*
Filtreeren, *tai.*
Flesch, *potla.*
Fluim, *līta.*
Foudraal, *wowa.*
Fout, *sala* I.
Fuik, *wuwu.*
Gaan, *lā* I, *lola* I, *oru, ti* II.
Gaan uit, *loi* VII.
Gaar, *tasa.*
Gage, *kai* II.
Gal, *eru.*
Gapen, *napara.*
Garnaal, *serlueta, suka* III, *tiona.*
Gast, *peniaka.*
Gat, *kūra, sukli.*
Gaten maken (in de ooren), *tukli.*
Gebak, *protu.*
Gebed, *waka.*
Geboren worden, *mori.*
Gebrek hebben aan, *lesa* I, *loi* II.
Gebruiken, *nāri* I, *odi.*
Gedaante, *sora* II.
Gedachte, *warma.*
Gedenken, *saweploi.*
Gedicht, *sniara.*
Gedrag(en) (zich —), *soli, wewsa.*
Gedraging, *dupra* II, *lieta.*
Geel, *amiara, mara.*
Geelzucht, *lakmara.*
Geeselen, *wunu* I.
Geest, *dera* I, *nitu, utnu* II.
Geeuwen, *kewra.*
Geheel, *mou, tema* I.
Gehoorzamen, *osri* I, *tāli* I, *toli* I.
Geit, *pipi.*
Gek, *anni, lepa* I, *w̄au.*
Gekko, *toki.*
Gekleed zijn, *nāri* I,
Gelaat, *w̄o.*
Geld, *kupna, pisti.*
Geleding, *ralsu, wuku.*
Geleiden, *lidna.*
Geliefde, *liai, lir-wali.*
Gelijk, *didni, em, em-meka, molla, nesa* I.
Gelijkenis, *snuduwutu.*
Geloof, gelooven, *pisiai.*
Geluid, *dudmu, lira* I.
Gemachtigde, *tuwu* II.
Gemakkelijk, *ranna.*
Gember, *lia* I.
Gemoed, *wuri* III.
Gemoetoe, *tioa.*
Geneesmiddel, *ai* I, *tawi.*
Genoegen, *seki.*
Genoeg hebben van, *riarni.*
Genoodigde, *polu.*
Genoot, *wali* III.
Gepasseerde nacht, *orawi.*
Geraad, *ara* II, *sora* III.
Gereed, *teti* III.

Gereedmaken, *nesa* II, *temna* IV, *teti* III.
Gereedschap, *ara* II, *sora* III.
Gericht zijn naar, *troma*.
Gering, *koi* I, *luwä*.
Geschieden, *sia* I.
Geschrift, *surta* II.
Geslacht, *durtu*, *rar-wali*, *wāti*.
Gesloten, *tema* III.
Getal, *newa*.
Getij, *meti*.
Getuige, *sia* I.
Geul, *rorta*.
Geur, *suwa* I.
Geurig, *mikri*.
Gevangenis, *diolla*.
Geven, *ela* II, *nena*, *rā* IV.
Geven om, *spoa*.
Gevest, *au* II.
Gevlekt, *laka* II.
Gevoelen, *erma*.
Gevolg, *suna*.
Geweer, *poka* I.
Gewend zijn, *temna* I, *wei* III.
Gewicht, *tāli* II.
Gewoon zijn, *taru* III, *temna* I.
Gewoonte, *soli*, *weni*.
Gewricht, *pirsa*.
Gezamenlijk, *soru* II.
Gezamenlijk bezitten, *smutu*.
Gezang, *sniara*.
Gezant, *sopna*.
Gezegde, *tunu* II.
Gezengd, *mutnu*.
Gezicht, *toli* I.
Gezond, *kalwieda*.
Gierig, *milla*.
Gierst, *wetma*.
Gieten, *suri* I.
Giftig, *sorna* II.
Gij, *o* I.
Gijlieden, *mi*.
Gisteren, *mela*, *oniwi*, *woiniwri*.
Glad, *didni*, *lita*.
Glans, *lepra* II.
Glimlachen, *kaa*, *mali*.
Glinsteren, *sita*.
Gluren, *tota* III.
Godheid, *upa*.
Goed, *kalwieda*, *lola* III, *moka*, *hwaa-na*, *swōna* I.
Goederen, *sioi-siā*.
Goedkoop, *ranna*.
Golf, *woa* II.
Golven, *jairi*.
Gong, *sraki*.
Goud, *masa* I.
Gouden plaat, *karsa* II, *masa* I.
Graat, *ruri*.
Graf, *rati*, *soi* IV.
Gras, *penta*, *wewna*.
Grauw, *pona*.
Graven, *kasi*.
Grens, *arta*, *tiema*, *triona*.
Grijpen, *tela* I, *torna* II, *turnu*.
Groeien, *mori*, *nupu*.
Groen, *komei*, *mota* I.
Groente, *ai* I, *ora* III, *tawi*.
Groente (soort), *poni*.
Groeten, *wili*.
Groeve, *rorta*.
Grof, *lekna*, *wapulu*.
Grond, *tani* I.
Groot, *lawna*, *walumarna*.
Grootheid, *lawna*.
Grootmoeder, grootouder, *upa*.
Grootte, *lawna*.
Grootvader, *upa*.
Grot, *alwa*, *liena*.
Gunstig, *loi* VI.
Haag, *pepna*, *riwta*.
Haai, *iu*.
Haak, *kāti* II.
Haan, *lalu*.
Haan (v. e. geweer), *kawi* I.
Haar, *mortu*, *wulu*.
Haar (vnw.), *na* II.
Haarnaald, *sriopku*.

Haasten (zich), *popra* I.
Hagedis, *plilki.*
Hakken, *dawra* I, *tāsu, teti* I.
Hakmes, *welsa.*
Halen, *ela* III, *kaa.*
Half, *seri* IV.
Hals, *luakalu, tieru, tpunna.*
Halsketting, *wui.*
Hamer, *diwri* II.
Hand, *lima* I.
Hand geven, *tana* III.
Handel, *dupra* II, *kwiali.*
Handel drijven, *ara* II, *dupra* II, *kwiali, lā* II, *sernu.*
Handeling, *dupra* II, *sia* I.
Handelwijze, *soli.*
Handpalm, *lōma.*
Hangen, *saara.*
Hard, *tersa* I.
Hart, *ati, rarma, wos-sulla, wuri* III.
Hart (v. d. pisang), *topru.*
Hartzeer, *pansa* II, *perta.*
Haten, *tella, wini* II.
Hebben, *eela.*
Heden, *duduán-di(a), lera, loamsai.*
Heer, *matruma, ora* II, *tuwna, upa.*
Heerlijkheid, *wēni.*
Heet, *sāru* II, *sikri, susku.*
Heete moeson, *wari.*
Heeten, *wawa.*
Heft, *au* II.
Heg, *pepna.*
Heiden, *kantiu.*
Heil, *kalwieda.*
Heilig, *luli.*
Heining, *riwta.*
Helaas, *ina.*
Helder, *dāni, lepra* II, *mou, praska.*
Helft, *seri* IV, *wali* III.
Hellen, *kili* I, *seri* I.
Helm, *tulu* II.
Helpen, *natu* III, *odi, patu, rā* IV, *rea* III, *reka.*
Hemd, *kmei.*
Hemel, *kakma, lianti.*
Hengelen, *naporu.*
Herhalen, *wali* I.
Herinneren (zich), *reri, sawa* II, *surta* I.
Herkauwen, *oka.*
Hersenen, *ralsu.*
Hersenpan, *watu.*
Hert, *rusa* II.
Het, *e* III.
Heupband, *rewa* I.
Heuvel, *maplu, usu.*
Hevig, *dolla* I, *lawna, ruri, walumarna.*
Hiel, *tikli.*
Hier, *dedi, ededi, sai* I, *hdia.*
Hier is 't, *laé.*
Hierheen, *dedi, sai* I.
Hij, *e* III.
Hijschen, *sedu.*
Hoe, *emmé, nuū.*
Hoed, *tulu* II.
Hoedanig, *emmé, meni.*
Hoeden, *odi.*
Hoef, *kidmu.*
Hoe-grootheid, *lawna.*
Hoek, *susu* II.
Hoe lang, *muweni.*
Hoen, *siwi.*
Hoest(en), *sena* I, *sorna* I.
Hoetong, *pokma.*
Hoeveel, *ira* II.
Hollander, Hollandsch, *wlada.*
Holte, *alwa.*
Hond, *asu.*
Honderd, *rasu.*
Honderdduizend, *salli* II, *suri* III.
Honger, *lara* III.
Honig, *turu* II, *w̃ani.*
Hoofd, *otā, w̃ata.*
Hoofddoek, *lensu.*
Hoofdhaar, *mortu.*
Hoofdman, *lawna, w̃ata.*
Hoog, *loi* V, *perta, pulla, tulu* I.
Hoog water, *meti.*
Hoop, *usu.*

Hooren, *tāli* I, *tnina*.
Hoorn, *dullu*.
Hopen, *līru* II.
Horizon, *lianti*.
Houden (er op na—), *lāsu*.
Houden (in de vuist—), *kukmu*.
Hout, *ai* I, *au* II.
Hout (om geel mee te verven), *amiara*.
Houtskool, *amorna*, *arna* I.
Houwen, *teti* I.
Huidmade, *omla*.
Huig, *nama* II, *w̄āra*.
Huis, *ruma*.
Huisheer, *or-roma*.
Huisraad, *ara* II, *sewta*, *wona*.
Hulptelwoorden, *lisra*, *wo*.
Hurken, *sopka*.
Huur, *sewa* I, *timni*.
Huwen, *meslima*, *sā* I, *sawa* I.
Idjoek, *urta* II.
Ieder, *ida*.
Iets, *ida*, *sa*.
IJdel, *mamu* I, *sw̄ali*.
IJverig, *pēla*.
IJzer, *wnutna*.
IJzerdraad, *riei*.
IJzerhout, *rai* II.
Ik, *a* I, *au* I.
In, *nuü* I, *rarma*.
Indachtig zijn, *sawa* II, *surta* I.
Inderdaad, *era*, *molla*, *tua*.
In de war, *loa*.
Indien, *anki*, *jena* I, *kaa*, *mana* I, *matuara*, *nanki*.
Indigo, *tiarmu*.
Indoopen, *tona* II.
Indoen, *rarma*, *riarmu*.
Ingewanden, *apnu*, *wniota*.
Inhoud, *isi*, *wniota*.
Inhoudsmaat, *taku*.
Inktvisch, *krita*.
Inslikken, *tella*.
Insluiten, *pepna*.
Inspanning, *mati*.
Insteken, *koki*.
Instellen, *soi* I.
Inwendig, *rarma*.
Inwikkelen, *tumna*.
Inzamelen, *koru*.
Ivoor, *leli*.
Ja, *jowa*, *lola* III.
Jaar, *anni*.
Jager, *sawru*.
Jeuken, *katla*.
Jong (znw.), *ana* I.
Jong (bnw.), *sā* II, *slana*, *tuw̄arw̄aru*, *tuwsasae*, *upsu*.
Jongeling, *trapi*.
Jongen, *tuw̄arw̄aru*.
Jongere, jongste, *w̄ari*.
Juist, *lola* III.
Kaaiman, *iswaa*, *wuaa*.
Kaap, *tutu* I.
Kain, *lawra* I.
Kajoe poetih, *wetnarna*.
Kalk, *āru*.
Kalkpotje, *sokla*.
Kalmoes, *enw̄ona*.
Kam, *siola*, *sw̄ola*.
Kam (van pisangs), *tlōna* II, *wurnu*.
Kamer, *kamra*.
Kampoeng, *lai* IV.
Kanon, *poka* I.
Kant, *arta*, *suna*, *una*, *wali* III.
Kapas, *kawsa*.
Kapmes, *welsa*.
Kapok-boom, *peli* I.
Kapsel, *dusa*.
Kat, *kusa*.
Katjang, *dursi* II, *lawruru*.
Kauwen, *kawtu*.
Keel, *troka*.
Keer, *rena* II.
Keeren, *wali* I.
Keladi, *suli*.
Kemangi, *dwona*.
Kembili, *jāmu*, *tluni*.
Kenari, *kiera*.

Kendi, *tlōna* I.
Kennen, *atu, kau.*
Kennis, *atu.*
Kerbau, *ori* II.
Kerk, *krei.*
Keten, *ranti.*
Ketjoeboeng, *ktiernu.*
Kerven, *rotna* II.
Kiel (v. e. vaartuig), *tenna.*
Kies, *akri.*
Kieuw, *asna, kawru* II.
Kiezen, *ili* II.
Kijken, *takra, tota* III.
Kikvorsch, *karsa* III.
Kin, *arna* III, *ona* I.
Kind, *ana* I, *kea, koi* I.
Kinderloos, *lesa* I.
Kip, *siwi, tei* I.
Kist, *luwau.*
Klagen, *klaka, kosri.*
Klamboe, *sewu.*
Klap geven, *pasra.*
Klappen, *poka* II.
Klapper, *nura, poka* II.
Klapperdop, *lari* I, *tūni* I.
Klapperrasp, *koi* II.
Klapperwater, *turu* II.
Klauw, *kuku.*
Kleed, *lawra* I, *nāri* I.
Kleeren, *nāri* I, *sewta, sioi-siā.*
Kleerenluis, *tuma.*
Klein, *ana* I, *kea, koi* I.
Kleindochter, -kind, -zoon, *upa.*
Kleur, *sora* II.
Kleuren, *tona* II.
Kleven, *kulti.*
Klieven, *karsa* I.
Klip, *lieri.*
Klomp, *koma.*
Kloppen, *tutu* IV.
Knappen, *dudmu, praska, rutku.*
Kneden, *komsa* I, *romsa, woka* II.
Knie, *tura.*
Knielen, *watiora.*

Knippen, *teri.*
Knippen m.d. vingers, *wetki.*
Knobbel, knoest, *mata* I, *wuku.*
Koe, *ori* II.
Koeman, *omla.*
Kogel, *poka* I.
Koken, *nasu, pipara, sāru* II, *w̃awara.*
Kokosmelk, *inu.*
Kokosnoot, *nura.*
Kom, *lari* I, *manku* I.
Komeet, *lai* I, *ora* II.
Komen, *mai, sura.*
Komen van, *ello.*
Komkommer, *papa.*
Komst, *mai.*
Koṇḍé, *dusa.*
Kooi, *solka.*
Kookvuur, *rāru.*
Koopen, *weli* I.
Koopwaar, *ara* II, *kwiali.*
Koorts, *kasra, tema* II.
Kop, *dōsu* I, *lari* I, *manku* II.
Koper, *riti.*
Koraalsteen, *lieri.*
Korrel, *uali.*
Kort, *puri, toora.*
Kosten, *weli* I.
Koud, *woki.*
Kraaien, *oni.*
Kraal, *joa.*
Krabbe, *rā* II.
Krabben, *kartu* I, *kawru* I, *keri.*
Kracht, *lai* II, *ruri.*
Krankzinnig, *lepa* I.
Krekel, *kikirw̃alsi, kigkigralsa.*
Krijgsdans, *sewra.*
Kroeshaar, *dieli.*
Krom, *kōli, sloi, wakla.*
Kroon, *lai* I, *litna.*
Kruis, kruiselings, *wlakra.*
Kuiken, *ana* I.
Kuit (v.h. been), *tpirsa.*
Kuit (v. visch), *ternu.*
Kunnen, *atu, keni, paetu, pela* I.

Kuren (hebben), *totleka, w̄osa.*
Kurig, *pliasni.*
Kurkuma, *kurluai.*
Kussen (znw.), *nuni* II.
Kussen (ww.), *kini.*
Kust, *eni* I, *lai* III, *sera* I, *snior-w̄eni.*
Kwaad, *jata.*
Kwaad doen, *maala.*
Kwaadspreken, *josi.*
Kwartier, *karti.*
Kwellen, *rei* II.
Kwelling, *sāru* II, *snuna.*
Laag (znw.), *dara, patka.*
Laag (bnw.), *pukla, puri.*
Laag water, *luw̄era, meti.*
Lachen, *mali.*
Ladder, *retna.*
Laden, *riarmu.*
Lading, *kekna* II.
Lamp, *tiora, wadku.*
Land, *leta* I, *nusa, rai* III.
Landpunt, *lai* III, *tutu* I.
Lang, *lawsa, oma, rēta.*
Lang bestaan hebbend, *w̄akmi.*
Lang geleden, *masa* IV, *oma.*
Lans, *tera.*
Lappen, *lowna* II.
Lasschen, *sāru* I.
Lasteren, *josi.*
Later, *ler-līru, līru* I, *lola* I, *orweni, tukra.*
Ledig, *mamu* I, *sw̄ali* I.
Leeftijd, *umru.*
Leeftocht, *waresra.*
Leenen, *nāri* II.
Leeren, *tutu* III.
Leger, *seri* III, *wakra.*
Lekker, *mikri, mina.*
Lendenen, *nensa.*
Lepel, *suri* IV.
Letten op, *osri* I, *taru* I.
Leugen, *kowsa, lasra.*
Leven, *dari, mori, ori* I.
Leven (znw.), *arna* II.
Levendig, *rōsu.*
Leven geven, *mori, ori* I.
Leven maken, *rūtu.*
Levensgeest, *smakra.*
Lever, *lānu.*
Lezen, *lesa* II.
Lichaam, *inona, tema* II.
Licht (niet donker), *lepra* II.
Licht (niet zwaar), *ranna.*
Lichtdag, *lera.*
Liefde, *maara, wili.*
Liefhebben, *maara.*
Liegen, *kowsa, lasra.*
Liggen, *lēni, liekra* I, *nina* II.
Lijk, *mati, sreu* II.
Lijmen, *kulti, soru* III.
Lijnwaad, *koka, warsa.*
Likken, *riama, roma* I.
Limoen, *lemnu.*
Links, *maliri, wiéliri.*
Lip, *niwti.*
List, *pudi.*
Lof, *uli.*
Lokaas, *ani.*
Long, *wos-sulla.*
Lont, *supu.*
Lontarblad, *altawi.*
Lontarpalm, *irka, tioa.*
Lontarsap, *tioa.*
Loochenen, *resra* III.
Lood, *tmura.*
Loon, *wiēla.*
Loopen (hard), *lari* II.
Los, *doini, koli, lewna.*
Loskoopen, *tew̄su.*
Loslaten, *lewna, suri* II.
Losmaken, *doini, serna* II.
Lossen, *jēra, tew̄su.*
Lucht, *kakma, suwa* I.
Luiden, *wei* II.
Luis, *utu.*
Luisteren, *tāli.*
Lusten (v.e. zwangere), *tekra.*
Maagd, *sararara.*

Maaksel, *japi.*
Maal, *rena* II.
Maan, maand, *wulla.*
Maar, *era, meka, mene, mera* II.
Maat, *sūta.*
Macht(ig), *kwasa, lola* III.
Mager, *pokra.*
Mais, *teli, wetrā.*
Maken, *japi, sia* I.
Makker, *jora, mutu, talla* II, *wali* III.
Maleisch, *malai.*
Mand(soorten), *kewiaka, lokra* III, *luai, pilla, priri, puka* I, *reti, sesra, sniora, wara* III.
Mangga, *asa* I, *o-lai.*
Mank, *loi* IV.
Mannelijk, *dalu* I, *muani.*
Mast, *rera* II.
Mat, *utki.*
Matras, *kumpersa.*
Mede, *osri* I.
Mededeelen, *lola* IV.
Medelijden, *masi, odi, rarma.*
Meel, *tpona* I.
Meenen, *para, sawa* II, *waswawa, weta.*
Meer (znw.), *tōnu.*
Meer, *sera* IV.
Meer zijn, *resi.*
Meester, *matruma, mesra.*
Meisje, *tuwarwaru.*
Melk, *susu* I, *turu* II.
Menigte, *lawna.*
Mensch, *mori, ria* I.
Menses, *rara* I.
Merk, *eni* II, *jesa* I.
Merrie, *tei* I.
Mes, *tawa* I.
Met, *odi, ora* II.
Metaaldraad, *polai.*
Meten, *sūta, taku.*
Metselen, *mesla.*
Meubilair, *nāri* I.
Middag, *deda.*
Middel (als — bezigen), *naomsa.*
Midden, *letna* I, *letwara.*
Mier, *kiwti* I, *tiersa.*
Mijn, *ku.*
Mijne (het —), *au* I, *sai* II.
Millioen, *wali* IV.
Milt, *liela, masa* III.
Misdaad, *jata.*
Miskraam, *tūni* II.
Missen, *sala* I.
Misschien, *kaa.*
Mist, *spuona.*
Mits, *knanasa, nasa* I, *surama.*
Modder, *dalka.*
Moede, *masa* II, *mau.*
Moeder, *ina.*
Moeite doen, *metma* II, *presna.*
Moeten, *jena* I, *mana* I.
Mond, *nūru, wawa* III.
Mooi, *wēni.*
Moord, *wunu.*
Morgen, *jawra, lawsiari.*
Morgenster, *taliara.*
Mos, *lumtu.*
Mot, *mota* II.
Motregenen, *kota* II.
Muis, *or-roma, smela.*
Muskiet, *puti.*
Muur, *lutru.*
Muziek-instrumenten, *lira* I.
Naaien, *sora* I.
Naakt, *liewsa.*
Naald, *sora* I.
Naam, *nāna.*
Naam (een — dragen), *wawa* II.
Naamgenoot, *waputu.*
Naar, *la* I, *mai.*
Naast elkander, *pali* III.
Nabij, *rei* III, *soru* IV, *wakruani.*
Naburig, *sēki.*
Nacht, *kotma, mela, natmuela.*
Naderen, *dani.*
Naderhand, *lola* I, *tukra.*
Nadrukswijzers, *a* I, *ma* I, *ne* I, *o* II, *u.*

Nagel, *kuku, ukra.*
Namelijk, *edé.*
Namiddag, *mara.*
Nasi, *manna.*
Nat, *pēra.*
Nauw, *lietna, miarta.*
Navel, *lusru, ohra.*
Nazetten, *osri* I.
Nazien, *losa* I.
Nederigheid, *puri.*
Nederzetting, *rasna.*
Neen, *aitiá, ta.*
Neersmijten, *lawehi.*
Neervallen, *turu* I.
Negen, negentig, *sia* II.
Negorij, *leta* I, *paki.*
Negorij-bewoner, *wnua.*
Negorij-slaaf, *wakra.*
Nek, *tpunna.*
Nemen, *ela* III, *nena.*
Nest, *puona* I, *rasna.*
Nestelen, *puona* I.
Net, *diala.*
Neus, *irnu.*
Niboeng-palm, *tioa.*
Niet, *áiti, aitiá, ta.*
Niet (vetat.), *jena* I, *kesra.*
Niet meer, *māta.*
Niet weten, *ninu.*
Niet willen, *sena* III.
Niet zijn, *ta.*
Niets, *sa.*
Niets (voor —), *swali* I, *tosri.*
Nieuw, *waru.*
Nieuwe maan, *sara* I.
Nipah-palm, *prepa.*
Nog, *mana* II, *māta, suk(a)* I.
Nog niet, *áiti, aitiá, māta.*
Nogmaals, *rā* I.
Nok, *puonna.*
Noord, *rai* IV.
Nu, *duduán-di(a), lera, loamsai, sai* I.
Nut, *untu.*
Ochtend, *jawra, jormetma.*
Oebi, *nama* I.
Oester, *diwra.*
Oever, *meti.*
Of, *me* II.
Oksel, *slili* I.
Olie, *wura* I.
Olifant, *leli.*
Omdat, *nora-ma, una.*
Omhakken, *ketna.*
Omhelzen, *kola.*
Omhulsel v. d. kokosnoot, *wuntu.*
Omsingelen, *pepna.*
Omslagdoek, *sniokri.*
Omtrent, *kai* I.
Omvervallen, *litri.*
Omwanding, *pepna, popna* II.
Omwenden, *wali* I.
Onbebouwd, *mamu* I.
Onbehoorlijk, *duka-daka.*
Onder, *jawa, náini, tawnu.*
Onderdanen, *lawna, mutu.*
Onderdoen, *dupra* I.
Ondergaan, *tūni* II.
Onderhandelen, *rerna* I.
Onderlegsel, *lari* III.
Onderricht(en), *tutu* III.
Ondersteunen, *tutu* II.
Onderwijzer, *mesra.*
Onderzoeken, *losa* I.
Ongaar, *mata* II.
Ongehuwd, *palu.*
Ongeluk, *slaka.*
Ongestoord, *napna.*
Onmiddellijk, *anki, soru* II.
Onrijp, *kekru, kosla.*
Ons, *mamni.*
Ontbieden, *polu.*
Ontbreken, *kurna, lesa* I, *loi* II.
Onthouden, *surta* I.
Ontkennen, *resra* III.
Ontmoeten, *troma.*
Ontoereikend, *loi* II.
Onverschillig, *spoa.*
Onvruchtbaar, *kiri, maku.*

Onzeker, *paetu.*
Ooft, *ora* III.
Oog, *mata* I.
Oogappel, *uali.*
Oogenblik, *pali* IV, *pāti.*
Oogen sluiten, *puta.*
Ooglid, *letna* II.
Oogsten, *ketu.*
Ook nog, *wali* II.
Oom, *jei.*
Oor, *tnina.*
Oorhanger, *masa* I.
Oorlog, *ara* I.
Oorzaak, *paetu, parsama, tutu* I, *una, wewi.*
Oost, *tipru.*
Op, *doini, wawna* I, *wuwru.*
Op (habis), *soru* II.
Opbergen, *popna, temna* V.
Opbrengst, *wniota.*
Opdat, *la* I, *mana* I, *matuma, tota* II.
Opdragen, *noa* I, *wewla* II.
Openen, *sari* I, *teri, watruai, wera.*
Openen (mond), *kewra.*
Openhakken, *karsa* I.
Opening, *alwa, kūra, sukli.*
Opgezwollen, *petna.*
Ophangen, *wāri* I.
Opheffen, *rona* II.
Ophouden, *eti* I, *rena* I, *watiaru.*
Opkomen, *sai* III.
Opkweeken, *lāsu.*
Opmerkzaamheid, *surta* I.
Opnemen, *kikni, titni.*
Oppassen, *diaka.*
Oprakelen, *duni* I.
Oprapen, *kikni, koru.*
Oprollen, *popna* I.
Opscheppen, *suri* IV.
Opschudding, *kokna, momna.*
Opsluiten, *solka.*
Opstaan, *mata* III, *wannu, wōsa.*
Opstapelen, *utni.*
Optillen, *titni.*
Optrekken, *rona* II.
Opvangen, *nimu.*
Opzet, *nipli.*
Opzwellen, *petna.*
Orang kaja, *kai* III.
Orde (in —), *lola* III, *hwaana.*
Ordenen, *kēra, rora, tatra* I.
Orkaan, *lirsi.*
Oud, *w̄akmi.*
Ouder, *jenulu.*
Oudsher (van —), *tuwu* I, *w̄akmi.*
Oudste, *jenulu, ulu.*
Over zijn, *resi.*
Overblijfsel, *lūwu.*
Overdekken, *wowa.*
Overdwars, *wlakra.*
Overgieten, *suri* I.
Overgrootouders, *tw̄ara* I.
Overhalen, *nori.*
Overlijden, *swōna* II.
Overmorgen, *walli.*
Overschot, *resi.*
Overschrijden, *liru* III.
Overspel, *liai, lira* II.
Overste, *w̄ata.*
Overtreder, *sia* I.
Overvloed, *omsa.*
Overvloedig, *pānu.*
Overwegen, *sūta, warma, werta.*
Overwinnen, *resi.*
Overzijde, *wali* III.
Overzijde (gaan n.d. —), *ler-eti.*
Paal, *riri* I.
Paard, *kuda.*
Padi, *awriersa.*
Pagaai, *wesi.*
Paling, *emna.*
Palmwijn tappen, *kāti* I, *kerta* II.
Pandanus, *edna.*
Pantang, *luli.*
Pap, *manna, turu* II.
Papoea, *papua.*
Partikels, *a* I, II, *anki, apo, da, de* II, *e* I, II, IV, *kaa, maka, mana* I,

nanki, *pela* I, *po*.
Pas, *ma* I.
Pas geleden, *anki*, *nanki*.
Passen, *masiál-o*.
Passend, *paetu*.
Patatas, *nama* I, *wloini*.
Patjoel, *wali* I.
Pellen, *kugtu*, *wisi*.
Pemali, *luli*.
Penis, *lasu*, *ledu*.
Pepaja, *malai*, *udi*.
Peper (Spaansche), *kaimlaka*.
Peria, *poi*.
Perintah, *prenta*.
Peterselie, *dariasna*.
Peuteren, *turka*.
Piek, *kala* I, *rūna* I, *tera*.
Pijl, *ropa*.
Pijn(lijk), *pansa* II.
Pijp, *dedma* I, *nimsi*.
Pikken, *tutna*.
Pil, *woka* II.
Pinang, *nāru*, *pua*.
Pinang-scheede, *pou*.
Pink, *ukra*.
Pisang, *udi*.
Pit, *supu*.
Plaag, *sāru*, *snuna*.
Plaats, *w̄eni*.
Plaatsen, *dena* I, *keni*.
Plaatsvervanger, *tuwu* II.
Placenta, *talla* II.
Plagen, *rei* II.
Plakken, *tapla*.
Plank, *ajona*.
Plant (soorten), *kisra*, *poi*.
Planten, *nawu*, *tomna* I.
Plantenlijm, *domra*.
Plantenrijk, *mori*.
Plas, *tliwnu*.
Plechtigheid, *jewna* II, *siau*.
Plegen, *sida*.
Plukken, *ortu*, *ruru* II, *sei* II, *sotka*, *wulsa*.
Plunderen, *rui* I.
Poffen, *darna*.
Pokken, *dursi* I.
Polyp, *krita*.
Pompoen, *awra*, *karsiona*.
Pondok, *rasna*.
Pootstok (gaten maken met—), *kasi*.
Pot, *kekna* I, *kusi* II, *rona* I, *topra*.
Praten, *altieri*, *rūna* II.
Prauw, *loi* I, *spuou*.
Prediken, *weu*.
Prefix, *man*.
Prijs, *weli* I.
Prijzen, *uli*.
Prikken, *tolla*.
Prikstok, *siona*.
Probeeren, *tena* I.
Proeven, *tena* I.
Prop, *sulla*.
Pudendum muliebre, *ui*.
Puimsteen, *pali* II.
Punt, *tutu* I.
Put(ten), *tipu*, *tuu*.
Raad weten op, *naomsa*.
Raadhuis, *lakpona*.
Raadplegen, *osri* II.
Raadsel, *weta*.
Rad, *loli*.
Raken, *tota* I.
Rakelings, *kai* I.
Ramp, *jata*.
Rand, *arta*.
Rang, *etu* II.
Rantsoen, *proona*.
Raspen, *koi* II.
Rat, *or-roma*, *smela*.
Rauw, *mata* II.
Recht, *lola* III.
Recht door, *lora*.
Rechter, *sūta*.
Rechts, *malw̄anna*, *wiélw̄anna*.
Rechtspreken, *sūta*.
Rechtszaak, *lira* I.
Reeds, *meka*, *nena*, *sala* II.

Reep, *lisra.*
Regen, *utna* I.
Regenboog, *junsu.*
Regentijd, *lera, utna* I.
Reiger, *samra.*
Reinigen, *soru* I, *wukru.*
Reiniging, *komsa* II.
Rek, *lewu.*
Rekenen, *newa, sora* IV.
Reukwater, *wolau.*
Rib, *rūsu.*
Rieken, *suwa* I, *wou.*
Rij, *rora.*
Rijden, *sai* III.
Rijk(dom), *liekra* II, *omsa, taru* II.
Rijst, *awriersa, manna.*
Rijstblok, *liesnu.*
Rijststamper, *lialu* I, *sw̄ali* II.
Rillen, *popra* II.
Ring, *dieli.*
Rivier, *loka.*
Roeien, roeiriem, *wāni* I.
Roepen, *polu.*
Roeren, *sora* V.
Roest, *dartei, tei* II.
Rog, *ari.*
Rok, *lawra* I.
Rol, *otä, popna* I.
Rollen, *loli.*
Rond, *pokli.*
Rondgaan, *diori* II, *lili.*
Rood, *mera* I.
Roofvogel, *rui* I, *tela* I.
Rook, *mahü, mukla.*
Roosteren, *darna, kori.*
Rooven, *rui* I.
Rotan, *lodna.*
Rug, *tawnu, tukra.*
Ruggegraat, *tenna.*
Ruilen, *sala* III, *sernu.*
Ruim, *koli, tpōna.*
Ruim (v. e. vaartuig), *ota.*
Rustbank, *lewu.*
Rustplaats, *rena* I.
Sacrament, *siau* I.
Sago, *rotna* I.
Saguweer, *tioa.*
Sandelhout, *asialli.*
Sapi, *wlada.*
Saroeng, *lawra* I.
Saus, *turu* II.
Schaaf, *katma.*
Schaap, *pipi.*
Schaar, *tori.*
Schade lijden, *poora.*
Schaduw, *lela, memi* II, *nēti, tatra* II.
Schamen (zich —), *mola.*
Schat, *liekra* II, *taru* II.
Scheede, *proa.*
Scheede (v. d. pinang), *pou.*
Scheiden, *jēra, sakra.*
Schelden, *renna.*
Schelp (soorten), *lirni, pisku, rora.*
Schelpdier, *watu.*
Schemering, *owiowun-o.*
Scheppen, *osru, pāsi.*
Scheppen (met een net), *sawru.*
Schepper, *pāsi, reti* II.
Schepvat, *tipu.*
Scheren, *tori.*
Scherp, *lokra* II.
Schertsen, *kakroma.*
Scheuren, *lisra.*
Schieten, *poka* I.
Schijnen, *dāni.*
Schild, *kliau.*
Schildpad, *enu, kerna* I, *rimota.*
Schillen, *wisi.*
Schim, *tatra* II.
Schimmel, *warsa.*
Schip, *kapla.*
Schipbreuk, *jata, pāsa.*
School, *skola.*
Schoon, *mou, wēni.*
Schoon-(vader enz.), *panni.*
Schoondochter, *janni.*
Schoonmaken, *kamta, mou, wuri* I.
Schoonmoeder, *janni.*

Schoor, *tutu* II.
Schoot (op — houden), *riwa.*
Schoppen, *tikli.*
Schorpioen, *sudai.*
Schotel, *wraku.*
Schouder, *wāni* II.
Schouder (dragen op den —), *wara* I.
Schrapen, *keri.*
Schreeuwen, *kālu.*
Schrijven, *surta* II.
Schub, *titki.*
Schuim, *ow̄nu.*
Schudden, *doka, jeka, soi* V, *sora* V.
Schuld, *sala* I, *utna* II.
Schurft, *keri.*
Selasih, *dwona.*
Selimoet, *sniokri, wūka.*
Serai-gras, *tnawnu.*
Seran, *serna* I.
Séro, *atru* II.
Sétan, *setna.*
Sikat, *tlōna* II.
Sirih, *kānu, nāru.*
Sirihdoos, *slili* II.
Slaaf, *ata* I.
Slaan, *kakla, liwra* I, *pasra, tutu* IV, *wadnu, warnu* I, *wunu* I.
Slachten, *kerta* I.
Slagtand, *nieli, nisa* I.
Slang, *nia, samioti.*
Slap, *napna.*
Slapen, *dudu, nina* II.
Slaperig, *sai* V.
Slecht, *jata.*
Slechts, *meka, mesa.*
Sleutel, *kunsi.*
Slijk, *kapra.*
Slijm, *lita.*
Slim, *poka* III.
Slingerplant, *warta* II.
Sloop, *wowa.*
Slot, *kunsi.*
Sluik, *loi* VI, *wapulu.*
Sluiten, *kadwa, seli* II, *solka, sulla, tutwu, wenta.*
Sluiten (de oogen), *kukmu, puta.*
Sluiten (zich —), *tema* III.
Smaak, *niami.*
Smaden, *woti.*
Smaken, *erma, niami.*
Smeden, *wewla* I.
Smeren, *tapla.*
Smid, *wewla* I.
Snel, *leta* II, *riri* III.
Snijden, *dawra* I, *rotna* II, *teri, teti* I, *tusi, worsa.*
Snijtand, *nisa* I.
Snot, *nursu.*
Soeangi, *isw̄ona.*
Sommige, *duma* I, *suna.*
Somtijds, *rena* II.
Spatten, *rirni.*
Speeksel, *apra.*
Spelen, *seki.*
Spiegel, *totmemi.*
Spier, *urta* I.
Spijker, *rusa* I.
Spijs, *jōna, manna.*
Spijt, *speti.*
Spin, *dou, kourakraka.*
Spinnen, *sikru, surna.*
Splijten, *karsa* I, *pāsa.*
Spoelen, *wuri* I.
Spoelen (den mond), *pupru.*
Spook, *nitu.*
Spoor, *eni* II, *jesa* I.
Spreken, *altieri, wala.*
Springen, *nesu, petku, rapä, topru* I.
Sprinkhaan, *koni.*
Sprokkelen, *wati.*
Staal, *wai* II.
Staan, *riri* II.
Staart, *ikru, lai* I, *tawnu.*
Staartster, *lai* I, *ptuna.*
Staartveer, *lai* I.
Stal, *joa, lumnu.*
Stam, *lola* II, *una.*
Stampen, *tiawa, tutu* IV.

Stand, *etu* II.
Steeds, *memna*, *sida*, *tuwu* I, *weni*.
Steel, *au* II, *itli*.
Steen, *watu*.
Steenkool, *arna* I.
Steken, *atra*, *koki*, *wenna* I.
Stelen, *diori* I, *kamnaa*.
Stem, *lira* I, *ptuna*.
Ster, *ptuna*, *tiona*.
Sterk, *pitu*, *ruri*, *wusru*.
Sterven, *mati*, *molu* I, *swōna* II.
Steunen, *tēna*.
Stief-, *riai*, *sai* IV.
Stijf, *wapulu*.
Stijfhoofdig, *otä*, *perta*.
Stijgen, *sai* III.
Stilhouden, *rena* I.
Stinken, *pursa*, *w̃ewsa*.
Stoeien, *kakroma*.
Stoel, *kdera*.
Stof, *awu*.
Stok, *lēna*, *tēna*.
Stoken, *soi* II.
Stomp, *tpinni*.
Stookplaats, *lina*.
Stooten, *duiti*, *sūti*, *tutu* IV.
Stop, *sulla*.
Storm, *lirsi*, *meeta*, *riwtu*, *wolka*.
Storten, *tesu*.
Straf, *siksa*, *ukmu*.
Straffen, *nasora*, *ukmu*.
Strand, *eni* I.
Streng (znw.), *tnusi*.
Strepen trekken, *rora*.
Strijd, *wōra* I.
Strijdbare manschappen, *wakra*.
Strijden, *ara* I, *topru* II.
Strik, *korta*.
Stroom(en), *wai* I.
Strot, *asna*.
Stuk, *jata*, *jēra*, *kakla*, *kiwti*, *pāsa*, *pati*, *petu*.
Stut(ten), *tutu* II.
Suikerriet, *tewu*.

Taal, *lira* I.
Tabak, *puaku*, *tapaku*.
Tachtig, *awa*.
Tafel, *mei*.
Tak, *aka*, *srimni*.
Talrijkheid, *darw̃ota*.
Tamarinde, *awriara*.
Tamboer, *warnu* I.
Tand, *nisa* I.
Tandvleesch, *tgaama*.
Tasten, *walkuaka*.
Te, *la* I.
Teeken, *eni* II, *jesa* I, *kau*, *siau* I.
Teekenen, *tekna*.
Teen, *loki*.
Tegenover, *etu* I.
Tegenover elkander, *pali* III.
Tegenstander, *wali* III.
Te kort komen, *kurna*.
Tellen, *sora* IV.
Telwoorden, *weli* II, *wo*.
Tempajan, *kusi* II.
Tenzij, *knanasa*, *nasa* I, *pepi*, *wēna*.
Terdege, *mana* I.
Terecht, *lola* III.
Teripang, *wniawi*.
Terong, *mautotora*.
Terstond, *duduán-di(a)*, *meka*.
Teruggaan, *wāri* IV.
Terugkeeren, *wali* I.
Terugtrekken, *wāri* IV.
Terwijl, tevens, *meka*.
Tevergeefs, *tosri*.
Te voren, *ulu*.
Tien, *snunu*.
Tienduizend, *salli* II.
Tifa, *prai*, *tiwla*.
Tijd, *lera*.
Tijferen, *kāti* I, *kerta* II.
Timmerman, *japi*.
Timor, *rai* III.
Tin, *tmura*.
Titel, *wua*.
Tjetjak, *plilki*.

Toch, *nasa* I, *no*.
Toeba, *tuwa*.
Toen, *lera*.
Toenemen, *itra*, *papla*.
Toespijs, *manna*.
Toestaan, *tŵara* II.
Toestemmen, *jowa*.
Toestand, *wewsa*.
Toetssteen, *sudi*.
Toké, *toki*.
Tong, *nama* II.
Toom, *tōma*.
Toonen, *tutu* III.
Toornig, *asna*, *wenna* II.
Tooverij, *resra* I.
Toovermiddel, *mattua*.
Tortelduif, *laktieru*.
Tot, *nena*.
Tot aan, *meka*, *nena*.
Totdat, *nena*.
Touw, *tali*.
Traan, *lui* I.
Trap, *retna*.
Treffen, *nena*, *tota* I.
Trekken, *nuni* I, *sedu*, *wēta*.
Trekker, *dawra* II.
Trom, *prai*, *tiwla*.
Troosten, *nori*.
Tros, *lialu* II.
Tuig, *nāri* I.
Tuin, *elwa*, *pepna*, *puona* II, *snia*.
Tusschen, *letna* I, *letŵara*.
Twee, *rua*.
Tweeling, *dioa*.
Twijg, *srimni*.
Twintig, *rua*.
Twisten, *wenna* I, *wōra* I.
U, *o*.
Ui, *lasoa*.
Uit, *doini*, *edu*.
Uitbeitelen, *koki*, *leku*.
Uitdampen, *soi* II.
Uitdoen, *kei* I, *kosu*, *serna* II.
Uiteenhalen, *jēra*.
Uiteenspringen, *pira*.
Uiteinde, *suna*, *tutu* I.
Uit elkander gaan, *jēra*.
Uiterlijk, *seri* V.
Uitermate, *mesi*, *sala* I.
Uitgieten, *tesu*.
Uithouden, *tana* I.
Uitkiezen, *ili* II, *losa* II.
Uitleggen, *lokra* IV, *wasa* I, *wora* I.
Uitreiken, *tŵara* II.
Uitrusten, *teti* III.
Uitrusting, *sewta*.
Uitspansel, *kakma*.
Uitspreken, *wetla*.
Uitspruitsel, *upsu*.
Uitspuwen, *kaprui*, *rui* II.
Uitstrekken, *tana* III.
Uittreden, *sapra*.
Uittrekken, *kei* I, *kosu*, *lesu*, *wusu*.
Uitzenden, *sopna*.
Uitzoeken, *kikni*.
Ulieder, *mi*.
Urineeren, *omi*.
Uur, *klasi*.
Uw, *mu*, *o* I.
Vaartuig, *korkora*.
Vadem, *rea* II.
Vader, *ama*, *jei*.
Vallen, *litri*, *tūni* II, *warnu* II.
Vallen (in het water —), *ler-ernu*.
Vallende ziekte, *elmuri*.
Valsch haar, *rarma*, *wōna*.
Vampyr, *isŵona*.
Van, *la* I, *lola* I, *ti* I.
Van af, *ello*.
Vangen, *torna* II.
Van oudsher, *memna*.
Van uit, *lo*.
Vanwaar, *me* III, *meni*.
Van zelf, *memna*.
Van zich af, *lā* I.
Varen, *sopla*.
Varken, *wawi*.
Vast, *isi*, *temna* III.

Vastbinden, *torna* I.
Vaste wal, *rā* III, *riā* I.
Vastmaken, *tersa* II.
Vaststellen, *nenu* I.
Vat, *kekna* I, *kusi* II.
Vatten, *turnu*.
Vechten, *tarnu*, *wenna* I.
Vederen, *wulu*.
Veel, *lawna*, *pānu*, *penna*, *utnu* I, *weklu*.
Veer (v. e. geweer), *tila*.
Veertig, *ata* II.
Veest, *esu* II.
Vegen, *sapu* I, *sera* II.
Veiligheid, *napna*.
Vel, *ulti*.
Venijnig, *sorna* II.
Venster, *spinta*.
Ver, *olieta*.
Verbannen, *pali* I.
Verbergen, *odi*, *sori*, *sula*, *wuni*.
Verbieden, *rera* I, *tawa* II, *teti* II.
Verbijsterd, *loa*.
Verblijven, *dena* I, *soli*.
Verbod, *tawa* II, *teti* II.
Verboden, *luli*.
Verbodsteeken, *mattua*, *sw̄era*.
Verdeelen, *durmu*, *sakra*.
Verdieping, *patka*.
Verdrag, *rora*.
Verdragen, *tana* I.
Verduisterd, *mati*.
Verdwijnen, *lena* II, *molu* I.
Vergaderen, *leu* II, *rūna* II, *woka* I.
Vergaderzaal, *lakpona*.
Vergelden, *walsa*.
Vergelijken, *natutru*.
Vergeten, *surta* I.
Vergezellen, *lidna*.
Vergiffenis (schenken), *masi*.
Vergissing, *sala* I.
Verguldsel, *masa* I, *turu* II.
Vergunnen, *tw̄ara* II.
Verhaal, *tunu* II.
Verhalen, *tui* I.
Verhandelen, *josi*.
Verheffen, *rona* II.
Verhoeden, *odi*.
Verjagen, *osri* I.
Verkeerdheid, *sala* I.
Verklaren, *wasa* I, *wora* I.
Verkoelen, *woki*.
Verkoopen, *olu*.
Verkrijgen, *ler-nena*, *rerna* I.
Verlaten, *taru* I.
Verlengen, *sāru* I.
Verloofd, *niasna*.
Verlossen, *tew̄su*, *wāri* III, *wedi*.
Vermaken (zich), *seki*, *sepru*.
Vermeerderen, *itra*.
Vermelden, *wetla*.
Vermengen, *wasa* II, *wora* I.
Vermits, *nora-ma*.
Vermoeden, *wasw̄awa*, *weta*.
Vernederen (zich), *lola* I.
Vernielen, *pāsa*.
Veroorzaken, *ela* II, *nena*.
Verordenen, *kawi* III, *rora*.
Verordening, *rora*.
Veroveren, *pāsa*.
Verplaatsen, *titni*.
Verrichten, *sia* I.
Verschieten, *wuri* IV.
Verschil, *resi*.
Verschillen, *mesi*.
Verschroeid, *mutnu*.
Versieren, *kosmai*.
Versierselen, *samru*, *wona*.
Verstand, *rarma*.
Versterkingswoord, *meka*.
Versterkte plaats, *kota* III.
Verstopt, *tema* III.
Verstrooid, *jēra*.
Vertoornen, *wenna* II.
Vertrouwen, *pisiai*.
Vervangen, *sai* IV, *tuwu* II.
Vervoeren, *jewna* I.
Vervolgen, *osri* I.
Vervolgens, *apo*, *nena*.

Verward, *ninu.*
Verwekken, *dari, ori* I.
Verwelken, *lakra.*
Verwerven, *tlua.*
Verwijderen (zich), *wekseru.*
Verwijten, *woti.*
Verwisselen, *sernu.*
Verwoesten, *jata.*
Verwonden, *nua.*
Verzadigd, *pesru.*
Verzamelen, *leu* II, *woka* I.
Verzengd, *kirä.*
Verzoek(en), *waka.*
Verzoeking, *koki.*
Verzorgen, *lāsu, spoa.*
Vestigen (den blik — op), *wālu.*
Vet (znw.), *mina.*
Vet (bnw.), *witna.*
Veulen, *ana* I.
Vezels, *sapä, urta* II.
Vier, *ata* II.
Vijand, *ar-wali.*
Vijf, vijftig, *lima* II.
Vijlen (tanden), *kadi.*
Vijver, *tliwnu, tōnu.*
Villen, *wisi.*
Vinden, *ler-nena.*
Vinger, *ukra.*
Visch, *ina.*
Visch (soorten), *lepra* I, *lepru, lēru, srui.*
Vischlijn, *nāli.*
Visch-pagger, *atru* II.
Visschen met de lijn, *nāli.*
Vlag, *sāri* I.
Vlak, *didni.*
Vlakte, *lowna* I, *tiau.*
Vlam, *lāri, mori.*
Vlammen, *mori.*
Vleesch, *anna, dukti, isi, masni.*
Vleien, *nori.*
Vlerk v. e. prauw, *semna.*
Vleugel, *liwra* II.
Vlieg, *larna.*
Vliegen, *nema* I.
Vlies, *laiki.*
Vlijtig, *pēla.*
Vlinder, *lipa* III, *nema* I.
Vloed, *meti, owru, rewa* III.
Vloeien, *diāni.*
Vloo, *utu.*
Vluchten, *dupra* I.
Vlug, *leta* II, *swietki.*
Vocht, *riā* II, *turu* II.
Voederen, *wōna.*
Voedsel, *manna, wniota.*
Voet, *loki.*
Voet v. e. berg, *w̄āra.*
Voetzool, *liaara.*
Vogel, *manä, manu.*
Vogel (soorten), *lakkiasra, uplakdeli.*
Vol, *penu, tutru* I.
Vol (v. d. maan), *tema* I.
Voldoende, *tea.*
Volgen, *ler-nosri, odi, osri* I, *toli* I, *turtu.*
Volgende dag, *jawra, lawsiari.*
Volgens, *turtu.*
Volharden, *temna* III.
Volk, *mutu, seri* III.
Volkomen, *loi* VI.
Volle zee, *tpōna.*
Vol maken, *wenu.*
Volstrekt, *meka, memna.*
Volwassen, *lawna.*
Vonk, *nama* II.
Voor, *w̄o.*
Vooraan, *ulu.*
Vooraf gaan, *ti* II.
Vooravond, *mara.*
Voorbij, *lā* I, *lola* I.
Voorbijgaan, *lara* IV.
Voordeel, *untu.*
Voorheen, *loampenanni, ulu.*
Voorhoofd, *rerna* II.
Voorman, *wusru.*
Voornaamste, *ora* II.
Voorouders, *tw̄ara* I.
Voorspelling, *resra* I.
Voorsteven, *w̄o.*

Voortbrengsel, *wulu*.
Voortgaan, *osri* I.
Voortreffelijk, *moka*.
Vooruit! *sala* II.
Voorzetsels, *la* I, *lola* I, *mai*, *nuü* I, *ti* I.
Voorzijde, *w̄ā*, *w̄o*.
Vorig, *ulu*.
Vork, *tolla*.
Vorst, *marna*, *rai* I.
Vouwen, *tila*, *topa* I, *wilu*.
Vraag, vragen, *itiani*, *tw̄ona*, *waka*.
Vrede sluiten, *kalwieda*, *hwaana*.
Vreemd, *malai*.
Vreemdeling, *donawna*, *peniaka*.
Vrees, vreezen, *tātu*.
Vriend, *jora*.
Vrij, *lewna*.
Vrijlaten, *doini*, *suri* II.
Vroedvrouw, *odi*.
Vroeg, *popra*.
Vroegeren tijd (in —), *loampenanni*.
Vrouw, *puata*.
Vrouwelijk, *puata*, *rara* II, *tei* I.
Vrucht, *woa* I.
Vuil, *kapra*, *kupi*, *mosna*.
Vuist (in de — houden), *kukmu*.
Vulkaan, *lali*, *wūra*.
Vullen, *rarma*, *riarmu*.
Vuur, *ai* II, *w̄ai*.
Vuur maken, *duni*, *kekra*, *osu*, *tutu* V.
Vuursteen, *kida*.
Vuurvlieg, *liplip-kai*.
Waaien, *lewa*, *teni*.
Waaier, *lewa*.
Waar (bnw.), *lola* III.
Waar, *lomé*, *me* III, *meni*.
Waar ook, *lola* I, *me* III.
Waarheen, *lomé*, *meni*.
Waarom, *isia*, *paetu*, *una*.
Waartoe, *isia*.
Waarzegging, *resra* I.
Wachten, *wei* I.
Wagen, *loli*.
Waken, *diaka*.
Wal, *rā* III, *riā* I.
Walvisch, *upporumasa*.
Wan, *topa* III.
Wand, *pepna*, *popna* II.
Wandluis, *utku*.
Wang, *kili* III.
Wanneer, *lera*.
Want, *nora-ma*.
Wapen, *rawta*, *teku*, *tera*.
War (in de — brengen), *lepa* I.
Waringin, *nunu*.
Warm, *pansa* I.
Warme tijd, *pansa* I, *sodwa*.
Warm maken, *wansa*.
Waroe-boom, *paru*.
Was, *lilli*.
Wasschen, *pasi*, *raru*, *wanu*, *wuri* I.
Wasschen (het hoofd), *neu*.
Wat, *isia*, *me* III.
Water, *w̄era*.
Water halen, *osru*.
Waterkruik, *tlōna* I.
Watermeloen, *sāwa*.
Waterval, *toli* II.
Wederom, *rā* I, *suk(a)* I, *wali* II.
Weduwe, weduwnaar, *palu*.
Weegschaal, *tāli* II.
Weeklacht, weeklagen, *tniana*.
Weenen, *kakri*.
Weer (mooi —), *lera*.
Weerlicht, *lena* I.
Weerstaan, *wōra* I.
Wees, *kei* II, *ria* II.
Weg, *talla* I.
Weg (bijw.), *ala* III, *lā* I, *sieru*, *wedi*.
Wegdoen, *pali* I.
Wegduwen, *otlu*.
Wegen, *tāli* II.
Wegens, *una*.
Weggaan, *wedi*, *weka*.
Wegjagen, *osri* I.
Wegnemen, *wedi*.
Wegschuiven, *weka*, *wekseru*.
Wegwerpen, *pali* I.

Weinig, *luwä, peä, pela* II, *taru* IV.
Weigeren, *sena* III.
Wekken, *wannu.*
Welaan, *idej.*
Welgevallen, *wili.*
Welk, *eme, isia.*
Welriekend, *wolau.*
Wenden (zich), *kili* I, *taru* I, *wali* I.
Wenkbrauw, *wuku.*
Wennen, *dedma* II.
Wereld, *kerna* II.
Werk, *japi, kari.*
Werkelijk, *lola* III, *mana* I, *molla, tua.*
Werken, *japi, kari, sia* I.
Wervelwind, *lasu.*
West, *warta* I.
Weten, *atu, taru* III.
Wetenschap, *atu.*
Weven, *tennu.*
Wichelen, *osri* II.
Wie, *sei* I, *seni.*
Wieden, *kamta.*
Wij (excl.), *a* IV, *am* II, *ami.*
Wij (incl.), *ita.*
Wijd, *koli, tpōna.*
Wijken, *tawu.*
Wijze, *dogsu.*
Wijzen, *tutu* III.
Wil, *rarma.*
Wild, *dawra* III.
Wilde (in het —), *tika.*
Wildernis, *lowna* I, *ornu, sasra, sura, wūra.*
Willen, *iwru, jowa, suka* II, *wena* I.
Wind, *anni.*
Winden, *leu* I, *sikru.*
Windstil, *nina* I.
Wisselen, *sernu.*
Wit, *warsa, wora* II.
Witte mier, *sera* III, *sreu* I.
Wolk, *kakma, prirjawra, umni.*
Wond, *nosri.*
Wonen, *dena* I, *soli.*
Woning, *ili* I, *rasna.*
Woord, *kota* I, *lira* I, *tunu* II.
Worden, *sia* I, *wali* I.
Worgen, *telka.*
Worm, *poisrara, sielma, urna.*
Wortel(en), *w̃āra.*
Wrijven, *kekra, kusi* I, *osa.*
Zaad, *wini* I.
Zaag, *kikri.*
Zaaien, *nawu.*
Zaak, *lira* I, *sa.*
Zacht, *lawra* II, *napna.*
Zacht waaien, *suwu* II.
Zak, *apli, kadu, laiki, manku* II.
Zakdoek, *lensu.*
Zalig, *kalwieda.*
Zamen (te —), *rewa* II, *wutu.*
Zand, *eni* I.
Zandbank, *lai* III, *usu.*
Zee, *liora, sletna, taski.*
Zeebocht, *solta.*
Zeep, *sapnu.*
Zeer, *memna, mesi, resi, ruri, sala* I, *taru* IV, *tua, walumarna.*
Zeeroover, *papua, serna* I.
Zeestraat, *sletna.*
Zeewier, *ohka.*
Zeeworm, *medi.*
Zegen, *omsa.*
Zeggen, *iwra, kota* I, *wei* II, *wena* I, *weu.*
Zeil, *lara* I.
Zeilen, *sopla.*
Zeker, *tua.*
Zelf, *mesa.*
Zenden, *natu* I.
Zenuw, *urta* I.
Zes, zestig, *nema* II.
Zetten, *keni, utni.*
Zeven (w. w.), *tai.*
Zeven, *itu.*
Zevengesternte, *ptuna, wunu* II.
Zeventig, *itu.*
Zichtbaar, *sari* II.
Ziedaar, *laé.*
Ziehier, *dedi.*

Ziek(te), *durmu, nianni, pansa* II, *peri, snuna.*
Ziel, *lela, smakra, tatra* II.
Zien, *dōna, kili* II, *takra, toli* I.
Zij, *e* III.
Zij(lieden), *ira* I, *se* I.
Zijde, *arta, etu* I, *seri* IV, *una, wali* III.
Zijde (v. h. lichaam), *mamu* II.
Zijde (stof), *sepna.*
Zijn, *dede, dena* I, *ede, eela, ena, laé, ora* II.
Zijn (vnw.), *na* II.
Zijweg, *moni.*
Zilte nat (het —), *taski.*
Zilver, *pera, wora* II.
Zingen, *sniara.*
Zinken, *tepra.*
Zitten, *tarku, tietna.*
Zoeken, *saka, toli* I, *toti.*
Zoet, *mikri, mina.*
Zolder, *dudna.*
Zon, *lera.*
Zondaar, *sala* I, *sia* I.
Zondag, *ar-domiku.*
Zonde, zondigen, *sala* I.
Zonneschijn, *lera.*
Zoo, *emdé, emdedi, emmé, em-meka, emsai, emsé, emso, nuū, hdea, hdia.*
Zooeven, *anki, iniani.*
Zoogen, *susu* I.
Zoon, *ana* I.
Zorgen voor, *spoa.*
Zout, *sioa.*
Zuid, *tranna.*
Zuigen, *dedma* I, *dōsu* I, *riamu.*
Zuiveren, *kamta.*
Zuster, *ela* I, *nara* I.
Zuur, *lilu, mutnu.*
Zwaar, *perta.*
Zwaard, *mosra.*
Zwager, *rea* I.
Zwagerin, *jera.*
Zwam, *parku.*
Zwanger, *susu* I, *ŭapnu.*
Zwart, *metma* I.
Zwart lijnwaad, *nutu.*
Zwavel, *lali.*
Zweer, *wislu.*
Zweet, *odwa, sagru* III.
Zwemmen, *nani.*
Zweren, *lokra* I, *supa.*
Zweven, *lara* II, *lipa* II, *nema* I.
Zwijgen, *moli, sora* VIII.
Zwijn, *wawi.*

VERBETERINGEN.

p. 2 r. 22 v. b. en p. 15 r. 15 v. o. Sund. *aur* l. Sund. *haur*

p. 2 r. 17 v. o. en p. 27 r. 9 v. o. M. P. *wituĕn*, in de Wdl. oorspronkelijk evenzoo, maar later veranderd in *wituĕng*.

p. 4 r. 1 v. b. *akdieli* l. *ekdieli*

p. 13 r. 2 v. b. *lilli*, kaars l. *(l)lilli*, was

p. 14 r. 2 v. b. en p. 25 r. 15 v. o. Moa *tenni* l. Moa *tienni*

p. 17 r. 14 v. b. en p. 25 r. 7 v. o. opstaan l. wekken

p. 19 r. 4 v. b. Moa *sianna* l. Moa *sanna*

p. 19 r. 2 v. o. bevestigt l. bevestigd

p. 21 r. 14 v. o. Bug. *kĕrị* l. Bug. *kĕrrị*

p. 21 r. 3 v. o. *gentiu* l. *gentio*

p. 22 r. 3 v. b. *(na(nggu)* l. *(na)nggu)*

p. 24 r. 12 v. b. Saw. *dama* l. Saw. *ḍama*

p. 24 r. 19 v. o. Kiss. *lousu*; de Wdl. geeft *louse* (d. i. met de partikel *e*).

p. 24 r. 18 v. o. de komma na „weg" te verplaatsen naar r. 17 v. o. na het haakje.

p. 26 r. 11 v. o. Kiss. *lasona* l. Kiss. *lahona*

p. 30 r. 15 v. b. *lilli* l. *(l)lilli*

p. 34 r. 3 v. b. *panni (janni)* l. *panni, (janni)*

p. 34 r. 18 v. o. M. P. *susuh*; zoo stond ook in de Wdl.; toch moet het een vergissing zijn voor *susu*, zie Rott. Wdb. s. v. *suü* 1.

p. 71 S. III, 2 orang-kai l. oran-kai

p. 75 S. XIII, 12 wo-ne l. w̃o-ne

p. 76 S. XV, 10 na het tweede sn(i)e-kre een komma te plaatsen.

p. 77 r. 6 van de noten onder S. XVI 15b l. 15a

p. 79 r. 1 v. b. wo-waklili- l. w̃o-waklili-

p. 81 T. V, 9 mi(m)mia l. mi (m)mia

p. 81 r. 2 v. o. mimmiai l. mi mmiai

p. 86 r. 11 v. b. en 19 v. b. w̃a-o en w̃a, volgens de Wdl. te lezen w̃ā-o en w̃ā, doch het kan ook zijn dat de ā in zoo'n geval verkort wordt.

p. 88 T. X, 13 en 14 war-ne l. w̃ār-ne

p. 89 T. XI, 33 jona l. jōna

p. 91 Cat. 11 Vr. irlā-pedi, wellicht goed, doch op p. 92 in 25 Vr. staat itla-pedi; de ā kan misschien verkort worden.

p. 91 Cat. 18 Antw. la-o kan goed zijn, doch elders in dit stuk lā-o.

p. 97 kol. 2 r. 8 v. o. *ban* is volgens het handschr. Sumb., d. i. Sumbasch, hetgeen echter volgens Dr. Onvlee onmogelijk is. Ik meende daarom dat hier Sumbawareesch bedoeld zou zijn, doch trof het woord in Jonker's Sumbawareesche teksten niet aan. Het blijft dus onzeker welke taal bedoeld is.

p. 114 kol. 1 r. 1 v. o. vgl. onder *ria* II.

p. 120 kol. 2 r. 7 v. o. mssichien l. misschien

p. 157 kol. 1 r. 11 v. b. **Nana** l. **Nana** I

p. 161 kol. 1 r. 13 v. b. *mmu-ai* l. *mmuai*

p. 183 kol. 2 r. 8 v. o. *up-ruru* l. *up-rururu*

p. 190 kol. 2 r. 6 v. b. geschiedt l. geschied

